

สารัตถะและความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียบอราณ

น.ส.อรุณวรรณ คงมีผล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤต และพุทธศาสนศึกษา ภาควิชาภาษาตะวันออก
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2561
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

421234300

CU Theses 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

5780531022_421234300

ESSENCE AND SIGNIFICANCE OF ANCIENT INDIAN LAPIDARIES

Miss Aroonwan Kongmebhol

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Pali-Sanskrit and Buddhist Studies

Department of Eastern Languages

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2018

Copyright of Chulalongkorn University

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

หัวข้อวิทยานิพนธ์

สารัตถะและความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย
โบราณ

โดย

น.ส.อรุณวรรณ คงมีผล

สาขาวิชา

ภาษาบาลี-สันสกฤต และพุทธศาสนศึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชานปวีชช์ ทัดแก้ว

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.กิงกาญจน์ เทพกาญจนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชานปวีชช์ ทัดแก้ว)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สมพรนุช ตันศรีสุข)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ดาวเรือง วิทยารัฐ)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัศววิรุฬหการ)

421234300

CD iThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

อรุณวรรณ คงมีผล : สารัตถะและความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณ.

(ESSENCE AND SIGNIFICANCE OF ANCIENT INDIAN LAPIDARIES) อ.ที่ปรึกษาหลัก:

ผศ. ดร.ชานปวิชช์ ทัดแก้ว

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มุ่งศึกษาสารัตถะและความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณจากงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีที่บรรจุแทรกในวรรณคดีสันสกฤตประเภทศาสตร์ 5 เรื่อง ได้แก่ วรรณศาสตร์ของเกาฏิลยะ, พุทธสัทสัทธาของวราหมิหิระ, ยุกติกัลปตรของโกษะ, มานโสลลาสะ ของ โสเมศวะระ และศุภรณินิสาสะของศุภราจารย์ วิธีดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกคือ การศึกษาสารัตถะ โดยมีการเปรียบเทียบระหว่างข้อมูลปฐมภูมิ 5 เรื่อง กับงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีที่เป็นเรื่องเดี่ยว ส่วนที่สองคือการศึกษาความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีในบริบทของสังคมและวัฒนธรรม โดยพิจารณาจากข้อความดับทที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องแทรกว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีกับงานนิพนธ์เรื่องหลัก รวมทั้งพิจารณาบทบาทของศาสตร์แห่งอัญมณีที่ปรากฏในงานนิพนธ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า สารัตถะของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณ คือ การถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติเกี่ยวกับวิธีการตรวจสอบและจำแนกสิ่งมีค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งอัญมณี นำไปสู่การประเมินมูลค่าและคุณค่า เพื่อตอบสนองความมั่นคงของราชอาณาจักร องค์ความรู้เรื่องการตรวจสอบอัญมณีจำแนกได้เป็น 4 หมวด ได้แก่ หมวดการตรวจสอบอัญมณี หมวดการประเมินค่าอัญมณี หมวดการกำหนดราคาอัญมณี และหมวดเบ็ดเตล็ดซึ่งครอบคลุมศิลปะการทำอัญมณีตลอดจนความเชื่อและวัฒนธรรมเกี่ยวกับการใช้อัญมณี เนื้อหาสาระของตำราอัญมณีประเภทเรื่องแทรกที่นำมาศึกษาครั้งนี้ โดยมากพ้องกับตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดี่ยว สิ่งที่แตกต่างกันคือรายละเอียดปลีกย่อยและบริบทของการนำไปใช้ซึ่งมุ่งในดวงของราชสำนัก ส่วนความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณนั้น แบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการเมือง ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านภาษาและวรรณคดี และด้านการศึกษา สะท้อนให้เห็นว่า ศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณมีคุณูปการต่อสังคมในวงกว้างตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงมีการสืบทอด การผลิตซ้ำ การดัดแปลง และการอ้างอิงศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียในงานนิพนธ์ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน

สาขาวิชา ภาษาบาลี-สันสกฤต และพุทธศาสนศึกษา ลายมือชื่อนิสิต

ปีการศึกษา 2561

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

5780531022 : MAJOR PALI-SANSKRIT AND BUDDHIST STUDIES

KEYWORD: INDIAN LAPIDARIES, SANSKRIT TECHNICAL LITERATURE, GEMOLOGY

AROONWAN KONGMEBHOL : ESSENCE AND SIGNIFICANCE OF ANCIENT INDIAN LAPIDARIES.

ADVISOR: ASST. PROF. CHANWIT TUDKEAO, PH.D.

The purpose of this thesis is to investigate the essence and significance of ancient Indian lapidaries. The research samples are Sanskrit texts on gemstones as recorded in five Sanskrit technical treatises, i.e. Kauṭilya's Arthaśāstra, Varāhamihira's Bṛhatsaṃhitā, Bhoja's Yuktikalpataru, Someśvara's Mānasollāsa and Śukrācārya's Śukranītisāra. The study is divided into two parts. First, the comparative textual analysis of the Indian lapidaries involving the five inserted versions and the single one was conducted to investigate the essence of the Indian lapidaries. Second, the relation between the lapidaries and the main sources inserted, as well as the roles of Indian lapidaries provided in the literary works from antiquity to the present day, were explored to establish the significance of the Indian lapidaries.

The findings reveal that the essence of ancient Indian lapidaries is the demonstration of practical knowledge emphasizing the examination, testing and appraisal of gemstones, in order to meet the requirements of the stability of the royal territory. The fundamental components of ancient Indian lapidaries are divided into four main categories: the examination of gemstones, the gem appraisal, the gem pricing and the miscellaneous issues including arts of jewelry making and cultural issues concerning jewelry consumption. The lapidary description as depicted in the inserted version is nearly parallel to that in the single version. The differences between the two versions are the details provided and modes of application, particularly in the royal court. The significance of ancient Indian lapidaries could be divided into four aspects, including the aspects of economic and political stability, society and culture, language and literature, as well as technical arts studies. This reveals the widespread contributions of ancient Indian lapidaries to the broader community from antiquity to the present day. Consequently, the Indian lapidaries have been continuously preserved, reproduced, adapted and referred in various works involved even nowadays.

Field of Study: Pali-Sanskrit and Buddhist Studies Student's Signature

Academic Year: 2018 Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน มีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล อาจารย์ ดร.สมพรนุช ตันศรีสุข อาจารย์ ดร.ดาวเรือง วิทยารัฐ รวมทั้งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย ทุกท่านได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์และเป็นมาตรฐานทางวิชาการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชานปวีช ทัตแก้ว อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ที่ให้ความเมตตา กรุณาแก่ผู้วิจัยเสมอมาตลอดกระบวนการของการทำวิทยานิพนธ์ ตั้งแต่เริ่มเสนอโครงร่างวิจัย จนถึงสิ้นสุด การทำวิจัย นอกจากนี้ท่านได้ให้ความช่วยเหลือและดูแลเอาใจใส่ผู้วิจัยอย่างสม่ำเสมอตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัย ศึกษาในระดับปริญญาเอก ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาณี ชินวงศ์ ที่ได้กรุณาตรวจแก้บทคัดย่อ ภาษาอังกฤษทุกฉบับทั้งในวิทยานิพนธ์และบทความเผยแพร่วิทยานิพนธ์ Professor S.R. Sarma ที่ยังคงให้ ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ในการศึกษาตัวบทตำราอัญมณีสันสกฤต อาจารย์สุรเดช หวังเจริญ ที่ได้ ถ่ายทอดความรู้ด้านอัญมณีวิทยาแก่ผู้วิจัยทั้งด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติ โครงการอาศรมวิจัยมนุษยศาสตร์ ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2559) โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่ได้ปูพื้นฐานทักษะการเขียนโครงร่างวิจัยอย่าง มืออาชีพ ตลอดจนกองบรรณาธิการวารสารอักษรศาสตร์และวารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ ที่รับพิจารณา บทความเผยแพร่วิทยานิพนธ์ของผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ประจำห้องสมุดทุกท่าน ไม่ว่าจะเป็นห้องสมุดภายในจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย อันได้แก่ ห้องสมุดประจำคณะอักษรศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ และสำนักงานวิทยทรัพยากรแห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมถึงห้องสมุดภายนอกมหาวิทยาลัย ได้แก่ ห้องสมุดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) และห้องสมุดสถาบันวิจัยและพัฒนาอัญมณีและเครื่องประดับแห่งชาติ (องค์การมหาชน) ที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยในการสืบค้นข้อมูลประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์

ผู้วิจัยขอขอบคุณโครงการพัฒนากำลังคนด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สำนักงาน คณะกรรมการการอุดมศึกษา ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนการศึกษาในระดับปริญญาเอก อีกทั้งขอขอบคุณหน่วยงาน และมูลนิธิต่าง ๆ ประกอบด้วย บัณฑิตวิทยาลัยแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มูลนิธิศีกาอาศรมแห่งประเทศไทย รวมถึงมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ที่ได้ให้เงินทุนสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้

อรุณวรรณ คงมีผล

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....ค	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....ง	ง
กิตติกรรมประกาศ.....จ	จ
สารบัญ.....ฉ	ฉ
สารบัญตาราง.....ญ	ญ
คำอธิบายอักษรย่อ (1).....ฎ	ฎ
คำอธิบายอักษรย่อ (2).....ฏ	ฏ
บทที่ 1 บทนำ..... 1	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของงานวิจัย..... 1	1
1.1.1 สาระสำคัญจากวิทยานิพนธ์ปริญญาโทของผู้วิจัย..... 1	1
1.1.2 พัฒนาการของการศึกษาศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียในแวดวงวิชาการระดับสากล..... 2	2
1.1.3 ประเด็นที่ยังไม่มีการศึกษาในงานศึกษาวิจัยที่ผ่านมา..... 14	14
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย..... 15	15
1.3 สมมติฐานของการวิจัย..... 15	15
1.4 ขอบเขตของการวิจัย..... 16	16
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย..... 17	17
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ..... 18	18
บทที่ 2 ภูมิหลังและแนวคิดของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณ..... 19	19
2.1 ความหมายและแนวคิดของ “ศาสตร์” ในทางภาษาและวรรณคดีอินเดียโบราณ..... 19	19
2.1.1 ความหมายของคำว่า “ศาสตร์”..... 19	19
2.1.2 พัฒนาการของงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์..... 20	20

421234300

CD Theses 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

2.1.3	ลักษณะเด่นของงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์	22
2.2	ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย	22
2.2.1	ความหมายของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย	22
2.2.2	พัฒนาการของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย	23
2.2.3	คำเรียกศาสตร์แห่งอัญมณีในวรรณคดีอินเดีย	25
2.2.4	ลักษณะของงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย	26
2.2.4.1	รูปแบบของงานนิพนธ์	27
2.2.4.2	เนื้อหาที่นำเสนอ	27
2.2.4.3	กลวิธีการนำเสนอ	35
บทที่ 3	สารัตถะและความสัมพันธ์ของงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณี ในบริบทของวรรณคดี อินเดียโบราณ	44
3.1	ภูมิหลังของงานนิพนธ์ที่บรรจุศาสตร์แห่งอัญมณี	44
3.1.1	อรรถศาสตร์	44
3.1.2	พหูพจน์ศัพท์	47
3.1.3	ยุคดึกดำบรรพ์	51
3.1.4	มานโสลลลลล	53
3.1.5	ศุกรนิตินิติน	55
3.2	กรอบความคิดในการศึกษาสารัตถะของตำราอัญมณีในกลุ่มเรื่องแทรก	57
3.3	สารัตถะของตำราอัญมณีประเภทเรื่องแทรก	61
3.3.1	แบบแผนการนำเสนอ	61
3.3.1.1	การลำดับเนื้อหา	61
3.3.1.2	กลวิธีการนำเสนอเนื้อหา	65
3.3.2	สาระสำคัญของเรื่องที่น่าสนใจ	77
3.3.2.1	สิ่งที่จัดว่าเป็นอัญมณีในงานนิพนธ์	77

3.3.2.2 กระบวนการตรวจสอบอัญมณี	79
3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์แห่งอัญมณีกับงานนิพนธ์เรื่องหลัก	96
3.4.1 ความสัมพันธ์กับแนวคิดที่ว่าด้วยการเมืองการปกครอง	96
บทที่ 4 ความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณ	103
4.1 ความสำคัญด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการเมือง	103
4.2 ความสำคัญด้านสังคมและวัฒนธรรม	107
4.2.1 ความเชื่อเรื่องโชคลางเกี่ยวกับอัญมณี	107
4.2.2 ศิลปะการทำอัญมณี	111
4.3 ความสำคัญด้านภาษาและวรรณคดี	114
4.3.1 ด้านภาษา	114
4.3.2 ด้านวรรณคดี	117
4.4 ความสำคัญด้านการศึกษา	119
4.4.1 การศึกษาศิลปศาสตร์ในสมัยอินเดียโบราณ	119
4.4.2 การสืบทอดวิทยาการ	122
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล และข้อเสนอแนะจากงานวิจัย	124
5.1 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย	124
5.2 ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย	125
บรรณานุกรม	127
ภาคผนวก	133
ภาคผนวก ก ต้นฉบับภาษาสันสกฤตและคำแปลภาษาไทย อรรถศาสตร์ ของ เกาฏิลยะ	134
ภาคผนวก ข ต้นฉบับภาษาสันสกฤตและคำแปลภาษาไทย พุทธสัหิตา ของ วราหมิหิระ	143
ภาคผนวก ค ต้นฉบับภาษาสันสกฤตและคำแปลภาษาไทย ยุคติกัลปตรู ของ โภชะ (พระเจ้าโภชะ)	159

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ภาคผนวก ง ต้นฉบับภาษาสันสกฤตและคำแปลภาษาไทย มานโสลลลลลล หรือ อภิลชิตารถจัน ตามณ ของ โสเมศวระ (พระเจ้าโสมะ).....	283
ภาคผนวก จ ต้นฉบับภาษาสันสกฤตและคำแปลภาษาไทย ศุกรนทีสาระ ของ ศุกราจารย์	327
ภาคผนวก ฉ ประมวลศัพท์เกี่ยวกับพันธู์พีช พันธุ์สัตว์ และธาตุวัตถุ ในศาสตร์แห่งอัญมณีนเดียว	340
ประวัติผู้เขียน	356

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 รายชื่ออัญมณีที่มีข้อมูลคำอธิบายในตำราอัญมณีประเภทเรื่องแทรก	59
ตารางที่ 2 ลำดับการนำเสนอข้อมูลอัญมณีในตำราอัญมณีประเภทเรื่องแทรก.....	60

421234300

CU ThesIs 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

คำอธิบายอักษรย่อ (1)

ชื่อตำราและงานนิพนธ์ภาษาสันสกฤต)

อักษรย่อ	ภาษาสันสกฤต	ภาษาไทย
AC.	Abhilaṣitārthacintāmaṇi	อภิสิทธิ์ธารจินตามณี ของ โสเมศวร (พระเจ้าโสมะ)
AP.	Agni Purāṇa	อัคนีปุราณะ
AM.	Agastimata	อคัสติมตะ (รัตนปริกษาของฤชอคัสตยะ)
AV.	Atharvaveda	อถรรพเวท
BhU.	Bhṛttopalavivṛtisahitā Bṛhatsamhitā	อรรถกถาพฤตส์หิตาฉบับภฏโฏตปละ
BRP.	Buddhabhaṭṭa's Ratnaparīkṣā	รัตนปริกษา ของ พุทธภฏฏฐ
Divy.	Divyāvadāna	ทิพย์าวทาน
DP.	Devī Purāṇa	เทวีปุราณะ
GP.	Garuḍa Purāṇa	ครุฑปุราณะ
KAS.	Kauṭilya's Arthasāstra	อรรถศาสตร์ ของ เกาฏิลยะ
KKB.	Kavikaṇṭhābharāṇa	กวิกัณฐาภรณะ ของ เกษเมนทระ
Kum.	Kālidāsa's Kumārasambhava	กุมารสมภพ ของ กาลิทาส
MU.	Mānasollāsa	มานโสลลสะ ของ โสเมศวร (พระเจ้าโสมะ)
MM.	Maṇimālā	มณีมาลา ของ สุรินโคโร โมหัน ตะกออร์
NV.	Navaratnaparīkṣā	นวรัตนปริกษา ของ นารายณบัณฑิต, รัตนปริกษาในสมฤตีสารโทธาระ ฉบับของหลุยส์ฟิโนต์ (พากย์ภาษาฝรั่งเศส)
PB.	Pañcaviṃśa Brāhmaṇa	ปัญจวิศพรหมณะ
Rāj.Ni.	Narahari's Rājanighaṇṭu	ราชนิษัณฏู ของ นรทริ
RJN.	Rasajalanidhi	รสชลนินธิ ของ ภูเทพ มูเคอร์จี
Ṛtus.	Kālidāsa's Ṛtusamhāra	ฤตุส์หาร ของ กาลิทาส
ṚV.	Ṛgveda	คัมภีร์ฤคเวท
ŚKD.	Śabdakalpadruma	ศัพทกัลปทรมะ ของ ราชกานตทေး
ŚNS.	Śukranītisāra	ศุกรนิตีสาระ ของ ศุกรจากรย์
ŚTR.	Śivatattvaratnākara	ศิวัตตวรัตนาकरะ ของ พสวภูปะ
VāP.	Vāmana Purāṇa	วามนปุราณะ
VBS.	Varāhamihira's Bṛhatsamhitā	พฤตส์หิตา ของ วราหมิทริระ
VDP.	Viṣṇudharmottara Purāṇa	วิษณุธรรมอตรปุราณะ
YKT.	Yuktikalpataru	ยุกติกัลปตรู ของ โภชะ (พระเจ้าโภชะ)

421234300

CD Theses 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

คำอธิบายอักษรย่อ (2)

(อักษรย่ออื่น ๆ ที่ใช้ในวิทยานิพนธ์)

อักษรย่อ	ความหมาย
ท.	ภาษาไทย
น.	แม่น้ำ
พฤษหัต.	พฤษหัตสีหิตา ของ วราหมิหิระ
ภ.	ภูเขา
มาน.	มานโสกลาสะ ของ โสเมศวะระ
ยุคติ.	ยุคติกัลปตรุ ของ โภชะ
ศุกร.	ศุกรนีติสาระ ของ ศุกรจารย์
ส.	ภาษาสันสกฤต
สัน./ (prob.)	ข้อสันนิษฐาน/ (probability)
อรรถ.	อรรถศาสตร์ ของ เกาฏิลยะ
ch.	บท (chapter)
cp.	เทียบได้กับ, พ้องกันกับ (confer, compare)
fr.	มาจาก (from)
Lat.	ภาษาละติน
lit.	ความหมายตามรูปศัพท์ (literal meaning)

421234300

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของงานวิจัย

เรื่องอัญมณีเป็นที่สนใจของมนุษย์ตลอดมาทุกยุคสมัย ด้วยเหตุที่อัญมณีเป็นสิ่งสวยงามหายาก และแฝงไว้ด้วยความเชื่อทางจิตวิญญาณ มนุษย์จึงพยายามค้นหาที่มาที่ไปของอัญมณี และแสวงหาวิธีการนำอัญมณีมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด นอกจากนี้ อัญมณียังมีมูลค่าทางเศรษฐกิจเป็นทรัพย์สินที่แลกเปลี่ยนซื้อขายได้ ความต้องการส่งเสริมการค้าสินค้าประเภทอัญมณีและเครื่องประดับนำไปสู่การสถาปนาศาสตร์แห่งอัญมณีขึ้นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “อัญมณีวิทยา” ศาสตร์แขนงนี้มุ่งให้ความรู้เรื่องหลักการประเมินคุณภาพอัญมณี รวมถึงการพิสูจน์อัญมณีแท้และอัญมณีเทียม โดยประยุกต์ใช้วิชาความรู้หลากหลายสาขาประกอบกัน ไม่ว่าจะเป็นความรู้ด้านแร่วิทยา ธรณีวิทยา ทัศนศาสตร์(ฟิสิกส์แขนงหนึ่งว่าด้วยเรื่องราวของแสง) ตลอดจนความรู้ด้านเคมี นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาบางส่วนคาบเกี่ยวกับสาขาวิชาด้านสัตววิทยา ชีววิทยา และพฤกษศาสตร์

1.1.1 สาระสำคัญจากวิทยานิพนธ์ปริญญาโทของผู้วิจัย

ผู้วิจัยเป็นคนหนึ่งที่มีความสนใจในความรู้เรื่องอัญมณีแบบอินเดียบอราณ และได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาโท เรื่อง อัญมณีวิทยาในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีไทย เมื่อปี พ.ศ. 2557 วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีมุ่งศึกษาดำราอัญมณีภาษาสันสกฤต 2 ฉบับ คือ 1) รัตนปรีกษาของพุทธภักฎฐะ และ 2) รัตนปรีกษายายะ (บทว่าด้วยการตรวจสอบอัญมณี) ในคัมภีร์ครุฑปุราณะ ผลการศึกษาได้นำไปเปรียบเทียบกับตำรานพรัตน์ของไทย 3 ฉบับ ได้แก่ 1) ลิลิตตำรานพรัตน์ของหลวงนรินทรภรณ์ 2) ตำรานพรัตน์สำนวนร้อยแก้วของสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) และคณะ 3) ตำรารัตนศาสตร์จบบริบูรณ สำนวนร้อยแก้ว ฉบับสมุดไทยดำ (อรุณวรรณคงมีผล, 2556) สิ่งที่พบจากการศึกษามีดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาของตำราอัญมณีสันสกฤตมีลักษณะเทียบได้กับความรู้ด้านอัญมณีวิทยาในปัจจุบัน สามารถนำทฤษฎีอัญมณีวิทยามาเชื่อมโยงเพื่ออธิบายความคิดที่นำเสนอไว้ในตำราอัญมณีสันสกฤตได้ แม้ว่าจะมีข้อจำกัดอยู่บ้าง เช่น ในบางกรณีการระบุชนิดของอัญมณียังมีความคลุมเครือ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าข้อมูลค่าพรรณนาคุณสมบัติของอัญมณีมีจำนวนน้อยเกินไปและไม่เพียงพอที่จะนำมาประมวลเป็นคำตอบที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็ได้ให้ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับการระบุชนิดของอัญมณีโดยเป็นไปตามแนวโน้มความเห็นที่นักวิชาการยอมรับ

421234300

2. จากการเปรียบเทียบระหว่างข้อมูลสองกลุ่ม คือ ข้อมูลจากตำราอัญมณีสันสกฤตกับตำราวรรณคดีของไทย ผลปรากฏว่าเนื้อหาสาระมีลักษณะสอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญ สามารถสรุปได้ว่า ตำราอัญมณีสันสกฤตเป็นต้นเค้าของงานนิพนธ์ประเภทตำราอัญมณีของไทย กล่าวอีกอย่างคือ ตำราอัญมณีสันสกฤตมีบทบาทต่อตำราวรรณคดีในฐานะที่เป็นต้นแบบของการแต่งตำราวิชาการด้านอัญมณีอย่างไรก็ตาม ตำราอัญมณีทั้งสองกลุ่มยังมีลักษณะบางประการที่แตกต่างกัน ซึ่งจำแนกได้เป็น 2 ประเด็น ประเด็นแรกว่าด้วยวัตถุประสงค์ของการใช้ตำรา โดยเมื่อพิจารณาข้อความที่แสดงจุดมุ่งหมายของตำราแล้วอาจกล่าวได้ว่า ตำราอัญมณีสันสกฤตที่นำมาศึกษาอาจใช้เป็นคู่มือสำหรับพ่อค้าในการประกอบธุรกิจการค้าอัญมณี ในขณะที่ตำราวรรณคดีของไทยแต่งขึ้นเพื่อทูลเกล้าถวายพระเจ้าแผ่นดินไว้เป็นต้นฉบับประจำราชสำนัก ประเด็นที่สองเกี่ยวข้องกับ ความแตกต่างในรายละเอียดของเนื้อหาที่นำเสนอ ซึ่งในที่นี้อาจสันนิษฐานได้ 2 ประการ ประการแรก ผู้แต่งหรือผู้รวบรวมแต่งเติมขึ้นเอง ประการที่สอง ผู้แต่งหรือผู้รวบรวมนำข้อมูลมาจากตำราอัญมณีอินเดียฉบับอื่น ๆ อาจเป็นตำราที่ผู้วิจัยยังไม่ได้นำมาศึกษาเพิ่มเติมในรายละเอียด หรือเป็นตำราที่ผู้วิจัยยังไม่พบหลักฐานในปัจจุบัน

ข้อสันนิษฐานประการที่สองนี้เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีมีความสำคัญ และเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาตำราอัญมณีฉบับอื่น ๆ ต่อไป

1.1.2 พัฒนาการของการศึกษาศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียในแวดวงวิชาการระดับสากล

ความรู้ด้านอัญมณีวิทยาในปัจจุบันมีที่มาจากตำราภาษากรีกและละตินซึ่งว่าด้วยลักษณะหิน แร่ และโลหะ ซึ่งเผยแพร่ในดินแดนแถบยุโรปตั้งแต่ยุคคลาสสิก (500-400 ปีก่อนคริสตกาล จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 5 โดยประมาณ) เรื่อยมาจนถึงยุคกลาง (ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 5-17) มีชื่อเรียกรวมว่า **ลาพิตารี (Lapidaries)** ในส่วนของเนื้อหาว่าด้วยเรื่องแร่และวัตถุชนิดต่าง ๆ ที่ใช้เป็นอัญมณีนั้น ประเด็นที่ลาพิตารีให้ความสนใจ คือ สรรพคุณทางยาของอัญมณี คุณวิเศษของอัญมณี และลักษณะของอัญมณีในตำนาน (Adams, 1938: 143) องค์ความรู้ในตำราอัญมณีโบราณของยุโรปได้รับอิทธิพลอย่างมากจากดินแดนตะวันออกไกล มีข้อมูลว่าลาพิตารีภาษากรีกหลายฉบับนำข้อมูลมาจากตำราของอียิปต์ซึ่งจารึกด้วยอักษรคูนิฟอร์ม มีอายุเก่าแก่ประมาณ 700 ปีก่อนคริสตกาล ลาพิตารีภาษาละตินบางฉบับแปลมาจากภาษาอาร์เมเนียน ในขณะที่ลาพิตารีภาษาอังกฤษบางฉบับแปลมาจากภาษาซีรีแอก (Bromehead, 1945: 113)

วัฒนธรรมการบันทึกตำราอัญมณีมิได้มีขึ้นเฉพาะในดินแดนยุโรปและตะวันออกไกลเท่านั้น หากยังเจริญรุ่งเรืองในดินแดนตะวันออกอีกหลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาหรับ เปอร์เซีย และอินเดีย ซึ่งล้วนเป็นทั้งแหล่งวัตถุดิบและแหล่งค้าอัญมณีที่สำคัญ บทความของ Bromehead ได้อ้างถึง

421234300

ตำราลักษณะหินและแร่ของชาวตะวันออกหลายภาษา เช่น ตำราภาษาอาหรับ บาลีและสันสกฤต เปอร์เซีย ทมิฬ เป็นต้น ตำราเหล่านี้มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ของวิชาธรณีวิทยาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 7-16 ทั้งนี้เพราะว่าเมืองอเล็กซานเดรียซึ่งเป็นศูนย์กลางการศึกษาและศิลปวิทยาการของยุโรปในสมัยโบราณนั้น ถูกกลุ่มชาวมุสลิมบุกกรุกจนล่มสลายในราวคริสต์ศักราชที่ 640 ส่งผลให้เอกสารและผลงานสำคัญของนักปราชญ์ชาวกรีกซึ่งเก็บรวบรวมไว้ในห้องสมุดแห่งอเล็กซานเดรียถูกเผาทำลาย ข้อมูลที่ **Bromehead** ยกมานำเสนอมักเป็นงานแปลและงานศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการท่านอื่นเนื่องจากไม่มีความรู้ในการอ่านภาษาตะวันออก ยกตัวอย่างเช่น ตอนที่กล่าวถึงตำราภาษาสันสกฤต เขาได้อ้างผลงานวิชาการของ **Louis Finot** ซึ่งศึกษาตำรารัตนปริกษาของอินเดีย พร้อมกันนี้ได้ให้ข้อสังเกตว่า ไพลินน่าจะได้รับความรู้เรื่องการตรวจสอบอัญมณีส่วนหนึ่งมาจากอินเดีย โดยเฉพาะข้อมูลที่ว่าเพชรเป็นสสารในธรรมชาติที่แข็งที่สุด มีรูปผลึกเป็นทรงแปดเหลี่ยม และมีค่าความถ่วงจำเพาะต่ำ, ทับทิมและไพลินดูดซึมน้ำทุกสิ่งทุกอย่างได้ยกเว้นเพชร, น้ำหนักของทับทิมและไพลินเท่ากัน มีคุณสมบัติเหมือนกัน และมีกำเนิดในแหล่งเดียวกัน เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้มีอยู่ในตำราอัญมณีอินเดียโบราณมาก่อนแล้ว ในขณะที่ **Povarennyth** อ้างถึงหลักฐานลายลักษณ์ที่เก่าแก่ที่สุดในประวัติศาสตร์ซึ่งบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับหินและแร่ จำนวน 6 ฉบับ ได้แก่ คัมภีร์พระเวท, มหาภารตะ, รามายณะ, ชุมนุมนงานนิพนธ์ของจินบางเรื่อง, งานนิพนธ์ของธีโอฟราสตุส (**Theophrastus**) เรื่อง *On Stones* และงานนิพนธ์ของไพลินผู้อาวุโส งานนิพนธ์เหล่านี้ให้ข้อมูลเรื่องแร่ สีนแร่ และหิน ในแง่ของการระบุชนิดและการนำไปใช้ประโยชน์ และให้ความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องอาณาพิเศษของโลหะมีค่าและพลอยสี จะเห็นได้ว่าในบรรดางานนิพนธ์เหล่านี้ งานนิพนธ์อินเดียโบราณได้รับการยอมรับว่ามีส่วนสำคัญในจุดเริ่มต้นของวิทยาการด้านหินและแร่ของมนุษยชาติ (**Povarennykh, 1972: 3-4**)

ที่จริงแล้วการศึกษาตำราอัญมณีอินเดียไม่ใช่ประเด็นใหม่ในแวดวงวิชาการระดับสากล จากการสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่างานวิชาการเกี่ยวกับความรู้เรื่องอัญมณีของอินเดียสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ งานวิชาการที่เป็นเอกสารปฐมภูมิ และงานวิชาการที่เป็นเอกสารทุติยภูมิ รายละเอียดมีดังนี้

1. งานวิชาการที่เป็นเอกสารปฐมภูมิ

งานวิชาการในกลุ่มนี้เป็นงานที่ผลิตขึ้นเพื่อเผยแพร่ตำราอัญมณีอินเดียฉบับดั้งเดิมเป็นสำคัญ และในบางครั้งก็มีการสอดแทรกความรู้เรื่องอัญมณีแบบสมัยใหม่เข้าไปด้วย ตำราอัญมณีที่นำมาเผยแพร่สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท ตามภาษาที่ใช้บันทึกต้นฉบับ ได้แก่

- 1) ตำราอัญมณีภาษาอินเดียโบราณ ส่วนใหญ่เป็นภาษาสันสกฤต รองลงมาคือภาษาปรากฤต

421234300

2) ตำราอัญมณีภาษาอินเดียสมัยใหม่ ซึ่งเท่าที่สืบค้นได้นั้นมีเพียงภาษาฮินดีและภาษาเบงกาลี ส่วนเนื้อหาที่นำเสนอก็มีได้แตกต่างจากตำราอัญมณีภาษาอินเดียโบราณมากนัก หากยังคงยึดตามเนื้อหาของตำราอัญมณีอินเดียโบราณ จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่างานวิชาการที่เผยแพร่ตำราอัญมณีอินเดียได้รับการนำเสนอเป็นภาษาต่าง ๆ ประกอบด้วย ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส ฮินดี เบงกาลี เป็นต้น นอกจากนี้ ตำราอัญมณีภาษาอินเดียโบราณ โดยเฉพาะตำราภาษาสันสกฤต นั้น มีอยู่เป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับตำราอัญมณีภาษาอินเดียสมัยใหม่ จากการสำรวจข้อมูลพบว่างานเผยแพร่ตำราอัญมณีอินเดียโบราณมีความสืบเนื่องมาโดยตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถนำเสนอข้อมูลตามลำดับเวลาที่เผยแพร่ได้ดังนี้

(1) หนังสือชุด *Maṇimālā: A treatise on Gems* ผลงานของ Sourindro Mohun Tagore นักดนตรีวิทยาชาวอินเดีย (ค.ศ. 1840-1914) หนังสือชุดนี้มีสองภาคต่อเนื่องกัน ภาคแรกตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ.1879 ส่วนภาคสองตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ.1881 เนื้อหาประกอบด้วยบทประพันธ์สันสกฤตที่คัดสรรมาจากตำราอัญมณีสันสกฤตฉบับต่าง ๆ ตลอดจนวรรณคดีสันสกฤตเรื่องอื่น ๆ เช่น มหาภารตะและรามายณะ ซึ่งให้ข้อมูลเรื่องอัญมณี พร้อมกันนี้ได้นำเสนอคำแปลบทประพันธ์ดังกล่าวเป็นภาษาฮินดี ภาษาอังกฤษ และภาษาเบงกาลีตามลำดับด้วย ทว่าไม่มีข้อมูลอ้างอิงตำแหน่งของคำประพันธ์ที่ปรากฏในวรรณคดีดั้งเดิมกำกับไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ผู้เขียนจะนำบทประพันธ์สันสกฤตมาเรียบเรียงเนื้อหาใหม่แล้ว ผู้เขียนยังถ่ายทอดเกร็ดความรู้เรื่องอัญมณีในมิติอื่น ๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นความรู้ในเชิงอัญมณีวิทยาสมัยใหม่ ตลอดจนตำนานและเรื่องเล่าเกี่ยวกับอัญมณีในประวัติศาสตร์ (Tagore, 1879, 1881)

(2) หนังสือ *รัตนรหস্যะ (Ratnarahasya)* ผลงานของ Ram Das Sen นักวิชาการผู้มีชื่อเสียงชาวรัฐเบงกอลตะวันตกของอินเดีย (ค.ศ. 1845-1887) หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ในราวปี ค.ศ.1883-1884 นำเสนอความรู้เรื่องอัญมณีอินเดียเป็นภาษาเบงกาลี สิ่งที่น่าสนใจคือในส่วนของภาคผนวกได้รวบรวมต้นฉบับตำรารัตนปริกษาภาษาสันสกฤต 3 ฉบับ ได้แก่ อคัสติมตะ (*Agastimata*) รัตนสัครหะ (*Ratnasamgraha*) และมณีปริกษา (*Maniparīkṣā*) พร้อมทั้งจัดทำเชิงอรรถอธิบายศัพท์สำคัญในตำราเหล่านั้นด้วย (R. D. Sen, 1884)

(3) หนังสือ *Les Lapidaires Indiens* ผลงานของ Louis Finot นักโบราณคดีและนักการติวิทยาชาวฝรั่งเศส (ค.ศ. 1864-1935) ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1896 หนังสือเล่มนี้รวบรวมและเผยแพร่ต้นฉบับเอกสารโบราณภาษาสันสกฤตว่าด้วยเรื่องอัญมณี ซึ่งเก็บรักษาไว้ในหอจดหมายเหตุเอกสารอินเดียที่กรุงลอนดอนและหอสมุดที่อินเดียได้ Finot เป็นนักวิชาการผู้บุกเบิกการศึกษาตำราอัญมณีภาษาสันสกฤตในเชิงวิชาการ และทำให้ตำราอัญมณีอินเดียโบราณเป็นที่รู้จักมากขึ้นใน

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / revv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

หม่อนักวิชาการตะวันตก ผลงานของ Finot เล่มนี้ถ่ายทอดข้อความต้นฉบับอักษรเทวนาครีเป็นอักษรโรมันจำนวน 8 ฉบับ ประกอบด้วยเอกสารที่ปรากฏนามผู้แต่ง 5 ฉบับ ได้แก่ รัตนปริกษาของ พุทธภักฏิกะ (Buddhabhaṭṭa's Ratnaparīkṣā¹ หรือ śrībuddhabhaṭṭācāryakṛtā ratnaparīkṣā), บทว่าด้วยเรื่องการตรวจสอบอัญมณี ในพฤหัตสัหิตาของวราหมิหิระ (Varāhamihira's Bṛhatsaṃhitā²), ตำรารัตนปริกษาที่เชื่อกันว่าเป็นผลงานของฤชือคัสตยะ ประกอบด้วย อคัสติมตะ (Agastimata) และรัตนปริกษาของอคัสติยา (Agastīyā Ratnaparīkṣā), นวรัตนปริกษา ของ นารายณ ปันฑิต (Nārāyaṇapaṇḍita's Navaratnaparīkṣā หรือ nārāyaṇapaṇḍitaviracitasṃṛtisāroddhāre navaratnaparīkṣā caturdaśaprakaraṇam) และเอกสารโบราณที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง 3 ฉบับ ได้แก่ 1) รัตนสังกรหะ (Ratnasamgraha) 2) ลขุรัตนปริกษา (Laghu Ratnaparīkṣā) และ 3) มณีมาหาตมยะ (Maṇimāhātmya) ซึ่งมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า มณีปริกษา (Maṇiparīkṣā) นอกจากนี้ Finot ได้แปลตำราอัญมณีฉบับต่าง ๆ เป็นภาษาฝรั่งเศส ยกเว้น อคัสติยา นวรัตนปริกษา ลขุรัตนปริกษา และมณีมาหาตมยะ โดยที่ Finot อ้างว่า เหตุที่ไม่เลือกแปลเนื่องจากต้นฉบับเหล่านั้นมีเนื้อหาไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ และพิจารณาแล้วว่า เนื้อหาไม่สำคัญเท่าที่ควร งานนิพนธ์ของ Finot นั้น กล่าวได้ว่าเป็นที่ยอมรับมากในแวดวงวิชาการ นักวิชาการรุ่นหลังเมื่อจะอ้างอิงความรู้ในตำราอัญมณีอินเดียก็มักอ้างอิงงานศึกษาของ Finot อยู่เสมอ โดยเฉพาะในเรื่องประวัติความเป็นมาของตำราอัญมณีอินเดีย หรือแม้แต่ในการอ้างอิงต้นฉบับ ตำราอัญมณีสันสกฤต เพราะงานนิพนธ์ของ Finot เป็นงานนิพนธ์เพียงฉบับเดียวที่รวบรวมตำราอัญมณีสันสกฤตในรูปแบบเอกสารโบราณไว้อย่างครบถ้วน (Finot, 1896)

(4) หนังสือ รัตนทีปิกาและรัตนศาสตร์ (Ratna Dīpikā and Ratna Śāstram) หอสมุดเอกสารโบราณตะวันออกแห่งรัฐมัทราสจัดพิมพ์เมื่อปี ค.ศ.1951 หนังสือเล่มนี้เผยแพร่ตำรารัตนปริกษา 2 ฉบับ ได้แก่ รัตนทีปิกาของจันเทศระ (Śrī Candēśvarakṛtā Ratnadīpikā) และ รัตนปริกษาของพุทธภักฏิกะ ซึ่งในเล่มนี้ใช้ชื่อว่า “รัตนศาสตร์สำนวนพุทธภักฏิกะ” (buddhabhaṭṭīyaṃ nāma ratnaśāstram) ในการนี้ P.S. Rama Sastri ศาสตราจารย์ประจำวิทยาลัยสันสกฤตแห่งมัทราสเป็นผู้ชำระเอกสารต้นฉบับพร้อมทั้งจัดทำคำนำหนังสือเป็นภาษาอังกฤษ (Sastri, 1951)

(5) หนังสือ รัตนปริกษา (Ratnaparīkṣā) ผลงานของ Agarchand Nahata นักธุรกิจและนักวิชาการผู้มีชื่อเสียงชาวราชสถาน (ค.ศ. 1911-1983) ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ.1960 หนังสือเล่มนี้นำเสนอความรู้เกี่ยวกับอัญมณีเป็นภาษาฮินดี พร้อมทั้งเผยแพร่ตำรารัตนปริกษาที่ไม่ได้

¹ ในหนังสือของ Finot ใช้คำว่า Ratnaparīkṣā de Buddhabhaṭṭa - ผู้วิจัย

² ในหนังสือของ Finot ใช้คำว่า Bṛhatsaṃhitā de Varāhamihira - ผู้วิจัย

บันทึกด้วยภาษาสันสกฤต ประกอบด้วย ตำราภาษาปรากฤต เรื่อง รัตนปริกษา ของ ฐักกูระ เผลู (*paramajaina-śrīcandrāṅgaja-ṭhakkurapherū viracitā prākṛtabhāṣābaddhā ratnaparīkṣā*) และตำราภาษาฮินดี 2 ฉบับ ได้แก่ รัตนปริกษาของ วาจกรัตนเศขระ (*vācakaratnaśekharakṛta ratnaparīkṣā*) และรัตนปริกษาของตัดตวกุมารมุนี (*tattvakumāramunīkṛtā ratnaparīkṣā*) รวมไปถึงวรรณคดีศาสนาเซน เรื่อง ปริศิษฏปรววัน (*Pariśiṣṭaparvan*) ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นงานนิพนธ์ที่ สอดแทรกเรื่องราวเกี่ยวกับอัญมณี (Nahata & Nahata, 1963)

(6) หนังสือ รัตนปริกษา (Ratnaparīkṣā) ชุมนุมงานนิพนธ์ลำดับที่ 126 ของ หอสมุด Tanjore Maharaja Serfoji's Sarasvati Mahal Library ในรัฐทมิฬนาฑู ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ.1969 หนังสือเล่มนี้เผยแพร่ตำรารัตนปริกษาภาษาสันสกฤตสามฉบับ ได้แก่ รัตนปริกษาใน สมฤติสาโรทธาระ (*Smṛtisāroddhāre Ratnaparīkṣā*) อิศวรที กษิตียะ รัตนปริกษา (*Īśvaradīkṣitīye Ratnaparīkṣā*) และรัตนปริกษาในหาลาสยามาหัทมยะ (*Hālāsyamāhātmye Ratnaparīkṣā*) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอค์สตยส์หิตาในสกันทปุราณะ ดังที่บันทึกท้ายเรื่อง (colophon) ระบุไว้ว่าข้อความนี้เป็น “บทที่ 23 ว่าด้วยการซื้อขายอัญมณี 9 ชนิด อยู่ในหาลาสยามา หัทมยะ อค์สตยส์หิตา ในสกันทปุราณะ” (*skāndapurāṇe agastyasaṃhitāyām hālāsyamāhātmye navaratnavikrayo nāma trayaviṃśo 'dhyāyah*) โดยมี V. Gopala Iyengar บรรณารักษ์ของหอสมุดเป็นบรรณาธิการต้นฉบับ และ P.S.Subrahmanya Sastri (ค.ศ.1890-1978) นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญภาษาสันสกฤตและภาษาทมิฬ เป็นผู้ตรวจชำระต้นฉบับและ เสนอคำแปลต้นฉบับเป็นภาษาทมิฬ (Iyengar, 1969)

(7) หนังสือ Ṭhakkura Pherū's Rayanaparikkhā: A medieval Prakrit text on Gemmology ผลงานของ Sreeramula Rajeswara Sarma นักวิชาการสันสกฤตและ นักภารตวิทยาผู้มีชื่อเสียงในปัจจุบัน ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ.1984 หนังสือเล่มนี้ถ่ายทอดตำราอัญมณี ภาษาปรากฤต ชื่อ รัตนปริกษา (Rayanaparikkhā) ของ ฐักกูระ เผลู นักปราชญ์ในศาสนาเซน นิกายเศวตัมพร ซึ่งแต่งขึ้นในราว ค.ศ.1315 นอกจากนี้ ผู้เขียนได้ถ่ายทอดเสียงต้นฉบับเป็น ภาษาสันสกฤต พร้อมทั้งนำเสนอคำแปลและคำอธิบายตัวอย่างละเอียดเป็นภาษาอังกฤษ (Sarma, 1984)

(8) หนังสือ Gemmological Studies in Sanskrit Texts ผลงานของ S.R.N.Murthy ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ.1990 หนังสือเล่มนี้เผยแพร่ตำบทรัตนปริกษาที่แทรกอยู่ใน วรรณคดีสันสกฤต 4 เรื่อง ได้แก่ อรรถศาสตร์ของเกาฏิลยะ (*Kautilya's Arthasāstra*) พุทธส์หิตา ของวราหมิหิระ (*Varāhamihira's Bṛhatsaṃhitā*) ครุฑปุราณะ (*Garudapurāṇa*) และ สกันทปุราณะ (*Skandapurāṇa*) พร้อมทั้งนำเสนอบทวิเคราะห์เนื้อหาเป็นภาษาอังกฤษ ตัวอย่าง

ประเด็นสำคัญที่นำเสนอ เช่น ความรู้เกี่ยวกับอัญมณีที่ปรากฏในฤคเวท ความสำคัญของอัญมณีในด้านการแพทย์และโหราศาสตร์ R.V. Karanth วิจัยว่าผลงานของ Murthy น่าสนใจและมีคุณค่าต่อแวดวงวิชาการปัจจุบัน แต่ยังมีข้อบกพร่องบางประการซึ่งควรปรับปรุง โดยเฉพาะการบ่งชี้ประเภทของอัญมณีให้เป็นไปตามหลักวิชาการมาตรฐาน (Krishnamurthy, 1992)

ข้อสังเกตประการหนึ่งของผู้วิจัยในกลุ่มงานวิชาการที่เป็นเอกสารปฐมภูมิ คือ งานวิชาการบางเล่มเผยแพร่ต้นฉบับดั้งเดิมโดยที่ไม่ได้นำมาตรวจสอบชำระก่อน บางเล่มเผยแพร่ต้นฉบับที่ผ่านการตรวจสอบชำระแล้วแต่ยังดำเนินการไม่ครบถ้วนหรือไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ฉะนั้น หากต้องการนำต้นฉบับดังกล่าวไปใช้อ้างอิง ก็ควรที่จะนำต้นฉบับนั้น ๆ ไปสอบเทียบกับต้นฉบับเรื่องเดียวกันที่มีสำนักอื่นนำมาเผยแพร่ด้วย ส่วนงานแปลตำราอัญมณีอินเดียโบราณนั้นแม้จะมีอยู่จำนวนมากแต่ก็ยังไม่ครอบคลุมตำราอัญมณีทุกฉบับที่สืบค้นได้ในปัจจุบัน ในบรรดางานแปลเหล่านั้น หนังสือ *Les Lapidaires Indiens* ของ Finot ซึ่งเรียบเรียงเป็นภาษาฝรั่งเศส เป็นเอกสารที่นักวิชาการอ้างอิงกันมาก ทว่าก็ยังมีข้อจําบางประการ เช่น Finot ไม่ได้แปลตำราอัญมณีทุกฉบับที่นำมาเสนอ โดยให้เหตุผลว่ามีเนื้อหาซ้ำกับต้นฉบับที่ได้แปลไปแล้ว นอกจากนี้ แม้ว่าคำแปลของ Finot สามารถยึดถือเป็นบรรทัดฐานในทางวิชาการได้ แต่ผู้วิจัยเห็นว่าสำนวนแปลของเขายังคงมีข้อถกเถียงได้ในปัจจุบัน โดยเฉพาะคำแปลที่ไม่ตรงตามรูปศัพท์ การละเว้นการแปลคำศัพท์บางคำ รวมถึงการทับศัพท์ชื่อเฉพาะต่าง ๆ เช่น ชื่อของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ สถานที่ทางภูมิศาสตร์ ควรที่ผู้ศึกษาจะต้องทบทวนข้อความต้นฉบับอีกครั้ง และสืบค้นรายละเอียดเพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจเนื้อหาต้นฉบับได้กระจ่างชัดขึ้น

2. งานวิชาการที่เป็นเอกสารทุติยภูมิ

งานวิชาการในกลุ่มนี้มุ่งศึกษาวิจัยเรื่องอัญมณีของอินเดียในเชิงประวัติโดยใช้ต้นฉบับตำราอัญมณีอินเดียเป็นเครื่องมือในการศึกษา สามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ งานวิชาการในสาขาวิทยาศาสตร์ และงานวิชาการในสาขามนุษยศาสตร์ ผลงานที่สำคัญมีดังนี้

- งานวิชาการในสาขาวิทยาศาสตร์

(1) บทความเรื่อง *Gemmology in Ancient India* ซึ่ง Krishnamurthy เสนอเมื่อปี ค.ศ.1992 บทความนี้นำเสนอความรู้ด้านการพิจารณาลักษณะอัญมณีเพียงสองชนิด คือ เพชรและทับทิม โดยอ้างอิงตำราภาษาสันสกฤต 3 ฉบับ ได้แก่ รัตนปริกษาในอิศวรทีกษิตียะ หาลาสยามาหัทมยะ และคิวดัตตวรัตนากระ ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นตำราอัญมณีฉบับอินเดียได้

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / revv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

นอกจากนี้ยังประมวลรายชื่อวรรณคดีสันสกฤตที่มีเนื้อหาว่าด้วยการตรวจสอบอัญมณีไว้จำนวนมาก (Krishnamurthy, 1992)

(2) หนังสือชุด *Minerals and Metals in Ancient India* ผลงานของ Arun Kumar Biswas และ Sulekha Biswas ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ.1996 เป็นงานวิจัยที่ศึกษาวิวัฒนาการของวิทยาการด้านแร่และโลหะ เนื้อหาแบ่งเป็น 2 เล่ม เล่มแรกนำเสนอผลการศึกษาจากหลักฐานทางโบราณคดี ส่วนเล่มที่สองนำเสนอผลการศึกษาจากหลักฐานทางวรรณคดี ในการนี้ผู้เขียนได้นำทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ด้วย ในส่วนของผลการศึกษาจากหลักฐานทางวรรณคดีนั้น ผู้เขียนได้รวบรวมข้อมูลจากวรรณคดีทุกเล่มที่ปรากฏข้อความอ้างถึงแร่และโลหะ ตั้งแต่วรรณคดีพระเวท วรรณคดีอิติहाสะและปุราณะ ตลอดจนวรรณคดีประเภทศาสตร์หลากหลายสาขาที่เผยแพร่ในช่วงเวลา ก่อนที่วัฒนธรรมอิสลามเข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคเอเชียใต้ และในบทชื่อ *A Millennium of Gemmology (Ratnaśāstra) in India* ผู้เขียนได้นำเสนอรายชื่อวรรณคดีต่าง ๆ ที่แสดงองค์ความรู้ด้านอัญมณีวิทยา โดยเรียงลำดับตามอายุของหลักฐาน (Arun Kumar Biswas & Biswas, 1996)

(3) หนังสือชุด *The Positive Background of Hindu Sociology* ผู้เขียนคือ Benoy Kumar Sarkar นักสังคมวิทยาชาวอินเดีย ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ.2008 หนังสือชุดนี้มีเนื้อหาที่สามารถใช้อ่านประกอบหนังสืออีกชุดหนึ่ง คือ *The Sacred Book of the Hindus* เล่มที่ 13 ซึ่งเผยแพร่คำแปลพากย์ภาษาอังกฤษของตำรานิติศาสตร์ภาษาสันสกฤตที่มีชื่อว่า *ศุกรนิตีสาระ (Śukranītisāra)* สาระสำคัญของหนังสือชุด *The Positive Background of Hindu Sociology* คือ การนำเสนอบทวิเคราะห์ศุกรนิตีสาระในเชิงประวัติศาสตร์สังคม การวิเคราะห์ของ Sarkar ยึดตามแนวทฤษฎีปฏิฐานนิยม (Positivism) ซึ่งทฤษฎีนี้มุ่งวิเคราะห์สภาพสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมบนพื้นฐานของประสบการณ์เชิงประจักษ์ ข้อมูลที่นำมาประมวลวิเคราะห์ คือ วรรณคดีสันสกฤตในหมวดอรรถศาสตร์และนิติศาสตร์ (ศาสตร์ด้านการเมืองการปกครอง) ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นพัฒนาการความคิด ตลอดจนพัฒนาการด้านสังคมและวัฒนธรรมของอินเดียซึ่งคลี่คลายมาเป็นลำดับ ในบทที่มีชื่อว่า *The Data of Ancient Indian Mineralogy* ผู้เขียนได้นำเสนอข้อมูลเรื่องโลหะและรัตนชาติที่ปรากฏในตำราศุกรนิตีสาระ และเสนอความเห็นว่ามีศุกรจารย์ผู้แต่งศุกรนิตีสาระจะนำข้อมูลเรื่องอัญมณีมาจากตำราอัญมณีโบราณหลายสำนัก แต่กลวิธีในการนำเสนอข้อมูลนั้นมีการประยุกต์ให้สอดคล้องกับแนวคิดและวัตถุประสงค์หลักของตำรา ในบทเดียวกันนี้ Sarkar ก็ได้พยายามรวบรวมข้อมูลเชิงประวัติว่าด้วยวรรณคดีต่าง ๆ ที่นำเสนอศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณ ตั้งแต่ยุคพระเวทจนถึงก่อนเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ด้วย (ประมาณ 1500 ปี ก่อนคริสตกาล จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17) (Sarkar, 2008)

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

(4) วิทยานิพนธ์เรื่อง *Gemmology: A study based on Sanskrit Sources* เป็นผลงานของ Sudev Krishna Sharman G. นักศึกษาปริญญาเอกแห่งมหาวิทยาลัยกาลิกัต (University of Calicut) เสนอเมื่อปี ค.ศ.2014 วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มุ่งศึกษาดำร่าอัญมณีภาษาสันสกฤตตามแนวทางทฤษฎีอัญมณีวิทยา หลักฐานที่ใช้ศึกษาประกอบด้วยตำรารัตนปริกษาสันสกฤตทุกฉบับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเท่าที่ผู้เขียนสืบค้นได้ ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้เขียนนำเสนอข้อมูลเรื่องอัญมณีเป็นรายบท โดยเรียงลำดับข้อมูลจากอัญมณีที่มีค่าสูงสุดไปจนถึงอัญมณีที่มีค่าต่ำสุดตามทฤษฎีอัญมณีวิทยา ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงความสอดคล้องกันระหว่างรัตนปริกษากับหลักอัญมณีวิทยาอย่างมีนัยสำคัญ ลักษณะเช่นนี้เป็นเหตุให้ Sharman G. เชื่อว่า รัตนปริกษามีส่วนประกอบสร้างองค์ความรู้ด้านอัญมณีวิทยาในยุคปัจจุบัน สิ่งที่น่าสังเกตในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คือ ผู้เขียนพยายามเชื่อมโยงทฤษฎีทางอัญมณีวิทยาให้เข้ากับทฤษฎีการพิจารณาและตรวจสอบอัญมณีของรัตนปริกษาในทุกกรณี บางกรณีผู้วิจัยไม่เห็นด้วย ในที่นี้ขอยกตัวอย่างกรณีที่ผู้เขียนพยายามระบุความสัมพันธ์ระหว่างอัญมณีในตำนานกับอัญมณีที่มีอยู่จริง เช่น การระบุว่า เศษะ (śeṣa) คือ โอนิกซ์ (Onyx) ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว การระบุเช่นนี้ยังมีข้อถกเถียงได้ 2 ประการ ประการหนึ่งคือ โอนิกซ์เป็นหินมีริ้วลายที่มีได้หลายสี นอกเหนือจากสีเขียวซึ่งเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของเศษะ อีกประการหนึ่งคือ ตามตำรารัตนปริกษา เศษะเป็นอัญมณีประเภทเดียวกันกับมรกต แต่ตามทฤษฎีอัญมณีวิทยานั้น มรกตและโอนิกซ์มีส่วนประกอบทางเคมีต่างกัน จึงจัดเป็นอัญมณีต่างชนิดกัน (Sharman-G., 2013)

โดยเหตุที่ผู้ศึกษาเรื่องอัญมณีของอินเดีย ไม่ว่าจะเป็น Arun Kumar Biswas และ Sulekha Biswas, Benoy Kumar Sarkar, Sudev Krishna Sharman G., Radha Krishnamurthy ฯลฯ ส่วนใหญ่เป็นผู้เชี่ยวชาญหรือผู้สนใจด้านวิทยาศาสตร์ งานวิชาการที่ผลิตออกมาโดยมากจึงมีแนวโน้มที่พยายามนำทฤษฎีอัญมณีวิทยา (Gemmology/Gemology) และแร่วิทยา (Mineralogy) ไปศึกษาด้วยรัตนปริกษา เพื่อพิสูจน์ให้เห็นแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ที่ปรากฏในตำราอัญมณี เข้าใจว่าเหตุผลของการศึกษาในแนวทางนี้ก็เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือในวงวิชาการและเชิดชูคุณค่าของรัตนปริกษาให้เป็นที่ประจักษ์ นักวิชาการบางท่านถึงกับอ้างว่าตำราอัญมณีวิทยาอินเดียเป็นพื้นฐานสำคัญของความรู้เรื่องแร่วิทยาและอัญมณีวิทยาในปัจจุบัน แต่ในที่สุด ความพยายามในการเชื่อมโยงทฤษฎีอัญมณีวิทยาปัจจุบันเข้ากับตำราอัญมณีอินเดียโบราณได้กลายเป็นปัญหาสำคัญของงานวิจัย Biswas เห็นด้วยกับประเด็นนี้ และได้แสดงความเห็นไว้ในหนังสือ *Minerals and Metals in Ancient India* ความตอนหนึ่งว่า ทฤษฎีอัญมณีวิทยาปัจจุบันถึงแม้สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดการตรวจสอบอัญมณีตามตำรารัตนศาสตร์ได้แต่ก็มีข้อจำกัดเนื่องจากในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 12 แนวคิดเรื่อง ธาตุ โมเลกุล คุณสมบัติทางฟิสิกส์ ของ

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

อัญมณี ยังไม่เป็นที่รู้จักของปราชญ์ด้านอัญมณีอินเดียโบราณ แม้แต่ประเด็นเรื่องสี ตำราอัญมณีอินเดียสมัยโบราณใช้สีเป็นเกณฑ์ในการจำแนกอัญมณี แต่ก็พบว่าในหลายกรณีมีความผิดพลาดและชวนให้สับสน ในความเป็นจริง อัญมณีที่เห็นว่ามีสีเหมือนกันนั้น แท้จริงแล้วอาจเกิดจากแร่ต่างชนิดกัน การระบุชนิดอัญมณีที่ให้ผลแม่นยำกว่า คือ การวัดค่าความแข็งสัมพัทธ์หรือการหาค่าความถ่วงจำเพาะซึ่งมีบันทึกไว้ในตำรา ทว่าความคิดเรื่องค่าความถ่วงจำเพาะยังไม่เป็นที่รู้จักในสมัยโบราณ (Arun Kumar Biswas & Biswas, 1996, pp. 69-123) Biswas ยังได้ตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า การอธิบายเรื่องอัญมณีในแนวทางวิทยาศาสตร์ไม่เป็นที่แพร่หลาย เพราะคนอินเดียมุ่งสนใจนำเรื่องอัญมณีไปเชื่อมโยงกับโหราศาสตร์และการพยากรณ์ดวงชะตามากกว่า (A. K. Biswas, 2001, p. 14) ส่วน Sharman G. แม้จะได้พยายามศึกษาตำราอัญมณีอินเดียโบราณให้ครอบคลุมอย่างสมบูรณ์ที่สุด แต่มุมมองการวิจัยที่นำเสนอ นั้นยังจำกัดอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ผู้เขียนเองได้ยอมรับถึงข้อจำกัดดังกล่าวในงานวิทยานิพนธ์ของตน และได้เสนอแนะแนวทางการวิจัยในอนาคตไว้ว่า ควรมีการเปรียบเทียบและแปลต้นฉบับตำราอัญมณีอินเดียโบราณทุกฉบับอย่างถี่ถ้วน เพื่อให้เห็นมุมมองเชิงสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในตัวบทด้วย (Sharman-G., 2013, p. 251)

- งานวิชาการในสาขามนุษยศาสตร์

อันที่จริงแล้วยังมีนักวิชาการบางท่านนำเสนอแนวทางการศึกษาตำราอัญมณีอินเดียในมุมมองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ โดยในปี ค.ศ.1973 Gyula Wojtilla นักบูรพคดีศึกษาและนักภารตวิทยาชาวฮังการีได้เขียนบทความเรื่อง *Indian Precious Stones in the Ancient East and West* บทความนี้มุ่งศึกษาความรู้เรื่องอัญมณีที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนอินเดียโบราณตามที่ปรากฏในวรรณคดีอินเดียโบราณเรื่องต่าง ๆ ศึกษาชนิดของอัญมณีที่พบในวรรณคดีเหล่านั้น รวมทั้งศึกษาลักษณะของการเผยแพร่และการสืบทอดความรู้เรื่องอัญมณีแบบอินเดียในเชิงประวัติ หลักฐานที่ Wojtilla ใช้ประกอบการศึกษา คือ วรรณคดีสันสกฤตหลายประเภท ได้แก่ คัมภีร์สายพระเวท (พระเวททั้งสี่ ครอบคลุมประเภทสัหิตาและพราหมณะ), คัมภีร์อุปนิษัท, วรรณคดีสันสกฤตประเภทศาสตร์หลายเรื่อง เช่น อรรถศาสตร์ มานวธรรมศาสตร์ พุทธสัหิตา ราชนิพนธ์ ฯลฯ ตลอดจนกวีนิพนธ์ประเภทมหากาพย์บางเรื่อง เช่น ทศกัณฐกจริต ทรราชจริต ยกเว้นตำราอัญมณีภาษาสันสกฤตฉบับต่าง ๆ ที่นำเสนอในงานนิพนธ์ของ Finot ซึ่งผู้เขียนไม่ได้นำมาศึกษา ทั้งนี้ผู้เขียนได้ให้เหตุผลว่าตำราเหล่านั้นไม่ปรากฏยุคสมัยที่แต่งอย่างชัดเจน จึงไม่มีความน่าเชื่อถือเมื่อเปรียบเทียบกับเอกสารที่ปรากฏข้อมูลยุคสมัยของงานประพันธ์ ในตอนท้ายของบทความ Wojtilla ได้ชี้ให้เห็นว่า วิทยาการด้านอัญมณีของอินเดียสมัยโบราณมีความเจริญก้าวหน้าในขั้นสูงก่อนที่กรีกจะ

421234300

CU Theses 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

เข้ามาพิชิตดินแดนในอนุทวีปอินเดีย ต่อมาวิทยาการนี้ได้เผยแพร่ไปสู่โลกตะวันตกเมื่ออินเดียติดต่อกับชาวกรีกและโรมัน ในสมัยโบราณนั้น อินเดียเป็นดินแดนที่มีความโดดเด่นมากเมื่อเปรียบเทียบกับดินแดนอื่น ๆ ในโลกตะวันออก ครั้นเมื่อพระเจ้าอเล็กซานเดอร์กรีธาทัพเข้ามายังอินเดียและก่อตั้งอาณาจักรกรีกในอินเดียสำเร็จแล้ว อินเดียก็ได้มีบทบาทสำคัญยิ่งในโลกยุคโบราณ สินค้าจากอินเดียเข้าไปในอาณาจักรของกรีกในเส้นทางการค้ามุ่งสู่ทิศเหนือตามระบอบที่เคยเป็นมา แต่ท้ายที่สุดก็มุ่งสู่ทิศใต้ด้วย การค้าอัญมณีเฟื่องฟูมากในแถบอินเดียได้ เนื่องจากมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางเรือมายังมหาสมุทรอินเดีย รวมถึงมีการใช้ประโยชน์จากลมมรสุมในการเดินเรือเมืองท่าที่สำคัญหลายแห่งจึงเกิดขึ้นในอินเดียได้ บันทึกของไพลินี่ (Pliny the Elder's *Natural History*) ซึ่งเป็นต้นแบบของการแต่งตำราอัญมณีภาษากรีกและภาษาโรมันในสมัยต่อมาได้แสดงรายชื่ออัญมณีชนิดต่าง ๆ ที่พบได้ในอินเดียหรือมีแหล่งกำเนิดในอินเดีย ทั้งอัญมณีมีค่าชั้นสูงและอัญมณีมีค่าชั้นรอง หลักฐานชิ้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า ในยุคหนึ่ง อาณาจักรโรมันติดต่อกับอินเดีย สินค้าที่ซื้อขายกันมักเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยและมีราคาแพง หนึ่งในนั้นคือสินค้าจำพวกอัญมณีและเครื่องประดับ (Wojtilla, 1973, pp. 221-224) อาจกล่าวได้ว่า ความรู้อัญมณีแบบอินเดียโบราณไม่ได้มีอิทธิพลโดยตรงต่ออัญมณีวิทยาในปัจจุบันอย่างที่ Sharman G. กล่าวอ้างและไม่ได้มีอิทธิพลมากเท่าความรู้จากกลุ่มชนชาวอาหรับและเปอร์เซีย สิ่งที่อยู่ในความรับรู้ของชาวตะวันตกเป็นเพียงตัวอย่างอัญมณีจากอินเดียเท่านั้น

จากการสำรวจเอกสารทุติยภูมิเหล่านี้ ผู้วิจัยพบสิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ การนำเสนอรายชื่องานนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณ งานนิพนธ์เหล่านั้นมีหลายลักษณะด้วยกัน บ้างเป็นตำราว่าด้วยการตรวจสอบอัญมณีโดยตรง เช่น อคัสติมตะ นวรัตน์ปริक्षा, บ้างเป็นตำราที่มีเรื่องการตรวจสอบอัญมณีเป็นบทแทรก เช่น อรรถศาสตร์ และครุฑปุราณะ, บ้างเป็นตำราที่ไม่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบอัญมณีแต่อย่างใด ตัวอย่างเช่น รสรัตนสมุจจยะ เป็นตำราเล่นแร่แปรธาตุ, ราชนิษัณฐ เป็นศัพทานุกรมการแพทย์ เป็นต้น แต่เมื่อคัดกรองให้เหลือเฉพาะงานนิพนธ์ที่ให้ความรู้เรื่องการตรวจสอบและประเมินค่าอัญมณีโดยตรง สามารถจำแนกตามรูปแบบการนำเสนองานนิพนธ์ได้เป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มตำราเฉพาะเรื่อง และกลุ่มบทแทรกในงานนิพนธ์

กลุ่ม ก. ตำราเฉพาะเรื่อง (กลุ่มเรื่องเดียว) หมายถึง เอกสารโบราณว่าด้วยเรื่องอัญมณีโดยตรง มีเนื้อหาจบสมบูรณ์ในฉบับเดียว ได้แก่

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ก1) รัตนปริกษาของพุทธภักฎฎะ (En. Buddhabhaṭṭa's Ratnaparīkṣā, Skt.

śrībuddhabhaṭṭācāryakṛtā ratnaparīkṣā)³ สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 5 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 6

ก2) รัตนปริกษาของฤชือคัสตยะ⁴ มี 2 ฉบับ ประกอบด้วย

- งานนิพนธ์ฉบับยาว ใช้ชื่อว่า อคัสติมตะ (En. Skt. Agastimata) สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 6 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 13

- งานนิพนธ์ฉบับย่อ ใช้ชื่อว่า อคัสติยารัตนปริกษา (En. Agastīyā Ratnaparīkṣā, Skt. agastikṛtā ratnaparīkṣā)⁵ สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 10

ก3) รัตนปริกษาที่ไม่ทราบผู้แต่ง ประกอบด้วย รัตนปริกษาของอิศวรทีกษิตียะ (Īśvaradīkṣitīye Ratnaparīkṣā), ลฆุรัตนปริกษา (Laghu Ratnaparīkṣā), มณีมาหัทมยะ (Maṇimāhātmya) และ รัตนสัครหะ (Ratnasamgraha)

ก4) รัตนทีปิกาของจันเทศวระ (Śrī Candēśvarakṛtā Ratnadīpikā) สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 14

กลุ่ม ข. บทแทรกในงานนิพนธ์ (กลุ่มเรื่องแทรก) หมายถึง งานนิพนธ์ในลักษณะบทหรือตอนบรรจุแทรกอยู่ภายในวรรณคดีเรื่องอื่น สามารถจำแนกย่อยได้เป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่เป็นบทแทรกในคัมภีร์ศาสนา และส่วนที่เป็นบทแทรกในงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์ ในมุมมองของผู้วิจัย ข้อมูลทั้งสองส่วนมีลักษณะแตกต่างกัน โดยในกรณีของบทแทรกในคัมภีร์ศาสนา การบรรจुरัตนปริกษาเป็นไปเพื่อรวบรวมและสืบทอดองค์ความรู้ อีกทั้งไม่มีความเชื่อมโยงกับหัวข้อหลักของงานนิพนธ์โดยตรง แต่ในกรณีของบทแทรกในงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์ การบรรจुरัตนปริกษามีความสอดคล้องกับแนวคิดหลักของงานนิพนธ์บางประการ รายละเอียดมีดังนี้

- ส่วนที่หนึ่ง บทแทรกในคัมภีร์ศาสนา ประกอบด้วย

³ ชื่องานนิพนธ์ภาษาสันสกฤตได้จากหนังสือชื่อ Les Lapidaires Indiens ของ Louis Finot - ผู้วิจัย

⁴ อคัสตยะ (Agastya) คือฤชิตนหนึ่งในเทพปรกณัมอินเดีย เชื่อกันว่าเป็นผู้เผยแพร่วัฒนธรรมของอารยันไปในดินแดนเทือกเขาวินัย เป็นนักพรตที่ชาวทมิฬเคารพนับถือ เป็นครูสอนศิลปวิทยาการคนแรก และเชื่อกันว่าเป็นผู้บุกเบิกศาสตร์แห่งอัญมณีของอินเดียได้ (Sarma, 1984, pp. 13-15)

⁵ ข้อความเดียวกันกับเชิงอรรถที่ 3

- ข1) อัคนิปุราณะ (Agni Purāṇa) สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 8
- ข2) ครุฑปุราณะ (Garuḍa Purāṇa) สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 9
- ข3) วิษณุธรรมปุราณะ (Viṣṇudharmottara Purāṇa) สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 4-10
- ข4) สกัณฑปุราณะ (Skanda Purāṇa) บางแห่งเรียกว่า รัตนปริกษาในหาลาสยามาหัทมยะ (Hālāsya-māhātmye Ratnaparīkṣā) สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 13-14

• ส่วนที่สอง บทแทรกในงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์ ประกอบด้วย

- ข5) อรรถศาสตร์ ของ เกาฏิลยะ (Kauṭilya's Arthasāstra) โดยทั่วไปสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นช่วง 400 ปีก่อนคริสตกาล แต่เนื้อหาบางส่วน โดยเฉพาะอภิกรณะที่ 2 ซึ่งเป็นส่วนที่บรรจศาสตร์แห่งอัญมณีไว้ มีผู้สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 1
- ข6) พุทธศาสตร์ของ วราหมิหิระ (Varāhamihira's Bṛhatsamhitā) สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 6
- ข7) ยุคติกัลปตรุ ของ โภชราช หรือ พระเจ้าโภชยะ (Bhoja's Yuktikalpataru) สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในปีคริสต์ศักราช 1075
- ข8) มานโสลลัสสะ หรือ อภิลชิตารถะจินตามณี ซึ่งเป็นงานนิพนธ์ของโสเมศวระ หรือ พระเจ้าโสมะ (Someśvara's Mānasollāsa/ Abhilaṣitārthacintāmaṇi) สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในปีคริสต์ศักราช 1131
- ข9) สมฤตติสารโทธาระ (Smṛtisāroddhāra) ไม่ปรากฏข้อมูลผู้แต่งและปีที่แต่ง ส่วนที่ว่าด้วย รัตนปริกษามีเนื้อความพ้องกับเอกสารโบราณฉบับหนึ่งในงานนิพนธ์ของ Finot นั่นคือนวรัตนปริกษา ของ นารายณบัณฑิต (Nārāyaṇapaṇḍita's Navaratnaparīkṣā) สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 13-16 เอกสารทั้งสองฉบับนี้มีเนื้อความคู่ขนานกับงานนิพนธ์ของพระเจ้าโสมะตามที่ระบุไว้ในข้อ ข8)
- ข10) ศุกรนิตติสาระ ของ ศุกรจาราย (Śukrācārya's Śukranītisāra) สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 10-14
- ข11) คิวตัตตวรัตนากระ ของ พสวภูปาละ (Basavabhūpāla's Śivatattvaratnākara) สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในช่วงปีคริสต์ศักราช 1694-1710

421234300

1.1.3 ประเด็นที่ยังไม่มีการศึกษาในงานศึกษาวิจัยที่ผ่านมา

แม้ในปัจจุบันมีงานวิชาการที่เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการด้านอัญมณีของอินเดียอยู่มากมาย แต่จากข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอมายังข้างต้น ผู้วิจัยมีข้อสังเกตและข้อคิดเห็นเพิ่มเติมดังนี้

1. งานวิชาการที่ศึกษาความรู้เรื่องอัญมณีอินเดียโดยมากใช้ทฤษฎีอัญมณีวิทยาเป็นเครื่องมือในการศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาด้วยมุมมองแบบวิทยาศาสตร์เป็นหลัก ลักษณะเช่นนี้แม้จะเอื้อประโยชน์ในการทำความเข้าใจกระบวนการการตรวจสอบอัญมณี แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในเรื่องความแตกต่างของยุคสมัย เนื่องจากตำราอัญมณีอินเดียโบราณมีอายุเก่าแก่ราว 200-2,400 ปีมาแล้ว ในขณะที่วิชาอัญมณีวิทยาเพิ่งสถาปนาขึ้นมาเมื่อปี ค.ศ.1909 ความแตกต่างของยุคสมัยสะท้อนมุมมองที่แตกต่างกันในการศึกษาอัญมณี โดยที่ตำราอัญมณีอินเดียโบราณมีลักษณะร่วมกับการนิพนธ์ว่าด้วยความรู้เรื่องหิน แร่ และอัญมณีที่พบในวัฒนธรรมอื่น ๆ ของโลก เช่น จีน อาหรับ รวมถึงประเทศแถบซีกโลกตะวันตก ลักษณะร่วมที่ว่าเป็นนี้คือ การนำเสนอข้อมูลด้วยแนวคิดที่ผสมผสานระหว่างความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Science) ผสมผสานกับความเชื่อทางจิตวิญญาณ ในขณะที่วิธีการศึกษาอัญมณีตามทฤษฎีอัญมณีวิทยาเป็นการนำความรู้ที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์ใช้เพื่อพิสูจน์และวินิจฉัยคุณสมบัติของอัญมณีให้เที่ยงตรงมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นความรู้ด้านฟิสิกส์ เคมี ธรณีวิทยา ฯลฯ

ผู้วิจัยยอมรับว่า ทฤษฎีอัญมณีวิทยาปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญในการทำความเข้าใจด้วยบทตำราอัญมณีอินเดียโบราณ อย่างไรก็ตาม การพึ่งพาทฤษฎีสมัยใหม่เพียงอย่างเดียวอาจทำให้ผลการศึกษาคาดการพิจารณาอย่างรอบด้าน และไม่สะท้อนความเป็นจริงอย่างชัดเจน ในฐานะที่ผู้วิจัยมีความสนใจในภาษาและวรรณคดีอินเดียโบราณ จึงอยากเสนอการศึกษาตำราอัญมณีอินเดียโบราณด้วยแนวทางอีกอย่างหนึ่ง นั่นคือ การศึกษาด้วยมุมมองแบบมนุษยศาสตร์ โดยศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดี ทั้งนี้ผู้วิจัยเชื่อว่าการศึกษาดังกล่าวจะทำให้เห็นมุมมองที่กว้างขวางกว่าเดิม และได้ผลการศึกษาที่ครอบคลุมหลากหลายมิติ ไม่เพียงแต่มิติด้านวิทยาการเท่านั้น แต่ยังรวมถึงมิติด้านสังคมและวัฒนธรรมด้วย

2. ตำราอัญมณีอินเดียโบราณที่นักวิชาการมักนำมาศึกษา เผยแพร่ หรืออ้างอิงนั้น มักจำกัดอยู่ในกลุ่มของตำราอัญมณีเฉพาะเรื่อง (กลุ่ม ก.) และมีงานศึกษาตำราอัญมณีกลุ่มนี้เป็นจำนวนมาก โดยพบในลักษณะของการแปลข้อมูลต้นฉบับเป็นภาษาต่าง ๆ ได้แก่ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาอังกฤษ ภาษาฮินดี ภาษาทมิฬ พร้อมกันนี้ก็มีการชำระต้นฉบับด้วยแม้จะไม่ถึงขั้นสมบูรณ์

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ก็ตาม ส่วนตำราอัญมณีที่เป็นบทแทรกในงานนิพนธ์ (กลุ่ม ข.) มีผู้นำมาศึกษาเป็นการเฉพาะน้อยมากเมื่อเทียบกับการศึกษาตำราอัญมณีเฉพาะเรื่อง

ในความเห็นของผู้วิจัย ตำราอัญมณีที่เป็นบทแทรกในงานนิพนธ์ โดยเฉพาะบทแทรกในงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์ เป็นกลุ่มข้อมูลที่น่าสนใจ เพราะกลุ่มข้อมูลนี้แสดงถึงบทบาทของศาสตร์แห่งอัญมณีในบริบทที่สัมพันธ์กับศาสตร์แขนงอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อรรถศาสตร์ นิติศาสตร์ และโหราศาสตร์ ลักษณะเช่นนี้ไม่พบในกลุ่มตำราอัญมณีเฉพาะเรื่องและกลุ่มตำราอัญมณีที่เป็นบทแทรกในคัมภีร์ศาสนา และโดยเหตุที่ก่อนหน้านี้ผู้วิจัยเคยหยิบยกรัตนปริกาษาของพุทธภักฎะซึ่งเป็นตัวแทนของตำราอัญมณีเฉพาะเรื่อง และรัตนปริกาษายะในครุฑปุราณะซึ่งเป็นตัวแทนของตำราอัญมณีที่เป็นบทแทรกในคัมภีร์ศาสนา มาศึกษาไว้แล้ว หากนำตำราอัญมณีที่เป็นบทแทรกในงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์มาศึกษาวิเคราะห์ด้วยก็จะช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเรื่องศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณในภาพรวมและในลักษณะที่เป็นระบบ อีกทั้งจะให้เห็นความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียมากยิ่งขึ้น ฉะนั้น การศึกษาในครั้งนี้นอกจากจะเป็นการต่อยอดงานวิจัยในระดับปริญญาโทที่ผู้วิจัยทำไว้แล้ว ผู้วิจัยก็หวังว่าจะสามารถเติมเต็มองค์ความรู้เรื่องศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณที่มีอยู่ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

1. ศึกษาสาระัตถะของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณที่ปรากฏในตำราอรรถศาสตร์ นิติศาสตร์ และโหราศาสตร์
2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของศาสตร์แห่งอัญมณีที่มีต่อวรรณคดีประเภทศาสตร์ ได้แก่ อรรถศาสตร์ นิติศาสตร์ และโหราศาสตร์
3. อธิบายความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมอินเดียโบราณ

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

ศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณมีสาระัตถะสำคัญประกอบด้วย การถ่ายทอดความรู้เชิงวิทยาการด้านอัญมณีวิทยา รวมทั้งการสะท้อนแนวคิดเชิงสังคมและวัฒนธรรม เช่น ความเชื่อเรื่องโชคลาง และลักษณะคุณ-โทษ มีความสัมพันธ์ต่อศาสตร์โบราณบางแขนง โดยเฉพาะอรรถศาสตร์ นิติศาสตร์ และโหราศาสตร์ ทั้งยังมีความสำคัญในการรักษาสืบทอดองค์ความรู้เรื่องอัญมณีอินเดียในสมัยโบราณ

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษางานนิพนธ์ว่าด้วยเรื่องอัญมณีที่แทรกอยู่ในงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์ 5 เล่ม ได้แก่ อรรถศาสตร์ ของ เกาฏิลยะ, พุทธศาสตร์ของ วราหมิหิระ, ยุคติกัลปตรู ของ พระเจ้าโกษะ, มานโสลลาสะ ของ โสเมศวระ และ ศุกรนีติสาระ ของ ศุกราจารย์ นอกจากนี้ผู้วิจัยจะนำตำราอัญมณีเฉพาะเรื่องที่เคยศึกษาแล้วในระดับปริญญาโท คือ รัตนปริกาของ พุทธภักฎะ และรัตนปริกาธยายะในครุฑปุราณะ มาประกอบการศึกษาในครั้งนี้ด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจสาระของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

สำหรับหลักฐานที่จะนำมาศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้อยู่ในรูปแบบของเอกสารฉบับพิมพ์ทั้งหมด จำนวน 15 เล่ม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. หนังสือประกอบพื้นฐาน จำนวน 10 เล่ม ได้แก่

1. อรรถศาสตร์ ของ เกาฏิลยะ ใช้หนังสือ *The Kauṭīliya Arthaśāstra: A Critical Edition with a Glossary* ของ R.P. Kangle ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.2014

2. พุทธศาสตร์ของ วราหมิหิระ ใช้หนังสือประกอบ 2 เล่ม ได้แก่

(1) *Varāhamihira's Bṛhat Saṃhitā Part Two: with English Translation, Exhaustive Notes and Literary Comments* ของ M. Ramakrishna Bhat ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.2003

(2) *Bṛhat Saṃhitā (Part II) by Varāhamihira: with the Commentary of Bhaṭṭotpala* ของ AvadhaVihārī Tripāṭhī ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.1968

3. ยุคติกัลปตรู ของ โภชะ ใช้หนังสือ *Yuktikalpataruḥ mahārāja-srībhoja-viracitaḥ (Yuktikalpataru by King Bhoja)* ของ Pandit Isvara Chandra Sastri ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.1917

4. มานโสลลาสะ ของ โสเมศวระ ใช้หนังสือประกอบ 4 เล่ม ได้แก่

(1) *Mānasollāsa of King Someśvara Vol.I* ของ Gajanan K. Shrigondekar ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.1925

(2) *Abhilaṣitārthacintāmaṇi of Someśvara Deva Part 1 (Prakaranas 1-3)* ของ A. V. Vidyalkara และ Shama Sastry ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.1926

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

(3) Ratnaparīkṣā: Book on Indian Gemology Sanskrit Original /Tamil Translation ของ V. Gopala Iyengar และ P.S. Subrahmanya Sastri ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.1969

(4) Navaratnaparīkṣā ใน Les Lapidaires Indiens ของ Louis Finot ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.1896

5. ศุกรนีติสาระ ของ วราหมิหิระ ใช้หนังสือประกอบ 2 เล่ม ได้แก่

(1) Śukranītisāra Vol. I.: Text, Variae Lectiones, &c. ของ Gustav Oppert ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.1882

(2) Śukranītisāraḥ ของ Jivananda Vidyasagara Bhattacharya ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.1890

ข. หนังสือประกอบเพิ่มเติม ใช้สำหรับการสอบเทียบต้นฉบับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้นฉบับวรรณคดี เรื่องยุกติกลปตรุและมานโสลลลสะ จำนวน 5 เล่ม ได้แก่

1. Ratnaparīkṣā de Buddhahatṭa ใน Les Lapidaires Indiens ของ Louis Finot ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.1896

2. The Garuḍa Mahāpurāṇam ของสำนักพิมพ์ Nag Publishers ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.2008

3. Śivatattvaratnākara of Basavarāja of Keḷādi Vol.II ของ Vidwan Vidyānāra และ R. Rama Shastry (บรรณาธิการ) ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.1969

4. Maṇi-mālā; or, A treatise on gems Part I ของ Sourindro Mohun Tagore ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.1881

5. Śabdakalpadruma or An Encyclopædic Dictionary of Sanskrit Words Arranged in Alphabetical Order ของ Radha Kanta Deva ฉบับพิมพ์ปี ค.ศ.1967

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลด้วยการแปลข้อความต้นฉบับจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทย จากนั้นจะทำการประมวลสาระสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีด้วยการวิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากต้นฉบับโดยยึดตามหัวข้อที่เป็นประเด็นสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณี ได้แก่ การกำเนิด แหล่งกำเนิด ลักษณะคุณและลักษณะโทษ อานุภาพ การประเมินราคา และศิลปะการ

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ทำอัญมณี ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์แห่งอัญมณีกับศาสตร์แขนงอื่น ผู้วิจัยจะพิจารณาความสัมพันธ์ใน 2 ลักษณะ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดียวกับตำราอัญมณีประเภทเรื่องแทรก และความสัมพันธ์ระหว่างตำราอัญมณีประเภทเรื่องแทรกกับงานนิพนธ์หลัก ส่วนการอธิบายความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีนั้นจะพิจารณาจากบทบาทของศาสตร์แห่งอัญมณีในอดีตที่ปรากฏในงานนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

อนึ่ง ในกรณีที่ต้นฉบับบางเรื่องมีการเผยแพร่เป็นหลายสำนวน ผู้วิจัยจะนำทุกสำนวนที่พบมาสอบเทียบเพื่อให้เห็นความเหมือนและความต่างของการใช้คำ การแปลข้อมูลต้นฉบับเป็นภาษาไทยจะแปลโดยความ ไม่แปลโดยพยัญชนะ ในกรณีพบการใช้คำที่หลากหลายในตำแหน่งเดียวกันของแต่ละต้นฉบับ ผู้วิจัยจะเลือกแปลคำที่คิดว่าสมเหตุสมผลและสอดคล้องกับบริบทของเรื่องมากที่สุด ผลการเปรียบเทียบ การวิเคราะห์ และการอภิปรายข้อมูลจะนำเสนอเป็นรายบทดังปรากฏในสารบัญ ส่วนข้อความต้นฉบับและคำแปลนั้นจะเสนอในภาคผนวก

เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาเปรียบเทียบเนื้อความและการอ้างอิง ผู้วิจัยจะถ่ายถอดข้อความต้นฉบับเป็นอักษรโรมันทั้งหมด

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยครั้งนี้จะช่วยเพิ่มพูนความเข้าใจองค์ความรู้และการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการตรวจสอบและประเมินค่าอัญมณีที่ปรากฏในงานนิพนธ์อินเดียโบราณ ตลอดจนเห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณในมิติที่ลึกซึ้งและกว้างขวางยิ่งขึ้น สำหรับชาวไทยทั้งที่เป็นผู้อยู่ในแวดวงการค้าอัญมณีและผู้สนใจทั่วไป งานวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ประกอบการทำความเข้าใจคติความเชื่อเรื่องอัญมณีของไทยได้เป็นอย่างดี และสำหรับผู้ศึกษาในสาขาภาษาและวรรณคดี งานวิจัยนี้จะเป็นต้นแบบของการศึกษาเปรียบเทียบวรรณคดีประเภทศาสตร์ของอินเดียกับวรรณคดีตำราของไทยที่สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมอินเดียอีกด้วย

421234300

บทที่ 2

ภูมิหลังและแนวคิดของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณ

ตำราอัญมณีจัดเป็นงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์ตามทฤษฎีวรรคคีอินเดียโบราณ ในการทำความเข้าใจสาระสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย ผู้ศึกษาจำเป็นต้องเข้าใจความคิดเรื่องศาสตร์และลักษณะเฉพาะของงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณี เนื้อหาในบทนี้จึงประกอบด้วยสองส่วนหลัก คือ ส่วนที่ว่าด้วยความคิดเรื่องศาสตร์ และส่วนที่ว่าด้วยความคิดเรื่องศาสตร์แห่งอัญมณี โดยมุ่งทำความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ความหมาย ความเป็นมา ลักษณะ และสาระสำคัญ ก่อนที่จะสรุปเป็นแนวคิดของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณในตอนท้าย ทั้งนี้เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจสาระสำคัญของงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีที่แทรกในตำราอรรถศาสตร์ นิตศาสตร์ และโหราศาสตร์ ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไปในบทที่ 3 รายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ความหมายและแนวคิดของ “ศาสตร์” ในทางภาษาและวรรคคีอินเดียโบราณ

2.1.1 ความหมายของคำว่า “ศาสตร์”

ศาสตร์ (Skt. śāstra) ในภาษาสันสกฤตมีความหมายหลายประการ ในความหมายกว้างสามารถแบ่งย่อยเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

(1) ในแง่ของเนื้อหา ศาสตร์ หมายถึง ความรู้ใด ๆ ก็ตาม ทั้งที่เป็นความรู้ทางศาสนา และความรู้ทางโลก (En. Science) ในรายละเอียดครอบคลุมคำสอน ทฤษฎี กฎ คำสั่ง ระเบียบ ตลอดจนบทบัญญัติ และมีความหมายพ้องกับคำอีกหลายคำที่เป็นคำเรียกวิชาความรู้ เช่น เวท (veda), ตันตระ (tantra), วิทยา (vidyā), สंहิตา (samhitā), วิทยาสถานะ (vidyāsthāna) และ กลา (kalā)

(2) ในแง่ของรูปแบบ ศาสตร์ หมายถึง ตำราหรือหนังสือที่บันทึกความรู้ คำสอน และกฎระเบียบต่าง ๆ (En. Treatise, Scientific Text) (Bhattacharjee, 2001, pp. 3990-3991) กล่าวอีกอย่างคือ ศาสตร์หมายถึงงานนิพนธ์ใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่กวีนิพนธ์ (Dwivedi, 1986, pp. 43-60)

นอกจากนี้ Sheldon Pollock ได้เสนอความหมายของคำว่าศาสตร์โดยอิงกับบริบทของงานนิพนธ์ประเภทปรัชญาและไวยากรณ์เป็นสำคัญ ซึ่งงานนิพนธ์ทั้งสองประเภทนี้ Pollock เชื่อว่าเป็นที่มาของนิยามคำว่าศาสตร์ในยุคแรกเริ่มตามประเพณีอินเดีย มีคำอธิบายว่า ศาสตร์หมายถึงกฎที่มีอำนาจในการบังคับ (Authoritative Rule) รวมถึงหมวดหมู่ของกฎที่เป็นเหตุเป็นผลกัน

421234300

(Rationalized Collection of Rules) ดังเห็นได้จากกฎไวยากรณ์ของปาณินิ ส่วนในทางปรัชญา ศาสตร์หมายถึงระบบความคิด หรือระบบความรู้ทางปรัชญา (System of Ideas) เช่น ปรัชญา นายายะ ฯลฯ โดยสรุปแล้วความหมายของศาสตร์ในยุคแรกเริ่มเน้นมุมมองในเรื่องการวางกฎ ข้อบังคับและจัดระเบียบกฎข้อบังคับให้เป็นหมวดหมู่ ต่อมาในยุคของวรรณคดีสันสกฤตแบบแผน (Classical Sanskrit) ความหมายของศาสตร์ยังคงยึดถือแกนกลางความหมายตามแบบสมัยแรก ในที่นี้ Pollock ได้อ้างอิงคำอธิบายของกุมาริลภฏฐะ (Kumārila Bhaṭṭa) นักปรัชญาสมัย คริสต์ศตวรรษที่ 8 ซึ่งระบุไว้ในปริเฉทที่ 4-5 ของตำรา “มีมางสาโศลกวารตিকা” (Mīmāṃsāsloka-vārtikā) ใจความสำคัญระบุว่า ศาสตร์คือถ้อยคำที่ว่าด้วยกฎ ไม่ว่าจะเป็กฎที่ ได้มาจากพระเจ้าหรือมนุษย์ กฎเหล่านี้ว่าด้วยข้อบังคับในการปฏิบัติตนบางประการของมนุษย์ ทั้งที่เป็นข้อควรทำและข้อห้าม (Pollock, 1985, pp. 499-519)

ส่วนในความหมายแคบ ศาสตร์ หมายถึง วรรณคดีประเภทหนึ่งซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการ ถ่ายทอดความรู้เฉพาะทางแก่ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง และมีแนวคิดที่มุ่งถ่ายทอด กฎเกณฑ์อย่างเป็นระบบด้วยกลวิธีและแนวทางเฉพาะ ทั้งนี้ศาสตร์จำเป็นจะต้องมีองค์ประกอบ ครบถ้วนทั้ง 4 ประการ รวมเรียกว่า อนุพันธะทั้งสี่ (anubandhacatuṣṭaya) ได้แก่ เรื่องที่นำเสนอ วัตถุประสงค์ ความเกี่ยวข้อง และกลุ่มบุคคลที่สามารถจะศึกษาได้ ในการนำเสนอมักเป็นไปตามแบบ แผนดังนี้คือ ลำดับแรกจะต้องกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการแสวงหาความรู้ ต่อมาเป็นการแสดง รายการประเภทของสิ่งต่าง ๆ หรือแสดงแนวคิดบางอย่าง ทั้งนี้เพื่อที่จะจำแนกแยกแยะสิ่งที่เกิดขึ้น จากนั้นจึงเป็นการให้รายละเอียด ประกอบด้วย คำอธิบายหรือคำนิยามสิ่งต่าง ๆ ตามที่ได้แจกแจงไว้ ข้างต้น การวินิจฉัยแนวคิดทางเลือกบนพื้นฐานของหลักฐานที่พบ ตลอดจนการอภิปรายและการ วางบทบัญญัติเกี่ยวกับที่มาของหลักฐานและกระบวนการตรวจสอบ ในการนี้อาจมีการนำ ความเห็นของปราชญ์รุ่นก่อนหรือความเห็นของฝ่ายตรงข้ามมาปรับปรุงหรือเสนอแนะแนวทางแก้ไข ให้ดียิ่งขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม แบบแผนของศาสตร์มีลักษณะไม่ตายตัว อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามข้อ ได้แย้งหรือข้อถกเถียงที่ได้รับการเสนอมา (Pande, 1990a, p. 231)

2.1.2 พัฒนาการของงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์

พัฒนาการของวรรณคดีประเภทศาสตร์เชื่อว่ามีจุดเริ่มต้นมาจากการเรียนการสอนคัมภีร์ พระเวท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพระเวทตอนปลายนั้นการศึกษาคัมภีร์พระเวทได้แพร่หลายมาก ขึ้น มีสำนักเล่าเรียนพระเวทเกิดขึ้นมากมาย ซึ่งต่างก็มีแนวคิดในการทำความเข้าใจและตีความ คัมภีร์พระเวทในแบบฉบับของตน และที่สำคัญคือ สังคมอินเดียในขณะนั้นต้องการผลิตผู้เชี่ยวชาญ เฉพาะทางในการประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ตามคัมภีร์พระเวท ลักษณะเช่นนี้ส่งผลให้มีการคิดค้น

421234300

องค์ความรู้ที่เป็นเครื่องมือประกอบการศึกษาพระเวท 6 สาขา รวมเรียกว่า เวทางคะ (vedāṅga) ประกอบด้วย ความรู้เรื่องระบบเสียง หรือ สัทศาสตร์ (sikṣā), ไวยากรณ์ (vyākaraṇa), ที่มาของคำ (nirukta), ความรู้เรื่องฉันทลักษณ์ (chandas), การประกอบพิธีกรรม (kalpa) และความรู้ทางดาราศาสตร์ (jyotiṣa) ความรู้เหล่านี้มีการสืบทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ (Oral Tradition)⁶ โดยทรงจำจากรุ่นสู่รุ่น องค์ความรู้เหล่านั้นได้เรียงร้อยขึ้นในรูปของประโยคขนาดสั้นซึ่งบรรจุเฉพาะสารัตถะของเนื้อหาสำคัญ โดยมากมีแต่คำนามในรูปแบบของคำสมาสขนาดยาว และหลีกเลี่ยงการใช้คำกริยาเท่าที่จะเป็นไปได้ ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า สูตร (sūtra) แต่เนื่องจากการใช้ถ้อยคำอย่างประหยัดและการละคำกริยามักเป็นอุปสรรคในการทำความเข้าใจเนื้อหาสำหรับผู้เริ่มเรียน ในเวลาต่อมาจึงมีการคิดค้นรูปแบบคำประพันธ์ขึ้นใหม่ เรียกว่า ภาษยะ (bhāṣya) เพื่อให้เป็นคำอธิบายสูตรเหล่านั้น ในบางครั้งอยู่ในรูปแบบของบทสนทนาระหว่างครูกับศิษย์ ลักษณะเช่นนี้พบได้ในงานนิพนธ์บางเรื่อง เช่น ตำราไวยากรณ์ “มหาภาษยะ” ของปตัญชลี, ตำรากามสูตรของวาตสยานะ เป็นต้น ภายหลังมีการนำฉันทลักษณ์บางชนิดที่เอื้อแก่การทรงจำมาใช้ในการประพันธ์ตำรา ที่พบมากคือโคลก (śloka) พบในตำราหลายประเภท เช่น ตำราด้านกฎหมาย การแพทย์ คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ เป็นต้น ทั้งนี้ในบางกรณีอาจพบว่าผู้แต่งใช้ฉันทมากกว่าหนึ่งชนิดในการประพันธ์ ยกตัวอย่างเช่น ตำราโหราศาสตร์ “พฤตส์หิตา” ของวราหมิหิระ ซึ่งประกอบด้วยฉันทหลายชนิด เช่น โคลก (หรือ ฉันทอนุชฎก), วสันตติลก, อินทวักษระ เป็นต้น (S. N. Sen, 1971, pp. 23-24)

Pande กล่าวว่า ในช่วงระหว่าง 600 ปีก่อนคริสตกาล จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 2 เป็นช่วงเวลาสำคัญที่มีการบัญญัติ “ศาสตร์” (วิชาความรู้) แบบดั้งเดิมแขนงต่าง ๆ ให้อยู่ในรูปของสูตรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้นศาสตร์ต่าง ๆ ก็ได้รับการพัฒนาให้อยู่ในรูปของอรรถกถา ซึ่งเป็นการนำเสนอความคิดใหม่ผ่านการอธิบายความคิดเก่า อย่างไรก็ตาม ศาสตร์แขนงต่าง ๆ ไม่ได้พัฒนาขึ้นมาในห้วงเวลาเดียวกันหรือในระดับความก้าวหน้าเท่าเทียมกันทั้งหมด ตัวอย่างเช่น ศาสตร์ด้านไวยากรณ์พัฒนาขึ้นมาในช่วงตั้งแต่ 500-200 ปีก่อนคริสตกาล ศาสตร์ด้านโหราศาสตร์พัฒนาขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5-9 ส่วนศาสตร์ด้านปรัชญามีการพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้งมาโดยตลอด (Pande, ibid.)

⁶ วรรณคดีอินเดียส่วนใหญ่แต่เดิมใช้วิธีแบบมุขปาฐะนี้ในการสืบทอด ส่วนหนึ่งเนื่องจากชาวอินเดียไม่นิยมเขียนคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ในรูปของคัมภีร์ต้นฉบับ วัฒนธรรมการเขียนในอินเดียจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังวัฒนธรรมการสืบทอดแบบมุขปาฐะ แต่ต่อมามีวรรณคดีอินเดียเหล่านี้ได้สืบทอดทั้งที่เป็นมุขปาฐะและลายลักษณ์ควบคู่กันไป - ผู้วิจัย

2.1.3 ลักษณะเด่นของงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์

ลักษณะเด่นของงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์มี 3 ด้าน ดังนี้คือ 1) **ด้านการนำเสนอ** งานนิพนธ์ประเภทศาสตร์มักสนใจในการจัดกลุ่มสิ่งมีชีวิต บุคคล สัตว์ หรือวัตถุธาตุ เช่น อัญมณี แร่ธาตุ ผ้า ไม้ เป็นต้น ให้เป็นประเภทต่าง ๆ 2) **ด้านลีลาการประพันธ์** งานนิพนธ์ประเภทศาสตร์มักเรียงร้อยข้อความอย่างเป็นระเบียบ สั้น ได้ใจความ เน้นการอธิบายมากกว่าการพรรณนา ไม่สนใจเรื่องของอสังการและความงามทางภาษา เนื่องจากมีวัตถุประสงค์มุ่งเสนอความรู้ การเลือกใช้ฉันทลักษณ์มักนิยมใช้ฉันทลักษณ์ที่เป็นที่นิยม ไม่ซับซ้อน มุ่งแต่ให้มีจังหวะและท่วงทำนอง เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของฉันทลักษณ์ ทั้งนี้เพื่อให้สะดวกแก่ผู้เล่าเรียนในการทรงจำเท่านั้น 3) **ด้านเนื้อหาและแนวคิด** เนื้อหาของงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์มักอิงกับกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับ อีกทั้งยังสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของชีวิต 4 ประการ ได้แก่ ธรรมะ (dharma) อรรถะ (artha) กามะ (kāma) และโมกษะ (mokṣa) (Pollock, ibid.) โดยเหตุที่ปรัชญาอินเดียโบราณถือว่า ความรู้เป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตให้บรรลุเป้าหมาย ฉะนั้น ผู้แต่งงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์จึงมักเน้นย้ำความสำคัญของการเรียนรู้อยู่เสมอ ตัวอย่างหนึ่งพบในตำราอรรถศาสตร์ของเกาฏิลยะซึ่งมีข้อความระบุว่า “*ความรู้ย่อมได้มาจากการเรียนรู้ การปฏิบัติจะสัมฤทธิ์ผลได้เพราะมีความรู้ การควบคุมตนเองจะเกิดขึ้นได้ด้วยการปฏิบัติ นี่คือนำมาของความรู้อันแท้จริง*”⁷

แม้ว่าศาสตร์แต่ละแขนงล้วนมีเนื้อหาที่ตอบสนองจุดมุ่งหมายของชีวิตในแต่ละด้าน เช่น ธรรมศาสตร์เพื่อเป้าหมายด้านการดำรงชีวิตตามหน้าที่ อรรถศาสตร์เพื่อเป้าหมายด้านการแสวงหาทรัพย์สมบัติ กามศาสตร์เพื่อเป้าหมายด้านโลกียสุข ทว่าแต่ละศาสตร์ก็ยังมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเป้าหมายชีวิตด้านอื่นด้วย (śāstram śāstrāntarānubandhi)⁸ จึงกล่าวได้ว่า ศาสตร์แต่ละศาสตร์มีความสัมพันธ์กัน และสามารถนำพาชีวิตให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด นั่นคือ การหลุดพ้น ได้ (Dwivedi, 1986)

2.2 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย

2.2.1 ความหมายของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย

หากพิจารณาในกรอบความคิดว่าด้วยศาสตร์ตามที่นำเสนอในหัวข้อ 2.1 อาจกล่าวได้ว่า ศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียในความหมายที่กว้างที่สุดก็คือ ความรู้ทั้งหลายเกี่ยวกับอัญมณีที่

⁷ śrutādd hi prajñopajāyate prajñāyā yogo yogād ātmavatteti vidyānām sāmartyam || KĀŚ. 1.5.16 ||

⁸ คำกล่าวของทัณตินในวิศรุตจาริต (Viśrutacarita) อ้างใน Dwivedi (1986)

ปรากฏในงานนิพนธ์อินเดียโบราณ ไม่ว่าจะเป็นคัมภีร์เกี่ยวกับศาสนาและปรัชญา ตำราวิชาการ พงศาวดาร ตลอดจนกวีนิพนธ์ แต่หากมุ่งหมายความถึงวิทยาการทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับอัญมณีตาม นิยามของ กลา (kalā) หรือศิลปศาสตร์ 64 ประการสำหรับชนชั้นสูงตามคติอินเดียโบราณ ก็นับว่ามี มากมายหลายสาขา อาทิ งานฝังอัญมณีปูพื้น (maṇibhūmikākarma), การประกอบเครื่องประดับ (bhūṣanayojana), การตรวจสอบเงินเหรียญและอัญมณี (rūpyaratnaparīkṣā), การเล่นแร่ แปรธาตุ (dhātuvāda), การย้อมสีอัญมณี (maṇirāgajñāna), การสำรวจและขุดเหมืองแร่ (ākarajñāna) ฯลฯ แต่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ศาสตร์แห่งอัญมณีที่ผู้วิจัยศึกษาจะจำกัดขอบเขต เฉพาะ “ความรู้” หรือ “วิทยาการ” ว่าด้วยการตรวจสอบและประเมินค่าอัญมณี ซึ่งเป็นวิทยาการที่มี ความสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอินเดีย อีกทั้งได้รับการสืบทอดและเผยแพร่ องค์กรความรู้อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีหลักฐานปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน ใน รูปแบบของงานนิพนธ์ว่าด้วยการตรวจสอบอัญมณี

2.2.2 พัฒนาการของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย

จากข้อมูลที่น่าเสนอมานในหัวข้อ 2.1.2 เรื่อง พัฒนาการของงานนิพนธ์ประเภท ศาสตร์ จะเห็นว่าองค์ความรู้ที่เรียกว่าศาสตร์ในวัฒนธรรมอินเดียโบราณโดยมากมีพื้นฐานมาจากการศึกษาคัมภีร์พระเวท อีกทั้งมีแนวคิดที่สัมพันธ์กับศาสนาอันสืบสายมาจากคัมภีร์พระเวท แต่เท่าที่ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูล ดูเหมือนว่าศาสตร์แห่งอัญมณีมีพัฒนาการในลักษณะที่แตกต่างออกไป Schuh กล่าวว่า ศาสตร์แห่งอัญมณีมีกำเนิดจากการค้าอัญมณีในอินเดีย การค้าอัญมณีที่ เจริญรุ่งเรืองขึ้นเรื่อย ๆ และความจำเป็นที่พ่อค้าอัญมณีจะต้องมีความเชี่ยวชาญในการพิจารณา ตรวจสอบอัญมณี ทำให้มีการผลิตคู่มือสำหรับใช้ในการประเมินคุณภาพและราคาอัญมณีขึ้นมา เพื่อให้เป็นข้อตกลงในการทำธุรกิจการค้าระหว่างพ่อค้าอัญมณีกับผู้ซื้อ (Schuh, 2007, pp. 11-12)

Sarma ก็ให้ข้อมูลในลักษณะเดียวกัน โดยกล่าวว่า ศาสตร์แห่งอัญมณีมีพัฒนาการ มาจากการค้าขายอัญมณีในอินเดียใต้ที่เมืองกาเวริปัตตินัม (Kāveripattinam) และเมืองมทุไร (Madurai) เริ่มต้นมาจากวรรณกรรมภาษาทมิฬชื่อ สิลปติการัม (Śilappatikāram) ซึ่งแต่งขึ้น ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 2 คัมภีร์เล่มนี้บันทึกความเจริญรุ่งเรืองด้านการค้าอัญมณีที่เมือง มทุไร สิ่งที่น่าสนใจก็คือสิลปติการัมเป็นวรรณคดีเล่มแรกที่แบ่งเพชรออกเป็นสี่วรรณะตามสีที่ ปรากฏ รวมไปถึงตำหนิสีแบบ ได้แก่ กากปะทะ (Skt. kākapāda; lit. รอยรูปตีนกา) กลังกะ (Skt. kalaṅka; lit. รอยเปื้อน) พินทุ (Skt. bindu; lit. จุด) และเรขา (Skt. rekhā; lit. ลายเส้น) คำศัพท์เหล่านี้เป็นคำศัพท์เฉพาะในแวดวงอัญมณีที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในตำราอรรถศาสตร์ของ

เกาฏิลยะซึ่งนักวิชาการถือกันว่าเป็นวรรณคดีสันสกฤตเรื่องแรกที่บันทึกความรู้เกี่ยวกับการตรวจสอบอัญมณี (Sarma, 1984, p. 14)

ศาสตร์แห่งอัญมณีแม้มิได้มีกำเนิดที่สัมพันธ์กับวรรณคดีศาสนา หากมีความสัมพันธ์กับความเจริญเติบโตของสังคมอินเดีย จากคำอธิบายของ Pande เกี่ยวกับรูปแบบของความรู้ในวัฒนธรรมอินเดีย ทำให้เราทราบว่า ศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียมีฐานะเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพหลากหลายสาขา ซึ่งมีชื่อเรียกในตำราการเมืองการปกครอง (อรรถศาสตร์และนิติศาสตร์) ว่า “วารตตา” (vārttā) แรกเริ่มเดิมที คำว่า “วารตตา” ดูเหมือนเป็นคำที่ใช้แทนความหมายของระบบความรู้เฉพาะทางที่แพร่หลายโดยทั่วไป ครอบคลุมด้านการเกษตร การปศุสัตว์ การป่าไม้ การค้า การทำเหมือง การถลุงแร่และโลหะ เป็นต้น ในยุคที่การหาเลี้ยงชีพในรูปแบบที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาได้ข้ามผ่านระยะของการดำเนินชีวิตอันเรียบง่ายในสังคมแบบดั้งเดิมมาแล้ว คนอินเดียย่อมแสวงหาหนทางในการดำรงชีวิตให้สะดวกสบายยิ่งขึ้น หลักฐานที่แสดงว่า การศึกษาหาความรู้ในการประกอบอาชีพได้บรรลุถึงขั้นที่เป็นระบบมาก่อนแล้ว คือ งานนิพนธ์ประเภทตำราวิชาการ หรือศาสตร์ ที่มีอยู่อย่างแพร่หลาย หากแต่กระบวนการศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นไปในลักษณะที่อาศัยประสบการณ์หรือความชำนาญเป็นหลัก ฉะนั้น หากผู้ศึกษาต้องการเรียนรู้วิชาการในด้านใด ก็จะต้องเข้าไปฝึกฝนและเรียนรู้กับครูผู้ชำนาญการในวิทยาด้านนั้น ๆ และในขณะเดียวกันผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์แขนงใด ๆ ก็ตาม ย่อมมีบทบาทในการฝึกหัดผู้เรียนให้เป็นที่ตามตำราได้บันทึกไว้⁹ (Pande, 1990b, pp. 65-66)

การเรียบเรียงประวัติและพัฒนาการของงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เนื่องจากตัวบทตำรามีอยู่กระจัดกระจาย อีกทั้งตำราหลายเล่มไม่ปรากฏผู้แต่งและที่มาอย่างชัดเจน ไม่ปรากฏข้อมูลว่ามีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกเมื่อไร ทราบแต่เพียงว่ามีร่องรอยเก่าแก่ที่สุดปรากฏในตำราอรรถศาสตร์ของเกาฏิลยะ ช่วงประมาณ 400 ปีก่อนคริสตกาล ในลักษณะของบทแทรกว่าด้วยความรู้เรื่องการตรวจสอบวัตถุมีค่าสำหรับผู้คุมพระคลัง ในขณะที่ตำราอัญมณีเฉพาะเรื่องที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่มีการค้นพบคือ รัตนปริกษาของพุทธภักฎฐะ สันนิษฐานว่าบันทึกในสมัยราวคริสต์ศตวรรษที่ 5-6 และตั้งแต่นั้นมาก็ปรากฏว่ามีตำราอัญมณีอีกมากมายหลายสำนวน บางสำนวนมีลักษณะของการคัดลอกหรือไม่ก็ดัดแปลงต้นฉบับตำราอัญมณีจากงานนิพนธ์ที่มีอยู่เดิม ในขณะที่บางสำนวนเป็นงานที่ประพันธ์ขึ้นใหม่

⁹ ผู้เชี่ยวชาญในวิชาชีพ มีคำเรียกในอรรถศาสตร์ คือ อธิยักษะ (adhyakṣa) มีบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ดังความตอนหนึ่งว่า “vārttām adhyakṣebhyo” || KAS.

2.2.3 คำเรียกศาสตร์แห่งอัญมณีในวรรณคดีอินเดีย

Venkatasubbiah (1911) ได้รวบรวมคำเรียกศาสตร์แห่งอัญมณีในวรรณคดีอินเดียไว้ดังนี้

1. **มณิลักษณ์** (maṇilakṣha) พบในวรรณคดีเช่น เรื่อง สมวายสูตร (Samavāyasūtra)
2. **รัตนลักษณ์** (ratnalakṣa) พบในเอกสารโบราณของเซน เรื่อง กัลปानตรวจาญาณี (Kalpāntarvācyāni)
3. **รัตนศาสตร์** (ratnāsāstra) พบในอรรถกถาจัมปุมายณะของรามจันทร์ และตำราอัญมณีซึ่งพุทธภิกษุเป็นผู้ประพันธ์
4. **รัตนปริกษา** (ratnaparīkṣā) พบในงานนิพนธ์สันสกฤตหลายเรื่อง ในที่นี้เขายกตัวอย่างเพียง 3 เรื่อง ได้แก่ กามสูตร (Kāmasūtra), อรรถกถาตำรากามสูตร ชื่อ ชยมังคลา (Jayamaṅgalā) และกวีนิพนธ์สันสกฤต เรื่อง กาทัมปรี (Kādambarī)

นอกจากนี้ Venkatasubbiah ยังอ้างถึงข้อความตอนหนึ่งในศุครนิตินิสาระ ซึ่งเรียกศาสตร์แห่งอัญมณีว่า “*ratnānām vedhādisadasajjñānam*”¹⁰ ความรู้เรื่องการพิสูจน์อัญมณีแท้และอัญมณีเทียมด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การเจาะ

อนึ่ง สิ่งที่น่าสังเกตจากคำเรียกศาสตร์แห่งอัญมณีก็คือ คำเหล่านี้มักลงท้ายด้วยคำ 3 คำ ได้แก่ ศาสตร์, ปริกษา และลักษณ์ (หรือ ลักษณ์/ ลักษณะ) ซึ่งสามารถสะท้อนมโนทัศน์บางประการเกี่ยวกับกระบวนการการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับอัญมณีในเบื้องต้น โดยในทางปรัชญาอินเดีย คำว่า **ลักษณ์** และ **ปริกษา** เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแสวงหาความรู้ **ลักษณ์** หมายถึง การบ่งชี้ลักษณะพิเศษ คุณสมบัติพิเศษ หรือสภาวะพิเศษที่ช่วยจำแนกสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในขอบเขตออกจากสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ได้อยู่ในขอบเขต (Tachikawa, 1981, p. viii) ส่วน **ปริกษา** เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องและจริงแท้ Dadu (2016, pp. 35-36) กล่าวว่า แนวคิดเรื่องปริกษามีที่มาจากปรัชญาอินเดียสำนักนยาเย (Nyāya) ปรัชญาแขนงนี้อธิบายถึงเครื่องมือในการแสวงหาความรู้อย่างเป็นระบบ อันเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาหลักการแพทย์อายุรเวท ตามปรัชญานยาเย การแสวงหาความรู้ที่แท้จริงมี 4 วิธี คือ 1) ปรตยักษณ์ (pratyakṣa) หมายถึง การสังเกตหรือการรับรู้สิ่งใด ๆ ก็ตามโดยตรงด้วยประสาทสัมผัส 2) อนุมานะ (anumāna) หมายถึง การ

¹⁰ ข้อความที่ถูกต้องตามต้นฉบับคือ “*vedhādisadasajjñānam ratnānām ca kalā smṛtā*” ||
ŚNS. 3.4.88 ||

นำความรู้ที่มีอยู่แล้วเป็นฐานในการสืบสาวไปหาอีกสิ่งหนึ่งซึ่งยังไม่มีรู้ 3) ศัพท์ (śabda) หมายถึง การแสวงหาความรู้ด้วยการใช้ตำราและคำบอกเล่าของผู้รู้ 4) อุปมานะ (upamāna) หมายถึง การเปรียบเทียบความคล้ายคลึงกันระหว่างสิ่งที่รู้แล้วกับสิ่งที่ยังไม่มีรู้ ปริกษามีความสำคัญเพราะเป็นหนทางที่นำไปสู่ความจริงหรือธรรมชาติที่เที่ยงแท้ของสิ่งที่ศึกษา ในตำราการแพทย์ “จรกส์หิตา “ หัวข้อวิมานสถานะ (vimānasthāna) มีคำอธิบายว่า จุดมุ่งหมายของปริกษา คือ ความรู้ในเชิงปฏิบัติ (pratipattijñāna)¹¹ นอกจากนี้ ปริกษายังมีความหมายพ้องกับคำว่า Research หรือการค้นคว้าวิจัย ซึ่งมุ่งที่จะยกระดับความรู้ให้เป็นจริงได้ด้วยการตรวจสอบ ด้าน Vidyabhusana (1921, p. 28) ได้ยกคำอธิบายความหมายของปริกษาในหัวข้อสูตรสถานะ (sūtrasthāna) มีใจความตอนหนึ่งว่า ปริกษาเป็นวิธีที่ใช้แยกแยะระหว่างสิ่งที่จริงและสิ่งที่ไม่จริง สามารถตรวจสอบได้ 4 วิธี คือ 1) การอ้างอิงคัมภีร์หรือตำรา 2) การสังเกต 3) การอนุมาน และ 4) การให้เหตุผล¹²

2.2.4 ลักษณะของงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย

ก่อนหน้านี้มีงานวิชาการหลายเรื่องพยายามรวบรวมข้อมูลงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย โดยเฉพาะงานวิจัยของ A.K. Biswas, บทความวิชาการของ R. Krishnamurthy และตำราวิชาการของ B.K. Sarkar จากการตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยพบว่างานนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์แห่งอัญมณีโดยตรงแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคืองานนิพนธ์ในรูปแบบของตำราเฉพาะเรื่อง กลุ่มที่สองคืองานนิพนธ์ในรูปแบบของบทแทรกในวรรณคดีอื่น ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ได้นำเสนอมาแล้วในบทที่ 1¹³ อย่างไรก็ตาม หากยึดถือหลักของอนุพันธะทั้งสี่ตามหัวข้อ 2.1.1 เป็นเกณฑ์ในการกำหนดว่างานนิพนธ์เรื่องใดเป็นศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโดยแท้จริง กล่าวคือ 1) เรื่องที่นำเสนอเป็นเรื่องของอัญมณีโดยตรง 2) วัตถุประสงค์ของงานนิพนธ์แสดงไว้อย่างชัดเจนว่า มุ่งถ่ายทอดวิทยาการเรื่องอัญมณี และสร้างมาตรฐานการประเมินราคาอัญมณี 3) เรื่องที่นำเสนอมีความเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพด้านการตรวจสอบอัญมณี 4) ผู้ที่ควรจะมีความรู้ในศาสตร์แห่งอัญมณี คือ พ่อค้าและช่างฝีมือที่ทำงานด้านอัญมณี อาจกล่าวได้ว่างานนิพนธ์ในรูปแบบของตำราเฉพาะเรื่อง มีรัตนปริกษาของพุทธภักฎฐและรัตนปริกษาของฤชือคัสตยะเป็นต้น (ตำราอัญมณีกลุ่ม ก.) นับเป็นงานนิพนธ์ที่ตรงตามนิยามมากที่สุด รองลงมาคืองานนิพนธ์ที่เป็นบทแทรกในคัมภีร์ศาสนา ได้แก่ ปุราณะทั้งสี่ (ตำราอัญมณีกลุ่ม ข. ในลำดับ ข1 - ข4)

¹¹ parīkṣāyās tu khalu prayojanam pratipattijñānam... || Car. Vi. 8.132 ||

¹² dvididham eva khalu sarvaṃ saccāsacca | tasya caturvidhā parīkṣā | āptopadeśaḥ pratyakṣam anumānam yuktiś ceti || Car. Sū. 11.17 ||

¹³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในหัวข้อย่อย งานวิชาการในสาขาวิทยาศาสตร์ หน้า 8-14

เพื่อให้เข้าใจลักษณะที่แท้จริงของงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียในภาพรวม ลำดับต่อไปผู้วิจัยจะวิเคราะห์องค์ประกอบของงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณ ซึ่งในที่นี้จะเรียกแทนด้วยคำว่า “รัตนปริกษา” โดยอ้างอิงตัวอย่างงานนิพนธ์ 2 เรื่อง คือ รัตนปริกษาของพุทธภักฎฐะและบทว่าด้วยรัตนปริกษาในครุฑปุราณะ เพราะทั้งสองเรื่องนี้ถือเป็นแบบฉบับของงานนิพนธ์ทุกเรื่องที่อยู่ในขอบข่ายของศาสตร์แห่งอัญมณี การพิจารณาองค์ประกอบของงานนิพนธ์จะแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ รูปแบบของงานนิพนธ์ เนื้อหาที่นำเสนอ และกลวิธีการนำเสนอ

2.2.4.1 รูปแบบของงานนิพนธ์

รัตนปริกษาของพุทธภักฎฐะเป็นตำราอัญมณีเฉพาะเรื่องอย่างเป็นทางการเล่มแรกตามประวัติศาสตร์อินเดีย และเป็นต้นแบบของงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีในชั้นหลังด้วย คำประพันธ์เรียบเรียงเป็นร้อยกรอง ความยาวรวมทั้งสิ้น 252 บท รูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้เป็นฉันท 11 ชนิด ได้แก่ อินทรวัชระ (indravajra) อุเพนทรวัชระ (upendravajra) อุปชาติ (upajāti) อารยา (āryā) วสันตติลกา (vasantatilakā) เอาปัจฉันทสิกะ (aupacchandāsika) ศารทูลวิกิริทิตะ (śārdūlavikrīḍita) พรหรรษิณี (praharṣiṇī) ปุષปีตาครา (puṣpītāgrā) มालินี (mālinī) และโคลก (śloka)

ส่วนบทว่าด้วยรัตนปริกษาในครุฑปุราณะเป็นงานนิพนธ์ที่คัดลอกรัตนปริกษาของพุทธภักฎฐะมาเกือบทั้งหมด หากแต่นำมาดัดแปลงบางส่วน โดยตัดข้อความที่แสดงถึงความเป็นพุทธศาสนิกชนของผู้แต่งดั้งเดิมออกไป มีการอ้างผู้สืบทอดศาสตร์แขนงนี้คือ สูตะ (sūta) นอกจากนี้ยังพบว่า แม้จะพบลักษณะการคัดลอกเนื้อหาแบบคำต่อคำ แต่ก็มีการปรับเปลี่ยนคำบางคำหรือข้อความบางตอนให้แตกต่างไปจากต้นฉบับดั้งเดิม ทั้งนี้ยังคงรักษาใจความดั้งเดิมไว้ได้เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากการคัดลอกเนื้อหาทำได้ไม่สมบูรณ์และข้อความบางส่วนถูกตัดทอนออกไป บทว่าด้วยรัตนปริกษาในครุฑปุราณะจึงมีความยาวรวมทั้งสิ้นเพียง 231-234 บท เท่านั้น (อรุณวรรณ คงมีผล, 2556, pp. 17-21)

2.2.4.2 เนื้อหาที่นำเสนอ

(1) ลำดับการนำเสนอเนื้อหา

เนื้อหาของรัตนปริกษาแบ่งเป็นหัวข้อจำนวน 13-14 หัวข้อ ตามชนิดของอัญมณีสำคัญ ซึ่งรายละเอียดจะนำเสนอในหัวข้อย่อยต่อไป มีข้อสังเกตว่าอัญมณีที่มี

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ความสำคัญมากจะได้รับการนำเสนอเป็นลำดับต้น ๆ ในขณะที่อัญมณีที่มีความสำคัญน้อยกว่าจะได้รับการนำเสนอเป็นลำดับท้าย ๆ ในด้านโครงสร้างเนื้อหาพบว่ามีแบ่งเป็น 2 ส่วนหลัก คือ ส่วนของบทนำ และส่วนของเนื้อเรื่อง

ส่วนของบทนำมีการบรรจุข้อมูลต่าง ๆ ประกอบด้วย ประณามพจน์ คำแถลงวัตถุประสงค์ของงานนิพนธ์ ความสำคัญของอัญมณี และกลุ่มผู้อ่านเป้าหมาย

1) ประณามพจน์ หมายถึง บทบูชาครู เทพเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้แต่งหรือผู้เรียบเรียงเคารพนับถือ รัตนปริกษาของพุทธภักฎะขึ้นต้นด้วยบทนมัสการพระรัตนตรัย ส่วนครุฑปุราณะนั้นไม่พบประณามพจน์ในส่วนที่ว่าด้วยรัตนปริกษา ประณามพจน์ปรากฏในตอนต้นของตัวบทครุฑปุราณะ โดยมีใจความนมัสการเทพเจ้าหลายองค์ในลัทธิฮินดู มีพระคเณศและพระสร้สวดีเป็นต้น

2) วัตถุประสงค์ของงานนิพนธ์ รัตนปริกษาของพุทธภักฎะมุ่งนำเสนอความรู้เรื่องอัญมณีโดยสังเขป และเลือกนำเสนอเฉพาะอัญมณีที่ถือว่าสำคัญ ส่วนบทว่าด้วยรัตนปริกษาในครุฑปุราณะไม่มีวัตถุประสงค์ระบุไว้แน่ชัด และด้วยเหตุที่เนื้อหาเรื่องอัญมณีไม่มีประเด็นที่สืบเนื่องโดยตรงจากเนื้อหาที่นำเสนอก่อนหน้านี้ คือ เรื่องโหราศาสตร์ (jyotisāstra หรือ svarodaya) และไม่เชื่อมโยงกับเนื้อหาที่นำเสนอถัดไป คือ ความศักดิ์ของสถานที่จาริกแสวงบุญ (tīrthakṣetramāhātmya) จึงอาจกล่าวได้ว่ารัตนปริกษาในครุฑปุราณะมุ่งรวบรวมและเผยแพร่ความรู้เรื่องอัญมณีซึ่งสืบทอดมาจากแหล่งดั้งเดิมโดยไม่ทราบที่มา

3) ความสำคัญของอัญมณี การอธิบายความสำคัญของอัญมณีนำเสนอผ่านเรื่องเล่ามูลเหตุการเกิดอัญมณี เนื้อหาเป็นเรื่องราวการต่อสู้ระหว่างอสูรกับทวยเทพ เพื่อสร้างความเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของอัญมณี รายละเอียดอื่น ๆ จะนำเสนอในหัวข้อที่ (4) หัวข้อย่อย ก. สารสำคัญจากเรื่องการกำเนิด

4) กลุ่มผู้อ่านเป้าหมาย รัตนปริกษาของพุทธภักฎะค่อนข้างระบุชัดเจนว่าเรียบเรียงขึ้นเพื่อเป็นหลักปฏิบัติสำหรับผู้มีอาชีพตรวจสอบอัญมณี เมื่อศึกษาจบแล้วจะกลายเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านอัญมณี และมีสิทธิ์ที่จะกำหนดราคาซื้อขายอัญมณีได้ ผู้ศึกษาจะต้องปฏิบัติตามระเบียบของศาสตร์ที่วางไว้อย่างเคร่งครัด มิฉะนั้นแล้วจะไม่เป็นที่ยอมรับของผู้รู้ทั่วไป (BRP. 14) ส่วนบทว่าด้วยรัตนปริกษาในครุฑปุราณะระบุกลุ่มผู้อ่านที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ไม่เพียงแต่ผู้ตรวจสอบอัญมณี ผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์แห่งอัญมณี ซึ่งเป็นบุคคลที่ประกอบอาชีพด้านอัญมณี

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

โดยตรงเท่านั้น ผู้ครอบครองอัญมณีก็มีสิทธิ์ที่จะศึกษาได้ (GP. 1.68.14) เมื่อจบบทนำแล้วก็จะนำเข้าสู่เนื้อหาทันที โดยเรื่องลำดับต่อมา คือ เพชร และอัญมณีชนิดอื่น ๆ

การเรียบเรียงเนื้อหาหมักเป็นไปในทำนองเดียวกัน แต่อาจมีประเด็นที่สลับกันได้บ้าง โดยทั่วไปเริ่มต้นด้วยการกำเนิดและแหล่งกำเนิด จากนั้นเป็นเรื่องคุณสมบัติของอัญมณี การประเมินคุณภาพอัญมณี อานุภาพ(การให้ผลของอัญมณี) และการกำหนดราคาอัญมณีตามลำดับ ทั้งนี้ในระหว่างการทำเสอนอัญมณีก็มีการสอดแทรกข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อและวัฒนธรรมเกี่ยวกับการใช้อัญมณีปะปนอยู่ด้วย ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับเนื้อหาจะนำเสนอต่อไปในหัวข้อย่อยลำดับที่ (3)

(2) สิ่งที่เรียกว่าเป็นอัญมณีในงานนิพนธ์

รัตนปริกษานำเสนอัญมณี 14 ชนิด เรียงตามลำดับดังนี้คือ เพชร ไข่มุก ทับทิม มรกต เศษะ ไพลีน ไพฑูรย์ บุชราคัม กรรเกตนะ ภิษมมณี โกเมน หินสีเลือด แก้วผลึก(หินเขียวหนุมาน) และประพาฬ ส่วนบทว่าด้วยรัตนปริกษาในครุฑปุราณะมีรายชื่ออัญมณีที่นำเสนอจำนวน 13 ชนิด โดยคล้ายกับที่ระบุในรัตนปริกษาของพุทธภิกษุและแทบทั้งหมด ยกเว้นอัญมณีชนิดเดียว คือ เศษะ ซึ่งไม่ปรากฏข้อมูล

(3) ขอบข่ายเนื้อหา

ขอบข่ายเนื้อหาของศาสตร์แห่งอัญมณีเป็นไปตามที่ระบุในบทว่าด้วยรัตนปริกษาในครุฑปุราณะ ในส่วนของบูรพขันธ์ (śrīgaruḍa-mahāpurāṇe pūrvakhaṇḍe ratnaparīkṣā) ซึ่งมีคำอธิบายดังนี้

ākāravarnau prathamam guṇadoṣau tatphalam parīkṣā ca |
mūlyam ca ratnakuśalair vijñeyam sarvaśāstrāṇām || GP. 1.68.11 ||

ในบรรดาความรู้ทั้งหลายทั้งปวงเกี่ยวกับอัญมณี สิ่งแรกและผู้เชี่ยวชาญอัญมณีควรรู้ คือ รูปทรงและสี ต่อมาคือการตรวจสอบคุณและโทษที่จะได้รับจากอัญมณี และสุดท้ายคือการกำหนดราคาของอัญมณี

ข้อความที่ยกมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ประเด็นสำคัญที่จะต้องนำเสนอในงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีจะต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการเป็นพื้นฐาน ได้แก่ 1) คำอธิบายคุณสมบัติของอัญมณี 2) คำอธิบายวิธีการประเมินคุณภาพอัญมณี 3) วิธีการประเมินราคาอัญมณี อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษาในระดับปริญญาโทพบว่า รัตนปริกษาของ

421234300

พุทธภิกษุและบพวาคัวยรัตนปริกษาในครุฑปุราณะมีเนื้อหาประกอบด้วยสาระสำคัญ 9 ประการ สามารถจัดหมวดหมู่องค์ความรู้ได้เป็น 4 หมวด ดังนี้

หมวดที่ 1 ว่าด้วยการตรวจสอบอัญมณี เกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญ 4 เรื่อง คือ

- การกำเนิดอัญมณี
- แหล่งกำเนิดอัญมณี
- เกณฑ์การตรวจสอบคุณสมบัติของอัญมณี
- วิธีการพิสูจน์คุณสมบัติของอัญมณี

หมวดที่ 2 ว่าด้วยการประเมินค่าอัญมณี เกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญ 2 เรื่อง คือ

- เกณฑ์การประเมินคุณสมบัติของอัญมณี
- ความเชื่อเรื่องการให้ผลของอัญมณี

หมวดที่ 3 ว่าด้วยการกำหนดราคาอัญมณี เกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญ 1 เรื่อง คือ

- ราคาและมาตรฐานการประเมินราคาอัญมณี ในรายละเอียดสามารถจำแนกได้เป็น 4 เรื่องย่อย ได้แก่ มาตรฐานชั่ง มาตรฐานเงินตรา พิกัดราคา และเกณฑ์การประเมินราคาอัญมณี

หมวดที่ 4 ว่าด้วยเนื้อหาเบ็ดเตล็ด หมายถึง ประเด็นเนื้อหาที่นอกเหนือจากเรื่อง การตรวจสอบและประเมินค่าอัญมณี ในที่นี้ประกอบด้วยประเด็นสำคัญ 2 เรื่อง คือ

- ศิลปะการทำอัญมณี ครอบคลุมเรื่องการทำเทียมอัญมณี การปรับปรุงคุณภาพอัญมณี และการทำเครื่องประดับ
- ความเชื่อและวัฒนธรรมเกี่ยวกับอัญมณี

ในบรรดาเนื้อหาทั้ง 4 หมวดนี้ หมวดที่ 1-3 สอดคล้องกับข้อความว่าด้วยองค์ประกอบหลักของเนื้อหาในรัตนปริกษาตามที่เสนอไว้ข้างต้น ต่อไปนี้ผู้วิจัยจะขอสรุปประเด็นสำคัญของเนื้อหาทั้ง 3 หมวดในรัตนปริกษาของพุทธภิกษุและบพวาคัวยรัตนปริกษาในครุฑปุราณะ เพื่อให้เห็นสาระสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีที่นำเสนอในรูปแบบตำราเฉพาะเรื่อง

(4) สาระสำคัญของเนื้อหาในแต่ละหมวด

- **หมวดที่ 1 ว่าด้วยการตรวจสอบอัญมณี**

การตรวจสอบอัญมณีมีจุดมุ่งหมายตามที่ระบุในรัตนปริกษา คือ เพื่อคัดเลือกอัญมณีที่ “บริสุทธิ์” สำหรับพระราชานำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองแก่พระราชานำมาซึ่งเป็นผู้สวมหรือผู้ครอบครองอัญมณี (BRP. 13; GP. 1.68.13) การตรวจสอบจะกระทำเป็นลำดับขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การตรวจสอบที่มา การตรวจสอบคุณสมบัติ ไปจนถึงการพิสูจน์คุณสมบัติ

421234300

ก. สารสำคัญจากเรื่องการกำเนิด

ความรู้เรื่องที่มาประกอบด้วยสาระเรื่องการกำเนิดและแหล่งกำเนิดอัญมณี เนื้อหาเรื่อง การกำเนิดอัญมณีนำเสนอในรูปแบบของเทพปกรณัม โดยหยิบยกตำนานการเกิดฝนในคัมภีร์ฤคเวท มาดัดแปลงและนำเสนอใหม่ มีตัวละครสำคัญ คือ พลาสุร หรือ วลาสุร ซึ่งก็คือ อสูรวละ ตามคัมภีร์ ฤคเวท อสูรตนนี้เป็นผู้กักเก็บน้ำฝนและปิดกั้นแสงสว่างจนทำให้โลกแห้งแล้ง ภายหลังถูกพระอินทร์ สั่งหาร ฝนจึงตกลงมาสู่โลก และผืนแผ่นดินได้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง เรื่องราวในรัตนปรีक्षाของพุทธภิกษุและบทว่าด้วยรัตนปรีक्षाในครุฑปุราณะมีอยู่ว่า พระอินทร์ผู้เป็นหัวหน้าทวยเทพได้ทำสงครามกับพลาสุรหลายต่อหลายครั้ง หวังที่จะปราบพลาสุรให้ราบคาบแต่ก็ไม่เคยปราบได้ วันหนึ่งเหล่าเทวดาจึงคิดกลอุบายอันแยบยลขึ้นเพื่อปราบพลาสุร โดยขอร้องให้เขาอุทิศตนเป็นสัตว์บูชายัญ พลาสุรตอบตกลง และถูกเทวดาจับมัดไว้กับเสาหินในยัชฌุพิธีโดยที่ไม่คิดจะหลบหนี ในที่สุดพลาสุรสิ้นชีวิตลง และอวัยวะแต่ละส่วนได้แปรสภาพเป็นเชื้อกำเนิดอัญมณีชนิดต่าง ๆ ข้อความตอนต้นของตำรารัตนปรีक्षणำเสนอเฉพาะที่มาของเพชร ซึ่งเป็นอัญมณีลำดับแรกสุดที่เกิดขึ้นมา ส่วนอัญมณีชนิดอื่น ๆ ที่เหลือนั้น ข้อมูลการกำเนิดจะบรรจุไว้ในส่วนเริ่มต้นของเนื้อหาอัญมณีแต่ละชนิด โดยเชื่อมโยงกับตำนานพลาสุรที่นำเสนอไว้ก่อนหน้านี้ ข้อมูลที่พบมีดังนี้

เพชร	เกิดจาก	กระดุก
ไข่มุก	เกิดจาก	ฟัน
ทับทิม	เกิดจาก	เลือด
มรกต	เกิดจาก	น้ำดี
เศษะ	เกิดจาก	น้ำดีปนน้ำลาย
ไพไลน	เกิดจาก	ตาทั้งสองข้าง
ไพฑูรย์	เกิดจาก	เสียงร้อง
บุษราคัม	เกิดจาก	ผิวหนัง
กรรเกตณะ	เกิดจาก	เล็บ
พลอยภิชมะ	เกิดจาก	น้ำอสุจิ
โกเมน	เกิดจาก	เล็บ (BRP., GP.) และไข่มัน (GP.)
หินสีเลือด	เกิดจาก	น้ำเหลืองไข่มันปน (BRP.) และสีผิว (GP.)
หินเขียวหนุมาน	เกิดจาก	ไข่มัน
แก้วประพาฬ	เกิดจาก	ไข่มัน (BRP.) และอวัยวะภายใน (GP.)

421234300

จากการศึกษาพบว่า เนื้อหาเรื่องการกำเนิดอัญมณีในตำรารัตนปริกาษาของพุทธภิกษุ และบทว่าด้วยรัตนปริกาษาในครุฑปุราณะมีความสำคัญ 2 ประการ ได้แก่

1. ความสำคัญในการอธิบายความคิดเรื่องคุณค่าและเหตุแห่งคุณค่าของอัญมณี

อธิบายได้ว่า ตำนานพลาสุรเป็นคำอธิบายคุณค่าของอัญมณีและความเป็นมาที่ทำให้วัตถุบางชนิดได้รับการยกย่องว่าเป็นอัญมณี โดยหัวใจสำคัญที่เป็นบ่อเกิดแห่งคุณค่าของอัญมณีก็คือ **ความบริสุทธิ์อันเนื่องด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์ของพลาสุร** เปี่ยมด้วยคุณธรรม คือ ความเสียสละและความกล้าหาญ คุณธรรมดังกล่าวแสดงออกโดยการที่พลาสุรยอมพลีชีพแต่ทวยเทพโดยไม่คำนึงถึงความเจ็บปวดทรมานจากพันธนาการ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สูงสุด คือ ความสงบสุขแห่งโลกทั้งสาม ฉะนั้น อัญมณีที่เกิดจากความเสียสละของพลาสุรจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งความดี ความงาม ความเจริญรุ่งเรือง และความมีพลัง อีกปัจจัยหนึ่งก็คือ **ความบริสุทธิ์อันเนื่องด้วยไฟในอัญมณี** เพราะตามความเชื่อของฮินดู ไฟทำหน้าที่เป็นเครื่องชำระล้างสิ่งใด ๆ ก็ตามให้เกิดความบริสุทธิ์ นอกจากข้อความดังกล่าวจะทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงคุณค่าของอัญมณีแล้ว ยังส่งผลให้เกิดความเชื่อที่ว่าอัญมณีเป็นวัตถุที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากการสละชีพของพลาสุรถือเป็นคุณความดีอันยิ่งใหญ่

2. ความสำคัญในการอธิบายสาเหตุการเกิดลักษณะเด่นในอัญมณี

ในอีกแง่มุมหนึ่งก็อาจพิจารณาได้ว่า อวัยวะแต่ละส่วนของพลาสุรซึ่งเทียบเคียงกับอวัยวะของร่างกายมนุษย์มีความสัมพันธ์บางประการกับลักษณะเด่นที่ปรากฏในอัญมณี โดยมากอวัยวะที่เป็นเชื้อกำเนิดอัญมณีมีลักษณะสัมพันธ์กับสีของอัญมณี ตัวอย่างเช่น ฟัน มีสีขาว สัมพันธ์กับสีหลักของไข่มุก, เลือด มีสีแดง สัมพันธ์กับสีหลักของทับทิม, น้ำดี มีสีเขียวอมเหลือง สัมพันธ์กับสีหลักของมรกต, ดวงตา มีสีเข้มขาบ สัมพันธ์กับสีหลักของไพลิน เป็นต้น ในที่นี้มีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า อวัยวะบางชนิดไม่ได้สัมพันธ์กับสีของอัญมณี โดยเฉพาะกระดูกซึ่งเป็นที่มาของเพชรนั้นถือเป็นโครงสร้างหลักของร่างกายและเป็นส่วนที่แข็งที่สุดในร่างกาย ลักษณะเช่นนี้อธิบายได้ว่า ความแข็งเป็นลักษณะเด่นของเพชร อัญมณีอีกชนิดหนึ่งที่น่าสนใจคือ ไพฑูรย์ ข้อมูลตามตำนานเชื่อมโยงกำเนิดไพฑูรย์กับเสียงร้องซึ่งเป็นพลังงานที่แปลงออกมาจากอวัยวะที่ทำให้เกิดเสียงในร่างกาย การทำความเข้าใจเรื่องกำเนิดไพฑูรย์ต้องใช้ความรู้เรื่องเทพภรณ์มาประกอบ สามารถอธิบายได้ว่า เสียงคำรามร้องของพลาสุรเป็นอุปมาของฟ้าร้องยามเกิดเมฆฝน และเชื่อมโยงกับตำนานการเกิดฝนในคัมภีร์ฤคเวท ตามธรรมชาติสีของเมฆฝนเป็นสีที่กำกวมยากที่จะระบุให้แน่ชัด หากเสียงร้องของพลาสุรมีนัยสื่อถึงเมฆฝน ก็อาจกล่าวได้ว่าสีของเมฆฝนมีความสัมพันธ์กับสีของไพฑูรย์ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำอธิบายในตำรารัตนปริกาษาซึ่งระบุว่า ไพฑูรย์มีได้หลายสี และครบทุกสีของอัญมณีที่เกิดขึ้นในโลกนี้

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / revc: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ข. สารสำคัญจากเรื่องแหล่งกำเนิด

ตามตำรารัตนปริกษา อัญมณีทุกชนิดล้วนมีกำเนิดมาจากเหตุการณ์ที่พลาสุรอุกทวยเทพจับบุชายัญ เมื่อพลาสุรสิ้นชีพ อวัยวะแต่ละส่วนได้แปรสภาพเป็นเชื้อกำเนิดอัญมณีประเภทต่าง ๆ ต่อมาทวยเทพและอมนุษย์ทั้งหลายพากันแย่งชิงเชื้อกำเนิดอัญมณีไปเป็นของตน ในที่สุดเชื้อกำเนิดอัญมณีเหล่านั้นได้ตกเรียกรายกระจายไปตามสถานที่ต่าง ๆ ในโลก ซึ่งสถานที่เหล่านั้นถือเป็นแหล่งกำเนิดอัญมณีแต่ละชนิด และมีชื่อทางภูมิศาสตร์ปรากฏในตำรารัตนปริกษาด้วย (BRP. 1-10; GP. 1.68.1-6)

ค. สารสำคัญจากเรื่องการตรวจสอบคุณสมบัติ

การตรวจสอบคุณสมบัติของอัญมณีพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพในขอบข่ายขององค์ประกอบ 9 ประการ ได้แก่ สี รูปทรง แสง ความสะอาด พื้นผิว ผิวสัมผัส ความแข็ง น้ำหนัก และขนาด ข้อมูลคุณสมบัติของอัญมณีแต่ละชนิดอาจไม่ครอบคลุมองค์ประกอบทั้งเก้า และอาจมีรายละเอียดมากน้อยแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทำให้ความสำคัญแก่อัญมณี โดยอัญมณีที่ถือว่ามีค่าสำคัญสูงสุดในรัตนปริกษา มีคำอธิบายคุณสมบัติครบถ้วนทุกองค์ประกอบ มีจำนวน 3 ชนิด คือ เพชร ไข่มุก และทับทิม และแม้ว่าอัญมณีบางชนิดจะมีคำอธิบายคุณสมบัติไม่ครบถ้วนทุกองค์ประกอบ แต่อย่างน้อยข้อมูลที่จะต้องมี คือ สี และแสง

ง. สารสำคัญจากเรื่องวิธีการพิสูจน์คุณสมบัติ

การพิสูจน์คุณสมบัติของอัญมณีจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้ตรวจสอบอัญมณีพบว่าอัญมณีที่ตรวจสอบอยู่นั้นมีคุณสมบัติบางประการอันชวนให้สงสัยว่าเป็นอัญมณีเทียม หรืออัญมณีที่มีการปลอมแปลงลักษณะทางกายภาพให้ดูเหมือนอัญมณีแท้จากธรรมชาติ คำอธิบายเรื่องวิธีการพิสูจน์คุณสมบัติมักปรากฏในอัญมณีสำคัญซึ่งเป็นที่ต้องการของผู้ซื้ออย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพชร ไข่มุก ทับทิม ไพลิน มรกต และไพฑูรย์ วิธีการพิสูจน์อัญมณีมีหลายวิธี เช่น การสังเกต การใช้เครื่องมือทดสอบความแข็ง การทดสอบปฏิกิริยากับความร้อนและสารทดสอบบางชนิด โดยเฉพาะ น้ำมันและน้ำมะนาว

- หมวดที่ 2 ว่าด้วยการประเมินค่าอัญมณี

จ. สารสำคัญจากเรื่องการประเมินคุณสมบัติ

การประเมินคุณสมบัติอัญมณีเป็นการประเมินคุณภาพของอัญมณีบนพื้นฐานขององค์ประกอบด้านต่าง ๆ ทั้ง 9 ประการ ตามที่ระบุในหัวข้อการตรวจสอบคุณสมบัติ การประเมิน

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

จำแนกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านที่ดี เรียกว่า **ลักษณะคุณ (guna)** เช่น สีเข้ม รัศมีเจิดจรัส รูปทรงสมส่วน สะอาดปราศจากตำหนิ ส่วนด้านที่ไม่ดี เรียกว่า **ลักษณะโทษ (doṣa)** เช่น สีซีด ปราศจากรัศมี รูปทรงบิดเบี้ยว มีมลทินเจือปน

ฉ. สาระสำคัญจากเรื่องความเชื่อเรื่องการให้ผล

เนื้อหาเรื่องการให้ผลเป็นข้อมูลที่สืบเนื่องกับการประเมินลักษณะคุณและลักษณะโทษ ตามข้อ จ. การให้ผลของอัญมณีไม่ว่าในทางที่ดีหรือร้ายย่อมเป็นไปตามลักษณะดีหรือลักษณะด้อยที่ปรากฏในอัญมณี มีความเชื่อว่าอัญมณีที่ประกอบด้วยลักษณะให้คุณเป็นเครื่องประดับมงคลสามารถทำให้ผู้สวมใส่ประสบความสำเร็จรุ่งเรือง มีทรัพย์สิน พืชพรรณธัญญาหาร ตลอดจนข้าทาส บริวารอย่างบริบูรณ์ นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องรางของขลัง สามารถป้องกันและขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย นานาประการได้ ไม่ว่าจะเป็นภัยธรรมชาติ ภัยพิบัติ อาชญากรรม โรคร้ายไข้เจ็บ ยาพิษ พิษจากสัตว์ดุร้าย ฯลฯ อีกทั้งมีพลังในการคุ้มครองบุคคลทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นคนดีหรือคนชั่วก็ตาม ให้แคล้วคลาดจากศัตรูและเภทภัยที่เข้ามาในระยะประชิด ส่วนอัญมณีที่ประกอบด้วยลักษณะให้โทษ จะให้ผลในทางตรงกันข้าม ตัวอย่างเช่น ได้รับความเจ็บป่วย ประสบโชคร้าย ประสบภัยพิบัติ ถึงแก่ชีวิต เป็นต้น มีข้อสังเกตว่าตำราอัญมณีมีแนวโน้มที่จะนำเสนอความเชื่อเรื่องผลในทางให้คุณ มากกว่าผลในทางให้โทษ โดยมากการให้ผลของอัญมณีไม่แตกต่างกันมากนัก การสวมอัญมณีใด ๆ ก็ตาม หากประกอบด้วยลักษณะที่ให้คุณแล้วย่อมอำนวยสิริมงคลและโชควาสนาแก่ผู้สวมใส่เสมอ เหมือนกันทุกชนิด ยกเว้นอัญมณีสำคัญบางชนิดซึ่งมีการบ่งชี้ถึงการให้คุณเฉพาะด้าน เช่น มรกตมีสรรพคุณโดดเด่นในการบำบัดพิษงู และเยียวยาโรคร้ายไข้เจ็บได้ทุกชนิดแม้แต่โรคที่ไม่สามารถรักษาให้หายได้ด้วยวิธีการทั่วไป เพชรและไข่มุกเป็นอัญมณีที่เสริมอำนาจและสิริมงคลแก่พระเจ้าแผ่นดิน โดยเฉพาะ หากสวมใส่อัญมณีทั้งสองชนิดแล้วจะประสบชัยชนะในศึกสงครามทั้งปวง

- **หมวดที่ 3 ว่าด้วยการประเมินราคาอัญมณี**

ช. สาระสำคัญจากเรื่องการประเมินราคา

การประเมินราคาอัญมณีจะกระทำหลังจากที่ได้ตรวจสอบคุณสมบัติและประเมินคุณภาพอัญมณีเสร็จสิ้นแล้ว ผู้กำหนดราคาจะต้องมีความรู้ 3 อย่าง คือ 1) มาตรฐาน 2) มาตรฐานเงินตรา 3) คุณภาพของอัญมณีที่จะกำหนดราคา อัญมณีที่มีราคาเป็นอัญมณีที่มีความสำคัญมาก ประกอบด้วย เพชร ไข่มุก ทับทิม ไพลิน มรกต ไพฑูรย์ บุษราคัม และประพาฬ แต่ในบรรดาอัญมณีทั้งหลาย มีอัญมณีเพียงบางชนิดเท่านั้นที่มีการกำหนดราคามาตรฐานเป็นแบบแผนที่ชัดเจน กล่าวคือ มีข้อมูลพิกัดน้ำหนักและราคาระบุเป็นตัวเลขที่แน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพชร ไข่มุก และทับทิม มาตรฐานราคาของอัญมณีแต่ละชนิดย่อมไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสำคัญซึ่งมักเป็นไป

421234300

ตามลำดับการนำเสนออัญมณีในตำรา สิ่งเดียวที่อัญมณีทุกชนิดมีร่วมกัน คือ การกำหนดราคาซื้อขายเป็นหน่วยรูปกะ (rūpaka) ซึ่งเป็นเงินตราชนิดหนึ่งที่ทำด้วยเงิน มีข้อสังเกตว่า เพชรเป็นอัญมณีที่มีการกำหนดมาตรฐานการประเมินราคาแตกต่างจากอัญมณีทั่วไป โดยเฉพาะการใช้หน่วยซึ่งเป็นต้นทุละ (taṇḍula) ซึ่งไม่พบในอัญมณีชนิดอื่น การกำหนดพิภพราคาเพชรให้สูงกว่าอัญมณีชนิดอื่นและการไม่คำนึงถึงน้ำหนักเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดราคา ทั้งนี้เป็นเพราะคติความเชื่อและค่านิยมที่คนอินเดียให้ความสำคัญสูงสุดแก่เพชร ในขณะที่อัญมณีที่เหลือจะได้รับการประเมินราคาตามน้ำหนักที่ชั่งได้ โดยอัญมณีที่มีน้ำหนักมากจะมีราคาสูงกว่าอัญมณีน้ำหนักน้อย อย่างไรก็ตาม ยังมีปัจจัยบางประการที่มีผลทำให้ราคาที่กำหนดไว้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ตัวอย่างเช่น หากพบว่าอัญมณีมีตำหนิปรากฏ หรือมีลักษณะทางกายภาพ เช่น สี รูปทรง ไม่เป็นไปตามมาตรฐาน ราคาของอัญมณีก็จะลดลงในอัตราส่วนที่กำหนดไว้ตามแต่กรณี ตัวอย่างเช่น เพชรมีตำหนิเพียงเล็กน้อยและเห็นไม่ชัดเจน ราคาจะเป็น 1 ใน 10 ของราคาปกติ แต่หากเพชรมีตำหนิมากและเห็นได้ชัดเจน ราคาจะเหลือไม่ถึง 1 ใน 100 ของราคาปกติ เป็นต้น (BRP. 39-40; GP. 1.68.39-40)

2.2.4.3 กลวิธีการนำเสนอ

เนื่องจากรัตนปรีक्षाของพุทธภักฎและบทว่าด้วยรัตนปรีक्षाในครุฑปุราณะเป็นงานนิพนธ์ที่ถ่ายทอดความรู้เรื่องอัญมณี สำนวนภาษาที่ใช้จึงแสดงลักษณะของการถ่ายทอดความรู้ และแสดงรูปแบบของงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์ดังนี้

1. การให้คำแนะนำหรือคำสั่งสอนโดยตรง โดยใช้ภาษาที่แสดงเจตนาดังกล่าว สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ รูปประโยคแสดงเจตนาแนะนำให้ทำหรือหลีกเลี่ยงที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในที่นี้พบว่ามักมีการใช้กริยาอาชยาตแบบ Present Optative และกริยาक्ति์แบบ Gerundive ตัวอย่างข้อความต่อไปนี้ประกอบด้วยกริยาทั้งสองรูปแบบ โดยที่ข้อความบาทแรกเป็นประโยค Gerundive มี na dhāryaḥ เป็นกริยาक्ति์ ส่วนข้อความบาทที่สองเป็นประโยค Present Optative มี na bibhryāt เป็นกริยาอาชยาต ความหมายของกริยาทั้งสองแบบเหมือนกัน คือ ไม่ควรสวม

gunopapannena saḥāvabaddho

maṇir na dhāryo viguṇo 'pi jātyaḥ |

na kaustubhenāpi saḥāvabaddham

vidvān vijātim bibhryāt kadācit || BRP. 139 ||

อนึ่ง อัญมณีแท้ถ้าไม่มีคุณสมบัติ แต่ฝังร่วมกับอัญมณีที่เพียบพร้อมด้วย
คุณสมบัติก็**ไม่ควรสวม** ผู้รู้**ไม่ควรสวม**อัญมณีต่างชนิดกันเลย แม้จะฝัง
อยู่กับแก้วเกาสตุภะก็ตาม (จากเรื่อง การตรวจสอบทับทิม)

นอกจากนี้ การสอนศาสตร์แห่งอัญมณียังมุ่งผลในทางปฏิบัติ ถ้อยคำที่ใช้
จึงเป็นคำที่แสดงการสอนให้ปฏิบัติด้วยการสังเกตและการลงมือทำ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ
ที่แท้จริง ตัวอย่างต่อไปนี้เป็นข้อความแสดงกระบวนการตรวจสอบทับทิมซึ่งแบ่งเป็นสองขั้นตอน
ขั้นแรกคือการสังเกตคุณสมบัติของทับทิมด้วยตาเปล่า ตัวอย่างคำที่บ่งชี้ถึงการสังเกต เช่น *avekṣet*,
lakṣet, *upalakṣayet* (ฟังสังเกต) ขั้นที่สองคือการทดสอบคุณสมบัติ ตัวอย่างคำที่บ่งชี้ถึงการปฏิบัติ
เช่น *vilikhet*, *likhet* (ฟังดู, ฟังสี, ฟังขีดข่วน), *kuryāt* (ฟังทำ), *pradhāryeta* (ฟังเก็บไว้) เป็นต้น

กลุ่มที่สองคือ รูปประโยคแสดงการบอกเล่าหลักการ ความเชื่อ หรือ
ข้อเท็จจริง ในที่นี้พบว่ามีการใช้กริยาอาขยาต 2 แบบ คือ กริยาในรูปปัจจุบัน และกริยาในรูปอดีต
กริยาในรูปปัจจุบันที่พบบ่อยคือ *Present Indicative* มักใช้กับข้อความแสดงความเชื่อและหลักการ
บางอย่าง อันแสดงถึงการยืนยันความคิดของผู้แต่ง ตัวอย่างเช่น

doṣopasargaprabhavāś ca dehe

na vyādhayas taṃ samabhidravanti |

guṇaiḥ samuttejitacārurāgaṃ

yaḥ padmarāgaṃ prayato bibharti || BRP. 143; cf. GP. 1.70.32 ||

คนเครื่องศาสนาผู้ใดหากได้สวมทับทิมสีแดงงามซึ่งโชติช่วงด้วยลักษณะที่ดีที่ทั้งปวง
โรคภัยไข้เจ็บอีกทั้งพลังแห่งความชั่วร้ายและภัยพิบัติทางธรรมชาติย่อมไม่เข้ามา
กล้ากรายร่างของผู้นั้น (ความเชื่อเรื่องการสวมทับทิม)

rjvāgataṃ tu keśāṃcit kathāṃcid upajāyate |

tiryag ālokyamānānām sadya eva praṇaśyati ||

|| BRP. 169; cf. GP. 1.71.24 ||

อัญมณีหากส่องดูตามแนวตั้งก็พอจะเห็นรัศมีได้บ้าง(ยอมมีรัศมีเกิดขึ้นบ้าง)
แต่หากมองตามด้านข้างจะ**มองไม่เห็น**รัศมี (หลักการเกี่ยวกับการดูรัศมีของ
มรกต)

421234300

ส่วนกริยาในรูปอดีตที่พบ ได้แก่ กริยาอาขยาดแบบ Imperfect และ Perfect รองลงมาคือกริยาภิกต์แบบ Past Participle มักใช้เพื่อแสดงข้อเท็จจริงหรือบอกเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ตัวอย่างเช่น

- ประโยคที่ใช้กริยาอาขยาดแบบ Imperfect

avidūre vidūrasya girer uttuṅgarodhasaḥ |
koṅgavālikasīmānte maṇes tasyākaro 'bhavat || BRP. 199 ||

ไม่ไกลมากนักจากภูเขาวีฑูรที่มีไหล่เขาสูง เหมือนของอัญมณีไพฑูรย์เกิดขึ้นแล้ว
ณ ชายแดนของแคว้นโกงกะและวาฬิกะ

- ประโยคที่ใช้กริยาอาขยาดแบบ Perfect

tasmin payas toyadharāvākīrṇaṃ
śuktau sthitaṃ mauktikatām avāpa |
tac chuktimatsu sthitim āpa bījam
āsan purāpy anyabhavāni yāni || 22 ||

ณ ที่นั้น น้ำที่โปรยปรายลงมาจากเมฆฝนย่อมซึมเข้าไปอยู่ในหอยมุกแล้ว
กลายเป็นไข่มุก เม็ดไข่มุกนี้ย่อมสถิตอยู่ในเปลือกหอยมุกด้านใน ส่วน
ไข่มุกใด ๆ ที่มีกำเนิดในที่อื่นมีอยู่แล้วแต่กาลก่อน

2. การให้คำนิยาม การนิยามมีหลายลักษณะ เช่น นิยามความหมาย
นิยามกฎเกณฑ์ โดยมีการใช้ภาษาหลายรูปแบบ ได้แก่

1) การใช้คำว่า iti (ว่า, คือ, เป็น) เพื่อแสดงนิยาม ตัวอย่างเช่น การ
นิยามลักษณะของมรกตที่มีคุณลักษณะดีเยี่ยม

yac ca manasaḥ pramodaṃ vidadhāti nirīkṣamāṇam atimātram |
tan marakataṃ mahāguṇam iti ratnavidāṃ manovṛttiḥ ||
|| BRP. 160; GP. 1.71.15 ||

มรกตใดมองแล้วใจเกิดความปิติยินดีสุดประมาณ ผู้รู้เรื่องอัญมณีย่อมคิดว่า
มรกตนั้น(เป็นมรกตที่)มีคุณค่ายิ่ง

ในบางกรณีผู้แต่งละ *iti* ไว้ แต่ผู้อ่านก็สามารถรู้ได้ด้วยรูป
คำนามที่ผันเป็นวิภัตติที่ 1 เหมือนกัน ตัวอย่างเช่น

varṇādhikyaṃ gurutvaṃ ca snigdhatā samatācchatā |
arciṣmattā mahattā ca maṇīnām **guṇasaṃgrahaḥ** ||
|| BRP. 125; GP. 1.70.17 ||

สีโดดเด่น น้ำหนัก ความมันวาว ความเรียบ ความโปร่งใส ความมีรัศมี
และขนาดใหญ่ (เหล่านี้เป็น)คุณสมบัติของอัญมณีทั้งหลาย

2) การใช้นิยมสรรพนามเพื่อแสดงนิยาม ตัวอย่างเช่น การนิยาม
ลักษณะอัญมณีเลียนแบบไพลิน

kācotpalakaravīrasphaṭikādyā iha budhaiḥ savaiḍūryāḥ |
kathitā **vijātaya ime sadṛśā maṇaya indranīlena** ||
|| BRP. 192; GP. 1.72.14 ||

อัญมณีชนิดต่าง ๆ ได้แก่ แก้วกระจก แก้วอุตปละ แก้วกรวีระ แก้วพลิก และ
แก้วไพฑูรย์ เป็นต้น ผู้เชี่ยวชาญกล่าวว่(อัญมณีเหล่านี้)เป็นอัญมณีที่ทำ
เลียนแบบไพลิน

3) การใช้คำกริยาแสดงการกำหนดจดจำหรือรับรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มักเป็น
กริยากริยาคำ เช่น *lakṣaṇīya* (ฟังสังเกต ฟังเข้าใจ), *vijñeya* (ฟังรู้) เป็นต้น ในที่นี้ขอยกตัวอย่างการ
ให้คำนิยามลักษณะของอัญมณีเลียนแบบไพลิน และลักษณะไข่มุกแท้ตามลำดับ ข้อสังเกตเพิ่มเติม
ประการหนึ่งจากตัวอย่างที่ยกมานี้คือ มีการใช้โครงสร้างประโยคเงื่อนไข โดยมีคำสันธาน คือ *yadā-*
tadā (ในกาลใด...ในกาลนั้น..., หาก...ก็...) หรือ *yadi* (ถ้า, ถ้าหากว่า) ดังนี้

indranīlo yadā kaścīd bibharti ātāmravarṇatām |
lakṣaṇīyau tadātāmrav karavīrotpalāv ubhau || BRP. 194 ||

หากไพลินบางชนิดมีสีทองแดง ก็ฟังเข้าใจว่าเป็นแก้วกรวีระและแก้วอุตปล
ละที่มีสีทองแดงเช่นกัน

... yadi nāyāti vaivarṇyaṃ **vijñeyaṃ** tad akṛtrimam
|| BRP. 105; GP. 1.69.41 ||

...ถ้าไข่มุกไม่เปลี่ยนสี ฟังรู้ว่าไข่มุกนั้นเป็นของจริง

3. การอธิบายขั้นตอน ในหัวข้อย่อแรกได้กล่าวไว้ว่าการสอนศาสตร์แห่งอัญมณีมุ่งผลในทางปฏิบัติด้วย การให้ข้อมูลวิธีการปฏิบัติจะใช้ถ้อยคำที่สั้นและกระชับ ใช้โครงสร้างประโยคแบบประโยคความเดียวเป็นหลัก จึงสามารถแสดงลำดับขั้นตอนของการปฏิบัติอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น

- วิธีการพิสูจน์ไข่มุก

yasmin kṛtrimasamdehaḥ kretur bhavati mauktike |
uṣṇe salavaṇe snehe niśāntaṃ sthāpayej jale ||

|| BRP. 104; GP. 1.69.40 ||

หากผู้ซื้อสงสัยว่าไข่มุกใดเป็นของเทียม ผู้รู้จึงนำไข่มุกนั้นไปใส่ใน
น้ำมันดิบร้อนผสมเกลือ แล้วนำไปแช่น้ำตลอดคืน

- วิธีการปรับปรุงคุณภาพไพลิน

yatra varṇasya bhūyatvāt kṣīre śatagaṇe sthitaḥ |
nīlītāṃ tan nayet sarvaṃ mahānīlaḥ sa ucyate || 196 ||

ถ้าต้องการให้ไพลินมีสีเข้มขึ้น ให้เอาไพลินไปแช่ในน้ำนมร้อยครั้ง
ไพลินนั้นก็จะมีสีน้ำเงินเข้มสม่ำเสมอทุกส่วน มีชื่อเรียกว่า “มหานิล”

4. การจำแนกประเภท

ลักษณะอีกประการหนึ่งที่มีกพบในงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์ คือ การจำแนกประเภทสิ่งของหรือจัดหมวดหมู่ความคิดเกี่ยวกับสิ่งใด ๆ ก็ตามให้ชัดเจนและเป็นระบบ ตามตำรารัตนปริกษา สีมักเป็นเกณฑ์ที่ใช้จำแนกประเภทหรือชนิดของอัญมณี ตัวอย่างเช่นการระบุประเภทอัญมณีด้วยสีในบทว่าด้วยการตรวจสอบบุษราคัม ความว่า

āpītāpāṇḍupāsāṇaḥ puṣyarāgo vidhīyate |
tam eva lohītāpītam āhur gomedakaṃ budhāḥ ||

|| BRP. 217; GP. 1.74.2 ||

เหล่าผู้รู้กำหนดว่า พลอยสีเหลืองอ่อนคือบุษราคัม
ส่วนพลอยสีเหลืองอมแดงคือเพทาย

ālohitam āpītaṃ ca svacchaṃ kāṣāyakaṃ viduḥ |
indranīlaṃ sunīlatvāt padmarāgaṃ sulohitaṃ ||

|| BRP. 218; GP. 1.74.3 ||

พลอยสีสีแดงและเหลือง คือ กาศายกะ พลอยสีน้ำเงินเข้มคือไพฑูริ
พลอยสีแดงเข้มคือทับทิม

ānīlaśuklaḥ susnigdho maṇiḥ somalakaḥ smṛtaḥ |
eṣa bhedaprakāras tu ratnavidbhir udāhṛtaḥ ||

|| BRP. 219; GP. 1.74.4 ||

ส่วนพลอยสีฟ้าอ่อนละมุน คือ โสมลกะ ประเภทของความแตกต่างนี้ผู้รู้เรื่องอัญ
มณี
ได้กล่าวไว้แล้ว

อย่างไรก็ตาม อัญมณีประเภทเดียวกันก็อาจมีความแตกต่างกันได้
ตัวอย่างต่อไปนี้แสดงการจำแนกความแตกต่างของทับทิม ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีสีแดงไม่ต่างกัน แต่กำเนิด
ที่ต่างกันย่อมส่งผลให้มีคุณสมบัติต่างกันตามไปด้วย กรณีที่ยกมานี้เป็นการกล่าวถึงความแตกต่าง
ระหว่างทับทิมที่เกิดจากโลหะปรอทกับทับทิมที่เกิดจากแก้วผลึก

kāmaṃ tu rāgaḥ kuruvindajeṣu

sa naiva yādṛk sphaṭikodbhaveṣu |

nirarcīṣo 'ntarbahulā bhavanti

prabhāvavanto 'pi nataiḥ samastaiḥ || GP. 1.70.13 ||

เป็นความจริงว่า สีแดงในทับทิมที่เกิดจากโลหะปรอทนั้นไม่เหมือนกับ
ทับทิมที่เกิดจากแก้วผลึกเลย ภายในดวงก็ไม่มีรัศมีแพรวพราว แม้จะมี
พลัง แต่ก็ไม่เท่าเทียมทับทิมที่เกิดจากแก้วผลึก

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่ามีกรนำแนวคิดบางประการมาใช้จำแนก
ลักษณะอัญมณีด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดพบในเรื่องการตรวจสอบเพชร ซึ่งแสดงการจำแนกลักษณะ
สีของเพชรด้วยแนวคิด 2 ประการ คือ

1) แนวคิดเรื่องวรรณะทั้งสี่ตามคติฮินดู ซึ่งแต่ละวรรณะมีสีเป็น
สัญลักษณ์ประจำวรรณะดังนี้คือ วรรณะพราหมณ์สีขาว วรรณะกษัตริย์สีแดง วรรณะแพศย์สีเขียว
วรรณะศูทรสีดำ รัตนปริกษาได้นำแนวคิดเรื่องสีประจำวรรณะมาจำแนกเพชรเป็น 4 ประเภท และ

421234300

กำหนดให้เพชรแต่ละประเภทเหมาะสำหรับบุคคลแต่ละวรรณะด้วย กล่าวคือ เพชรของพราหมณ์มี สีขาวสะอาดบริสุทธิ์ตั้งเปลือกหอยสังข์ ดอกบัวขาว และแก้วผลึก เพชรของกษัตริย์สีน้ำตาลแดง สุกใสอย่างตากระต่าย เพชรของแพศย์สีคล้ายใบตองอ่อน และเพชรของศูทรสีสว่างวาวเหมือนดาบ (BRP. 23; GP. 1.68.22) ||

2) แนวคิดเรื่องสีสัญลักษณ์ประจำเทพเจ้า เป็นการนำสีที่เกิดใน เพชรมาสัมพันธ์กับสีที่เป็นสัญลักษณ์ของคุณลักษณะของเทพเจ้าตามคติในศาสนาพราหมณ์และฮินดู จากตัวอย่างที่ยกมานี้ รายชื่อเทพเจ้าที่นำเสนอโดยมากเป็นเทพเจ้าในคัมภีร์พระเวท ยกเว้น พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ในคติของพุทธศาสนา เมื่อครุฑปุราณะนำความตอนนี้ไปผนวกเข้า ในคัมภีร์ คำว่า *jina* (พระชินเจ้า) กลับถูกแทนที่ด้วย *hari* (พระหริ หรือพระวิษณุ) ส่วนสีที่สัมพันธ์ กันยังคงเป็นสีเขียว (*harita*) เช่นเดิม

vajreṣu varṇayuktyā ca devānāṃ saṃparigrahaḥ |
proktavarṇavibhāgaś ca kārya varṇāśrayād eva || BRP. 21 ||

อนึ่ง คุณลักษณะของทวยเทพย่อมสัมพันธ์กับสีของเพชร เพราะการอาศัยสี นี้เอง ลักษณะพิเศษของเทพแต่ละองค์จึงต้องกำหนดจำแนกตามสีที่ระบุไว้

haritasitapītapīṅgaśyāmātāmraḥ svabhāvato rucirāḥ |
jinavaruṇaśakrahutavahapitṛpatimarutāṃ svakā varṇāḥ ||
BRP. 22 ||

เทพแต่ละองค์มีสิ่งดงามตามธรรมชาติดังนี้ พระพุทธเจ้ามีสีเขียว พระवरुณสีขาว พระอินทร์สีเหลือง พระอัคนีสีน้ำตาลแดง พระยม สีดำ และพระมรุตสีทองแดง

5. การอ้างอิงความรู้ที่มีมาก่อน

เนื่องจากตำรารัตนปริกษาที่มีหลักฐานในปัจจุบันนั้นเป็น งานนิพนธ์ที่ประมวลความรู้จากศาสตร์แห่งอัญมณีที่มีมาก่อน ในตัวบทจึงมักมีคำแสดง การอ้างอิงความรู้จากแหล่งข้อมูลดั้งเดิม โดยแสดงในรูปกริยาที่แสดงการบอกเล่าข้อมูล เช่น *āhu* (ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวแล้ว), *prokta* (อันผู้รู้ทั้งหลายกล่าวแล้ว) หรือรูปกริยาที่แสดงการ ทรงจำข้อมูลที่สืบทอดกันต่อ ๆ มาในหมู่ผู้รู้ เช่น *smṛta* (อันเขาสืบทอดกันมา, อันเขาทรงจำกัน มา) และโดยมากไม่ปรากฏชื่อบุคคลผู้เป็นที่มาของข้อมูล ตัวอย่างเช่น

yasya madhye gatā bhānti nīlasyendrāyudhaprabhāḥ |
tam indranīlam ity āhur mahārghaṃ lokadurlabham || BRP. 195 ||

หากว่ามีแสงรุ้งพราวอยู่ในใจกลางของไพลินเม็ดโต (ผู้รู้ทั้งหลาย) กล่าว(แล้ว)
ว่าไพลินเม็ดนั้นมีค่าสูงยิ่งและหาได้ยากในโลก

อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อความบางตอนอ้างความรู้จากปราชญ์ผู้
มีชื่อเสียงในอดีต ตัวอย่างเช่น การอ้างพระมนูในการกำหนดมาตราเงินตราที่ใช้ในการ
ซื้อขายอัญมณี

suvarṇo manunā yas tu proktaḥ ṣoḍaśamāśakaḥ |
tasya saptatimo bhāgaḥ samjñā rūpam kariṣyati ||

|| GP. 1.73.17; cf. BRP. 213 ||

พระมนูตรัสว่า 1 สุวรรณะ คือ 16 มาษกะ 1/70 ของสุวรรณะเรียกว่า รูปกะ
(รูปกะ)”

โดยสรุปแล้ว ข้อมูลทั้งหมดที่นำเสนอมานี้เป็นหลักฐานที่ยืนยันได้ว่า ความรู้เรื่องอัญมณีมี
สถานะเป็นศาสตร์ เนื่องจากการนำเสนอเนื้อหาที่มีลักษณะของความคิดที่เป็นระบบ มีการวาง
กฎเกณฑ์และข้อบังคับในการปฏิบัติที่ตายตัว ภาษาที่ใช้ถ่ายทอดความรู้มีลักษณะที่เรียบง่าย
ไม่ซับซ้อน ละเอียดการทรงจำ และที่สำคัญที่สุด การนำเสนอความรู้มีเป้าหมายชัดเจน คือ เพื่อสอน
หรือแนะนำแนวทางปฏิบัติในการพิจารณาและตรวจสอบลักษณะของอัญมณีแก่บุคคลผู้มีอาชีพ
เกี่ยวกับอัญมณีโดยเฉพาะ แม้จะไม่ได้มีความสืบเนื่องกับการศึกษาคัมภีร์พระเวทตามแบบแผนของ
งานนิพนธ์ประเภทศาสตร์ในยุคแรกเริ่ม แต่ผู้วิจัยก็พบร่องรอยบางประการอันแสดงถึงความพยายาม
ที่จะเชื่อมโยงศาสตร์แห่งอัญมณีให้สัมพันธ์กับวรรณคดีพระเวท ร่องรอยที่ว่านี้ก็ คือ การนำเสนอ
กำเนิดอัญมณีโดยดัดแปลงจากเรื่องเล่าการต่อสู้ของพระอินทร์ในการปราบ “วลาสูร” และ
“วฤตราสูร” อสูรพี่น้องฝาแฝดผู้มีฤทธิ์มาก เพื่อให้ฝนตกลงมาสู่โลก มีข้อสังเกตว่าการดัดแปลง
เรื่องในครั้งนี้อยู่บทบาทของพลาสูรเป็นหลัก เพราะความตายของพลาสูรสามารถอธิบายความคิดเรื่อง
คุณค่าของอัญมณีได้ดี

สำหรับคำเรียกศาสตร์แห่งอัญมณีที่ได้นำเสนอมานั้น สามารถบ่งบอกแนวคิดของการศึกษา
ความรู้เรื่องอัญมณีได้ 2 ประการ คือ 1) ความรู้ที่นำเสนอเน้นการพิจารณา “ลักษณะ” ทางกายภาพ
ของอัญมณีเป็นหลัก 2) วิธีปฏิบัติในการตรวจสอบอัญมณี คือ “ปรึกษา” หรือการตรวจสอบอย่าง
พิถีพิถันระหัดตั้งแต่นั้นมา แหล่ง คุณสมบัติ ตลอดจนคุณภาพของอัญมณี โดยที่หลักการแต่ละอย่าง

421234300

ล้วนสัมพันธ์กันในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ความเข้าใจเรื่องคุณสมบัติของ
อัญมณีมาจากพื้นฐานความรู้เรื่องที่มาและแหล่งอัญมณี ส่วนการประเมินคุณภาพอัญมณีจะต้องมีพื้น
ฐานความรู้เรื่องคุณสมบัติของอัญมณีแต่ละชนิด ในที่สุดแล้ว การพิจารณาอัญมณีอย่างรอบด้านตาม
เงื่อนไขต่าง ๆ จะเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การกำหนดราคาที่เหมาะสมในการซื้อขายอัญมณี ซึ่งเป็น
วัตถุประสงค์หลักของการผลิตตำราอัญมณีเฉพาะเรื่องตามที่ได้ระบุไว้ในบทนำ

นอกจากนี้ การทบทวนเนื้อหาวิทยานิพนธ์ปริญญาโทของผู้วิจัยที่ได้นำเสนอมาข้างต้นก็
พอจะทำให้เห็นลักษณะเด่นของงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณในกลุ่มตำราเฉพาะ
เรื่อง ทั้งในด้านรูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีการนำเสนอ ทั้งหมดนี้จะเป็นแนวทางสำคัญในการศึกษา
ลักษณะของตำราอัญมณีประเภทเรื่องแทรก โดยเฉพาะรัตนปริกษาในงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์ ซึ่ง
ผู้วิจัยยังไม่ได้ศึกษาในระดับปริญญาโท และจะได้นำเสนอในบทต่อไป

421234300

บทที่ 3

สารัตถะและความสัมพันธ์ของงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณี ในบริบทของวรรณคดีอินเดียโบราณ

งานนิพนธ์ประเภทศาสตร์ 5 เรื่อง ที่ผู้วิจัยจะศึกษา ประกอบด้วย อรรถศาสตร์ พุทธสัทธิดา ยุคติกัลปตรู มานโสลลาสะ และศุกรนิตีสาระ แม้วรรณคดีเหล่านี้ไม่ได้มุ่งนำเสนอศาสตร์แห่งอัญมณีโดยตรง แต่ความรู้เรื่องอัญมณีที่บรรจุอยู่ในนั้นมีความสำคัญเพราะถือเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้เรื่องศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณ อีกทั้งสะท้อนคุณค่าของศาสตร์แห่งอัญมณีในแง่มุมที่สัมพันธ์กับศาสตร์แขนงอื่น หากนำมาศึกษาและเชื่อมโยงกับตำราอัญมณีในรูปแบบที่เป็นเอกเทศก็อาจทำให้เข้าใจสารัตถะของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณได้มากขึ้น และในเมื่องานนิพนธ์ที่นำมาศึกษามีวัตถุประสงค์ชัดเจนในการถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวข้องเฉพาะสาขา สิ่งที่น่าสนใจต่อไปก็คือศาสตร์แห่งอัญมณีมีลักษณะที่สัมพันธ์กับศาสตร์แขนงอื่นอย่างไร ความสัมพันธ์ที่ว่านี้จะป็นกุญแจสำคัญในการอธิบายคุณค่าของศาสตร์แห่งอัญมณีได้เป็นอย่างดี

เนื้อหาในบทนี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วนหลัก ส่วนแรกนำเสนอภูมิหลังของงานนิพนธ์ทั้ง 5 เรื่อง เพื่อให้ทราบที่มาและโครงสร้างของงานนิพนธ์ ส่วนที่สองนำเสนอกรอบความคิดในการพิจารณาสารัตถะ ส่วนที่สามเป็นการนำเสนอสารัตถะของงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีตามกรอบความคิดที่ได้ระบุไว้ และส่วนที่สี่เป็นการอภิปรายถึงลักษณะความสัมพันธ์ของศาสตร์แห่งอัญมณีที่มีต่องานนิพนธ์เรื่องหลัก รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

3.1 ภูมิหลังของงานนิพนธ์ที่บรรจุศาสตร์แห่งอัญมณี

3.1.1 อรรถศาสตร์

(1) ที่มาของงานนิพนธ์

ตำราอรรถศาสตร์ของเกาฏิลยะนั้นเป็นงานนิพนธ์ในหมวดอรรถศาสตร์ฉบับเดียวที่เหลืออยู่และสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ในงานนิพนธ์มีข้อความอ้างถึงปราชญ์ที่มีชื่อเสียงด้านอรรถศาสตร์ในยุคก่อนหน้า เช่น วิศาลากษะ (Viśālākṣa), ปิศุนะ (Piśuna), วาตวยาธิ (Vātavyaḍhi), ปราศระ (Parāśara) นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างงานนิพนธ์เล่มอื่นที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับอรรถศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น อัยยะที่ 12 ของมนุสมฤติ, มานโสลลาสะ ของ โสเมศวระ, ศุกรนิตีสาระ ของ ศุกรอาจารย์ เป็นต้น ผู้ประพันธ์ตำราอรรถศาสตร์ คือ เกาฏิลยะ (Kauṭilya)

421234300

ราชบุโรhitคนสำคัญในรัชสมัยของพระเจ้าจันทรคุปต์แห่งราชวงศ์เมารยะ เขายังเป็นที่รู้จักในนามของ “จานักยะ” (Cāṇakya) และ “วิษณุคุปตะ” (Viṣṇugupta) ด้วย

เกาฏิลยะเป็นรัฐบุรุษและนักปราชญ์ชาวอินเดีย ตามข้อมูลระบุว่ามีชีวิตอยู่ในช่วง 350-275 ปีก่อนคริสตกาล เกิดในตระกูลพราหมณ์ เดิมมาจากอินเดียตอนเหนือ เป็นอาจารย์ด้านรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ที่สำนักวิชาแห่งเมืองตักศิลา มีความรอบรู้พระเวท และเชื่อกันว่าเขาน่าจะมีความรู้เรื่องศาสนาโซโรแอสเตอร์ด้วย เกาฏิลยะเป็นผู้ทรงอิทธิพลและอยู่เบื้องหลังการขึ้นเถลิงอำนาจของพระเจ้าจันทรคุปต์แห่งราชวงศ์เมารยะ มีเรื่องเล่าสืบกันมาว่า เกาฏิลยะเป็นผู้โค่นล้มราชวงศ์นั้นทะ และช่วยพระเจ้าจันทรคุปต์ให้ได้ครองราชสมบัติแห่งแคว้นมคธ นอกจากนี้ เกาฏิลยะยังทำให้จักรวรรดิเมารยะกลายเป็นหนึ่งในแคว้นที่ทรงอำนาจที่สุดในยุคนั้น จนสามารถแผ่ขยายอำนาจไปทั่วทั้งภูมิภาคอินเดียตอนเหนือ โดยเหตุที่ราชวงศ์เมารยะเริ่มต้นในช่วง 321 ปีก่อนคริสตกาล ฉะนั้น เกาฏิลยะก็น่าจะประพันธ์ตำราขึ้นในช่วง 400 ปีก่อนคริสตกาล¹⁴ (Pujari, ibid.) (Violatti, 2013)

(2) รูปแบบและโครงสร้างของงานนิพนธ์

ตำราอรรถศาสตร์เรียบเรียงขึ้นด้วยรูปแบบคำประพันธ์ร้อยแก้วเป็นหลัก อยู่ในรูปของสูตร (sūtra) ซึ่งหมายถึงประโยคข้อความที่บรรจุแต่ถ้อยคำสำคัญ นอกจากนี้อาจมีร้อยกรองประเภทโคลงผสมอยู่เป็นบางส่วน เนื้อหาของอรรถศาสตร์แบ่งเป็น 15 อธิकरण (adhikaraṇa) หรือเล่ม แต่ละเล่มประกอบด้วยปรकरण (prakaraṇa) หรือหัวข้อต่าง ๆ มากมาย ทั้งนี้จำนวนหัวข้อในแต่ละเล่มจะไม่เท่ากัน แต่เมื่อรวมกันแล้วมีทั้งสิ้น 150 หัวข้อ ในภาพรวมข้อมูลประกอบด้วย 3 หมวด หมวดที่ 1 ว่าด้วยการบริหารงานภายในรัฐ (tantra) อยู่ในเล่มที่ 1-5 ตัวอย่างเรื่องที่อยู่ในหมวดนี้ เช่น การแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หัวหน้ากองงานแผนกต่าง ๆ การพิจารณาและตัดสินคดีความ การปราบปรามทุจริตและผู้ประพฤติมิชอบ เป็นต้น หมวดที่ 2 ว่าด้วยความสัมพันธ์กับรัฐใกล้เคียง (āvāpa) อยู่ในเล่มที่ 6-13 ตัวอย่างเรื่องที่อยู่ในหมวดนี้ เช่น ทฤษฎีว่าด้วยองค์ประกอบของรัฐ ยุทธวิธีนานาประการในการป้องกันราชอาณาจักรและการแผ่ขยายอำนาจ เช่น การทำสงคราม การสงบศึก การสร้างพันธมิตร การทำลายความสามัคคีของฝ่ายศัตรู เป็นต้น และหมวดที่ 3 ว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ด (ไม่ปรากฏคำเรียกชื่อภาษาสันสกฤต) อยู่ในเล่มที่ 14-15 เรื่องที่อยู่ในหมวดนี้ ได้แก่ การใช้เล่ห์เหลี่ยมเพื่อบ่อนทำลายศัตรู แบบแผนการนำเสนอเนื้อหา รวมทั้งระเบียบวิธีที่ใช้อธิบายความรู้

¹⁴ Pujari กล่าวเพิ่มเติมว่า นักวิชาการบางท่านเชื่อว่าอรรถศาสตร์ไม่ใช่งานนิพนธ์ของเกาฏิลยะ แต่เป็นงานนิพนธ์ของสำนักที่เห็นพ้องกับแนวคิดของเกาฏิลยะ

สำหรับศาสตร์แห่งอัญมณีนั้นบรรจุอยู่ในเล่มที่ 2 ในหมวดการบริหารงานภายในรัฐ มีชื่อว่า อธิยักษปรจาระ (adhyakṣapracāra) แบ่งเป็น 35 หัวข้อเรื่อง เนื้อหาว่าด้วยหน้าที่ของหัวหน้ากองงาน หรืออธิยักษะ (adhyakṣa) ซึ่งทำหน้าที่ช่วยพระเจ้าแผ่นดินบริหารราชการในภาคส่วนต่าง ๆ ลักษณะงานที่วางใจเน้นในเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรของแผ่นดินเพื่อสร้างความมั่งคั่งให้แก่ราชอาณาจักร ตัวอย่างเช่น การแบ่งที่ดิน การสร้างและการวางผังเมืองภายในเขตป้อมปราการเมือง การเก็บภาษี การบัญชี การคลัง การค้า การเกษตร การปศุสัตว์ งานศิลปหัตถกรรม ฯลฯ

(3) ตำแหน่งของศาสตร์แห่งอัญมณีในงานนิพนธ์

ศาสตร์แห่งอัญมณีเป็นเรื่องลำดับที่ 11 มีชื่อเรื่องว่า การตรวจสอบของมีค่าเพื่อพิจารณาบรรจุเข้าพระคลัง (kośapraveśyaratnaparīkṣā) ลำดับการนำเสนออยู่ระหว่างลำดับที่ 10 เรื่องการออกคำสั่งของพระเจ้าแผ่นดิน (śāsanādhikārah) และลำดับที่ 12 เรื่องการดำเนินกิจการเหมืองและกิจการด้านการผลิต (ākarakarmāntapravartanam) มีข้อสังเกตว่า หัวข้อในลำดับที่ 1-10 ซึ่งนำเสนอมาก่อนหน้านั้นเป็นเรื่องการจัดการที่ดิน ทรัพย์สิน และบุคคล ไม่ปรากฏความสัมพันธ์กับหัวข้อลำดับที่ 11 เรื่องการตรวจสอบของมีค่าอย่างชัดเจน แต่หลังจากจบหัวข้อลำดับที่ 11 แล้ว หัวข้อที่ตามมาเป็นเรื่องว่าด้วยอุตสาหกรรม โดยเฉพาะ การทำเหมือง งานช่างทอง จากนั้นเป็นเรื่องอื่น ๆ ซึ่งว่าด้วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น

ถึงแม้ตัวบทจะมีการใช้คำว่า รัตนะ (ratna) แต่เนื้อหาที่นำเสนอมีได้จำกัดเฉพาะอัญมณีเพียงอย่างเดียว หากหมายรวมถึงวัตถุประเภทอื่น ๆ ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจด้วย เช่น เครื่องหอม ผ้า หนังสัตว์ และของป่า ดังปรากฏว่าในปรกณะที่ 11 ซึ่งว่าด้วยการตรวจสอบของมีค่าเพื่อพิจารณาบรรจุเข้าพระคลังนั้น ประกอบด้วยคำอธิบายวิธีการตรวจสอบของมีค่า 4 ประเภท คือ อัญมณี วัตถุมีค่ามาก วัตถุมีค่าน้อย และของป่า ในความเป็นจริง คำอธิบายครอบคลุมเฉพาะอัญมณี วัตถุมีค่ามาก และวัตถุมีค่าน้อยเท่านั้น ส่วนเรื่องของป่าได้ยกไปอธิบายต่างหากในปรกณะที่ 17 ว่าด้วยผู้คุมของป่า ลำดับการนำเสนอเนื้อหาของปรกณะที่ 11 เป็นดังนี้

1. อัญมณี (ratna) เริ่มตั้งแต่สูตรที่ 2 จนถึงสูตรที่ 42 รวมทั้งสิ้น 41 สูตร ประกอบด้วยคำอธิบายการตรวจสอบอัญมณี 4 ประเภทหลัก ได้แก่ ไข่มุก แก้วมณี เพชร และประพาฬ
2. วัตถุมีค่ามาก หรือ สินค้ามีมูลค่าสูง (sāra) เริ่มตั้งแต่สูตรที่ 43 จนถึงสูตรที่ 72 รวมทั้งสิ้น 30 สูตร ประกอบด้วยคำอธิบายสินค้าประเภทเครื่องหอมหลากชนิด ได้แก่ ไม้จันทน์ (candana), ไม้กฤษณา (aguru), ไม้หอมชนิดที่มีน้ำมัน หรือ ไตลปรรณิกะ (tailaparnika), การบูร (bhadrāsriya) และไม้หอมชนิดหนึ่งชื่อ กาเลยกะ (kāleyaka)

421234300

3. วัตถุมีน้อย หรือ สิ้นค้ำมีมูลค่าต่ำ (phalgu) เริ่มตั้งแต่สูตรที่ 73 จนถึงสูตรที่ 115 รวมทั้งสิ้น 43 สูตร ประกอบด้วยคำอธิบายสิ้นค้ำประเภทหนังสือ (carma) ขนสัตว์ (mṛgaroma) ผ้าชนิดต่าง ๆ ได้แก่ ผ้าลินิน (kṣauma) ผ้าไหม (kauśeya) และผ้าฝ้าย (kārpāsika)

3.1.2 พุทธสัทิตา

(1) ที่มาของงานนิพนธ์

พุทธสัทิตาเป็นผลงานการประพันธ์ของวราหมิหิระ (Varāhamihira) ปราชญ์ด้านดาราศาสตร์และโหราศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงของอินเดียในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 6 มีชีวิตอยู่ในช่วงคริสต์ศักราช 505-587 วราหมิหิระเกิดที่เมืองกาปิตถกะ (Kāpitthaka) ซึ่งปัจจุบันคือเมืองกปีละ (Kapitha) หรือสังกาศยะ (Saṅkāśya) ในรัฐอุตตรประเทศ เมืองนี้เป็นศูนย์กลางการศึกษาที่สำคัญแห่งหนึ่งตามคำบอกเล่าของพระภิกษุเถียนจิง มีเรื่องเล่าสืบมาว่า เขาเป็นหนึ่งในนวัตตนักวิแห่งราชสำนักพระเจ้าวิกรมาทิตยหรือจันทรคุปต์ที่ 2 แห่งราชวงศ์คุปตะ บ้างก็สันนิษฐานว่าเขาเป็นกวีในราชสำนักของพระเจ้าหรรษวิกรมาทิตย เรื่องราวทั้งหมดนี้ออกจะขัดแย้งกับข้อมูลยุคสมัยของวราหมิหิระที่รู้จักกันโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม บัดนี้มีข้อมูลยืนยันแล้วว่าผู้อุปถัมภ์วราหมิหิระ คือ พระเจ้ามหาราชาธิราชทรวรรณนะ (Mahārājādhirāja Dravyavardhana) ผู้ปกครองเมืองอูชเชนิ เมืองหลวงของแคว้นอวันตีในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 6 วราหมิหิระเป็นผู้รอบรู้ในวรรณคดีทั้งที่เป็นภาษาสันสกฤตและภาษาปรากฤต มีความรอบรู้ในเรื่องดาราศาสตร์ และโดยเฉพาะโหราศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นโหราศาสตร์แบบอินเดีย (jyotiṣa) หรือโหราศาสตร์แบบกรีก มีผลงานมากมายในสาขาวิชาดาราศาสตร์และโหราศาสตร์ ตัวอย่างผลงานที่สำคัญ เช่น ปัญจสิทธานติกา (Pañcasiddhāntikā) หนังสือเล่มนี้เป็นคู่มือวิชาดาราศาสตร์ โดยรวบรวมงานนิพนธ์คัดสรรจากตำราพื้นฐานทางดาราศาสตร์ 5 เล่มในยุคก่อนหน้า จากสำนักวิชา 5 สำนัก ได้แก่ วาสิษฐะ (Vāsiṣṭha) ไปตามหะ (Paitāmaha) โรมกะ (Romaka) เปาลีสะ (Pauliśa) และ เสาระ (Saura) เล่มต่อมาคือ ตำราโหราศาสตร์ ชื่อ พุทธชชาติกะ (Bṛhajjātaka) เล่มนี้อธิบายประเด็นทางโหราศาสตร์ในขอบเขตที่ผู้แต่งมีความรู้ นับเป็นต้นแบบให้แก่งานนิพนธ์ด้านโหราศาสตร์ในสมัยหลัง และยังคงได้รับความนิยมอย่างสูงตราบจนถึงทุกวันนี้ (Glücklich, 2008, pp. 123-124; Sarma, 1997, pp. 999-1000) ส่วน พุทธสัทิตา (Bṛhatsamhitā) ซึ่งเป็นงานนิพนธ์อีกเล่มหนึ่งที่มีชื่อเสียงมาก และเป็นวรรณคดีสำคัญของการศึกษาในครั้งนี เป็นงานนิพนธ์ที่แตกต่างจากตำราโหราศาสตร์ทุกเล่มที่ได้ระบุชื่อมา

เนื่องจากมีเนื้อหาผสมผสานระหว่างโหราศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Astrology)¹⁵ กับโหราศาสตร์เกี่ยวกับโลก (Mundane Astrology) แต่ก็มีความรู้ทางโหราศาสตร์สาขาอื่น เช่น โหราศาสตร์คำนวณ (Mathematical Astrology) การพยากรณ์ดวงชะตาเฉพาะบุคคล (Horoscopy/ Natal Astrology) ปะปนด้วย

คำว่า “พฤตส์หิตา” (Bṛhatsamhitā) สื่อให้เห็นลักษณะของการนิพนธ์ความรู้ เนื่องจากเป็นการรวบรวมองค์ความรู้โหราศาสตร์ทุกแขนง ดังชื่อตำราซึ่งหมายถึง “ประชุมงานนิพนธ์เรื่องใหญ่” คำว่า สหิตา (samhitā) ในงานนิพนธ์นี้ใช้เรียกวิชาความรู้ในสาขาโหราศาสตร์เกี่ยวกับโลก (Mundane Astrology) ซึ่งมีประเด็นสำคัญว่าด้วยการทำนายผลดีและผลร้ายของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับบ้านเมือง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องสภาพดินฟ้าอากาศ สุขภาพของผู้คน ปรากฏการณ์และภัยพิบัติทางธรรมชาติ ตลอดจนทำนายสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง แต่ในขณะเดียวกันก็มีความรู้ทางโหราศาสตร์แขนงอื่นปะปนอยู่ด้วย Beinorius (2008, pp. 39-55) และ Sahure (2011, pp. 5-6) กล่าวว่า พฤตส์หิตานี้รวบรวมขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อเป็นคู่มือให้คำปรึกษาแก่พระเจ้าแผ่นดินในการบริหารบ้านเมือง นอกจากวัตถุประสงค์นี้แล้ว ยังเป็นแหล่งความรู้ทางโหราศาสตร์สำหรับบุคคลทั่วไปเช่นกัน อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาข้อมูลไม่พบหลักฐานบ่งชี้ว่ามีการนำตำราพฤตส์หิตาไปใช้ประโยชน์จริงในทางปฏิบัติมากนักเลย

(2) รูปแบบและโครงสร้างของงานนิพนธ์

พฤตส์หิตามีรูปแบบเป็นร้อยกรอง ประกอบด้วยฉันท์หลายชนิดปะปนกัน เช่น โสลก (śloka) ศารทูลวิกิริติเต (śārdūlavikrīḍita) วสันตติลกา (vasantatilakā) อินทรวัชระ (indravajra) อุปชาติ (upajāti) เป็นต้น รวมทั้งสิ้นเกือบ 64 ประเภท เนื้อหาจบสมบูรณ์ในหนึ่งเล่ม ความยาว 107 อชฺยายะ โดยไม่มีการจัดหมวดหมู่ให้เป็นระบบ อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจลำดับของเนื้อหา ผู้วิจัยพบว่าสามารถแบ่งองค์ประกอบของการนำเสนอได้เป็น 3 ส่วน คือ บทนำ เนื้อเรื่อง และบทส่งท้าย

¹⁵ โหราศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Astrology) หรือ อุตุนิยมโหราศาสตร์ (Meteorological Astrology) เป็นการทำนายทายทักเหตุการณ์จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น การเกิดภัยธรรมชาติ แผ่นดินไหว พายุ ด้วยตำแหน่งดวงดาวบนท้องฟ้า (ธัญญา นาคบุตร, 2556, p. 12)

1. ส่วนของบทนำ ประกอบด้วยอรรถาธิบายที่ 1 และ 2 โดยอรรถาธิบายที่ 1 ว่าด้วยการสรรเสริญสุริยเทพซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของผู้ประพันธ์ วัตถุประสงค์ของการประพันธ์ และความเป็นมาของโหราศาสตร์ ส่วนอรรถาธิบายที่ 2 ว่าด้วยคุณสมบัติของโหร

2. ส่วนของเนื้อเรื่อง เริ่มตั้งแต่อรรถาธิบายที่ 3 จนถึงอรรถาธิบายที่ 105 สารระสำคัญคือการอธิบายประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิตและธรรมชาติ เช่น ดาราศาสตร์กายภาพ ภูมิศาสตร์ การคำนวณปฏิทิน อุดมคติวิทยา ความรู้เรื่องพรรณพฤกษชาติและสัตว์ประจำถิ่น การเกษตร เศรษฐกิจ การเมือง งานช่าง งานฝีมือ ประติมานวิทยา กามศาสตร์ อัญมณีวิทยา สุขอนามัย การทำนายลักษณะของบุคคล การดูโชคกลาง การทำนายทายทักจากกลางสังหรณ์ การพยากรณ์ดวงชะตาโดยอาศัยระบบดวงดาวบนท้องฟ้าและมาตรฐานการคำนวณเวลาตามหลัก จันทรคติ เป็นต้น เนื้อหาในภาพรวมเปรียบเสมือนสารานุกรมที่นำเสนอชีวิตของคนอินเดียในสมัย ราชวงศ์คุปตะ (Janaki, 2005, pp. 1170-1171; Sarma, *ibid.*) เมื่อพิจารณาหัวข้อต่าง ๆ ที่นำเสนอแล้ว สามารถแบ่งได้เป็น 5 หมวด ดังนี้

ก. หมวดว่าด้วยเรื่องดวงดาว อยู่ในอรรถาธิบายที่ 3-26 ตัวอย่างเช่น เรื่องทางโคจรของกลุ่มดาวนพเคราะห์ กลุ่มดาวนักษัตร การกัมกันระหว่างดวงจันทร์กับดาวดวงอื่น ๆ รอบปีที่พระเคราะห์เสวยอายุและผลกระทบต่อชีวิต การแบ่งภูมิภาคของโลกโดยอาศัยตำแหน่งของดวงดาว เป็นต้น

ข. หมวดว่าด้วยเรื่องปรากฏการณ์ธรรมชาติบนโลก อยู่ในอรรถาธิบายที่ 27-39 ตัวอย่างเช่น วัฏจักรของลม ลักษณะของท้องฟ้าและธรรมชาติรอบตัวในยามที่เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเกิดฝน พายุ แผ่นดินไหว อุทกภัย ดวงอาทิตย์เหิน เป็นต้น

ค. หมวดว่าด้วยเรื่องการค้าเลี้ยงชีพ อยู่ในอรรถาธิบายที่ 40-42 เนื้อหาเกี่ยวกับการพยากรณ์สำหรับผู้ประกอบอาชีพด้านการเกษตรและการค้า ประกอบด้วย เรื่องการเจริญเติบโตของพืชพรรณธัญญาหาร การวินิจฉัยเกี่ยวกับอิทธิพลของจักรราศีที่มีต่อทรัพย์สิน และความผันผวนของราคาสินค้า

ง. หมวดว่าด้วยเรื่องของโชคกลาง อยู่ในอรรถาธิบายที่ 43-96 เนื้อหาว่าด้วยการทำนายทายทักเหตุการณ์ดีหรือร้ายที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจากสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว ไม่ว่าจะเป็นข้าวของเครื่องใช้ สัตว์เลี้ยง บุคคล ตลอดจนการสร้างสิ่งปลูกสร้างและเทวรูป

จ. หมวดว่าด้วยเรื่องของการพยากรณ์ดวงชะตา อยู่ในอรรถาธิบายที่ 97-105 เนื้อหาว่าด้วยการคำนวณฤกษ์ยามาที่ ความรู้เรื่องการแบ่งเวลาเป็นหน่วยต่าง ๆ เช่น ดิถี igrณะ ราศี

421234300

รวมถึงเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น เวลาที่การกระทำจะให้ผล การให้ผลของดาวพระเคราะห์ในพิธี แต่งงาน เป็นต้น

3. ส่วนของบทส่งท้าย ประกอบด้วยอธยายะที่ 106 และ 107 โดยอธยายะที่ 106 เป็นถ้อยแถลงเกี่ยวกับคุณค่าของงานนิพนธ์ ส่วนอธยายะที่ 107 เป็นการประมวลหัวข้อที่นำเสนอในงานนิพนธ์โดยเรียงตามลำดับตั้งแต่อธยายะแรกจนถึงอธยายะสุดท้าย

(3) ตำแหน่งของศาสตร์แห่งอัญมณีในงานนิพนธ์

ศาสตร์แห่งอัญมณีปรากฏในอธยายะที่ 80-83 ของพฤตส์หิตา ก่อนหน้าเป็นอธยายะที่ 79 การดูลักษณะของทีนอนและทีนั่ง (śayyāsanalakṣaṇa) ตามด้วยอธยายะที่ 84 การดูลักษณะของประทีป (dīpanalakṣaṇa) อธยายะที่ 80-83 นี้ประกอบด้วยฉันท์รวมทั้งสิ้น 66 บท แต่ละอธยายะว่าด้วยอัญมณีแต่ละชนิด โดยอธยายะที่ 80 ว่าด้วยเพชร มีจำนวนฉันท์ 18 บท, อธยายะที่ 81 ว่าด้วยไข่มุก มีจำนวนฉันท์ 36 บท, อธยายะที่ 82 ว่าด้วยทับทิม มีจำนวนฉันท์ 11 บท และอธยายะที่ 83 ว่าด้วยมรกต มีจำนวนฉันท์ 1 บท¹⁶ ตามลำดับ องค์ประกอบของการนำเสนอมี 2 ส่วน คือ บทนำและเนื้อเรื่อง ส่วนของบทนำกล่าวถึงความสำคัญของการตรวจสอบอัญมณีและความเห็นเรื่องที่มาของอัญมณีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหัวข้อการตรวจสอบเพชร จากนั้นเป็นเนื้อหาการตรวจสอบอัญมณี 4 ชนิด ได้แก่ เพชร ไข่มุก ทับทิม และมรกต ตามลำดับ ประเด็นสำคัญที่นำเสนอในหัวข้อบทประกอบด้วย ที่มาของอัญมณีแต่ละชนิด คุณสมบัติของอัญมณี เกณฑ์การประเมินคุณสมบัติ ความเชื่อว่าจะด้วยการให้ผล และการประเมินราคาอัญมณี รวมทั้งสิ้น 5 ประเด็น อัญมณีบางชนิดนำเสนอไม่ครบถ้วนทุกประเด็นสาระ โดยเฉพาะมรกตซึ่งนำเสนอเฉพาะเรื่องคุณสมบัติและความเชื่อเท่านั้น

¹⁶ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำอรรถกถาพฤตส์หิตาของภควัฒนปละมาศึกษาประกอบด้วย พึงทราบว่าลำดับอธยายะจะไม่ตรงกัน โดยที่เรื่องเพชรเป็นอธยายะที่ 79 เรื่องไข่มุกเป็นอธยายะที่ 80 เรื่องทับทิมเป็นอธยายะที่ 81 และเรื่องมรกตเป็นอธยายะที่ 82

3.1.3 ยุคติกัลปตรู

(1) ที่มาของงานนิพนธ์

ยุคติกัลปตรูเป็นงานนิพนธ์ของพระเจ้าโกษะแห่งราชวงศ์ปรัมมาระ (Paramāra Dynasty) ผู้ครองอาณาจักรมาลวะ (Mālwa) ทางตะวันตกจรดตอนกลางของอินเดีย ซึ่งก็คือแคว้นอวันตี (Avantī) ในอดีต ฉบับที่เผยแพร่ในปัจจุบันสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในปีคริสต์ศักราช 1075¹⁷

พระเจ้าโกษะเป็นผู้สืบทอดราชสมบัติต่อจากพระราชบิดา คือ พระเจ้าสินธุราชา (Sindhurāja) รัชสมัยของพระองค์อยู่ในช่วงประมาณคริสต์ศักราช 1010-1055 พระเจ้าโกษะเป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการทหาร การบริหารและปกครองแผ่นดิน ตลอดจนการประพันธ์ ในด้านการประพันธ์ ทรงนิพนธ์หนังสือ 20 กว่าเล่ม ครอบคลุมเนื้อหาสาระหลายด้าน เช่น การแพทย์ ดาราศาสตร์ ศาสนา ไวยากรณ์ สถาปัตยกรรม วรรณคดี ปรัชญา ฯลฯ งานนิพนธ์ที่เป็นที่รู้จัก เช่น ตำราฉันทศาสตร์ “สรสวัติกัณฐาภรณ์” (Sarasvatīkaṅṭhābharana) และ “ศฤงคารปรกาศะ” (Śṛṅgāraprakāśa), ตำราการแพทย์ “อายุรเวทสรวาสวะ” (Āyurvedasarvasva), ตำราสถาปัตยกรรม “สมรางคนสูตรธาระ” (Samarāṅgaṇasūtradhāra) ตำราศาสนาและปรัชญา “ตัดตวปรกาศะ” (Tattvaprakāśa) ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นนักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ผู้หนึ่งของอินเดีย และได้รับการขนานนามในจารึกว่า กวีราชา (Kavirāja) (Agnihori, 2010, pp. B-18; Banerji, 1989, p. 24)

ชื่อเรื่อง “ยุคติกัลปตรู” ตามรูปศัพท์หมายถึง ต้นกัลปพฤกษ์แห่งความรู้เชิงปฏิบัติ (The Wishing Tree of Practical Knowledge) สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานนิพนธ์คือ เพื่อเป็นคู่มือในการบริหารราชการแผ่นดินและการดำเนินพระราชจริยวัตรสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน ในงานนิพนธ์มีคำอธิบายว่า พระองค์ได้เปรียบองค์ความรู้ที่อยู่ในตำราฉบับนี้กับส่วนประกอบของต้นกัลปพฤกษ์ ซึ่งนักปราชญ์ทั้งหลาย โดยเฉพาะพระเจ้าแผ่นดินและเหล่ามนตรี ควรยึดถือเป็นที่พึ่งที่อาศัยเพื่อให้ตนบรรลุผลสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา ความรู้ทั้งสี่หมวดที่มีอยู่ในตำราเล่มนี้ ได้แก่ 1) **ทณทนิติ (daṇḍanīti)** หมายถึง หลักการปกครอง เปรียบเสมือนราก 2) **ชโยติส (jyotis)** หมายถึง ดาราศาสตร์และโหราศาสตร์ เปรียบเสมือนลำต้น 3) **ความรู้ที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์อันมองเห็นได้ (drṣṭārtha)** เปรียบเสมือนกิ่งก้านสาขา 4) **ความรู้อื่น ๆ นอกเหนือจากนั้น (itarā vidyā)**

¹⁷ ความเห็นนี้ขัดแย้งกับข้อมูลรัชสมัยที่ทรงครองอำนาจและมีพระชนม์ชีพ จึงต้องมีการสืบค้นเพิ่มเติมต่อไป อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปเป็นที่ยอมรับว่างานนิพนธ์เช่นนี้แต่งขึ้นเมื่อประมาณปลายคริสต์ศตวรรษที่ 11 - ผู้วิจัย

เปรียบเสมือนดอกไม้ ทั้งหมดนี้สอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดของตำรา คือ การแสวงหาความมั่งคั่ง หรือ “อรรถะ” (artha) ซึ่งเป็นหนึ่งในจุดมุ่งหมายของชีวิตมนุษย์ตามคติของอินเดียนโบราณ และเป็นจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งที่พระเจ้าแผ่นดินควรยึดถือ หากรู้จักนำไปใช้ประโยชน์ก็เชื่อว่าจะนำพาประโยชน์และความสุขมาสู่ผู้คนในแผ่นดินและพระเจ้าแผ่นดินเองด้วย (YKT. 1:4 - 2:9)

(2) รูปแบบและโครงสร้างของงานนิพนธ์

งานนิพนธ์เรื่องนี้ประพันธ์ขึ้นในรูปแบบของร้อยกรอง ฉันทลักษณ์ส่วนใหญ่ที่ใช้คือโคลก ในการนำเสนอผู้แต่งได้คัดสรรเนื้อหาจากตำราวิชาการต่าง ๆ ที่มีผู้ประพันธ์ไว้ในอดีตมาเรียบเรียงใหม่และนำเสนอในรูปแบบของสารานุกรม วิธีการเรียบเรียงข้อมูลมีลักษณะผสมผสานระหว่างการเรียบเรียงความรู้จากตำราโบราณหลายฉบับ กับเรื่องที่พระโกษะนิพนธ์ขึ้นใหม่ แหล่งข้อมูลของเนื้อหาสาระในตำราเล่มนี้มีการระบุว่ามีมาจากตำราหลายฉบับ โดยระบุชื่อตำรา เช่น อัคนิปุราณะ ศุกรนิตีสาระ พฤหัตสหัสิตา ครุฑปุราณะ อคัสติมตะ และภาวปรกาสะ¹⁸ แม้ว่ายุคดึกดำบรรพ์พิมพ์ของ Pandit Isvara Chandra Sastri ที่เผยแพร่ในปัจจุบันนั้นจะไม่มี การจัดประเภทหัวข้ออย่างเป็นระบบก็ตาม แต่จากการสังเกตหัวข้อที่นำเสนอในงานนิพนธ์ ผู้วิจัยพบว่ามีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 50 เรื่อง สามารถจัดเป็นหมวดหมู่ได้ 8 หมวดหมู่ โดยมีลำดับการนำเสนอ ดังนี้

- 1) การคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาบริหารราชการ เช่น พรหมณ์ปุโรหิต อมาตย์ มนตรี พุต
- 2) เศรษฐกิจและการคลัง เช่น การเพิ่มพูนพระคลัง ส่วนแบ่งรายได้ของแผ่นดิน การเกษตร
- 3) ยุทธศาสตร์ เป็นเนื้อหาที่มีจำนวนมากที่สุดในเล่ม ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ การจัดทัพ การฝึกกำลังพลเพื่อเตรียมพร้อมในการทำศึกสงคราม การวางแผนทำศึกสงคราม การวางนโยบายเพื่อป้องกันราชอาณาจักรและรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร
- 4) สถาปัตยกรรม เช่น การสร้างและการวางผังเมือง ลักษณะที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้าง ฤกษ์ยามในการก่อสร้าง
- 5) เครื่องราชูปโภค เช่น ราชบัลลังก์ ฉัตร ธง เครื่องประดับ พัสตราภรณ์
- 6) ลักษณะอาวุธประเภทต่าง ๆ เช่น คันธนู ลูกธนู รวมถึงการทำพิธีก่อนออกศึก

¹⁸ เป็นไปตามข้อความเชิงอรรถในเอกสารฉบับพิมพ์ดังนี้ *agnipurāṇa-sūkranīti-brhatsaṃhitā-garudapurāṇa-agastimata-bhāvaprakāśādiṣu vajramuktādīnām vṛttam asti |*

- 7) สัตว์ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย
- 8) การใช้ยานพาหนะประเภทต่าง ๆ และการต่อเรือ

(3) ตำแหน่งของศาสตร์แห่งอัญมณีในงานนิพนธ์

ความรู้เรื่องอัญมณีรวมถึงเครื่องประดับทุกชนิดอยู่ภายใต้หัวข้อ การใช้เครื่องประดับ (*alankārayukti*) ซึ่งเป็นเรื่องในลำดับที่ 44 ถึงลำดับที่ 73 ของรายการสารบัญตามฉบับพิมพ์ยุคติกัลปตรูของ Pandit Isvara Chandra Sastri ตำแหน่งของเรื่องการใช้เครื่องประดับอยู่ระหว่างเรื่องพัสดราภรณ์ (*vastranirūpaṇa*) กับเรื่องการใช้ศัสตราวุธ (*astrayukti*) ความยาวร้อยกรองรวมทั้งสิ้น 476 บท มีข้อสังเกตว่า การนับลำดับคำประพันธ์เป็นการนับที่ละร้อยหมื่นเวียนไปโดยตลอดตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ไม่มีเลขบทหรือเลขตอนกำกับไว้¹⁹

3.1.4 มานโสลลัสสะ

(1) ที่มาของงานนิพนธ์

มานโสลลัสสะ (*Mānasollāsa*; lit. ความชื่นบานแห่งใจ, สิ่งที่ทำให้ใจชุ่มชื่น) มีชื่อพ้องอีกชื่อหนึ่งคือ อภิลชิตารถจินตามณี (*Abhilaṣitārthacintāmaṇi*; lit. แก้วสารพัดนึกที่นำมาซึ่งความสมปรารถนา) เป็นผลงานการประพันธ์ของผู้แต่งซึ่งปรากฏนามตามบันทึกท้ายเรื่องว่า “ภูโลกมัลลโสเมศวระ” (*Bhūlokamallasomeśvara*) หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “โสเมศวระ” และในตัวบทบางแห่งก็ใช้คำเรียกว่า “พระเจ้าโสมะ” (*somabhūbhuj*) พระองค์เป็นโอรสของพระเจ้าวิกรมาทิตย์ที่ 6 แห่งราชวงศ์จาลุกยะตะวันตก ครองราชสมบัติระหว่างปีคริสต์ศักราช 1124-1138 โดยมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองกัลยาณะในรัฐกรรณาฏกะ พระเจ้าโสมะเป็นกษัตริย์ผู้มีพระปรีชาสามารถทั้งด้านการปกครองและด้านอักษรศาสตร์เช่นเดียวกับพระเจ้าโกชะแห่งราชวงศ์ปรัมระของอินเดียเหนือ ทว่าทรงสนพระทัยในศาสนาและอักษรศาสตร์มากกว่าการศึกสงครามและการเมือง มีข้อมูลว่าในรัชสมัยของพระองค์นั้น สถานการณ์ทางการเมืองไม่มั่นคงเท่าที่ควร จักรวรรดิจาลุกยะเริ่มแตกแยก วิษณุวรรธนะ (*Vishnuvardhana*) เจ้าประเทศราชแห่งจักรวรรดิฮอยซาลา

¹⁹ ฉะนั้น ในการนำเสนอข้อมูลจากยุคติกัลปตรูครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงกำหนดระบบเลขบทขึ้นใช้เองเป็นรหัสเลข 2 หน่วย หน่วยแรกเป็นเลขหน้า ส่วนหน่วยที่สองเป็นเลขตัวบทยตามเอกสาร ดูคำอธิบายอักษรย่อที่ใช้ในวิทยานิพนธ์

(Hoysala Empire)²⁰ ได้ประกาศเอกราชและสามารถพิชิตดินแดนบางส่วนของอาณาจักรจาลุกยะ ตะวันตกได้ (Reddy, 2011, pp. B-66)

โสเมศวะทรงนิพนธ์ผลงานที่สำคัญ 2 เรื่อง เรื่องหนึ่งคือเอกสารประวัติศาสตร์ “วิกรามางกภยทุยะ” (Vikramāṅkabhyudaya) ถ่ายทอดชีวประวัติของพระราชบิดาโดยไม่จบสมบูรณ์ อีกเรื่องหนึ่งคือ มานโสลลลสะ หรือ อภิลชิตารถจินตามณี ซึ่งเป็นงานนิพนธ์ในรูปแบบสารานุกรม นักวิชาการสันนิษฐานว่าพระองค์ทรงนิพนธ์เรื่องนี้ในช่วงปีคริสต์ศักราช 1129-1131 โดยมีจุดมุ่งหมายในการสอนหน้าที่และธรรมเนียมประเพณีแก่สมาชิกของราชวงศ์ เนื้อหาเป็นการประมวลความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ครอบคลุมเรื่องการเมือง การปกครอง ดาราศาสตร์ โหราศาสตร์ ประพันธ์ศาสตร์ การแพทย์ การเล่นแร่แปรธาตุ อาหาร สถาปัตยกรรม จิตรกรรม กวีนิพนธ์ และดนตรี งานนิพนธ์เรื่องนี้จึงนับว่ามีคุณค่าในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลด้านสังคมและวัฒนธรรมของอินเดียในช่วงศตวรรษที่ 11-12 (Long, 1998, pp. 851-852)

งานนิพนธ์อีกเรื่องหนึ่งที่พบว่ามีกล่าวอ้างชื่อของพระเจ้าโสเมในในงานนิพนธ์²¹ คือ สมฤตติสารโทธาระ (Smṛtisāroddhāra) จากชื่อดำราก็พอจะอนุมานได้ว่า วรรณคดีเรื่องนี้จัดอยู่ในประเภทสมฤติ (smṛti) อันหมายถึง หนังสือว่าด้วยเรื่องกฎหมายและระเบียบประเพณีต่าง ๆ ผู้วิจัยแทบไม่พบข้อมูลเชิงประวัติเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องนี้ แม้แต่เอกสารเผยแพร่ในงานนิพนธ์ฉบับเต็มก็ไม่ปรากฏว่ามีมีการเผยแพร่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยทราบว่าวรรณคดีเรื่องนี้อยู่จริงก็เพราะมีเอกสารโบราณเรื่อง นวรัตน์ปรีक्षा (Navaratnaparīkṣā) เผยแพร่ในหนังสือ Les Lapidaires Indiens ของ Finot โดยมีบันทึกท้ายเรื่องระบุว่า “นวรัตน์ปรีक्षाอยู่ในปกรณ์ที่ 14 ในหนังสือสมฤตติสารโทธาระ ผู้แต่งคือพระเจ้าแผ่นดินชื่อ นารายณะ” (*nārāyaṇapaṇḍitaviracita-smṛtisāroddhāre navaratnaparīkṣā caturdaśaprakaraṇam*) แม้ผู้แต่งวรรณคดีเรื่องนี้จะไม่ใช่พระเจ้าโสเม แต่จากการตรวจสอบข้อมูลผู้วิจัยได้พบว่า เนื้อหาส่วนที่ว่าด้วยการตรวจสอบอัญมณีตรงกับรัตนปรีक्षाในมานโสลลลสะทุกประการ เนื่องจากผู้วิจัยพบว่าต้นฉบับมานโสลลลสะที่เผยแพร่ในปัจจุบันยังมีข้อบกพร่องบางประการในการตรวจสอบชำระ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้นำ

²⁰ ปัจจุบันคือรัฐกรณาฏกะ (Karnataka) ทางตอนใต้ของอินเดีย - ผู้วิจัย

²¹ *evaṃ doṣā guṇās caktā vajrāṇām somabhūbhujā || NV. 57; cf. MU. 423, AC. 425-*

ต้นฉบับวรรณคดีที่เผยแพร่ในงานนิพนธ์ของ Finot รวมถึงต้นฉบับรัตนปริกษาในสมฤตติสา
โรธาระดับอินเดียใต้²² มาสอบทานร่วมกับมานโสลลาสะด้วย

(2) รูปแบบและโครงสร้างของงานนิพนธ์

รูปแบบคำประพันธ์โดยมากเป็นร้อยกรองในรูปแบบของโคลก และมีร้อยแก้ว
แทรกเป็นบางช่วง เนื้อหาแบ่งออกเป็น 5 ตอน แต่ละตอนเรียกว่า “วิศติ” (vimśati)²³ ในมาน
โสลลาสะ หรือ “ปรกรรมะ” (prakaraṇa)²⁴ ในอภิลาชิตารจินตามณี แต่ละตอนประกอบด้วยบท
หรืออัยยะจำนวน 20 อัยยะเท่ากัน รวมแล้วมีทั้งสิ้น 100 อัยยะ

(3) ตำแหน่งของศาสตร์แห่งอัญมณีในงานนิพนธ์

ศาสตร์แห่งอัญมณีบรรจุอยู่ในอัยยะที่ 4 ว่าด้วยพระคลัง (kośādhyāya) เป็นส่วนหนึ่งของวิศติที่ 2 ในมานโสลลาสะ วิศตินี้มีชื่อว่า ราชยสไถรยกรโณปายะ (rājyasthairyakaraṇopāya) หมายถึง แนวทางการสร้างความมั่นคงให้แก่ราชอาณาจักร โดยมี เนื้อหาในภาพรวมมุ่งถ่ายทอดบทบาทและหน้าที่ของข้าราชการแผ่นดินในส่วนงานต่าง ๆ สำหรับ คำอธิบายในอัยยะว่าด้วยพระคลังมีเพียงเรื่องย่อ 2 เรื่อง เรื่องแรกคือทฤษฎีการเล่นแร่แปรธาตุ และการปรุงยาอายุวัฒนะ (dhātuvādarasāyana) อยู่ในร้อยกรองบทที่ 377 ถึง 394 รวมทั้งสิ้น 18 บท เรื่องต่อมาคือการตรวจสอบอัญมณี (ratnaparīkṣā) อยู่ในร้อยกรองบทที่ 395 ถึง 540 รวม ทั้งสิ้น 146 บท

3.1.5 ศุกรนิตินิสาระ

(1) ที่มาของงานนิพนธ์

ในตอนต้นของศุกรนิตินิสาระมีข้อความระบุว่า ศุกรจารย์เป็นผู้รวบรวม
นิตินิสาระทั้งหมดขึ้นมาและนำเสนอเป็นฉบับย่อ ความเป็นมาของศุกรนิตินิสาระเป็นเช่นไรนั้นไม่
ปรากฏข้อมูล อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางกลุ่มเชื่อว่า ศุกรนิตินิสาระในสำนวนที่แพร่หลายใน

²² หมายถึง ฉบับแปลภาษาทมิฬของ V. Gopala Iyengar และ P.S. Subrahmanya Sastri ตาม
ข้อมูลในบทที่ 1 - ผู้วิจัย

²³ ภาษาไทยแปลว่า ยี่สิบ - ผู้วิจัย

²⁴ ภาษาไทยแปลว่า หัวข้อเรื่อง - ผู้วิจัย

ปัจจุบันอาจประพันธ์ขึ้นในช่วงต้นของยุคกลางในประวัติศาสตร์อินเดีย (เริ่มตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 6 จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 13) และนักวิชาการบางท่านให้ข้อมูลว่า เนื้อหาหลักของศุภรณีสถิตินี้มีอายุไม่น้อยกว่าคริสต์ศตวรรษที่ 12 และส่วนที่แต่งเติมเข้ามาภายหลังน่าจะอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14 ซึ่งตรงกับสมัยอาณาจักรวิชัยนครของอินเดีย ศุภรณีสถิตินี้เป็นงานนิพนธ์ที่ถือว่ามีความสมบูรณ์เรื่องหนึ่งในบรรดางานนิพนธ์ด้านนิติศาสตร์ เนื้อหาในภาพรวมให้ความสำคัญกับหลักนิติเพราะเป็นปัจจัยทำให้สังคมมีความมั่นคง และถือเป็นปัจจัยที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการคุ้มครองชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร (Ghoshal & Basak, 2003, pp. 463-464)

(2) รูปแบบและโครงสร้างของงานนิพนธ์

ศุภรณีสถิตินี้ประพันธ์ขึ้นด้วยฉันทลักษณ์ประเภทโคลงทั้งหมด เนื้อหาแบ่งออกเป็น 4 อธิบายะ อธิบายะแรกว่าด้วยบทบาทและหน้าที่ของบุตรพระเจ้าแผ่นดิน อธิบายะที่สองว่าด้วยหน้าที่ของพระยุพราชและข้าราชการระดับสูงของรัฐ อธิบายะที่ 3 ว่าด้วยกฎทั่วไปทางศีลธรรมซึ่งใช้เป็นหลักในการควบคุมความประพฤติของพระเจ้าแผ่นดินและข้าราชการบริหาร ธรรมนิยมประเพณีสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน รวมถึงคำอธิบายวิชาความรู้ด้านต่าง ๆ ที่พระเจ้าแผ่นดินควรศึกษา เช่น ปรัชญา นิติ ศิลปศาสตร์แขนงต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนอธิบายะที่ 4 เป็นเนื้อหาเบ็ดเตล็ดประกอบด้วยหลายเรื่องรวมกัน เช่น ลักษณะของมิตรและศัตรู, พระคลัง, บทบัญญัติเกี่ยวกับวรรณะต่าง ๆ, ศิลปวิทยาสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน, อาศรม 4, การตัดสินคดีความ, กองทัพและป้อมปราการ ฯลฯ เฉพาะส่วนที่ว่าด้วยพระคลังมีจำนวนคำประพันธ์ทั้งสิ้น 130 บท

(3) ตำแหน่งของศาสตร์แห่งอัญมณีในงานนิพนธ์

ศาสตร์แห่งอัญมณีเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งในหัวข้อลำดับที่ 2 ว่าด้วยเรื่องพระคลัง (kośanirūpaṇa) ต่อจากเรื่องลักษณะของมิตรและศัตรู เนื้อหาของเรื่องพระคลังประกอบด้วยวิธีการตรวจสอบทรัพย์สินมีค่าสำหรับพระคลัง ประกอบด้วย ธิญพีช อัญมณี โลหะมีค่า และปศุสัตว์ตามลำดับ สำหรับส่วนที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับศาสตร์แห่งอัญมณีอยู่ในคำประพันธ์บทที่ 40 ถึง 87 รวมทั้งสิ้น 48 บท

421234300

3.2 กรอบความคิดในการศึกษาสารัตถะของตำราอัญมณีในกลุ่มเรื่องแทรก

คำว่า “สารัตถะ” ในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 หมายถึง เนื้อหาหลัก, ใจความสำคัญ, ความคิดสำคัญของเรื่อง คำนี้ยังเป็นศัพท์เฉพาะที่ใช้ในทางปรัชญา มีความหมายเหมือนคำว่า “สาระ” และ “แก่นสาร” ซึ่งราชบัณฑิตยสถานอธิบายไว้ว่าหมายถึง “ภาวะอันเป็นเนื้อแท้ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นตัวของตัวเอง และแตกต่างกับสิ่งอื่น เช่น นักปรัชญาบางคนถือว่า ความมีเหตุผลเป็นสารัตถะของมนุษย์ หรือความคมเป็นสารัตถะของมีด” (พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2548, p. 34) ในขณะที่ เจษฎา ทองรุ่งโรจน์ อธิบายไว้ว่าหมายถึง “...ธรรมชาติของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือคุณลักษณะหรือชุดของคุณลักษณะที่สร้างสิ่ง (entity) หรือแก่น/สาระ (substance) อันเป็นพื้นฐานที่สุด มีอยู่โดยความจำเป็น และไม่สูญเสียเอกลักษณ์ของตัวเอง...” และได้ยกตัวอย่างอธิบายประกอบดังนี้คือ “...อาทิ ทองคำ, น้ำ, ดิน, หิน ฯลฯ เมื่อปราศจากคุณสมบัติที่มีอยู่แล้วก็ย่อมไม่อาจเป็นกรณีตัวอย่างของสิ่งนั้นได้” (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2557, p. 316)

สารัตถะของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณในที่นี้จึงหมายถึง **ความคิดที่เป็นพื้นฐาน หรือเป็นลักษณะเฉพาะของความรู้เรื่องอัญมณีตามคติอินเดียโบราณ** ซึ่งได้รับการนำเสนอผ่านงานนิพนธ์ที่ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณี จากการศึกษาข้อมูล สารัตถะที่เป็นพื้นฐานของศาสตร์แห่งอัญมณีต้องประกอบด้วย 2 ส่วน คือ องค์ความรู้เรื่องอัญมณีที่นำมาตรวจสอบ และ กระบวนการการตรวจสอบนอกจากนี้ควรมีวิธีการนำเสนอเนื้อหาสอดคล้องกับแบบแผนของตำราอัญมณีอินเดีย

ในบทที่ 2 ผู้วิจัยได้นำเสนอสาระสำคัญจากตำราอัญมณีเฉพาะเรื่อง ซึ่งครอบคลุมประเด็นที่เป็นสารัตถะของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียแล้ว ทั้งในด้านเนื้อหาและรูปแบบของงานนิพนธ์ ในบทที่ 3 นี้ ผู้วิจัยก็จะยึดแนวทางดังกล่าวเป็นเกณฑ์ในการศึกษาวิเคราะห์สารัตถะของตำราอัญมณีที่เป็นเรื่องแทรกด้วยเช่นกัน หากแต่จะจัดระบบหัวข้อใหม่ โดยที่เกณฑ์การวิเคราะห์จะแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ ด้านแบบแผนการนำเสนอ และด้านสาระสำคัญของเรื่องที่น่าสนใจ โดยมีเงื่อนไขดังนี้

ก. แบบแผนการนำเสนอ ในที่นี้จะพิจารณาการลำดับเนื้อหาตามองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วน คือ บทนำ เนื้อเรื่อง และบทสรุป ตลอดจนกลวิธีการนำเสนอเนื้อหา เช่น การอธิบาย การยกตัวอย่าง การนิยาม การจัดกลุ่ม เป็นต้น

ข. สาระสำคัญของเรื่องที่น่าสนใจ องค์ประกอบพื้นฐานของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียมี 2 ส่วน ประกอบด้วย สิ่งที่จัดว่าเป็นอัญมณีและกระบวนการตรวจสอบอัญมณี เพื่อให้เข้าถึงสารัตถะสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ในส่วน of สิ่ง that จัดว่า เป็น อนุมณี ผู้วิจัย จะ จำกั ดชนิด ของ อนุมณี ที่ นำมา เป็น ประเด็น ใน การ ศึกษา โดย กล่าว ถึง เฉพาะ อนุมณี ที่ ปรากฏ ตรง กัน ใน ตำรา อนุมณี ประเภท เรื่อง แทรก ทั้ง 5 ฉบับ จาก ตาราง ที่ 1 จะ พบ ว่า ชนิด ของ อนุมณี ที่ ปรากฏ ใน ตำรา อนุมณี ประเภท เรื่อง แทรก มี จำนวน ตั้งแต่ 9 ชนิด ไป จน ถึง 36 ชนิด²⁵ ใน จำนวน นี้ มี อนุมณี เพียง 7 ชนิด ที่ ตรง กัน อี ก ทั้ง มี คำ อธิบาย การ ตรวจสอบ และ ประเมิน ค่า เหมือน กัน ได้แก่ เพชร ไข่มุก ทับทิม มรกต ไพลิน ไพฑูรย์ และ ประพาฬ

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

²⁵ รายละเอียดจะอยู่ในหัวข้อย่อย “สิ่งที่จัดว่าเป็นอนุมณีในงานนิพนธ์” ภายใต้หัวข้อว่าด้วย องค์ประกอบของงานนิพนธ์ด้านเนื้อหา - ผู้วิจัย

ตารางที่ 1 รายชื่ออัญมณีที่มีข้อมูลคำอธิบายในตำราอัญมณีประเภทเรื่องแทรก

ตำรา อัญมณี	KAS	VBS.	YKT.	MU.	ŚNS.
เพชร	✓	✓	✓	✓	✓
ไข่มุก	✓	✓	✓	✓	✓
ทับทิม	✓	✓	✓	✓	✓
มรกต		✓	✓	✓	✓
ไพลิน	✓		✓	✓	✓
ไพฑูรย์	✓		✓	✓	✓
ประพาฬ	✓		✓	✓	✓
บุษราคัม			✓	✓	✓
เพทาย			✓	✓	✓
แก้วผลึก	✓		✓	✓	
กรรเกตนะ			✓		
ภิชมะ			✓		
ปุลกะ (โกเมน)			✓		
หินสีเลือด			✓		
หินแม่เหล็ก			✓		
มิศรกะ			✓		
หอยสังข์			✓		

นอกจากชนิดของอัญมณีที่ระบุไว้แตกต่างกันแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่าลำดับการนำเสนออัญมณีไม่ตรงกันทุกฉบับ ตัวอย่างเช่น เพชรเป็นอัญมณีลำดับที่ 1 ในพหุหัตถ์สัหิตาและมานโสลลาสะ เป็นอัญมณีที่ดีที่สุดตามตำราศุกรนิตีสาระ แต่เป็นอัญมณีลำดับที่ 2 ในยุคติกัลปตรุ และเป็นลำดับที่ 6 ในอรรถศาสตร์ เป็นต้น ลักษณะการจัดลำดับการนำเสนออัญมณีสำคัญในรัตนปริกษาแต่ละฉบับแสดงในตารางที่ 2 และเนื่องจากอัญมณีทั้ง 7 ชนิดที่ระบุข้างต้น คือ เพชร ไข่มุก ทับทิม มรกต ไพลิน ไพฑูรย์ และประพาฬ มีลำดับการนำเสนอเป็นลำดับต้น ๆ ของงานนิพนธ์แต่ละฉบับ อีกทั้งมีความถี่ของชื่ออัญมณีในงานนิพนธ์สูงเป็นอันดับต้น ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ฉะนั้น ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะเลือกศึกษาอัญมณี 7 ชนิดตามที่ระบุไว้เท่านั้น

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ตารางที่ 2 ลำดับการนำเสนอข้อมูลอัญมณีในตำราอัญมณีประเภทเรื่องแทรก

ตำรา อัญมณี	KAŚ	VBS.	YKT.	MU.	ŚNS.*
เพชร	6	1	2	1	(1)
ไข่มุก	1	2	5	2	(2)
ทับทิม	2	3	1	3	(2)
มรกต	-	4	8	5	(2)
ไพลิน	4	-	7	4	(3)
ไพฑูรย์	3	-	6	8	(3)
ประพาฬ	7	-	3	10	(4)
บุษราคัม	-	-	9	7	(3)
เพทาย	-	-	4	9	(4)
แก้วพลีต	5	-	14	6	-
กรรเกตนะ	-	-	10	-	-
ภีษมะ	-	-	11	-	-
ปูลกะ (โกเมน)	-	-	12	-	-
หินสีเลือด	-	-	13	-	-
หินแม่เหล็ก	-	-	15	-	-
มิศรกะ	-	-	16	-	-
หอยสังข์	-	-	17	-	-

*หมายเหตุ: ที่จริงแล้วศุกรนิติสาระไม่มีลำดับการนำเสนอข้อมูลที่แน่นอน แต่เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลส่วนนี้ยังคงมีประโยชน์ในการช่วยวินิจฉัยการจัดลำดับนำเสนอเนื้อหาของอัญมณีในวิทยานิพนธ์ จึงได้กำหนดลำดับเสมือนลงในตารางโดยอ้างอิงจากข้อมูลที่ระบุมามาก่อน

เมื่อผู้วิจัยจำกัดขอบเขตชนิดของอัญมณีที่จะศึกษาแล้ว ต่อไปจะนำเสนอข้อมูลในส่วนของการกระบวนการตรวจสอบอัญมณีซึ่งเป็นสาระสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย โดยจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า ขอบเขตในการนำเสนอกระบวนการตรวจสอบอัญมณีนั้นไม่ต่างจากตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดี่ยวที่เคยศึกษามาแล้ว กล่าวคือ ประกอบด้วยองค์ความรู้หลัก 3 หมวด ได้แก่ หมวดว่าด้วยการตรวจสอบอัญมณี หมวดการประเมินค่าอัญมณี และหมวดการกำหนดราคาอัญมณี นอกจากนี้ยังมีหมวดรองที่ไม่เกี่ยวข้องกับการตรวจสอบอัญมณี กล่าวคือ เป็นหมวดที่มีเนื้อหาเบ็ดเตล็ด ครอบคลุมศิลปะการทำอัญมณี ตลอดจนความเชื่อและวัฒนธรรมเกี่ยวกับอัญมณี องค์ความรู้หลักทั้ง 3 หมวดที่กล่าวมาข้างต้นมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

หมวดที่ 1 ว่าด้วยการตรวจสอบอัญมณี ประกอบด้วย 4 เรื่อง ได้แก่ การกำเนิดอัญมณี แหล่งกำเนิดอัญมณี เกณฑ์การตรวจสอบคุณสมบัติของอัญมณี และวิธีการพิสูจน์คุณสมบัติของอัญมณี

หมวดที่ 2 ว่าด้วยการประเมินค่าอัญมณี ประกอบด้วย 2 เรื่อง ได้แก่ เกณฑ์การประเมินคุณสมบัติของอัญมณี และความเชื่อเรื่องการให้ผลของอัญมณี

หมวดที่ 3 ว่าด้วยการกำหนดราคาอัญมณี ประกอบด้วย 1 เรื่อง คือ ราคาและมาตรฐานการประเมินราคาอัญมณี ซึ่งในรายละเอียดสามารถจำแนกได้เป็น 4 เรื่องย่อย ได้แก่ มาตรฐานราคาเงินตรา พิกัดราคา และเกณฑ์การประเมินราคาอัญมณี

สำหรับเนื้อหาในหมวดรอง หรือเนื้อหาเบ็ดเตล็ดซึ่งให้ความรู้เชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับอัญมณีนั้น ผู้วิจัยจะนำไปอภิปรายและนำเสนอในบทที่ 4 ในหัวข้อ ความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีด้านสังคมและวัฒนธรรม ลำดับต่อไป ผู้วิจัยจะอภิปรายและนำเสนอข้อมูลอัญมณีทั้ง 7 ประเภทตามที่ปรากฏในตำราอัญมณีประเภทเรื่องแทรกแต่ละเล่ม

3.3 สาระสำคัญของตำราอัญมณีประเภทเรื่องแทรก

3.3.1 แบบแผนการนำเสนอ

3.3.1.1 การลำดับเนื้อหา

ก. อรรถ:

บทประพันธ์ขึ้นต้นด้วยบทนำว่าด้วยหน้าที่ของผู้คุมพระคลัง จากนั้นเป็นเนื้อหาว่าด้วยการตรวจสอบอัญมณี การนำเสนอเรียงตามลำดับความสำคัญของอัญมณี โดยเนื้อหาเรื่องไข่มุกอยู่ในลำดับแรก ตั้งแต่สูตรที่ 2-27 รวมแล้วมีจำนวน 26 สูตร ซึ่งมากที่สุด ในบรรดาอัญมณีทุกชนิด

421234300

จากนั้นเป็นเรื่องแก้วมณี อยู่ในสูตรที่ 28-36 รวมมีจำนวน 9 สูตร เนื้อหาครอบคลุมอัญมณี 4 ชนิด ประกอบด้วย ทับทิม ไพฑูรย์ โพลิน และแก้วผลึก ตามลำดับ ต่อมาคือเรื่องเพชร อยู่ในสูตรที่ 37-41 รวมมีจำนวน 5 สูตร และสุดท้ายคือเรื่องประพาฬ อยู่ในสูตรที่ 42 รวมมีจำนวน 1 สูตร

แม้ดูเหมือนว่าในการนำเสนอเนื้อหาจะไม่มีแบ่งและการจัดลำดับประเด็นสาระอย่างชัดเจน แต่จากการสังเกตตัวบท ผู้วิจัยพบว่า การนำเสนอเนื้อหาหลักมุ่งที่ไข่มุกซึ่งมีจำนวนสูตรมากที่สุด อาจจะเป็นไปได้ว่า ไข่มุกเป็นอัญมณีที่สำคัญต่อราชวงศ์เมารยะและอินเดียในสมัย 400 ปีก่อนคริสตกาล เมื่อพิจารณาภายในเนื้อหาอัญมณีแต่ละประเภทก็พบว่ามักมีโครงสร้างคล้าย ๆ กัน กล่าวคือ เริ่มต้นด้วยการนำเสนอแหล่งกำเนิดและการกำเนิดอัญมณี ต่อด้วยเรื่องคุณสมบัติของอัญมณี และการประเมินคุณสมบัติของอัญมณี ตามลำดับ อัญมณีบางประเภทอาจมีเนื้อหาไม่ครบถ้วนทุกประเด็นที่ระบุ แต่อย่างน้อยที่สุดจะต้องประกอบด้วยประเด็นหลัก คือ แหล่งกำเนิดและคุณสมบัติ ตัวอย่างเช่น เรื่องประพาฬในสูตรที่ 42 ซึ่งมีคำอธิบายสั้นที่สุดในบรรดาอัญมณีทุกชนิด ทว่าครอบคลุมเนื้อหา 2 เรื่อง คือ แหล่งกำเนิดประพาฬ และคุณสมบัติของประพาฬ นอกจากนี้ ในส่วนที่ว่าด้วยเรื่องเครื่องประดับ ผู้วิจัยยังพบเนื้อหาพิเศษเกี่ยวกับรูปแบบของเครื่องประดับในตอนที่ว่าด้วยเรื่องไข่มุก ซึ่งไม่พบในเรื่องอัญมณีชนิดอื่น

ข. พงศัตถ์:

บทประพันธ์ขึ้นต้นด้วยความสำคัญของการตรวจสอบอัญมณีและการจำกัดขอบเขตความหมายของคำว่า “รัตนะ” จากนั้นเป็นเนื้อหาการตรวจสอบอัญมณีตามลำดับดังนี้คือ อธิบายที่ 80 ว่าด้วยเพชร จำนวนคำประพันธ์ 18 บท, อธิบายที่ 81 ว่าด้วยไข่มุก จำนวนคำประพันธ์ 36 บท, อธิบายที่ 82 ว่าด้วยทับทิม จำนวนคำประพันธ์ 11 บท และอธิบายที่ 83 ว่าด้วยมรกต จำนวนคำประพันธ์ 1 บท²⁶ รวมมีจำนวนคำประพันธ์ทั้งสิ้น 66 บท ส่วนประเด็นการนำเสนอความรู้เกี่ยวกับอัญมณีแต่ละชนิดมักมีลำดับที่ชัดเจน โดยเริ่มจากเรื่องการกำเนิดอัญมณี ต่อด้วยสถานที่อันเป็นแหล่งกำเนิดอัญมณี คุณสมบัติของอัญมณีและการจัดจำแนกคุณสมบัติ เกณฑ์การประเมินลักษณะของอัญมณีที่มีคุณภาพและด้อยคุณภาพ ความเชื่อว่าการให้ผลของอัญมณีตามลักษณะดีและด้อย และจบลงด้วยเรื่องการประเมินราคาอัญมณี ยกเว้นในกรณีของมรกตพบว่ามีนำเสนอคุณสมบัติและความเชื่อเรื่องการสวมมรกตรวมกันภายในคำประพันธ์บทเดียว นอกจากนี้ ในหัวข้ออัญมณีบางหัวข้อ โดยเฉพาะเรื่องไข่มุก ยังมีเนื้อหาพิเศษอีกหนึ่งเรื่อง คือ คำอธิบายการใช้คำ

²⁶ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำอรรถกถาพหุทัตส์หิตาของภควโฆตปะมาศึกษาประกอบด้วย พึงทราบว่าลำดับอธิบายจะไม่ตรงกัน โดยที่เรื่องเพชรเป็นอธิบายที่ 79 เรื่องไข่มุกเป็นอธิบายที่ 80 เรื่องทับทิมเป็นอธิบายที่ 81 และเรื่องมรกตเป็นอธิบายที่ 82 - ผู้วิจัย

เรียกสร้อยไข่มุกที่มีจำนวนเม็ดไข่มุกและรูปแบบการเรียงร้อยสร้อยไข่มุกในลักษณะต่าง ๆ เนื้อหา
ส่วนนี้ปรากฏตอนท้ายของเรื่องไข่มุก และมีใจความคล้ายกับที่ปรากฏในวรรณคดี

ค. ยุกติ.:

ข้อมูลที่น่าสนใจมีองค์ประกอบหลัก 2 ส่วน คือ บทนำและเนื้อเรื่อง บทนำมีเนื้อหา
3 ส่วนย่อย ส่วนแรกคือกฎเกณฑ์การใช้เครื่องประดับ (YKT. 84:39-46) ส่วนที่สองใช้ชื่อว่า
คำอธิบายลักษณะของเพชร แท้จริงแล้วเป็นตำนานกำเนิดอัญมณีซึ่งอ้างอิงจากครุฑปุราณะ (YKT.
85:47-51) ส่วนที่สามคือการแจกแจงรายชื่ออัญมณี ซึ่งอ้างอิงจากวิษณุธรโรดมตรปุราณะ (YKT.
85:52 - 86:57) จากนั้นเป็นเนื้อหาการตรวจสอบอัญมณี 17 ชนิด เรียงตามลำดับดังนี้คือ

1. ทับทิม ความยาวของคำประพันธ์ 82 บท (YKT. 86:58 - 96:39)
2. เพชร ความยาวของคำประพันธ์ 80 บท (YKT. 96:40 - 104:19)
3. ประพาฬ ความยาวของคำประพันธ์ 14 บท (YKT. 104:20 - 106:33)
4. เพทาย ความยาวของคำประพันธ์ 9 บท (YKT. 106:34 - 107:42)
5. ไข่มุก ความยาวของคำประพันธ์ 124 บท (YKT. 107:43 - 120:66)
6. ไพลิน ความยาวของคำประพันธ์ 28 บท (YKT. 120:67 - 123:94)
7. ไพลิน ความยาวของคำประพันธ์ 37 บท (YKT. 123:95 - 127:31)
8. มรกต ความยาวของคำประพันธ์ 40 บท (YKT. 127:32 - 132:71)
9. บุษราคัม ความยาวของคำประพันธ์ 6 บท (YKT. 132:72-77)
10. กรรเกตนะ ความยาวของคำประพันธ์ 7 บท (YKT. 133:78-84)
11. กฤษณมณี (พลอยกฤษณะ) ความยาวของคำประพันธ์ 10 บท
(YKT. 134:85 - 135:94)
12. ปูลกมณี (พลอยปูลกะ หรือ โกลเมน) ความยาวของคำประพันธ์ 4 บท
(YKT. 135:95 - 136:98)
13. รุธิระ (หินสีเลือด) ความยาวของคำประพันธ์ 3 บท (YKT. 136:99 - 136:1)
14. แก้วผลึก (หินเขียวหนุมาน) ความยาวของคำประพันธ์ 12 บท
(YKT. 136:2 - 137:13)
15. หินแม่เหล็ก ความยาวของคำประพันธ์ 2 บท (YKT. 138:14-15)
16. มิศรกะ ความยาวของคำประพันธ์ 1 บท (YKT. 138:16)
17. สังข์ ความยาวของคำประพันธ์ 10 บท (YKT. 138:17 - 139:26)

ส่วนประเด็นที่น่าสนใจมีลำดับที่เป็นระบบเดียวกัน เริ่มด้วยที่มาของอัญมณี ต่อด้วย
สถานที่อันเป็นแหล่งกำเนิดอัญมณี คุณสมบัติของอัญมณี เกณฑ์การประเมินคุณสมบัติและด้อย

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ของอัญมณี ความเชื่อว่าด้วยการให้ผลของอัญมณีตามลักษณะที่ปรากฏ วิธีการพิสูจน์อัญมณีแท้และอัญมณีเทียม ศิลปะการทำอัญมณีทั้งในด้านการทำเทียมและการปรับปรุงคุณภาพอัญมณี ความเชื่อและวัฒนธรรมเกี่ยวกับการใช้อัญมณี และจบลงด้วยเรื่องการประเมินราคาอัญมณี

ง. มาน.:

การนำเสนอเนื้อหาในส่วนของการตรวจสอบอัญมณีเริ่มต้นด้วยเรื่องการตรวจสอบโลหะมีค่าประเภททองและเงิน อยู่ในคำประพันธ์บทที่ 395 ถึง 401 จำนวนคำประพันธ์ 7 บท จากนั้นเป็นเนื้อหาข้อมูลอัญมณี 10 ชนิด จำนวนคำประพันธ์รวมทั้งสิ้น 139 บท เรียงตามลำดับดังนี้

1. เพชร อยู่ในคำประพันธ์บทที่ 402 ถึง 423 จำนวนคำประพันธ์ 26 บท
2. ไข่มุก อยู่ในคำประพันธ์บทที่ 424 ถึง 472 จำนวนคำประพันธ์ 49 บท
3. ทับทิม อยู่ในคำประพันธ์บทที่ 473 ถึง 491 จำนวนคำประพันธ์ 19 บท
4. ไพฑูริย์ อยู่ในคำประพันธ์บทที่ 492 ถึง 506 จำนวนคำประพันธ์ 15 บท
5. มรกต อยู่ในคำประพันธ์บทที่ 507 ถึง 518 จำนวนคำประพันธ์ 12 บท
6. แก้วผลึก อยู่ในคำประพันธ์บทที่ 519 ถึง 524 จำนวนคำประพันธ์ 6 บท
7. บุษราคัม อยู่ในคำประพันธ์บทที่ 525 จำนวนคำประพันธ์ 1 บท
8. ไพฑูริย์ อยู่ในคำประพันธ์บทที่ 526 จำนวนคำประพันธ์ 1 บท
9. เพทาย อยู่ในคำประพันธ์บทที่ 527 จำนวนคำประพันธ์ 1 บท
10. ประพาฬ อยู่ในคำประพันธ์บทที่ 528 ถึง 529 จำนวนคำประพันธ์ 2 บท

ส่วนประเด็นที่นำเสนอในคำอธิบายอัญมณีแต่ละชนิดมักเริ่มต้นด้วยสถานที่อันเป็นแหล่งกำเนิดอัญมณี จากนั้นเป็นเรื่องคุณสมบัติและการจัดจำแนกคุณสมบัติของอัญมณี เกณฑ์การประเมินคุณสมบัติของอัญมณีที่มีคุณภาพและด้อยคุณภาพ และจบลงด้วยเรื่องความเชื่อว่าด้วยการให้ผลของอัญมณีตามลักษณะดีและด้อยที่ปรากฏ ในบรรดาประเด็นการนำเสนอทั้งหมดนี้ เกณฑ์การประเมินคุณสมบัติอัญมณีถือเป็นเนื้อหาที่โดดเด่นที่สุด เพราะมีส่วนเนื้อหามากที่สุดเมื่อเทียบกับประเด็นการนำเสนออื่น ๆ ประเด็นที่ไม่พบเลยในมานุสโกลาสะ คือ การกำเนิดอัญมณี ประเด็นที่พบได้น้อยมาก คือ เนื้อหาเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับศิลปะการทำอัญมณีรวมถึงความเชื่อและวัฒนธรรมเกี่ยวกับการใช้อัญมณี สำหรับเรื่องการประเมินราคาอัญมณีพบเฉพาะในเรื่องไข่มุกเท่านั้น

เมื่อจบการนำเสนอศาสตร์แห่งอัญมณีซึ่งตามตำราเรียกว่า “รัตนปริกษา” แล้วนั้น ลำดับต่อไปคือบทส่งท้าย ซึ่งมีความยาวคำประพันธ์รวม 11 บท ประกอบด้วยข้อมูลสองส่วน ส่วนแรกว่าด้วยคำแนะนำเรื่องวิธีการพิสูจน์คุณสมบัติและการทำเทียมอัญมณี อยู่ในคำประพันธ์บทที่ 530 ถึง 536 จำนวนคำประพันธ์ 7 บท (MU. 530-536) ส่วนที่สองว่าด้วยความสำคัญของพระคลัง

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

และหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินที่มีต่อพระคลัง อยู่ในคำประพันธ์บทที่ 537 ถึง 540 จำนวนคำประพันธ์ 4 บท

จ. ศุกร.:

ส่วนที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับศาสตร์แห่งอัญมณีอยู่ในร้อยกรองบทที่ 40 ถึง 87 จำนวนคำประพันธ์รวมทั้งสิ้น 48 บท จากการพิจารณาด้วยพบว่าประเด็นที่น่าสนใจมีลำดับดังนี้

- (1) บทนำว่าด้วยหน้าที่ของพระราชากับพระคลัง อยู่ในร้อยกรองบทที่ 40
- (2) รายชื่ออัญมณีสำคัญ 9 ชนิด อยู่ในร้อยกรองบทที่ 41
- (3) ความสัมพันธ์ระหว่างอัญมณีกับดาวพระเคราะห์ อยู่ในร้อยกรองบทที่ 42 ถึง 46
- (4) การจัดลำดับคุณค่าและความสำคัญของอัญมณี อยู่ในร้อยกรองบทที่ 47 ถึง 48
- (5) คำอธิบายการตรวจสอบและประเมินค่าอัญมณี ประกอบด้วย เกณฑ์การประเมินคุณสมบัติอัญมณี ความเชื่อว่าด้วยการให้ผลของอัญมณีตามลักษณะที่ปรากฏ วิธีการพิสูจน์อัญมณี ตลอดจนเนื้อหาพิเศษว่าด้วยความเชื่อและวัฒนธรรมเกี่ยวกับการใช้อัญมณี ประเด็นที่น่าสนใจทั้งหมดนี้จะสลับสับเปลี่ยนกันไปโดยไม่มีการแบ่งหัวข้อและไม่มีการจัดระบบคำอธิบาย อีกทั้งข้อมูลที่นำเสนอก็ไม่เรียงตามลำดับความสำคัญของอัญมณีดังที่ระบุไว้ในประเด็นที่ (4) ทั้งหมดนี้อยู่ในร้อยกรองบทที่ 49 ถึง 64 และบทที่ 79)
- (6) ราคาและมาตรฐานการประเมินราคาอัญมณี อยู่ในร้อยกรองบทที่ 65 ถึง 78 และบทที่ 80-86
- (7) บทส่งท้ายว่าด้วยข้อควรคำนึงถึงในการตรวจสอบอัญมณี อยู่ในร้อยกรองบทที่ 87

3.3.1.2 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหา

งานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีประเภทเรื่องแทรกทุกฉบับใช้กลวิธีในการนำเสนอเนื้อหา 4 แบบเหมือนกัน ดังนี้

1. การตราบทบัญญัติ

การตราบทบัญญัติใช้รูปประโยคที่มีกริยาอาขยาดแบบ Present Optative หรือกริยา กิตก์แบบ Gerundive พบตัวอย่างดังนี้

ก. **อรรถ.:** ตัวอย่างประโยคใช้กริยาอาขยาดแบบ Present Optative ใจความกำหนดหน้าที่ของหัวหน้ากองงานพระคลัง

421234300

kośādhyakṣaḥ kośapraveśyaṃ ratnaṃ sāraṃ phalgu kupyam vā
tājātakaraṇādhiṣṭhitāḥ **pratigrhṇīyāt** || KĀŚ. 2.11.1 ||

หัวหน้ากองงานพระคลัง ผู้ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยของผู้เชี่ยวชาญ
ด้านการตรวจสอบของมีค่านั้น **พึงเก็บเอาวัตถุที่ควรนำเข้าไปบรรจุใน**
พระคลัง ไม่ว่าจะป็นอัญมณี วัตถุมีค่ามาก วัตถุมีค่าน้อย หรือของป่า

ข. พททิต.: ตัวอย่างประโยคใช้กริยาक्तिแบบ Gerundive ใจความบัญญัติสิ่งที่ผู้เชี่ยวชาญศาสตร์
แห่งอัญมณีจะต้องปฏิบัติ นั่นคือ การตรวจสอบอัญมณีถวายแต่พระเจ้าแผ่นดิน

ratna śubhena śubhaṃ bhavati nṛpāṇām anīṣṭam aśubhena |
yasmād ataḥ **parīkṣyaṃ** daivaṃ ratnāśritam tājñaiḥ || VBS.
80.1 ||

ความเป็นสิริมงคลจะเกิดแก่พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายเพราะอัญมณีที่เป็นมงคล
สิ่งไม่พึงปรารถนาจะเกิดแก่พระเจ้าแผ่นดินเพราะอัญมณีที่ไม่เป็นมงคล
ดังนั้น โชคชะตาดีร้ายซึ่งเป็นไปตามอัญมณีนั้นจึง**ควรได้รับการตรวจสอบโดย**
ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสตร์แห่งอัญมณี

ค. युक्ति.: ตัวอย่างประโยคใช้กริยาทั้งแบบ Present Optative และ Gerundive ใจความกำหนด
ข้อควรปฏิบัติในการสวมทับทิม และชี้แจงผลที่จะเกิดขึ้นหากละเมิดบทบัญญัติดังกล่าว ตามลำดับ

caturvidhāir nṛpatibhir **dhāryāḥ** sampatti-hetave |
ato 'nyathādhṛtaḥ **kuryyād** rogaśoka-bhaya-kṣayam || YKT. 96:39
||

พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลาย**ควรสวมใส่**ทับทิมตามวาระทั้งสี่เพื่อเป็นเหตุแห่งทรัพย์
สมบัติ การสวมใส่ทับทิมที่แตกต่างไปจากนี้**จะเป็นที่**อาศัยแห่งอันตรายจาก
โรคภัยไข้เจ็บและความเศร้าโศก

ง. มาน.: ตัวอย่างประโยคใช้กริยาक्तिแบบ Gerundive ใจความบัญญัติเรื่องการจัดการทรัพย์สินที่
พระเจ้าแผ่นดินหามาได้

bhāgenaikena cāvaśyaṃ **kāryaḥ** kośasya sañcayaḥ |
kośavān sukham āpnoti kośahīnas tu sīdati || MU. 540 ||

421234300

CU Theses 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

อีกหนึ่งส่วนนั้นพระราชำเป็น**จะต้อง(ทำการ)แบ่งไว้**สั่งสมพระคลัง
ผู้มีพระคลังย่อมประสบความสุข ส่วนผู้ไม่มีพระคลังย่อมล้มจม

จ. ศุกร.: ตัวอย่างประโยคใช้กริยาอาชยาตแบบ Present Optative ใจความกำหนดวิธีคำนวณราคา
ไข่มุกขนาดเล็ก

vyañghricaturdaśahato vargo mauktikaraktijaḥ |

caturviṃśatibhir bhakto labdhān mūlyam prakalpayet || SNS.

4.2.84 ||

หมู่หนึ่งที่เกิดจาก (จำนวน) รักติของไข่มุก เมื่อคูณด้วย 14 - ¼ (หรือหมายถึง
คูณ 13 ¾ และหารด้วย 24 แล้ว **พินิจคำนวณราคาจากผลลัพธ์**

2. การให้คำนิยาม

การให้คำนิยามมักปรากฏคำ itī (ว่า, ดังนี้, คือ, ได้แก่) หรือ nāmā (มีชื่อว่า) คั่น
ระหว่างคำขยายซึ่งอยู่ข้างหน้ากับคำหลักซึ่งอยู่ข้างหลัง บางกรณี itī ถูกละไว้ในฐานที่เข้าใจ และ
โดยมากละกริยาอาชยาตของ bhū ธาตุ ไว้ด้วย สิ่งที่น่าสนใจว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีให้คำนิยาม
ได้แก่ ความหมายของคำศัพท์ ลักษณะของอัญมณี ลักษณะของเครื่องประดับ รวมถึงลักษณะดีและ
ลักษณะด้อยของอัญมณี มีตัวอย่างดังนี้

ก. อรรถ:

- ตัวอย่างประโยคที่มี itī ใจความนิยามลักษณะโทษของอัญมณี
mandarāgaprabhaḥ saśarkaraḥ puṣpacchidraḥ khaṇḍo
durviddho lekhākīrṇa itī doṣaḥ || KAS. 2.11.34 ||
ลักษณะโทษของอัญมณี ได้แก่ (หรือแปลว่า **ลักษณะโทษของอัญมณีมี
ดังนี้**)
1) มีสีซีดและรัศมีจาง 2) มีกรวดเจือปน 3) มีรูรูปดอกไม้ 4) แตกเป็น
เสียง 5) เจาะรูไม่เข้า 6) เต็มไปด้วยรอยขีดข่วน
- ตัวอย่างประโยคที่ละ itī ใจความนิยามลักษณะของสร้อยไข่มุก
ekaśīṣakaḥ (itī) śuddho hāraḥ || KAS. 2.11.17 ||
สายสร้อยไข่มุกประเภท “ศิรัชกะ” ล้วน ๆ (เรียกว่า) “ศุทธะหาระ”

ข. พุทธ:

- ตัวอย่างประโยคที่มีคำ *nāmnā* ใจความนิยามความหมายของสร้อยไข่มุกรูปแบบต่าง ๆ
surabhūṣaṇaṃ latānām sahasram aṣṭottaram caturhastam |
inducchando nāmnā vijayacchandas tadardhena || VBS.
 81.31 ||
 เครื่องประดับของทวยเทพ คือ สร้อยไข่มุกทั้งหลายที่ประกอบด้วย 1,008
 เส้น ยาว 4 หัสตะ มีชื่อว่า “อินทจฉันทะ” สร้อยไข่มุกจำนวนครึ่งหนึ่งของ
 อินทจฉันทะ (ประกอบด้วย 504 เส้น ยาว 2 หัสตะ) มีชื่อว่า “วิชัยฉันทะ”
- ตัวอย่างประโยคที่ละคำ *iti* ใจความนิยามความหมายของไข่มุกที่มีกำเนิดจากนาค
śaste ’vanipradeśe rajatamaye bhājane sṭhite ca yadi |
varṣati devo ’kasmāt taj jñeyam nāgasambhūtam (iti) || 81.26 ||
 ถ้าฝนตกลงมาสู่แผ่นดินที่เป็นมงคล และตกลงในภาชนะเงินที่ตั้งไว้โดยที่ไม่รู้
 สาเหตุ ฟังทราบว่าเป็นนั้น (คือ) ไข่มุกที่มีกำเนิดจากนาค

ค. ยุกติ:

- ตัวอย่างประโยคที่มีคำ *iti* ใจความนิยามลักษณะของทับทิมบางชนิด
anye kusumbhapānīyamañjiṣṭhodakasannibhāḥ || YKT. 95:36b ||
kāṣāyā iti vikhyaṭāḥ sphatika-prabhavās ca te | YKT. 95:37a |
 ทับทิมอื่น ๆ ซึ่งมีสีดั่งน้ำดอกคำฝอยและน้ำยาจากต้นจิตรลดา รวมทั้ง
 เกิดจากแก้วผลึก เรียกว่า “กาษายะ”
- ตัวอย่างประโยคที่ละคำ *iti* ใจความนิยามลักษณะของไข่มุกบางชนิด
sarvvaliṅgaprayogena sānnipātikam (ity) ucyate || YKT. 110:73b ||
 ไข่มุกที่ประกอบด้วยลักษณะทุกอย่างรวมกัน เรียกว่า “सानนิปาตะ”
 (หมายถึง ไข่มุกที่มีลักษณะของไข่มุกประเภทวาตะ ปิตตะ และกษะ รวมกัน
 อ้างอิงตามข้อความใน YKT. 110:72-73a)

ง. มาน:

- ตัวอย่างประโยคที่มีคำ *iti* ใจความนิยามลักษณะคุณบางประการของมรกต
surāgam rāgabahulam iti pañca guṇāḥ smṛtāḥ | MU. 514 |

421234300

มรกตที่มีสีเข้ม เรียกว่า “สุราคะ” เหล่านี้คือคุณสมบัติ 5 ประการ
ที่ผู้รู้ทรงจำกันมา

- ตัวอย่างประโยคที่ละคำ iti ใจความนิยามลักษณะของทับทิมสีคันธิ
nīlotpaladalaprakhyā lohavahnīsamaprabhā |
nīlagandhimaneḥ (iti) prokte chāye dve maṇikovidaiḥ || MU. 491 ||
ผู้เชี่ยวชาญด้านอัญมณีระบุว่า สีของทับทิมสีคันธิมี 2 สี (คือ) สีดั่งกลีบบัว
ขาบ และสีดั่งประกายไฟจากอวูธ

จ. ศุกร.:

ไม่พบตัวอย่างประโยคที่ใช้คำ iti ในการให้นิยาม โดยมากละ iti ไว้ในฐานที่เข้าใจ

- ตัวอย่างประโยคที่ละคำ iti ใจความนิยามลักษณะของทับทิมบางประเภท
padmarāgas tv (iti) māṇikyabhedah kokanadacchaviḥ | ŚNS. 4.2.53a |
“ปัทมาราคะ” (คือ) ประเภทหนึ่งของทับทิม มีสีแดงดั่งบัวหลวง
- ตัวอย่างประโยคที่ละคำ iti ใจความนิยามความหมายของคำว่า สี และ แสง
varṇam ākramate chāyā prabhā varṇaprakāśinī || ŚNS. 4.2.52 ||
สีทำให้ความเงางามปรากฏขึ้น ส่วนรัศมีทำให้สีเด่นชัด

3. การอธิบาย

การอธิบายมีลักษณะใกล้เคียงกับการให้คำนิยาม ตรงที่มีการใช้ iti (ว่า, ดังนี้, คือ, ได้แก่) ในประโยค หรือละศัพท์ iti ไว้ พร้อมทั้งให้รายละเอียดของข้อมูล อาจมีคำกริยาแสดงการกล่าวอธิบาย เช่น กริยาของ vac ธาตุ, gā ธาตุ หรือกริยาที่บ่งชี้ถึงการกำหนดให้ทรงจำ เช่น กริยา กิตก์ jñeya หรือ vijñeya ซึ่งสร้างจาก jñā ธาตุ (หมายถึง ฟังรู้ ฟังทราบ) ปรากฏในประโยคร่วมด้วย โครงสร้างภาษาอีกแบบหนึ่งที่น่าสนใจ คือ การอธิบายลำดับเหตุการณ์หรือขั้นตอนในการปฏิบัติ โดยใช้กริยาเรียงกันเพื่อแสดงลำดับขั้นตอนของเหตุการณ์ เช่น ใช้กริยากิตก์แบบ Past Participle เพื่อบ่งบอกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ใช้กริยาอาขยาดแบบ Present Indicative เพื่อบ่งบอกว่า เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นกฎธรรมชาติหรือเป็นข้อเท็จจริง และใช้กริยาอาขยาดแบบ Present Optative เพื่อสอนวิธีทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง วิธีการอธิบายนี้ใช้กับการนำเสนอสาระัตถะของศาสตร์แห่งอัญมณีทุกประเด็น มีตัวอย่างดังนี้

421234300

ก. อรรถ.: ตัวอย่างประโยคต่อไปนี้มี iti พบในคำอธิบายเรื่องแหล่งกำเนิดและคุณสมบัติของ
ประพาฬ มีข้อสังเกตว่าคำหลักของประโยคและ iti อยู่ในตำแหน่งที่ห่างกัน

**pravālakam ālakandakam vaivarṇikam ca, raktam
padmarāgam ca karatagarbhinikāvarjam iti** || KĀŚ. 2.11.42 ||

ประพาฬเป็นอัญมณีที่มาจากอลังกันทะเลและวิวรรณะ มีสีแดงแก่ สีตั้งดอกบัว
หลวง ปราศจากลักษณะที่มีตรงกลางนูนขึ้นเหมือนตะพองข้าง **ดังนี้**

บางครั้งในตัวบทก็ละ iti ไว้ในฐานที่เข้าใจ ตัวอย่างเช่น คำอธิบายแหล่งกำเนิดไข่มุก
**tāmrāparṇikam pāṇḍyakavāṭakam pāsīkyam kauleyam caurṇeyam
māhendram kārdamikam srautasīyam hrādīyam haimavatam ca (iti)
mauktikam** || KĀŚ. 2.11.2 ||

ไข่มุก (เป็นอัญมณีที่) มาจากแม่น้ำตามรปรรรณี แคว้นปาณฑยวากูชะ แม่น้ำ
ปากิยะ แม่น้ำกุลา แม่น้ำจูรณี ภูเขาหรือแม่น้ำมเหศวระ แม่น้ำกรรพมา แม่น้ำ
น้ำโสรวตสี แม่น้ำคงคา และเทือกเขาหิมาลัย

ข. พุทธ.: ตัวอย่างประโยคมีคำ iti อธิบายวิธีการประเมินราคาทับทิม

**ādhūmram vranabahulam svalpaguṇam cāpnuyād dviśatabhāgam |
iti padmarāgamūlyam pūrvācāryaiḥ samuddiṣṭam** || VBS. 82.11 ||

ทับทิมที่มีสีตั้งควัน มีตำหนิมาก มีลักษณะคุณน้อยมาก พึงคิดราคา
เท่ากับ $\frac{1}{200}$ ของราคาปกติ **นี่คือราคาทับทิม** ที่บูรพาจารย์ทั้งหลาย
กำหนดไว้แล้ว

ค. ยุกติ.: ตัวอย่างประโยคใช้กริยาภิตกแบบ Past Participle เรียงกัน ในคำว่า mukta (หยาดลง
มาแล้ว), gīrṇa (กลืนกินแล้ว) และใช้กริยาอาชยาดแบบ Present Indicative ของ jan ชาติ (ย่อม
เกิด)

**svātyām sthite ravau meghair ye muktā jalavindavaḥ |
gīrṇāḥ śuktiṣu jāyante tair muktā nirmmalatviṣaḥ** || YKT. 111:88 ||

หยาดน้ำที่เมฆหยาดลงมา(แล้ว)ในเวลาทีพระอาทิตย์เสวยฤกษ์สวาตินั้น
หอยมุกได้กลืนกินเข้าไป(แล้ว) ไข่มุกที่มีแสงอันปราศจากมลทินจึงถือกำเนิดขึ้นมา

ง. มาน.: ตัวอย่างประโยคต่อไปนี้จะใช้รูปกริยาอาขยาตแบบ Present Optative ใจความสอนให้รู้จักวิธีการชั่งน้ำหนักไข่มุก

kalañjamānakam dravyam ekadeśe **niveśayet** |
anyato jalabindus tu tolanārtham **vinikṣipet** || MU. 463 ||
kaṇṭake ca same jāte toraṇasya ca madhyage |
tadā samam **vijānīyāt** tolanam mānakovidah || MU. 464 ||

เมื่อจะชั่งน้ำหนัก ให้นำตุ้มน้ำหนัก 1 กลัณษะ (ไป)ใส่ในงานชั่งข้างหนึ่ง ส่วนไข่มุกให้นำไปใส่ในงานชั่งอีกข้างหนึ่ง เมื่อใดที่เข็มชี้อยู่ในตำแหน่งเสมอกัน และเคลื่อนไปตรงกลางของห่วงรูปโตรณะ เมื่อนั้นผู้ชำนาญการชั่งดวงวัดพึงรู้ว่าเครื่องชั่งสมมาตร

จ. ศุกร.: ตัวอย่างประโยคมีคำ iti และกริยาอาขยาต Perfect Active ของ gā ธาตุ ใจความอธิบายคุณสมบัติด้านความแข็งของอัญมณี

nāyasollikhyate ratnam vinā mauktikavidrumāt |
pāṣāṇenāpi ca prāya **iti ratnavido jaguḥ** || ŚNS. 4.2.55 ||

ผู้รู้เรื่องอัญมณีกล่าวว่า โดยทั่วไปอัญมณีย่อมไม่สามารถทำรอยขีดข่วนได้ด้วยเหล็กและก้อนหิน ยกเว้นไข่มุกและปะพาฬ

4. การจัดกลุ่มข้อมูล

การจัดกลุ่มข้อมูลที่ปรากฏในงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีมี 2 ลักษณะ

ลักษณะแรกคือ การจัดระดับคุณภาพของอัญมณี สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ อัญมณีมีคุณภาพ และอัญมณีด้อยคุณภาพ ในอรรถศาสตร์พบคำที่เป็นคู่ตรงข้าม 2 คู่ คือ praśasta-apraśasta (เป็นที่น่ายกย่อง-ไม่เป็นที่น่ายกย่อง) และ guṇa-doṣa (ประกอบด้วยคุณ-ประกอบด้วยโทษ, คุณสมบัติที่ดี-คุณสมบัติที่ไม่ดี) ส่วนงานนิพนธ์เรื่องอื่น ๆ ใช้คำคู่ guṇa-doṣa เท่านั้น ดังตัวอย่าง

- การจัดระดับคุณภาพของเพชรด้วยคำ praśasta-apraśasta

ก. อรรถ.:

sthūlam guru prahārasaham samakoṭikam bhājanalekhi
tarkubhrāmi bhrājiṣṇu ca **praśastam** || KAS. 2.11.40 ||

421234300

เพชรที่มีคุณสมบัตินำยกย่องจะมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ 1) เม็ดโต 2) มี
น้ำหนัก (มาก) 3) ทนต่อแรงกระแทก 4) มีมุมเพชรสมมาตร 5) ขูดข่วน
ภาชนะได้ 6) หมุนได้คล้ายกระสวย 7) มีรัศมีเจดจรัส

naṣṭakoṇaṃ niraśri pārśvāpavṛttaṃ **cāpraśastam** || KAS.
2.11.41 ||

เพชรที่มีคุณสมบัติไม่นำยกย่องจะมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ 1) มุมเพชรถูก
ทำลาย 2) หดเหลี่ยม 3) ขอบเพชรเสียไป

- การจัดระดับคุณภาพของแก้วมณีด้วยคำ *guṇa-doṣa*

ก. อรรถ:

ṣaḍaśraś caturaśro vṛtto vā tivrarāgaḥ saṃsthānavān achah
snigdho gurur arcīṣmān antargataprabhaḥ prabhānulepī ceti
maṇiguṇāḥ || KAS. 2.11.33 ||

คุณสมบัติที่ดีของแก้วมณี ได้แก่ 1) ลักษณะเป็นทรงหกเหลี่ยม ทรงสี่เหลี่ยม
หรือเป็นทรงกลม 2) มีสีเข้ม (หรือ สีคมชัด) 3) มีรูปทรงสมส่วน 4) ใส 5)
เกลี้ยงเป็นมัน 6) น้ำหนักมาก 7) มีรัศมีเจดจรัส 8) มีประกายอยู่ภายใน
9) อับด้วยแสงเงาจริง

mandarāgaprabhaḥ saśarkaraḥ puṣpacchidraḥ khaṇḍo
durviddho lekhākīṛṇa iti **doṣāḥ** || KAS. 2.11.34 ||

คุณสมบัติที่ไม่ดี(ของแก้วมณี) ได้แก่ 1) มีสีซีดและรัศมีจาง 2) มีกรวดเจือ
ปน 3) มีรูรูปดอกไม้ 4) แตกเป็นเสี่ยง 5) เจาะรูไม่เข้า 6) เต็มไปด้วยรอย
ขีดข่วน

ข. พุทธ:

snigdhaḥ prabhānulepī svaccho 'rcīṣmān guruḥ susaṃsthānaḥ |
antaḥprabho 'tirāgo **maṇiratnaguṇāḥ** samastānām || VBS.
82.3 ||

421234300

คุณสมบัติที่ดีของอัญมณีมีค่าทั้งปวง(ในที่นี้คือทับทิม) มีดังนี้คือ 1)
เรียบมัน 2) มีแสงเรืองรองทาบทา 3) ไส 4) มีรัศมีเจิดจรัส 5)
น้ำหนักมาก

6) รูปทรงสมส่วนกันดี 7) มีแสงแวววาม 8) สีแดงเข้ม

kaluṣā mandadyutayo lekhākīrṇāḥ sadhātavaḥ khaṇḍāḥ |
durviddhā na manojñāḥ saśarkarās ceti **maṇidoṣāḥ** || VBS.
82.4 ||

คุณสมบัติที่ไม่ดีของอัญมณี ได้แก่ 1) มีสิ่งสกปรกเจือปน 2) มีรัศมี
จาง

3) เต็มไปด้วยรอยขีดข่วน 4) มีธาตุเจือปน 5) แตกเป็นเสี่ยง 6) เจาะรู
ไม่เข้า 7) ไม่งาม 8) มีกรวดเจือปน

ค. ยุกติ.:

varṇādhikaṃ gurutvañ ca snigdhatā ca tathācchatā ||
arceṣmattā mahattā ca mañināṃ **guṇasaṃgrahaḥ** || YKT. 90:89 ||

ลักษณะทุกประการที่เป็นคุณสำหรับทับทิม ได้แก่ น้ำหนักมาก

ความเรียบมัน ความใสสะอาด และสีแดงกำ

หรือ สีโดดเด่น น้ำหนักมาก ความเรียบมัน ความใส ความมีรัศมีเจิด

จรัส และขนาดใหญ่

māṇikyasya samākhyātā aṣṭau **doṣā** munīśvaraiḥ |

(d)vicchāyañ ca (d)virūpañ ca sambhedaḥ karkaran tathā ||

aśobhanaṃ kokilañ ca jalaṃ dhūmrābhidhañ ca vai || YKT. 89:78-79a

||

มุนีผู้ประเสริฐได้อธิบายลักษณะโทษของทับทิม 8 ประการ ได้แก่ ทวิจฉายะ

ทวิรูปะ สัมภะทะ กรรกระ อโศกณะ โกกิละ ชละ และฐุมระ

ง. มาน.:

māṇikyasya samākhyātā aṣṭau **doṣā** munīśvaraiḥ |

guṇās catvāra ākhyātāḥ chāyāḥ ṣoḍaśa kīrtitāḥ || MU. 478 ||

421234300

CD Theses 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

มูลนิธิประเสริฐอธิบายว่า ทับทิมมีลักษณะโทษ 8 ประการ
ลักษณะคุณ 4 ประการ และ ลักษณะสี 16 สี

จ. ศุกร.:

สำหรับศุกรนีติสาระ แม้จะมีแนวคิดเรื่องการพิจารณาลักษณะคุณและลักษณะโทษของอัญมณีอยู่ แต่ผู้วิจัยพบคำว่า doṣa เพียงคำเดียว ใน “doṣavarjita” (ปราศจากลักษณะให้โทษ, ŚNS. 4.2.54c) ไม่พบการใช้คำคู่ guṇa-doṣa เหมือนตำราอื่น ๆ ที่กล่าวมาก่อนหน้า อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบการใช้คำอื่นซึ่งมีความหมายพ้องกัน คือ คำว่า sat (ดี, ล้ำเลิศ) สำหรับคุณสมบัติที่ดี และ asat (ไม่ดี) สำหรับคุณสมบัติที่ไม่ดี

ajālagarbhaṃ sadvarṇaṃ rekhāvinduvarjitam |
satkoṇaṃ suprabhaṃ ratnaṃ śreṣṭhaṃ ratnavido jaguḥ || ŚNS.
4.2.49 ||

ผู้รู้ศาสตร์แห่งอัญมณีกล่าวว่า (อัญมณีที่)ล้ำเลิศจะต้องไม่มีร้าวแห มีสิ่งดงาม
ปราศจากรอยเส้นและจุด มีมุมที่เหมาะสม และมีรัศมีเจิดจรัส

yathāvarṇaṃ yathācchāyaṃ ratnaṃ yad doṣavarjitam |
śrīpuṣṭikīrtiśauryyāyuh karam anyad asat smṛtam || ŚNS. 4.2.51 ||

เป็นที่สืบทอดกันมาว่า อัญมณีที่มีสีเหมาะสม มีเงาสะท้อนเหมาะสม
ปราศจากลักษณะให้โทษ อัญมณีชนิดนั้นย่อมก่อให้เกิดสิริมงคล ความ
เจริญรุ่งเรือง ชื่อเสียง ความกล้าหาญ และความมีอายุยืนยาว อัญมณีที่มี
คุณสมบัติตรงกันข้ามย่อมไม่ให้ผล

ลักษณะที่สอง คือ การจัดประเภทของอัญมณี องค์ประกอบของคุณสมบัติที่มักเป็น
หลักในการจำแนก คือ สีและแหล่งกำเนิดประกอบกัน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างการจัดประเภททับทิม

ก. อรรถ.: ทับทิมถูกจัดให้เป็นหนึ่งในแก้วมณีแท้ (maṇi) ซึ่งประกอบด้วยอัญมณี 4 ชนิด ได้แก่
ทับทิม (saugandhika, KAS. 2.11.29), ไพฑูรย์ (vaiḍūrya, KAS. 2.11.30), ไพลิน (indranīla,
KAS. 2.11.31) และแก้วผลึกบริสุทธิ์ (śuddhasphaṭika, KAS. 2.11.28) ลักษณะของทับทิม
จำแนกตามสีที่ปรากฏ ประกอบด้วย 4 สีในกลุ่มสีแดง ได้แก่ สีดั่งดอกบัวหลวง สีแดงกระจ่างใส สีดั่ง
ดอกทองหลวง และสีดั่งตะวันแรกขึ้น (saugandhikaḥ padmarāgo 'navadyarāgaḥ
pārijātapuṣpako bālasūryakaḥ || KAS. 2.11.29 ||)

421234300

ข. พุทธ: ทับทิมสามารถแบ่งได้เป็น 3 ชนิดย่อย ตามวัตถุดันกำเนิด ได้แก่ ทับทิมจากแร่กำมะถัน (saugandhikaja) ทับทิมจากหินกुरुวิณฑะ (kuruvindabhava) และทับทิมจากแก้วผลึก (sphatikabhava) แต่ละชนิดย่อยมีลักษณะทางกายภาพด้านสี แสง และความสะอาดแตกต่างกัน ดังนี้คือ

- (1) ทับทิมจากแร่กำมะถันมีแสงดั่งแมลงงู ผงอัญชัน บัวหลวง และน้ำลูกหว่า
- (2) ทับทิมจากหินกुरुวิณฑะมีสีสลับกันหลากสี มีรัศมีจาง และมีธาตุต่าง ๆ ปะปน
- (3) ทับทิมจากแก้วผลึกมีรัศมีเจิดจรัส มีสีต่าง ๆ กัน และใสสะอาด (VBS. 82.1-2)

ค. ยุคติ: การจำแนกทับทิมใช้เกณฑ์การจัดประเภท 3 แบบ คือ เกณฑ์แหล่งกำเนิด เกณฑ์วัตถุดันกำเนิด และเกณฑ์เรื่องสีประจำวันวรรณะ มีสาระสำคัญดังนี้

(1) เกณฑ์แหล่งกำเนิดจำแนกทับทิมเป็น 4 ชนิดย่อย ได้แก่ ปัทมราคะ กुरुวิณฑะ เสาคันธิกะ และนิลคันธิกะ ตามลำดับ โดยทับทิมแต่ละชนิดมาจากสถานที่ 4 แห่งซึ่งแตกต่างกัน จึงส่งผลให้สีที่เกิดขึ้นในทับทิมมีลักษณะแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น ทับทิมปัทมราคะมีสีแดง เกิดที่เกาะสิงหล, ทับทิมชนิดเสาคันธิกะมีสีแดงดั่งดอกโกศก เกิดที่แคว้นอันธระ เป็นต้น (YKT. 86:60)

(2) เกณฑ์วัตถุดันกำเนิดมีลักษณะคล้ายกับที่ปรากฏในพุทธหัตถ์สัทธา แต่มีรายละเอียดที่มากกว่า จากการศึกษาพบว่า ในบรรดาทับทิมทั้ง 3 ชนิด คือ สผฏิกะ กुरुวิณฑะ และเสาคันธิกะนั้น ทับทิมชนิดสผฏิกะเป็นทับทิมชนิดเดียวที่มีข้อมูลใกล้เคียงกับพุทธหัตถ์สัทธามากที่สุด นอกนั้นมีข้อมูลแตกต่างกัน (YKT. 87:63-65; 88:67-70) มีข้อสังเกตว่าในทับทิมแต่ละชนิดซึ่งมีกำเนิดแตกต่างกันนั้นยังมีการจำแนกย่อยลักษณะตามแหล่งกำเนิด ลักษณะเช่นนี้ไม่ปรากฏในพุทธหัตถ์สัทธา แต่พ้องกับที่ปรากฏในตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดี่ยว ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างเฉพาะคำอธิบายลักษณะของทับทิมชนิดสผฏิกะ ตามข้อมูลระบุว่า ทับทิมชนิดสผฏิกะแบ่งเป็น 2 ชนิดย่อยตามแหล่งที่พบ ดังนี้

ชนิดที่ 1 สผฏิกะที่มีแหล่งกำเนิด ณ แม่น้ำราวณคองคา เกาะสิงหล ซึ่งเป็นทับทิมที่มีคุณสมบัติสมบูรณ์พร้อม คุณสมบัติเด่นพิจารณาที่สีและแสง

สี พบว่ามีทั้งสิ้น 9-11 สี ซึ่งเปรียบกับสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ ได้แก่ พัสตราภรณ์สีแดงสด, น้ำครั้งสีแดงสด, ดอกคำฝอย, ดอกรักขน, ดอกโคกษุระ, ดอกมะเขือ, ดอกบัวสายสีแดงด้านในเมื่อแรกบาน, ตานกจโกระ, ตานกกาเหว่าเพศผู้ และ ตานกกระเรียน

แสง ทับทิมชนิดนี้จะทอประกายแสงสีแดงรอบทิศทางเมื่อได้รับรังสีจากดวงอาทิตย์

ชนิดที่ 2 สผฏิกะที่มีแหล่งกำเนิด ณ แคว้นตุมพुरु มีราคาต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับสผฏิกะชนิดที่ 1 คุณสมบัติเด่นพิจารณาที่สี กล่าวคือ มีสีแดงเหมือนทับทิมชนิดสผฏิกะจากแม่น้ำราวณคองคา

(3) เกณฑ์เรื่องสีประจำวรรณะเป็นการจำแนกทับทิมออกเป็น 4 ชนิด โดยเทียบเคียงกับลักษณะของสีประจำวรรณะ และมีสิ่งเปรียบเทียบสีเป็นสีที่พบในธรรมชาติ ดังนี้ (YKT. 88:71-89:77)

1. **ทับทิมพราหมณ์ชาติ** เรียกว่า **ปัทมาราคะ (padmarāga)** ลักษณะสี คือ สีแดงอมขาว มีสิ่งเปรียบเทียบสี 2 ชนิด คือ ดอกบัวหลวง และถ่านไม้สีเสียด

2. **ทับทิมกษัตริย์ชาติ** เรียกว่า **กुरुวินทะ (kuruvinda)** ลักษณะสี คือ สีแดงเข้ม มีสิ่งเปรียบเทียบสี 5 ชนิด ได้แก่ เมล็ดมะกอล้ำตาหนู ดอกช่อ ดอกทับทิม ผลส้ม และเสน

3. **ทับทิมไวศยชาติ** เรียกว่า **เสาคันธิกะ (saugandhika)** ลักษณะสี คือ สีแดงแกมเหลืองอ่อน มีสิ่งเปรียบเทียบสี 4 ชนิด ได้แก่ ขาด ดอกโกศก ดอกชบา และน้ำครั่ง

4. **ทับทิมศูทรชาติ** เรียกว่า **มางสขัณฑะ (māmsakhaṇḍa)** หรือ **นิลคันธิ (nīlagandhi)** ลักษณะสี คือ สีแดงอมน้ำเงิน มีสิ่งเปรียบเทียบสีเพียงชนิดเดียว คือ ชันเนื้อ และมีคุณสมบัติอื่น ๆ ได้แก่ สีแดงอ่อน ปราศจากความแวววาว และมีผิวเรียบ

ง. มาน.: การจำแนกทับทิมใช้เกณฑ์ 2 แบบ คือ เกณฑ์แหล่งกำเนิด และเกณฑ์เรื่องสีประจำวรรณะ ซึ่งค่อนข้างสอดคล้องกับที่ปรากฏในยุกติกัลปตรู เกณฑ์การจำแนกทับทิมตามแหล่งกำเนิดมีลักษณะตรงกับยุกติกัลปตรูแทบทุกประการ ต่างกันตรงที่มีการจัดระดับคุณภาพทับทิมออกเป็น 3 ระดับด้วยกัน กล่าวคือ ทับทิมที่เกาะสิ่งหลเป็น **ทับทิมคุณภาพสูงสุด** ทับทิมที่เมืองกาลปุระและแคว้นอานธระเป็น **ทับทิมคุณภาพปานกลาง** ส่วนทับทิมที่แคว้นตุมพระเป็น **ทับทิมคุณภาพต่ำ** (MU. 475-477) ส่วนการจำแนกทับทิมตามสีประจำวรรณะนั้นมีแบบแผนคล้ายกับที่ปรากฏในยุกติกัลปตรู แต่รายละเอียดต่างกันเป็นบางส่วน (MU. 487-491) เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลสีทับทิมซึ่งจำแนกตามสีประจำวรรณะระหว่างยุกติกัลปตรูกับพหุหัตถ์สัหิตาแล้ว ผู้วิจัยพบคำเรียกสีที่สอดคล้องกันดังนี้คือ

ทับทิมพราหมณ์ชาติ สีที่สอดคล้องกันมี 2 สี ได้แก่ 1) สีตั้งดอกบัวแดงหรือดอกบัวหลวง (MU. kokanada; YKT. śoṇapadma) 2) สีตั้งเปลือกไม้สีเสียดหรือถ่านไม้สีเสียด (MU. khadira; YKT. khadirāṅgāra)

ทับทิมกษัตริย์ชาติ สีที่สอดคล้องกันมี 2 สี ได้แก่ 1) สีตั้งเมล็ดมะกอล้ำตาหนู (MU. YKT. guñjā) 2) สีตั้งเสน (MU. YKT. sindūra)

ทับทิมไวศยชาติ สีที่สอดคล้องกันมีเพียงสีเดียว คือ สีตั้งน้ำครั่ง (MU. acchalākṣārasa; YKT. lākṣārasa)

ทับทิมศูทรชาติ ไม่พบสีที่สอดคล้องกัน

จ. ศุกร.: ไม่พบข้อมูลการจัดประเภททับทิม ทว่าพบการจัดระดับคุณภาพอัญมณีเป็น 4 ระดับ คือ

- 1) อัญมณีที่ล้ำเลิศเหนืออัญมณีทั้งปวง (śreṣṭhātara) ได้แก่ เพชร
 - 2) อัญมณีที่ดีเลิศ (śreṣṭha) ได้แก่ มรกต ทับทิม และไข่มุก
 - 3) อัญมณีดีปานกลาง (madhyama) ได้แก่ ไพลีน บุษราคัม และไพฑูรย์
 - 4) อัญมณีที่ด้อย (nīca) ได้แก่ เพทาย และประพาฬ (ŚNS. 4.2.47)
- ในที่นี้จะเห็นว่า ทับทิมอยู่ในประเภทอัญมณีที่ดีเลิศตามตำราศุกรนิติสาระ

3.3.2 สารสำคัญของเรื่องที่น่าเสนอ

3.3.2.1 สิ่งที่จัดว่าเป็นอัญมณีในงานนิพนธ์

ก. อรรถ.:

ตามนิยามของอรรถศาสตร์ อัญมณีทุกชนิด (ratna) เป็น “สิ่งที่ควรบรรจุเข้าพระคลัง” (kośapraveśya) เอกสารต้นฉบับไม่มีข้อความแจกแจงรายชื่ออัญมณี แต่จากการสังเกตลำดับการเสนอข้อมูลนั้นสามารถระบุได้ว่า อัญมณีแบ่งเป็น 6 ประเภท รวมแล้วมี 25 ชนิด ได้แก่ 1) ไข่มุก 2) แก้วมณีแท้ มี 4 ชนิด ประกอบด้วย ทับทิม ไพฑูรย์ ไพลีน และแก้วผลึก 3) แก้วมณีที่มีกำเนิดก้ำกึ่งกัน (ส. อนุตราชาติ) มี 18 ชนิด ประกอบด้วย วิมลกะ สัสยกะ อัญชนมูลกะ ปิตตกะ สุลภกะ โลหิตากษะ มฤคาศมกะ โชยติรสะ (ท. แก้วโชติรส) มาเลยกะ อหิจฉัตรกะ กูรปะ ประติกูรปะ สุกันธิกูรปะ กษีรวกะ ศุกติจฺรณกะ ศิลาประวาลกะ ปุลกะ และศุกลปุลกะ 4) แก้วกระจก หรือพลอยกระจก 5) เพชร 6) ประพาฬ (KĀS. 2.11.2,28-32, 35-37,42) แต่อัญมณีที่มีคำอธิบายเรื่องการตรวจสอบคืออัญมณีประเภทไข่มุก แก้วมณี เพชร และประพาฬ เท่านั้น

ข. พุทธ.:

ตามนิยามของพุทธสัทิตา “รัตนะ” (ratna) เป็นคำเรียกรวมสิ่งมีค่าทุกชนิดที่มีคุณสมบัติเป็นเลิศ ตัวอย่างที่ยกมาได้แก่ ช้าง (dvīpa) ม้า (haya) ผู้หญิง (vanitā) และหิน (ในที่นี้หมายถึงรัตนชาติ) (upala) (VBS. 80.2) คำอธิบายนี้พ้องกับความคิดเรื่องสมบัติมีค่าของพระเจ้าจักรพรรดิ 7 ประการตามคติพุทธศาสนา แต่ในที่นี้ผู้แต่งมุ่งหมายถึงอัญมณีเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ผู้แต่งได้นำเสนอรายชื่ออัญมณี 22 ชนิด ได้แก่ 1) เพชร 2) ไพลีน 3) มรกต 4) กรรเกตระ 5) ทับทิม 6) รุธิระ (หินสีเลือด) 7) ไพฑูรย์ 8) ปุลกะ (โกเมน) 9) วิมลกะ 10) ราชมณี 11) สผฏิกะ (แก้วผลึก) 12) จันทรกานต์ 13) เสาคันธิกะ (ทับทิมชนิดหนึ่ง) 14) เพทาย 15) สังข์ 16) มหานิละ (ไพลีนชนิดสีเข้มขาบหรือน้ำเงินเข้ม) 17) บุษราคัม 18) พรหมมณี 19) โชยติรสะ (ท.

421234300

แก้วโชติรส) 20) สัสยกะ 21) ไช่มุก 22) ประพาฬ (VBS. 80.4-5) ส่วนอัญมณีที่มีคำอธิบาย เรื่องการตรวจสอบประกอบด้วย เพชร ไช่มุก ทับทิม และมรกตเท่านั้น

ค. ยุกติ:

ตามนิยามของยุกติกัลปตรุ อัญมณีคือส่วนสำคัญที่เป็นองค์ประกอบของเครื่องประดับ ทั้งหลาย เช่น มงกุฎ สร้อยคอ ต่างหู กำไล แหวน เป็นเครื่องรางของขลังอย่างหนึ่งซึ่งมีอานุภาพ บันดาลให้ผู้สวมใส่ประสบสิ่งที่ดีหรือร้ายได้ตามคุณสมบัติที่ปรากฏ นอกจากนี้ยังเป็นสิ่งที่คู่ควรกับ พระเจ้าแผ่นดิน (YKT. 84:41, 42, 46; 86:57) ตามตำราระบุจำนวนอัญมณีทั้งสิ้น 36 ชนิด ได้แก่ 1) เพชร 2) มรกต 3) ทับทิม 4) ไช่มุก 5) ไพลีน 6) มหานีล (ไพลีนชนิดสีเข้มขาว) 7) ไพฑูรย์ 8) คันธศัสยกะ 9) แก้วผลึกชนิดจันทรกานต์ 10) แก้วผลึกชนิดสุรยกานต์ 11) ปุลกะ (โกเมน) 12) กรรเกตะ(กรรเกตนะ) 13) บุษราคัม 14) ชโยติรส (แก้วโชติรส) 15) สผฏิกะ (แก้วผลึก) 16) ราชวรรตะ (นักอัญมณีวิทยาปัจจุบันระบุว่า เป็น “ลาพิสลาซูลี” ชื่อภาษาไทยคือ มณีสีคราม) 17) ราชมยะ 18) เสาคันธิกะ (ทับทิมชนิดหนึ่ง) 19) คัญชะ 20) สังข์ 21) พรหมมยะ 22) เพทาย 23) รุธิระ (หินสีเลือด) 24) ภัลลาตกะ (มรกตเทียมชนิดหนึ่ง) 25) ฐลิ้มรกดะ (lit. มรกตที่มีผง, น่าจะเป็นมรกตเทียมชนิดหนึ่งเช่นเดียวกัน) 26) ตุดถกะ (มรกตชั้น ที่ 4 ตามตำราอัญมณีชื่อ อคัสติมตะ) 27) สีสะ 28) ปิลุ (นักอัญมณีวิทยาปัจจุบันระบุว่า เป็น “หยก”) 29) ประพาฬ 30) คิริวัชระ 31) ฤษังคมณี (แก้วมณีจากพญานาค) 32) แก้วมณีตั้งเพชร 33) ฐฎิกะ (ไพลีนชนิดสีแดงเรื่อ) 34) ตาปัจฉะ 35) ภารามระ 36) อุตปละ (มรกตเทียมชนิดหนึ่ง) (YKT. 85:52-86:56)

ง. มาน:

มานโสลลาสะไม่มีข้อความแสดงคำจำกัดความของคำว่า “อัญมณี” แต่จากการพิจารณา ตัวบท วัตถุประสงค์ที่มีการอ้างถึงภายใต้หัวข้อ “รัตนปริกษา” ประกอบด้วย ทอง เงิน รวมถึงอัญมณีอีก 10 ชนิด ได้แก่ 1) เพชร 2) ไช่มุก 3) ทับทิม 4) ไพลีน 5) มรกต 6) แก้วผลึก 7) บุษราคัม 8) ไพฑูรย์ 9) เพทาย 10) ประพาฬ (MU. 395-529)

จ. ศุกร:

ศุกรนิตินิสาสะให้ข้อมูลอัญมณี 9 ชนิด ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นอัญมณีสำคัญ (mahāratna) ได้แก่ 1) เพชร 2) ไช่มุก 3) ประพาฬ 4) เพทาย 5) ไพลีน 6) ไพฑูรย์ 7) บุษราคัม 8) มรกต 9) ทับทิม (ŚNS. 4.2.41) ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะอัญมณีทั้งเก้าล้วนสมพงศ์กับดาวนพเคราะห์ซึ่งมี ลักษณะสีหรือลักษณะแสงสัมพันธ์กับสีหรือแสงที่ปรากฏในอัญมณีแต่ละชนิด ตัวอย่างเช่น ทับทิมมี

421234300

สีแดงตั้งสีจากแมลงอินจี เป็นที่โปรดปรานของพระอาทิตย์, เพชรเม็ดประกายเจ็ดจ้าและมีแสงตั้งดวงดาว เป็นที่โปรดปรานของพระศุกร์, เพทายมีสีน้ำตาลแดงแกมเหลืองอ่อน ๆ เป็นที่โปรดปรานของพระราหู เป็นต้น (ŚNS. 4.2.42-46) วัตถุอีกชนิดหนึ่งซึ่งจัดเป็นอัญมณีเช่นเดียวกัน คือ แก้วมณีจากนาค กล่าวกันว่าเป็นอัญมณีที่มีค่าล้ำเลิศและหายาก (ŚNS. 4.2.48)

3.3.2.2 กระบวนการตรวจสอบอัญมณี

ก. อรรถ.:

ก1) การกำเนิดอัญมณี อัญมณีเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ พบรายละเอียดเฉพาะในเรื่องเพชรและไข่มุก โดยระบุว่าเพชรเกิดในเหมือง แม่น้ำ และที่อื่น ๆ ทั่วไป (KAS. 2.11.38) ส่วนไข่มุกเกิดในหอยมุก หอยสังข์ และที่อื่น ๆ (KAS. 2.11.3)

ก2) แหล่งกำเนิดอัญมณี อัญมณีส่วนใหญ่พบในดินแดนทางตอนใต้ของชมพูทวีป ซึ่งมีทั้งแหล่งที่สามารถระบุพิกัดทางภูมิศาสตร์ได้และไม่สามารถระบุพิกัดทางภูมิศาสตร์ได้ ตัวอย่างเช่น ตามรปรรรณี (tāmaparṇī) ในคำว่า ตามรปรรรณิกะ (tāmaparṇika) เป็นชื่อแม่น้ำสายหนึ่งในอาณาจักรปาณฑยะซึ่งให้กำเนิดไข่มุก พิกัดปัจจุบันอยู่ในรัฐมัทราสทางตอนใต้ของอินเดีย, มณิมันตะ (maṇimanta) ในคำว่า มณิมันตะกะ (maṇimantaka) เป็นชื่อดินแดนแถบภูเขาหิมาลัยซึ่งให้กำเนิดเพชร ไม่สามารถระบุพิกัดทางภูมิศาสตร์ได้, ปารสมุทระ (pārasamudraka) ในคำว่า ปารสมุทระกะ (pārasamudraka) เป็นชื่อโบราณซึ่งหมายถึงดินแดนแถบศรีลังกาในปัจจุบัน และเป็นแหล่งที่ให้กำเนิดแก้วมณีชนิดต่าง ๆ ส่วนดินแดนทางตอนเหนือที่ให้กำเนิดอัญมณีมีเพียงแห่งเดียว คือ ภูเขาหิมาลัย เป็นแหล่งกำเนิดของไข่มุก (*haimavatam mauktikam*) อย่างไรก็ตาม มีอัญมณีบางชนิดที่พบในแหล่งนอกชมพูทวีป ตัวอย่างเช่น แหล่งที่พบแก้วประพาฬ 2 แหล่งในแถบดินแดนของชนชาติกรีก คือ 1) อลกันทะ (alakanda) ในคำว่า อลกันทะกะ (ālakandaka) มีผู้สันนิษฐานว่าหมายถึงเมืองอเล็กซานเดรียในอาณาจักรกรีกโบราณ (Alexandria) 2) วิวรรณะ (vivarna) ในคำว่า ไววรรณิกะ (vaivarna) เป็นชื่อของมหาสมุทรที่อยู่ใกล้กับเกาะของชนเผ่ายวณะ (yavana) หรือชนชาติกรีกในปัจจุบัน (KAS. 2.11.2, 28, 42)

ก3) คุณสมบัติหรือลักษณะเด่นของอัญมณี

คำอธิบายคุณสมบัติหรือลักษณะเด่นของอัญมณีส่วนมากเน้นที่ด้านสี การระบุสีมักเปรียบเทียบกับพืช สัตว์ ธาตุวัตถุ ตลอดจนสภาพแวดล้อมในธรรมชาติ มีรายละเอียดดังนี้

421234300

(1) เพชร มี 6 สี ได้แก่ สีดั่งแก้วพลีกริสุทธิ ดอกจามจรีสีทอง ดอกมูลาฎี ตาแมว เยี่ยววัว และมันวัว

(2) ไช้มุก ไม่มีข้อมูล

(3) ทับทิม (แก้วมณีชนิดหนึ่ง) มี 4 สี ได้แก่ สีแดงกระจ่างใส สีดั่งตะวันแรกขึ้น สีดั่งดอกบัวหลวง และสีดั่งดอกทองกลาง

(4) มรกต ไม่มีข้อมูล

(5) ไพลิน (แก้วมณีชนิดหนึ่ง) มี 3 สี ได้แก่ สีดั่งดอกถั่วกราสพี ลูกหว่า และเมฆ

(6) ไพฑูรย์ (แก้วมณีชนิดหนึ่ง) มี 8 สี ได้แก่ สีดั่งดอกบัวขาบ ดอกจามจรีสีทอง ไม้ไผ่ ขนนกแก้ว เยี่ยววัว มันวัว ดาวบุษยะ และน้ำ(ทะเล)

(7) ประพาห มี 2 สี ได้แก่ สีแดงแก่ และสีดั่งดอกบัวหลวง

แม้อัญมณีแต่ละชนิดจะมีสีเป็นลักษณะเด่นเฉพาะตัว แต่จากข้อมูลที่น่าเสนอข้างต้นจะเห็นได้ว่าอัญมณีบางชนิดมีสีที่ซ้ำกัน กล่าวคือ สีดั่งดอกจามจรีสีทอง สีดั่งเยี่ยววัว และสีดั่งมันวัว เป็นสีที่พบทั้งในเพชรและไพฑูรย์ สีดั่งดอกบัวหลวงเป็นสีที่พบทั้งในทับทิมและประพาห การสังเกตคุณสมบัติด้านสีเพียงด้านเดียวจึงไม่อาจจำแนกความแตกต่างระหว่างอัญมณีแต่ละชนิดได้ จำเป็นจะต้องพิจารณาคุณสมบัติด้านอื่น หรือปัจจัยด้านอื่น เช่น การกำเนิด แหล่งกำเนิด ประกอบกันด้วยในกรณีของทับทิมกับประพาหซึ่งมีสีแดงใกล้เคียงกัน หากเราทราบว่าอัญมณีที่ตรวจสอบนั้นมาจากอัญมณีชนิดใด อัญมณีชนิดนั้นคือประพาห ส่วนในกรณีของเพชรกับไพฑูรย์ หากเราทราบว่าอัญมณีที่ตรวจสอบลอยน้ำได้ มีความทนทานต่อแรงกระแทก และมีถิ่นกำเนิดในอินทรวานะ (แคว้นกลิงค์) อัญมณีชนิดนั้นคือเพชร เป็นต้น (KAS. 2.11.29-31, 39, 42)

ก4) การพิสูจน์คุณสมบัติของอัญมณี

ไม่พบข้อมูล

ก5) การประเมินค่าอัญมณี

การประเมินค่าอัญมณีเป็นการจัดระดับคุณภาพและกำหนดคุณค่าของอัญมณีที่ต้องการตรวจสอบ ประเด็นที่น่าสนใจมีดังต่อไปนี้

421234300

1. มุมมองในการประเมินค่าอัญมณีแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ 1) ด้านดี ใช้คำเรียกว่า *praśasta* (เป็นที่น่ายกย่อง) หรือ *guna* (มีคุณสมบัติดี, มีลักษณะให้คุณ) 2) ด้านไม่ดี ใช้คำเรียกว่า *apraśasta* (ไม่เป็นที่น่ายกย่อง) หรือ *doṣa* (มีคุณสมบัติไม่ดี, มีลักษณะให้โทษ)

2. ในการประเมินค่าอัญมณีนั้นผู้ตรวจสอบจะต้องพิจารณาคุณสมบัติของอัญมณีหลายด้านประกอบกัน ครอบคลุมเรื่องสี รูปทรง แสง ความสะอาด พื้นผิว ความแข็ง น้ำหนัก และขนาด

3. อัญมณีแต่ละชนิดให้ความสำคัญแก่องค์ประกอบของคุณสมบัติแต่ละด้านไม่เท่ากัน ตัวอย่างเช่น หากเปรียบเทียบเกณฑ์การประเมินค่าระหว่างเพชรกับแก้วมณีแล้ว จะพบว่าอัญมณีทั้งสองชนิดให้ความสำคัญแก่เรื่องรูปทรง แสง และน้ำหนักเหมือนกัน แต่จะมีองค์ประกอบอื่นที่ต้องพิจารณาเพิ่มเติมแตกต่างกัน กล่าวคือ การประเมินเพชรคำนึงถึงเรื่องความแข็งร่วมด้วย ในขณะที่การประเมินแก้วมณีจะไม่คำนึงถึงความแข็ง เพราะแก้วมณีที่ดีจะต้องสามารถเจาะรูได้ แต่องค์ประกอบอื่น ๆ ที่จะต้องคำนึงถึงคือ ความเข้มของสี ความสะอาดไร้ตำหนิ และความเรียบมันของพื้นผิว

4. ถึงแม้ว่าอัญมณีแต่ละชนิดให้ความสำคัญแก่คุณสมบัติบางด้านเท่าเทียมกัน แต่เกณฑ์ในการประเมินย่อมแตกต่างกันไปตามธรรมชาติของอัญมณีเหล่านั้น ตัวอย่างเช่น คุณสมบัตিদ้านรูปทรงเป็นปัจจัยที่จำเป็นในการประเมินค่าอัญมณีทุกชนิด ทว่าเกณฑ์การประเมินรูปทรงสำหรับอัญมณีแต่ละชนิดมีรายละเอียดแตกต่างกันดังนี้คือ

เพชร เพชรที่ดีจะต้องมีมุมเพชรสมมาตร สามารถหมุนได้คล้ายกระสวย ส่วนเพชรที่ไม่ดีนั้นมุมเพชรจะถูกทำลาย หรือหมดเหลี่ยม

ไข่มุก ไข่มุกที่ดีจะต้องเป็นทรงกลมเท่านั้น และลักษณะเม็ดไม่สับสน ส่วนไข่มุกที่ไม่ดีจะมีรูปทรงต่าง ๆ เช่น ทรงดั่งถั่วเลนทิล ทรงสามเหลี่ยม ทรงดั่งเต่า ทรงดั่งเกราะ ทรงดั่งจันทร์เสี้ยว ฯลฯ

แก้วมณี (ทับทิม ไพลิน และไพฑูรย์) แก้วมณีที่ดีจะต้องมีรูปทรง อาจเป็นทรงหกเหลี่ยม ทรงสี่เหลี่ยม หรือทรงกลมก็ได้ ส่วนข้อบกพร่องด้านรูปทรงไม่มีข้อมูลระบุไว้

ประพาฬ ประพาฬที่ดีจะต้องมีพื้นผิวเรียบ ไม่มีลักษณะที่นูนขึ้นตรงกลางเหมือนตะพองข้าง

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

5. นอกจากรูปทรงแล้ว เภณท์ที่มีความสำคัญรองลงมา คือ แสง และน้ำหนัก อัญมณีส่วนใหญ่ โดยเฉพาะเพชร ไข่มุก และแก้วมณี มีการกำหนดเงื่อนไขของเภณท์ทั้งสองประการนี้ คล้ายกัน กล่าวคือ อัญมณีที่ดีจะต้องมีรัศมีเจิดจรัส ไม่ซีดจาง นอกจากนี้ควรมีน้ำหนักมาก (KAŚ. 2.11.4, 5, 33, 34, 40, 41)

ก6) การกำหนดราคาอัญมณี

ศาสตร์แห่งอัญมณีในวรรณคดีไม่มีข้อมูลราคาซื้อขายอัญมณี สาเหตุน่าจะเป็น เพราะว่าการตรวจสอบอัญมณีเป็นไปเพื่อคัดสรรของมีค่าต่าง ๆ นำไปบรรจุลงสู่ท้องพระคลัง ตาม บทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของหัวหน้ากองงานพระคลัง (KAŚ. 2.19.1) ส่วนการค้าอัญมณีอยู่ในความ รับผิดชอบโดยตรงของผู้คุมเหมือง (KAŚ. 2.12.27) แม้ไม่พบข้อมูลมาตรฐานราคาอัญมณีอย่าง ชัดเจน แต่ผู้วิจัยเชื่อว่าการซื้อขายอัญมณีน่าจะเกิดขึ้นแล้วในยุคสมัยที่มีการประพันธ์ตำรา เนื่องจากพบร่องรอยของ **มาตราขังเพชร** ในอิทธิภณท์ที่ 2 อธิบายที่ 19 ประการที่ 37 ว่าด้วย มาตรฐานการขังดวงวัด (tulāmānapautavam) ความว่า “20 ตัณฑุละ เป็น 1 ธรณะของเพชร” (*vimśatitaṇḍulaṃ vajradharaṇam* || KAŚ. 2.19.7 ||) ในที่นี้คำว่า “ตัณฑุละ” เป็นหน่วย น้ำหนักเมล็ดข้าว ใช้กับการขังเพชรโดยเฉพาะ ส่วน “ธรณะ” เป็นหน่วยชั่งน้ำหนักโลหะเงิน มีค่า เท่ากับน้ำหนักเมล็ดฝักกาดขาว (gaurasaraṣapa) 1,408 เม็ด ตามตำราอรรถศาสตร์ (KAŚ. 2.19.4-7) หรือเมล็ดมะกล่ำตาหนู (kṛṣṇala, guṅjā) 32 เม็ด ตามคัมภีร์มนุสมฤติ (Mn. 8.135-136)

ข. พุทธ:

ข1) การกำเนิดอัญมณี

ความเห็นเรื่องกำเนิดอัญมณีมี 3 ลักษณะ ดังนี้คือ 1) อัญมณีเกิดจากแทตย์ที่มีชื่อว่า พละ 2) อัญมณีเกิดจากฤชชีจิ 3) อัญมณีเกิดจากพลังภายในแผ่นดิน (VBS. 80.3) ภัฏโฏตปละได้ ให้อธิบายเกี่ยวกับความเห็นทั้งสามประการดังนี้²⁷

1. อัญมณีเกิดจากแทตย์พละ

sambhūtāni valād daityād ratnāni vividhāni ca |

²⁷ เนื้อหาของคำอธิบายความเห็นทั้งสามประการหยิบยกมาจากบางส่วนของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทของผู้วิจัย เรื่อง อัญมณีวิทยาในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีไทย หน้าที 23-25

gatāni nānāvarṇatvam asthibhyo bhūmisamśrayāt || BhU.
79.3a ||

อัญมณีชนิดต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากพลະผู้เป็นแทตย์ (และ) เกิดขึ้นจากกระดูก
ทั้งหลาย ได้แปรสภาพไปสู่ความมีหลากสีโดยอาศัยแผ่นดินนั้น

อรรถาธิบายบทนี้อ้างถึงแทตย์ผู้มีนามว่า พลະ ซึ่งก็คือ อสูรละ (Vala) ในคัมภีร์ฤคเวท
อสูรตนนี้เป็นผู้กักเก็บน้ำฝนและปิดกั้นแสงสว่างจนทำให้โลกแห่งแล้ง ภายหลังถูกพระอินทร์สังหาร
ฝนจึงตกลงมาสู่โลก และผืนแผ่นดินได้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง รัตนปริกษาของพุทธ
ภักฎะได้หยิบยกพลาสุรมาสร้างเรื่องราวขึ้นใหม่เพื่อเล่าถึงมูลเหตุการเกิดอัญมณี เรื่องราวมีอยู่ว่า
พระอินทร์ผู้เป็นหัวหน้าทวยเทพได้ทำสงครามกับพลาสุรหลายต่อหลายครั้ง หวังที่จะปราบพลา
สุรให้ราบคาบแต่ก็ไม่เคยปราบได้ วันหนึ่งเหล่าเทวดาจึงคิดกลอุบายอันแยบยลขึ้นเพื่อปราบพ
ลาสุร โดยขอร้องให้เขาอุทิศตนเป็นสัตรบุชายัญ พลาสุรตอบตกลง และถูกเทวดาจับมัดไว้กับ
เสาหินในยัชฌุพิธิโดยที่ไม่คิดจะหลบหนี โดยเหตุที่พลาสุรเป็นผู้มีคุณธรรมสูงส่ง กล่าวคือ มีจิตใจกล้า
หาญ รักษาวาจาสัตย์ และปรารถนาที่จะอุทิศชีวิตเพื่อส่วนรวมโดยไม่คำนึงถึงความทรمانที่ตนต้อง
เผชิญ เป็นเหตุให้ในยามที่เขาสิ้นชีวิตแล้วนั้น อวัยวะแต่ละส่วนของเขาได้กลายเป็นเชื้อกำเนิดอัญมณี

2. อัญมณีเกิดจากฤษีทธีจิ

ratnāni dadhīcimuner jātāni sahasraśo loke |

asthibhyo bhūmivaśād nānāvarṇatvam āgatāni guṇaiḥ || BhU.
79.3b ||

(Tripāthī, 1968, p. 873)

อัญมณีทั้งหลายที่ปรากฏในโลกนับพันเกิดจากกระดูกทั้งหลายของ
พระมุณีทธีจิ และได้แปรสภาพไปสู่ความมีหลากสีพร้อมด้วยคุณสมบัติ
ทั้งหลายโดยเป็นไปตามอำนาจแห่งแผ่นดิน

ฤษีทธีจิตามคำประพันธ์ข้างต้นเป็นบุตรของพราหมณ์อถรรวันซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดไฟตาม
คัมภีร์พระเวท ฤษีทธีจินอกจากจะมีชื่อเสียงในคัมภีร์พระเวทแล้วก็ยังเป็นตัวเอกของเทพปกรณัม
หลายเรื่อง มีเรื่องหนึ่งเล่าว่า เทพตวัชตฤได้นำกระดูกของฤษีทธีจิมาทำเป็นวัชระ เพื่อให้พระอินทร์
ใช้สังหารอสูร 99 ตนซึ่งเป็นบริวารของวฤตราสุร²⁸ ต่อมาคัมภีร์อิติहाสะและปุราณะได้นำเรื่องนี้มา
เล่าใหม่ในทำนองเดียวกัน ความว่า พระพรหมได้แนะนำให้พระอินทร์ใช้อาวุธที่ทำจากกระดูกของ

²⁸ indro dadhīco asthabhir vṛtrāṅy apratiṣkutaḥ |

jaghāna navatīr nava || RV. 1.84.13 ||

ฤๅษีฤๅษีในการสังหารวฤๅษี ครั้นเมื่อพระอินทร์ได้เข้าไปหาฤๅษีฤๅษีตามคำแนะนำของพระพรหม ฤๅษีฤๅษีได้สละชีวิตแก่พระอินทร์โดยไม่รีรอ พลังแห่งการบำเพ็ญตบะอันแก่กล้ามาเป็นเวลายาวนาน ทำให้อาวุธที่ทำจากกระดูกของฤๅษีฤๅษีนั้นกลายเป็นอาวุธที่ทรงพลังของพระอินทร์ ซึ่งเรียกว่า “วัชระ” (vajra) และต่อมาวัชระได้กลายเป็นคำเรียกเพชร ซึ่งถือเป็นอัญมณีที่มีความแข็งมากที่สุด ในบรรดาอัญมณีทุกชนิด (Stuley & Stuley, 2019; Williams, 2003, p. 103)

3. อัญมณีเกิดจากพลังภายในแผ่นดิน

สำหรับหัวข้อนี้ภควโฆฏตปะละไม่ได้ยกคำประพันธ์มาอธิบายในประเด็นดังกล่าว แต่มีข้อความร้อยแก้วตอนหนึ่งระบุว่า upalā ratnarūpatvam prāptāḥ kālāntareṇeti prāhuḥ | (Tripāthī, 1968, p. 873) “มีผู้กล่าวว่า ก่อนหินทั้งหลายได้บรรลุถึงสภาวะแห่งการก่อรูปเป็นอัญมณีเมื่อเวลาผ่านไป” ในที่นี้ Bhat ได้ให้ความเห็นว่า ข้อความดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็นยุคปัจจุบันที่มองว่า การก่อรูปของอัญมณีเป็นผลของแรงกดดันมหาศาลที่อยู่ใต้พื้นดิน (Bhat, 2003, p. 738) ในทางวิทยาศาสตร์มีคำอธิบายว่า อัญมณีคือแร่ที่มีค่าอันเนื่องมาจากคุณสมบัติพิเศษบางประการ ซึ่งจะอยู่ในรูปของธาตุหรือสารประกอบ มีองค์ประกอบทางเคมีและโครงสร้างผลึกที่แน่นอน เมื่อธาตุหลายธาตุภายในโลกทำปฏิกิริยาเคมีต่อกัน ผ่านสภาวะอุณหภูมิและความกดดันในระดับที่ลึกลงไปจากผิวโลกชั้นต่าง ๆ แล้ว ผลึกอัญมณีจึงก่อรูปขึ้นเป็นอัญมณีประเภทต่าง ๆ โดยอัญมณีแต่ละประเภทก็ยังมีลักษณะปลีกย่อยจำแนกออกไปเป็นหลายชนิด

อนึ่ง ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า การอ้างถึงกระดูกของบุคคลศักดิ์สิทธิ์ทั้งสองในเทพปกรณัมอินเดียบราฮ์มน คือ พลาสุรและฤๅษีฤๅษี น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำเนิดเพชรโดยตรง เพราะอย่างน้อยที่สุดใน รัตนปริกาษาของพุทธภควโฆฏตปะละก็มีความตอนหนึ่งระบุว่า กระดูกของอสุรพละได้แปรสภาพเป็นเพชร ดังนี้

tasyāsthileśo nipapāta yeṣu bhuvāḥ pradeseṣu kathamcid eva |
vajrāṇi vajrāyudhanirjigīṣor bhavanti nānākṛtimanti teṣu || BRP.

17 ||

อนุภาคแห่งกระดูกของพลาสุรผู้ปรารถนาที่จะเอาชนะพระอินทร์ได้ร่วงลงสู่
ดินแดนหลายแห่งในโลก และกลายเป็นเพชรที่มีรูปลักษณ์ต่าง ๆ

นอกจากนี้ ในรายละเอียดของเรื่องไข่มุกและทับทิมก็มีข้อมูลเพิ่มเติมดังนี้คือ ไข่มุกมีกำเนิดในสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตในธรรมชาติ 8 ชนิด ได้แก่ หอยมุก หอยสังข์ ช้าง นาคหรืองู เมฆ ไม้ไผ่ ปลาหวา และหมูป่า (VBS. 81.1) ส่วนทับทิมมีกำเนิดในวัตถุธรรมชาติ 3 ชนิด ได้แก่ แร่กำมะถัน หินกูรูวินทะ และแก้วผลึก (VBS. 82.1-2)

ข2) แหล่งกำเนิดอัญมณี

ตามตำราให้ข้อมูลแหล่งกำเนิดอัญมณีเพียง 2 ชนิดเท่านั้น คือ เพชรและไข่มุก แหล่งอัญมณีกระจายอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ของอินเดีย สถานที่ที่เป็นแหล่งเพชรโดยเฉพาะ ได้แก่ ภูเขาหิมาลัยทางตอนเหนือ, แคว้นโกศลและแคว้นสุราษฎร์ทางตะวันออก, แคว้นสุราษฎร์และเมืองสุรปาระทางตะวันตก, แม่น้ำเวณา ภูเขาตังคะ และแคว้นปุลนทระทางตอนใต้ ส่วนสถานที่ที่เป็นแหล่งไข่มุกโดยเฉพาะ ได้แก่ ภูเขาหิมาลัยทางตอนเหนือ แคว้นสุราษฎร์ทางตะวันออก นอกนั้นเป็นแหล่งทางตอนใต้ ประกอบด้วย แม่น้ำตามรปรรณี อาณาจักรปาดนทยะ และเกาะสิงหล นอกจากนี้ไข่มุกยังพบที่อาณาจักรเปอร์เซีย มีข้อสังเกตว่าสถานที่ที่พบไข่มุกตามที่ได้ระบุนานี้ก็เคยมีการอ้างถึงใน อรรถศาสตร์ด้วย

ข3) คุณสมบัติหรือลักษณะเด่นของอัญมณี

คำอธิบายคุณสมบัติหรือลักษณะเด่นของอัญมณีส่วนมากเน้นที่ด้านสี การระบุสีมักเปรียบเทียบกับพืช สัตว์ ธาตุวัตถุ ตลอดจนสภาพแวดล้อมในธรรมชาติเช่นเดียวกับที่ปรากฏใน อรรถศาสตร์ มีรายละเอียดดังนี้

(1) **เพชร** มี 7 สี ได้แก่ สีขาวใส สีออกเหลือง สีแดงอ่อน สีแดงเรื่อ สีดำ สีดั่งดอกจามจู้รี สีทอง และสีดั่งดอกข้าวสาลี สีที่เกิดในเพชรเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงแหล่งกำเนิดของเพชรด้วย ตัวอย่างเช่น หากพบเพชรสีขาวใส หรือเพชรไร้สี (visuddha) ก็สามารถทราบได้ว่าเพชรนั้นมาจาก ริมฝั่งแม่น้ำเวณา เพชรที่มีสีในกลุ่มสีแดงมาจากภูเขาหิมาลัยและแคว้นสุราษฎร์ ทว่ามีลักษณะแตกต่างก็คือ เพชรจากภูเขาหิมาลัยจะมีสีแบบทองแดงอ่อน (īṣattāmra) ในขณะที่เพชรจากแคว้นสุราษฎร์มีสีขาวออกไปทางทองแดง (ātāmra) (VBS. 80.6-7) นอกจากนี้ยังพบการนำแนวคิดเรื่องสีประจำวันจรณะและสีประจำเทพผู้รักษาทิศตามคติฮินดูมาใช้วิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของเพชรด้วย วิธีการเช่นนี้สอดคล้องกับที่ปรากฏในตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดี่ยว หากแต่มีรายละเอียดต่างกัน (VBS. 80.11, 80.8-10)

(2) **ไข่มุก** ไข่มุกที่สามารถประเมินราคาได้คือไข่มุกที่มีกำเนิดในหอยมุกเท่านั้น ในการอธิบายคุณสมบัติของไข่มุกจะนำแนวคิดเรื่องสถานที่อันเป็นแหล่งกำเนิดและสีประจำเทพเจ้าตามคติฮินดูเข้ามาช่วยวิเคราะห์คุณสมบัติ โดยทั่วไปแล้วการตรวจสอบไข่มุกเน้นการพิจารณาสี แสง รูปทรง และขนาดเป็นสำคัญ ในบรรดาไข่มุกที่มาจากแหล่งต่าง ๆ ไข่มุกจากเปอร์เซียซึ่งมีลักษณะเฉพาะคือ มีสีขาว มีรัศมีเปล่งประกาย และมีน้ำหนักมาก ถือว่ามีคุณภาพสูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับไข่มุกจากแหล่งอื่น (VBS. 81.3-6, 7, 8)

421234300

(3) **ทับทิม** ทับทิมแบ่งเป็น 3 ชนิด ตามลักษณะของวัตถุดิบกำเนิด ได้แก่ ทับทิมที่เกิดจากแก้วผลึก (sphatikabhava) ทับทิมที่เกิดจากหินกูรูวินทะ (kuruvindabhava) และทับทิมที่เกิดจากแร่กำมะถัน (saugandhikaja) คำอธิบายคุณสมบัติเน้นที่สี แสง และความสะอาดเป็นหลัก มีข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะเด่นของทับทิมแต่ละชนิดดังนี้คือ ทับทิมสพฏิกะมีรัศมีเจดจรัส ทับทิมกูรูวินทะมีหลายสีผสมกัน มีแร่ธาตุเจือปน ส่วนทับทิมเสาคันธิกะมีสีค่อนข้างซีขาว (VBS. 82.1-2)

(4) **มรกต** ระบุเพียงคุณสมบัติด้านสีซึ่งเปรียบได้กับสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ ได้แก่ สีดั่งนกแก้ว ไบไฟ่ ต้นกล้วย และดอกจามจรัสสีทอง (VBS. 83.1) มีข้อสังเกตว่า สีของมรกตที่เปรียบกับนกแก้ว ไบไฟ่ และดอกจามจรัสสีทองในตำรานี้พ้องกับคำเรียกสีไพฑูรย์ในอรรถศาสตร์ด้วย

ข4) การพิสูจน์คุณสมบัติของอัญมณี ไม่พบข้อมูล

ข5) การประเมินค่าอัญมณี

มุมมองในการประเมินค่าแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ ด้านที่ดี และด้านที่ไม่ดี โดยใช้คำคู่ เช่น śubha-aśubha (เป็นมงคล-ไม่เป็นมงคล), guṇayukta-hīnaguṇa (มีคุณสมบัติ-ขาดคุณสมบัติ), maṇiguṇa-maṇidoṣa (ลักษณะคุณ-โทษ ของอัญมณี) เป็นต้น และมีข้อความแสดงความเชื่อเรื่องการให้ผลของอัญมณีตามคุณสมบัติหรือด้อยที่ปรากฏด้วย ส่วนเกณฑ์ในการประเมินคุณสมบัติย่อมแตกต่างกันตามชนิดของอัญมณี คุณภาพของเพชรประเมินจากรูปทรง แสง ความสะอาด พื้นผิว ความแข็ง และน้ำหนักเป็นหลัก ไช่มุกไม่มีเกณฑ์การประเมิน เนื่องจากไช่มุกทุกสี ทุกรูปทรง และทุกขนาด เป็นอัญมณีมีมูลค่าทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม หากไช่มุกมีสีที่ผิดไปจากมาตรฐาน เช่น มีสีอื่นที่ไม่ใช่สีขาว หรือมีสีอื่นปะปนเข้ามาในสีขาว รวมทั้งมีพื้นผิวที่ไม่เรียบ ก็อาจส่งผลให้ราคาต่ำกว่ามาตรฐานได้ ส่วนทับทิมใช้เกณฑ์การประเมินคล้ายเพชร ทว่าสิ่งที่เน้นคือ ความเข้มของสี รวมทั้งความเจดจรัสและความเรืองรองของแสงทั้งภายนอกและภายในอัญมณี (VBS. 80.14, 18 ; 82.3) นอกจากนี้ อัญมณีโดยเฉพาะเพชรและทับทิมที่ถือว่ามีคุณภาพนั้นควรปราศจากคุณสมบัติที่จัดว่าเป็นโทษ โดยเฉพาะลักษณะรูปทรงที่ไม่สมบูรณ์ รวมถึงการมีตำหนิและคราบสกปรกอยู่ในเนื้ออัญมณี (VBS. 80.15, 18 ; 82.4)

ข6) การกำหนดราคาอัญมณี

อัญมณีที่ได้รับการกำหนดราคามี 3 ชนิด คือ เพชร ไช่มุก และทับทิม ยกเว้นมรกต มาตราชั่งที่ใช้ในการประเมินราคาซื้อขายอัญมณีพบว่ามีเฉพาะมาตราชั่งเพชรเท่านั้น หน่วยชั่งพื้นฐานของเพชรคือ ตันฑุละ (taṇḍula, lit. เมล็ดข้าว) เช่นเดียวกับอรรถศาสตร์ แต่การเทียบค่าน้ำหนักต่างกัน (VBS. 80.12) ต่อมาภฏโฏตปะละ (Bhaṭṭotpala) ผู้ประพันธ์อรรถกถาพหูสัทสัทิตา

(A.D. 966) ได้เพิ่มเติมคำอธิบายมาตราชั่งอัญมณีชนิดอื่นนอกเหนือจากเพชรด้วย จากการตรวจสอบต้นฉบับพบว่าข้อความตั้งแต่ 5 กฤษณะ จนถึง 1 ปละ ตรงกับมาตราชั่งทองในมนุสมฤติ²⁹ และพ้องกับมาตราชั่งทองในอรรถศาสตร์ มาตราชั่งระบบกฤษณะนี้เป็นมาตราที่ใช้ร่วมกันในการชั่งไข่มุกและทับทิม ราคาอัญมณีทุกชนิดคิดเป็นหน่วยเงินตราแบบเดียวกันทั้งหมด คือ การษาปณะ (kārsāpaṇa) ซึ่งหมายถึง เหรียญกษาปณ์ชนิดเงินน้ำหนัก 1 กรรณะ ส่วนการกำหนดราคาอัญมณีโดยสังเขปเป็นดังนี้

(1) **เพชร** ราคาเพชรพิจารณาตามน้ำหนัก โดยกำหนดพิกัตรราคาสูงสุด 20 ตัณฑุละ และจะปรับราคาลดลงตามน้ำหนักที่น้อยกว่าขั้นละ 2 ตัณฑุละ (VBS. 80.13) ระบบนี้มีลักษณะคล้ายกับที่ปรากฏในตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดียว ทว่าในรายละเอียดมีข้อมูลราคาแตกต่างกัน

(2) **ไข่มุก** พิกัตรราคาไข่มุกแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1) พิกัตรราคาไข่มุกขนาดใหญ่ ใช้สำหรับไข่มุกที่มีน้ำหนักตั้งแต่ 2.5 คุณุชา (guṅjā, lit. เมล็ดมะกอล์ฟดาหนุ) ขึ้นไปจนถึง 4 มาษกะ (māṣaka, lit. เมล็ดถั่ว มีค่าเท่ากับ 20 คุณุชา) การคิดราคาจะพิจารณาตามน้ำหนักที่ชั่งได้ 2) พิกัตรราคาไข่มุกขนาดเล็ก ใช้สำหรับไข่มุกที่มีน้ำหนักโดยเฉลี่ยต่ำกว่า 2.5 คุณุชา การคิดราคาไข่มุกจะคิดตามจำนวนเม็ดโดยรวมต่อน้ำหนักมาตรฐาน 1 ธรณะ โดยที่ 1 ธรณะมีค่าเท่ากับ 32 คุณุชา ซึ่งเป็นค่าที่ตรงกับตำราอรรถศาสตร์และคัมภีร์มนุสมฤติ พิกัตรราคาซึ่งมีจำนวนรวมของไข่มุก 13 เม็ดต่อ 1 ธรณะ เป็นราคาตั้งต้นสูงสุด ส่วนพิกัตรราคาไข่มุกจำนวนรวม 500 เม็ดต่อ 1 ธรณะ เป็นราคาต่ำสุด (VBS. 81.9-16)

(3) **ทับทิม** อาจกล่าวได้ว่าพหุหัตสัหิตาเป็นตำราเล่มแรกที่ทำให้ข้อมูลพิกัตรราคาทับทิม เพราะข้อมูลนี้ไม่เคยปรากฏมาก่อนในตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดียว การกำหนดราคาทับทิมพิจารณาตามน้ำหนัก โดยทับทิมที่สามารถคิดราคาได้จะต้องมีน้ำหนักตั้งแต่ 2 มาษกะ ไปจนถึง 1 ปละ หรือ 64 มาษกะ ซึ่งเทียบเท่าน้ำหนักมาตรฐาน 10 คุณุชา ถึง 320 คุณุชา อัตราราคาสูงสุดคือทับทิมน้ำหนัก 1 ปละ ราคา 26,000 การษาปณะ และราคาจะลดลงไปตามน้ำหนักทับทิมที่ลดลงคราวละเท่า ๆ กัน (VBS. 82.7-9) มีข้อสังเกตว่า เมื่อเปรียบเทียบมูลค่าระหว่างไข่มุกกับทับทิมในน้ำหนักที่เท่ากันแล้ว ไข่มุกมีมูลค่ามากกว่าทับทิม เห็นได้จากในค่าน้ำหนักที่เท่ากัน 4 มาษกะนั้น ไข่มุกมีราคา 5,300 การษาปณะ ในขณะที่ทับทิมมีราคา 1,000 การษาปณะ

²⁹ ...“pañcakṛṣṇalako māṣas te suvarṇas tu ṣoḍaśa | palam suvarṇās catvārah” iti | eva palasya yo daśabhāga sa dharaṇam ity ucyate | (Tripāṭhī, 1968: 880)

อธิบายว่า 5 กฤษณะ เป็น 1 มาษะ, 16 มาษะ เป็น 1 สุวรรณะ, 4 สุวรรณะ เป็น 1 ปละ ที่ว่าส่วนหนึ่งในสิบส่วนของปละนั้น เรียกว่า ธรณะ

ค. ยุกติ.:

ค1) การกำเนิดอัญมณี

ยุกติกัลปตรูอธิบายกำเนิดอัญมณีด้วยเรื่องเล่าว่าด้วยตำนานเวลาสุรพลีชีพ เวลาสุรในยุคติ กัลปตรูนี้เป็นบุคคลเดียวกันกับแทตย์พละในพฤตส์หิตา นอกจากนี้ในส่วนนำของเนื้อหาอัญมณีแต่ละชนิดก็มีคำอธิบายการกำเนิดของอัญมณีเพิ่มเติม ซึ่งเชื่อมโยงกับตำนานเวลาสุรที่เล่าไว้ในตอนต้น จากการวิจัยพบว่าข้อมูลต่าง ๆ ตรงกันกับที่ปรากฏในครุฑปุราณะ

ค2) แหล่งกำเนิดอัญมณี

มีข้อมูลแหล่งกำเนิดอัญมณีแทบทุกชนิด ยกเว้นมรกตซึ่งไม่พบข้อมูล แหล่งเพชรและไข่มุกที่ระบุในยุคติ กัลปตรูโดยมากไม่แตกต่างจากที่พบในพฤตส์หิตา ส่วนอัญมณีชนิดอื่น ๆ มีข้อมูลโดยสรุปดังนี้ **ทับทิม**มักพบทางตอนใต้ของอินเดีย บริเวณเกาะสิงหล เมืองกาลปุระ แคว้นอันธระ และแคว้นตุมพระ โดยเฉพาะที่เกาะสิงหลนั้นเป็นแหล่งของทับทิมคุณภาพสูง **ไพลิน**เป็นอัญมณีที่พบในแหล่งเดียวกันนั้น คือ ริมฝั่งมหาสมุทรของเกาะสิงหล **ไพฑูรย์**พบบริเวณพื้นที่ไม่ไกลจากภูเขาวิฑูระ ซึ่งสันนิษฐานว่าอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของดินแดนชมพูทวีป ส่วน**ประพาฬ**พบในมหาสมุทรทั่วไป และอาจพบที่ภูเขาหิมาลัยด้วย

ค3) คุณสมบัติหรือลักษณะเด่นของอัญมณี

คำอธิบายคุณสมบัติของอัญมณีเน้นที่ลักษณะทางกายภาพด้านสี การระบุสีมักเปรียบเทียบกับพืช สัตว์ ธาตุวัตถุ ตลอดจนสภาพแวดล้อมในธรรมชาติ ในทำนองเดียวกับที่ปรากฏในพฤตส์หิตา อีกทั้งมีการวิเคราะห์คุณสมบัติอัญมณีด้วยเกณฑ์ประเภทต่าง ๆ เช่น เกณฑ์เรื่องแหล่งกำเนิด สีประจำวรรณะ มีข้อสังเกตว่าเกณฑ์เรื่องสีประจำวรรณะใช้จำแนกอัญมณีสำคัญหลายชนิด โดยเฉพาะเพชร ไข่มุก ทับทิม ไพลิน ไพฑูรย์ และประพาฬ แตกต่างจากพฤตส์หิตาซึ่งใช้เกณฑ์เรื่องสีประจำวรรณะจำแนกเพชรเพียงอย่างเดียว สิ่งที่น่าสนใจคือมีเกณฑ์การวิเคราะห์คุณสมบัติอัญมณีในรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในพฤตส์หิตารวมถึงตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดียว ตัวอย่างเช่น การใช้แนวคิดเรื่อง โทษะ 3 ประการ หรือ ตรีโทษะ (tridoṣa) ตามหลักอายุรเวทเป็นเกณฑ์การวิเคราะห์คุณสมบัติของไข่มุกจากปลา (YKT. 110:72-73), การใช้แนวคิดเรื่อง ธาตุทั้งห้า (pañcabhūta) ตามหลักอายุรเวทเป็นเกณฑ์การวิเคราะห์คุณสมบัติของเพชร (YKT. 96:44 – 97:47) และคุณสมบัติของไข่มุกจากไม้ไผ่ (YKT. 113:1-3) เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าข้อมูลโดยมากตรงกันกับที่ปรากฏในตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดียว เพราะตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดียว โดยเฉพาะครุฑปุราณะ เป็นแหล่งข้อมูลหลักที่ยุกติ กัลปตรูอ้างอิง

421234300

CD iThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ค4) การพิสูจน์คุณสมบัติของอัญมณี

ยุคดึกดำบรรพ์เป็นงานนิพนธ์เพียงฉบับเดียวที่ให้ข้อมูลการพิสูจน์คุณสมบัติของอัญมณีมากที่สุดเมื่อเทียบกับตำราอัญมณีประเภทเรื่องแทรกฉบับอื่น ๆ การพิสูจน์อัญมณีมีวัตถุประสงค์เพื่อจำแนกระหว่างอัญมณีแท้กับอัญมณีเทียม จากการวิจัยพบว่า ในบริบทของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย นั้น อัญมณีแท้ คือ อัญมณีที่มีแหล่งกำเนิดตามธรรมชาติซึ่งระบุไว้ในงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณี ส่วนอัญมณีเทียม คือ อัญมณีแท้ตามธรรมชาติซึ่งมีลักษณะทางกายภาพบางประการใกล้เคียงกับอัญมณีแท้ ตัวอย่างเช่น บุชรากัม เพทาย ไพฑูรย์ และแก้วผลึก เป็นอัญมณีเทียมเพชร (vajrapratirūpa) (YKT. 102:4-5) การจำแนกอัญมณีเทียมออกจากอัญมณีแท้นั้นทำได้ยากหากอาศัยการสังเกตด้วยตาเปล่าเพียงอย่างเดียว จึงจำเป็นต้องนำไปทดสอบด้วยวิธีการอื่น เช่น การใช้เครื่องมือหรือสารเคมีบางประเภท เพื่อสังเกตความเปลี่ยนแปลงของคุณสมบัติของอัญมณี สำหรับการพิสูจน์เพชรแท้-เพชรเทียม ทำได้ดังนี้

(1) นำเพชรไปทดสอบกับสารละลาย เช่น ด่าง ถ้าเพชรเปลี่ยนสีได้และเปล่งแสงออกมาได้เอง เพชรนั้นเป็นเพชรเทียม

(2) ทดสอบความแข็งด้วยการใช้ของแข็งจุดข่วนเพชร หรือนำเพชรไปถูที่หินลับมีด เพชรแท้ย่อมไม่เป็นรอยเมื่อถูกขูดข่วนด้วยวัตถุใด ๆ แม้เป็นวัตถุที่แข็งมาก ในทางตรงกันข้ามถ้านำเพชรไปขูดข่วนวัตถุที่นำมาทดสอบด้วยแล้ว วัตถุชนิดนั้นจะเป็นรอย ส่วนเพชรเทียมเมื่อนำไปทดสอบแล้ว จะเกิดความเสียหาย หากนำไปบดขยี้กลายเป็นผง

สำหรับอัญมณีชนิดอื่น ๆ ใช้วิธีการพิสูจน์คุณสมบัติด้วยการสังเกตลักษณะที่ผิดปกติไปจากอัญมณีแท้ที่เป็นมาตรฐาน ทั้งนี้เป็นไปตามที่ระบุไว้ในตำรา หากยังไม่แน่ใจให้นำไปทดสอบทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดของอัญมณี ถ้าเป็นไข่มุกให้นำไปผ่านกระบวนการหุงไข่มุกเพื่อเจาะรูตามวิธีของชาวสิงหล (YKT. 116:30-33) แต่ถ้าอัญมณีนั้นเป็นแร่รัตนชาติ เช่น ทับทิม ไพฑูรย์ ไพฑูรย์ จะใช้วิธีการทดสอบความแข็งด้วยการทำรอยขีดข่วน หรือถูที่หินทดสอบความแข็ง ซึ่งรายละเอียดของข้อมูลเหล่านี้แทบไม่แตกต่างจากที่เคยมีคำอธิบายในตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดียว ข้อมูลใหม่พบเป็นส่วนน้อยเท่านั้น ตัวอย่างเช่น การทดสอบประพาฬแท้ทำได้โดยการนำสะเก็ดบดละเอียดไปทาที่ประพาฬ ประพาฬแท้เมื่อทดสอบแล้วจะมีลักษณะงามมาก (YKT. 105:27) เป็นต้น

ค5) การประเมินค่าอัญมณี

การประเมินคุณสมบัติของอัญมณีในยุคดึกดำบรรพ์มีรายละเอียดมากกว่าที่ปรากฏในตำราอัญมณีทุกเล่มที่นำมาศึกษา โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ เกณฑ์การประเมินลักษณะคุณ (guna)

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

และเกณฑ์การประเมินลักษณะโทษ (doṣa) เช่นเดียวกับที่ปรากฏในพหุทัตส์หิตา ผู้วิจัยพบว่าการประเมินลักษณะคุณและลักษณะโทษของอัญมณีแต่ละชนิดพิจารณาจากคุณสมบัติทางกายภาพหลายด้าน และอัญมณีแต่ละชนิดก็มีรายละเอียดการประเมินคุณสมบัติใกล้เคียงกัน คุณสมบัติทางกายภาพที่เป็นเกณฑ์การพิจารณาสามารถจำแนกได้เป็น 10 ข้อ ประกอบด้วย

1. สี ข้อมูลด้านสีมี 2 ลักษณะ คือ 1) ระบุสีด้วยคำเรียกสีแบบใดแบบหนึ่ง อาจเป็นคำเรียกสีพื้นฐาน เช่น ขาว แดง เหลือง หรือเป็นคำเรียกสีที่มีการเปรียบเทียบกับสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น พืช สัตว์ ธาตุวัตถุ ตลอดจนสภาพแวดล้อมในธรรมชาติ เช่น สี(ขาว)ดั่งเปลือกหอยสังข์, สี(ขาบหรือดำ)ดั่งผิंहลวง, สี(สว่างวาบ)ดั่งดาบ, สี(เข้มขาบ)ดั่งเมฆหนาที่บ เป็นต้น 2) ระบุสีด้วยคำแสดงการประเมินคุณภาพของสี เช่น สีเข้ม สีเหมาะสม สีชืด สีไม่สม่ำเสมอ ฯลฯ

2. รูปทรง ข้อมูลด้านรูปทรงเป็นการพรรณาลักษณะโครงสร้างของอัญมณี มี 2 ลักษณะ คือ 1) พรรณนาด้วยคำพื้นฐาน เช่น กลม มีเหลี่ยมมุม รูปทรงไม่แน่นอน 2) ใช้คำเปรียบเทียบเพื่อพรรณารูปทรง เช่น ทรงดั่งผักชี ทรงดั่งสะโพกผู้หญิง ฯลฯ

3. แสง ข้อมูลด้านแสงเป็นการพรรณาลักษณะของแสงที่ปรากฏแก่ตา โดยมีคำที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แสง รัศมี ประกาย เงาสะท้อน คำพรรณนามี 2 ลักษณะ คือ 1) พรรณนาโดยใช้คำพื้นฐาน เช่น เจิดจรัส หม่นมัว 2) พรรณนาโดยการเปรียบเทียบกับสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ เช่น เรืองแสงได้คล้ายแก้วผลึก แสง(วูบไหว)คล้ายตาแมว เป็นต้น

4. ความสะอาด ข้อมูลด้านความสะอาดเป็นการระบุระดับคุณภาพความสะอาดของอัญมณี หรือความสามารถของอัญมณีในการยอมให้แสงสามารถทะลุผ่านได้ ในกรณีที่อัญมณีมีลักษณะให้คุณจะปรากฏคำว่า ไส หรือ ไร้ตำหนิ ส่วนในกรณีที่อัญมณีมีลักษณะให้โทษมักปรากฏคำพรรณาลักษณะของความบกพร่องหรือสิ่งเจือปนที่พบ ลักษณะโทษด้านความสะอาดที่เกิดแก่อัญมณีมี 2 ประเภท คือ 1) ตำหนิ หรือตำหนิที่พื้นผิว เป็นลักษณะโทษที่ปรากฏภายนอก คือ บริเวณพื้นผิวของอัญมณี 2) มลทิน เป็นลักษณะโทษที่ปรากฏภายใน คือ ในเนื้ออัญมณี

5. พื้นผิว ข้อมูลด้านพื้นผิวเป็นการระบุระดับความสม่ำเสมอของพื้นผิวอัญมณี โดยทั่วไปมี 2 ลักษณะ คือ 1) เรียบมัน จัดเป็นลักษณะคุณ 2) ไม่เรียบมัน จัดเป็นลักษณะโทษ

6. ผิวสัมผัส ข้อมูลด้านผิวสัมผัสเป็นการระบุลักษณะของพื้นผิวอัญมณีคล้ายกับข้อ 5 ในกรณีข้อ 5 การระบุลักษณะพื้นผิวอาศัยการสังเกตด้วยตา แต่ในกรณีข้อ 6 นี้ การระบุลักษณะพื้นผิวอาศัยการสัมผัสด้วยมือ

421234300

7. **ความแข็ง** ข้อมูลด้านความแข็งเป็นการระบุระดับความทนทานของอัญมณีต่อการขีดขูดและการรับแรงกระทำจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นแรงกดตันหรือแรงกระแทก ซึ่งล้วนก่อให้เกิดความเสียหายแก่อัญมณี อัญมณีที่มีลักษณะคุณย้อมมีความแข็งในระดับที่เหมาะสม คือ ไม่แข็งเกินไป และไม่อ่อนเกินไป ส่วนอัญมณีที่มีลักษณะโทษย้อมมีลักษณะในทางตรงกันข้าม

8. **น้ำหนัก** ข้อมูลด้านน้ำหนักของอัญมณีมี 2 ลักษณะ คือ น้ำหนักมาก และน้ำหนักน้อย อัญมณีที่มีลักษณะคุณย้อมมีน้ำหนักมาก ส่วนอัญมณีที่มีลักษณะโทษย้อมมีลักษณะในทางตรงกันข้าม วิธีการประเมินคุณภาพเช่นนี้ใช้กับอัญมณีทุกชนิด ยกเว้นเพชร

9. **ขนาด** ข้อมูลด้านขนาดของอัญมณีมี 2 ลักษณะ คือ ขนาดใหญ่ และขนาดเล็ก อัญมณีที่มีลักษณะคุณย้อมมีขนาดสัมพันธ์กับน้ำหนัก อัญมณีที่มีน้ำหนักมากและขนาดใหญ่ถือเป็นอัญมณีที่มีค่ามาก ส่วนอัญมณีที่มีน้ำหนักน้อยและขนาดเล็กถือเป็นอัญมณีที่มีค่าน้อย วิธีการประเมินคุณภาพเช่นนี้ใช้กับอัญมณีทุกชนิด ยกเว้นเพชร

ค6) การกำหนดราคาอัญมณี

ราคาอัญมณีที่เป็นมาตรฐานเป็นระบบชัดเจนพบในข้อมูลอัญมณี 3 ชนิด เท่านั้น คือ เพชร ไข่มุก และทับทิม สารสำคัญมีดังนี้

(1) มาตรฐานอัญมณีออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ มาตรฐานสำหรับซังเพชร และมาตรฐานสำหรับซังอัญมณีทั่วไป ซึ่งครอบคลุมอัญมณีชนิดอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เพชร เช่น ไข่มุก ทับทิม นอกจากนี้ มาตรฐานอัญมณีทั่วไปยังแบ่งออกเป็น 2 ระบบย่อย คือ 1) ระบบศานะ (śāṇa) ซึ่งมีหน่วยน้ำหนักเงิน “ศานะ” เป็นหน่วยสูงสุด ใช้กับการซังอัญมณีในกลุ่มแร่รัตนชาติและไข่มุก เป็นระบบเดียวกันกับที่ใช้ในตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดี่ยว 2) ระบบกัลญุชะ (kalañja) ซึ่งมีหน่วยน้ำหนักเงิน “กัลญุชะ” เป็นหน่วยสูงสุด เป็นระบบของทางอินเดียใต้ ใช้กับการซังไข่มุกเท่านั้น (YKT. 103:12, 117:38, 119:59)

(2) มาตรฐานเงินตราในยุคดิกัลปตรูไม่มีข้อมูลที่แน่ชัด จึงต้องพิจารณาจากบริบทของซังที่กัตราคาของอัญมณีหลาย ๆ ชนิดประกอบกัน จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า อัญมณีแต่ละชนิดมีหน่วยราคาแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น ราคาเพชรมีหน่วยเป็น “รูปกะ” (rūpaka) ราคาไข่มุกมีหน่วยเป็น “กปรทกะ” (kapardaka) ราคาทับทิมมีหน่วยเป็น “การซาปณะ” (kārsāpaṇa) เป็นต้น (YKT. 103:13; 117:39; 95:27)

421234300

(3) การกำหนดราคาอัญมณีแต่ละชนิดมีสาระโดยสังเขปดังนี้

เพชร มีการกำหนดพิกัดราคาคลายกับพฤษหัสสีหิตา และจากการตรวจสอบข้อมูลพบว่าพิกัดดังกล่าว ตรงกับที่ปรากฏในครุฑปุราณะ (YKT. 103:13-104:15)

ไข่มุก พิกัดราคาไข่มุกมี 2 แบบ ข้อมูลคล้ายกับที่ปรากฏในพฤษหัสสีหิตาและครุฑปุราณะ ส่วน ตัวเลขราคาในรายละเอียดต่างกัน (YKT. 117:38-118:43) ทั้งนี้อ้างอิงมาตรฐานการชั่ง ระบบศานะ ส่วนการประเมินราคาตามมาตรฐานการชั่งน้ำหนักระบบกัลยษะนั้นไม่พบข้อมูลพิกัด ราคา หากแต่พบวิธีการชั่งดังนี้

kalañja-nāmakam dravyam ekadeśe nidhāpayet |
 anyato jalavindus tu tolanārtham vinikṣipet || YKT. 119:60 ||
 catvāri trīṇi yugmaṃ vā tathaikaṃ vahu vā sthitam |
 samaṃ kalañjamānena tulāmānād ataḥ kramāt || YKT. 119:61 ||
 navamāt pañcamaṃ yāvat kalañjena samaṃ yadā |
 tat kramād uttamaṃ jñeyam mauktikaṃ ratnakovidaiḥ || YKT. 120:62 ||
 caturdaśāt samārabhya daśasaṃkhyā-vidhiṃ kramāt |
 kalañjasya samānaṃ vā mauktikaṃ madhyamaṃ viduḥ || YKT. 120:63 ||
 ārabhya viṃśatitamāt kramāt pañcadaśāvadhi |
 laṅghyās tāḥ kathitā muktā mūlyañ ca tad anukramāt || YKT. 120:64 ||
 kalañjadvayamānena yady ekaṃ mauktikaṃ bhavet |
 na dhāryyam naranāthais tu devayogyam amānuṣam || YKT. 120:65 ||

เมื่อจะชั่งน้ำหนักให้นำตุ้มน้ำหนัก 1 กัลยษะ ใส่ในงานชั่งข้างหนึ่ง ส่วน ไข่มุกให้นำไปใส่ในงานชั่งอีกข้างหนึ่ง

หากไข่มุกจำนวน 4 เม็ด, 3 เม็ด, 2 เม็ด หรือ 1 เม็ด มีน้ำหนักบนเครื่องชั่ง เสมอด้วย 1 กัลยษะ ไข่มุกดังกล่าวถือว่ามียุทธราคาสูงมากยิ่งขึ้นไปตามลำดับ

หากไข่มุกจำนวนตั้งแต่ 9 เม็ด ลงไปถึง 5 เม็ด มีน้ำหนักเสมอด้วย 1 กัลยษะ ผู้เชี่ยวชาญเรื่องอัญมณีพึงทราบว่ไข่มุกดังกล่าวมียุทธราคาสูง

เป็นที่จดจำว่า ไซ่มุกจำนวนตั้งแต่ 14 เม็ด ลงไปจนถึง 10 เม็ด ตามลำดับ มี น้ำหนักเสมอด้วย 1 กลัญชะ ไซ่มุกดังกล่าวถือว่ามีราคาปานกลาง

ไซ่มุกจำนวนตั้งแต่ 20 เม็ด ลงจนถึง 15 เม็ด ตามลำดับ (มีน้ำหนักเสมอด้วย 1 กลัญชะ) ผู้รู้ระบุว่าไซ่มุกเหล่านี้มีราคาต่ำ

หากไซ่มุกใดมีน้ำหนักของ 1 เม็ด เท่ากับ 2 กลัญชะ ไซ่มุกนั้นดีเลิศหาที่ เปรียบมิได้ ย่อมคู่ควรกับทวยเทพ พระราชาทั้งหลายไม่ควรครอบครอง

ทับทิม วิธีการประเมินราคาคิดตามน้ำหนักที่ชั่งได้ มาตรฐานราคาแม้มีแบบแผนการคำนวณคล้าย กับพญทศสัหิตา แต่ในรายละเอียดแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง มีข้อสังเกตว่าการกำหนดราคาขึ้นอยู่กับ ชนิดของทับทิม โดยที่ทับทิมปัทมราคและทับทิมกุรุวิณฑะซึ่งเป็นทับทิมพราหมณ์ชาติและกษัตริย์ชาติ ตามลำดับมีราคาเท่ากัน ทับทิมเสาคันธิกะซึ่งเป็นทับทิมแพศยชาติจะมีราคาลดลงเหลือ 1 ใน 4 ของ ราคาทับทิมกุรุวิณฑะ ส่วนทับทิมนิลคันธิกะซึ่งเป็นทับทิมศูทรชาติจะมีราคาลดลงเหลือ 1 ใน 4 ของ ราคาทับทิมเสาคันธิกะ (YKT. 94:23 – 95:36a)

ง. มาน.:³⁰

เนื้อหาสาระของตำรานี้เน้นการให้ข้อมูลเรื่องแหล่งกำเนิด คุณสมบัติ และการประเมินค่าอัญ มณี มีเนื้อความเป็นไปในทำนองเดียวกันกับยุคติกัลปตรุ ผู้วิจัยไม่ทราบว่าตำราทั้งสองเล่มมีอิทธิพล ต่อกันและกันมากนักน้อยเพียงใด เป็นไปได้ว่าตำราทั้งสองนำข้อมูลมาจากแหล่งเดียวกัน มีข้อสังเกต เพิ่มเติมว่า ในเรื่องการประเมินราคานั้น มานโสลาสะหทัยยกเฉพาะเรื่องการประเมินราคาไซ่มุกมา นำเสนอเพียงเรื่องเดียว โดยใช้มาตราชั่งในระบบมัญชิลีซึ่งเป็นระบบของอินเดียได้ สิ่งเดียวที่ไม่พบ ในยุคติกัลปตรุ คือ วิธีการสร้างเครื่องชั่ง³⁰

จ. ศุกร.:³¹

จ1) การกำเนิดอัญมณี

ศุกรนีติสาระให้ข้อมูลเกี่ยวกับการกำเนิดอัญมณีประเภทไซ่มุกเพียงอย่างเดียว โดยระบุ ว่าไซ่มุกมีกำเนิดในธรรมชาติซึ่งประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต รวม 7 ชนิด ได้แก่ หอยมุก, หอย สังกข์, นาคหรืองู, เมฆ, ไม้ไผ่, ปลาวาฬ และหมีป่า ส่วนไซ่มุกจากช้างไม่พบข้อมูล (SNS. 4.2.59)

³⁰ ดูข้อมูลในหน้าที่ 71

จ2) แหล่งกำเนิดอัญมณี ไม่พบข้อมูล

จ3) คุณสมบัติหรือลักษณะเด่นของอัญมณี

ผู้วิจัยไม่พบข้อมูลคุณสมบัติอัญมณีแบบเจาะจงเป็นรายชนิดเหมือนในตำราต่าง ๆ ที่กล่าวมา สิ่งที่น่าสนใจคือ คุณสมบัติของอัญมณีโดยมากสัมพันธ์กับสีประจำดาวนพเคราะห์ มีใจความดังนี้

raveḥ priyaṃ raktavarṇaṃ māṇikyam tv indragoparuk |

raktapītasitaśyāmacchavir muktā priyā vidhoḥ || ŚNS. 4.2.42 ||

sapītaraktarug bhaumapriyaṃ vidrumam uttamam |

mayūracāṣapatrābhā pācir budhahitā harit || ŚNS. 4.2.43 ||

svarnaṃcchaviḥ puṣparāgaḥ pītavarṇo gurupriyaḥ |

atyantaviśadam vajraṃ tārakābhaṃ kaveḥ priyam || ŚNS. 4.2.44 ||

hitaḥ śaner indranīlo hy asito ghanamegharuk |

gomedāḥ priyakṛd rāhor īṣatpītāruṇaprabhaḥ || ŚNS. 4.2.45 ||

otvakṣyābhaś calat tantur vaidūryyaḥ ketuprītikṛt || ŚNS. 4.2.46 ||

ทับทิมมีสีแดงตั้งสีจากแมลงอินจี่ เป็นที่โปรดปรานของพระอาทิตย์

ไข่มุกมีสีแดง เหลือง ขาว และดำ เป็นที่โปรดปรานของพระจันทร์

ประพาฬอันเลิศมีสีแดงอมเหลือง เป็นที่โปรดปรานของพระอังคาร

มรกตมีสีเขียวตั้งขนนกยูงและขนนกตะขาบทุ่ง เป็นที่โปรดปรานของพระพุธ

บุษราคัมมีสีเหลืองตั้งทอง เป็นที่โปรดปรานของพระพฤหัสบดี

เพชรมีประกายเจิดจ้าและมีแสงตั้งดวงดาว เป็นที่โปรดปรานของพระศุกร์

ไพฑูริยมีสีเข้มขาบตั้งเมฆหนาทึบ เป็นที่โปรดปรานของพระเสาร์

เพทายมีสีน้ำตาลแดงแกมเหลืองอ่อน ๆ เป็นที่โปรดปรานของพระราหู

ไพฑูริยมีเส้นที่เคลื่อนไหวได้คล้ายตาแมว เป็นที่โปรดปรานของพระเกตุ

จ4) การพิสูจน์คุณสมบัติของอัญมณี ไม่พบข้อมูล

จ5) การประเมินค่าอัญมณี

ศุกรนิติสาระนำเสนอวิธีการประเมินค่าอัญมณีแตกต่างจากตำราฉบับอื่น ๆ ที่นำเสนอมากล่าวคือ เป็นเพียงการสรุปรวมความสั้น ๆ เพียง 1 โศลก ไม่เจาะจงข้อมูลอัญมณีเป็นรายชนิด และนำเสนอเฉพาะด้านที่เป็นลักษณะคุณ ดังมีใจความว่า “ผู้รู้ศาสตร์แห่งอัญมณีกล่าวว่า อัญมณีที่ล้ำ

421234300

เลิศจะต้องไม่มีร่างแห มีสิ่งดงาม ปราศจากรอยเส้นและจุด มีมุมที่เหมาะสม และมีรัศมีเจิดจรัส” (ŚNS. 4.2.49) ส่วนลักษณะโทษของอัญมณีมีข้อมูลน้อยมาก พบเฉพาะในข้อความว่า “บุคคลไม่ควรสวมอัญมณีที่มีตำหนิแบบพินทุ์ทั้งชนิดสีดำและชนิดสีแดงเรื่อได้ดขาด” (ŚNS. 4.2.79)

จ6) การกำหนดราคาอัญมณี

ข้อมูลการกำหนดราคาอัญมณีในตำราฉบับนี้เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยไม่เคยพบมาก่อนในตำราอัญมณีฉบับใด ๆ ที่เคยศึกษา สารสำคัญมีอยู่ว่า อัญมณีทุกชนิดที่ปรากฏในศุกรนิติสาระยกเว้นเพทายซึ่งตามตำราถือว่ามีค่าน้อยมาก มีมาตรฐานกลางในการชั่งน้ำหนักเพียงมาตรฐานเดียว มาตราซึ่งเริ่มจากหน่วยขนาดเล็กที่สุดคือ “กษุมา” (kṣumā) หรือเมล็ดลินิน (*Linum usitatissimum*) ถัดมาคือหน่วยเมล็ดมะกล่ำตาหนู ซึ่งมีค่าเรียกว่า “รักติ” (rakti) หรือ “รักติกา” (raktikā) จากนั้นคือหน่วยน้ำหนักเงิน “ฐังกะ” (tāṅka) และสิ้นสุดที่หน่วยขนาดใหญ่ที่สุดคือ “โตละ” (tola) ซึ่งเป็นหน่วยน้ำหนักทองคำ (ŚNS. 4.2.66-67) ในที่นี้หน่วยพื้นฐานกลางที่พบมากในตำราคือ “รักติ” มีข้อสังเกตว่า อัญมณีในกลุ่มแร่รัตนชาติ เช่น ทับทิม มรกต ไพลิน ไพฑูรย์ มีการกำหนดราคามาตรฐานเท่ากันทั้งหมด คือ อัญมณีน้ำหนัก 1 รักติ ราคา 1 สุวรรณะ ส่วนไข่มุกและเพชรมีวิธีการกำหนดราคาแตกต่างจากอัญมณีชนิดอื่น ๆ และมีข้อมูลมากเป็นพิเศษเมื่อเทียบกับอัญมณีทุกชนิด สารสำคัญมีดังนี้

(1) การประเมินราคาเพชร

มาตรฐานราคาเพชรน้ำหนัก 1 รักติ มีราคาสูงถึง 5 สุวรรณะ (ŚNS. 4.2.68) ซึ่งสูงที่สุดในบรรดาอัญมณีทั้งหมด ทั้งนี้จะเป็นเพราะปัจจัยด้านรูปทรงซึ่งมีลักษณะเป็นเหลี่ยมเป็นมุม ราคาเพชรคำนวณจากจำนวนรวมของเมล็ดมะกล่ำตาหนูที่ใช้เป็นหน่วยเทียบน้ำหนัก (ŚNS. 4.2.71) ราคาอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ รูปทรง ขนาด รวมถึงคุณภาพหรือความสมบูรณ์ของคุณสมบัติ (ŚNS. 4.2.69-73) ขนาดและน้ำหนักเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้วิธีการคำนวณราคาเพชรต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามกฎเกณฑ์ดังนี้

ก. กรณีเพชร 1 เม็ด น้ำหนัก 1 รักติ มีขนาดใหญ่กว่ามาตรฐาน ราคาจะคิดเป็น 5 เท่าของราคามาตรฐาน (ŚNS. 4.2.69a)

ข. กรณีซื้อเพชรขนาดเล็กกว่ามาตรฐาน จำนวน 2 เม็ด ชั่งน้ำหนักรวมกันได้ 1 รักติ ราคาจะคิดเพียงครึ่งหนึ่งของราคามาตรฐาน (ŚNS. 4.2.72)

ค. กรณีซื้อเพชรเม็ดเล็กกว่ามาตรฐานในปริมาณมาก ราคาจะไม่คิดตามจำนวนเมล็ดมะกล่ำตาหนูตามคำประพันธ์ที่ว่า “ราคาของอัญมณีทั้งหลายที่เล็กมาก ๆ พึงเป็นไปตามจำนวนนับ ยกเว้นเพชร”

421234300

(SNS. 4.2.83a) ในทางตรงกันข้าม ให้นำจำนวนเม็ดของเพชรที่จะซื้อ แล้วคำนวณราคาตามสูตรที่กำหนดไว้ (SNS. 4.2.74-75a) โดยราคาเพชรเม็ดเล็กแบ่งเป็น 2 อัตรา ดังนี้

$$\text{อัตราที่ 1} = \frac{9 \times \text{จำนวนเม็ด}}{30} \times \frac{1}{16} \times \text{จำนวนเม็ด} \quad \text{อัตราที่ 2} = \frac{1}{5} \times \frac{\text{จำนวนเม็ด}}{30} \times \frac{1}{16} \times \text{จำนวนเม็ด}$$

(2) การประเมินราคาไข่มุก

ก. ราคาไข่มุกแบ่งเป็นราคาระดับสูง ระดับปานกลาง และระดับต่ำ ตามคุณภาพที่ประเมินได้ ขึ้นอยู่กับสีและรูทรงเป็นสำคัญ ไข่มุกราคาสูงจะมีสีแดง สีเหลือง หรือสีขาว และเป็นทรงกลม ไข่มุกราคาต่ำลักษณะเป็นทรงแบนหรือทรงตั้งเม็ดกรวด ส่วนไข่มุกที่มีลักษณะต่างไปจากที่ระบุมา จะถือว่ามียาปานกลาง (SNS. 4.2.75,86)

ข. ราคาสูงสุดของไข่มุกเท่ากับ 1 สุวรรณะ และราคาจะลดลงไปเรื่อย ๆ ตามคุณสมบัติ แต่ไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนว่า ความสัมพันธ์ระหว่างน้ำหนักกับราคาเป็นเช่นไร (SNS. 4.2.85)

ค. ราคาไข่มุกคิดตามน้ำหนักที่ชั่งได้ วิธีคำนวณแบ่งเป็น 2 กรณี ...

กรณีแรก สำหรับไข่มุกที่มีน้ำหนักต่ำกว่า 1,000 รีกติ ให้เอาค่าน้ำหนักที่ได้ คูณด้วย $14 \frac{3}{4}$ (หรือ $13 \frac{3}{4}$) แล้วหารด้วย 24 (SNS. 4.2.84)

กรณีที่สอง สำหรับไข่มุกที่มีน้ำหนักเกินกว่า 1,000 รีกติ ให้เอาค่าน้ำหนักที่ได้ไปลบ $\frac{1}{16} * 30$ ทุก ๆ 100 รีกติ” หมายความว่า น้ำหนักที่ชั่งได้ให้นำไปลบด้วยร้อยละ $\frac{30}{16}$ แล้วจึงคำนวณราคาต่อไป (SNS. 4.2.76)

3.4 ความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์แห่งอัญมณีกับงานนิพนธ์เรื่องหลัก

งานนิพนธ์ซึ่งเป็นแหล่งที่บรรจุความรู้เรื่องอัญมณีในขอบเขตของงานวิจัยนี้สามารถจำแนกได้เป็น 2 หมวดหลัก คือ หมวดธรณีศาสตร์-นิติศาสตร์ และหมวดโหราศาสตร์ ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์แห่งอัญมณีจึงอาจจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ความสัมพันธ์กับแนวคิดที่ว่าด้วยการเมืองการปกครอง และความสัมพันธ์กับแนวคิดที่ว่าด้วยโหราศาสตร์

3.4.1 ความสัมพันธ์กับแนวคิดที่ว่าด้วยการเมืองการปกครอง

งานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีที่มีความสัมพันธ์กับแนวคิดด้านการเมืองการปกครองอย่างชัดเจนมี 3 ฉบับ ประกอบด้วย ศาสตร์แห่งอัญมณีในตำราอรรถศาสตร์ มานโสภาสยะ และศุภรณินิสาสะ จากการสังเกตตำแหน่งของศาสตร์แห่งอัญมณีในงานนิพนธ์แต่ละฉบับตามที่ได้

เสนอมานี้แล้วในหัวข้อ 3.1 จะเห็นว่าศาสตร์แห่งอัญมณีล้วนเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในหมวดของกิจการด้านพระคลัง

แนวคิดเรื่องพระคลัง หรือโกสะ (kośa) เป็นส่วนหนึ่งของอำนาจในการปกครองของพระเจ้าแผ่นดินตามคติอินเดียโบราณ Rajiv Kataria (1997, p. 78) กล่าวว่า แนวคิดเรื่องพระคลังมีที่มาสืบย้อนไปถึงสมัยพระเวท ในตอนต้นของยุคพระเวท ชนเผ่าต้องมอบของบรรณาการ หรือ พลี (bali) แก่ผู้นำกองทัพ เพราะบรรณาการเท่านั้นเป็นสิ่งเดียวที่จะช่วยธำรงรักษาศักดิ์สมบัติของเผ่าไว้ได้ คลังสมบัติที่เวลานี้ถูกใช้เพื่อช่วยสนับสนุนในกิจการการทำสงคราม ต่อมาเมื่อเกิดรัฐอาณาจักรขึ้น พระคลังขยายอาณาเขต กิจกรรมด้านการสงครามจึงมีมากขึ้นด้วยเพื่อขยายอาณาเขต หากไม่มีพระคลังแล้ว การสงครามก็ไม่อาจบรรลุผลได้

ในมหาภารตะ ศานติบรรพ มีข้อความตอนหนึ่งอธิบายลักษณะของหน้าที่ด้านการคลังของพระเจ้าแผ่นดิน ใจความสำคัญระบุว่าพระเจ้าแผ่นดินจะต้องนำทรัพย์สินจากราชรัฐมาสู่พระคลัง อีกทั้งจะต้องเพิ่มพูนพระคลังและกำกับดูแลพระคลังเป็นอย่างดี³¹ Desai อธิบายว่า พระคลังที่เวลานี้เป็นการสะสมทรัพย์รูปแบบหนึ่งที่มีมาเนิ่นนานในสังคมอินเดีย มีบทบาทในการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของบุคคลและชุมชน กล่าวคือ ในระดับส่วนบุคคล การสะสมทรัพย์สามารถเชิดชูเกียรติยศและสถานภาพของบุคคลได้ ในระดับส่วนรวม การสะสมทรัพย์ถือเป็นปัจจัยที่ทำให้พระเจ้าแผ่นดินสามารถสถาปนาอาณาจักรที่มั่นคงได้ อันจะนำไปสู่การสร้างสาธารณประโยชน์และสร้างป้อมปราการ อรรถศาสตร์ของเกาฏิลยะนับเป็นวรรณคดีที่กล่าวถึงปรากฏการณ์การสะสมทรัพย์เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์อินเดีย ต่อมางานนิพนธ์ด้านนิติศาสตร์อย่างศุภกรนิติสาระก็ได้เน้นย้ำถึงความคิดเรื่องการสะสมทรัพย์ไว้เช่นกัน Desai วิเคราะห์ว่า ตามตำราอรรถศาสตร์ของเกาฏิลยะ การสะสมทรัพย์และการลงทุนเป็นอำนาจที่ขับเคลื่อนให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตและรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจไปพร้อมกัน ทรัพย์ที่นำมาสะสมนอกจากเงินตราแล้วยังพบในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ัญชีพืชผลไม้ เครื่องเทศ สิ่งเหล่านี้เป็นเสบียงที่จะต้องสำรองไว้ใช้ในยามบ้านเมืองประสบปัญหาพิภพภัย ทรัพย์สินอีกรูปแบบหนึ่งที่สะสมกันทั่วไปในอินเดียยุคโบราณคือ ทองคำและเครื่องประดับ ทรัพย์สินมีค่าเหล่านี้เป็นสิ่งที่ภรรยาสามารถนำไปใช้เป็นทุนทรัพย์ในการเลี้ยงดูบุตรและกิจการอื่น ๆ รวมถึงในยามที่สามีไม่สามารถหาเงินทองมาจุนเจือครอบครัวได้ (Desai, 1962, pp. 268-276)

³¹ tasmāt samjanayet kośaṃ saṃhṛtya paripālayet |

ศาสตร์แห่งอัญมณีที่บรรจุในอรรถศาสตร์ มานโสลลาส และยุกติกลปตรุ ต่างมี
 บัพัญญุตีคล้ายกันในเรื่องการสะสมอัญมณีในพระคลัง มีใจความดังนี้

- อรรถศาสตร์

kośādhyakṣaḥ kośapraveśyaṃ ratnaṃ sāraṃ phalgu
 kupyam vā tajjātakaraṇādhiṣṭhitaḥ pratigrhṇīyāt || KAS.
 2.11.1 ||

หัวหน้ากองงานพระคลัง ผู้ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยของ
 ผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบของมีค่านั้น พึงเก็บเอาวัตถุที่ควรนำเข้าไป
 ไปบรรจุใน
 พระคลัง ไม่ว่าจะเป็อัญมณี วัตถุมีค่ามาก วัตถุมีค่าน้อย หรือของป่า

- มานโสลลาส

ratnāni dhārayet kośe śuddhāni guṇavanti ca |
 sambhavaṃ ca tathā jātiṃ guṇaṃ teṣāṃ parīkṣya ca || MU. 402 ||
 เมื่อตรวจสอบการกำเนิด ชนิด และลักษณะคุณแล้ว บุคคลพึงเก็บรัตนะ
 ทั้งหลายที่บริสุทธิ์และมีคุณไว้ในคลัง
 evaṃ vicārya ratnāni kośe sañcinuyān nṛpaḥ |
 āyur lakṣmīm jayaṃ kīrttiṃ labhate ratnasaṅgrahāt || MU.
 536 ||

พระเจ้าแผ่นดินเมื่อพิจารณาอัญมณีทั้งหลายแล้วดังนี้ พึงสะสมอัญ
 มณีไว้ในพระคลัง อายุ โชคลาภ ชัยชนะ ชื่อเสียง ย่อมส่งผลแก่
 ผู้เชี่ยวชาญเรื่องอัญมณี

- ศุกรนิตีสาระ

vastu-yāthātmya-vijñāne svayam eva yatet sadā |
 parīkṣakaiḥ svayaṃ rājā ratnādīn vīkṣya rakṣayet || ŚNS. 4.2.40 ||

พระราชอาครพยายามเรียนรู้ธรรมชาติที่แท้จริงของวัตถุมีค่าด้วยตนเองอยู่เสมอ
 หลังจากที่ได้ตรวจสอบทรัพย์ทั้งหลาย มีอัญมณีเป็นต้น ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญใน
 การตรวจสอบแล้ว พระราชาพึงรักษาทรัพย์ทั้งหลายเหล่านั้น

421234300

จากข้อความที่ยกมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์แห่งอัญมณีกับงานนิพนธ์เรื่องหลักนั้นมีมูลเหตุจากการที่มีบทบัญญัติให้อัญมณีเป็นหนึ่งในทรัพย์สินที่จะต้องบรรจุในพระคลัง ผู้ที่จะต้องเรียนรู้ศาสตร์แห่งอัญมณีเพื่อทำหน้าที่บรรจุอัญมณีในพระคลังนั้นอาจเป็นพระเจ้าแผ่นดินหรือข้าราชการสำนักที่มีความรู้ความสามารถ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับงานนิพนธ์แต่ละฉบับในการที่จะกำหนดผู้ศึกษาแตกต่างกันไป ตามตำราอรรถศาสตร์ ผู้ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองงานพระคลังประจำราชสำนัก หรือ โภศายักษ์ะ (kośādhyakṣa) เป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบและประเมินค่าทรัพย์สินมีค่าทุกชนิด จึงต้องเรียนรู้ศาสตร์แห่งอัญมณีเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบอัญมณีก่อนที่จะส่งต่อไปยังผู้บรรจุพระคลัง หรือ สันนิษัตถ (saṃnidhātṛ, KĀŚ. 2.5.1) ในขณะที่มานโสลลสะกำหนดให้การตรวจสอบอัญมณีเป็นหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินโดยตรง ส่วนศุภกรนิติสาระซึ่งให้ข้อมูลในทำนองเดียวกับมานโสลลสะมีบทบัญญัติแตกต่างกันเล็กน้อยว่า ในการตรวจสอบอัญมณีนั้น พระเจ้าแผ่นดินควรดำเนินการร่วมกับผู้เชี่ยวชาญการตรวจสอบอัญมณี

3.4.2 ความสัมพันธ์กับแนวคิดว่าด้วยโหราศาสตร์

ศาสตร์แห่งอัญมณีที่แสดงความสัมพันธ์กับแนวคิดว่าด้วยโหราศาสตร์อย่างชัดเจนมีเพียง 1 ฉบับ คือ ศาสตร์แห่งอัญมณีในพฤตส์หิตา งานนิพนธ์อีกฉบับหนึ่งที่สมควรผนวกไว้ในหัวข้อนี้ด้วยคือ ศาสตร์แห่งอัญมณีในยุกติกัลปตรุ เพราะแม้เป็นงานนิพนธ์ในหมวดอรรถศาสตร์-นิติศาสตร์ แต่กลับมีร่องรอยที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับความเชื่อตามหลักโหราศาสตร์ด้วย

ในตอนต้นของงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีในพฤตส์หิตาและยุกติกัลปตรุต่างมีข้อความที่นำเสนอแนวคิดเรื่องความเป็นสิริมงคลของพระเจ้าแผ่นดินอันเกิดจากการเลือกใช้อัญมณีนี้อย่างนี้

- พฤตส์หิตา

ratna śubhena śubhaṃ bhavati nṛpāṇām aṇiṣṭam aśubhena |
yasmād ataḥ parikṣyaṃ daivaṃ ratnāsritam tajjñaiḥ || VBS. 80.1 ||

ความเป็นสิริมงคลจะเกิดแก่พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายเพราะอัญมณีที่เป็นมงคล
สิ่งไม่พึงปรารถนาจะเกิดแก่พระเจ้าแผ่นดินเพราะอัญมณีที่ไม่เป็นมงคล ดังนั้น
โชคชะตาดีร้ายซึ่งเป็นไปตามอัญมณีนี้นั้นจึงควรได้รับการตรวจสอบโดย
ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสตร์แห่งอัญมณี

● ยุกติกัลปตรู

revaty-aśvi-dhaniṣṭhāsu hastādiṣv api pañcasu |

guru-sukra-vudhasyāhni vastrālaṅkāra-dhāraṇam || YKT. 84:39
||

การสวมเสื้อผ้าและเครื่องประดับกำหนดไว้ในฤกษ์เรวตี อัศวินิ ธนิษฐา
รวมถึงฤกษ์หัสตะซึ่งประกอบไปด้วยดวงดาวห้าดวง ในวันพฤหัสบดี วันศุกร์
และวันพุธ

aniṣṭeṣv api nirdiṣṭam vastrālaṅkāra-dhāraṇam |

udvāhe rājasammāne brāhmaṇānāñ ca sammate || YKT. 84:40 ||

นอกจากนี้ การสวมเสื้อผ้าและเครื่องประดับยังกำหนดไว้ในวาระต่าง ๆ ที่
มิใช่การบวงสรวงด้วย กล่าวคือ ในพิธีแต่งงาน ในการถวายสักการะแด่
พระราชา และในการแสดงความเคารพแต่เหล่าพราหมณ์

śirastram mukuṭam hāraḥ kuṇḍalam cāṅgadan tathā |

kaṅkaṇam vālakañ caiva mekhalāṣṭāv iti kramāt || YKT. 84:41 ||

เครื่องประดับ 8 อย่าง เรียงตามลำดับดังนี้ คือ 1) ศิราภรณ์ 2) มงกุฎ
3) สร้อยคอ 4) ต่างหู 5) พาหุรัต 6) แหวน 7) กำไลข้อมือ และ 8)
เข็มขัด

pradhānabhūṣaṇāny eṣu yathāsvam yāti niścayaḥ |

padmarāgaś ca vajrañ ca vijayo govidas tathā || YKT. 84:42 ||

กฎเกณฑ์ย่อมมุ่งสู่อัญมณีสำคัญที่อยู่ในบรรดาเครื่องประดับทั้งแปดอย่างนี้
ทับทิมย่อมทำให้ประสพชัยชนะ เพชรย่อมทำให้ได้ปศุสัตว์มาครอบครอง

muktā vaidūryyanīlañ ca tathā marakataṃ kramāt |

ādiyādi-daśājānām sarvvasampatti-dāyakāḥ || YKT. 84:43 ||

ไข่มุก ไพฑูรย์ ไพลิน และมรกต ตามลำดับ ย่อมอำนวยทรัพย์สมบัติทั้ง
ปวงแก่ผู้คนที่เกิดในทิศของพระเคราะห์ทั้งหลาย มีพระอาทิตย์เป็นต้น

sukhadā maṇayaḥ śuddhā duḥkhadā doṣa-sāliṇaḥ |

ato maṇīnām vakṣyāmi lakṣaṇāni yathākramam || YKT. 84:46 ||

อัญมณีทั้งหลายที่ใส่สะอาดย่อมอำนวยความสุข อัญมณีทั้งหลายที่ประกอบด้วยตำหนีย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ ต่อจากนี้ไป ข้าพเจ้าจะกล่าวเรื่องลักษณะต่าง ๆ ของอัญมณีทั้งหลายตามลำดับ

จากข้อความต่าง ๆ ที่ยกมาข้างต้น จะเห็นว่าทั้งพหุหัตสัหิตาและยุคติกัลปตรูให้ ความสำคัญแก่อัญมณีในฐานะที่เป็นเครื่องประดับสำคัญที่พระเจ้าแผ่นดินจะต้องสวมใส่ การสวมอัญมณีสำหรับพระเจ้าแผ่นดินไม่เพียงเป็นไปเพื่อความงามเท่านั้น หากยังสามารถกำหนดชะตาชีวิตของพระองค์ได้ด้วย ดังที่ในพหุหัตสัหิตามีการอ้างถึงคำสำคัญ 3 คำ ได้แก่ โชคชะตา (daiva) สิ่งที่เป็นมงคล (śubha) และสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา (aniṣṭa) คำเหล่านี้สะท้อนลักษณะของวิชาโหราศาสตร์เกี่ยวกับโลก (Mundane Astrology) ตามคติอินเดีย วิชานี้มีความเกี่ยวข้องกับผู้ปกครองและพระราชวงศ์ในช่วงแรกเริ่มของประวัติศาสตร์อินเดีย เพราะเป็นเครื่องมือที่โหรหลวงใช้ในการทำนายดวงชะตาของราชอาณาจักร การทำสงคราม และความสำเร็จในการประกอบกิจการงานของประชาชนทั่วไป สำหรับการนำเสนอความรู้เรื่องการตรวจสอบอัญมณีในงานนิพนธ์ประเภทโหราศาสตร์นั้นมีประเด็นที่น่าสนใจคือ อัญมณีถือเป็นสัญลักษณ์แห่งสิริมงคลหรืออัมงคล ซึ่งอาจส่งผลต่อดวงชะตาของพระเจ้าแผ่นดินผู้สวมใส่ หากศึกษาศาสตร์แห่งอัญมณีในพหุหัตสัหิตาโดยละเอียดจะพบว่ามีข้อความแสดงผลของการสวมใส่อัญมณีที่มีลักษณะปรากฏทั้งดีและร้าย ไม่ว่าจะในระดับปัจเจกบุคคลหรือในระดับสังคม ส่วนในยุคติกัลปตรูนั้นเน้นในเรื่องประโยชน์สุขส่วนพระองค์ของพระเจ้าแผ่นดินเป็นส่วนใหญ่ มีการอ้างถึงชื่อฤกษ์มงคลและวันมงคลตามหลักโหราศาสตร์ รวมถึงพิธีมงคล ซึ่งวาระเหล่านี้เป็นวาระที่พระเจ้าแผ่นดินควรสวมอัญมณี สำหรับการตรวจสอบอัญมณีนั้นเป็นที่เชื่อว่าจะทำให้ผู้รู้สามารถเลือกใช้อัญมณีที่เป็นมงคล และหลีกเลี่ยงอัญมณีที่ไม่เป็นมงคลได้ โดยมีหลักความเชื่อพื้นฐานเช่นเดียวกันกับที่ปรากฏในพหุหัตสัหิตา กล่าวคือ อัญมณีทั้งหลายที่ใส่สะอาดย่อมอำนวยความสุข อัญมณีทั้งหลายที่ประกอบด้วยตำหนีย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า ศาสตร์แห่งอัญมณีมีความสัมพันธ์กับโหราศาสตร์ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อเรื่องดวงชะตาบ้านเมืองและดวงชะตาของพระเจ้าแผ่นดิน

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเปรียบเทียบศาสตร์แห่งอัญมณีที่ปรากฏในงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์ ทำให้พบว่า ประเด็นสำคัญที่เป็นสาระสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีมี 6 ประเด็น ดังที่ได้อธิบายแล้วข้างต้น ประเด็นที่ผู้วิจัยพบว่าอาจมีความสำคัญน้อยที่สุด และงานนิพนธ์ทั้ง 5 เล่มไม่ได้กล่าวถึง คือ กำเนิดอัญมณีในแง่ที่เป็นความเชื่อปรัมปรา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญส่วนแรกในศาสตร์แห่งอัญมณีในวรรณคดีที่เป็นเรื่องเดี่ยว ลักษณะเช่นนี้พบในยุคติกัลปตรูเท่านั้น สาระตลึงที่มีความสำคัญมากประการหนึ่งคือ เรื่องของการนิยามและการจัดกลุ่ม เรื่องการนิยามและการจัดกลุ่มนี้ทำให้เราทราบ

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ถึงสถานะและความสำคัญของอัญมณีต่อสังคมอินเดียที่แตกต่างกัน สารัตถะส่วนใหญ่เป็นเรื่องในเชิงปฏิบัติจริงในเรื่องการตรวจสอบ การค้าขายแลกเปลี่ยน และการทำเครื่องประดับ มีสารัตถะว่าด้วยวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่ง แต่ไม่ได้เป็นใจความหลัก และพบว่าในบรรดาอัญมณีทั้งหมด ไข่มุกเป็นอัญมณีประเภทเดียวที่ทุกเล่มมีจำนวนบทประพันธ์หรือสูตรจำนวนมากที่สุด มีประเด็นเกี่ยวกับการนำไปใช้ เช่น การประกอบเป็นเครื่องประดับ ซึ่งอัญมณีชนิดอื่นไม่มี นี่เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความสำคัญของอัญมณีแต่ละชนิดซึ่งไม่เท่ากันในสังคมอินเดียโบราณ ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์แห่งอัญมณีกับแนวคิดของงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์แขนงอื่นตามที่ได้กล่าวมานั้นเป็นการสะท้อนคุณค่าของศาสตร์แห่งอัญมณีที่มีได้จำกัดอยู่ในบริบทของเศรษฐกิจการค้าเท่านั้น หากยังมีความสำคัญในแง่ของการเมืองการปกครอง และการดำรงสถานะของพระเจ้าแผ่นดินโดยตรง ในบทต่อไปจะเป็นการอธิบายความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีในมุมมองเชิงสังคมและวัฒนธรรมจากมุมมอง 2 ด้าน ทั้งในด้านที่สะท้อนผ่านตัวบทและในด้านที่เชื่อมโยงกับบริบทของการศึกษา สังคม และวัฒนธรรม

421234300

บทที่ 4

ความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณ

ศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียตามที่นำเสนอในบทที่ 3 แม้มีเนื้อหาเป็นเรื่องเฉพาะทาง แต่จากการประมวลสารัตถะที่ได้ ตลอดจนศึกษาบทบาทของศาสตร์แห่งอัญมณีที่มีต่องานนิพนธ์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ผู้วิจัยพบว่า ศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียเป็นศาสตร์ที่มีความสำคัญทั้งในแง่ของการสะท้อนสังคมและการส่งเสริมความเจริญของสังคม ความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียนี้สามารถจำแนกได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการเมือง ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านภาษาและวรรณคดี และด้านการศึกษา

4.1 ความสำคัญด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการเมือง

ตามทฤษฎีว่าด้วยการเมืองการปกครองของอินเดียโบราณ พระคลังเป็นหนึ่งในองค์ประกอบพื้นฐานของรัฐที่เข้มแข็งและมั่นคง 7 ประการ หรือ สัปตางคะ (saptāṅga) ซึ่งประกอบด้วย ผู้ปกครอง (svāmī) มนตรี (amātya) ราชอาณาจักร อันหมายรวมถึงแคว้นแคว้นและราษฎร (janapada) ป้อมปราการ (durga) พระคลัง (kośa) กองทัพ (daṇḍa) และพันธมิตร (mitra) (KAS. 6.1.1) พระคลังถือเป็นปัจจัยที่ช่วยสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจและเป็นหลักประกันความมั่นคงให้แก่ราชอาณาจักร หากพระคลังมีทรัพย์สินเต็มเปี่ยม กองทัพซึ่งต้องได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการบำรุงกำลังพลในส่วนต่าง ๆ เช่น พลทหารช้าง พลทหารม้า พลทหารราบ รวมทั้งในการจัดเตรียมอาวุธยุทโธปกรณ์ ย่อมดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง นอกจากนี้ ความเป็นอยู่ของราษฎร และการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ภายในราชอาณาจักรก็จะลุล่วงไปได้ ดังที่มานโสลลาสและศุกรนีติสารระบุความสำคัญของพระคลัง ความว่า

- มานโสลลาส

rāṣṭrādāyāvittasya caturbhāgān prakalpayet |

dharmārthakāmasiddhyartham kuryād bhāgatrayaṃ nṛpaḥ || MU.

539 ||

bhāgenaikena cāvaśyaṃ kāryaḥ kośasya sañcayaḥ |

kośavān sukham āpnoti kośahīnas tu sīdati || MU. 540 ||

พระเจ้าแผ่นดินพึงกำหนดส่วนแบ่งทั้งหลายของทรัพย์สินที่มาจาก การปกครอง

ราชอาณาจักรออกเป็น 4 ส่วน สามส่วนพึงเป็นไปเพื่อการบรรลุถึงธรรมะ อรรถะ

(และ) กามะ อีกหนึ่งส่วนนั้นพระราชาก็เป็นจะต้องแบ่งไว้ส่งสมพระคลัง
ผู้มีพระคลังย่อมประสบความสุข ส่วนผู้ไม่มีพระคลังย่อมลุ่มจม

- ศุกรนิตินิสาระ

balaprajārakṣaṇārtham yajñārtham kośasaṃgrahaḥ |

paratreha ca sukhado nṛpasyānyaś ca duḥkhadaḥ || ŚNS. 4.2.3 ||

การสะสมพระคลังย่อมเป็นไปเพื่อคุ้มครองกองทัพและราษฎร เพื่อการ
ประกอบยัญพิธี สิ่งนี้ย่อมบันดาลความสุขแก่พระเจ้าแผ่นดินทั้งในโลกหน้า
และโลกนี้ แต่ถ้าเป็นอย่างอื่น การสะสมพระคลังจะบันดาลความทุกข์แก่พระเจ้า
แผ่นดิน

balamūlo bhavet kośaḥ kośamūlaṃ balaṃ smṛtam |

balasaṃrakṣaṇāt kośarāṣṭravṛddhir arikṣayaḥ || ŚNS. 4.2.14 ||

เป็นที่จดจำกันว่า พระคลังจะเป็นรากฐานของกองทัพ กองทัพจะเป็น
รากฐานของพระคลัง การหมดสิ้นข้าศึกศัตรูจะเกิดขึ้นได้เพราะการปกป้อง
กองทัพ การเพิ่มพูนพระคลัง และความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักร

สำหรับความหมายของพระคลังนั้นมีคำอธิบายเฉพาะในอรรถศาสตร์และศุกรนิตินิสาระ
อรรถศาสตร์อธิบายว่า พระคลังประกอบด้วยทรัพย์สินที่มาจากเหมือง (ākaraprabhaḥ kośaḥ ||
KĀŚ. 2.12.37 ||) และคำว่า “เหมือง” ในที่นี้ครอบคลุมทรัพย์ในดินและสินในน้ำประเภทต่าง ๆ
ได้แก่ ทอง เงิน เพชร แก้วมณี ไข่มุก ประพาฬ สังข์ โลหะ เหล็ก ตลอดจนสินแร่ที่ได้มาจากดิน หิน
และ ธาตุ ที่ ห ล อ ม ล ะ ล า ย (suvarṇarajatavajrāmaṇimuktāpravālaśaṅkha
lohalavaṇabhūmiprastararasadhātavaḥ khaṇiḥ || KĀŚ. 2.6.4 ||) ส่วนศุกรนิตินิสาระอธิบายว่า
พระคลังเป็นแหล่งรวบรวมทรัพย์แต่ละประเภท (ekārthasamudāyo yaḥ sa kośaḥ syāt pṛthak
pṛthak || ŚNS. 4.2.1 ||) ในที่นี้ประเภทของทรัพย์สินที่ศุกรนิตินิสาระถือว่าเป็นสำคัญและสมควรได้รับ
การพิจารณาเข้าพระคลังไม่จำกัดเฉพาะอัญมณี (ratna) เท่านั้น แต่ยังรวมถึงสิ่งมีค่าอื่น ๆ ดังนี้คือ
ธัญพืช (dhānya), โลหะมีค่า ได้แก่ ทอง (suvarṇa) เงิน (rajata) ทองแดง (tāmra) ดีบุก
(vaṅga)³² ตะกั่ว (sīsa) ดีบุก (raṅgaka) และเหล็ก (loha), รวมถึงปศุสัตว์ ได้แก่ ช้าง (gaja), ม้า
(aśva), วัว (go), ควาย (mahiṣa), แกะ (meṣa), แพะ (aja) และอูฐ (uṣṭra)

³² B.D. Basu แปล vaṅga ว่า สังกะสี (zinc) โดยทั่วไปแล้ว vaṅga และ raṅga ถือว่าเป็นคำ
ไวพจน์ หมายถึง แร่ดีบุก (tin) ทว่า raṅga ยังมีความหมายว่า แร่บอแรกซ์ (borax) ได้ด้วย

จากรายการทรัพย์สินมีค่าที่นำเสนอข้างต้นจะเห็นได้ว่า สิ่งจำเป็นสำหรับพระคลังตามที ระบุในงานนิพนธ์ทั้งสองฉบับแล้วแต่เป็นสิ่งที่มิมีมูลค่าทางเศรษฐกิจ ทรัพย์สินทุกชนิดสามารถ แลกเปลี่ยนเป็นเงินตราได้ เห็นได้จากการแสดงข้อมูลการกำหนดราคาซื้อขายอัญมณีในงานนิพนธ์ ต่าง ๆ ที่บรรจศาสตร์แห่งอัญมณี ยกเว้นอรรถศาสตร์ โดยที่รายได้ของรัฐที่เกิดจากการสะสมพระ คลังนี้จะถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการบำรุงกิจการของรัฐหลายด้าน ซึ่งมีระบุไว้อย่างชัดเจนในศุภรณิติ สาระดังนี้คือ 1) เป็นค่าใช้จ่ายในการบำรุงกองทัพและการเตรียมอาวุธยุทโธปกรณ์เพื่อการทำสงคราม ป้องกันราชอาณาจักร 2) เป็นค่าใช้จ่ายในการประกอบบุญพิธี 3) อำนวยความสะดวกในการ ประกอบอาชีพ (ŚNS. 4.2.15, 30, 31)

จากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า เนื่องจากปริมาณของทรัพย์สินในพระคลังเป็นดัชนีชี้วัด ความมั่นคงของราชอาณาจักร งานนิพนธ์ทุกเรื่องที่น่ามาศึกษาจึงให้ความสำคัญแก่การรักษาและ เพิ่มพูนพระคลัง ความจำเป็นในการรักษาความมั่นคงเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การกำหนดตำแหน่ง ผู้ปฏิบัติงานด้านพระคลัง โดยในอรรถศาสตร์ระบุไว้ถึง 2 ตำแหน่ง ตำแหน่งแรกคือ หัวหน้ากองงาน พระคลัง หรือ ผู้คุมพระคลัง (kośādhyakṣa) ทำหน้าที่ตรวจสอบของมีค่าทุกชนิดตามที่บทบัญญัติ ระบุไว้ อีกหนึ่งตำแหน่งคือ ผู้บรรจพระคลัง (samnidhātṛ)³³ ทำหน้าที่รับของมีค่าที่ผ่านการ ตรวจสอบแล้วจากผู้คุมพระคลังนำไปบรรจลงในพระคลัง ทั้งสองฝ่ายนี้จะต้องประสานงานกันเป็น อย่างดีเพื่อป้องกันมิให้เกิดการปลอมแปลงวัตถุมีค่า ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านการคลัง ได้ สิ่งหนึ่งที่น่าสังเกตคือ ความคิดเรื่องการกำหนดจำนวนและประเภทของบุคคลผู้ที่จะมาปฏิบัติงาน ด้านพระคลังมิได้เป็นแบบแผนเดียวกันในทุกยุคทุกสมัย เพราะผู้วิจัยพบว่า ในงานนิพนธ์หลังสมัย อรรถศาสตร์นั้น ถึงแม้จะมีข้อความระบุถึงการแต่งตั้งผู้คุมพระคลัง (kośādhyakṣa) เช่นเดียวกับ อรรถศาสตร์ แต่ผู้วิจัยไม่พบว่ามีกรวางแนวทางปฏิบัติในการตรวจสอบของมีค่าสำหรับผู้คุมพระ คลังเหมือนในอรรถศาสตร์ ในทางตรงกันข้าม แนวทางการตรวจสอบของมีค่าถูกจัดให้เป็นองค์ ความรู้สำหรับพระเจ้าแผ่นดิน พร้อมทั้งมีบทบัญญัติระบุให้พระเจ้าแผ่นดินทำหน้าที่สะสมพระคลัง โดยตรง ตัวอย่างหนึ่งพบในมานโสภาสละ ความตอนหนึ่งว่า “ทั้งน้ำและทรัพย์สินของพระราชาย่อม เพิ่มพูนทีละเล็กละน้อย ดังนั้น การสะสมทรัพย์สินในพระคลังพึงเป็นไปด้วยความพยายามของ พระราชา” (MU. 538) สำหรับศุภรณิตีสาระนั้นแม้ไม่มีข้อความอ้างถึงตำแหน่งผู้คุมพระคลัง แต่ กลับมีข้อความระบุว่าพระเจ้าแผ่นดินจะต้องตรวจสอบวัตถุมีค่าด้วยพระองค์เองโดยมีผู้เชี่ยวชาญ ถวายความช่วยเหลือ ตามบทบัญญัติดังนี้ “พระราชาคควรพยายามเรียนรู้ธรรมชาติที่แท้จริงของวัตถุมี

³³ tajjātakaraṇādhiṣṭhitāḥ purāṇaṁ navam ca **ratnaṁ** sāraṁ phalgu kupyam vā pratigrhṇīyāt || KAŚ. 2.5.8 ||

ค่าด้วยตนเองอยู่เสมอ หลังจากที่ได้ตรวจสอบทรัพย์สินทั้งหลาย มีอัญมณีเป็นต้น ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบแล้ว พระราชาพึงรักษาทรัพย์สินทั้งหลายเหล่านั้น” (ŚNS. 4.2.40) ส่วนยุคติกัลปตรุนั้น ไม่ปรากฏร่องรอยใด ๆ ที่อ้างถึงผู้ทำหน้าที่ตรวจสอบของมีค่า แม้จะมีหัวข้อเรื่องการตรวจสอบเครื่องประดับซึ่งมีอัญมณีเป็นส่วนใหญ่ก็ตาม จึงไม่สามารถอภิปรายในประเด็นนี้ได้

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณารายการทรัพย์สินสำหรับพระคลังที่ระบุไว้ในตำราอรรถศาสตร์-นิติศาสตร์ ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า แม้รายการทรัพย์สินในตำราต่าง ๆ จะไม่ตรงกันทั้งหมด แต่อย่างน้อยอัญมณีก็เป็นทรัพย์สินประเภทหนึ่งที่ยังคงความสำคัญเสมอมา โดยในบรรดาทรัพย์สินทั้งหลาย อัญมณีถูกจัดให้มีความสำคัญสูงสุด เพราะนอกจากจะมีบทบาทวิถีวิธีการตรวจสอบอัญมณีสำหรับผู้คุมพระคลังอย่างเป็นระบบแล้ว ยังมีกรกำหนดบทลงโทษสูงสุดสำหรับผู้ปลอมแปลงอัญมณีอีกด้วย³⁴ ในที่นี้ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า คำที่ใช้เรียกผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบอัญมณีมักแตกต่างกันไปในงานนิพนธ์แต่ละเรื่อง โดยในงานนิพนธ์ยุคแรกเริ่ม คือ อรรถศาสตร์และพหูหัตถศาสตร์ ปรากฏคำว่า *tajjña* (lit. ผู้รู้เรื่องนั้น) คำ *tajjña* ในอรรถศาสตร์เป็นคำกลาง ๆ สำหรับเรียกผู้รู้เรื่องการตรวจสอบของมีค่าโดยไม่เจาะจงว่าเป็นของประเภทใด ในขณะที่พหูหัตถศาสตร์ คำ *tajjña* ปรากฏในบริบทของการตรวจสอบอัญมณีโดยเฉพาะ นอกจากนี้ยังมีอีกหนึ่งคำที่มีความหมายพ้องกัน คือ *bhūṣaṇavit* (lit. ผู้รู้เรื่องเครื่องประดับ) ส่วนในงานนิพนธ์ยุคต่อมา ได้แก่ ยุคติกัลปตรุ มานโสลลสาสะ และศุภครนิตีสาระ ผู้วิจัยพบคำเรียกผู้รู้ศาสตร์แห่งอัญมณีหลายคำ ตัวอย่างคำสำคัญที่รวบรวมมาได้มีดังต่อไปนี้

- คำที่มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า ผู้รู้เรื่องอัญมณี ได้แก่ *ratnavedi* (YKT. 137:7; MU. 466), *tattvavedi* (YKT. 95:33), *ratnavit* (MU. 534; ŚNS. 4.2.49, 55)
- คำที่มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า ผู้รู้เรื่องการวินิจฉัยอัญมณี ได้แก่ *ratnaviniścayajña* (YKT. 110-111:80)
- คำที่มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า ผู้เชี่ยวชาญด้านอัญมณี ได้แก่ *maṇikovida* (MU. 481,491), *ratnakovida* (YKT. 120:62, 106:40; MU. 405, 498), *ratnalakṣaṇakovida* YKT. 112:94
- คำที่มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า ผู้วินิจฉัยอัญมณี ได้แก่ *ratnavicakṣaṇa* (YKT. 95:34) และผู้ตรวจสอบอัญมณี ได้แก่ *ratnatattvapariṅṣaka* (YKT. 113:8; MU. 455), *pariṅṣaka* (ŚNS. 4.2.40)

³⁴ *atra ratnopadhāv uttamo daṇḍaḥ ... || KAS. 2.5.9 ||*

คำเหล่านี้สะท้อนองค์ความรู้ที่เป็นศาสตร์ซึ่งสัมพันธ์กับผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งจะต้องผ่านการศึกษาเล่าเรียน การฝึกฝน และจำกัดอยู่ในกลุ่มเฉพาะ บุคคลเหล่านี้ไม่เพียงแต่รู้ ทฤษฎีการตรวจสอบอัญมณีตามตำราเท่านั้น ซึ่งใคร ๆ ที่เข้าถึงข้อมูลนี้ก็อาจเข้าใจได้ แต่ยังคงเป็นผู้ได้รับการศึกษาและการฝึกฝนให้มีทักษะรอบด้านในการปฏิบัติงานด้านอัญมณีด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับ สารัตถะที่ได้นำเสนอในบทที่ 3 เป็นหลักฐานที่สามารถยืนยันข้อสันนิษฐานนี้ได้อย่างชัดเจน

4.2 ความสำคัญด้านสังคมและวัฒนธรรม

งานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีเป็นงานนิพนธ์ที่ทรงคุณค่า เนื่องจากเป็นแหล่งรวบรวม เกร็ดความรู้เรื่องอัญมณีในเชิงวัฒนธรรมไว้มากมาย จากการศึกษาพบว่า เกร็ดความรู้เชิงวัฒนธรรมนี้ พบทั้งในตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดี่ยวและตำราอัญมณีประเภทเรื่องแทรก ทว่าเมื่อเปรียบเทียบกัน แล้ว ตำราอัญมณีประเภทเรื่องแทรกให้รายละเอียดมากกว่าตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดี่ยว เนื่องจาก ตำราอัญมณีประเภทเรื่องแทรกนี้มีความสัมพันธ์กับศาสตร์แขนงอื่น เช่น โหราศาสตร์ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันก็มีเนื้อหาบางส่วนซ้ำกันหรือตรงกันกับตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดี่ยวด้วย เกร็ดความรู้ เรื่องอัญมณีที่สำคัญมี 2 ประเด็น คือ ความเชื่อเรื่องโชคลางเกี่ยวกับอัญมณี และศิลปะการทำอัญมณี

4.2.1 ความเชื่อเรื่องโชคลางเกี่ยวกับอัญมณี

ก. ความเชื่อเรื่องการให้ผลของลักษณะคุณและลักษณะโทษ

อัญมณีแต่ละชนิดมีการกำหนดความเชื่อเรื่องการให้ผลคล้าย ๆ กัน กล่าวคือ การสวมอัญมณีที่มีองค์ประกอบของคุณสมบัติสมบูรณ์พร้อมทุกด้าน ไม่ว่าจะป็นด้าน สี รูปทรง แสง น้ำหนัก ขนาด ฯลฯ ย่อมอำนวยสิริมงคลแก่ผู้สวมใส่ ในทางตรงกันข้าม การสวมอัญมณีที่มี ข้อบกพร่องด้านคุณสมบัติ เช่น รูปทรงไม่สมส่วน แตกบิ่น หรือไม่ใสสะอาดเพราะมีตำหนิ ไม่ว่าจะ ตำหนินั้นจะมีปริมาณมากหรือน้อย มองเห็นหรือมองไม่เห็นก็ตาม ย่อมทำให้ผู้สวมใส่ประสบกับสิ่ง อันเป็นอัปมงคลนานาประการ ไม่ว่าจะป็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ โชคร้าย ความสูญเสียทรัพย์สิน ฯลฯ และอาจถึงแก่ชีวิตได้

ในงานนิพนธ์บางฉบับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งยุคดิจิทัลตรู นำเสนอข้อมูลการให้ผลของ อัญมณีได้ละเอียดที่สุดเมื่อเทียบกับงานนิพนธ์ทุกเล่มที่บรรจุศาสตร์แห่งอัญมณี รวมถึงงานนิพนธ์ว่า ด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีประเภทเรื่องเดี่ยวที่ผู้วิจัยเคยศึกษา มีข้อสังเกตว่าคำอธิบายเรื่องการให้ผลจะ ลงลึกไปในองค์ประกอบของคุณสมบัติทุกส่วนที่จะต้องพิจารณาประเมินค่า ในที่นี้จะขอยกตัวอย่าง ความเชื่อเรื่องการให้ผลของลักษณะคุณและโทษที่ปรากฏในไพลิน สาระสำคัญเรื่องการให้ผลของ ไพลินตามลักษณะคุณเป็นดังนี้

ก1) ลักษณะคุณของไฟลีนประกอบด้วย 5 ประการ คือ 1) ด้านน้ำหนัก คือ “คุรุ” (guru) หมายถึง ลักษณะที่มีขนาดเล็กแต่น้ำหนักมาก 2) ด้านพื้นผิว คือ “สนิทธะ” (snigdha) หมายถึง ความมี(พื้นผิว)มันเงาจับประหนึ่งสายน้ำสะท้อนแสงเป็นประกาย 3) ด้านสี คือ “วรรณาฒยะ” (varṇādhya) หมายถึง ลักษณะที่มีสีเข้มขาบเมื่อนำไฟลีนไปส่องแดด 4) ด้านแสง คือ “ปาร์ศววันต์/ปาร์ศววรรติ” (pārśvavant/ pārśvavartti) หมายถึง ลักษณะแสงที่ใกล้เคียงกับแก้วผลึก เงิน ทอง หรือวัตถุอื่นที่มีประกายไฟ 5) ด้านความใส คือ “รัญชกะ” (rañjaka) หมายถึง เมื่อส่องดูภายในไฟลีนแล้วพบลักษณะราวกับว่ามีความมืดโอบล้อมเอาไว้

การให้ผลของลักษณะคุณในไฟลีนแต่ละด้านล้วนเป็นไปในทางการส่งเสริมความเจริญของชีวิต ทรัพย์สิน และอำนาจ (YKT. 125:8-12) โดยระบุว่า

คุรุ (น้ำหนักมาก) จะอำนวยความเจริญรุ่งเรืองแก่วงศ์ตระกูล
(kulavṛddhikaro guruḥ)

สนิทธะ (ผิวเรียบมัน) จะช่วยเพิ่มพูนทรัพย์สินเงินทอง
(snigdham dhanavivarddhanam)

วรรณาฒยะ (สีเข้ม) จะช่วยเพิ่มพูนทรัพย์สินและพืชพันธุ์ธัญญาหาร
(varṇādhyo ... dhanadhānyavivarddhanah)

ปาร์ศววรรติ (มีแสงเป็นประกาย) จะอำนวยยศศักดิ์
(pārśvavartti yaśaḥ pradam)

รัญชกะ (มีสีทึบภายใน) ก่อให้เกิดสง่าราศีและความเจริญรุ่งเรืองของวงศ์ตระกูล
(rañjako ... śrīyaśaḥ kulavarddhanah)

ก2) ลักษณะโทษของไฟลีนประกอบด้วย 7 ประการ คือ 1) ด้านสี คือ “อภรกะ” (abhraka) หมายถึง ลักษณะที่มีสีเกาะกลุ่มกันดูคล้ายเมฆฝน 2) ด้านความสะอาด มี 3 ลักษณะย่อย ได้แก่ “สศรรกะ” (saśarkara) หมายถึง ลักษณะที่มีก้อนกรวดเจือปน, “มฤตติกาครรกะ” (mṛttikāgarbha) หมายถึง มีดินฝังอยู่ในเนื้อ, “อัสมาครรกะ” (asmagarbha) หมายถึง มีก้อนหินอยู่ภายใน 3) ด้านตำหนิที่พื้นผิว มี 2 ลักษณะย่อย ได้แก่ “ตราสะ” (trāsa) หมายถึง รอยร้าว และ “ภินนะ” (bhinna) หมายถึง รอยแตก 4) ด้านสี คือ “จิตรกะ” (citraka) หมายถึง มีสีกระดำกระด่าง

การให้ผลของลักษณะโทษในไฟลีนแต่ละด้านล้วนเป็นไปในทางตรงกันข้ามกับลักษณะคุณ คือ ความโชคร้ายและเสื่อมถอยของชีวิต ทรัพย์สิน และอำนาจ (YKT. 125:13-126:18; MU. 495-499) โดยระบุว่า

อภรรกะ จะทำให้ความสมบูรณ์พูนสุขหมดไป และอายุสั้น
(... samprītir āyus caiva vinaśyati)

สศรรกะ จะทำให้ประสบความยากจนและต้องพลัดถิ่นที่อยู่
(saśarkaram ... daridratvaṃ deśatyāgaś ca

ตราสะ จะก่อให้เกิดภัยจากสัตว์มีเขี้ยว
(trāsas ... daṃṣṭribhayaṃ)

ภินนะ จะทำให้สูญเสียบุตรและภรรยา
(bhinnam ... bhāryyāputravinaśanam)

มฤตติกาครรรกะ จะทำให้เป็นโรคผิวหนัง
(mṛttikāgarbhakam nāma tvagdoṣajanakam)

อัสมครรรกะ จะก่อให้เกิดความพินาศแก่ผู้สวมใส่ (aśmagarbham vinaśakṛt)

จิตรรกะ จะทำลายวงศ์ตระกูล (citrakaḥ kulanāśanaḥ)

ข. การสวมอัญมณีสำหรับผู้หญิง

อัญมณีโดยทั่วไปแม้เป็นเครื่องประดับที่สวมใส่ได้ทั้งหญิงและชาย แต่วัฒนธรรมอินเดียโบราณก็มีข้อจำกัดบางประการสำหรับผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการสวมเพชร เนื่องจากเพชรเป็นอัญมณีที่มีคุณสมบัติเฉพาะเรื่องรูปทรงที่เป็นเหลี่ยมเป็นมุม หากเพชรนั้นมีความผิดปกติก็จะมีผลความแหลมคมด้วย ตามคติอินเดียโบราณถือว่าลักษณะเช่นนี้ไม่เหมาะแก่ผู้หญิง หากสวมอาจเกิดอันตรายได้ ดังที่ยุคติกัลปตวรรษว่า -หญิงมีกรรมไม่ควรสวมเพชร เพราะหากเพชรสัมผัสกับเด็กในครรภ์แล้วอาจแท้งบุตรได้ (YKT. 102:3; SNS. 4.2.53) ในทางตรงกันข้าม หญิงที่ต้องการสวมเพชรและอยากมีบุตรอาจสวมเพชรที่มีลักษณะด้อย เช่น เพชรที่มีรูปทรงคล้ายผักชีหรือคล้ายสะโพกผู้หญิง และเชื่อว่าเมื่อสวมเพชรเช่นนี้แล้วจะได้บุตรชาย (VBS. 80.17) ที่จริงแล้วการสวมอัญมณีเพื่อให้มีบุตรชายไม่จำกัดเฉพาะเพชรเท่านั้น ไพลินสีแดงเรือ บุขราคม และไพฑูรย์ เมื่อผู้หญิงสวมแล้วเชื่อว่าจะได้ผลเช่นเดียวกัน (YKT. 127:30; 132:77)

ค. สิทธิพิเศษในการใช้อัญมณีสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน

ศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียให้สิทธิพิเศษแก่พระเจ้าแผ่นดินในการเลือกใช้อัญมณี จะเห็นได้ว่าในตัวบทมีการกำหนดให้อัญมณีที่มีคุณสมบัติพิเศษ ล้ำค่า หรืออัญมณีที่หายากในโลกเป็นสิ่งคู่ควรแก่พระเจ้าแผ่นดิน โดยมีความเชื่อว่า หากพระองค์ได้สวมใส่หรือครอบครองอัญมณีเช่นนั้นแล้วพระองค์จะมีเดชานุภาพยิ่งใหญ่ มีความกล้าหาญในจิตใจ ประสบชัยชนะในศึกสงคราม มีทรัพย์สิน

421234300

และข้าทาสบริวารพร้อมมูล อีกทั้งปราศจากสิ่งที่เป็นอัปมงคลและเป็นภัยแก่ชีวิต ไม่ว่าจะเป็ นโรคภัย ไข้เจ็บ สัตว์มีพิษ ยาพิษ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้สะท้อนความสำคัญของอัญมณี ในฐานะที่เป็นเครื่องราชูปโภค อีกทั้งเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติและฐานะของพระเจ้าแผ่นดินตาม ประเพณีอินเดียโบราณ อัญมณีสำคัญที่ศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียมักเน้นย้ำเป็นพิเศษให้พระเจ้า แผ่นดินสวมใส่ คือ เพชร และไข่มุก สารสำคัญบางส่วนมีดังนี้

ค1) เพชรลักษณะพิเศษสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน

คดีอย่างหนึ่งเกี่ยวกับการสวมเพชรของพระเจ้าแผ่นดินซึ่งผู้วิจัยเคยกล่าวถึงมาแล้วใน การศึกษาตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดียว คือ การสวมเพชรตามวรรณะ ในตำราอัญมณีประเภทเรื่อง แทรกก็มีการระบุไว้เช่นเดียวกันว่า พระเจ้าแผ่นดินควรสวมเพชรกษัตริยชาติตามวรรณะของพระองค์ และอาจครอบครองเพชรทุกชนิดที่มีลักษณะดีเลิศได้ตามปรารถนา (YKT. 97:51-52) ตำราบาง ฉบับ เช่น ยุคติกัลปตรู ได้ให้รายละเอียดเพชรที่มีคุณสมบัติล้ำเลิศและสมบูรณ์แบบทุกประการซึ่งพระ เจ้าแผ่นดินควรมีไว้ในครอบครอง พร้อมทั้งความเชื่อเรื่องผลของการสวมใส่เพชรลักษณะพิเศษชนิด ต่าง ๆ ด้วย ดังนี้

(1) เพชรที่เรืองแสงในที่มืด รูปทรงคล้ายวัชระ คุณสมบัติสมบูรณ์แบบ เหลี่ยมคม เพชรชนิดนี้สามารถปกป้องผู้สวมจากความชั่วร้ายของสัตว์เลื้อยคลาน (YKT. 100:75)

(2) เพชรที่มีรัศมีเจดจ้าตั้งหนึ่งโกฏิดวงตะวัน มีรัศมีเย็นฉ่ำตั้งหนึ่งโกฏิดวงเดือน หากสวมแล้วจะสามารถบรรเทาความเจ็บไข้อันเกิดจากการถูกพิษได้ (YKT. 100:76)

(3) เพชรที่สามารถขจัดความมืดได้มีอนุภาพล้ำเลิศ หากสวมแล้วโรคภัยทั้งปวงจะ ทุเลา (YKT. 100:77)

ตามตำราระบุว่า หากพระเจ้าแผ่นดินได้ครอบครองเพชรลักษณะใดลักษณะหนึ่งใน บรรดาเพชรที่มีคุณสมบัติล้ำเลิศเหล่านี้ พระองค์จะประสบความสุข แต่ถ้าพระเจ้าแผ่นดินไม่ สามารถหาเพชรมาครอบครองได้ เพชรนั้นย่อมไม่มีในสามโลก (YKT. 100:79)

ค2) ไข่มุกลักษณะพิเศษสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน

พระเจ้าแผ่นดินคู่ควรกับไข่มุกทุกประเภท ไม่เพียงแต่ไข่มุกจากหอยมุก หากรวมถึง ไข่มุกจากสิ่งมีชีวิตซึ่งถือเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ตามคติฮินดู เช่น นาคหรืองู ช้าง เป็นต้น ตามตำราระบุว่า

ไข่มุกทั้งหมดนี้³⁵มีคุณค่าอันสูงส่ง เป็นสิ่งที่ช่วยให้มีบุตรชาย ทรัพย์สิน ความเจริญรุ่งเรือง และเกียรติยศ เป็นสิ่งที่จัดปัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บและความทุกข์โศก ตลอดจนอำนวยความสะดวกในสิ่งที่ปรารถนาไว้แก่พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลาย (YKT. 81:30) ในที่นี้จะยกตัวอย่างไข่มุกพิเศษบางชนิด ได้แก่ ไข่มุกจากหอยมุก ช้าง และนาค โดยมีคำอธิบายในตัวบทที่ศึกษาดังนี้

(1) ไข่มุกจากหอยมุก: “มีหอยมุกชื่อว่า “รุกมณี” ซึ่งให้กำเนิดไข่มุกที่สะอาดปราศจากตำหนิ สีตั้งหยาบเนียน ขนาดเท่าผลจันทร์เทศ เป็นไข่มุกที่มีคุณภาพดี ผู้รู้เรื่องการพิจารณาลักษณะอัญมณีระบุว่าไข่มุกชนิดนี้มีค่าอันประเมินมิได้ หาได้ยาก คู่ควรกับพระเจ้าแผ่นดิน ผู้มีบุญเพียงน้อยนิดย่อมไม่ได้อครอบครอง” (MU. 437-438; cf. YKT. 112:93-94)

(2) ไข่มุกจากช้าง: “ไข่มุกจากช้างเหล่านี้ประเมินค่ามิได้ เจาจะรูไม่ได้ และมีแสงเจิดจ้า พระเจ้าแผ่นดินสวมใส่ไข่มุกชนิดนี้แล้วจะทำให้มีพระโอรส ประสบชัยชนะ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และเป็นเครื่องรางที่ขลังมาก” (YKT. 81:22)

(3) ไข่มุกจากนาค: มีความเชื่อว่า ไข่มุกจากนาคซึ่งพระเจ้าแผ่นดินสวมใส่เอาไว้จะช่วยขจัดกลางร้ายปราบเหล่าศัตรู เผยแผ่พระเกียรติยศ อำนาจชัยชนะ และประเมินค่ามิได้ (YKT. 81:27) นอกจากนี้ยังมีข้อความคล้ายกันในเรื่องมหากาพย์ที่ดัดแปลงจากเรื่องอัญมณีจากเศียรพญานาค ซึ่งตามตำราพหุศาสตร์ที่จัดอยู่ในเรื่องทับทิม ระบุว่า หากพระเจ้าแผ่นดินได้สวมมณีจากเศียรพญานาคแล้ว พระองค์จะไม่ต้องยาพิษ ไม่มีโรคภัย สามารถพิชิตศัตรูได้ทั้งหมด อีกทั้งจะมีฝนตกลงมาอย่างสม่ำเสมอในแคว้นแคว้นของพระองค์ (VBS. 82.6)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่าความเชื่อดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติและสัตว์มงคลพิเศษ ดังนั้น การครอบครองไข่มุกที่หายากในธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่ระบุไว้ว่าจะนำคุณวิเศษมาให้

4.2.2 ศิลปะการทำอัญมณี

ในบรรดางานนิพนธ์ทุกเรื่องที่มีผู้วิจัยนำมาศึกษา ข้อมูลเรื่องศิลปะการทำอัญมณีพบแทรกอยู่ในเรื่องอัญมณีบางชนิด เช่น เรื่องไข่มุกมีวิธีการเจาะรูไข่มุก (YKT. 116:32 – 117:37) เรื่องไพลินมีวิธีการทำไพลินให้มีสีเข้มขึ้น (YKT. 125:4) เรื่องประพาหมีวิธีการปรับปรุงสีของประพาห (YKT. 105:27) และพบว่าไข่มุกเป็นอัญมณีที่มีข้อมูลในหมวดศิลปะการทำอัญมณีใน

³⁵ อ้างอิงไข่มุก 8 ชนิดตามข้อมูลกำเนิดอัญมณีในศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย

ปริมาณมากที่สุด เรื่องที่มีการนำเสนอในตัวบท คือ การทำสร้อยไข่มุก และการปรับปรุงคุณภาพไข่มุก

ก. การทำสร้อยไข่มุก

ข้อมูลส่วนนี้พบเฉพาะในอรรถศาสตร์และพหูพจน์ (KĀŚ. 2.11.6-27; VBS. 81.31-36) มีใจความใกล้เคียงกัน โดยข้อมูลแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือสร้อยไข่มุกที่เรียกชื่อตามจำนวนสายสร้อย กลุ่มที่สองคือสร้อยไข่มุกที่เรียกชื่อตามรูปแบบสายสร้อย มีข้อสังเกตว่า แม้ตำราแต่ละเล่มจะใช้ชื่อเรียกสายสร้อยเหมือนกัน แต่เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วลักษณะของสายสร้อยมักแตกต่างกัน ตัวอย่างข้อความมีดังนี้

ก1) สร้อยไข่มุกที่เรียกชื่อตามจำนวนสายสร้อย

yaṣṭīnām aṣṭasahasram indracchandaḥ || KĀŚ. 2.11.7 ||

tato 'rdham vijayacchandaḥ || KĀŚ. 2.11.8 ||

สร้อยไข่มุกจำนวน 8,000 เส้น เรียกว่า “อินทัจฉันทะ”

สร้อยไข่มุกจำนวนครึ่งหนึ่ง (= 400 เส้น) เรียกว่า “วิชัยฉันทะ”

surabhūṣaṇam latānām sahasram aṣṭottaram caturhastam |

inducchando nāmnā vijayacchandā tadardhena || VBS. 81.31 ||

เครื่องประดับของทวยเทพ คือ สร้อยไข่มุกทั้งหลายที่ประกอบด้วย 1,008 เส้น

ยาว 4 หัสตะ มีชื่อว่า “อินทัจฉันทะ” สร้อยไข่มุกจำนวนครึ่งหนึ่งของ

อินทัจฉันทะ (คือ ประกอบด้วย 504 เส้น ยาว 2 หัสตะ) มีชื่อว่า “วิชัยฉันทะ”

ก2) สร้อยไข่มุกที่เรียกชื่อตามรูปแบบสายสร้อย

triphalakaḥ phalakahāraḥ, pañcaphalako vā || KĀŚ. 2.11.20 ||

สร้อยไข่มุกที่มีการมัดเงื่อนรวมกันเป็นแผงเดียว แบบ 3 ตอน หรือ 5 ตอน เรียกว่า “ผลกะหาระ”

... pañcalatā hāraphalakam ity uktam || VBS. 81.34a ||

สร้อยไข่มุก 5 เส้น เรียกว่า “हारผลกะ”

sūtram ekāvalī śuddhā || KĀŚ. 2.11.21 ||

สร้อยไข่มุกล้วนเส้นเดียว เรียกว่า “เอกาวัลลี”

421234300

saiva maṇimadhyā yaṣṭiḥ || KAS. 2.11.22 ||

สร้อยไข่มุกซึ่งมีอัญมณีประดับตรงกลาง เรียกว่า “ยัชฎิ”

ekāvalī nāma yatheṣṭasaṅkhyā hastapramāṇā maṇiviprayuktā |

saṃyojitā yā maṇinā tu madhye yaṣṭīti sā bhūṣaṇavidbhir uktā || VBS. 81.36 ||

สร้อยคอที่เรียกว่า “เอกาวลี” (=สร้อยไข่มุกเส้นเดียว) มีจำนวนเม็ดไข่มุกตามใจชอบ ความยาว

1 หัตถะ ไม่มีพลอยแซม ส่วนสร้อยคอที่มีพลอยเม็ดหนึ่งอยู่ตรงกลางนั้น ผู้รู้เรื่องเครื่องประดับ

เรียกว่า “ยัชฎิ” (=สายสร้อยไข่มุก)

ข. การปรับปรุงคุณภาพไข่มุก

ข้อมูลการปรับปรุงคุณภาพไข่มุกพบในยุกติกัลปตรูและศุภกรนีติสาระ เนื้อหาใกล้เคียงกับที่ปรากฏในครุฑปุราณะ (YKT. 116:32 – 117:37; cf. GP. 1.69.36-41; SNS. 4.2.62-64a) ใจความสำคัญอธิบายขั้นตอนการเจาะรูไข่มุกในแบบของชาวสิงหล และด้วยวิธีนี้ยังทำให้สามารถพิสูจน์ไข่มุกแท้และไข่มุกเทียมได้ภายในคราวเดียวกันด้วย รายละเอียดมีดังนี้

• ข้อมูลจากยุกติกัลปตรู

1) ควรนำไข่มุกใส่ลงในภาชนะบรรจุเยียวัวผสมกับน้ำเกลือ แล้วทำให้ไข่มุกมีเหงื่อด้วยการตั้งไฟ หรือนำไปห่อผ้าแห้ง เมื่อนำไข่มุกมาใส่มือแล้ว ให้ถูไข่มุกด้วยเมล็ดข้าว ไข่มุกเทียมจะแตก ส่วนไข่มุกธรรมชาติจะมีรัศมีเจิดจรัส

2) เมื่อเสร็จแล้ว ให้หุงไข่มุกที่มีชิ้นส่วนของหอยมุกเพิ่งเกิดใหม่ติดอยู่นั้น ในภาชนะมีรูซึ่งเหมาะแก่การใช้งาน มีฝาปิดสนิท เมื่อฝาเปิดออก ให้นำไข่มุกออกมาจากภาชนะ แล้วนำมาใส่ลงในกองธัญพืชเป็นเวลาหนึ่งเดือน

3) เมื่อนำไข่มุกทั้งหมดมาใส่ลงในหม้อหุงข้าว คลุกเคล้ากับน้ำคั้นจากลูกมะจั่วแล้ว ให้นำไข่มุกมาขัดถูด้วยแคโรทเพื่อที่จะทำให้เม็ดไข่มุกเล็กลงพอประมาณ แล้วจึงจัดการเจาะรูไข่มุกอย่างรวดเร็วให้มีขนาดตามความต้องการในที่นี้

4) อนึ่ง เมื่อวางไข่มุกลงกลางมัตสยปุฏฐะที่พอกด้วยก้อนดินแล้ว จากนั้นจึงค่อยอบไข่มุกเพียงเล็กน้อยด้วยวิธานปติ (หรือ พิฑาล

421234300

ปุฏฐะ) ก่อนจะนำไปต้มในน้ำมัน ตามด้วยน้ำและน้ำผลไม้ แล้วนำไปต้มในน้ำมันซ้ำอีกครั้ง เพื่อให้ผิวไข่มุกสะอาดและเป็นมันวาว

5) ต่อมาควรนำไข่มุกมาขัดถูด้วยผ้าสะอาด เพื่อให้ไข่มุกหมดมลทิน ประกอบด้วยความงาม ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติครบถ้วนทั้งหกประการ

- ข้อมูลจากศุภกรนิติสาระ (ŚNS. 4.2.62-64a)

1) ไข่มุกจากหอยมุกนั้นสามารถเจาะรูได้ ไข่มุกประเภทอื่น ๆ เจาะรูไม่ได้ ชาวเกาะสิ่งหลย่อมทำของเทียมที่เหมือนไข่มุกจากหอยมุก

2) เพื่อให้สิ้นความสงสัยในไข่มุกทำเทียมนั้น พึงทดสอบไข่มุกอย่างจริงจัง โดยที่นำไข่มุกดังกล่าวไปแช่ค้างคืนในน้ำผสมเกลือและน้ำมันที่ร้อน

3) ไข่มุกใดที่ผ่านการขัดถูด้วยเมล็ดข้าวเปลือกแล้วไม่อาจเปลี่ยนสีได้ ไข่มุกนั้นมีใช้ไข่มุกเทียม

4.3 ความสำคัญด้านภาษาและวรรณคดี

4.3.1 ด้านภาษา

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า คำเรียกอัญมณีในภาษาอินเดียโบราณสามารถสะท้อนความคิดบางประการเกี่ยวกับอัญมณีชนิดนั้น ๆ ได้ ตัวอย่างเช่น คำว่า “**วัชระ**” (vajra) ซึ่งเป็นคำเรียกเพชร มีความหมายตามรูปศัพท์คือ **สิ่งที่แข็ง สิ่งที่ทรงพลัง** ความหมายนี้สื่อถึงคุณสมบัติเฉพาะของเพชรเรื่องความแข็ง นอกจากนี้ “วัชระ” ยังหมายถึง **สายฟ้า** ซึ่งเป็นอาวุธที่พระอินทร์ใช้ปราบข้าศึกศัตรู ความหมายนี้เชื่อมโยงกับเทพปกรณัมตามคัมภีร์ฤคเวท (Monier-Williams, 2005, p. 913) โดยมากคำเรียกอัญมณีในภาษาอินเดียโบราณมักมีที่มาอันสัมพันธ์กับความเชื่อบางประการในวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งอาจศึกษาได้จากงานนิพนธ์โบราณประเภทต่าง ๆ ในมุมมองของผู้วิจัย งานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีถือเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งซึ่งมีประโยชน์ในเชิงวิชาการต่อผู้สนใจศึกษาภาษาและวรรณคดีอินเดียโบราณ เพราะสารัตถะบางประการที่ได้จากการศึกษาศาสตร์แห่งอัญมณีสามารถนำไปเชื่อมโยงกับการทำความเข้าใจความหมายของคำเรียกอัญมณีในภาษาอินเดียโบราณได้

ศัพทานุกรมการแพทย์ภาษาสันสกฤต ชื่อ ราชนิฆณฑุ (Rājanighaṇṭu) ของ นรhari (Narahari) สมัยราวคริสต์ศตวรรษที่ 13 เป็นตัวอย่างหนึ่งของงานนิพนธ์ที่รวบรวมคำศัพท์เกี่ยวกับ อัญมณีไว้เป็นจำนวนมาก จากการศึกษาข้อมูลผู้วิจัยพบว่า อัญมณีชนิดหนึ่ง ๆ มีคำเรียกหลายคำ คำพ้องชื่ออัญมณีเหล่านั้นมีความหมายตามรูปศัพท์ที่น่าสนใจ สามารถอธิบายที่มาของความหมายได้ด้วยองค์ความรู้จากศาสตร์แห่งอัญมณี นอกจากนี้มีข้อสังเกตว่า คำเรียกอัญมณีที่ปรากฏในราชนิฆณฑุโดยมากเกี่ยวข้องกับสาระความรู้จากศาสตร์แห่งอัญมณีหลายด้าน แต่ที่พบมากมี 2 เรื่อง คือ เรื่องการกำเนิด และความสัมพันธ์ระหว่างอัญมณีกับดวงดาว มีตัวอย่างดังนี้

ก. คำเรียกอัญมณีซึ่งสะท้อนสาระเรื่องการกำเนิด ตัวอย่างเช่น คำเรียกไข่มุก ซึ่งโดยทั่วไปใช้คำว่า *muktā* มีคำพ้องความหมาย 3 กลุ่ม ได้แก่

ก1) กลุ่มความหมายที่หมายถึง สิ่งที่คายออกมาจากหอยมุก ประกอบด้วย *muktā*, *mauktika*, *mauktikeya*, *muktikā*, *muktāphala* (Rāj.Ni. 13.151-152) สัมพันธ์กับกระบวนการเกิดไข่มุกในศาสตร์แห่งอัญมณี ดังนี้

sampūrṇacandrāmśukalāpakānter

maṇipravekasya mahāguṇasya |

tac chuktimatsu sthitim āpa vījam

āsan purāpy anyabhavāni yāni || YKT. 111:85; cf. GP. 1.69.21a, 22b ||

เม็ดไข่มุกซึ่งเป็นอัญมณีชั้นเลิศ ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง มีรัศมีบริบูรณ์
ประหนึ่งแสงจันทร์ในคืนเดือนเพ็ญ ย่อมสถิตอยู่ในเปลือกหอยมุก
ด้านใน ส่วนไข่มุกใด ๆ ที่มีกำเนิดในที่อื่น มีอยู่แล้วแต่กาลก่อน

ก2) กลุ่มความหมายที่เกี่ยวข้องกับน้ำ ประกอบด้วย *ambhaḥsāra* (อัญมณีที่ไหลไปในน้ำ), *nīraja* (อัญมณีที่เกิดในน้ำ), *binduphala* (หยดน้ำ) (Rāj.Ni. 13.151-152) สัมพันธ์กับการกำเนิดไข่มุกในทะเลและมหาสมุทร ซึ่งในศาสตร์แห่งอัญมณีระบุว่า หอยมุกในท้องทะเลเมื่อได้กลืนหยดน้ำฝนลงไปแล้วได้คายเม็ดไข่มุกออกมา เรื่องราวนี้ปรากฏในตำราอัญมณีหลายฉบับ ตัวอย่างเช่น

yasmin pradeśe 'mbunidhau papāta

sucārumuktāmaṇiratnavījam |

tasmin payas toyadharābakīrṇaṃ

śuktau sthitam mauktikatām avāpa ||

|| YKT. 111:86; cf. GP. 1.69.21b, 22a ||

421234300

ณ มหาสมุทรที่มีเม็ดไข่มุกสวยงามตกลงไปนั้น น้ำที่
 ไปรยปราย ลงมาจากเมฆฝนย่อมซึมเข้าไปอยู่ในหอยมุกแล้ว
 กลายเป็นไข่มุก
 svātyām sthite ravau meghair ye muktā jalavindavaḥ
 |
 gīrṇāḥ śuktiṣu jāyante tair muktā nirmmalatviṣaḥ ||

|| YKT. 111:88; MU. 435 ||

หยดน้ำที่เมฆหยาดลงมาในเวลาที่พระอาทิตย์เสวยฤกษ์สวาทินั้น
 หอยมุกได้กลืนกินเข้าไป ไข่มุกที่มีแสงอันปราศจากมลทินจึงถือ
 กำเนิดขึ้นมา

ก3) กลุ่มความหมายเกี่ยวกับดวงดาว ได้แก่ tāra, tārā, tārakā (ดวงดาว) และ
 nakṣatra (ดาวนักษัตร) (Rāj.Ni. 13.151) มีที่มาจากการเปรียบเทียบลักษณะพื้นของพลาสุรกับ
 ดวงดาว โดยเฉพาะดาวนักษัตร ซึ่งปรากฏในศาสตร์แห่งอัญมณี ดังนี้

nakṣatramāleva divo viśīrṇā
 dantāvalī tasya mahāsurasya |
 vicitrarūpeṣu vicitravarṇā
 payaḥsu patyuh payasām papāta || YKT. 111:84 ||

แถวพื้นของพลาสุรตนันที่มีหลากสีเหมือนกลุ่มดาวนักษัตรที่
 ดารดาษอยู่ในท้องฟ้าได้ตกลงไปแล้วในน้ำของมหาสมุทร
 ทั้งหมด

ข. คำเรียกอัญมณีซึ่งสะท้อนสาระเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอัญมณีกับดวงดาว จะ
 ขอยกตัวอย่างบางส่วนซึ่งสอดคล้องกับงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีบางฉบับ โดยเฉพาะ
 ศุภรณีสาระ ซึ่งในที่นี้สามารถเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า คติเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอัญมณีกับ
 ดวงดาวในกลุ่มนพเคราะห์เป็นที่รับรู้ร่วมกันในวัฒนธรรมอินเดีย มีใจความดังนี้

ข1) เพชร (vajra) มีคำพ้องความหมายคือ อัญมณีแห่งพระศุกร์ (bhārgavaka,
 Rāj.Ni. 13.173) สอดคล้องกับศุภรณีสาระซึ่งระบุว่า เพชรเป็นที่โปรดปรานของพระศุกร์
 (vajraṃ ... kaveḥ priyam || ŚNS. 4.2.44b ||)

421234300

ข2) ไข่มุก (*muktā*) มีคำพ้องความหมายคือ อัญมณีที่เป็นที่รักของพระจันทร์ (*śaśipriya*, Rāj.Ni. 13.152) สอดคล้องกับศุภรณนิทสาระซึ่งระบุว่า ไข่มุกเป็นที่โปรดปรานของพระจันทร์ (...*muktā priyā vidhoḥ* || ŚNS. 4.2.42b ||)

ข3) ทับทิม (*māṇikyā*) มีคำพ้องความหมายคือ อัญมณีแห่งพระอาทิตย์ (*raviratnaka*, Rāj.Ni. 13.145) สอดคล้องกับศุภรณนิทสาระซึ่งระบุว่า ทับทิมเป็นที่โปรดปรานของพระอาทิตย์ (*raveḥ priyaṃ raktavarṇaṃ māṇikyam* ... || ŚNS. 4.2.42a ||)

ข4) ประพาฬ (*pravāla*) มีคำพ้องความหมายคือ อัญมณีแห่งพระอังคาร (*bhaumaratna*, Rāj.Ni. 13.158) สอดคล้องกับศุภรณนิทสาระซึ่งระบุว่า ประพาฬเป็นที่โปรดปรานของพระอังคาร (... *bhaumapriyaṃ vidrumam* ... || ŚNS. 4.2.43a ||)

ข5) มรกต (*marakata*) มีคำพ้องความหมายคือ อัญมณีแห่งพระพุธ (*budharatna*, Rāj.Ni. 13.163) สอดคล้องกับศุภรณนิทสาระซึ่งระบุว่า มรกตเป็นที่โปรดปรานของพระพุธ (... *pācīr budhahitā harit* || ŚNS. 4.2.43b ||)

ข้อสังเกตที่น่าสนใจก็คือ สีของอัญมณีบางครั้งสัมพันธ์กับสีกายของเทพ นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับการใช้อัญมณีมงคลตามวันด้วย

4.3.2 ตำนานวรรณคดี

ปราชญ์อินเดียโบราณถือว่ากวีที่ดีจะต้องมีความรอบรู้ในศิลปศาสตร์แขนงต่าง ๆ เพื่อให้ผลงานที่ตนประพันธ์มีคุณภาพ ดังปรากฏว่าในตำราสอนการประพันธ์ของอินเดียโบราณ เช่น กาวยมีมางสา (*Kāvyaṃīmāṃsā*) ของราชเสขร ได้ระบุให้ผู้ที่ฝึกฝนเป็นกวีจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้ในวิชาการต่าง ๆ รวมถึงศิลปศาสตร์ 64 ประการ (Parashar, 2000, p. 146) นอกจากนี้ ในงานนิพนธ์เรื่อง กวิกัณฐาภรณ์ (*Kavikaṇṭhābharṇa*) ของเกษเมนทร บทที่ 5 ยังมีข้อความระบุว่า รัตน์ปริक्षा หรือการตรวจสอบอัญมณี เป็นหนึ่งในบรรดาศาสตร์ที่สำคัญ 20 แขนง ซึ่งเป็นปัจจัยที่จะทำให้บุคคลนั้น ๆ เป็น “ราชาแห่งกวี” หรือกวีผู้ยิ่งใหญ่ ดังข้อความที่ว่า

tatra tarka-vyākaraṇa-bharata-cāṇakya-vātsyāyana-bharata-rāmāyana-mokṣopāyātmañāna-dhātuvāda-ratnaparikṣā-vaidyaka-jyotiṣa-dhanurveda-gajaturagapurusalakṣaṇa-dyutendrajāla[sic. dyūtendrajāla]-prakīrṇeṣu paricayaḥ kavīsāmrājya-vyañjanaḥ || KKB. ch. 5 || (Panda, 2006, p. 165)

ดังนั้น ความคุ้นเคยในศาสตร์แขนงต่าง ๆ ได้แก่ ตรรกศาสตร์, ไวยากรณ์, การละคร, การเมือง, กามศาสตร์, มหาภารตะ, รามายณะ, ความรู้เรื่องการหลุดพ้นและจิตวิญญาณ, การเล่นแร่แปรธาตุ, การตรวจสอบอัญมณี, การแพทย์, โหราศาสตร์, ศาสตร์การต่อสู้ด้วยธนู, การพิจารณาลักษณะช้าง ม้า และบุรุษ, การพนัน, การเล่นเกม และศาสตร์แห่งเวทมนตร์ เป็นเครื่องบ่งชี้คุณสมบัติของความเป็นราชาแห่งกวี

เนื่องจากศาสตร์แห่งอัญมณีที่เรียกว่า “รัตนปริกษา” จัดเป็นหนึ่งในศิลปศาสตร์ 64 ประการซึ่งผู้มีการศึกษาในสมัยอินเดียโบราณจะต้องได้รับการศึกษา ฉะนั้น จึงอนุมานได้ว่า กวีซึ่งจะต้องศึกษาวิชาการแขนงต่าง ๆ เพื่อพัฒนาตนให้เป็นผู้รอบรู้และมีความเชี่ยวชาญในการประพันธ์ ก็น่าจะได้รับการศึกษาในศาสตร์แห่งอัญมณีด้วย ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ศาสตร์แห่งอัญมณีน่าจะเป็นคลังความรู้ด้านอัญมณีที่สำคัญซึ่งกวีนำไปใช้อ้างอิงในงานนิพนธ์ของตนเพื่อแสดงภูมิรู้ ตัวอย่างงานนิพนธ์ที่มีการนำศาสตร์แห่งอัญมณีไปอ้างอิง เช่น งานนิพนธ์เรื่อง กุมารสมภพ (Kumārasambhava) และ ฤตสุंहาร (Rtusamhāra) ของกาลิทาส ซึ่งทั้งสองเรื่องมีคำประพันธ์ที่สะท้อนถึงความคิดเรื่องการกำเนิดไพฑูรย์ที่ปรากฏในศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย มีรายละเอียดดังนี้

ก. กุมารสมภพ

tayā duhitrā sutarāṃ savitrī sphurat prabhāmaṇḍalayā cakāśe |
vidūrabhūmir navameghasābdād udbhinnayā ratnaśalākayeva ||
 || Kum. 1.24 ||

คำประพันธ์บทนี้เป็นภาพพรรณนาทัศนียภาพของแผ่นดินและภูเขา โดยมีพระนางปฤถิวี และพระนางปารวตีเป็นบุคลาธิษฐาน มีใจความว่า “พระนางปฤถิวีแผ่รัศมีเจิดจ้าเพราะพระนางปารวตีผู้เป็นธิดานั้นมีมณฑลแสงระยิบระยับแพรวพราว เปรียบเสมือนแผ่นดินแห่งภูเขาวิฑูรย์ส่องแสงเจิดจ้าเพราะเหตุแห่งเสียงของเมฆใหม่ (เมฆฝน)”

ข. ฤตสุंहาร

prabhinnavidūryanibhais tṛṇāṅkuraiḥ
 samācitā protthitakandalīdalaiḥ |
 vibhāti śukletararatnabhūṣitā
 varāṅganeva kṣitir indragopakaiḥ || Rtus. 2.5 ||

421234300

จากคำประพันธ์ข้างต้น กวีพรรณนาสภาพของแผ่นดินในฤดูฝนโดยเปรียบเทียบกับหญิงงามผู้สวมอัญมณีหลากหลายสี ส่วนที่เกี่ยวกับไพฑูรย์คือข้อความที่พรรณนาว่า แผ่นดินนั้นปกคลุมด้วยหญ้าอ่อนซึ่งดูประหนึ่งหน่อของแก้วไพฑูรย์ที่ผุดขึ้นมา ในที่นี้ ไพฑูรย์เป็นอุปมาของหญ้าอ่อนที่ผุดขึ้นในยามที่เมฆฝนก่อตัว

ในความเห็นของผู้วิจัย กำเนิดไพฑูรย์ในคำประพันธ์ทั้งสองบทข้างต้นนี้สัมพันธ์กับกำเนิดไพฑูรย์ในศาสตร์แห่งอัญมณีโบราณ ซึ่งปรากฏในรัตนปริกษาของพุทธภักฎฐะ บทว่าด้วยรัตนปริกษาในครุฑปุราณะ และยุคติกัลปตรู มีใจความว่า เสียงร้องคำรามของพลาสุรทำให้เกิดอัญมณีไพฑูรย์ที่มีแสงแวววาวน่าอภิมรย์และมีหลากสี (BRP. 200; GP. 1.73.2; YKT. 120:67) พลาสุร ซึ่งก็คือ อสุรวละ (vala) ในปกรณ์ของคัมภีร์พระเวทนั้นเป็นบุคลาธิษฐานของเมฆฝน มีกำเนิดเป็นพญาสุพลาสุรเป็นผู้กักกันโคของพระอินทร์อันเป็นสัญลักษณ์ของแสงสว่างและน้ำฝน จนทำให้โลกเกิดความแห้งแล้ง ต่อมาพลาสุรได้ถูกพระอินทร์สังหาร โลกมนุษย์จึงมีแสงสว่างปรากฏและมีฝนตกลงมาอีกครั้ง เสียงคำรามร้องของอสุรแท้จริงแล้วก็คือ เสียงกึกก้องของเมฆฝนตั้งเค้าตามคำอธิบายในกวีนิพนธ์นั่นเอง มีข้อสังเกตว่า เรื่องราวกำเนิดไพฑูรย์ดังกล่าวยังเป็นที่มาของศัพท์สันสกฤตที่มีความหมายเหมือนอัญมณีไพฑูรย์ คือ *prāvṛṣyam*, *abhraroham* (lit. อัญมณีที่เกิดจากเมฆฝน) และ *kharābdāṅkurakam* (lit. อัญมณีที่เป็นหน่อของเมฆก่อนหนา) (Rāj.Ni. 13.190) สิ่งนี้บ่งชี้ว่าสะท้อนให้เห็นถึงความคิดเรื่องกำเนิดไพฑูรย์ที่สืบเนื่องกันอยู่ในภาษาและวรรณคดีสันสกฤต

นอกเหนือจากความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีในฐานะคลังข้อมูลเพื่อการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์แล้ว สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ในวรรณคดีอินเดียโบราณยังมีการอ้างถึงคำเรียกศาสตร์แห่งอัญมณีอยู่เสมอ ลักษณะเช่นนี้สะท้อนความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียในด้านการศึกษา ซึ่งจะขอนำเสนอรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

4.4 ความสำคัญด้านการศึกษา

4.4.1 การศึกษาศิลปศาสตร์ในสมัยอินเดียโบราณ

การศึกษาเรื่องอัญมณีเป็นวิชาแขนงหนึ่งในศิลปศาสตร์ 64 ประการตามคติอินเดียโบราณ ซึ่งผู้ที่ปราชญ์มีความชำนาญเป็นพิเศษด้านใดด้านหนึ่งควรศึกษา แต่ไม่มีระบุไว้อย่างชัดเจนว่า ผู้ที่ควรศึกษาควรเป็นใครและอยู่ในสถานะใด อย่างไรก็ตาม จากหลักฐานทางวรรณคดีผู้วิจัยพบว่าศาสตร์แห่งอัญมณีได้รับการเน้นย้ำเป็นพิเศษสำหรับบุคคลสองประเภท คือ กลุ่มคนในสาขาวิชาซีพอัญมณีโดยตรง เช่น เจ้าหน้าที่พระคลัง พ่อค้า และกลุ่มชนชั้นสูงในราชสำนัก

โดยเฉพาะพระเจ้าแผ่นดิน พระราชโอรส และนางคณิกา³⁶ ในวรรณคดีเรื่องทิพยาวทาน (Divyāvadāna) มีตัวอย่างแสดงการอ้างอิง “รัตนปริกษา” หรือศาสตร์แห่งอัญมณี ว่าเป็นหนึ่งใน ศิลปศาสตร์สำหรับบุคคลประเภทต่าง ๆ เช่น

- การศึกษาของพ่อค้าสุปรियะ ในเรื่อง สุปรियาวทาน

... yadā mahān saṃvṛttas tadā lipyām upanyastah saṃkhyāyām
 gaṇanāyām mudrāyām uddhāre nyāse nikṣepe hastiparīkṣāyām
 aśvaparīkṣāyām **ratnaparīkṣāyām** dāruparīkṣāyām vastraparīkṣāyām
 puruṣaparīkṣāyām strīparīkṣāyām nānāpaṇyaparīkṣāsu paryavadātaḥ
 sarvaśāstrajñāḥ sarvakalābhijñāḥ sarvasīlpajñāḥ sarvabhūtarutajñāḥ
 sarvagatigatijñāḥ udghaṭṭako vācakaḥ paṇḍitaḥ paṭupracāraḥ
 paramatīkṣṇaniśītabuddhiḥ saṃvṛtto 'gnikalpa iva jñānena ||
 || Divy. VIII. ||

(Cowell & Neil, 1987, pp. 99-100)

...ในเวลาที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่ สุปรियะได้รับการศึกษาด้านอักษรศาสตร์ การคำนวณ คณิตศาสตร์ ศาสตร์ว่าด้วยเหรียญเงินโบราณ คณิตศาสตร์ เกี่ยวกับการลอบ จิตรกรรม ศาสตร์ว่าด้วยการลงทุน การตรวจสอบดูข้าง ตรวจสอบดูม้า การตรวจสอบรัตนะ การตรวจสอบดูไม้ ตรวจสอบดูผ้า ดูลักษณะ บุรุษ ดูลักษณะสตรี เขามีความชำนาญในการตรวจสอบสินค้าต่าง ๆ รู้ศาสตร์ ทุกอย่าง รู้จิตรกรรมทุกอย่าง รู้ศิลปะทุกอย่าง รู้ภาษาสัตว์ทุกชนิด รู้การดำเนินชีวิตในคติ (ภพ) ทั้งปวง เป็นผู้คงแก่เรียน เป็นผู้ชี้แจง ช่างฉลาด เชี่ยวชาญ ...

(ปัทมา นาควรรณ, 2556, p. 109)

³⁶ ศิลปศาสตร์สำหรับนางคณิกาเป็นไปตามที่ระบุไว้ในกามสูตรของวาทสยายนะ

- การศึกษาของพระเจ้ามหาประณาทะ (ราชโอรส) เมื่อครั้งทรงพระเยาว์ ในเรื่อง ไมเตรยวาทาน

...yadā mahān samvṛttas tadā lipyām upanyastah samkhyāyām
gāṇanāyām mudrāyām uddhāre nyāse nikṣepe vastuparīkṣāyām
dāruparīkṣāyām **ratnaparīkṣāyām** hastiparīkṣāyām aśvaparīkṣāyām
kumāraparīkṣāyām kumārīparīkṣāyām so 'ṣṭāsu parīkṣāsūdghaṭṭako
vācakah paṭupracārah paṇḍitaḥ samvṛttah .||

|| Divy. III. ||

(Cowell & Neil, 1987, p. 58)

...ในเวลาที่เขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่ มหาประณาทะได้รับการศึกษาด้านอักษรศาสตร์ การคำนวณ คณิตศาสตร์ ศาสตร์ว่าด้วยเหรียญเงินโบราณ คณิตศาสตร์ เกี่ยวกับการลบ จิตรกรรม ศาสตร์ว่าด้วยการลงทุน การตรวจสอบพื้นที่ การตรวจสอบคู่มือ การตรวจสอบบริตนะ การตรวจสอบคูช้าง ตรวจสอบคูม้า คุณลักษณะเด็กชาย คุณลักษณะเด็กหญิง พระองค์มีความชำนาญในการตรวจสอบ 8 อย่าง (สาขา) เป็นผู้ชี้แจง ชาญฉลาด เชี่ยวชาญ ...

(ปัทมา นาควรรณ, 2556, p. 69)

- การศึกษาของโศรณโกฏิภรรยา (บุตรคหบดี) การปรับปรุงคุณภาพไข่มุก ข้อมูลจากยุคดิฯ เมื่อครั้งเยาว์วัย ในเรื่อง โภฏิภรรยาทาน:

...sa yadā mahān samvṛttas tadā lipyām upanyastah | samkhyāyām
gāṇanāyām mudrāyām uddhāre nyāse nikṣepe vastuparīkṣāyām
dāruparīkṣāyām **ratnaparīkṣāyām** hastiparīkṣāyām aśvaparīkṣāyām
kumāraparīkṣāyām kumārīparīkṣāyām so 'ṣṭāsu parīkṣāsūdghaṭṭako
vācakah paṭupracārah paṇḍitaḥ samvṛttah ... || Divy. I. ||

(Cowell & Neil, 1987, p. 3)

โศรณโกฏิภรณานั้นได้รับการศึกษาในอักษรศาสตร์ (upanyasta) การคำนวณ (samkhyā) คณิตศาสตร์ (gāṇanā) ศาสตร์ว่าด้วยเหรียญเงินโบราณ (mudrā) คณิตศาสตร์เกี่ยวกับการลบ (uddhāra) จิตรกรรม (nyāsa) ศาสตร์ว่าด้วยการลงทุน (nikṣepa) การตรวจสอบพื้นที่ (vastuparīkṣā) และการตรวจสอบบริตนะ (ratnaparīkṣā) ในเวลาที่เขาเติบโตใหญ่ โศรณโกฏิภรณานั้นมีความชำนาญในการตรวจสอบ 8 อย่าง (สาขา) เป็นผู้ชี้แจง ชาญฉลาด เชี่ยวชาญ

(ปัทมา นาควรรณ, 2556, pp. 15-16)

แม้ราชโอรส บุตรคหบดี และนางคณิกา จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความรู้เรื่องอัญมณี แต่ไม่มีหลักฐานชัดเจนว่าพวกเขาได้นำความรู้เรื่องอัญมณีไปใช้จริงในการดำรงชีวิตหรือไม่ และนำไปใช้มากน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตาม หลักฐานงานนิพนธ์ประเภทศาสตร์ที่นำมาเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยก็น่าจะเป็นเครื่องยืนยันได้ประการหนึ่งว่า ราชโอรสเป็นบุคคลหนึ่งซึ่งมีแนวโน้มอย่างสูงในการที่จะใช้ประโยชน์จากศาสตร์แห่งอัญมณี โดยเหตุที่ศาสตร์แห่งอัญมณีเป็นส่วนหนึ่งของพระราชภารกิจด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการเมือง ดังได้นำเสนอมมาแล้วในหัวข้อ 4.1 ทว่าในทางปฏิบัติไม่ว่าพระเจ้าแผ่นดินจะมีความรู้เรื่องการตรวจสอบอัญมณีมากเพียงใด และเป็นผู้ตรวจสอบด้วยพระองค์เองหรือไม่ ในการตรวจสอบอัญมณีแต่ละครั้ง พระองค์จำเป็นที่จะต้องพึ่งผู้เชี่ยวชาญด้านอัญมณีของราชสำนักตามที่มีทบบัญญัติในอรรถศาสตร์ มิฉะนั้นก็ต้องปรึกษาผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์แห่งอัญมณีตามความเห็นในสุกกรณีสถาเร จึงกล่าวได้ว่าความรู้ในศาสตร์แห่งอัญมณีเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ชนชั้นสูงของสังคมอินเดียโบราณ

4.4.2 การสืบทอดวิทยาการ

จากหลักฐานทางวรรณคดีเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า ศาสตร์แห่งอัญมณีที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาอย่างรวดเร็วที่สุดนั้น ได้ถูกค้นพบแล้วในตำราอรรถศาสตร์ของเกาฏิลยะ ราว 400 ปีก่อนคริสตกาล แสดงให้เห็นว่า องค์ความรู้เรื่องอัญมณีควรจะมามีมาก่อนสมัยราชวงศ์เมารยะ แต่อาจจะได้รับการสืบทอดโดยวิธีมุขปาฐะ และที่สำคัญคือ การสืบทอดมีอยู่ในวงจำกัด โดยเฉพาะผู้มีอาชีพหรือหน้าที่เกี่ยวกับอัญมณีเท่านั้น และเริ่มรวบรวมขึ้นเป็นครั้งแรกในคัมภีร์อรรถศาสตร์ โดยที่กวีผู้แต่งตำราไม่ได้มีหน้าที่โดยตรงในด้านการตรวจสอบอัญมณี จากนั้นก็พบว่ามีการถ่ายทอดด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียในคริสต์ศตวรรษที่ 6 เป็นต้นมา และมีการผลิตซ้ำหลายต่อหลายครั้ง ข้อความโดยมากก็ลงรอยกับเนื้อหาของอรรถศาสตร์ ทว่ามีส่วนที่เพิ่มเติมที่เป็นประเด็นด้านสารัตถะ คือ การกำหนดอัญมณีในแง่ของปรัมปรานิทาน ดังเช่นในรัตนปริกษาของพุทธภักฎะและบทว่าด้วยรัตนปริกษาในครุฑปุราณะ ในงานนิพนธ์ว่าด้วยศาสตร์แห่งอัญมณีประเภทเรื่องแทรกก็พบว่าการสืบทอดองค์ความรู้ในลักษณะที่ไม่แตกต่างจากวรรณคดีที่เป็นเรื่องเดียว ทั้งยังมีการอ้างอิงวรรณคดีที่เป็นระบบ ตัวอย่างเช่น ในยุคติลลปตรูมีข้อความอ้างอิงถึงคัมภีร์ปุราณะอย่างชัดเจน เป็นต้น สำหรับในประเด็นเรื่องของการสืบทอดองค์ความรู้ก็คงไม่มีปัญหา เนื่องจากเรามีหลักฐานทางวรรณคดีที่เป็นที่ประจักษ์ชัด แต่ในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ การสืบทอดจากครูสู่ศิษย์ ตลอดจนพิธีกรรมการเรียนและการจบหลักสูตรนั้น ไม่ปรากฏข้อมูล ซึ่งแตกต่างจากคัมภีร์ประเภทศาสตร์หรือเวทบางเรื่อง เช่น ธนุรเวท ที่ระบุผู้สอน ผู้เรียน พิธีกรรม ถูกใช้ในการเรียน อย่างชัดเจน (เจียรไน วิทิตกุล, 2558)

421234300

จากที่กล่าวมาข้างต้น ศาสตร์แห่งอัญมณีมีความสำคัญต่ออินเดียในด้านต่าง ๆ เสมอมา ไม่จำกัดเฉพาะด้านองค์ความรู้อัญมณีวิทยาโดยตรงเท่านั้น แต่ครอบคลุมในด้านอื่น ๆ ด้วยดังที่กล่าวมาแล้ว และยังคงสืบทอด รวมทั้งมีบทบาทและความสำคัญแม้กระทั่งจนถึงอินเดียในสมัยปัจจุบัน

421234300

CU Theses 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล และข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

5.1 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยเคยศึกษาไว้แล้วในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท ในการวิจัยครั้งนั้น ผู้วิจัยมุ่งศึกษาลักษณะขององค์ความรู้เรื่องอัญมณีของอินเดียจากตำราอัญมณีประเภทเรื่องเดี่ยว และนำข้อมูลดังกล่าวไปเปรียบเทียบกับตำราฉบับหนึ่งของไทยที่สำคัญบางฉบับ โดยใช้ทฤษฎีอัญมณีวิทยาเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์ ตามแบบแผนที่ปฏิบัติกันมาในหมู่นักวิชาการการทอวิทยา

วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกฉบับนี้นับเป็นงานวิจัยต่อยอดจากการศึกษาในระดับปริญญาโท โดยมีวัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัยแตกต่างไปจากเดิม การศึกษาในครั้งนี้มุ่งพิจารณาในประเด็นเรื่องสาระและความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียโบราณ กลุ่มข้อมูลหลักที่นำมาศึกษา คือ งานนิพนธ์ประเภทศาสตร์ 5 เรื่องที่บรรจุศาสตร์แห่งอัญมณี ซึ่งนับว่ามีนัยสำคัญต่องานวิจัย เพราะนอกจากศาสตร์แห่งอัญมณีในงานนิพนธ์เหล่านี้จะมีเนื้อหาในรายละเอียดครอบคลุมสาระสำคัญที่ต้องการศึกษาแล้ว งานนิพนธ์เหล่านี้ยังแสดงถึงคุณค่าของศาสตร์แห่งอัญมณีในมิติที่กว้างกว่าคุณค่าเชิงวิชาการ นั่นคือ มีความสัมพันธ์และสำคัญต่อสังคมและวัฒนธรรมอินเดียโบราณ เหล่านี้คือจุดเด่นของข้อมูลซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลการวิจัยแสดงให้เห็น สาระและความสำคัญของศาสตร์แห่งอัญมณีซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

ด้านสาระ ศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียมีสาระสำคัญร่วมกัน คือ การถ่ายทอดวิธีการตรวจสอบและประเมินค่าอัญมณีตามแบบภูมิปัญญาอินเดียโบราณ ประเด็นสำคัญที่ศึกษาจำแนกได้เป็น 3 หมวดใหญ่ คือ หมวดการตรวจสอบ หมวดการประเมินค่า และหมวดการกำหนดราคาอัญมณี ความรู้ทุกหมวดล้วนมีความเชื่อมโยงถึงกัน **หมวดการตรวจสอบ** ทำให้เห็นว่า การกำเนิดและแหล่งกำเนิดเป็นปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงต่อคุณสมบัติของอัญมณี ข้อมูลคุณสมบัติล้วนเป็นข้อมูลด้านกายภาพ เช่น สี รูปทรง แสง อัญมณีบางชนิดมีคุณสมบัติเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ แต่บางชนิดมีลักษณะร่วมกับอัญมณีชนิดอื่นซึ่งยากที่จะจำแนกด้วยตาเปล่า ดังนั้น จึงต้องนำอัญมณีไปพิสูจน์คุณสมบัติด้วยวิธีการที่เหมาะสมแก่ธรรมชาติของอัญมณีแต่ละชนิด **หมวดการประเมินค่า** เป็นการกำหนดคุณค่าของอัญมณีจากคุณสมบัติทางกายภาพที่ปรากฏ เดิมทีเป็นเพียงการจำแนกระหว่างอัญมณีมีคุณภาพและอัญมณีด้อยคุณภาพ ต่อมามีการเพิ่มเติมความเชื่อทางจิตวิญญาณในเรื่องผลดีหรือร้ายที่จะเกิดขึ้นจากการใช้อัญมณีมีคุณภาพหรืออัญมณีด้อยคุณภาพตามลำดับด้วย ลักษณะเช่นนี้

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

อาจแสดงถึงทัศนคติของคนอินเดียที่พิจารณาอัญมณีในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นสิริมงคล หรือความอับมงคล คุณสมบัติที่ให้ความสำคัญเป็นพิเศษ คือ รูปทรง รองลงมาคือแสงและพื้นผิว ความสมบูรณ์พร้อมของคุณสมบัติเป็นสิ่งที่ส่งผลโดยตรงต่อการกำหนดราคาอัญมณีในขั้นตอนสุดท้าย **หมวดการกำหนดราคา** ให้ข้อมูลการกำหนดมูลค่าของอัญมณีตามน้ำหนัก ซึ่งจะเห็นได้ว่าศาสตร์ แห่งอัญมณีมีการวางกฎเกณฑ์การประเมินราคาอัญมณีอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในเรื่องมาตราซัง และพิคตราคา ทั้งนี้พิคตราคาอัญมณีในงานนิพนธ์แต่ละฉบับย่อมไม่เหมือนกัน เมื่อพิจารณาข้อมูล ของอัญมณีทุกชนิดโดยรวมแล้ว พบว่าไข่มุกเป็นอัญมณีที่มีข้อมูลมากที่สุดเมื่อเทียบกับอัญมณีชนิด อื่น ๆ สิ่งนี้อาจสะท้อนความสำคัญของไข่มุกในแง่ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง และเป็นที่ต้องการของ ผู้ใช้ในสมัยโบราณ

ด้านความสำคัญ ศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียมีความสำคัญต่อสังคมและวัฒนธรรมอินเดียใน สมัยโบราณ 4 ประการ คือ 1) เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญในการสร้างบุคคลผู้มีความรู้ความชำนาญ ด้านอัญมณีเป็นพิเศษ เพื่อปฏิบัติงานในตำแหน่งพระคลังซึ่งเป็นตำแหน่งที่ส่งผลต่อความมั่นคงของ ราชอาณาจักร 2) เป็นคลังความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยมเกี่ยวกับการใช้อัญมณี ของคนอินเดียโบราณ ในขณะที่เดียวกันก็ทำหน้าที่สร้างกรอบในการให้คุณค่าอัญมณีอย่างเป็นระบบ 3) เป็นคลังข้อมูลที่มีประโยชน์ในเชิงวิชาการสำหรับกวีในการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ให้เกิดความสมจริง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นประโยชน์สำหรับผู้ศึกษาทั่วไปในการทำ ความเข้าใจภาษาและวัฒนธรรมอินเดีย โบราณ 4) เป็นเครื่องมือในการหาเลี้ยงชีพสำหรับผู้ประกอบอาชีพด้านการค้า นอกจากนี้ยังเป็นส่วน หนึ่งของการศึกษาศิลปศาสตร์ ซึ่งเป็นการศึกษามากับบังคับสำหรับชนชั้นสูงในราชสำนัก ความสำคัญ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นเหตุให้ศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียได้รับการสืบทอดในงานนิพนธ์โบราณ หลากหลายประเภท อีกทั้งได้รับการอ้างอิงถึงทั้งทางตรงและทางอ้อมอยู่เสมอในงานวรรณคดีอินเดีย โบราณ

5.2 ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้เติมเต็มช่องว่างของการศึกษาศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียที่มีมาก่อนหน้านี้ แล้ว แต่ยังคงขาดการศึกษาเปรียบเทียบกับตำราอัญมณีอินเดียภาษาอื่น ๆ เช่น ทมิฬ เบงกาลี ฮินดี ฯลฯ หากได้ศึกษาเพิ่มเติมก็จะช่วยให้เข้าใจศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียในองค์รวมและวิวัฒนาการของ ศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดียยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การศึกษาเรื่องอัญมณีในวัฒนธรรมอินเดียยังมีอีก หลากหลายประเด็นที่น่าสนใจ ยกตัวอย่างเช่น อาจศึกษาความรู้เรื่องอัญมณีที่น่าเสนอในมุมมองของ ศาสตร์แขนงอื่น ๆ เช่น การแพทย์ การเล่นแร่แปรธาตุ ตลอดจนโหราศาสตร์ที่นอกเหนือจากตำรา พุทธศาสตร์ เพราะผู้วิจัยเชื่อว่าข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อแวดวงวิทยาศาสตร์สุขภาพ

421234300

CD iThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

อีกกรณีหนึ่งคือ การศึกษาบทบาทของอัญมณีในกวีนิพนธ์อินเดียโบราณ ซึ่งจะช่วยให้ได้เรียนรู้ถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์ของอัญมณีในบริบทของวรรณคดี และได้เห็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับอัญมณีในมิติที่กว้างขวางออกไป และท้ายที่สุดนี้ผู้วิจัยก็หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลการวิจัยนี้จะสามารถนำไปปรับใช้ในธุรกิจการค้าอัญมณีของไทยได้ตามสมควร ไม่ว่าผู้นำไปใช้จะอยู่ในกลุ่มผู้ค้าหรือกลุ่มผู้ซื้อก็ตาม

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. (2557). *พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ปรัชญา*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- เจียรไน วิทิตกุล. (2558). *ศาสตร์แห่งการยুক্তด้วยธนูในคัมภีร์ธนูรเวทและมหากาโรตตะ*.
(อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ธัญญา นาคบุตร. (2556). *ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อด้านโหราศาสตร์กับความสุขในที่ทำงานของพนักงาน บมจ. ธนาคารกรุงไทย สำนักงานใหญ่ สายงานปฏิบัติการ*.
(ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- ปัทมา นาควรรณ. (2556). *การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ทิวาวทานเรื่องที่ 1-19*.
(ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2548)*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน
- อรุณวรรณ คงมีผล. (2556). *อัญมณีวิทยาในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

ภาษาต่างประเทศ

- Adams, F. D. (1938). *The birth and development of the geological sciences*. Baltimore: Waverly Press.
- Agnihori, V. K. (2010). *Indian History: With Objective Questions and Historical Maps (26th)*. New Delhi: Allied Publishers Private Limited.
- Banerji, S. C. (1989). *A companion to Sanskrit literature: spanning a period of over three thousand years, containing brief accounts of authors, works, characters, technical terms, geographical names, myths, legends, and several appendices (2nd)*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Banerji, S. C. (2000). *The Cultural Glory of Ancient India: A Literary Overview*. New Delhi: D. K. Printworld.
- Bhat, M. R. (1981). *Varāhamihira's Br̥hat Saṃhitā Part One: with English Translation, Exhaustive Notes and Literary Comments*. Delhi: Motilal Banarsidass

421234300

CD iThesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

- Bhat, M. R. (2003). *Varāhamihira's Brhat Saṃhitā Part Two: with English Translation, Exhaustive Notes and Literary Comments*. Delhi: Motilal Banarsidass
- Bhattacharjee, T. (2001). Shastra (Sanskrit). In M. Lal (Ed.), *Encyclopaedia of Indian Literature: Sasay to Zorgot* (Vol. V, pp. 3990-3991). New Delhi: Sahitya Akademi. (Reprinted from: 1992).
- Biswas, A. K. & Biswas, S. (1996). *Minerals and Metals in Ancient India* (Vol. 2). Delhi: D.K.Printworld.
- Biswas, A. K. (2001). Minerals and their Exploitation in Ancient and Pre-modern India. In P. R. Rao & N. G. Goswami (Eds.), *Metallurgy in India: A Retrospective*. (pp. 1-24). India: NML Jamshedpur.
- Bromehead, C. E. N. (1945). *Geology in embryo (up to 1600 A.D.)*. Proceedings of the Geologists' Association, 56(2), 89-134.
- Caland, W. (Ed.) (1931). *Pañcaviṃśa-Brāhmaṇa : The Brāhmaṇa of Twenty Five Chapters*. Calcutta: The Asiatic Society of Bengal.
- Dadu, V. (2016). *The Vimana Sthana of the Charaka Samhita as a Knowledge and Measurement Unit*. Hamburg: Anchor Academic Publishing.
- Dahlquist, A. (1977). *Megasthenes and Indian Religion: A Study in Motives and Types*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Davids, T. W. R. & Stede, W. (1972). *Veḷuriya The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*. London: The Pali Text Society.
- Desai, V. R. M. (1962). Savings in Ancient Hindu Polity. *The Indian Journal of Political Science*, 23(1/4), 268-276.
- Donkin, R. A. (1998). *Beyond Price, Pearls and Pearl-Fishing: Origins to the Age of Discoveries*. Philadelphia: American Philosophical Society.
- Dwivedi, R. C. (1986). Concept of the Śāstra. *Indologica Taurinensia : official organ of the International Association of Sanskrit Studies*, XIII, 43-60.
- Finot, L. (Ed.) (1896). *Les Lapidaires Indiens*. Paris: Librairie Émile Bouillon.
- Ghoshal, U. N., & Basak, V. R. (2003). *A General Survey of the Literature of Artha-Śāstra and Nīti-Śāstra*. In S. K. De, U. N. Ghoshal, A. D. Pusalker, & R. C. Hazra (Eds.), *The Cultural Heritage of India: Itihāsas, Purāṇas, Dharma and Other Śāstras* (Vol. II, pp. 463-464). Calcutta: The Ramakrishna Mission Institute of Culture. (Reprinted from: 1962).
- GIA (Gemological Institute of America). (2012-2019a). *GIA Museum Shines Spotlight on Rare Book Collection*. Retrieved from <https://www.gia.edu/gia-news-press/museum-rare-book-collection>
- Glucklich, A. (2008). *The Strides of Vishnu: Hindu Culture in Historical Perspective*. New York: Oxford University Press.

- Hastings, J. (1955). JEWEL (Buddhism) Encyclopædia of Religions and Ethics; with the assistance of John A. Selble and other scholars (Vol. VII, pp. 553-557). New York: Charles Scribner.
- Iyengar, V. G. (Ed.) (1969). *Ratnaparīkṣā: Book on Indian Gemology Sanskrit Original /Tamil Traslation*. Tanjore: Tanjore Maharaja Serfoji's Sarasvati Mahal Library
- Janaki, S. S. (2005). *Encyclopaedia (Sanskrit)*. In A. Datta (Ed.), *Encyclopaedia of Indian Literature* (Vol. II, pp. 1170-1171). New Delhi: Sahitya Akademi. (Reprinted from: 1988).
- Karant, R. V. (1990). Gemmological Studies in Sanskrit Texts Vol.1 (Book Review). *Journal of Geological Society of India*, 36(6), 674.
- Kargupta, S. (2002). *Mystical Buddhism from a Sibylline Perspective*. Kolkata: The Asiatic Society.
- Kataria, R. (1997). *Digvijayas in Ancient India*. (Doctor of Philosophy in History), Maharshi Dayanand University, Rohtak. Retrieved from <http://shodhganga.inflibnet.ac.in/handle/10603/116994>
- Krishnamurthy, R. (1992). Gemmology in Ancient India. *Indian Journal of History of Science*, 27(3), 251-260.
- Long, R. D. (1998). Somesvara. In D. R. Woolf (Ed.), *A Global Encyclopedia of Historical Writing* Vol. II : K-Z. (pp. 851-852). New York: Garland Publishing.
- Macdonell, A. A. (1900). *A History of Sanskrit Literature*. New York: D. Appleton and Company.
- Macdonell, A. A. (Ed.) (1904). *The Bṛhad-Devatā attributed to Śaunaka: a summary of the deities and myths of the Rig-Veda (part 1)*. Cambridge: Harvard University.
- Monier-Williams, M. (2005). *A Sanskrit-English Dictionary: etymologically and philologically arranged with special reference to cognate Indo-European Languages*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Nahata, A., & Nahata, B. (1963). *Ratnaparīkṣā*. Calcutta: [n.p.].
- Panda, T. K. (2006). *A study of Kavisikṣa in Orissan Sanskrit poetics*. (Doctor of Philosophy), Utkal University, Bhubaneswar. (119723)
- Pande, G. C. (1990a). *Foundations of Indian Culture* (2nd ed. Vol. I). Delhi: Motilal Banarsidass.
- Pande, G. C. (1990b). *Foundations of Indian Culture* (2nd Vol. II). Delhi: Motilal Banarsidass.
- Parashar, S. (2000). *Kāvya-mīmāṃsā of Rājasekhara*. New Delhi: D.K. Printworld.
- Pollock, S. (1985). *The Theory of Practice and the Practice of Theory in Indian Intellectual*

- History. *Journal of the American Oriental Society*, 105(3), 499-519.
- Povarennykh, A. S. (1972). *Crystal Chemical Classification of Minerals* (J. E. S. Bradley, Trans. Vol. I). New York: Springer Science+Business Media.
- Pujari, S. (2008). *Encyclopaedic Works in Sanskrit: A Comparative Study of Representative Texts*. (Doctorate of Philosophy in Arts), Sambalpur University, Sambalpur.
- Radha Kanta Deva. (1967). *navaratna Śabdakalpadruma or An Encyclopaedic Dictionary of Sanskrit Words Arranged in Alphabetical Order* (part two). (pp. 839). Varanasi: Chowkhamba Sanskrit Series Office.
- Reddy, K. K. (2011). *Indian History: For State Civil Services and Other Competitive Examinations*. New Delhi: Tata McGraw Hill Education.
- Sahure, K. A. (2011). *Astrology Anthology: Contemporary Topics in Astrology and Astrological Divination*. [n.p.]: eMarketing Media Advertising.
- Salvini, M. (2016). *Ratna: A Buddhist World of Precious Things*. In F. M. Ferrari & T. W. P. Dähnhardt (Eds.), *Soulless Matter, Seats of Energy: Metals, Gems and Minerals in South Asian Traditions*. (pp. 219-254). Bristol, CT: Equinox Publishing.
- Sarkar, B. K. (2008). *The Positive Background of Hindu Sociology: Non-Political* (Vol. I). Delhi: Cosmo Publications.
- Sarma, K. V. (1997). VARĀHAMIHIRA. In H. Selin (Ed.), *Encyclopaedia of the History of Science, Technology, and Medicine in Non-Western Cultures*. (pp. 999-1000). The Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Sarma, S. R. (1984). *Ṭhakkura Pherū's Rayaanaparikkhā: A Medieval Prakrit Text on Gemology*. Aligarh: Viveka Publications.
- Sastri, P. S. R. (1951). *Ratna Dīpikā and Ratna Śāstram: Edited with Introduction*. Madras: Government Oriental Manuscripts Library.
- Schuh, C. P. (2007). *Mineralogy & Crystallography: On The History Of These Sciences From Beginnings Through 1919*. [Online]. Retrieved from http://www.archive.org/details/History_Mineralogy_2007
- Sen, R. D. (1884). *Ratna-Rahasya, A Treatise on Diamonds and Precious Stones*. Calcutta: I. C. Bose & Co., Stanhope Press.
- Sen, S. N. (1971). A Survey of Source Materials. In C. M. Bose, S. N. Sen, & B. V. Subbarayappa (Eds.), *A Concise History of Science in India*. (pp. 23-24). New Delhi: Indian National Science Academy.
- Sharman-G., S. K. (2013). *Gemmology-A study based on Sanskrit Sources*. (Doctoral Dissertation), University of Calicut.
- Stuley, M., & Stuley, J. (2019). *A Dictionary of Hinduism: Its Mythology, Folklore and*

Development 1500 B.C.-A.D. 1500. Oxon: Routledge

- Tachikawa, M. (1981). *The Structure of the World in Udayana's Realism: A Study of the Lakṣaṇāvalī and the Kiraṇāvalī.* Holland: D. Reidel Publishing Company.
- Tagore, S. M. (1879). *Maṇi-Málá or A Treatise on Gems Part I.* Calcutta: I.C. Bose & Co. Stanhope Press.
- Tagore, S. M. (1881). *Mani-málá; or, A treatise on gems Part II.* Calcutta: I.C. Bose & Co. Stanhope Press.
- Tripāthī, A. (1968). *Bṛhat Saṃhitā (Part II) by Varāhamihira: with the Commentary of Bhaṭṭotpala.* Varanasi: Varanaseya Sanskrit Vishvavidyalaya
- Venkatasubbiah, A. (1911). *The Kalās.* (Doctor of Philosophy), University of Bern, The Vasanta Press.
- Vidyabhusana, S. C. (1921). *A History of Indian Logic.* Calcutta: The Calcutta University.
- Violatti, C. (2013). *Chanakya.* [Online]. Retrieved from <https://www.ancient.eu/Kautilya/>
- Williams, G. M. (2003). *Handbook of Hindu Mythology.* New York: Oxford University Press.
- Winternitz, M. (1962). *History of Indian Literature.* Delhi: Motilal Banarsidass.
- Wojtilla, G. (1973). Indian Precious Stones in the Ancient East and West. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 27(2), 211-224.
- Wojtilla, G. (2012). Contributions to the Cultural History of Emerald in Early India *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 65(4), 463-478.

ต้นฉบับภาษาสันสกฤตที่ใช้ในงานวิจัย

- Bhat, M. R. (2003). *Varāhamihira's Bṛhat Saṃhitā Part Two: with English Translation, Exhaustive Notes and Literary Comments.* Delhi: Motilal Banarsidass
- Bhattacharya, J. V. (Ed.) (1890). *Śukranītisāraḥ* (2nd ed.). Calcutta: Narayanayantra.
- Finot, L. (Ed.) (1896). *Les Lapidaires Indiens.* Paris: Librairie Émile Bouillon.
- The Garuḍa Mahāpurāṇam.* (2008). (4th ed.). Delhi: Nag Publishers.
- Iyengar, V. G. (Ed.) (1969). *Ratnaparīkṣā: Book on Indian Gemology Sanskrit Original /Tamil Translation.* Tanjore: Tanjore Maharaja Serfoji's Sarasvati Mahal Librar
- Kangle, R. P. (2014a). *The Kauṭīlīya Arthaśāstra Part I: Sanskrit Text with a Glossary.* Delhi: Motilal Banarsidass.
- Kangle, R. P. (2014b). *The Kauṭīlīya Arthaśāstra Part II: An English Translation with Critical and Explanatory Notes.* Delhi: Motilal Banarsidass.

- Oppert, G. (1882). *Śukranītisāra Vol. I.: Text, Variae Lectiones, &c.* Madras: E. Keys at the Government Press.
- Radha Kanta Deva. (1967). *Śabdakalpadruma or An Encyclopædic Dictionary of Sanskrit Words Arranged in Alphabetical Order.* Varanasi: Chowkhamba Sanskrit Series Office.
- Sastri, P. I. C. (Ed.) (1917). *Yuktikalpataruḥ mahārāja-śrībhoja-viracitaḥ (Yuktikalpataru by King Bhoja).* Calcutta: Siddheswar Machine Press.
- Shrigondekar, G. K. (Ed.) (1925). *Mānasollāsa of King Someśvara (Vol. I).* Baroda: Luhana Mitra Printing.
- Tagore, S. M. (1879). *Maṇi-mālā; or, A treatise on gems Part I.* Calcutta: I.C. Bose & Co. Stanhope Press.
- Tripāthī, A. (1968). *Bṛhat Saṃhitā (Part II) by Varāhamihira: with the Commentary of Bhaṭṭotpala.* Varanasi: Varanaseya Sanskrit Vishvavidyalaya
- Vidwan Vidyalankara, & Shastry, R. R. (Eds.). (1969). *Śivatattvaratnākara of Basavarāja of Keḷādi (Vol. II).* Mysore: Oriental Research Institute, University of Mysore.
- Vidyalankara, A. V., & Sastry, S. (Eds.). (1926). *Abhilaṣitārthacintāmaṇi of Someśvara Deva Part I Prakaranas 1-3.* Mysore: The Government Branch Press.

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ภาคผนวก

421234300

CU Theses 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ภาคผนวก ก
ต้นฉบับภาษาสันสกฤตและคำแปลภาษาไทย
อรรถศาสตร์ ของ เกาฏีลยะ

421234300

CU ThesIs 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

kautilīye 'rthaśāstre

adhyakṣapracāraḥ - dvtīyam adhikaraṇam |

11

[ekonatriṃśaṃ prakaraṇam - kośapraveśyaratnaparīkṣā]

kośādhyakṣaḥ kośapraveśyaṃ ratnaṃ sāraṃ phalgu kupyam vā
tājātakaraṇādhiṣṭhitaḥ pratigṛhṇīyāt || KAŚ. 2.11.1 ||

tāmraparṇikaṃ pāṇḍyakavāṭakaṃ pāsīkyam kauleyam caurṇeyam
māhendram kārdamikaṃ srautasīyam hrādīyam haimavataṃ ca mauktikam ||
KAŚ. 2.11.2 ||

śuktiḥ śaṅkhaḥ prakīrṇakaṃ ca yonayaḥ || KAŚ. 2.11.3 ||

masūrakam tripuṭakam kūrmakam ardhaçandrakam kañcukitam yamakam
kartakam kharakam siktakam kāmaṇḍalukam śyāvam nīlam durviddham
cāpraśastam || KAŚ. 2.11.4 ||

sthūlam vṛttam nistalam bhrājiṣṇu śvetam guru snigdham deśaviddham
ca praśastam || KAŚ. 2.11.5 ||

śīrṣakam upaśīrṣakam prakāṇḍakam avaghāṭakam taralapratibaddham ceti
yaṣṭiprabhedāḥ || KAŚ. 2.11.6 ||

yaṣṭīnām aṣṭasahasram indracchandaḥ || KAŚ. 2.11.7 ||

tato 'rdham vijayacchandaḥ || KAŚ. 2.11.8 ||

catuṣṣaṣṭir ardhaḥāraḥ | KAŚ. 2.11.9 ||

catuṣpañcāśad raśmikalāpaḥ || KAŚ. 2.11.10 ||

dvātriṃśad guccaḥ || KAŚ. 2.11.11 ||

saptaviṃśatir nakṣatramālā || KAŚ. 2.11.12 ||

caturviṃśatir ardhaçucchaḥ || KAŚ. 2.11.13 ||

viṃśatir māṇavakaḥ || KAŚ. 2.11.14 ||

421234300

CU Theses 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

tato 'rdham arddhamāṇavakaḥ || KAŚ. 2.11.15 ||

eta eva maṇimadhyās tanmāṇavakā bhavanti || KAŚ. 2.11.16 ||

ekaśīrṣakaḥ śuddho hāraḥ || KAŚ. 2.11.17 ||

tadvac cheṣāḥ || KAŚ. 2.11.18 ||

maṇimadhyo 'rdhamāṇavakaḥ || KAŚ. 2.11.19 ||

triphalakaḥ phalakahāraḥ, pañcaphalako vā || KAŚ. 2.11.20 ||

sūtram ekāvalī śuddhā || KAŚ. 2.11.21 ||

saiva maṇimadhyā yaṣṭiḥ || KAŚ. 2.11.22 ||

hemamaṇicitrā ratnāvalī || KAŚ. 2.11.23 ||

hemamaṇimuktāntaro 'pavartakaḥ || KAŚ. 2.11.24 ||

suvarṇasūtrāntaram sopānakam || KAŚ. 2.11.25 ||

maṇimadhyam vā maṇisopānakam || KAŚ. 2.11.26 ||

tena śirohastapādakaṭīkalāpajālakavikalpā vyākhyātāḥ || KAŚ. 2.11.27 ||

maṇiḥ kauṭo māleyakaḥ pārasamudrakaś ca || KAŚ. 2.11.28 ||

saugandhikaḥ padmarāgo 'navadyarāgaḥ pārijātapuṣpako
bālasūryakaḥ || KAŚ. 2.11.29 ||

vaiḍūrya utpalavarṇaḥ śirīṣapuṣpaka udakavarṇo vaṃśarāgaḥ śukapatravārṇaḥ
puṣyarāgo gomūtrako gomedakaḥ || KAŚ. 2.11.30 ||

indranīlo nīlāvalīyaḥ kalāyapuṣpako mahānīlo jambavābho jīmūtaprabho
nandakaḥ sravanmadhyaḥ || KAŚ. 2.11.31 ||

śuddhasphaṭiko mūlāṭavarṇaḥ śītavr̥ṣṭiḥ sūryakāntaś ca | iti maṇayaḥ || KAŚ.
2.11.32 ||

ṣaḍaśraś caturaśro vṛtto vā tivr̥rarāgaḥ samsthānavān achaḥ snigdho gurur
arciṣmān antargataprabhaḥ prabhānulepī ceti maṇiguṇāḥ || KAŚ. 2.11.33 ||

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

mandarāgaprabhaḥ saśarkaraḥ puṣpacchidraḥ khaṇḍo durviddho lekhākīrṇa
iti doṣāḥ || KĀŚ. 2.11.34 ||

vimalakaḥ sasyako 'ñjanamūlakaḥ pittakaḥ sulabhako lohitākṣo
mṛgāśmako jyotīrasako māleyako 'hicchatrakaḥ kūrpaḥ pratikūrpaḥ
sugandhikūrpaḥ kṣīravakaḥ śukticūrṇakaḥ śilāpravālakakaḥ pulakaḥ śuklapulaka ity
antarajātayaḥ || KĀŚ. 2.11.35 ||

śeṣāḥ kāca.maṇayaḥ || KĀŚ. 2.11.36 ||

sabhārāṣṭrakam tajjamārāṣṭrakam kāstīrarāṣṭrakam śrīkaṭanakam
maṇimantakam indravānakam ca vajram || KĀŚ. 2.11.37 ||

khaṇiḥ srotaḥ prakīrṇakam ca yonayaḥ || KĀŚ. 2.11.38 ||

mārjārākṣakam śīrīṣapuspakam gomūtrakam gomedakam śuddhasphaṭikam
mūlāṭivarṇam maṇivarṇānām anyatamavarṇam iti vajravarṇāḥ || KĀŚ. 2.11.39 ||

sthūlam guru prahārasaḥ samakoṭikam bhājanalekhi tarkubhrāmi
bhrājiṣṇu ca praśastam || KĀŚ. 2.11.40 ||

naṣṭakoṇam niraśri pārśvāpavṛttam cāpraśastam || KĀŚ. 2.11.41 ||

pravālakam ālakandakam vaivarṇikam ca, raktaḥ padmarāgam ca
karaṭagarbhiṇikāvarjam iti || KĀŚ. 2.11.42 ||

ity adhyakṣapracāre dvitīye 'dhikaraṇe kośapraveśyaratnaparīkṣā ekādaśo 'dhyāyaḥ ||

421234300

อธิกรณ์ (หัวข้อ) ที่ 2 แนวปฏิบัติของผู้ตรวจการ

ใน อรรถศาสตร์ ของ เกาฏีลียะ (เกาฏีลยะ)

อรรถายที่ 11

ประกรณะ (เรื่อง) ที่ 29 “การตรวจสอบของมีค่าที่ควรนำไปบรรจุในพระคลัง”

- 2.11.1 หัวหน้ากองงานพระคลัง ผู้ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยของผู้เชี่ยวชาญด้านการตรวจสอบของมีค่านั้น พึงเก็บเอาวัตถุที่ควรนำเข้าไปบรรจุในพระคลัง ไม่ว่าจะเป็นอัญมณี วัตถุมีค่ามาก วัตถุมีค่าน้อย หรือของป่า
- 2.11.2 ไช่มุกมาจากแม่น้ำตามรปรณิ แคว้นปาณฑชยวากฺษะ แม่น้ำปาศิกยะ แม่น้ำกุลา แม่น้ำจูรณิ ภูเขาหรือแม่น้ำมณฑระ แม่น้ำกรรมา แม่น้ำโสรัสตี แม่น้ำคงคา และเทือกเขาหิมาลัย
- 2.11.3 ไช่มุกมีกำเนิดในหอยมุก หอยสังข์ และที่อื่น ๆ
- 2.11.4 ไช่มุกที่มีคุณภาพไม่ดีจะมีลักษณะดังนี้คือ 1) มีลักษณะเหมือนถั่วเลนทิล 2) เป็นสามเหลี่ยม 3) ทรงตั้งเต่า 4) ทรงพระจันทร์เสี้ยว 5) ทรงตั้งเกราะ 6) เป็นแปด 7) มีรอยตัด 8) ลักษณะแหลม 9) ลักษณะเหมือนถุกพรหม 10) ทรงตั้งหม้อก้ามกุ้ง 11) มีสีน้ำตาลเข้ม 12) มีสีเข้มขาว 13) เจาะรูไม่ดี
- 2.11.5 ไช่มุกที่มีคุณภาพดีจะมีลักษณะดังนี้คือ 1) เม็ดโต 2) เป็นทรงกลม 3) ไม่ลึบแบน 4) มีประกายรัศมี 5) สีขาว 6) น้ำหนักมาก 7) เกลี้ยงเป็นมัน 8) มีการเจาะรูถูกต้อง
- 2.11.6 ประเภทต่าง ๆ ของสายสร้อยไข่มุก ประกอบด้วย 1) ศีรชกะ 2) อุปศีรชกะ 3) ประภาณชกะ 4) อวฆาฏกะ และ 5) ตระละประติพัทธะ
- 2.11.7 สร้อยไข่มุกจำนวน 8,000 เส้น¹ เรียกว่า “อินทรจันฑะ”
- 2.11.8 สร้อยไข่มุกจำนวนครึ่งหนึ่ง (= 400 เส้น) เรียกว่า “วิชัยจันฑะ”
- 2.11.9 สร้อยไข่มุกจำนวน 64 เส้น เรียกว่า “อรรธหาระ”

¹ ในขณะที่ Kangle ให้คำแปลว่า “One thousand and eight strings make the *indrachanda* (necklace)”

- 2.11.10 สร้อยไข่มุกจำนวน 54 เส้น เรียกว่า “รัศมีกลาปะ”
- 2.11.11 สร้อยไข่มุกจำนวน 32 เส้น เรียกว่า “คุจณะ”
- 2.11.12 สร้อยไข่มุกจำนวน 27 เส้น เรียกว่า “นักษัตรมาลา”
- 2.11.13 สร้อยไข่มุกจำนวน 24 เส้น เรียกว่า “อรรธคุจณะ”
- 2.11.14 สร้อยไข่มุกจำนวน 20 เส้น เรียกว่า “มาณวกะ”
- 2.11.15 สร้อยไข่มุกจำนวนครึ่งหนึ่ง (=10 เส้น) เรียกว่า “อรรธมาณวกะ”
- 2.11.16 สร้อยประเภทต่าง ๆ ข้างต้น หากมีแก้วมณีตรงกลางเส้น จะกลายเป็น “เป็น
“มาณวกะ” ของสร้อยแต่ละประเภท²
- 2.11.17 สายสร้อยไข่มุกประเภท “ศิรัชกะ” ล้วน ๆ จะเรียกว่า “ศุทธหาระ”
- 2.11.18 สร้อยไข่มุกที่เหลืออีก 4 ประเภท ก็ในทำนองเดียวกัน (กล่าวคือ สร้อยไข่มุกแบบ
วิชัยฉันทะ, อรรธหาระ, รัศมีกลาปะ, คุจณะ ฯลฯ ถ้ามีไข่มุกล้วน ๆ ก็จะใช้คำว่า “ศุทธหาระ”
เหมือนกัน)
- 2.11.19 สร้อยไข่มุกที่มีพลอยประดับตรงกลาง เรียกว่า “อรรธมาณวกะ”
- 2.11.20 สร้อยไข่มุกที่มีการมัดเงื่อนรวมกันเป็นแผงเดียว แบบ 3 ตอน หรือ 5 ตอน เรียกว่า
“ผลกะหาระ”
- 2.11.21 สร้อยไข่มุกล้วนเส้นเดียว เรียกว่า “เอกาวลี”
- 2.11.22 สร้อยไข่มุกซึ่งมีอัญมณีประดับตรงกลาง เรียกว่า “ยัชฎิ”

² ในที่นี้มีอรรถกถาจารย์และผู้รู้ตีความแตกต่างกันเป็น 3 นัย แต่ในความเห็นของผู้วิจัย นัยแรกมีความเป็นไปได้มากที่สุด โดยมีคำอธิบายว่า ไข่มุกในร้อยแก้วลำดับที่ 7-15 เป็นสร้อยไข่มุกล้วน หากมีแก้วมณีประดับตรงกลางจะมีคำว่า “มาณวกะ” ต่อท้ายชื่อสร้อยไข่มุก

ตัวอย่างเช่น สร้อยแบบอินทรีฉันทะมีแก้วมณีประดับตรงกลางจะเรียกว่า “อินทรีฉันทะมาณวกะ” เป็นต้น ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า สร้อยแบบวิชัยฉันทะที่มีแก้วมณีประดับตรงกลางจะเรียกว่า “วิชัยฉันทะมาณวกะ”, สร้อยแบบนี้ษัตร์-มาลาที่มีแก้วมณีประดับตรงกลางจะเรียกว่า “นักษัตรมาลามานวกะ” ฯลฯ (Kangle, 2014: 98)

421234300

- 2.11.23 สร้อยที่ประดับประดาด้วยทองและแก้วมณี เรียกว่า “รัตนาวลี”
- 2.11.24 สร้อยที่มีการสับหว่างกันระหว่างทอง แก้วมณี และไข่มุก เรียกว่า “อปวรรตกะ”
- 2.11.25 สร้อยไข่มุกที่มีเส้นทองสับหว่างกันไป เรียกว่า “โสปานกะ”
- 2.11.26 หรือถ้า (สร้อยไข่มุกแบบโสปานกะ) มีแก้วมณีอยู่ตรงกลาง จะเรียกว่า “มณีโสปานกะ”
- 2.11.27 ความหลากหลายของเครื่องประดับศิระษะ มือ เท้า และสะโพก ซึ่งทำด้วยไข่มุกนั้น มีคำอธิบายดังที่กล่าวมาแล้วเช่นนี้
- 2.11.28 แก้วมณี³ มีกำเนิดจากดินแดนโกฏิ ภูเขาอมลยะ และดินแดนปารสมุทระกะ (lit.: มหาสมุทรของผู้อื่น)
- 2.11.29 ทับทิมมีสีดั่งดอกบัวหลวง สีแดงกระจ่างใส สีดั่งดอกทองเหลือง และสีดั่งตะวันแรกขึ้น
- 2.11.30 ไพฑูรย์มีสีดั่งดอกบัวขาบ ดอกจามจूरिसีทอง น้ำ⁴ ไม้ไผ่ ขนนกแก้ว ดาวบุษยะ เยี่ยวัว และมันวัว
- 2.11.31 ไพลินมีเส้นต่อเนื่องสีน้ำเงิน มีสีดั่งดอกของถั่วกราสพีสีน้ำเงินเข้ม ลักษณะคล้ายลูกหว้า คล้ายเมฆ (เป็นสิ่งที่)ทำให้ใจแจ่มชื่น อีกทั้งลักษณะเหมือนมีธารน้ำอยู่ตรงกลาง
- 2.11.32 แก้วผลึกที่ใสสะอาดมีสีดั่งดอกมูลาฏฐิ สายฝนที่เย็นฉ่ำ และรัศมีของดวงอาทิตย์ เหล่านี้เรียกว่า “แก้วมณี”⁵
- 2.11.33 คุณสมบัติที่ดีของแก้วมณี ได้แก่
- 1) ลักษณะเป็นทรงหกเหลี่ยม ทรงสี่เหลี่ยม หรือเป็นทรงกลม
 - 2) มีสีเข้ม (หรือ สีคมชัด) 3) มีรูปทรงสมส่วน

³ หมายถึง อัญมณีที่ไม่ใช่ไข่มุก เพชร และประพาฬ

⁴ Olivelle สันนิษฐานว่าหมายถึง สีน้ำทะเล (One would have to assume that this is the blue color of a large body of water) (Olivelle, 2013: 530)

⁵ คำสามัญเรียกว่า พลอย หรือ พลอยสี

2.11.39 สีของเพชร ได้แก่ สีตั้งตาแมว ดอกจามจรัสสีทอง เยี่ยววัว มั่นวัว แก้วผลึกบริสุทธิ์ ดอกมูลาฏี⁸ ตลอดจนสีอื่นที่แตกต่างไปจากสีของแก้วมณี

2.11.40 เพชรที่มีคุณสมบัติที่น่ายักย่องจะมีลักษณะดังต่อไปนี้

- 1) เม็ดโต
- 2) มีน้ำหนัก(มาก)
- 3) ทนต่อแรงกระแทก
- 4) มีมุมเพชรสมมาตร
- 5) ชูดข่วนภาชนะได้
- 6) หมุนได้คล้ายกระสวย และ
- 7) มีรัศมีเจิดจรัส

2.11.41 เพชรที่มีคุณสมบัติไม่น่ายักย่องจะมีลักษณะดังต่อไปนี้

- 1) มุมเพชรถูกทำลาย
- 2) หดเหลี่ยม
- 3) ขอบเพชรเสียไป

2.11.42 ประพาฬเป็นอัญมณีที่มาจากอลกันทะและวิวรรณะ มีสีแดงแก่⁹ สีตั้งดอกบัวหลวงปราศจากลักษณะที่มีตรงกลางนูนขึ้นเหมือนตะพองข้าง

⁸ Wojtilla ให้คำแปลว่าเป็นสีของนมชั้นที่ชั้นไขมันส่วนบนออกแล้ว (the colour of curds with the upper layer removed) ส่วน Olivelle ให้คำแปลว่า “ดอกมูลาฏี” แต่เขาเองก็ระบุไม่ได้ว่าเป็นพันธุ์ไม้ชนิดใด ดูเพิ่มเติมในภาคผนวก (Olivelle, 2013: 123, 447)

⁹ Nardi อธิบายว่า ในทางศิลปกรรมอินเดีย สีแดงมี 4 เฉด หรือลำดับสี (shade) สำหรับรักตะ (rakta) นั้นหมายถึงสีแดงตั้งดอกชบา (China rose) (Nardi, 2006: 127) ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ The Theory of Citrasūtras in Indian Painting: A Critical Re-evaluation of their uses and interpretations บทที่ 7 เรื่อง Colours, Plaster, Brushes and the Process of Painting

ภาคผนวก ข
ต้นฉบับภาษาสันสกฤตและคำแปลภาษาไทย
พฤหัตส์หิตา ของ วราหมิหิระ

ratnaparīkṣā || 80 ||

ratnena śubhena śubham bhavati nṛpāṇām aniṣṭam aśubhena |
yasmād ataḥ parīkṣyaṃ daivaṃ ratnāśritam tajjñaiḥ || VBS. 80.1 ||

dvipahayavanitādīnām svaguṇaviśeṣeṇa ratnaśabdo 'sti |
iha tūpalaratnānām adhikāro vajrapūrvāṇām || VBS. 80.2 ||

ratnāni balād daityād dadhīcito 'nye vadanti jātāni |
kecid bhuvaḥ svabhāvād vaicitryaṃ prāhur upalānām || VBS. 80.3 ||

vajrendranīlamarakatakarketarapadmarāgarudhirākhyāḥ |
vaidūryapulakavimalakarājamaṇisphatikaśaśikāntāḥ || VBS. 80.4 ||

saugandhikagomedakaśaṅkhamahānīlapuṣparāgākhyāḥ |
brahmamaṇijyotīrasasasyakamuktāpravālāni || VBS. 80.5 ||

veṇātaṭe viśuddham śīrīṣakusumaprabham¹⁰ ca kauśalakam |
saurāṣṭrakam ātāmram¹¹ kṛṣṇam saurpārakam vajram || VBS. 80.6 ||

īṣattāmram himavati mataṅgajam vallapuṣpasāṅkāśam¹² |
āpītam¹³ ca kaliṅge śyāmaṃ pauṇḍreṣu sambhūtam || VBS. 80.7 ||

aindraṃ ṣaḍāśri śuklam yāmyaṃ sarpāsyarūpam¹⁴ asitam ca |
kadalīkāṇḍanikāśam¹⁵ vaiṣṇavam iti sarvasamsthānam¹⁶ || VBS. 80.8 ||

vāruṇam abalāguhyopamaṃ bhavet karṇikārapuṣpanibham |
śṛṅgāṭakasamsthānam¹⁷ vyāghrākṣinibham¹⁸ ca hautabhujam || VBS. 80.9 ||

vāyavyaṃ ca yavopamam¹⁹ aśokakusumaprabham²⁰ samuddiṣṭam |
srotaḥ khaniḥ prakīrṇakam ity ākarasambhavas trividhaḥ || VBS. 80.10 ||

¹⁰ BhU. śīrīṣakusumaprabha śīrīṣakusumasāṅkāśa śvetapītavarna |

¹¹ BhU. ātāmravarṇam īṣallohitam |

¹² BhU. vallapuṣpasāṅkāśa vallapuṣpanibham īṣatpāṇḍura |

¹³ BhU. āpīta pītavarna |

¹⁴ BhU. sarpāsyarūpam bhujāṅgamukhasadṛśam |

¹⁵ BhU. kadalīkāṇḍanikāśa nīlapītam ity artha |

¹⁶ BhU. sarvasamsthāna sarvāṇy aśeṣāṇi sasthanāni yasya |

¹⁷ BhU. śṛṅgāṭakasamsthānam tryasram |

¹⁸ BhU. vyāghrākṣinibha vyāghranetrasadṛśa nīlallohitam |

raktaṃ pītaṃ ca śubham rājanyānām²¹ sitam dvijātīnām |
śairīṣaṃ vaiśyānām śūdrānām śasyate 'sinibham²² || VBS. 80.11 ||

sitasarṣapāṣṭakaṃ taṇḍulo bhavet taṇḍulais tu viṃśatyā²³ |
tulitasya dve lakṣe mūlyam dvi dvy ūnite caitat || VBS. 80.12 ||

pādatryaṃśārdhonaṃ tribhāgapañcāṃśaṣoḍaśāṃśās ca |
bhāgāś ca pañcaviṃśaḥ śatikaḥ sāhasrikaś ceti || VBS. 80.13 ||

sarvadavyābhedyam laghv ambhasi tarati raśmivat snigdham |
taḍidanalaśakracāpopamaṃ ca vajraṃ hitāyoktam || VBS. 80.14 ||

kākapadamakṣikākeśadhātuyuktāni śarkarair viddham |
dviguṇāśri dagdha-kaluṣa-trasta²⁴-viśīrṇāni na śubhāni || VBS. 80.15 ||

yāni ca budbudadalitāgracipiṭavāsīphalapradīrghāni |
sarveṣāṃ caiteṣāṃ mūlyād bhāgo 'ṣṭamo hāniḥ || VBS. 80.16 ||

¹⁹ BhU. yavopamaṃ yavākāraṃ madhyasthūlam |

²⁰ BhU. aśokakusumaprabham aśokapuṣpasadrśa lohitavarṇa |

²¹ BhU. rājanyānām kṣatriyānām |

²² BhU. asinibham khaḍgasadrśam kṛṣṇam ity artham |

²³ BhU. viṃśatyā taṇḍulais ca yadvajra tulitaṃ paricchinnam tasya dve lakṣe

kārṣāpaṇānām mūlyam |

²⁴ BhU. trasta vigatakānti |

vajraṃ na kiñcid api dhārayitavyam eke

putrārthinībhīr abalābhīr uśanti tajjñāḥ |

śrngāṭakatripuṭadhānyakavat sthitam yac

chroṇinibham ca śubhadam tanayārthinām || VBS. 80.17 ||

svajanavibhavajīvitakṣayam janayati vajram aniṣṭalakṣaṇam |

aśaniviśabhayārināśanam śubham upabhogakaram ca bhūbhṛtām || VBS. 80.18 ||

muktālakṣaṇam || 81 ||

dvipabhujagaśuktiśaṅkhābhraveṇutimisūkaraprasūtāni |

muktāphalāni teṣāṃ bahu sādhu ca śuktijam bhavati || VBS. 81.1 ||

siṃhalakapāralaukikasaurāṣṭraka²⁵tāmrarnipārasāvāḥ |

kauberapāṇḍyavāṭakahaimā ity ākarās tv aṣṭau || VBS. 81.2 ||

bahusaṃsthānāḥ snigdḥā haṃsābhāḥ siṃhalākarāḥ sthūlāḥ |

īṣattāmrāḥ śvetās tamoviyuktās ca tāmrākhyāḥ || VBS. 81.3 ||

kṛṣṇāḥ śvetāḥ pītāḥ saśarkarāḥ pāralaukikā viśamāḥ |

na sthūlā nātyalpā navanītanibhās ca saurāṣṭrāḥ || VBS. 81.4 ||

jyotiṣmatyaḥ śubhrā guravo 'timahāguṇās ca pārasāvāḥ |

laghu jarjaram dadhinibham bṛhad dvisaṃsthānam api haimam || VBS. 81.5 ||

viśamam kṛṣṇaśvetam laghu kauberam pramāṇatejovat |

nimbaphalatripuṭadhānyakacūrṇāḥ syuḥ pāṇḍyavāṭabhavāḥ || VBS. 81.6 ||

atasīkusumaśyāmam vaiṣṇavam aindraṃ śaśāṅkasaṅkāśam |

haritālanibham vāruṇam asitam yamadaivatam bhavati || VBS. 81.7 ||

pariṇatadāḍimagulikāguṇjātāmram ca vāyudaivatyam |

nirdhūmānalakamalaprabham ca vijñeyam āgneyam || VBS. 81.8 ||

²⁵ BhU. saurāṣṭrika

māṣakacatuṣṭayadhṛtasyaikasya śatāhatā tripañcāśat |
 kārṣāpaṇā nigaditā mūlyam tejoguṇayutasya || VBS. 81.9 ||
 māṣakadalāhānyāto dvātrimśad viṃśatis trayodaśa ca |
 aṣṭau ca śatāni śatatrayaṃ tripañcāśatā sahitam || VBS. 81.10 ||
 pañcatrimśam śatam iti catvāraḥ kṛṣṇalā navatimūlyāḥ |
 sārdhās tisro guñjāḥ saptatimūlyam dhṛtam rūpam || VBS. 81.11 ||
 guñjātrayasya mūlyam pañcāśad rūpakā guṇayutasya |
 rūpakapañcatrimśat trayasya guñjārdhahīnasya || VBS. 81.12 ||
 paladaśabhāgo dharaṇam tad yadi muktās trayodaśa surūpāḥ |
 triśatī sapañcaviṃśā rūpakasaṅkhyā kṛtam mūlyam || VBS. 81.13 ||
 ṣoḍaśakasya dviśatī viṃśatirūpasya saptatiḥ saśatā |
 yat pañcaviṃśatidhṛtam tasya śatam trimśatā sahitam || VBS. 81.14 ||
 trimśat saptatimūlyam catvārimśac chatārdhamūlyam ca |
 ṣaṣṭiḥ pañconā vā dharaṇam pañcāṣṭakam mūlyam || VBS. 81.15 ||
 muktāśītyā trimśac chatasya sā pañcarūpakavihīnā |
 dvitricatuḥpañcāśatā dvādaśaṣṭapañcakatritayam || VBS. 81.16 ||
 pikkāpiccārghārdhā ravakaḥ siktham trayodaśādyānām |
 saṃjñāḥ parato nigarās cūrṇās cāśītipūrvāṇām || VBS. 81.17 ||
 etad guṇayuktānām dharaṇadhṛtānām prakīrtitam mūlyam |
 parikalpyam antarāle hīnaguṇānām kṣayaḥ kāryaḥ || VBS. 81.18 ||
 kṛṣṇaśvetakapītakatāmṛāṇām īṣad api ca viṣamāṇām |
 tryaṃsonam viṣamakapītayoś ca ṣaḍbhāgadalāhīnam || VBS. 81.19 ||
 airāvatakulajānām puṣyaśravaṇendusūryadivaseṣu |
 ye cottarāyaṇabhavā grahaṇe 'rkendvoś ca bhadrebhāḥ || VBS. 81.20 ||

421234300

teṣām kila jāyante muktāḥ kumbheṣu saradakoṣeṣu²⁶ |
 bahavo bṛhatpramāṇā bahusaṃsthānāḥ prabhāyuktāḥ || VBS. 81.21 ||
 naiṣām arghaḥ kāryo na ca vedho 'tīva te prabhāyuktāḥ |
 sutavijayārogyakarā mahāpavitṛā dhṛtā rājñām || VBS. 81.22 ||
 daṃṣṭrāmūle śaśikāntisaprabhaṃ bahuguṇaṃ ca vārāham |
 timijaṃ matsyākṣinibhaṃ bṛhat pavitraṃ bahuguṇaṃ ca || VBS. 81.23 ||
 varṣopalavajjātaṃ vāyuskandhāc ca saptamād bhraṣṭam |
 hriyate kila khād divyais taḍitprabhaṃ meghasambhūtam || VBS. 81.24 ||
 takṣakavāsukikulajāḥ kāmagamā²⁷ ye ca pannagās teṣām |
 snigdhā nīladyutayo bhavanti muktāḥ phaṇasyānte || VBS. 81.25 ||
 śaste 'vanipradeṣe rajatamaye bhājane sthite ca yadi |
 varṣati devo 'kasmāt taj jñeyam nāgasambhūtam || 81.26 ||
 apaharati viṣamalakṣmīm kṣapayati śatrūn yaśo vikāśayati |
 bhaujaṅgam nṛpatīnām dhṛtam akṛtārgham vijayadam ca || VBS. 81.27 ||
 karpūrasphaṭikanibhaṃ cipiṭam viṣamaṃ ca veṇujam jñeyam |
 śaṅkhodbhavam śaśinibhaṃ vṛttam bhrājīṣṇu ruciram ca || VBS. 81.28 ||
 śaṅkhatimiveṇuvāraṇavarāhabhujagābhrajāny avedyāni |
 amitaguṇatvāc caiṣām arghaḥ śāstre na nirdiṣṭaḥ || VBS. 81.29 ||
 etāni sarvāni mahāguṇāni sutārthasaubhāgyayaśaskarāni |
 rukśokahantṛiṇi ca pārhivānām muktāphalānīpsitakāmadāni || VBS. 81.30 ||
 surabhūṣaṇam latānām sahasram aṣṭottaram caturhastam |
 inducchando nāmnā vijayacchandas tadardhena || VBS. 81.31 ||
 śatam aṣṭayutam hāro devacchando hy aśītir ekayutā |
 aṣṭāṣṭako 'rdhahāro raśmikalāpaś ca navaṣaṭkaḥ || VBS. 81.32 ||

²⁶ BhU. saradakoṣeṣu dantakoṣasaṃyukteṣu |

²⁷ Bh.U. kāmagamā icchāgāmino |

dvātriṃśatā tu guccho viṃśatyā kīrtito 'rdhagucchākhyah |
 ṣoḍaśabhir māṇavako dvādaśabhiś cārhamāṇavakah || VBS. 81.33 ||

mandarasamjño 'ṣṭābhiḥ pañcalatā hārāphalakam ity uktam |
 saptāviṃśatimuktā hasto nakṣatramāleti || VBS. 81.34 ||

antaramaṇisaṃyuktā maṇisopānaṃ suvarṇagulikair vā |
 taralakamaṇimadhyam²⁸ tad vijñeyam cāṭukāram iti || VBS. 81.35 ||

ekāvalī nāma yatheṣṭasaṅkhyā hastapramāṇā maṇiviprayuktā |
 saṃyojitā yā maṇinā tu madhye yaṣṭīti sā bhūṣaṇavidbhir uktā || VBS. 81.36 ||

padmarāgalakṣaṇam || 82 ||

saugandhikakuruvindasphaṭikebhyah²⁹ padmarāgasambhūtiḥ |
 saugandhikajā bhramarāñjanābjajambūrasadyutayah || VBS. 82.1 ||

kuruvindabhavāḥ śabalā mandadyutayaś ca dhātubhir viddhāḥ |
 sphaṭikabhavā dyutimanto nānāvārṇā viśuddhāś ca || VBS. 82.2 ||

snigdhaḥ prabhānulepī svaccho 'rciṣmān guruḥ susamsthānaḥ |
 antaḥprabho 'tirāgo maṇiratnaguṇāḥ samastānām || VBS. 82.3 ||

kaluṣā mandadyutayo lekhākīrṇāḥ sadhātavaḥ khaṇḍāḥ |
 durviddhā na manojñāḥ saśarkarāś ceti maṇidoṣāḥ || VBS. 82.4 ||

bhramaraśikhikaṇṭhavarṇo dīpaśikhāsaprabho bhujāṅgānām |
 bhavati maṇiḥ kila mūrdhani yo 'nargheyaḥ sa vijñeyaḥ || VBS. 82.5 ||

yas taṃ bibhartti manujādhipatir na tasya

doṣā bhavanti viṣarogakṛtāḥ kadācit |

rāṣṭre ca nityam abhivarṣati tasya devaḥ

śatrūṃś ca nāśayati tasya maṇeḥ prabhāvāt || VBS. 82.6 ||

²⁸ Bh.U. tad eva taralakamaṇimadhyam | hemanibaddho maṇis taralakamaṇi,
 sa madhye yasya |

²⁹ saugandhiketi | saugandhikakuruvindau dhātuviśeṣau | sphaṭika sphaṭikopala |

ṣaḍviṃśatiḥ sahasrāṇy ekasya maṇeḥ palapramāṇasya |
karṣatrayasya viṃśatir upadiṣṭā padmarāgasya || VBS. 82.7 ||

ardhapalasya dvādaśa karṣasyaikasya ṣaṭsahasrāṇi |
yac cāṣṭamāśakadhṛtaṃ tasya sahasratrayaṃ mūlyam || VBS. 82.8 ||

māśakacatuṣṭayaṃ daśāśatakrayaṃ dvau tu pañcaśatamūlyau |
parikalpyam antarāle mūlyam hīnādhikagaṇānām || VBS. 82.9 ||

varṇanyūnasyārdhaṃ tejohīnasya mūlyam aṣṭāṃśam |
alpaḡaṇo bahudoṣo mūlyāt prāpnoti viṃśāṃśam || VBS. 82.10 ||

ādhūmraṃ vraṇabahulaṃ svalpaḡaṇaṃ cāpnuyād dviśatabhāgam |
iti padmarāgamūlyam pūrvacāryaiḥ samuddiṣṭam || VBS. 82.11 ||

marakatalakṣaṇam || 83 ||

śukavaṃśapatrakadalīśirīṣakusumaprabhaṃ ḡaṇopetaṃ |
surapitṛkārye marakatam atīva śubhadaṃ nṛṇām vihitam || VBS. 83.1 ||

421234300

พฤษศาสตร์ อธิบายที่ 80

การตรวจสอบอัญมณี

- 80.1 ความเป็นสิริมงคลจะเกิดแก่พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายเพราะอัญมณีที่เป็นมงคล สิ่งไม่พึงปรารถนาจะเกิดแก่พระเจ้าแผ่นดินเพราะอัญมณีที่ไม่เป็นมงคล ดังนั้น โชคชะตาดีร้ายซึ่งเป็นไปตามอัญมณีนั่นจึงควรได้รับการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญด้านศาสตร์แห่งอัญมณี
- 80.2 ศัพท์ว่า “รัตนะ” ย่อมใช้กับช่าง ม้า และผู้หญิง เป็นต้น ด้วยเหตุที่มีความเป็นเลิศในเรื่องคุณลักษณะที่ดีของตน แต่ในที่นี้หัวข้อจะเกี่ยวกับอัญมณีมีค่าซึ่งมีเพชรเป็นลำดับแรก
- 80.3 คนบางคนกล่าวถึงอัญมณีทั้งหลายว่า อัญมณีเกิดจากพลະผู้เป็นแทตย์ คนอีกพวกหนึ่งกล่าวว่าเกิดจากฤๅษีหรือจิ บ้างก็กล่าวว่าความหลากหลายของอัญมณีปรากฏขึ้นจากพลังอำนาจในตัว of แผ่นดิน
- 80.4-5 อัญมณีทั้งหลายมีดังนี้ เพชร ไพลิน มรกต กรรเกตรระ ทับทิม หินสีเลือด ไพฑูรย์ ปูลกะ วมลกะ ราชมณี แก้วผลึก จันทรกานต์ เสาคันธิกะ เพทาย สังข์ มหานิลละ บุษราคัม พรหมมณี โขยติรสะ สัสยกะ ไช่มุก และประพาฬ
- 80.6 เพชรที่ใสสะอาดหมดจดเกิดที่ริมฝั่งแม่น้ำเวณา
เพชรที่มีสีดั่งดอกจามจรัสสีทองเกิดที่แถบแคว้นโกศล
เพชรสีแดงเรื่อเกิดที่แคว้นสุราชฎร์ เพชรสีดำเกิดที่เมืองสุรปาระ
- 80.7 เพชรสีแดงอ่อนเกิดที่ภูเขาคิมาลัย
เพชรสีดั่งดอกข้าวสาลีเกิดที่แคว้นมตังคะ
เพชรสีออกเหลืองเกิดที่แคว้นกลิงคะ ส่วนเพชรสีดำเกิดที่แคว้นปุนฑระ
- 80.8 ลักษณะภายนอกของเพชรทุกชนิดเป็นดังนี้
เพชรพระอินทร์มีสีขาวและมีหกมม เพชรพระยมมีสีดำและมีรูปทรงดั่งงู
เพชรพระวิษณุสีดั่งก้านกล้วย มีทุกรูปทรงตามธรรมชาติ
- 80.9 เพชรพระวรุณสีดั่งดอกกรรณิการ์ มีรูปทรงดั่งอวัยวะเพศของผู้หญิง
เพชรพระอัคนีมีสีดั่งดวงตาของเสือ และมีรูปทรงเป็นสามเหลี่ยม
- 80.10 เพชรพระวายุมีสีดั่งดอกอโศก มีรูปทรงดั่งข้าวบาร์เลย์
แหล่งกำเนิดอัญมณีแบ่งเป็นสามประเภท ได้แก่ แม่น้ำลำธาร เหมือง และที่อื่น ๆ ทั่วไป

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

80.11 มีคำกล่าวที่ว่า เพชรสีแดงและสีเหลืองเป็นมงคลแก่วรรณะกษัตริย์ เพชรสีเขียวเป็นมงคลแก่วรรณะพราหมณ์ เพชรสีดั่งดอกจามจรัสสีทองเป็นมงคลแก่วรรณะไวศยะ เพชรสีดั่งดาบเป็นมงคลแก่วรรณะศูทร

80.12 1 ตัณฑุละ เท่ากับ 8 สิตะสรรชปะ ถ้าเพชรมีน้ำหนัก 20 ตัณฑุละ ราคาจะเท่ากับ 200,000 (การชาปณะ) ในกรณีเพชรมีน้ำหนักน้อยลงทุก ๆ 2 ตัณฑุละ ราคาเพชรจะเป็นดังนี้

80.13 ราคาเพชรหย่อนไป 1 ใน 4 ส่วน, หย่อนไป 1 ใน 3 ส่วน, หย่อนไป 1 ใน 2 ส่วน, เท่ากับ 1 ใน 3 ส่วน, เท่ากับ 1 ใน 5 ส่วน, เท่ากับ 1 ใน 16 ส่วน, เท่ากับ 1 ใน 25 ส่วน, เท่ากับ 1 ใน 100 ส่วน และเท่ากับ 1 ใน 1,000 ส่วน

ข้อความอธิบายราคาเพชรตามน้ำหนักในร้อยกรองบทที่ 12 และ 13 สามารถแสดงเป็นอัตราราคาได้ดังนี้

น้ำหนักเพชร 20 ตัณฑุละ	ราคาเต็ม	คิดเป็น	200,000	การชาปณะ
น้ำหนักเพชร 18 ตัณฑุละ	ราคาหย่อนไป 1 ใน 4 ส่วน	คิดเป็น	150,000	การชาปณะ
น้ำหนักเพชร 16 ตัณฑุละ	ราคาหย่อนไป 1 ใน 3 ส่วน	คิดเป็น	$66,666 \frac{1}{3}$	การชาปณะ
น้ำหนักเพชร 14 ตัณฑุละ	ราคาหย่อนไป 1 ใน 2 ส่วน	คิดเป็น	100,000	การชาปณะ
น้ำหนักเพชร 12 ตัณฑุละ	ราคาเท่ากับ 1 ใน 3 ส่วน	คิดเป็น	$66,666 \frac{2}{3}$	การชาปณะ
น้ำหนักเพชร 10 ตัณฑุละ	ราคาเท่ากับ 1 ใน 5 ส่วน	คิดเป็น	40,000	การชาปณะ
น้ำหนักเพชร 8 ตัณฑุละ	ราคาเท่ากับ 1 ใน 16 ส่วน	คิดเป็น	12,500	การชาปณะ
น้ำหนักเพชร 6 ตัณฑุละ	ราคาเท่ากับ 1 ใน 25 ส่วน	คิดเป็น	8,000	การชาปณะ
น้ำหนักเพชร 4 ตัณฑุละ	ราคาเท่ากับ 1 ใน 100 ส่วน	คิดเป็น	2,000	การชาปณะ
น้ำหนักเพชร 2 ตัณฑุละ	ราคาเท่ากับ 1 ใน 1,000 ส่วน	คิดเป็น	200	การชาปณะ

80.14 เพชรที่กล่าวกันว่ามีลักษณะที่ดีจะมีคุณสมบัติดังนี้คือ

- 1) ไม่มีสิ่งอื่นใดทำให้แตกได้
- 2) น้ำหนักเบา
- 3) ลอยน้ำ
- 4) มีรัศมี
- 5) เรียบมัน และ
- 6) มีประกายดั่งสายฟ้า ไฟ และสายรุ้ง

80.15 เพชรที่มีลักษณะไม่เป็นมงคล ได้แก่ 1) เพชรที่ประกอบด้วยรอยตำหนิรูปตีนกา แมลงวัน และเส้นผม³⁰ 2) เพชรที่เจือด้วยแร่ธาตุ 3) เพชรที่มีกรวดต่าง ๆ แทรกในเนื้อ 4) เพชรที่มีเหลี่ยมโต

³⁰ BhU. อธิบายว่า เป็นรอยขีดที่มีลักษณะเหมือนเส้นผม (keśair bāla[sic. vāla]-sadrśarekhābhiḥ] (Tripāthī, 1968: 876)

เป็นสองเท่า 5) เพชรที่ถูกไฟเผา 6) เพชรที่มีสิ่งสกปรกเจือปน 7) เพชรที่ปราศจากความแวววาว
8) เพชรที่แตกเป็นเสี่ยง

80.16 เพชรทั้งหลายที่มีลักษณะคล้ายฟองอากาศในน้ำ มีมุมบิ่น เม็ดลึบ และมีรูปทรงยาวมาก
เหมือนเหรียญพรันั้น จะมีราคาลดลง $\frac{1}{8}$ ของราคาที่จะระบุไว้

80.17 ผู้รู้ศาสตร์แห่งอัญมณีบางท่านแถลงว่า เพชรไม่ว่าชนิดใดก็ตามไม่ควรที่หญิงผู้ปรารถนา
บุตรชายจะสวมใส่ ทว่าเพชรที่มีรูปทรงตั้งผักชี คือ มีสามมุมและสามเหลี่ยม และเพชรที่มีรูปทรงตั้ง
สะโพกผู้หญิงนั้นเป็นมงคลแก่หญิงผู้ปรารถนาบุตรชาย

80.18 เพชรที่มีลักษณะไม่พึงประสงค์ย่อมทำให้สูญเสียญาติพี่น้อง สูญอำนาจ และเสียชีวิต
ส่วนเพชรที่มีลักษณะเป็นมงคลย่อมบันดาลให้ภัยต่าง ๆ มลายไป ได้แก่ ภัยจากสายฟ้า ภัยจากยาพิษ
และภัยจากศัตรู ตลอดจนบันดาลความสุขแก่พระเจ้าแผ่นดิน

อรรถาธิบายที่ 81 คุณสมบัติของไข่มุก

81.1 ไข่มุกทั้งหลายมีกำเนิดในข้าง นาค หอยมุก หอยสังข์ เมฆ ไม้ไผ่ ปลาวาฬ และหมีป่า
ในบรรดาไข่มุกทั้งหลายเหล่านี้ ไข่มุกที่เกิดในหอยมุกมีอยู่เป็นจำนวนมากและเป็นไข่มุกที่ดี

81.2 แหล่งไข่มุกมีอยู่แปดแหล่ง ได้แก่ เกาะสิงหล เมืองปรโลกะ แคว้นสุราชฎร์
แม่น้ำตามรปรณณี อาณาจักรเปอร์เซีย ดินแดนของท้าวกุเวระ ถิ่นของอาณาจักรปาณทยะ และ
เทือกเขาหิมาลัย

81.3-6 ไข่มุกจากแหล่งที่เกาะสิงหลมีหลากหลายรูปทรง เกือบกลม สี(ขาว)ดั่งหงส์ ขนาดเม็ดโต
ไข่มุกจากแหล่งที่แม่น้ำตามรปรณณีมีสีแดงเรื่อ ไม่ขมุกขมัว
ไข่มุกจากเมืองปรโลกะมีสีดำ ขาว หรือเหลือง มีกรวดเจือปน ผิวไม่เรียบเสมอกัน
ไข่มุกจากแคว้นสุราชฎร์มีขนาดไม่ใหญ่และไม่เล็กเกินไป สีดั่งเนยสด
ไข่มุกจากอาณาจักรเปอร์เซียมีรัศมีเปล่งประกาย มีสีขาว น้ำหนักมาก มีคุณภาพสูงอย่างยิ่ง
ไข่มุกจากเทือกเขาหิมาลัยมีน้ำหนักเบา สีหม่น ลักษณะดูคล้ายน้ำมัน เม็ดโต และเป็น
เม็ดแปด

ไข่มุกจากดินแดนของท้าวกุเวระมีผิวไม่เรียบเสมอกัน สีขาวปนดำ น้ำหนักเบา
มีขนาดพอดี และมีประกายรัศมี

ไข่มุกจากถิ่นของอาณาจักรปาณทยะมีรูปทรงตั้งผลสะเดา ทรงสามเหลี่ยม หรือทรงตั้ง
เมล็ดผักชี และมีขนาดเล็กมาก

- 81.7-8 พึงทราบว่ ไข่มุกของพระวิชฌมมีสีเข้มขาบตั้งดอกอตลี (ดอกแฟลกซ์)
 ไข่มุกของพระอินทร์มีสีตั้งพระจันทร์
 ไข่มุกของพระวรุณมีสีตั้งหรรดากลีบทอง
 ไข่มุกของพระยมมีสีดำ
 ไข่มุกของพระวายุมีสีแดงตั้งเมล็ดของผลทับทิมสุกและเมล็ดมะกักล้าตาหนู
 ไข่มุกของพระอัคนีมีสีตั้งไฟที่ปราศจากควันและดอกบัวหลวง

81.9 ราคาของไข่มุก 1 เม็ด ที่มีน้ำหนัก 4 มาษกะ และประกอบด้วยคุณสมบัติเด่นด้าน
 ประกายแสง ระบุไว้ว่าเท่ากับ 5,300 การชาปณะ

81.10-12 ถ้าน้ำหนักของไข่มุก 1 เม็ด)ลดลงไปจากนี้ครั้งมาษกะ ราคาจะเป็นดังนี้

น้ำหนัก $3\frac{1}{2}$ มาษกะ	ราคาเท่ากับ 3200 การชาปณะ
น้ำหนัก 3 มาษกะ	ราคาเท่ากับ 2000 การชาปณะ
น้ำหนัก $2\frac{1}{2}$ มาษกะ	ราคาเท่ากับ 1300 การชาปณะ
น้ำหนัก 2 มาษกะ	ราคาเท่ากับ 800 การชาปณะ
น้ำหนัก $1\frac{1}{2}$ มาษกะ	ราคาเท่ากับ 353 การชาปณะ
น้ำหนัก 1 มาษกะ	ราคาเท่ากับ 135 การชาปณะ
น้ำหนัก 4 กฤษณละ	ราคาเท่ากับ 90 การชาปณะ
น้ำหนัก $3\frac{1}{2}$ ศุภญา	ราคาเท่ากับ 70 การชาปณะ
น้ำหนัก 3 ศุภญา ประกอบด้วยคุณสมบัติดี	ราคาเท่ากับ 50 รูปกะ
น้ำหนัก $2\frac{1}{2}$ ศุภญา	ราคาเท่ากับ 35 รูปกะ

81.13-16 1 ใน 10 ของปละ เท่ากับ 1 ธรณะ ถ้าน้ำหนัก 1 ธรณะนั้นประกอบด้วย
 ไข่มุกทั้งหลายที่มีคุณสมบัติดีเลิศ ราคาจะเป็นดังต่อไปนี้

ไข่มุก 1 ธรณะ มี 13 เม็ด	ราคาจะเท่ากับ 325 รูปกะ
ไข่มุก 1 ธรณะ มี 16 เม็ด	ราคาจะเท่ากับ 200 รูปกะ
ไข่มุก 1 ธรณะ มี 20 เม็ด	ราคาจะเท่ากับ 170 รูปกะ
ไข่มุก 1 ธรณะ มี 25 เม็ด	ราคาจะเท่ากับ 130 รูปกะ
ไข่มุก 1 ธรณะ มี 30 เม็ด	ราคาจะเท่ากับ 70 รูปกะ
ไข่มุก 1 ธรณะ มี 40 เม็ด	ราคาจะเท่ากับ 50 รูปกะ

ไข่มุก 1 ธรรมชาติ มี 60 หรือ 55 เม็ด	ราคาจะเท่ากับ 40 รูปกะ
ไข่มุก 1 ธรรมชาติ มี 80 เม็ด	ราคาจะเท่ากับ 30 รูปกะ
ไข่มุก 1 ธรรมชาติ มี 100 เม็ด	ราคาจะเท่ากับ 25 รูปกะ
ไข่มุก 1 ธรรมชาติ มี 200 เม็ด	ราคาจะเท่ากับ 12 รูปกะ
ไข่มุก 1 ธรรมชาติ มี 300 เม็ด	ราคาจะเท่ากับ 6 รูปกะ
ไข่มุก 1 ธรรมชาติ มี 400 เม็ด	ราคาจะเท่ากับ 5 รูปกะ
ไข่มุก 1 ธรรมชาติ มี 500 เม็ด	ราคาจะเท่ากับ 3 รูปกะ

81.17 (ไข่มุก 1 ธรรมชาติ ซึ่งมีจำนวนรวมต่าง ๆ มีชื่อเรียกดังนี้)

1 ธรรมชาติ มี 13 เม็ด	เรียก ปีกกา
1 ธรรมชาติ มี 16 เม็ด	เรียก ปิจจา
1 ธรรมชาติ มี 20 เม็ด	เรียก อรรฆา
1 ธรรมชาติ มี 25 เม็ด	เรียก อรรธา
1 ธรรมชาติ มี 30 เม็ด	เรียก รวกะ
1 ธรรมชาติ มี 40 เม็ด	เรียก สิกถะ
1 ธรรมชาติ มี 60 หรือ 55 เม็ด	เรียก นิคระ
1 ธรรมชาติ มีจำนวนรวม 80 เม็ดเป็นเบื้องต้น (คือ ตั้งแต่ 80 เม็ดขึ้นไป)	เรียก จูรณะ

81.18a ที่กล่าวมานี้คือราคาของไข่มุกทั้งหลายที่มีคุณสมบัติดีเลิศ มีน้ำหนักรวม 1 ธรรมชาติ

81.18b การลดราคาของไข่มุกด้วยคุณภาพทั้งหลายให้มีความเหมาะสมนั้นควรกำหนดไว้ที่
ราคาตรงกลาง

81.19 ถ้าไข่มุกมีสีดำ ขาว เหลือง แดง ปะปนเล็กน้อย และผิวไม่เรียบ ราคาจะลดลงไป $\frac{1}{3}$
(ของราคาตั้งต้น) ถ้าไข่มุกมีผิวไม่เรียบ ราคาจะลดลงไป $\frac{1}{6}$ (ของราคาตั้งต้น) และถ้าไข่มุกมีสีเหลือง
ราคาจะลดลงไปครึ่งหนึ่ง (ของราคาตั้งต้น)

81.20-21 ช้างที่เกิดในตระกูลช้างไอรวัตซึ่งเกิดในนักษัตรปุชยะและศรวณะ ทั้งวันจันทร์และวัน
อาทิตย์ และช้างภัทรซึ่งเกิดในวันอุตตรายัน ในช่วงสุริยุปราคาและจันทรุปราคา ว่ากันว่าให้กำเนิด
ไข่มุกในตะพองช้างและใต้โคนงาช้าง ไข่มุกเหล่านั้นมีจำนวนมาก มีขนาดใหญ่ มีหลากหลายรูปทรง
และมีแสงรัศมี

81.22 ไข่มุกจากช้างเหล่านี้ประเมินค่ามิได้ เจาะรูมิได้ และมีแสงเจิดจ้า

421234300

พระเจ้าแผ่นดินสวมใส่ไข่มุกชนิดนี้แล้วจะทำให้มีพระโอรส ประสบชัยชนะ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และเป็นเครื่องรางที่ขลังมาก

81.23 ไข่มุกที่เกิดจากหมีป่าเกิดที่โคนเขี้ยวของหมีป่า มีแสงนวลดุจแสงจันทร์ เป็นสิ่งที่มีคุณมาก

ไข่มุกที่เกิดจากปลาวาฬมีลักษณะเหมือนตาปลา เม็ดใหญ่ ใช้เป็นเครื่องราง และมีคุณมาก

81.24 ไข่มุกที่เกิดในวัตถุที่เหมือนลูกเห็บ ตกลงมาจากชั้นบรรยากาศชั้นที่ 7 ว่ากันว่าทวยเทพนำไข่มุกที่เกิดในเมฆและมีแสงดั่งสายฟ้านี้ไปจากท้องฟ้า

81.25 นาคทั้งหลายเหล่าใดเกิดในวงศ์ของพญานาคคัทกะและวาสุกิ ผู้เลื้อยไปได้ตามใจปรารถนา³¹ ไข่มุกทั้งหลายที่มีกำเนิดในนาคเหล่านั้นมีลักษณะเกลี้ยงเป็นมัน มีแสงสีขาบ อยู่ที่ปลายพังพานของนาคเหล่านั้น

81.26 ถ้าฝนตกลงมาสู่แผ่นดินที่เป็นมงคล และตกลงในภาชนะเงินที่ตั้งไว้โดยที่ไม่รู้สาเหตุละก็พึงทราบว่าเป็นนั้น คือ ไข่มุกที่มีกำเนิดจากนาค

81.27 ไข่มุกจากนาคซึ่งพระเจ้าแผ่นดินสวมใส่เอาไว้ในวันย่อมหจัดกลางร้าย ปราศเหล่าศัตรู เผแผ่พระเกียรติยศ อำนาจชัยชนะ และประเมินคำมิได้

81.28 พึงทราบว่า ไข่มุกที่มีกำเนิดจากไม้ไผ่มีลักษณะคล้ายการบูรและแก้วผลึก เม็ดแบน ผิวไม่เรียบเสมอกัน ส่วนไข่มุกจากหอยสังข์มีแสงดั่งดวงจันทร์ เม็ดกลม ส่องแสงเรืองรอง และงดงาม

81.29 ไข่มุกที่เกิดจากหอยสังข์ ปลาวาฬ ไม้ไผ่ ช้าง หมีป่า งู/นาค และเมฆ ไม่เป็นที่รู้จัก ด้วยเหตุที่มีคุณค่าอันกำหนดวัดมิได้ มูลค่าของไข่มุกเหล่านี้จึงมิได้ระบุไว้ในตำรา

81.30 ไข่มุกทั้งหมดนี้มีคุณค่าอันสูงส่ง เป็นสิ่งที่ช่วยให้มีบุตรชาย ทรัพย์สิน ความเจริญรุ่งเรือง และเกียรติยศ เป็นสิ่งที่จัดปัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บและความทุกข์โศก ตลอดจนอำนาจความปรารถนาในสิ่งที่ปรารถนาไว้แก่พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลาย

81.31 เครื่องประดับของทวยเทพ คือ สร้อยไข่มุกทั้งหลายที่ประกอบด้วย 1,008 เส้น ยาว 4 หัสตะ มีชื่อว่า “อินทจันตะ” (=ความพอใจของพระจันทร์) สร้อยไข่มุกจำนวนครึ่งหนึ่งของอินทจันตะ (คือ ประกอบด้วย 504 เส้น ยาว 2 หัสตะ) มีชื่อว่า “วิชัยจันตะ” (=ความปรารถนาในชัยชนะ)

³¹ kāmagamā icchagāmino ye ca (BhU. 80.25)

- 81.32 สร้อยไข่มุก 108 เส้น เรียกว่า “หาระ” (=พวงไข่มุก, สร้อยคอ, สร้อยไข่มุก) สร้อยไข่มุก 81 เส้น เรียกว่า “เทวัจฉันทะ” (=ความปรารถนาของทวยเทพ) สร้อยไข่มุก 64 เส้น เรียกว่า “อรรธหาระ” (=สร้อยไข่มุกครึ่งเส้น) สร้อยไข่มุก 54 เส้น เรียกว่า “รัศมีกลาปะ” (=มวลรัศมี)
- 81.33 สร้อยไข่มุก 32 เส้น เรียกว่า คุจฉะ (=พวงดอกไม้) สร้อยไข่มุก 20 เส้น เรียกว่า “อรรธคุจฉะ” (=พวงดอกไม้ครึ่งพวง) สร้อยไข่มุก 16 เส้น เรียกว่า “มาณวกะ” (=เด็กหนุ่ม, ศิษย์) สร้อยไข่มุก 12 เส้น เรียกว่า “อรรธมาณวกะ” (=ครึ่งของศิษย์)
- 81.34 สร้อยไข่มุก 8 เส้น เรียกว่า “มันทระ” (=ชื่อภูเขา มันทระที่ใช้เป็นไม้กวานเกษียรสมุทร) สร้อยไข่มุก 5 เส้น เรียกว่า “หารผลกะ” สร้อยไข่มุกที่ประกอบด้วย 27 เส้น ยาว 1 ทัสตะ เรียกว่า “นักษัตรมาลา” (=กลุ่มดาวนักษัตร)
- 81.35 สร้อยไข่มุกที่มีพลอยแซมอยู่ภายใน หรือ สร้อยไข่มุกที่แกมด้วยลูกปัดทองคำ เรียกว่า “มณีโสพานะ” (=ชั้นบันไดประดับเพชรพลอย, สายสร้อยลูกปัดทองคำ) ส่วนสร้อยไข่มุกที่มีพลอยเม็ดกลางอยู่ตรงกลาง เรียกว่า “จาฏการะ”
- 81.36 สร้อยคอที่เรียกว่า “เอกาวลี” (=สร้อยไข่มุกเส้นเดียว) มีจำนวนเม็ดไข่มุกตามใจชอบ ความยาว 1 ทัสตะ ไม่มีพลอยแซม ส่วนสร้อยคอที่มีพลอยเม็ดหนึ่งอยู่ตรงกลางนั้น ผู้รู้เรื่องเครื่องประดับเรียกว่า “ยัชฎิ” (=สายสร้อยไข่มุก)

อธยายที่ 82 คุณสมบัติของทับทิม

- 82.1-2 กำเนิดของทับทิมมาจากแร่กำมะถัน หินกูรูวินทะ และแก้วผลึก ทับทิมที่เกิดจากแร่กำมะถัน (เสาคันธิกะ) มีแสงดั่งแมลงงู ผงอัญชนะ บัวหลวง และน้ำลูกหว้า ทับทิมที่เกิดจากหินกูรูวินทะ (กูรูวินทะ) มีสีสลับกันหลากสี มีรัศมีจาง และมีธาตุต่าง ๆ ปะปน ทับทิมที่เกิดจากแก้วผลึก (สณฎิกะ) มีรัศมีเจิดจรัส มีสีต่าง ๆ กัน และใสสะอาด
- 82.3 คุณสมบัติที่ดีของอัญมณีมีค่าทั้งปวง มีดังนี้คือ 1) เรียบมัน 2) มีแสงเรืองรองทาบทา 3) ใส 4) มีรัศมีเจิดจรัส 5) น้ำหนักมาก 6) รูปทรงสมส่วนกันดี 7) มีแสงแวววาม (lit. แสงเรืองรองอยู่ภายใน) 8) สีแดงเข้ม
- 82.4 คุณสมบัติที่ให้โทษของทับทิม ได้แก่ 1) มีสิ่งสกปรกเจือปน 2) มีรัศมีจาง 3) เต็มไปด้วยรอยขีดข่วน 4) มีธาตุเจือปน 5) แตกเป็นเสี่ยง 6) เจาะรูไม่เข้า 7) ไม่งาม 8) มีกรวดเจือปน

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

82.5 อัญมณีที่มีสีตั้งแมลงภู่มะและขนคอนกยูง มีแสงเรืองรองดั่งเปลวไฟ คือ อัญมณีแห่ง
พญานาคทั้งหลาย ว่ากันว่าอัญมณีซึ่งอยู่ที่เศียรของพญานาคนั้นถือเป็นอัญมณีที่ประเมินค่ามิได้

82.6 พระเจ้าแผ่นดินผู้ใดสวมอัญมณีจากเศียรพญานาคนั้นแล้ว สิ่งชั่วร้ายทั้งหลายที่มาจาก
ยาพิษและโรคภัยไข้เจ็บจะไม่เกิดแก่พระองค์อย่างเด็ดขาด ฝนจะตกลงมาอย่างสม่ำเสมอในแคว้น
แคว้นของพระองค์ นอกจากนี้ ด้วยพลาณภาพแห่งอัญมณีของพระองค์นั้น พระองค์จะสามารถยัง
ศัตรูทั้งหลายให้พินาศได้อีกด้วย

82.7-9 ราคาทับทิมตามน้ำหนักมีการกำหนดไว้ดังนี้

ทับทิมน้ำหนัก 1 ปละ (=4 กรรชะ) ราคาเท่ากับ 26,000 การชาปณะ

ทับทิมน้ำหนัก 3 กรรชะ ราคาเท่ากับ 20,000 การชาปณะ

ทับทิมน้ำหนักครึ่งปละ (=2 กรรชะ) ราคาเท่ากับ 12,000 การชาปณะ

ทับทิมน้ำหนัก 1 กรรชะ ราคาเท่ากับ 6,000 การชาปณะ

ทับทิมน้ำหนัก 8 มาชกะ ราคาเท่ากับ 3,000 การชาปณะ

ทับทิมน้ำหนัก 4 มาชกะ ราคาเท่ากับ 1,000 การชาปณะ

ทับทิมน้ำหนัก 2 มาชกะ ราคาเท่ากับ 500 การชาปณะ

ราคาของทับทิมที่มีคุณสมบัติหรือด้อยพึงกำหนดไว้ที่ตรงกลาง (ระหว่างสูงสุดกับ
ต่ำสุด)

82.10 ราคาของทับทิมที่ด้อยในเรื่องสีกำหนดไว้ที่ครึ่งหนึ่ง (ของราคาปกติ) ราคาของทับทิม
ที่ด้อยในเรื่องรัศมีกำหนดไว้ที่ $\frac{1}{8}$ ของราคาปกติ ส่วนทับทิมที่มีลักษณะคุดน้อยและมีลักษณะโทษ
มาก จะมีราคาเป็น $\frac{1}{20}$ ของราคาปกติ

82.11 ทับทิมที่มีสีตั้งควัน มีตำหนิมาก มีลักษณะคุดน้อยมาก พึงคิดราคาเท่ากับ $\frac{1}{200}$ ของ
ราคาปกติ นี่คือนราคาทับทิมที่บูรพาจารย์ทั้งหลายกำหนดไว้แล้ว

อรัยชาติ 83 คุณสมบัติของมรกต

83.1 มรกตที่มีสีตั้งนงแก้ว ใบไผ่ ต้นกล้วย ดอกจามจรัสสีทอง ประกอบด้วยคุณสมบัติที่ดี
เมื่อนำไปสวมใส่ในพิธีบวงสรวงเทพยดาและบรรพบุรุษย่อมอำนวยสิริมงคลอย่างสูงแก่ผู้คนทั้งหลาย

ภาคผนวก ค
ต้นฉบับภาษาสันสกฤตและคำแปลภาษาไทย
ยุคติกัลปตรู ของ โภชะ (พระเจ้าโภชะ)

421234300

CU Thesys 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

yuktikalpatarau –
athālaṅkāra-yuktiḥ |
taddhāraṇa-dinam ucyate |

revaty-aśvi-dhaniṣṭhāsu hastādiṣv api pañcasu |
guru-śukra-vudhasyāhni vastrālaṅkāra-dhāraṇam || YKT. 84:39 ||
aniṣṭeṣv api nirdiṣṭam vastrālaṅkāra-dhāraṇam |
udvāhe rājasammāne brāhmaṇānāñ ca sammate || YKT. 84:40 ||
śirastraṃ mukuṭam hāraḥ kuṇḍalam cāṅgadan tathā |
kaṅkaṇam vālakañ caiva mekhalāṣṭāv iti kramāt || YKT. 84:41 ||
pradhānabhūṣaṇāny eṣu yathāsvam yāti niścayaḥ |
padmarāgaś ca vastrañ ca vijayo govidas tathā || YKT. 84:42 ||
[ŚKD. vajrañ]
muktā vaidūryya-nīlañ ca yathā marakataṃ kramāt |
[ŚKD. tathā]
ādityādi-daśājānām sarvva-sampatti-dāyakāḥ || YKT. 84:43 ||
suvarṇenāpi ghaṭanā sarveṣām upayujyate |
pradhāna-bhūṣaṇeṣv evam apradhāne na nirṇayaḥ || YKT. 84:44 ||
pradhāna-bhūṣaṇam prāyaḥ śirasas hy abhidhīyate |
tasya pradhāna-bhūtatvād ity āha ‘bhṛḡunandanah’ || YKT. 84:45 ||
[ŚKD. -bhūṣatvād ity āha]

sukhadā maṇayah śuddhā duḥkhadā doṣa-śālinah |
ato maṇīnām vakṣyāmi lakṣaṇāni yathākramam || YKT. 84:46 ||

[ityalaṅkāra - dhṛtiniyamah ||]

alaṅkāradhṛtiyuktiḥ |

atha vajralakṣaṇāni |

garuḍapurāṇa, -

vacmi parīkṣām ratnānām valo nāmāsuro 'bhavat |
[GP. parīkṣām vacmi ratnānām] [GP. valo]

indrādyā nirjitās tena nirjetum tair na śakyate || YKT. 85:47 ||
[GP. vijetum]

varavyājena paśutām yācitaḥ sa surair makhe |

valo lokopakārāya devānām hitakāmyayā || YKT. 85:48 ||
[GP. lokoparāya]

tasya sattva-viśuddhasya suviśuddhena karmmaṇā |
[GP. viśuddhena ca]

kāyasyāvayavāḥ sarve ratna-vījatvam āpnuyuḥ || YKT. 85:49 ||
[GP. āyayuh]

devānām atha yakṣāṇām siddhānām pavanāśinām |

ratna-vījaḥ svayaṁ grāhaḥ samahān abhavat tadā || YKT. 85:50 ||
[GP. -bījaṁ] [GP. **sumahān**]

tataḥ sampatatām vegād vimānena vihāyasā |
[GP. teṣām tu patatām°]

yad vāi papāta raktānām vījaṁ kvacana kiñcana || YKT. 85:51 ||
[GP. yad yat] [GP. **ratnānām**]

ity ādivāhulyan tathā |

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

atha gaṇanā |

viṣṇudharmottare,

vajraṃ marakatañ caiva padmarāgaś ca mauktikam |

indranīlaṃ mahānīlaṃ vaiduryyaṃ gandhasaṃjñakam || YKT. 85:52 ||
[AP. **gandhaśasyakam**]
[VDP. **vaiḍūryam** atha sasyakam]

candrakāntaṃ sūryyakāntaṃ sphāṭikam pulakan tathā |
[VDP. indrakāntaṃ sūryyakāntaṃ pulakaṃ tathā]

karketaṃ puṣparāgañ ca tathā jyotīrasaṃ dvija || YKT. 86:53 ||
[VDP. **karketanaṃ puṣparāgaṃ**]

sphaṭikam rājavarttañ ca tathā rājamayaṃ śubham |

saugandhikam tathā gañjam śaṅkham brahmamayan tathā || YKT. 86:54 ||
[VDP. saugandhikam tathā sakhyam śaṅkhabrahmamayaṃ tathā]

gomedam rudhirākhyāñ ca tathā **bhallātakam** dvija |
[VDP. gomedham rudhirākṣam] [VDP. ballātakam]

dhūlīmarakatañ caiva tutthakam sīsam eva ca || YKT. 86:55 ||
[VDP. tuttūkam śeṣam]

pīluṃ pravālakañ caiva girivajrañ ca bhārgava |
[VDP. paluṃ]

bhujaṅgamamañiś caiva tathā vajraṃ mañiḥ śubhaḥ |
[VDP. **bhujageśamañiḥ**] [VDP. **vajramañiḥ śubham**]

tittibhañ ca tathā pīttaṃ bhrāmarañ ca tathotpalam || YKT. 86:56 ||
[VDP. **ṭṭibham ca tu tāpiccham**]

vajrāny etāni sarvāṇi dhāryāny eva mahībhṛtā |
[VDP. ratnāny etāni dhāryāṇi sarvāṇy eva mahīkṣitā]

suvarṇa-pratibaddhāni jayārogya-saṃṛddhaye || YKT. 86:57 ||

421234300

CU Theses 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

tatrādau padmarāga-parīkṣā |

siṃhale tu bhaved raktaṃ padmarāgam anuttamam |

pītaṃ kālapurodbhūtaṃ kuruvṛndam iti smṛtam || YKT. 86:58 ||
[MM. kuruvindam]

aśokapallavacchāyam amuṃ saugandhikaṃ viduḥ |
[NV. andhre]

tumbure cchāyayā nīlaṃ nīlagandhiprakīrtitam || YKT. 86:59 ||

uttamaṃ siṃhalodbhūtaṃ nikṣṣṭaṃ tumburodbhavam |

madhyajam madhyamaṃ jñeyaṃ māṇikyaṃ kṣetrabhedataḥ || YKT. 86:60 ||

tathā ca: —

bandhūka-guñjāsakalendragopa - javā - sanāsrk - samavarṇaśobhāḥ |
[BRP. śaśsrk]
[GP. samāsrk]

bhrājiṣṇavo dāḍima-vījavarṇās tathāpare kiṃśukapuṣpabhāsāḥ || YKT. 87:61 ||

sindūra-padmotpala[MM. raktotpala]-kuṅkumānām

lākṣārasasyāpi samānavarṇāḥ |

sāndre nirāge prabhayā svayaiva
[GP. 'pi rāge]

bhānti svalakṣmyā sphuṭamadhyaśobhāḥ || YKT. 87:62 ||
[MM. bhavanti lākṣāsphuṭamadhyaśobhāḥ]

bhānoḥ subhāsām anuvedhayogam āsādyā raśmiprakareṇa dūram |
[GP. ca bhāsām]

pārśvāṇi sarvvāny uparañjayanti guṇopapannāḥ sphaṭikaprasūtāḥ || YKT. 87:63 ||
[GP. anurañjayanti]

kusumbhanīladyutirāgamiśrāḥ pratyagrarakatāmbara-tulyabhāsāḥ |
[MM. kusumbhanīladyutirāgamiśra-pratyagralākṣārasa-tulyabhāsāḥ]

tathāpare 'ruṣkara-kaṇṭakārī-puṣpārcciṣo hiṅgulakattviṣo 'nye || YKT. 87:64 ||
[MM. gokṣura-kaṇṭakārī°] [MM. hiṅgulavat tviṣo°]

cakora-puṃskokila-sārasānām netrāvabhāso dyutayaś ca kecit |

anye punar nāti vipuṣpitanām tulyatviṣaḥ **kokanadodarānām** || YKT. 87:65 ||
 [GP. santi ca puṣpitanām] [GP. kokanadottamānām]

prabhāva-kāṭhinya-gurutva-yogaiḥ prāyaḥ samānāḥ sphaṭikodbhavanām |

ānīlaraktotpala-cārubhāsaḥ saugandhikākhyā maṇayo bhavanti || YKT. 87-88:66 ||

yo mandarājaḥ kuruvindajeṣu: sa eva jātaḥ sphaṭikodbhaveṣu |
 [MM. **mandarāgaḥ**]
 [GP. kāmaṃ tu rāgaḥ] [GP. sa naiva yādṛk]

nirarcciṣo 'ntarvahulī bhavanti prabhāvavanto hi na tatsamānāḥ || YKT. 88:67 ||
 [MM. 'pi na tatsamānāḥ]
 [GP. 'pi nataiḥ samastaiḥ]

ye tu rāvaṇagaṅgāyām jāyante kuruvindakāḥ |

padmarāgaghanam rāgaṃ vibhrānāḥ svasphuṭārcciṣaḥ || YKT. 88:68 ||
 [MM. **padmarāgasamaṃ**] [GP. sphaṭikārcciṣaḥ]

varṇānuyāyinas teṣām andhradeśās tathāpare |
 [MM. andhradeśe]
 [GP. āndhradeśe]

jāyante yatra ye kecin mūlyaleśam avāpnuyuḥ || YKT. 88:69 ||
 [MM. prajāyante tu ye kecit mūlyante samavāpnuyuḥ]
 [GP. na jāyante hi]

tathaiva sphāṭikothhānām deśe tumburusamjñake |

samarāgāḥ prajāyante teṣān tu kathitan tv idam || YKT. 88:70 ||
 [MM. **samarāgaḥ prajāyante svalpamūlyā hi te smṛtāḥ**]
 [GP. sadharmāṇaḥ prajāyante svalpamūlyā hi te smṛtāḥ]

tathā ca: —

māṇikyasya pravakṣyāmi yathājāti-catuṣṭayam |

vrahma-kṣattriya-vaiśyāś ca sūdraś cātha yathākramam || YKT. 88:71 ||
 [MM. cātra]

raktaśveto bhaved vipras tv atiraktaś ca kṣattriyaḥ |

raktapīto bhaved vaiśyo raktanīlas tathāntyajaḥ || YKT. 88:72 ||

padmarāgo bhaved vipraḥ kuruvindas tu vāhujah |

saugandhiko bhaved vaiśyaḥ māṃsa-khaṇḍas tathāntyajaḥ || YKT. 88:73 ||

śoṇapadma-samākāraḥ khadirāṅgāra-saprabhaḥ |

padmarāgo dvijaḥ proktaḥ chāyābhedena sarvadā || YKT. 88:74 ||

guñjā-sindūra-vandhūka-nāgaraṅga-samaprabhaḥ |

dāḍimī-kusumābhāsaḥ kuruvindas tu vāhujah || YKT. 88:75 ||

hiṅgulāśoka-puṣpābham īṣatpītan tu lohitaṃ |

japā-lākṣārāsa-prāyaṃ vaiśyaṃ saugandhikaṃ viduḥ || YKT. 89:76 ||
[MM. javā°]

ārakta-kāntihīnaś ca cikkaṇaś ca viśeṣataḥ |

māṃsakhaṇḍasamābhāso 'ntyajaḥ pāpanāśanaḥ |
[MM. māṃsakhaṇḍasamābhō yo so 'ntyajaḥ pāpanāśanaḥ]

māṃsakhaṇḍas tu nīlagandheḥ samjñā || YKT. 89:77 ||

atha doṣāḥ |

māṅkyasya samākhyātā aṣṭau doṣā munīśvaraīḥ |
[MM. māṅkyasya samākhyātās chāyāḥ ṣoḍaśa kīrtitāḥ]

vicchāyaṅ ca virūpaṅ ca sambhedaḥ karkaran tathā || YKT. 89:78 ||
[MM. **dvicchāyatvaṃ dvirūpatvaṃ sambhedaḥ karkaran tathā**]

āśobhanaṃ kokilaṅ ca jalaṃ dhūmrābhidhaṅ ca vai |

guṇāś catvāra ākhyātās chāyāḥ ṣoḍaśakīrtitāḥ || YKT. 89:79 ||
[MM. guṇāś catvāra ākhyātā aṣṭau doṣā munīśvaraīḥ]

chāyās tu pūrvvoktā eva grāhyāḥ |

chāyādvitaya-sambandhād dvicchāyaṃ bandhunāśanam |
[NV. **Īsambandham**]

421234300

dvirūpaṃ dvipadan tena māṇikyena parābhavaḥ || YKT. 89:80 ||
[NV. māsaikena]

sambhedo bhinnam ity uktam śastraghāta-vidhāyakāḥ |

karkaram karkarāyuktam paśuvandhu-vināśakṛt || YKT. 89:81 ||

dugdhenaiḥ samāliptaṃ lambanī-putam ucyate |
[NV. dugdhaliptasamaṃ yat tu laśunapadam ucyate]

aśobhanam samuddiṣṭam māṇikyam vahuduḥkhakṛt || YKT. 89:82 ||
[NV. aśobhanam tad uddiṣṭam māṇikyam maṇikovidaiḥ]
[RJ. aśobhanam samuddiṣṭam māṇikyam bahuduḥkhakṛt]

madhu-vindu-samacchāyam kokilam parikīrtitam |
[NV. kāmalam]

āyur lakṣmīm yaśo hanti sadoṣam tan na dhārayet || YKT. 89:83 ||
[NV. jayam]

rāghānam jalam proktam dhanadhānyāpavādakṛt |
[NV. jaḍam]
[MM.] [MM. dhanadhānyavināśakṛt]

dhūmram dhūmrasamākāram vaidyutam bhayam āvahet || YKT. 89:84 ||
[NV. dhūmavarṇasamākāram māṇikyam dhūmram ucyate]

tathā: –

śobhādvitayavanto ye maṇayaḥ kṣati-kārakāḥ |

ubhayatra padaṃ yeṣāṃ tena ca syāt parābhavaḥ || YKT. 90:85 ||

bhinnena yuddhe mṛtyuḥ syāt karkaram dhana-nāśakṛt |

dugdhenaiḥ samāliptaḥ puṭake yas tu sambhavet || YKT. 90:86 ||

duḥkhakṛt sa samākhyāto na nṛpaiḥ rakṣaṇīyakaḥ |

madhuvindu-samā śobhā kokilānam prakīrtitāḥ || YKT. 90:87 ||

teṣāṃ ca bahubhedāḥ syur na te dhāryyāḥ kadācana || YKT. 90:88 ||

atha guṇāḥ |

gurutvaṃ snigdhatāṃ caiva vaimalyam atiraktatā |
[MU. snigdhaçchāyā gurutvaṃ ca nairmalyam atiraktatā]

varṇādhikaṃ gurutvañ ca snigdhatā ca tathācchatā ||
[GP. samatācchatā]

arcciṣmattā mahattā ca maṇīnāṃ guṇasaṃgrahaḥ || YKT. 90:89 ||

atha phalam |

ye karkarās chidramayopadigdḥāḥ prabhāvimuktāḥ paruṣā vivarṇāḥ |
[GP. **chidramalopadigdḥāḥ**]
[MM.]

na te praśastā maṇayo bhavanti samānato jātiguṇaiḥ samastaiḥ || YKT. 90:90 ||
[MM. samāsato]

doṣopasrṣṭaṃ maṇim aprabodhād vibhartti yaḥ kaścana kañcid ekam[GP. eva] |

taṃ bandhuduḥkhāya savandhuvittanāśādayo doṣaguṇā bhajante || YKT. 90:91 ||
[GP. taṃ śokacintāmayamṛtyuvittanāśādayo **doṣaguṇā** bhajante]

sapatnamadhye hi[GP. 'pi] kṛtādhivāsaṃ

pramādavṛttāv api varttamānam | YKT. 90:92a |

na padmarāgasya mahāguṇasya

bharttāram āpat samupaiti[GP. sprśatīha] kācit || YKT. 91:92b ||

doṣopasargaprabhavās ca ye te

nopadravās taṃ samabhidravanti |

guṇaiḥ samukhyaiḥ sakalair upetaṃ

[GP. samuttejitacārurāgam yaḥ Y]

yaḥ padmarāgam prayato bibhartti || YKT. 91:93 ||

vālārka-karasamsparsād yaḥ śikhāṃ lohitāṃ vamet |

rañjayed āsramam vāpi sa mahāguṇa ucyate || YKT. 91:94 ||

dugdhe śataguṇe kṣiptvā rañjayed sa samantataḥ |

[MM. kṣipto] [MM. yaḥ]

vamecchikhāṃ lohitāṃ vā padmarāgaḥ sa uttamaḥ || YKT. 91:95 ||

andhakāre mahāghore yo nyastaḥ san mahāmaṇiḥ |

prakāśayati sūryyābhaḥ sa śreṣṭhaḥ padmarāgakaḥ || YKT. 91:96 ||

[MM. sūryyābhām]

padmakōṣe tu yan nyastaṃ vikāśayati tatkaṣṇāt |

padmarāgavaro hy eṣa devānām api durlabhaḥ || YKT. 91:97 ||

sarvāriṣṭa-praśamanāḥ sarvvasampatti-dāyakāḥ |

catvāras tu mayoddiṣṭā guṇinaś ca yathottaram || YKT. 91:98 ||

yo maṇir drśyate dūrād jvalad agnisamacchabiḥ |

vamśa-kāntiḥ sa vijñeyaḥ sarvvasampatti-dāyakaḥ || YKT. 91:99 ||

pañca-sapta-nava viṃśatiḥ rāga-sakalaḥ khalu [svaṇa] vastre |

[ŚKD. rāgaḥ kṣipta eva sakalaḥ khalu vastre]

varjjayed vamati vā karajālam uttarottara-mahāguṇinas te || YKT. 91:100 ||

nīlīrasaṃ dugdharasaṃ jalaṃ vā

ye rañjayanti dviśataṃ pramāṇam |
[MM. dviśatapramāṇam]

te te yathāpūrvvam atipraśastāḥ

saubhāgya-sampatti-vidhāna-dāyakāḥ || YKT. 91:1 ||

guñjāphala-pramāṇan tu daśasaptatriguñjakān |
[MM. -pramāṇas]

padmarāgas tu nayati yathāpūrvvam mahāguṇaḥ || YKT. 92:2 ||
[MM. tulayati]

kroṣṭu - koṇa-phalākāro dvādaśāṣṭāu dviguñjakān |
[ŚKD. - kola-phalākāro] [ŚKD. dvādaśāṣṭābdhiguñjakān]
[MM.]

padmarāgas tu nayati yathāpūrvvam mahāguṇaḥ || YKT. 92:3 ||
[MM. tulayati]

vadarīphalatulyo yaḥ sura-dig-vasu-māśakaḥ |
[ŚKD. svāra-]

dhātṛīphalañ ca triṃśac ca viṃśati-dvyaṣṭa-māśakaḥ || YKT. 92:4 ||

tathākṣophalatulyo yaḥ vahnipakṣaika-māśakaḥ |
[MM. tathākṣa°]

tāmbūlaphalamāno yaś catus -tri-dvika-tolakaḥ || YKT. 92:5 ||
[MM. tāmvūlī°] [MM. -dvy-eka-tolakaḥ]

vimvī-phalāsamākāro vasuṣaḍdaśatolakaḥ |
[RJ. bimbī-]

ataḥparam pramāṇena mānena ca na labhyate || YKT. 92:6 ||

421234300

yadi labhyeta puṇyena tadā siddhim avāpnuyāt |

kecic cārutarāḥ santi jātyānāṃ pratirūpakāḥ || YKT. 92:7 ||

[GP. *kāmaṃ cārutarāḥ pañca jātīnāṃ pratirūpakāḥ*]³² |

vijātayaḥ prayatnena vidvāṃs tān mūlasamāharet [GP. upalakṣayet] || YKT. 92:8 ||

koṅkanakāḥ-siṃhaladeśottha-muktamālīyāḥ |

[GP. *kalasapurodbhavasīṃhalatumburudeśotthamuktamālīyāḥ*]

śrīparṇikāś ca sadṛśā vijātayaḥ padmarāgāṇāṃ || YKT. 92:9 ||³³

tuṣopasajjāṅgalam ābhīdhānam maṇiḥ svabhāvād api tumburutthaḥ |

[GP. **tuṣopasargāt kalaśābhīdhānam ātāmrahāvād api tumburūttham**]

kārṣṇyāt tathā siṃhala-deśajātāṃ muktābhīdhānaṃ nabhasaḥ svabhāvāt || YKT. 92:10 ||

śrīparṇakam dīpti-nirākṛtītvād vijāti-liṅgāśrayabheda eṣaḥ || YKT. 92:11 ||

[GP. śrīpūrṇakam dīptivinākṛtatvād vijātiliṅgāśraya eva bhedaḥ]

tathā ca:

snehapradeho mṛdutā laghutvaṃ vijāti-liṅgaṃ khalu sārvaṃjanyam |

yaḥ śyāmikāṃ puṣyati padmarāgo yo vā tuṣāṇāṃ iva cūrṇa-madhyāḥ || YKT. 93:12 ||

[GP. yas tāmrikāṃ puṣyati padmarāgo yogāt tuṣāṇāṃ iva pūrṇamadhyāḥ]

sneha-pradigdho na ca yo vibhāti yo vā pramṛjyaṃ prajahāti dīptim |

[GP. pratibhāti yaś ca] [GP. praghr̥ṣṭaḥ]

ākṛāntamūrdhā ca tathāṅgulībhyāṃ yaḥ kālikāṃ pārśvagatāṃ vibhartti || YKT. 93:13 ||

[GP. tathāṅguli°]

³² เนื่องจากฉันท์ลำดับที่ 92:8 มีความยาวเพียง 2 บาท อ่านแล้วไม่ได้ใจความสมบูรณ์ เมื่อเปรียบเทียบกับครุฑปุราณะซึ่งมีข้อความในทำนองเดียวกันแล้ว ผู้วิจัยพบว่ามีความบางส่วนหายไป สันนิษฐานว่าเป็นข้อความในวงเล็บเหลี่ยมดั่งที่แทรกเข้ามา

³³ ชื่อแหล่งทับทิมเลียนแบบในฉันท์บทนี้นับได้ 4 แหล่ง ที่จริงแล้วขาดไป 1 แหล่ง คือ ตุมพुरु ซึ่งปรากฏรายชื่ออีกครั้งใน YKT. 92:10 – ผู้วิจัย

saṃprāpyatām copapatham svavṛttam vibhartti yaḥ sarvvaguṇān atīva |
 [ŚKD. saṃprāpya cotkṣepapathānuvṛttim]
 [GP. saṃprāpya cotkṣipya yathānuvṛttim]

tulyapramāṇasya ca tulyajāter yo vā gurutvena bhaven na tulyaḥ || YKT. 93:14 ||
 [GP. tu tulyaḥ]

prāpyāpi nānākaradeśajātam jñātvā vudho jātiguṇena lakṣet || YKT. 93:15 ||
 [GP. prāpyāpi ratnākarajā svajātim lakṣed gurutvena guṇena vidvān]

apraṇāsyati sandehe śilāyām parigharṣayet |
 [MM. śāṇāyām parigharṣayet]
 [GP. śāṇe tu parilekhayet]

ghṛṣṭo yo 'tyantaśobhāvān garimāṇam na muñcati || YKT. 93:16 ||
 [GP. svajātakasamutthena likhitvāpi parasparam]

sa jñeyāḥ śuddhajātis tu jñeyāś cānye vijātayaḥ |
 sva-jātaka-saṃmukhena vilikhed vā parasparam || YKT. 93:17 ||³⁴
 [MM. sujātakasamutthena likhed vāpi parasparam]

vajram vā kuruvindaṃ vā vimucyānyonya [GP. **vimucyānyena**] kenacit |

na śakyam lekhanam karttuṃ padmarāgendra-nīlayoḥ || YKT. 93:18 ||

jātasya sarve 'pi maṇer na jātu vijātayaḥ kānti-samāna-varṇāḥ |
 [MM. jātyasya °] [GP. santi samānavarṇāḥ]

tathāpi nānākaraṇārtham evaṃ bhedaprakāraḥ paramaḥ pradiṣṭaḥ || YKT. 93:19 ||

guṇopapannena sahāvaruddho [GP. sahāvabaddho]

maṇis tv adhāryyo viguṇena jātyam |
 [MM. maṇir na dhāryyo viguṇo vijātyaḥ]

³⁴ ในมณิมาลา ข้อความบาทนี้อยู่ถัดจากบาทที่ขึ้นต้นด้วย apraṇāsyati ซึ่งผู้วิจัยพบว่าเนื้อความมีความต่อเนื่องมากกว่าการเรียงลำดับแบบเดิม ในงานวิจัยฉบับนี้จึงขออ่านแบบเรียงลำดับดังนี้คือ YKT. 93:16a > 93:17b > 93:16b > 93:17a

sukhaṃ nakuryyāt api kaustubhena
 [MM. na kaustubhenāpi sahāvabaddhaṃ]
 vidvān vijātiṃ vibhryāt kadācit || YKT. 94:20 ||

caṇḍāla eko 'pi yathā vijātin |
 [MM. dvijātin]
 sametya bhūrīn apahanti yatnāt
 [ŚKD. apahanty ayatnāt]
 [GP. api hanty ayatnāt]

tathā[GP. atho] maṇīn bhūriguṇopapannān
 śaknoti vidrāvayitum vijātam || YKT. 94:21 ||
 [GP. chaknoti viplāvayitum vijātyaḥ]

atha vajrādīnāṃ mūlyam |

vālārkābhimukhaṃ kṛtvā darpaṇe dhārayet maṇīn |
 [MM. dhārayen maṇim]
 tatra kāntivibhāgena chāyābhāgaṃ vinirdiśet || YKT. 94:22 ||

vajrasya yat taṇḍulasamkhyayoktam
 mūlyam samunmāpitaḡauravasya |
 tat padmarāḡasya guṇānvitasya
 syān māśakākhyā tulitasya mūlyam || YKT. 94:23 ||

yan mūlyam padmarāḡasya saḡuṇasya prakīrtitam |
 tāvan mūlyam tathā śuddhe kuruvinde vidhīyate || YKT. 94:24 ||

sagūṇe kuruvinde ca yāvan mūlyam prakīrtitam |
 tāvan mūlya-caturthāṃśam hīnaṃ syād vāi sugandhike || YKT. 94:25 ||

yāvan mūlyam samākhyātam vāiśyavarṇe ca sūribhiḥ |
 tāvan mūlyam caturthāṃśam hīyate śūdrajanmani || YKT. 95:26 ||

padmarāḡaḥ paṇam yas tu dhatte lākṣārasa-prabhaḥ |
 kārsāpaṇa-sahasrāṇi triṃśan mūlyam labheta saḥ || YKT. 95:27 ||

421234300

indragopakasaṃkāśaḥ karṣatrayadhṛto maṇiḥ |
dvāviṃśatiṃ sahasrāṇāṃ tasya mūlyam vinirdiśet || YKT. 95:28 ||

ekono nūyate yas tu javākusuma-sannibhaḥ |
kārṣāpaṇa-sahasrāṇi tasya mūlyam caturdaśa || YKT. 95:29 ||

vālādityadyuti-nibham karṣam yas tu pratulyate |
kārṣāpaṇa-śatānān tu mūlyam sadbhiḥ*[ṣaḍbhiḥ] prakīrtitam || YKT. 95:30 ||

yas tu dāḍima-puṣpābhāḥ karṣārdhena tu sammitaḥ |
kārṣāpaṇa-śatānān tu viṃśatiṃ mūlyam ādiśet || YKT. 95:31 ||

catvāro māśakā yas tu raktotpala-dala-prabhaḥ |
mūlyam tasya vidhātavyam sūribhiḥ śata-pañcakam || YKT. 95:32 ||

dvimāśako yas tu guṇāiḥ sarvair eva samanvitaḥ |
tasya mūlyam vidhātavyam dviśataṃ tattvavedibhiḥ || YKT. 95:33 ||

māśakāika-mito yas tu padmarāgo guṇānvitaḥ |
śatāika-sammitam vācyam mūlyam ratna-vicakṣaṇāiḥ || YKT. 95:34 ||

ato 'nyūna-pramāṇās tu padmarāgā guṇottarāḥ |
svaṇa-dviguṇa-mūlyena mūlyam teṣāṃ prakalpayet || YKT. 95:35 ||

kārṣāpaṇaḥ samākhyātaḥ purāṇadvaya-sammitaḥ |
anye kusumbha-pānīya-mañjiṣṭhodaka-sannibhāḥ || YKT. 95:36 ||

kāṣyā iti vikhyātāḥ sphaṭika-prabhavās ca te |
teṣāṃ doṣān guṇān vāpi padmarāgavad ādiśet || YKT. 95:37 ||

mūlyam alpan tu vijñeyam dhāraṇe 'lpaphalan tathā |
vrahma-kṣattriya-vāiśyāntyās caturddhā ye prakīrtitāḥ || YKT. 96:38 ||

caturvidhāir nrpatibhir dhāryāḥ sampatti-hetave |
ato 'nyathādhṛtaḥ kuryyād rogaśoka-bhaya-kṣayam || YKT. 96:39 ||

421234300

CU Theses 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

iti śrībhojarājīye yuktikalpatarāu

padmarāga-parīkṣā ||

atha hīrakaparīkṣā |

gāruḍe:

hema[GP. **haima**]-mātaṅga-saurāṣṭrāḥ pauṇḍra-kāliṅga-**kauśalāḥ**[GP. kosalāḥ] |
veṅvātaṭāḥ sasauvīrā vajrasyāṣṭau vihārakāḥ || YKT. 96:40 ||

ātāmrā himaśailajāḥ **śāsinibhā** veṅvātaṭīyā **matāḥ**
[GP. śāsinbhā] [GP. smṛtāḥ]
[MM. śubhāḥ]

sauvīre tu **sitābja**-meghasadṛśās tāmrās ca saurāṣṭrajāḥ |
[MM. sauvirās] [GP. asitābja-]

kāliṅgāḥ kanakāvadātarucirāḥ pita-prabhāḥ **kauśale**
[GP. kosale]
[MM. kauśalāḥ]

śyāmāḥ puṇḍrabhavā mataṅgaviṣaye nātyanta-pītaprabhāḥ || YKT. 96:41 ||

kṛtayuge kaliyuge **kauśale** vajra-sambhavaḥ |
[NV. kaliṅgeṣu] [NV. kośale]

himālaye mataṅgādrau tretāyāṃ kulīśodbhavaḥ || YKT. 96:42 ||
[NV. mātaṅgādrau]

pauṇḍrake ca surāṣṭre ca dvāpare pari-sambhavaḥ |
[NV. parisamtatiḥ]
[ŚTR. **pavisambhavaḥ**]

vairāgare ca **sauvīre** kalau hīraka-sambhavaḥ || YKT. 96:43 ||
[ŚTR. **vairākare**] [NV. sopāre]

pṛthivy apo viyat tejo maruc cāiveti pañcabhiḥ |
[MM. pṛthivyāpau]

pañcabhūtātmakaṃ vajraṃ taijasaṃ prāyaso bhavet || YKT. 96:44 ||
[MM. vajraṃ udpadyate vrahman kathitaṃ vajrakovidaiḥ]

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

mahāpurāṇaṃ svadanaṃ suśobhaṃ pārthivaṃ viduḥ |
[MM. mahāprabhāvaṃ sadalaṃ]

snigdhaṃ mṛdu ghaṇaṃ svacchaṃ āpyaṃ āhuḥ paraṃ vudhāḥ || YKT. 96:45 ||

vimalaṃ śuci tīkṣṇāgraṃ vaiyataṃ vajraṃ ucyate ||

sutīkṣṇaṃ dīptimat svacchaṃ taijasaṃ vajraṃ ucyate || YKT. 97:46 ||

laghu tīkṣṇaḥ kharasparśo vāyavyaḥ parikathyate |
[MM. parikalpyate]

vrahma-kṣattriya-ṅiṭ-śūdrā bhedās te tu caturvidhāḥ || YKT. 97:47 ||
[MM. -śūdrābhedās tasya]

śvetā raktā tathā nīlā kṛṣṇā chāyā caturvidhāḥ |
[NV. pita]
[ŚTR. pītā]

vrahma-kṣattriya-ṅiṭ-śūdra-jāter vajrasya vikramāt || YKT. 97:48 ||

gāruḍe: -

viprasya śaṅkha-kumuda-sphaṭikāvadātaḥ

syāt kṣattriyasya śaśavajra-vilocanābhaḥ |
[GP. śaśababhru-]
[MM. śaśavakra-]

vaiśyasya kānta-kadalī-dalasannikāśaḥ

śūdrasya dhāuta-karavāla-samānadīptiḥ || YKT. 97:49 ||

harita-sita-pīta-piṅga-śyāmā-tāmrāḥ svabhāvato rucirāḥ |
[MM. °piṅgala-tāmrā-śyāmāḥ]

hari-varuṇa-śakra-hutavaha-pitṛpati-marutāṃ svakā varṇāḥ || YKT. 97:50 ||

dvāu vajravarnāu pṛthivīpatīnāṃ

sadbhiḥ pratiṣṭhau[GP. MM. **pradiṣṭau**] na tu sārvaṅyau |
yaḥ syāj javā-vidruma-bhaṅgaśoṇo

yo vā haridrā-rasa-sannikāśaḥ || YKT. 97:51 ||

īsatvāt sarvavarṇānāṃ guṇavat sārvarṇikam |

kāmato dhārayed rājā na tv anyonyam kathañcana || YKT. 97:52 ||
[MM. anyo'nyam]

atha guṇāḥ – [gāruḍe] |

koṭyaḥ pārśvāni dhārās ca ṣaḍ aṣṭau dvādaśeti ca |
uttuṅgasamatīkṣṇāgrāḥ vajrasyākarajā guṇāḥ || YKT. 97:53 ||

ṣaṭkoṇakam laghutvañ ca samāṣṭadalatā tathā |
[NV. Ytvam]
[MM.]

tīkṣṇāgratā nirmalatvam ete pañca guṇā matāḥ || YKT. 97:54 ||
[NV. smṛtāḥ]

atyartham laghu varṇatās ca guṇavat pārśveṣu samyak sthitam [GP. samam]
rekhā-vindu-kalañka-kākapadaka-trāsādibhir varjitam |
loke 'smin paramāṇumātram api yad vajram kvacid dṛśyate
tasmin devasamāśrayo hy avitatham tīkṣṇāgradhāram yadi || YKT. 98:55 ||

421234300

ṣaṭkoṭi-śuddham amalam sphuṭa-tīkṣṇadhāraṃ
[MM. ṣaṭkoṇa-] [MM. śuci-]

varṇānviṭam laghu supārśvam apeta-doṣam |

indrāyudhāṃśu-visṛti-cchūritāntarīkṣam
[MM. -ccharitāntarīkṣaḥ]

evamvidham bhuvī bhavet sulabham na vajram || YKT. 98:56 ||

prasute*[sic. prasūte] kāṇḍasambhinnaṃ śakrāyudha-samāṃ śikhām |
atyantalaghu-tīkṣṇāgram tadvajra 'vajra-dhāraṇam || YKT. 98:57 ||

viṣṇudharmmottare: - (agnipurāṇe ca) |

ambhas tarati yadvajram abhedyam vimalaṃ ca yat |

saṭkoṇam śakracāpābham laghu cārkanibham śubham ||

tathā **saṃśuddha-ṣaṭkoṇam** laghu bhārgava-nandana ! || YKT. 98:58 ||
[VDP. ca śuddham ṣaṭkoṇam]

prabhā ca śakracāpābhā yasyārkābhimukhī bhavet |

tadvajram dhārayed rājā sarvān jayati śātravān || YKT. 98:59 ||
[VDP. **taṃ vajram dhārayan**]

tathā ca:

yas tu vāri-bhavo nābha durvāpatra-jalacchaviḥ |
[MM. yat tu vāribhavam nābha dūrvvāpatrajalacchavi]

suvarṇamātram tulayā tadvajram koṭi-bhājanam || YKT. 98:60 ||

ūrdhvam nibārayed vajram adhaḥ sarpān nivārayet |

rātrāu nivārayed bhūtān hīrakasyāiva dhāraṇāt || YKT. 98:61 ||

tīkṣṇāgram vimalam apetasarvadoṣam

dhatte yaḥ prayatatanuḥ sadaiva vajram |

vṛddhis taṃ pratidinam eti yāvad āyuh

strī-sampad-suta-dhana-dhānya-go-pasūnām || YKT. 98-99:62 ||

421234300

vyāla-vahni-viṣavyāghra-taskarādya-bhayāni ca |
[GP. taskarāmbubhayāni]

dūrād **eva**[GP. tasya] nivarttante karmmaṇy ātharvaṇāni ca || YKT. 99:63 ||
[GP. **karmāṇy**]

yat tu sarvagunair yuktaṃ vajraṃ tarati bāriṇi |

ratnavarge samaste 'pi tasya dhāraṇam iṣyate || YKT. 99:64 ||

yady api viśīrṇa-koṭiḥ savindu-rekhānvito vivarṇo [GP. +vā] |

tad api ca dhanadhānya-**sutān** karoti sendrāyudho vajraḥ || YKT. 99:65 ||
[GP. -putrān]

saudāminī-visphuritābhirāmam rājā yathoktaṃ kuliśaṃ dadhānaḥ |

parākramākrānta-para-pratāpaḥ samastasāmanta-bhuvam bhunakti || YKT. 99:66 ||

(iti gāruḍe) |

samastāṃ pṛthivīm pāti pāṛthivasya vidhāraṇāt |

ṭṛptir lakṣmīr yaśaḥ kīrttir āyur vajrasya dhāraṇāt || YKT. 99:67 ||

utsāhaḥ priyatuṣṭitvaṃ vāyavyasya vidhāraṇāt |
[MM. priyadrṣṭitvaṃ]

tathā sampattayaḥ sarvā vāiyete paridhārite || YKT. 99:68 ||
[MM. vaiyatasya vidhāraṇāt]

pratāpaḥ śauryyam utsāhaḥ tāijasasya vidhāraṇāt |

yajñāir **jñānaṃ**[NV. dānais] tapobhiś ca yad āpnoti tad āpnuyāt || YKT. 99:69 ||

guṇayuktasya vajrasya viprajāter vidhāraṇāt |

japaḥ[NV. **jayah**] parākramas tasya śatrunāśas ca jāyate || YKT. 99:70 ||

guṇavat-kṣatrajātīnām vajraṃ vasati yadgrhe |

kalākuśalatādravyaṃ prajñā kṣemaṃ yaśo mahat || YKT. 99:71 ||

guṇinaḥ pariratnasya vāiśyajāter bidhāraṇāt |
[NV. **paviratnasya**]

paropakāritā **kṣemaṃ**[NV. dākṣyaṃ] dhana-dhānya-samṛddhayaḥ || YKT. 99:72 ||

guṇayuktasya vajrasya sūdrajāter **vidhāraṇāt**[NV. hi dhāraṇāt] |

anyaccaturvidhaṃ vajraṃ pravadanti purātanāḥ || YKT. 100:73 ||

himakundendudhavalam ṣaṭkoṇāṣṭadalan tathā |

tīkṣṇaṃ vāribhavaṃ vajraṃ ghanaśabdeti kāntimat || YKT. 100:74 ||

andhakāre ca dīpyeta taj jñeyaṃ vajradhāraṇam |

guṇādhyam tīkṣṇadhāraṃ yat sarpa-darpa-nivāraṇam || YKT. 100:75 ||

tasya dhāraṇato yena viśarogaḥ praśāmyati |

sūryakoṭi-pratikāśam candrakoṭi-suśītalam || YKT. 100:76 ||
[MM. koṭisūrya-] [MM. koṭicandra-]

andhakāra-haraṃ vajraṃ vijñeyaṃ mahad uttamam |

tasya dhāraṇato yena sarvarogaḥ praśāmyati || YKT. 100:77 ||

tapte dugdhe jale tāile ghr̥te kṣipto 'pi yaḥ pari[MM. pavih] |

śītatām nāvahet sadyaḥ saṃjñeyaḥ suradurlabhaḥ || YKT. 100:78 ||
[MM. **nāvayet**] [MM. sa jñeyaḥ]

eṣām anyataraṃ labdhvā nṛpaḥ sukham avāpnuyāt |

tat tu tribhuvane nāsti yan na dhārayate nṛpaḥ || YKT. 100:79 ||

421234300

atha doṣāḥ

malo vindus tathā rekhā trāsaḥ kākapadas tathā |

ete doṣāḥ samākhyātāḥ pañcavajreṣu kovidaiḥ || YKT. 100:80 ||

male malinatā khyātā vindāu sarvārtha-nāśanam |

rekhāyāṃ draṃṣṭriṇo bhītis trāse trāsaḥ kṣayaḥ pade || YKT. 100:81 ||

male malinatā khyātā rekhāyāṃ draṃṣṭriṇo bhayam |

koṇe vyādhi-bhayaṃ proktaṃ madhye vahni-bhayaṃ bhavet || YKT. 100:82 ||

doṣeṣu vindur āvarttaḥ parivartto yadākṛtiḥ[NV. ŚTR. **yavākṛtiḥ**] |

caturddhaivaṃ samākhyātā vindavo **vajra-saṃśritāḥ** || YKT. 100:83 ||
[ŚTR. ratnasamśrayaḥ]

vajro 'tha varttulo vindur āvartto madhya-varttulaḥ |
[MM. **rakto 'tra**]

vajraḥ parivahu ... rakta eva yavākṛtiḥ || YKT. 101:84 ||
[MM. **raktaś ca parivartas tu**]

vindur āyur dhanam hanyād āvartto vajram[NV. ŚTR. **bhayam**] ādiśet |

parivartte bhaved vyādhir yave tat phalam ucyate || YKT. 101:85 ||

śveto raktas tathā pīta-śvetaś ceti yathā mataḥ |
[ŚTR. **pītā kṛṣṇā chāyā caturvidhā**]

raktavarṇe yave khyātaṃ gajāśvasya vināśanam || YKT. 101:86 ||

yave pīte kulasyāntaṃ dhanamāyuh site bhavet |
[MM. dhanamāyuhkṣayaṃ]

evaṃ doṣa-guṇāḥ proktāḥ parivindor aśeṣataḥ || YKT. 101:87 ||
[MM. doṣāḥ samākhyātāḥ [MM. **yavabindor**]

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

savyavaktrāḥ śubhā rekhā vāmavaktrā bhayaṅkarī |

cheda-bhrāntikaro chedā rekhā śastra-bhayapradā || YKT. 101:88 ||

pakṣadvaya-pradrśyā yā chedā sā prakīrttitā |

rekhā vandhu-vināśāya jāyate vajra-saṃśrayā || YKT. 101:89 ||

savyā cāivopasavyā ca chinna rekhorddhvagāminī ||
[MM. caivāpasavyā ca chedo°]

savyā cātmabhidā jñeyā apasavyā dhanacchidā || YKT. 101:90 ||

ūrddhvā cāsaṃprahārāya cchinnā cchedāya vandhubhiḥ |
[MM. chedā chedāya bandhubhiḥ]

aṅkaḥ kākapadākāro drśyate yaḥ padotthitaḥ || YKT. 101:91 ||
[MM. malāśritaḥ]

sa mṛtyum ādiśaty āyuh dhanam vā sakalam haret |
[MM. āśu] [MM. vāsagrham]

bhagnāgram bhāṅgadhāraṅ ca dalahīnaṅ ca varttulam || YKT. 101:92 ||
[MM. bhagnadhāram]

kāntihīnaṅca yadvajram doṣāya na guṇāya tat |

bhinna-bhrānti-karan trāsaḥ satrāsam janayed dhruvam |

apī sarvaguṇair yuktaṃ na tādr̥g dhārayed vudhaḥ || YKT. 101:93 ||

atha anyāny api |

ekam api yasya [sāinyam*]³⁵ śṛṅgam vidalitam avalokyate viśīrṇam vā |

guṇavad api tan na dhāryyam vajram śreyo 'rthibhir bhavane || YKT. 101:94 ||

sphuṭitāgni-viśīrṇa-śṛṅgadeśam malavarṇaiḥ pṛṣatair upeta-madhyam |

na hi vajrabhṛto 'pi vajram āśu śriyam **anyāśraya-nāśam vidhate** || YKT. 102:95 ||
[GP. apy āśrayalālasam na kuryāt]

³⁵ หมายถึง: ไม่สามารถแปลได้ - ผู้วิจัย

yasyaikadeśe[GP. Ydeśah] kṣatajāvabhāso yad vā bhavel lohitavarṇa-citram |
na tan na kuryyād dhriyamāṇam āśu svacchandamṛtyor api jīvitāntam || YKT. 102:96 ||
prathamam guṇasampadādyupetaṁ prativaddham yam upāiti yat sadoṣam |
[GP. samupāiti yac ca doṣam]

sulabhābharaṇena tasya rājño guṇa-hīno 'pi maṇir na bhūṣaṇāya || YKT. 102:97 ||
[GP. alam ābharaṇena]

yasya kṣate bhavec chotho dāho vā jvara eva ca |

tathā cimacimāyeta tadvajram duṣtam ucyate || YKT. 102:98 ||
[MM. tatra **cimicimāyeta**]

karkaśam guru yad vajram na tad dhārayate nṛpaḥ |

trikoṇam kalaho yasmāc catuṣkoṇam bhayāvaham || YKT. 102:99 ||
[MM. kalahāya syāc]

pañcakṣe bhaven mṛtyuḥ ṣaṭkoṇam śuddham[MM. śubham] ādiśet |

dvidale kalaho nityam tridale sukhanāśanam || YKT. 102:100 ||

catuṣkoṇe sukhāvāptiḥ śokaś ca pañcame dale |
[MM. caturddale]

ṣaḍdale rājato bhotir*[sic. bhītir] mṛtyuḥ saptadale tathā ||

aṣṭadalam bhavec chuddham vajram ity āha 'pāvakaḥ' || YKT. 102:1 ||

vi(c)chāyam (d)vipadam karoti malinam dhatte śucam karkaśam

duḥkham sneha-viliptam antakaraṇam śyāma[śyāva]-cchaviḥ kleśakṛt |

rek(h)ā-kākapadānka-vindu-sahitam syān mṛtyave dehinām

vajram vajravicaṣṇas tu vibhṛyāt tasmād vicāryya svayam || YKT. 102:2 ||

gurviṇībhir na dharttavyo yuvatībhir ayam maṇiḥ |

jaṭhare vandhu-samparkād garbhas tāsām hi śuśyati || YKT. 102:3 ||

ayasā padmarāgeṇa tathā gomedakena ca |

vāidūryyasphaṭikābhyān ca **kācāir vāpi** pṛthagvidhāiḥ || YKT. 102:4 ||
[GP. kācāis cāpi]

pratirūpāṇi kurvanti vajrasya kuśalā narāḥ |

parīkṣā teṣu kartavyā vidvadbhiḥ superīkṣakāiḥ || YKT. 102:5 ||

kṣārollekhana-**śāṇāis**[GP. śāṇābhis] tu kārpyam[GP. **kāryam**] teṣāṃ parīkṣaṇam |

kṣārāgner lepayed vajraṃ raudre cāiva parīkṣayet || YKT. 103:6 ||

kṛtrimam yāti vaivarṇyam svarūpaṃ cābhidīpyate |

kṣīyate śāṇasaṃsargāt³⁶ cūrṇatāṃ yāti cūrṇitam || YKT. 103:7 ||

tathā ca:-

pṛthivyāṃ yāni ratnāni ye cānye lohadhātavaḥ |

sarvāṇi vilikhed vajraṃ tac ca tāir na vilikhyate || YKT. 103:8 ||

gurutā sarvaratnānāṃ **gauravādhāna-kāraṇam** |

[GP. gauravādhāra Ḥ]

vajre tān vāiparītyena sūrayaḥ paricakṣate || YKT. 103:9 ||

na teṣāṃ prativandhānāṃ[GP. pratibaddhānāṃ] bhā bhavaty ūrdhvagāminī |

tiryak kṣatatvāt keṣāñ cid kathāñ cid api dṛśyate || YKT. 103:10 ||

tiryag ālikhyamānānāṃ sā pārśveṣv apihanyate* [GP. vihanyate] || YKT. 103:11 ||

atha mūlyam |

aṣṭābhiḥ sarṣapāir gaurāis taṇḍulaṃ parikalpayet |

taṇḍulena tu vajrāṇāṃ dhāraṇe mūlyam ucyate || YKT. 103:12 ||

yadi vajraṃ apeta-sarva-doṣam

vibhṛyāt taṇḍulaviṃśatiṃ gurutve |

maṇi-śāstravido vadanti tasya

³⁶ kṣayate śāṇasaṃharṣāt iti (kha) pustaka pāṭhaḥ |

dviguṇam **rūpaka**-lakṣaṇam agryamūlyam || YKT. 103:13 ||
 [GP. **-lakṣam**] [GP. agra Y]

tribhāgahīnārddha-tadarddhaśeṣam trayodaśam triṁśadato 'rddhabhāgāḥ |
 aśītibhāgo 'tha śatāṁśabhāgaḥ sahasrabhāgo 'lpasamānayoḡaḥ || YKT. 103:14 ||

yat taṇḍulāir dvādaśabhiḥ [GP. **vimśatibhir**] kṛtasya

vajrasya mūlyam prathamam pradiṣṭam |

dvābhyām kramāddhānim upāgatasya

tv ekāvasānasya [GP. ekāvamānasya] viniścayo 'yam || YKT. 104:15 ||

anenāpi [GP. alpenāpi] hi doṣeṇa lakṣyālakṣyeṇa dūṣitam |

svamūlyād daśamam bhāgam vajram labhati mānavaḥ || YKT. 104:16 ||

prakaṭānekadoṣasya svalpasya mahato 'pi vā |

svamūlyācchataśo bhāgo vajrasya na vidhīyate || YKT. 104:17 || ||

yam mūlyam vrāhmaṇe proktaṁ pādonam api vāhuje |

anenāiva krameṇāiva maṇi-mūlyam vidhīyate || YKT. 104:18 ||

caturvidham idaṁ vajram yad uktaṁ jāti-bhedataḥ |

caturvidhair nrpatibhir dhāryyamāṇād anukramāt ||

ato 'nyathā dhṛtiṁ kuryyāt rogaśoka-bhayaṅkarān || YKT. 104:19 ||

iti śrībhojarājīye yuktikalpatarāu

hīraka-yuktiḥ (parīkṣā) ||

atha vidruma parīkṣā [pravāla parīkṣā] |

śveta-sāgaramadhye tu jāyate vallarī tu yā |

vidrumā nāma ratnākhyā durlabhā ratna-rūpiṇī || YKT. 104:20 ||
 [NV. vidrumākhyā suraktā sā] [NV. ŚKD. vajra-rūpiṇī]

pāṣāṇa-prabhajaty eṣā prayatnāt kvathitā satī |

[NV. **pāṣāṇatvaṃ bhajaty**]

vidrumaṃ nāma tad ratnaṃ āmananti manīṣiṇaḥ |
[NV. **pravālaṃ**] [MM. dhārayanti manīṣiṇaḥ]

brahmādi-jātibhedena tac caturvidham ucyate || YKT. 104:21 ||

aruṇaṃ śaśaraktākhyam komalaṃ snigdham eva ca |
[MM. śaśaraktākṣam]

pravālaṃ viprajātiḥ syāt sukhavedhyam manoramam || YKT. 105:22 ||
[MM. manoharam]

javā-vandhūka-sindūraṃ dāḍimī -kusuma-prabham |
[MM. -kusumopamam]

kaṭhinaṃ durvvedhyam asnigdham kṣattrajātiṃ tad ucyate || YKT. 105:23 ||

palāśakusumābhāsam tathā pāṭala-sannibham |

vaiśyajātir bhavet snigdham varṇāḍhyam mandakāntimat || YKT. 105:24 ||

raktotpaladalākāraṃ kaṭhinaṃ na ciradyutiḥ |
[MM. **aciradyutiḥ**]

vidrumaṃ śūdrajātiḥ syād vāyu-vedhyam tathaiva ca || YKT. 105:25 ||

raktatā snigdhatā dāryyam ciradyuti-suvarṇatā |
[MM. dārḍhyam]

pravālānām guṇāḥ proktāḥ dhanadhānya-karāḥ parāḥ || YKT. 105:26 ||

himādrau yat tu samjātaṃ tad raktam atiniṣṭhuraṃ |

tatra lipto bhaven nimba-kalko ’timadhuraḥ sthitaḥ || YKT. 105:27 ||

tasya dhāraṇa-mātreṇa viśavegaḥ praśāmyati |
[MM. viśarogaḥ]

vivarṇatā tu kharatā pravāle dūṣaṇadvayam || YKT. 105:28 ||

rekhā kākapadau vindur yathā vajreṣu doṣakṛt |
[MM. kākapado]

421234300

CU IThesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

tathā pravāle sarvvatra varjjanīyaṃ vicakṣaṇaiḥ || YKT. 105:29 ||

rekhā hanyād yaśo lakṣmīm āvarttaḥ kulanāśanaḥ |

paṭṭalo rogakṛt khyāto vindur dhana-vināśakṛt || YKT. 105:30 ||

trāsaḥ sañjanayet trāsaṃ nīlikā mṛtyu-kāriṇī |
[MM. sañjanayet]

mūlyam śuddha-pravālasya raupya-dviguṇam ucyate || YKT. 105:31 ||
[MM. rūpya-dviguṇam]

dhāraṇe 'syāpi niyamo jāti-bhedena pūrvavat || YKT. 105:32 ||

tathāhi:

virūpa-jātiṃ viśamaṃ vivarṇam

khara-pravālam pravahanti ye ye |
[MM. ye vā]

te mṛtyum evātmani vai vahanti

satyam vadaty eṣa yato munīndraḥ || YKT. 105-6:33 ||

iti śrībhōjarājīye yuktikalpatarau pravāla parīkṣā ||

atha gomeda parīkṣā

himālaye vā sindhau vā gomeda-maṇisambhavaḥ |

svacchakāntir guruḥ snigdho varṇādhyo dīptimān api || YKT. 106:34 ||

valakṣaḥ piñjaro dhanyaḥ 'gomeda' iti kīrttitaḥ |
[MM. dhanyo]

caturddhā jāti-bhedas tu gomede 'pi prakāśyate || YKT. 106:35 ||

brāhmaṇaḥ śuklavarnaḥ syāt kṣattriyo rakta ucyate |

āpīto vaiśyajātis tu śūdras tv ānīla ucyate || YKT. 106:36 ||

chāyā caturvidhā śvetā raktā pīta 'sitā tathā || YKT. 106:37 ||

guruḥ prabhāḍhyaḥ sitavarṇarūpaḥ
snigdho mṛdur vātimahāpurāṇaḥ |

svacchas tu gomedamaṇir dhṛto 'yaṃ
karoti lakṣmīm dhanadhānya-vṛddhim || YKT. 106:38 ||

laghur virūpo 'tikharo 'nyamānaḥ
snehopalipto malinaḥ kharo 'pi |

karoti gomeda-maṇir vināśam
sampattibhogā 'khila vīryarāśeḥ || YKT. 106:39 ||
[MM. **sampattibhogākhilavīryarāśeḥ**]

ye doṣā hīrake jñeyās te gomedamaṇāv api |
parīkṣā vahnitaḥ kāryyā śāṇe vā ratnakovidaiḥ |
sphaṭike naiva kurvanti gomeda-pratirūpiṇam || YKT. 106:40 ||

śuddhasya gomeda-maṇes tu mūlyam suvarṇato dvaiguṇam āhur eke |
anye tathā vidrumatulya-mūlyam tathāpare cāmaratulyam āhuḥ || YKT. 107:41 ||
caturvīdhānām eṣān tu dhāraṇe parisammatam || YKT. 107:42 ||

iti śrībhojarājīye yuktikalpatarau gomeda parīkṣā ||

atha muktā parīkṣā

dvipendra-jīmūtavārāhaśaṅkha-
matsyāhi-śuktyudbhavaveṇujāni |
muktāphalāni prathitāni loke
teṣān **tu**[GP. ca] śuktyudbhavam eva bhūri || YKT. 107:43 ||

vedhyan tu śuktyudbhavam eva teṣāṃ

421234300

CU Theses 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

śeṣāṅy avedhyāni vadanti tajjñāḥ |

mataṅgajā **ye tu** viśuddhavaṁśyās
[GP. cāpi]

te mauktikānāṁ prabhavāḥ pradiṣṭāḥ || YKT. 107:44 ||

utpadyate mauktikam eṣu vṛttam āpītavarṇaṁ prabhayā vihīnam || YKT. 107:45 ||

vakṣye gajaparīkṣāyāṁ gajajātir caturvvidhā |

mauktikaṁ teṣu jātāṁ hi caturvidham udīryate || YKT. 107:46 ||

vrahmaṇaṁ pītasuklan tu kṣatriyaṁ pītaraktakam |

pītaśyāman tu vaiśyaḥ syāt śūdraṁ syāt pītanīlakam || YKT. 107:47 ||

kāṁboja-**kumbhasambhūtaṁ**[NV. kumbhisambhūtaṁ]

dhātriphalanibhaṁ guru[NV. samam] |

ati[NV. ātāmra]-piñjarasacchāyaṁ

mauktikaṁ mandadīdhiti || YKT. 107:48 ||

dhārādhareṣu jāyate

mauktikaṁ jalavindubhiḥ |

durlabhan tan **manuṣyāṅgāṁ**[NV. mahāratnaṁ]

devais **tat hriyate** [NV. tan nīyate] 'mbarāt || YKT. 107:49 ||

kukkuṭāṅḍasamaṁ vṛttaṁ mauktikaṁ nivīdaṁ guru |

ghanajaṁ bhānusaṁkāśaṁ devayogyam amānuṣam || YKT. 107:50 ||

tathāhi: gāruḍe:

nābhyeti megha-prabhavaṁ dharitrīm viyadgataṁ tadvibudhā haranti |

arceiḥ prabhānāvṛta-digvibhāgam ādityavad duḥkhavibhāvvyavimbam || YKT. 108:51 ||

tejas tiraskṛtya hutāśanendu-

421234300

nakṣatra-tārā-**graha-sambhavañ ca** |
[GP. prabhavaṃ samagram]

divā yathā dīptikaraṃ tathaiva

tamo 'bagāḍhāsv api tan niśāsu || YKT. 108:52 ||

vicitraratnadyuti-cārutoya-

catuḥ **samudrā bhavanābhirāmāḥ** |
[GP. samudrābharaṇopapannā]

mūlyam na vā syād iti niścayo me

kṛtsnā mahī tasya suvarṇa-pūrṇā || YKT. 108:53 ||

hīno' pi yas tal labhate **kathañ cid**[GP. kadācid]

vipākayogān mahataḥ śubhasya |

sapatnahīnaḥ pṛthivīm samagrām
[GP. sāpatnyahīnām sa mahīm]

bhunakti tat tiṣṭhati yāvad eva || YKT. 108:54 ||

na kevalan tac chubhakṛn nṛpasya

bhāgyaiḥ prajānām api janma tasya |

tad yojanānām paritaḥ **śatasya**[GP. sahasraṃ]

sarvān anarthān vimukhīkaroti || YKT. 108:55 ||

jalajyotir marujjānām meghānān trividham bhavet |

jalādhike 'dhikaṃ svacchaṃ komalaṃ gurukāntimat || YKT. 108:56 ||

jyotiṣaṃ kāntimad vṛttaṃ durnirīkṣyaṃ raviprabham |

kāntimat komalaṃ vṛttaṃ mārutaṃ vimalaṃ laghu || YKT. 108:57 ||

gāruḍe:

varāhadamaṣṭrāprabhavaṃ **variṣṭham**[GP. pradiṣṭam]³⁷

tasyaiva daṃṣṭrāṅkura-tulyavarṇam |

³⁷ 'daṃṣṭrāmūle śāsikānti-saprabham vahugūṇāñ ca vārāham' | iti vṛhatsaṃhitāyām |

kvacit kathañcit sa bhavaḥ pradeśe

prajāyate sūkaravad[GP. **sūkararāḍ**] viśiṣṭaḥ || YKT. 108:58 ||

vrahmādi-jātibhedena varāho 'pi caturvidhaḥ |

teṣu jātā bhaven muktā samāsenā caturvidhā || YKT. 108:59 ||

vrahmaṇaḥ śukra[MM. śukla]-varṇas tu śūdrānte ca lakṣyate |
[MM. **komalasparsē eva ca**]

kṣatriyo raktavarṇas tu sparse karkaśa eva ca || YKT. 108:60 ||
[MM. **śuklaraktas**]

vaiśyaḥ syāt śukla-pītas tu komalaḥ kola-sannibhaḥ |

śūdraḥ syāt śuklanīlas tu karkaśaḥ śyāma eva ca || YKT. 109:61 ||

tathā ca:

kolajaṃ kola-**sadrśaṃ**[NV. -saṃkāśaṃ]

taddaṃstrā-sadrśacchaviḥ |
[NV. taddaṃstrasadrśacchavi]

alabhyaṃ **manujairamyam**[NV. manujai ratnaṃ]

mauktikaṃ puṇyavarjjitaiḥ || YKT. 109:62 ||

ye kambavaḥ śārṅga-mukhāvamarśa-pītasya śāṅkha-pravarasya gotre |

syān mauktikānām iha teṣu janma tallakṣaṇaṃ sampratikiṛttayāmaḥ || YKT. 109:63 ||

svayoni-madhyacchavi-tulyavarṇaṃ

śāṅkhād[GP. śāṅkhaṃ] vṛhatkolaphalapramāṇaṃ || YKT. 109:64 ||

varṣopalasamaṃ dīptyā pāñcajanya-kulodbhavam |

kapotāñḍa-pramāṇaṃ tad **atikānti-manoharam** || YKT. 109:65 ||

[NV. kāntaṃ pāpaharaṃ śubhaṃ]

aśvinyādika-nakṣatre ye jātāḥ kambavaḥ śubhāḥ |

mauktikaṃ teṣu jātāḥ hi saptaviṃśati-bheda-bhāk || YKT. 109:66 ||

śuklāśuklāḥ pītaraktā nīlālohita-piñjarāḥ |

ākarvvurāḥ pāṭalās ca navavarṇāḥ prakīrtitāḥ || YKT. 109:67 ||

mahan-madhyā-laghūnmānaiḥ saptaviṃśatidhā bhavet |

kramatas teṣu vijñeyaṃ nakṣatreṣu manīṣibhiḥ || YKT. 109:68 ||

pāṭhīnaprṣṭhasya samānavarṇaṃ

mīnāt suvṛttaṃ laghu **nāṭisūkṣmam** [GP. cāṭisūkṣmam] |

utpadyate vāricarāneṣu

mīnās[GP. matsyās] ca te madhyacarāḥ payodheḥ || YKT. 109:69 ||

guñjāphalakāya[NV.-sama]-sthaulyaṃ mauktikaṃ timijaṃ laghu |

pāṭalā-puṣpasamkāśaṃ **alpakānti** suvarttulam || YKT. 109:70 ||
[NV. pāṭalī] [NV. mandajāti]

vātapittakaphadvandvasannipātaprabhedataḥ |

sapta prakṛtayo mīnāḥ saptadhā tena mauktikaṃ || YKT. 109:71 ||

laghiṣṭham aruṇaṃ vātād āpītaṃ mṛdu pittataḥ |

śuklaṃ guru kaphodrekād vātapittān mṛdur laghuḥ || YKT. 110:72 ||

vātaśleṣmabhavaṃ sthūlaṃ pittaśleṣmajam acchakam[MM. acchaṃ] |

sarvvaliṅgaprayogena sānnipātikam ucyate || YKT. 110:73 ||

ekajāḥ śubhadāḥ proktās tathā vai sānnipātikāḥ || YKT. 110:74 ||

421234300

phaṇi-muktārūpam:

bhaujaṅgamaṃ nīlaviśuddha-**varṇaṃ**[GP. vṛttam]

sarvvam bhavet projjvalavarṇaśobham |
[GP. saṃsthānato 'tyujjvalavarṇaśobham]

nitāntadhauta-**pravikalpyamānaṃ**

[GP. pratikalpamānaṃ]

nistrimśadhārāsamavarṇa-**śobham**[GP. kānti] || YKT. 110:75 ||

bhujāṅgamās te viṣavegadṛptāḥ

śrīvāsuker vaṃśa-bhavāḥ pṛthivyām |

kvacit kadācit khalu puṇyadeśe

tiṣṭhanti te paśyati tān manuṣyaḥ || YKT. 110:76 ||

phaṇijaṃ varttulaṃ ramaṃ nīlacchāyaṃ mahādyutim |

puṇyahīnā na paśyanti vāsukeḥ kula-sambhavam || YKT. 110:77 ||

śrgālakolāmalakolaguñjāphala-pramāṇas tu caturvidhās te |

syur brahma-vāhūdbhava-vaiśya-śūdrāḥ sarpeṣu jātāḥ pravarāstu sarve || YKT. 110:78 ||

prāpyāpi ratnāni dhanam śriyam vā

[GP. prāpyātiratnāni mahāprabhāni]

rājaśriyam bā mahatīm dūrāpām |

tejo 'nvitāḥ puṇyakṛto bhavanti

muktāphalasyāsya bidhāraṇena || YKT. 110:79 ||

[GP. muktāphalasyāhiśirobhavasya]

jijñāsayā **ratna-viniścayajñaiḥ**

[GP. ratnadhanam vidhijñaiḥ]

śubhe muhūrte prayataiḥ prayatnāt |

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

rakṣāvidhānaṃ sumahad vidhāya

harmmyopaviṣṭam kriyate yadā tat || YKT. 110-11:80 ||
[GP. Ypariṣṭham]

tadā mahaddundubhi - **tūryya** - ghoṣaiḥ
[GP. mandra]

ghanair ghanair ādriyate 'ntarīkṣam || YKT. 111.81 ||
[GP. **ādhriyate**]
[MM. **āvriyate**]

na taṃ bhujāṅgā na tu **jātudhānā**[GP. yātudhānā]

na rākṣasā nāpi ca duṣṭalokāḥ |
[GP. **na vyādhayo nāpy upasargadoṣāḥ**]

hiṃsanti yasyāhiśiraḥ samuttham

muktāphalaṃ tiṣṭhati kośamadhye || YKT. 111:82 ||

bhekādiṣvapi jāyante maṇayo ye kvacit kvacit |

bhaujaṅgamamaṇes tulyās te vijñeyā vudhottamaiḥ || YKT. 111:83 ||

nakṣatramāleva divo viśīrṇā

dantāvalī tasya mahāsurasya |

vicitra-**rūpeṣu**[GP. varṇeṣu] **vicitra**[GP. viśuddha]-varṇā
payasū patyuh payasām papāta || YKT. 111:84 ||

sampūrṇa-candrāmśu-kalāpakānter

maṇipravekasya mahāguṇasya |

tac chuktimatsu[BRP. chuktikāsu] sthitim āpa vījam

āsan purāpy anyabhavāni yāni || YKT. 111:85 ||

yasmin pradeśe 'mbunidhau papāta

sucārumuktāmaṇiratnavījam |

tasmin payas toyadharābakīrṇam

śuktau sthitam mauktikatām avāpa || YKT. 111:86 ||

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

saiṃhalika-pāralaukika-saurāṣṭrika-tāmrarṇi-pārasāvāḥ |
kauvera-pāṇḍya-vāṭaka-haimā ity ākarā hy aṣṭau || YKT. 111:87 ||

svātyāṃ sthite ravau meghair ye muktā jalavindavaḥ |

śīrṇāḥ[NV. MM. **gīrṇāḥ**] śuktiṣu jāyante tair muktā nirmmala-tviṣaḥ || YKT. 111:88 ||

sthūlā madhyās tathā sūkṣmā vindumānānusārataḥ |

susnigdham madhuracchāyam mauktikaṃ siṃhalodbhavam || YKT. 111-12:89 ||

pāralaukikasambhūtaṃ mauktikaṃ nividaṃ guru |

prāyaḥ saśarkaram jñeyam viṣamam sārvarṇikam || YKT. 112:90 ||

saurāṣṭrikabhavam sthūlam vṛttaṃ svacchaṃ sitaṃ ghanam |

tāmrarṇabhavam tāmrāṃ pītaṃ pārasavodbhavam || YKT. 112:91 ||

īṣatsyāmañ ca rūkṣaṅ ca kauverodbhava mauktikaṃ |

pāṇḍyadeśodbhavam pāṇḍu sitaṃ rūkṣaṃ virāṭajam || YKT. 112:92 ||

rukṣmiṇyākhyā tu yā śuktis tatprasūtiḥ sudurlabhā |

[NV. rukmiṇyākhyā bhavec chuktis tasyāṃ jātaṃ pramauktikaṃ]

tatra jātaṃ sitaṃ svacchaṃ jātiphalasamaṃ bhavet

[NV. **nirmalaṃ kuṅkumacchāyam jātiphalasamaṃ varam**] || YKT. 112:93 ||

chāyāvad vahulaṃ[MM. **varttulaṃ**] ramaṃ nirdoṣaṃ yadi labhyate |

amūlyam tad vinirdiṣṭam ratnalakṣaṇa-**kovidaiḥ**[NV. vedibhiḥ] |

durlabham nṛpayogyam syād alpabhāgyair na labhyate || YKT. 112:94 ||

anyas tv āha:

sarvasya tasyākarajāviśeṣāt

[GP. cintyā na tasyākarajā viśeṣā ; BRP. hitvā tu tasyākarajān viśeṣān]

rūpaprāmāṇe ca yathaiva vidvān |

[BRP. GP. **rūpe prāmāṇe ca yateta vidvān**]

na **hi** vyavasthāsti **guṇāguṇeṣu**

[GP. ca]

[BRP. guṇāguṇair yāḥ]

sarvvatra sarvvākṛtayo bhavanti || YKT. 112:95 ||*³⁸

brahmādi-jāti-bhedena śuktayopi caturvidhāḥ |

tāsu sarvāsu jātaṃ hi mauktikaṃ syāc caturvidham || YKT. 112:96 ||

vrāhmaṇas tu sitaḥ svaccho guruḥ śuklaḥ prabhānvitaḥ |

[MM. snigdhaḥ]

āraktaḥ kṣattriyaḥ sthūlas tathāruṇa-vibhānvitaḥ || YKT. 112:97 ||

vaiśyas tvāpītavarṇo 'pi snigdhaḥ śveta-prabhānvitaḥ |

śūdraḥ śuklabapuḥ sūkṣmas tathā sthūlo 'sitadyutiḥ || YKT. 112:98 ||

[atha veṇujamuktā lakṣaṇārambhaḥ] ³⁹

³⁸ ต้นฉบับ YKT. น่าจะมีความคลาดเคลื่อน จึงขอยึดข้อความตามต้นฉบับ BRP. ซึ่งเป็น รัตนปริกษาฉบับดั้งเดิม – ผู้วิจัย

³⁹ ข้อความบรรทัดนี้เดิมอยู่ที่ฉันทบทที่ 53.99 แต่ผู้วิจัยย้ายขึ้นมาอยู่ก่อนหน้า เพราะเรื่องไข่มุกจากไม้ไผ่เริ่มที่ฉันทบทที่ 53.99

varṣopalānām samabarnaśobham tvaksāraparvvaprabhavam praḍiṣṭam |
 te veṇavo divyajanoḥpabhogye sthāne prarohanti na sārvvajanye || YKT. 113:99 ||
 vaṃśajam śaśisaṃkāśam **kakkola**[GP. kaṅkolī]-phala-mātrakam |
 prāpyate vahubhiḥ puṇyais tad rakṣyam vedamantrataḥ || YKT. 113:100 ||
 pañcabhūtasamudrekād **vaṃśe pañcavidhe** bhavet |
 [MM. vaṃśaḥ pañcavidho]
 muktāḥ pañcavidhās tāsām yathā lakṣaṇam ucyate || YKT. 113:1 ||
 pārhivī guruvat sā ca taijasī tejasā laghuḥ |
 vāyavī ca mṛduḥ sthūlā gāganī komalā laghuḥ || YKT. 113:2 ||
 āpyāḥ snigdhaḥ bhṛṣam śuklāḥ pañcaitāḥ pravārā matāḥ |
 āsām dhāraṇamātreṇa vyādhiḥ ko 'pi na jāyate || YKT. 113:3 ||
 evam anyatrāpi:
 gaḅāhi-kolamatsyānām śīrṣe muktāphalodbhavaḥ |
 tvaksāra-śukti-śaṅkhānām garbhe muktāphalodbhavaḥ || YKT. 113:4 ||
 dhārādhareṣu jāyeta mauktikaṃ jalavindubhiḥ |
 jīmūte śucirūpañ ca gaje pāṭalabhāsvaram || YKT. 113:5 ||
 matsye śvetañ ca nistejaḥ phaṇīndre nīlabhāsvaram |
 haricchvetaṃ tathā vaṃśe pītaśvetañ ca śūkare || YKT. 113:6 ||
 śaṅkhaśuktyudbhavam śvetaṃ muktāratnam anuttamam |
 carturddhā mauktike chāyā pītā ca madhurā sitā || YKT. 113:7 ||
 nīlā **caiva**[NV. ceti] samākhyātā 'ratna-tattva-parīkṣakaiḥ' |
 pītā lakṣmīpradā **chāyā**[NV. jñeyā] madhurā vuddhivarddhinī || YKT. 113:8 ||

śuklā yaśaskarī cchāyā nīlā saubhāgya-**dāyini**[NV. nāsinī] |
 sitacchāyā bhaved vipraḥ kṣattriyaś cārkaśmimān |
 pītacchāyā bhaved vaiśyaḥ sūdraḥ kṛṣṇarucir mataḥ || YKT. 113-14:9 ||

atha guṇāḥ | [mātsye] |

sutāraṅ ca suvṛttaṅ ca svacchaṅ ca nirmmalan tathā |
 ghanam snigdhaṅ ca sacchāyam tathā 'sphuṭitam eva ca |
 aṣṭau guṇāḥ samākhyātā mauktikānām aśeṣataḥ || YKT. 114:10 ||

tadyathā:

tārakādyutisaṅkāśam **sutāram iti gadyate** |
 [NV. sutāram tan nigadyate]
 sarvvato varttulaṅ yac ca suvṛttaṅ tan nigadyate || YKT. 114:11 ||

svacchaṅ doṣavinirmuktaṅ

nirmalaṅ malavarjjitam |
 [NV. mauktikaṅ nirmalaṅ matam]

gurutvaṅ **tulane**[NV. tolane] yasya
 tad ghanam mauktikaṅ **varam**[NV. matam] || YKT. 114:12 ||

snehaiva viliptaṅ yat tat snigdham iti gadyate |
 chāyāsamanvitaṅ yacca sacchāyam tannigadyate |

vraṇarekhāvihīnaṅ yat tat syād asphuṭitaṅ śubham || YKT. 114:13 ||
 [NV. vṛttaṅ rekhāvihīnaṅ]

bhrājiṣṇu-komalaṅ kāntaṅ manojñaṅ sphurātīva ca |
 sravatīva ca sattvāni tan mahāratnasamjñitaṅ || YKT. 114:14 ||

śvetakācasamākāraṅ **śubhrāṃśu-śatayojitam** |
 [MM. śubhāṃśu-śatayojitam]

421234300

ṛkṣarājapratichhāyam mauktikaṃ devabhūṣaṇam || YKT. 114:15 ||
[śaśirāja Y]

gāruḍe:

tvaksāra-nāgendra-timi-prasūtaṃ yac chaṅkhajam yac ca varāhajātam |

prāyo vimuktāni bhavanti bhāsāḥ śastāni māṅgalyatayā tathāpi || YKT. 114-15:16 ||

pramāṇavad gauravaraśmiyuktaṃ

sitaṃ suvṛttaṃ samasūkṣma-**randhram**[GP. vedham] |

akretur apy āvahati pramodaṃ

yan mauktikaṃ tad guṇavat pradiṣṭam || YKT. 115:17 ||

evaṃ samastena guṇodayena yan mauktikaṃ yogam upāgataṃ syāt |

na tasya bharttāram anarthajāta eko 'pi **doṣaḥ samupaiti sadyaḥ** || YKT. 115:18 ||
[GP. kaścit samupaiti doṣaḥ]

evaṃ sarvvaguṇopetaṃ mauktikaṃ yena dhāryate |

tasyāyur vvarddhate lakṣmīḥ sarbbapāpaṃ praṇaśyati || YKT. 115:19 ||

guṇavad guru yaddehe[MM. yadgehe] mauktikaikaṃ hi tiṣṭhati |

cañcalāpi sthirā bhūtvā kamalā tatra tiṣṭhati[MM. varttate] || YKT. 115:20 ||

421234300

atha doṣāḥ |

yathā:

catvāraḥ syur mahādoṣāḥ **ṣaṇmadhyās ca** prakīrtitāḥ |
[NV. ṣaṭkā madhyāḥ]

evaṃ daśa samākhyātās teṣāṃ vakṣyāmi lakṣaṇam || YKT. 115:21 ||

yatraikadeśe saṃlagnaḥ śuktikhaṇḍo vibhāvvyate |

śuktilagnaḥ samākhyātaḥ sa doṣaḥ kuṣṭhakāraḥ || YKT. 115:22 ||

mīna-locana-saṃkāśo dṛśyate mauktike tu yaḥ |

matsyākṣaḥ sa tu doṣaḥ syāt puttranāśakaro dhruvam || YKT. 115:23 ||

dīptihīnaṃ gatacchāyaṃ jaraṭhaṃ tad vidur vudhāḥ |

tasmin saṃdhārite mṛtyur jāyate nātra saṃśayaḥ || YKT. 115:24 ||

mauktikaṃ vidrumacchāyam atiraktaṃ vidur vudhāḥ |

dāridrya-**janakaṃ**[NV. jananaṃ] yasmāt tasmāt tat parivarjjayet || YKT. 115:25 ||

uparyy upari tiṣṭhanti valayo yatra mauktike |

trivṛttaṃ nāma **tasyoktaṃ saubhāgya-kṣayakāraḥ** || YKT. 115:26 ||
[NV. tat khyātaṃ durbhagatvavidhāyakam]

avṛttaṃ mauktikaṃ yac ca

[NV. avṛttavalayaṃ yat tu]

cipiṭaṃ tan nigadyate |

mauktikaṃ dhriyate yena

tasmāt kīrttir bhavet sadā || YKT. 116:27 ||

[NV. kīrtivivarjitaḥ]

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

trikoṇaṃ tryaśram ākhyātaṃ saubhāgya-kṣayakāraḥ |

dīrghaṃ **yat tat** kṛśaṃ proktaṃ prajñāvidhvaṃsa-kāraḥ || YKT. 116:28 ||
[NV. ca yat]

nirbhagnaṃ ekato **yac ca** kṛśa-pārśvaṃ tad ucyate |
[NV. yat tu]

sadoṣaṃ mauktikaṃ **nindyaṃ** nirudyogakaraṃ hi tat || YKT. 116:29 ||
[NV. nityaṃ]

avṛttaṃ **piḍakopetaṃ** **sarvasampatti-hāraḥ**
[NV. sphuṭikopetaṃ] [NV. khaṇḍasaṃnibharūpitaṃ] |

yaṣmin kṛtrimaṣandehaḥ kvacid bhavati mauktike || YKT. 116:30 ||

uṣṇe salavaṇe snehe niśāṃ tad vāsayej jale |

vṛhibhir mardaṇīyaṃ vā śuṣkavastropaveṣṭitaṃ ||

yat tu nāyāti vaivarṇyaṃ vijñeyaṃ tad akṛtrimam || YKT. 116:31 ||

tathāhi:

kṣīped gomūtrabhāṇḍe tu lavaṇa-kṣārasaṃyute |

svedayed vahninā vāpi śuṣkavastreṇa veṣṭayet || YKT. 116:32 ||

haste mauktikaṃ ādāya vṛhibhiś copagharṣayet |

kṛtrimaṃ bhaṅgam āpnoti sahajaṃ cātīdīpyate || YKT. 116:33 ||

kṛtvā pacet supihite śubhadārabhāṇḍe

muktāphalaṃ nihitaṇṭanaśuktikāṇḍam |

sphoṭaṇ tathā praṇidadhīta tataś ca bhāṇḍāt

saṃsthāpya dhānyanicaye ca tam ekamāsam || YKT. 116:34 ||

ādāya tatsakalam eva tato 'nnabhāṇḍam

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

jambīrajātarasa-yojanayā vipakvam |
ghṛṣṭam tato mṛdutanūkr̥tapiṇḍamūlaiḥ

kuryād **yathēccham iha** mauktikam āśu viddham || YKT. 116-17:35 ||
[GP. yatheṣṭam anu]

mṛlliptamatsyapuṭamadhyagatan tu kṛtvā

paścāt pacet tanu tataś ca vitānapatyā [GP. **biḍālapuṭyā**] |
dugdhe tataḥ payasi tad vipacet sudhāyām

pakvam tato 'pi payasā śucicikkaṇena || YKT. 117:36 ||

śuddham tato vimalabastra-**vigharṣaṇena**[GP. nigharṣaṇena]

syān mauktikam **vimala**[GP. vipula]-sadguṇakāntiyuktam || YKT. 117:37 ||

atha mūlyam |

pañcābhir māśako jñeyo guñjābhir māśakais tathā |

caturbhiḥ śāṇam ākhyātam **māśakair mmaṇivedibhiḥ** || YKT. 117:38 ||
[BRP. munibhir mānavādibhiḥ]

ekasya śuktiprabhavasya **śuddhamuktāmaṇeḥ śāṇakam mitasya** |
[GP. muktāphalasya cānyena samunmitasya]

mūlyam sahasrāṇi **kapardakāni** tribhiḥ śatair **abhyadhikāni** pañca || YKT. 117:39 ||
[GP. tu rūpakāṇām] [GP. apy adhikāni]

yan māśakārdhena tato vihīnam

catuḥsahasraṃ labhate 'sya mūlyam |
[GP. tatpañcabhāgadvayahīnamūlyam]

yan māśakāṃs trīn vibhryāt **gurutve**[GP. sahasre]

dve tasya mūlyam paramaṃ pradiṣṭam || YKT. 117:40 ||

arddhādhikau dvau vahato 'sya mūlyam

tribhiḥ śatair **abhyadhikam**[GP. apy adhikam] sahasram |

421234300

dvimāṣakonmāpita[GP. -mānita]-gauravasya

śatāni cāṣṭau kathitāni mūlyam || YKT. 117:41 ||

arddhādhika-māṣaka-sammitasya

[GP. ardhādhikaṃ māṣakam unmitasya]

sapañcaviṃśaṃ tritayaṃ śatānām |

[GP. samañ ca viṃśatritayaṃ Y]

ṣaḍmāṣakonmāpitamānam ekam

[ŚKD. **yan māṣakonmāpitamānam ekam**]

tasyādhikaṃ viṃśatibhiḥ śataṃ syāt || YKT. 117:42 ||

guñjās ca ṣaḍ dhārayataḥ śate dve

mūlyam paraṃ tasya vadanti tajjñāḥ |

guñjās **catasro**[GP. ca tisro] vidhṛtaṃ śatārdhdhād

arddham **labhetāpy adhikaṃ** tribhir vā || YKT. 118:43 ||

[GP. labhetābhyadhikaṃ]

ataḥparaṃ syād dharaṇa-pramāṇam **saṃkhyāvinirdeśa viniścayoktiḥ** |

[GP. saṃkhyāṃ vinirdiśya viniścayo 'yam]

trayodaśānām dharaṇe dhṛtānām **hikketi** nāma pravadanti tajjñāḥ || YKT. 118:44 ||

[GP. guccheti]

adhyarddhamātrañ ca śataṃ kṛtaṃ syāt mūlyam guṇais tasya samanvitasya |

[GP. adhyardhamunmāpakṛtaṃ śataṃ syān]

yadi ṣoḍaśabhir bhaved **sampūrṇam**[GP. anūnam]

dharaṇam tat pravadanti dārvvikākhyam || YKT. 118:45 ||

adhikaṃ daśabhiḥ śatañ ca mūlyam

samavāpnoty api vālīśasya hastāt |

yadi viṃśatibhir bhaved **supūrṇam**[BRP. anūnam]

dharaṇam **mauktikajaṃ** vadanti tajjñāḥ || YKT. 118:46 ||

[BRP. tac chuvakaṃ]

421234300

navasaptatim āpnuyāt **svamūlyam**[BRP. tu mūlyam]
yadi na syād guṇayuktito vihīnam || YKT. 118:47 ||

triṃśatā dharaṇam pūrṇam **śikyeti parikīrttyate**
[GP. śikyam tasyeti kīrttyate] |

catvāriṃśat paraṃ tasya mūlyam eṣa viniścayaḥ || YKT. 118:48 ||
[GP. catvāriṃśad bhavet tasyāḥ paraṃ mūlyam viniścayaḥ]

catvāriṃśad bhavet **śikthā** triṃśan mūlyam **labheta sā** |
[GP. tasyās] [GP. labhet tu sā]

pañcāśat tu bhavet somas tasya mūlyan tu viṃśatiḥ || YKT. 118:49 ||

ṣaṣṭhir[GP. ṣaṣṭir] nikaraśīrṣam syāt **tasya**[GP. tasyā] mūlyam caturddaśa |

aśītir navatiś **ceti kupyeti parikalpyate** || YKT. 118:50 ||
[GP. caiva kūpyeti parikīrtitā]

ekādaśa **syur**[GP. syān] nava ca tayor mūlyam anukramāt |

śatam arddhādhikam dve ca **cūrṇo 'yaṃ parikīrttitaḥ**
[BRP. pūrṇo yaṃ parikīrttyate] ||

sapta-pañca-trayaś caiva teṣāṃ mūlyam anukramāt || YKT. 118-19:51 ||

śāṇāt paraṃ māśakam ekam ekam

yāvad vivardheta guṇair apīdam[BRP. **ahīnam**] |

mūlyena tāvad dviguṇena **yogyam**[BRP. yogam]

āpnoty[prāpnoty] anāvṛṣṭihate **'pi** [BRP. ca] deśe || YKT. 119:52 ||

sūkṣmātisūkṣmottara[BRP. -ttama]-madhyamānām

yan mauktikānām iha mūlyam uktam |

tajjātimitreṇa na jātu kāryam

guṇair ahīnasya tu tat pradiṣtam || YKT. 119:53 ||

yat tu candrāṃśu-saṃkāśam īśad **bimba**[BRP. nimba]-phalākṛti |

svamūlyāt **saptamaṃ bhāgam avṛttatvāl labheta tat** || YKT. 119:54 ||
[BRP. saptabhāgena nyūnam mūlyam labhen na tat]

421234300

pītakasya bhaved arddham avṛttasya tribhāgataḥ |

viṣamavyastajātīnām ṣaḍbhāgaṃ mūlyam ādiśet || YKT. 119:55 ||
[BRP. cipiṭatryaśrabhāgānām]

arddharūpāṇi **sasphoṭāt paṅkacūrṇāni** yāni ca |
[BRP. visphoṭa-paṅkacūrṇāni]

asārāṇi ca yāni syuḥ **karakākāravanti ca** || YKT. 119:56 ||
[BRP. karkarāvanti yāni]

ekadeśaprabhāvanti **sakalā**[BRP. sakala]-śleṣitāni ca |

yāni **cātaka**-varṇāni kāmśyavarṇāni yāni **ca** || YKT. 119:57 ||
[BRP. tatpaṅka-] [BRP. tu]

mīnanetra-savarṇāni granthibhiḥ saṃbṛtāni ca |

sadoṣāni ca yāni syus teṣāṃ mūlyam padāṃśikam || YKT. 119:58 ||

anyatra tu:

mañcālī procyate guṅjā sā tisro rūpakaṃ bhavet |

rūpakair daśabhiḥ proktaḥ kalaṅjo nāma nāmataḥ || YKT. 119:59 ||

kalaṅja-nāmakaṃ dravyam ekadeśe nidhāpayet |

anyato jalavinduś tu tolanārtham vinikṣipet || YKT. 119:60 ||

catvāri trīṇi yugmaṃ vā tathaikaṃ vahu vā sthitam |
 samaṃ kalañjamānena tulāmānād ataḥ kramāt || YKT. 119:61 ||
 navamāt pañcamam yāvat kalañjena samaṃ yadā |
 tat kramād uttamam jñeyam mauktikaṃ ratnakovidaiḥ || YKT. 120:62 ||
 caturdaśāt samārabhya daśasaṃkhyā-vidhiṃ kramāt |
 kalañjasya samānam vā mauktikaṃ madhyamaṃ viduḥ || YKT. 120:63 ||
 ārabhya viṃśatitamāt kramāt pañcadaśāvadhi |
 laṅghyās tāḥ kathitā muktā mūlyāñ ca tad anukramāt || YKT. 120:64 ||
 kalañjadvayamānena yady ekaṃ mauktikaṃ bhavet |
 na dhāryyam naranāthais tu devayogyam amānuṣam || YKT. 120:65 ||
 itthaṃ vicāryya yo muktām paridhatte narādhipaḥ |
 tasyāyuśca yaśo vīryyam viparītamato 'nyathā || YKT. 120:66 ||

iti śrībhōjarājīye yuktikalpatarau muktāparīkṣā ||

atha vaidūryya parīkṣā |

kalpāntakālakṣubhitāmburāśi-[GP. rāśer]
 nirhrādakalpād ditijasya nādam |
 vaidūryyam utpannam anekavarṇam
 śobhābhirāmaṃ dyutivarṇabījam || YKT. 120:67 ||

avidüre vidürasya girer uttuṅga-rodhasaḥ |

kāmabhūtika-sīmānam anu tasyākaro 'bhavat || YKT. 120:68 ||
[BRP. koṅgavālikasīmānte maṇes tasyākaro 'bhavat]

tasya nāda-samutthatvād ākaraḥ sumahāguṇaḥ |

abhūd **uttārīto**[GP. uttarato] loke lokatraya-vibhūṣaṇaḥ || YKT. 121:69 ||

tasyaiva dānavapater ninadānurūpa-

prāvṛṭṭ payoda-varadarśita-cārurūpāḥ |

vaidūryaratnamaṇayo vividhāvabhāsāḥ

tasmāt sphuliṅga-nivahā iva sambabhūvuḥ || YKT. 121:70 ||

padmarāgam upādāya maṇivarṇā hi ye kṣitau |

sarvāms tān varṇasobhābhir vaidūryam anugacchati || YKT. 121:71 ||

teṣāṃ pradhānaṃ śikhikaṇṭhanīlaṃ yad vā bhaved veṇu-dala-prakāśam |

cāṣāgrapakṣa-pratimaśriyo ye na te praśastā maṇi-śāstravidbhiḥ || YKT. 121:72 ||

tathā ca:

sitañ ca dhūmrasaṅkāśam īṣatkṛṣṇanibham bhavet |

vaidūryam nāma tadratnaṃ ratnavidbhir udāhṛtam || YKT. 121:73 ||

vrahma-kṣattriya-viṭ-śūdrajāti-bhedāc caturvidham |

sitanīlo bhaved vipraḥ sitaraktas tu vāhujāḥ |

pītānīlas tu vaiśyaḥ syān nīla eva hi śūdrakaḥ || YKT. 121:74 ||

atha guṇāḥ |

māṛjjāra-nayana-prakhyam rasona-pratimam hi vā |

kalilaṃ nirmmalam vyaṅgam vaidūryam devabhūṣaṇam || YKT. 121:75 ||

sutāram ghanam atyaccham kalilaṃ vyaṅgam eva ca |

421234300

vaidūryyāṇām samākhyātā ete pañca mahāguṇāḥ || YKT. 121:76 ||

tadyathā:

udgirann iva dīptim yo 'sau sutāra iti gadyate || YKT. 121:77 ||

pramāṇatālpam guruyad ghanam ity abhidhīyate || YKT. 122:78 ||

kalaṅkādi-vihīnan tad atyaccham iti kīrttitam |

vrahma-śūdraṃ kalākāraś cañcalo yatra dṛśyate || YKT. 122:79 ||
[MM. vrahmasūtrakalākāraś°]

kalilaṃ nāma tad rājñāḥ sarva-sampatti-kāraṃ |

viśliṣṭāṅgan tu vaidūryyaṃ vyaṅgam ity abhidhīyate || YKT. 122:80 ||

guṇavān vaidūryyamaṇiyor jayati svāminam varabhāgyaiḥ [bhogyaiḥ] |

doṣair yukto doṣais tasmād yatnāt parīkṣeta || YKT. 122:81 ||

karkaram karkaśan trāsaḥ kalaṅko deha ity api |

ete pañca mahādoṣā vaidūryyāṇām udīritāḥ || YKT. 122:82 ||

śarkarāyuktam iva yat pratibhāti ca karkaram |

sparsa 'pi ca yat tajjñeyaṃ karkaśam vandhunāśanam || YKT. 122:83 ||

bhinna-bhrānti-karas trāsaḥ sa kuryyāt kula-samkṣayam |

viruddha-varṇo yasyāṅke kalaṅkaḥ kṣaya-kāraḥ || YKT. 122:84 ||

maladigdha ivābhāti deho deha-vināśanaḥ || YKT. 122:85 ||

jayati yadi suvarṇam tyāgahīnam yadā vā
[MM. tyāgahīno]

bahuvidha-maṇidhārī bhūpatir vā yatir vā |
[MM. bahuvidhamaṇihārī]

dadhad api dhṛtadoṣam jātu vaidūryaratnam

prati-śataphala-rūpaḥ pātam eṣyaty avaśyam || YKT. 122:86 ||

girikāca-śiśupālau kāca-sphaṭikāś ca **bhūmi**[GP.dhūma]-nirbhinnāḥ |

421234300

CD Thesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

vaidūryamaṇer ete vijātayaḥ sannibhāḥ santi || YKT. 122:87 ||

likhyābhāvāt kācaṃ laghubhāvāc chaisupālakam bidyāt |

girikācam adīptitvāt sphaṭikam varṇojjvalatvena || YKT. 122:88 ||

jātyasya **varṇasya** maṇer **na jātu** vijātayaḥ santi samānavarṇāḥ |
[GP. sarve 'pi] [GP. tu yādrg]

tathāpi **nānākaraṇārtham evaṃ** bhedaprakāraḥ paramaḥ pradiṣṭaḥ || YKT. 122:89 ||
[GP. nānākaraṇānumeya-]

sukhopalakṣyaś ca sadā vicāryyo

hy ayaṃ prabhedo viduṣā nareṇa |

sneha-prabhedo laghutā mṛdutraṃ

vijāti-liṅgaṃ khalu sarvajanyam || YKT. 122-23:90 ||

yad indranīlasya mahāguṇasya suvarṇa-saṃkhyākālitasya mūlyam |

tad eva vaidūryamaṇeḥ pradiṣṭaṃ paladvayonmāpita-gauravasya || YKT. 123:91 ||

kuśalākuśalaiḥ **prayujyamānāḥ**[GP. prapūryamāṇāḥ]

prativaddhāḥ pratisatkriyā prayogaiḥ |

guṇadoṣa-samudbhavaṃ labhante

maṇayo 'rthāntaramūlyam eva bhinnāḥ || YKT. 123:92 ||

kramaśaḥ samatīta-varttamānāḥ

prativaddhā maṇivandhakena yatnāt |

yadi nāma bhavanti doṣa-hīnā

maṇayaḥ ṣaḍguṇam āpnuvanti mūlyam || YKT. 123:93 ||

421234300

ākarān samatītānām udadhes tīra-sannidhau |
mūlyam etan maṇīnān tu na sarvvatra mahītale || YKT. 123:94 ||

iti śrībhojarājīye yuktikalpatarau baidūryaparīkṣā ||

atha indranīlaparīkṣā

tathā ca gāruḍe: [ākaraḥ]

tatraiva siṃhalavadhū-karapallavāgra-

vyālūna-vāla-lavanī[GP. **lavalī**]-kusuma-pravāle |

deśe papāta ditijasya nitāntakāntam

protphullanīraja-samadyuti netrayugmam || YKT. 123:95 ||

tatpratyayād ubhaya-śobhana-vīcibhāsā

vistāriṇī jalanidher upakacchabhūmiḥ |

prodbhinnaketakavana-prativaddha-lekhā

sāndrendranīlamaṇi-ratna-vatī vibhāti || YKT. 124:96 ||

tatrāsītābja-halabhṛd-vasanāsibhṛṅga-

śārṅgāyudhābha[GP. **yudhāṅga**]-haraṇṭha-**kalāya**[GP. kaṣāya]-puṣpaiḥ |

śukletaraiś ca kusumair girikarṇikāyās

tasmin[GP. tasmād] bhavanti maṇayaḥ sadṛśāvabhāsaḥ || YKT. 124:97 ||

anye prasannapayasaḥ payasām nidhātur

ambutviṣaḥ śikhigaṇa-pratimās tathā 'nye |
[MM. **śikhigala**-pratimās tathānye]

nīlīrasaprabhā vudvudabhāśca kecit

[MM. **nīlīrasaprabhavavudvudabhāś** ca kecit]

kecit tathā samadakokilakaṇṭha-bhāsaḥ || YKT. 124:98 ||

ekaparakārā vispaṣṭa-varṇaśobhāvabhāsinaḥ |

jāyante maṇayas tasmin indranīlā mahāguṇāḥ || YKT. 124:99 ||

421234300

CU Theses 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

śvetanīlaṃ raktanīlaṃ pītanīlaṃ athāpi vā |

kṛṣṇanīlaṃ tathā jñeyam vrāhmaṇādi krameṇa tu ||

chāyā caturvidhā tasya śṛṇu vakṣyāmi lakṣaṇam || YKT. 124:100 ||

sitacchāyo bhaved vipras tāmraś chāyas tu kṣattriyaḥ |

pītacchāyas tu vaiśyaḥ syād vṛṣalaḥ kṛṣṇa-dīdhitih || YKT. 124:1 ||

tathā[GP. yathā] ca padmarāgāṇaṃ jātaka-tritayam bhavet |

indranīleṣv api tathā draṣṭavyam aviśeṣataḥ || YKT. 124:2 ||

yasya madhyagatā bhāti nīlasyendrāyudha-prabhā |

tad indranīlam ity āhur **mahārghyaṃ** bhuvi durlabham || YKT. 125:3 ||
[GP. mahārham]

yas tu[GP. yasya] varṇasya bhūyastvāt kṣīre śataguṇe sthitaḥ |

nīlatāṃ tan nayet sarvvaṃ mahānīlaḥ sa ucyate || YKT. 125:4 ||

tathā ca:

indranīlas tu nīlātmā padmarāgas tu lohitaḥ |

ānīla-śukla-snigdhas tu maṇir mānavako mataḥ || YKT. 125:5 ||
[MM. ca maṇir **marakato bhavet**]

ālohitam āpītañ ca svacchaṃ kāṣāyakaṃ viduḥ |

āpīta-pāṇḍu-pāṣāṇaḥ puṣparāgo 'bhidhīyate || YKT. 125:6 ||

tam eva lohitaḥ karam āhuḥ kaurāṇḍakaṃ vudhāḥ || YKT. 125:7 ||

atha guṇāḥ |

guruḥ snigdhas ca varṇādhyāḥ pārśvavāñ caiva rañjakaḥ |
[MM. pārśvavartto]

indranīlaḥ samākhyātaḥ pañcabhiḥ sumahāguṇaiḥ || YKT. 125:8 ||

421234300

pramāṇe 'lpo gurur māne kuru[MM. kula]-vṛddhi-karo guruḥ |

snehaṃ sravad ivābhāti snigdhaṃ dhanavivarddhanam || YKT. 125:9 ||

bālārkaḥbhimukho nīlo vamen nīlāṃ śikhāṃ hi yaḥ |

varṇādhyo nāma nīlo 'yaṃ dhanadhānya-vivarddhanāḥ || YKT. 125:10 ||

sphaṭikaṃ rajataṃ svarṇam anyad vā vastu taijasam |

pārsvasthitaṃ nīla-maṇiḥ pārsvavartti yaśaḥ pradam || YKT. 125:11 ||
[MM. pārsvavartta]

āśrayaṃ nīlamanir yat tu tamaseva samāvṛtam |
[MM. āśrayaṃ yasya nīlasya tamaseva samāvṛtam]

rañjako nāma nīlo 'yaṃ śrīyaśaḥ kulavarddhanāḥ || YKT. 125:12 ||

atha doṣāḥ [indranīlasya] |

doṣān nīle pravakṣyāmi nāmabhir lakṣaṇaiś ca ṣaṭ |

abhavat paṭalam yasya tad abhrakam iti smṛtam || YKT. 125:13 ||
[MM. yasmin]

dhāraṇe tasya **samprītir**[NV. sampattir] āyus caiva vinaśyati |

śarkarāmiśritam **iti**[NV. yat tu] tad vijñeyaṃ saśarkaram || YKT. 126:14 ||

tasmin dhṛte daridratvaṃ deśatyāgaś ca jāyate |

bheda-saṃśrayahṛt trāsas tena daṃṣṭribhayaṃ bhavet || YKT. 126:15 ||
[MM. -**saṃśayakṛt**]

bhinnaṃ bhinnam iti **prāhur**[NV. khyātaṃ] bhāryyāputra-vināśanam |

mṛttikā yasya garbhasthā **lakṣyate**[NV. dṛśyate] ratnakovidaiḥ || YKT. 126:16 ||

mṛttikāgarbhakam nāma tvagdoṣa-**janakam**[NV. jananam] bhavet |

dṛṣat pralakṣyate garbhe aśvagarbhaṃ vināśakṛt || YKT. 126:17 ||
[MM. **aśmagarbhaṃ**]

[NV. dṛṣat pralakṣyate yasya garbhe nīlasya kovidaiḥ]

citravarṇa ivābhāti citrakaḥ kulanāśanaḥ || YKT. 126:18 ||

tathā ca:

abhraka-ṭāḥlacchāyā trāsaś citraka eva ca |

mṛdaśmagarbharaukṣāṇi mahānīleṣu dūṣaṇam || YKT. 126:19 ||

athacchāyā:

nīlīrasasamābhāsā vaiṣṇavīpuṣpasannibhā |

navanī⁴⁰[NV. **lavalī**]-puṣpasamkāsā nīlendīvara-sannibhā || YKT. 126:20 ||

atasīpuṣpasamkāsā cāṣapakṣa-**samacchaviḥ**[NV. samadyutiḥ] |

kṛṣṇādri-karṇikāpuṣpasamāna-dyuti-dhāriṇī || YKT. 126:21 ||

mayūraṅṭha-sacchāyā **śambhu-kaṅṭhasamā** tathā |
[NV. śambhoḥ kaṅṭhanibhā]

vicchādeha[NV. **viṣṇudeha**]-samābhāsā bhṛṅgapakṣasamaprabhā || YKT. 126:22 ||

⁴⁰ navanī หมายถึง เนยสด ไม่เข้ากับบริบท จึงเลือกใช้คำ lavalī แทน

indranīle dhṛte **śuddhe śaurir eṣaḥ prasīdati** |
[NV. sūriḥ prasannaḥ satataṃ bhavet]

āyuḥ kulaṃ yaśo vuddhir lakṣmī śobhā ca varddhate || YKT. 126:23 ||
[NV. āyuś ca mahatīm lakṣmīm ārogyaṃ ca prayacchati]

dhāryyamāṇasya ye dṛṣṭāḥ padmarāgamaṇer guṇāḥ |

dhāraṇād indranīlasya tān evāpnoti mānavaḥ || YKT. 126:24 ||

atha parīkṣā [indranīlasya] |

kācotpalakaravīrasphaṭikādyā iha budhaiḥ savaidūryyāḥ |

kathitā vijātaya ime sadṛśā maṇinendranīlena || YKT. 126-27:25 ||

gurubhāvakaṭhina-bhāvāv eteṣāṃ nityam eva vijñeyau |

kācād yathāvad uttara-vivarddhamānau viśeṣeṇa || YKT. 127:26 ||

indranīlo **yadā**[GP. yathā] kaścid vibhartty ātāmravarṇatām |

rakṣaṇīyau tathā tāmrau karavīrotpalāv ubhau || YKT. 127:27 ||

yāvantañ ca kamed agniṃ **padmarāgaḥ prayogataḥ** |
[GP. padmarāgopayogataḥ]

indranīlamanis tasmāt krameta sumahattaram || YKT. 127:28 ||

tad ākara-samudbhūto mattabhṛṅga-sama-dyutiḥ |

dīpticchāyā-samāviṣṭo bhrāmaro maṇir ucyate || YKT. 127:29 ||

āraktatā sadā tatra tadā **ṭṭibhasaṃjñitāḥ** |
[MM. **ṭṭibha**°]

tasya dhāraṇamātreṇa garbhiṇī strī prasūyate || YKT. 127:30 ||

421234300

atha mūlyam:

yat padmarāgasya mahāguṇasya

mūlyam bhaven **māṣa-samutthitasya** [GP. samunmitasya] |

tad indranīlasya mahāguṇasya

suvarṇasamkhyātulitasya mūlyam || YKT. 127:31 ||

iti śrībhojarājīye yuktikalpatarau indranīla parīkṣā ||

atha marakata parīkṣā

garuḍapurāṇe:

dānavādhipateḥ pittam ādāya bhujagādhipaḥ |

dvidhā kurvann iva vyoma-satvaram vāsukir yayau || YKT. 127:32 ||

sa tadā sva-śīroratna-prabhādīpte nabho 'mbudhau |

rājataḥ sa mahānekaḥ khaṇḍasetur **ivāvabhau**[GP. ivābabhau] || YKT. 127-28:33 ||

tataḥ pakṣa-nipātena saṃharann **api**[GP. iva] rodasī |

garutmān pannagendrasya praharttum upacakrame || YKT. 128:34 ||

sahasaiva mumoca tat phaṇīndraḥ

surasādyuktaturaska[GP. **surasābhyaktaturuṣka**]-pādapāyām |

nalikāvana[GP. ghana]-gandha-vāsītāyām

varamāṇikyagirer upatyakāyām || YKT. 128:35 ||

tasya prapāta samanantarakālam eva

tad **vadvarālayam**[GP. varvarālayam] atītya ramāsamīpe |

sthānam kṣīter upapayonidhitīralekham

421234300

tatpratyayān marakatākaratāñ jagāma || YKT. 128:36 ||

tatraiva kiñcit patatas tu pittād **utpatya**[GP. upetya] jagrāha tato garutmān |

mūrccāparītaḥ sahasaiva ghoṇārandhradvayena pramumoca sarvam || YKT. 128:37 ||

tatrākāthorāśukakaṇṭha-śirīṣapuṣpa-

khadyotapriṣṭha-vara[GP. **nava**]śādvala-śaivalānām |

kahlāra-śaspaka-bhujaṅgabhujañ ca pattra- ;
[BRP. kāṣṇāyāsasya-bhujaṅga°]

prāntatviṣo marakatāḥ śubhadā bhavanti || YKT. 128:38 ||

tad yatra bhogīndrabhujā **vimuktaṃ**[GP. abhiyuktaṃ]

papāta pittaṃ ditijādhipasya |

tasyākarasyātitarāṃ sa deśo

duḥkhopalabhyas ca guṇaiś ca yuktaḥ || YKT. 128:39 ||

tasmin marakatasthāne yat kiñcid upajāyate |

tat sarvvaṃ viṣarogāṇaṃ praśamāya prakīrttyate || YKT. 128:40 ||

sarvamantraśadhiguṇair[GP. gaṇair] yan na śakyaṃ cikitsitum |

mahāhi-damṣṭrāprabhavaṃ viṣaṃ tat tena śāmyati || YKT. 129:41 ||

anyam[GP. anyad] apy ākare yatra yad doṣair upavarjjitam |

jāyate tat pavitrāṇām uttamaṃ parikīrttitam || YKT. 129:42 ||

atyanta-**harid**[GP. harita]-varṇaṃ komalam arccir vibhedajaṭilañ ca |

kāñcanacūrṇenāntaḥ pūrṇam iva lakṣyate yac ca || YKT. 129:43 ||
[ŚKD. **kāñcanacūrṇasyāntaḥpūrṇam**]

yuktaṃ saṃsthānaguṇaiḥ samarāgaṃ gauraveṇa na vihīnam |

savituh karasaṃsparśāt chūrayati sarvāśramaṃ dīptyā || YKT. 129:44 ||

421234300

CU IThesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

hitvā ca haritabhāvaṃ yasyāntarvinihitā bhaved dīptiḥ |

aciraprabhā prabhāhata-navasādvala-sannibhā bhāti || YKT. 129:45 ||
[MM. aciraprabhā-prabhāhata-navasādvala-sannibhā bhāti]

yac ca manasaḥ prasādaṃ vidadhāti **nirīkṣitam**[GP. nirīkṣyam] atimātram |

tan marakataṃ mahāguṇam iti ratna-vidāṃ manovṛttiḥ || YKT. 129:46 ||

yas tu bhāskarasamsparsādd hasta-nyasto mahāmaṇiḥ |

rañjayed ātma-pādais tu mahāmarakataṃ hi tat || YKT. 129:47 ||

caturddhā jātibhedas tu mahāmarakate maṇau |

chāyābhedena vijñeyo caturvarṇasya lakṣaṇaiḥ || YKT. 129:48 ||

atha marakatamaṇeś chāyā |

bhaved aṣṭavidhā chāyā maṇer marakatasya ca[NV. hi] |

barhipuccha[NV. barhipiccha]-samābhāsā cāṣa-pakṣa-samāparā || YKT. 129:49 ||

haritkāca-nibhā cānyā tathā śaivāla-sannibhā |

khadyotapṛṣṭha-saṃkāśā vālakīrasamā **tathā** || YKT. 129:50 ||
[NV. bālakīragarutsamā]

navasādvalasacchāyā śirīṣa-kusumopamā |

evam aṣṭau samākhyātās chāyā marakatāśrayāḥ || YKT. 129:51 ||

chāyābhir yuktam etābhiḥ śreṣṭhaṃ marakataṃ bhavet |

padmarāgagataḥ svaccho jalavindur yathā bhavet |

tathā marakata(c)chāyā śyāmalā haritāmalā || YKT. 129-30:52 ||

atha doṣa-guṇāḥ |

doṣāḥ sapta bhavanty asya guṇāḥ pañcavidhā matāḥ[MM. smṛtāḥ] |

421234300

CD Thesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

asnigdham rūkṣam ity uktam vyādhis **tasya** dhṛte bhavet || YKT. 130:53 ||
[MM. tasmin]

visphoṭaḥ syāt sapīḍake tatra śāstrahatir bhavet |
[MM. visphoṭaḥ syād aṃśapīte dhṛte śastahato bhavet]

sapāṣāṇe bhaved iṣṭanāśo marakate dhṛte || YKT. 130:54 ||

vicchāyam malinam prāhur vāryyate na tu dhāryyate |
[MM. prāyo vyādhis tena prajāyate]

śarkaram karkarāyuktam putraśoka-pradam dhṛtam || YKT. 130:55 ||
[MM. karkaram śarkarāyuktam putraśokabhayapradam]

jaratham kāntihīnan tu daṃṣṭrivahni-bhayāvaham |
[MM. jātharam kāntihīnam syād daṃṣṭribhyo bhayam ādiśet]

kalmāṣavarṇam dhavalam tato mṛtyu-bhayam bhavet |
[MM. **kulmāṣavarṇadhavale** dhṛte °]

iti doṣāḥ samākhyātā varṇyante **'tha mahāguṇāḥ** || YKT. 130:56 ||
[MM. sāmpratam guṇāḥ]

atha guṇāḥ |

nirmmalam kathitam svaccham guru syād gurutāyutam |

snigdham rūkṣavinirmuktam arajaskam areṇukam || YKT. 130:57 ||

surāgam rāgavahulam maṇeḥ pañca guṇā matāḥ |

etair yuktam marakataṃ sarvvapāpabhayāpaham || YKT. 130:58 ||

gajavāji-rathān dattvā viprebhyo vistarādd hime |

tatphalam samavāpnoti śuddhe marakate dhṛte || YKT. 130:59 ||⁴¹

⁴¹ ฉันทบทนี้คล้ายตอนหนึ่งในตำราอศัสมิตะ ความว่า

gajavājirathair dattair viprāṇām viṣuvāyane |
tat puṇyam dhārayed yas tu marakataṃ na saṃśayaḥ || AM. 300 ||

dhanadhānyādi-karaṇe tathā sainya-kriyāvidhau || YKT. 130:60 ||

viṣarogopaśamane karmmasv ātharvvaṇeṣu ca |

śasyate munibhir yasmād ayaṃ marakato maṇiḥ || YKT. 130:61 ||

tathā ca:

svacchatā gurutā kāntiḥ snigdhatvaṃ pittakāraṇam |

harin nirañjakatvañ ca sapta mārakate guṇāḥ || YKT. 131:62 ||

atha kṛtrimākṛtrima-parīkṣā |

kṛtrimatvaṃ sahajatvaṃ dṛśyate sūribhiḥ kvacit |

gharṣayet prastare vyaṅgakācas tasmād vipadyate || YKT. 131:63 ||

lekhayet lauhabhṛṅgeṇa cūrṇenātha vilepayet |

sahajaḥ kāntim āpnoti kṛtrimo malināyate || YKT. 131:64 ||
[MM. kāntim āyāti]

bhallātaḥ putrikā kācas tadvarṇam anuyogataḥ |
[GP. bhallātakī] [GP. varṇasamayogataḥ]
[MM. **bhallātakeḥ pūtikā ca tadvarṇasyānuyāyinaḥ**]

maṇer marakatasyaite lakṣaṇīyā vijātayaḥ || YKT. 131:65 ||

kṣaumeṇa vāsasā **ghṛṣṭā**[GP. mṛṣṭā] dīptiṃ tyajati putrikā[MM. pūtikā] |

lāghavenaiva kācasya śakyā karttuṃ vibhāvanā || YKT. 131:66 ||

atha marakatamūlyam |

tathā ca gāruḍe:

tulayā padmarāgasya yan mūlyam upajāyate |

labhate 'bhyadhikan tasmāt guṇair marakatam **smṛtam** || YKT. 131:67 ||
[GP. yutam]

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

yathā[GP. tathā] ca padmarāgāṇāṃ doṣair mūlyam prahīyate |

tato 'sminn api sā hānir doṣair marakate bhavet || YKT. 131:68 ||
[MM. **tato 'sminn adhikā**]

tathā ca:

guṇapiṇḍasamāyukte haritaśyāmbhāsvare |

mūlyam dvādaśakam proktaṃ jātibhedena sūribhiḥ || YKT. 131:69 ||

yavaikena śataṃ pañca sahasraṃ dvitaye yave |

tribhiś caiva sahasre dve caturbhiś ca caturguṇam || YKT. 131:70 ||

aṣṭānām sukhyaratnānām lakṣaṇāni nirūpya ca |

vakṣyante cānyaratnānām lakṣaṇāni yathākramam || YKT. 132:71 ||

iti śrībhojarājīye yuktikalpatarau marakataparīkṣā

atha puṣparāga parīkṣā |

421234300

patitā yā[GP. patitāyā] himādrau hi[GP. tu] tvacas tasya suradviṣaḥ |
prādur bhavanti tābhyas tu puṣparāgā mahāguṇāḥ || YKT. 132.72 ||

śaṇapuṣpasamaḥ kāntyā svacchabhāvaḥ sucikkaṇaḥ |
putradhanapradah puṇyaḥ puṣparāgamaṇir dhṛtaḥ || YKT. 132.73 ||

daityadhātu-samudbhūtaḥ puṣparāgamaṇir dvidhā |
padmarāgākare kaścit kaścit tārksyopalākare || YKT. 132.74 ||

īṣatpītacchavicchāyā svacchaṃ kāntyā manoharam |
[NV. īṣatpītaṃ pavicchāyaṃ]
[MM. īṣatpītañ ca sacchāyaṃ]
[RJN. īṣat pītaṃ ca vajrābhaṃ]

puṣparāgam iti proktaṃ raṅgasoma-mahībhujā || YKT. 132.75 ||
[MM. puṣparāgaṃ bhavet śuddhaṃ kathitaṃ ratnakovidaiḥ]

brahmādi-jātibhedena tadvijñeyam caturvidham |
chāyā caturvidhā tasya sitā pītā sitāsītā || YKT. 132.76 ||

mūlyam vaidūryyamaṇer iva gaditam hāsya ratnaśāstravidbhiḥ |
[GP. hy asya ratnaśāstravidā]

dhāraṇaphalañ ca tadvat kin tu strīṇāṃ sutaprado bhavati || YKT. 132.77 ||

iti śrībhojarājīye yuktikalpatarau puṣparāgaparīkṣā ||

421234300

atha karketana-maṇi parīkṣā |

tathā ca gāruḍe:

vāyur nakhān daityapater grhītvā

cikṣepa sampadya vaneṣu hr̥ṣṭaḥ |
[GP. **satpadmavaneṣu**]

tataḥ prasūtaṃ pavanopapannaṃ

karketanaṃ pūjyatamaṃ pṛthivyām || YKT. 133:78 ||

varṇena tad rudhirasomamadhuprakāśam

ātāmrāpītadahanojjvalitaṃ vibhāti |

nīlaṃ punaḥ khalu sitaṃ paruṣaṃ vibhinnaṃ

vyādhyādi-doṣa-**haraṇena na** tad vibhāti || YKT. 133:79 ||
[GP. karaṇena] [GP. ca]

snigdḥā viśuddhāḥ samarāgiṇāś ca

āpītavarṇā guravo vicitrāḥ |

trāsavraṇa-vyādhi[GP. vyāla]-vivarjitāś ca

karketanās te paramāḥ pavitrāḥ || YKT. 133:80 ||

patreṇa kāñcanamayena tu veṣṭayitvā

haste gale 'tha dhṛtam etad atiprakāśam |
[GP. taptaṃ yadā hutavahe bhavati prakāśam]

rogapraṇāśanakaraṃ kalināśanaṃ **ca**[GP. tad]

āyuṣkaraṃ kulakaraṃ ca sukhapradaṃ ca || YKT. 133:81 ||

evaṃvidhaṃ vahugunaṃ maṇim āvahanti

karketanaṃ śubham alaṅkṛtaye narā ye |

te pūjitā vahudhanā vahuvāndhavāś ca

nityojjvalā pramuditā api **ye**[GP. te] bhavanti || YKT. 133:82 ||

eke **pinahya**[GP. 'panahya] vikṛtāḥ kula-nīlabhāśaḥ

pramlāna-rāgalulitāḥ kaluṣā virūpāḥ |

tejo 'tidīpti kulapuṣṭi-vihīnavarṇāḥ

[BRP. **tejotipuṣṭikuladīptivihīnavarṇāḥ**]

421234300

CU Theses 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

karketanasya sadṛṣaṃ vapur udvahanti || YKT. 133:83 ||

karketanaṃ yadi parīkṣitavarṇarūpaṃ
 pratyagrabhāsvara-divākara-suprakāśaṃ |
 tasyottamasya maṇiśāstra-**vidā**[GP. -vidāṃ] mahimnā
 tulyan tu mūlyam uditam tulitasya kāryyam || YKT. 133:84 ||

iti śrībhōjarājīye yuktikalpatarau karketanaparīkṣā ||

atha bhīṣmamaṇi parīkṣā |

tathā ca garuḍapurāṇe:

himavaty uttare deśe vīryyaṃ patitaṃ suradviṣas tasya |
 samprāptam uttamānām ākaratām bhīṣmaratnānām || YKT. 134:85 ||

tathā ca:

kaliṅge magadhe caiva malaye ca himālaye |
 bhīṣmaratnasamutpātas tasya lakṣaṇam ucyate || YKT. 134:86 ||
 śuklāḥ śaṅkhābjanibhāḥ śyonākasannibhāḥ prabhāvantaḥ |
 prabhavanti tatas taruṇā vajranibhā bhīṣmapāṣāṇāḥ || YKT. 134:87 ||

himādri-prativaddham śuddham api śraddhayā vidhatte yaḥ |
 [GP. **hemādipratibaddhāḥ**]

bhīṣmamaṇiṃ grīvādiṣu **sasampadam** sarvadā labhate || YKT. 134:88 ||
 [GP. susampadam sa]

421234300

guṇayuktasya tasyaiva dhāraṇān munipuṅgava |

viśāṇi tāni naśyanti sarvvāny eva mahītale || YKT. 134:89 ||

viśamā nā vādhante ye tam araṇyanivāsiṇaḥ **samīpe 'pi** |
[GP. nirīkṣya palāyante yaṃ] [GP. samīpa 'pi]

dvīpivṛkaśarabhakuṅjarasiṃhavyāghrādayo **himsrāḥ**[GP. himstrāḥ] || YKT. 134:90 ||

tasyotkavalitakṛtino bhavanti bhayaṃ na cāpi samupasthitam |
[GP. tasyotkalataṣṭataror bhavati bhayaṃ na cāstīsamupahasanti]

bhīṣmamaṇir guṇayuktaḥ samyak **samprāptāṅgulitritayaḥ** |
[GP. prāptāṅgulīkalatratvaḥ]

pitṛtarpaṇe pitṛṇām tṛptir vahuvārṣikī bhavati || YKT. 134:91 ||

śāmyanty **udbhūtāny** api sarpāṇḍajākhuvṛścikaviśāṇi |
[GP. adbhutāny]

salilāgnivairitaskarabhayāni bhīmāni naśyanti || YKT. 134-35:92 ||

śaivāla- valāhakābhaṃ **paruṣaṃ** pītaprabhaṃ prabhāhīnam |
[GP. śaivāla] [GP. puruṣaṃ]

malinadyutiṃ vivarṇaṃ dūrāt parivarjayet prājñāḥ || YKT. 135:93 ||

mūlyam prakalpyam eṣāṃ vivudhavarair deśakālavijñānāt |

dūre bhūtānām vahu kiñcin nikaṭa-prasūtānām || YKT. 135:94 ||

iti śrībhōjarājīye yuktikalpatarau bhīṣmamaṇiparīkṣā ||

421234300

atha pulakamaṇi parīkṣā |

punyeṣu parvvatavareṣu ca nimnagāsu

sthānāntareṣu ca tathottaradeśagatvāt |

saṁsthāpitās ca nakharā bhujagaiḥ prakāśaṁ

sampūjya dānavapatiṁ prathite pradeśe || YKT. 135:95 ||

dāsārṇavāgadavamekalakālagādau

guṅjāñjanakṣaudramṇālavarnāḥ |

gandharvva-vahni-kadalī-sadṛśāvabhāsāḥ

ete praśastāḥ pulakāḥ prasūtāḥ || YKT. 135:96 ||

śaṅkhābjabhṛṅgārkavicitra-**bhaṅgāḥ**[MM. -varṇāḥ]

śūdrair upetāḥ paramāḥ pavitrāḥ |

[GP. **sūtrair upetāḥ**]

[MM. svacchāḥ pradiṣṭāḥ]

maṅgalyayuktā vahubhakticitrā

vṛddhipradās te pulakā bhavanti || YKT. 135:97 ||

kākaśvarāsabha-sṛgālavṛkogrārūpair

gṛdhraiḥ samāṁsarudhirārdramukhairupetāḥ |

mṛtyupradās **tu**[GP. ca] viduṣā paribarjanīyā

mūlyam palasya kathitañ ca śatāni pañca || YKT. 135-36:98 ||

iti śrībhojarājīye yuktikalpatarau pulakamaṇi-parīkṣā ||

421234300

atha rudhirākhyaparīkṣā |

hutabhug rūpam ādāya dānavasya yathepsitam |

narmmadāyāṃ nicikṣepa kiñcid dhīnādi-**bhūta**[GP. bhūmiṣu] || YKT. 136:99 ||

tatrendragopakalitaṃ śuka-**vaktra**[GP. vakra]-varṇaṃ

saṃsthānataḥ prakāṭapīlusamānamātram |

nānāprakāravihitaṃ rudhirākhyaratnam

uddhṛtya tasya khalu sarvvasamānam eva || YKT. 136:100 ||

madhyendupāṇḍuram atīva viśuddhavarṇaṃ

tac cendranīlasadṛśaṃ paṭalam tule syāt |

saiśvaryya-bhūtya[GP. MM. **bhṛtya**]-jananaṃ kathitaṃ **tad eva**[GP. tadaiva]

pakvañ ca tat kila bhavet suravajravarṇaṃ || YKT. 136:1 ||

iti śrībhōjarājīye yuktikalpatarau rudhirākhyaparīkṣā ||

atha sphaṭika lakṣanam |

tathā ca gāruḍe:

kāvera-vindhya-yavana-cīna-nepāla-bhūmiṣu |

lāṅgalī vyakiran medo dānavasya prayatnataḥ || YKT. 136:2 ||

ākāśaśuddhaṃ tailākhyam utpannaṃ sphaṭikaṃ tataḥ |
[BRP. ākāśatailaśuddhāccham utpannaṃ]

mṛṇālaśaṅkha-dhavalam kiñcid varṇāntarānvitam || YKT. 136:3 ||

na tat tulyaṃ hi ratnānām athavā pāpanāśanam |

saṃskṛtaṃ śilpinā sadyo mūlyam kiñcil labhet **tataḥ**[GP. tadā] || YKT. 137:4 ||

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

tathā ca:

himālaye siṃhale ca **vindhyāṭavīṭate**[NV. vindhye tāpīṭate] tathā |

sphaṭikaṃ jāyate **caiva nānārūpaṃ samaprabham** || YKT. 137:5 ||
[NV. ratnaṃ nānārūpaṃ manoharam]

himādrau candrasaṅkāśaṃ **sphaṭikaṃ tad dvidhā bhavet** |
[NV. svacchaṃ kāntiyutaṃ bhavet]

sūryyakāntāñ ca tatraikaṃ **candrakāntaṃ** tathāparam || YKT. 137:6 ||
[NV. sūryyakānti] [NV. candrakānti]

sūryyāṃśu-sparśamātreṇa vahniṃ vamaṭi **yatkṣaṇāt**[NV. tatṣaṇāt] |

sūryyakāntaṃ tad ākhyātaṃ sphaṭikaṃ **ratna-vedibhiḥ** || YKT. 137:7 ||
[NV. Ykānti] [NV. -kovidaiḥ]

pūrṇendukarasamsparsād amṛtaṃ **sravati**[NV. kṣarati] kṣaṇāt |

candrakāntaṃ tad ākhyātaṃ durlabhaṃ **tat** kalau yuge || YKT. 137:8 ||
[NV. Ykānti] [NV. syāt]

aśokapallavacchāyaṃ dāḍimībījasannibham |

vindhyāṭavīṭate deśe jāyate **mandakāntikam** || YKT. 137:9 ||
[NV. vindhye tāpīṭatodeśe] [NV. Ykāntidam]

siṃhale jāyate kṛṣṇam ākare **gandhanīlake**[NV. nīlagandhike] |

padmarāgabhave sthāne **dvididhaṃ** sphaṭikaṃ bhavet || YKT. 137:10 ||
[NV. MM. vividhaṃ]

atyantanirmmalaṃ svacchaṃ sravatīva jalaṃ śuci |

jyotir jvalanabhāśīṣṭaṃ muktā[MM. mukta]-jyotīrasaṃ dvija || YKT. 137:11 ||

tad eva lohitākāraṃ rājāvarttam udāhṛtam |
[MM. tad eva lohitākāraṃ proktaṃ rājamayaṃ śubham]

ānīlaṃ tat tu pāṣāṇaṃ proktaṃ rājamayaṃ śubham || YKT. 137:12 ||
[MM. ānīlaṃ svarṇayuk yat tu rājāvarttam udāhṛtaṃ]

brahmasūtramayaṃ yat tu proktaṃ vrahmamayaṃ dvija || YKT. 137:13 ||

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

iti śrībhojarājīye yuktikalpatarau sphaṭikaparīkṣā ||

atha ayaskāntalakṣaṇam |

yad dūrād api lauhāni samākṛṣyati vegavat |

ayaskāntam idaṃ jñeyam tad arthaṃ dvividhaṃ vudhaiḥ || YKT. 138:14 ||

uttamaṃ nīlamasṛṇaṃ adhamaṃ kharapiñjaraṃ |

prāyaḥ samudratoyeṣu lakṣyate prastarā iti || YKT. 138:15 ||

iti śrībhojarājīye yuktikalpatarau ayaskāntaparīkṣā ||

marakatamaṇeḥ sthāne miśrasamjñam bhaveta nu |

tasya guṇḍanamātreṇa braṇo rohati tatkṣaṇāt || YKT. 138:16 ||

iti miśrakalakṣaṇam |

atha śaṅkhalakṣaṇam

kṣīrodakūle 'pi saurāṣṭradeśe

tad anyato 'pi prabhavanti śaṅkhāḥ |

421234300

aruṣkavarṇāḥ śāsi-śubhrabhāsaḥ

susūkṣmavaktrā guravo mahāntaḥ || YKT. 138:17 ||

te vāma-dakṣiṇāvartta bhedena dvividhā matāḥ |

dakṣiṇāvarttaśaṅkhas tu kuryyād āyur yaśo dhanam || YKT. 138:18 ||

tenaiva śirasā yas tu śraddhadhānaḥ pratīcchati |

vāri hītvā sa pāpāni puṇyam āpnoti mānavaḥ || YKT. 138:19 ||

vṛttatvaṃ snigdhatā cchannaṃ śaṅkhasyeti guṇatrayam |

āvarttabhaṅgadoṣo hi hema-yogād vinaśyati || YKT. 139:20 ||

vrahmādi-jātibhedena sa punas tu caturvvidhaḥ || YKT. 139:21 ||

tadyathā:

ye snigdha-masṛṇākārā mṛdavo laghavas tathā |

vrahmaṇāḥ prastarā jñeyāḥ sarbbakarmmasu śobhanāḥ || YKT. 139:22 ||

ye dṛḍhāṅgāḥ suguravaḥ tathāṃśāṃśa-vibhāginaḥ |

aśmānaḥ kṣatriyā jñeyāḥ karkaśāṅgās tathaiva ca || YKT. 139:23 ||

mṛdavo guravo ye tu ye sneheneva rakṣitāḥ |

te vaiśyāḥ su(sva)vibhaktāṃśā yujyante sarvvakarmmasu || YKT. 139:24 ||

ye karkarāvṛtāṅgās ca karkarā ye pratiṣṭhatāḥ |

ye 'tyantaguravaḥ snigdhaḥ te sūdrāḥ prastarādhamāḥ || YKT. 139:25 ||

iti proktam aśeṣeṇa samyak pāṣāṇa-lakṣaṇam |

vicāryya matimān kāryye niyoktavyaṃ vicakṣaṇaiḥ || YKT. 139:26 ||

iti śrībhōjarājīye yuktikalpatarau śaṅkharatna parīkṣā ||

(ityalaṅkaraṇa yuktiḥ |)

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

เรื่อง การใช้เครื่องประดับ ใน ยุคทักลปตรุ

มีคำกล่าวถึงวันแห่งการสวมใส่เครื่องประดับว่า

84:39 การสวมเสื้อผ้าและเครื่องประดับกำหนดไว้ในฤกษ์เรวดี อัศวินิ ธนัชฐา รวมถึง ฤกษ์หัสตะซึ่งประกอบไปด้วยดวงดาวห้าดวง ในวันพฤหัสบดี วันศุกร์ และวันพุธ

84:40 นอกจากนี้ การสวมเสื้อผ้าและเครื่องประดับยังกำหนดไว้ในวาระต่าง ๆ ที่มีใช้ การบวงสรวงด้วย กล่าวคือ ในพิธีแต่งงาน ในการถวายสักการะแด่พระราชา และในการแสดงความเคารพแต่เหล่าพราหมณ์

84:41 เครื่องประดับ 8 อย่าง เรียงตามลำดับดังนี้ คือ 1) ศิราภรณ์ 2) มงกุฎ 3) สร้อยคอ 4) ต่างหู 5) พาหุรัต 6) แหวน 7) กำไลข้อมือ และ 8) เข็มขัด

84:42 กฎเกณฑ์ข้อมมงสู่อัญมณีสำคัญที่อยู่ในบรรดาเครื่องประดับทั้งแปดอย่างนี้ ทับข้อมทำให้ประสพชัยชนะ เพชรข้อมทำให้ได้ปศุสัตว์มาครอบครอง

84:43 ไข่มุก ไพฑูรย์ ไพลิน และมรกต ตามลำดับ ข้อมอำนาจทรัพย์สมบัติทั้งปวงแก่ผู้คนที่เกิด ในทศของพระเคราะห์ทั้งหลาย มีพระอาทิตย์เป็นต้น

84:44 การเรียงร้อยอัญมณีทั้งหมดนี้แม้เข้ากับทองคำย่อมมีความเหมาะสม การวินิจฉัย จะมีในเครื่องประดับทั้งหลายที่สำคัญเท่านั้น การวินิจฉัยในเครื่องประดับที่ไม่สำคัญจะไม่มี

84:45 พระศุกร์กล่าวว่า โดยทั่วไปเครื่องประดับสำคัญของศิระษะนั้นข้อมมีชื่อเรียก เนื่องจาก เป็นส่วนสำคัญของศิระษะ

84:46 อัญมณีทั้งหลายที่ใสสะอาดข้อมอำนาจความสุข อัญมณีทั้งหลายที่ประกอบด้วยตำหนิ ข้อมก่อให้เกิดความทุกข์ ต่อจากนี้ไป ข้าพเจ้าจะกล่าวเรื่องลักษณะต่าง ๆ ของอัญมณีทั้งหลาย ตามลำดับ

จบเรื่อง กฎเกณฑ์การใช้เครื่องประดับ

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ต่อไปนี้เป็นเรื่อง ลักษณะของเพชร

ครุฑปูราณระบว่า

85:47 ข้าพเจ้าจักกล่าวเรื่องการตรวจสอบอัญมณี มีสุรตนหนึ่งนามว่า วละ เป็นผู้มียศชณะเหนือเทวดาทังปวงมีพระอินทร์เป็นต้น ไม่มีผู้ใดปราบได้

85:48 วลาสุรถูกเหล่าเทวดาทำกลวงอันแยบยลให้ยอมอุทิศตนเป็นสัตว์บูชาญเพื่อที่จะเกื้อกูลชาวโลก เพราะปรารถนาที่จะทำประโยชน์ให้แก่ทวยเทพ

85:49 เนื่องจากเขาผู้มีจิตอันบริสุทธิ์กระทำพิธีกรรมอันบริสุทธิ์ อวัยวะทุกส่วนในร่างกายของเขาจึงกลายเป็นเชื้อกำเนิดอัญมณี

85:50 ครั้งนั้นเกิดการแย่งชิงเชื้อกำเนิดอัญมณีครั้งมหิหารในหมู่ทวยเทพ ยักษ์ นักสิทธิ์ และนาค

85:51 จากนั้น ทวยเทพ ยักษ์ นักสิทธิ์ และนาค ขึ้นวิมานเหาะไปในอากาศโดยเร็ว เมล็ดพันธุ์กำเนิดอัญมณีได้ตกเรียรายตามที่ต่าง ๆ

จบเรื่อง(อัญมณี)จำนวนมากในเบื้องต้น

ต่อไปเป็นการนับอัญมณี

ข้อความต่อไปนี้อยู่ในวิชณูธรรมไตรปิฎก

85:52-86:56 ขอเดชะ ท่านภารควราม อัญมณีทั้งหลายที่เป็นมงคล ได้แก่ เพชร, มรกต, ทับทิม, ไช่มุก, อินทนิล(ไพฑลิน), มหานิล(ไพฑลินสีเข้ม), ไพฑูรย์, คันธศัสยกะ [VDP. สัสยกะ], อัญมณีที่มีผลึก ชื่อ จันทรกานต์ และ สุรยกานต์, ปุลงกะ, กรรเกตตะ(หรือ กรรเกตตะ), บุษราคัม, โขยติระสะ, แก้วพลี, ราชวรระตะ, ราชมยะ, เสาคันธิกะ, คัญชะ, หอยสังข์, พรหมมยะ, เพทาย, รุธิระ, ภัลลาดกะ, ฐลิมรกตะ, ตุดถกะ, สีสะ, ปิลู, ประพาฬ, คิริวัชระ, แก้วมณีจากพญานาค, วัชรมณี, ฐิฎิกะ, ตาปัจฉะ, ภารามระ และ(แก้ว)อุตปละ

86:57 พระเจ้าแผ่นดินควรสวมใส่อัญมณีทั้งหมดนี้ซึ่งนำไปขึ้นเรือนทองคำแล้ว เพื่อที่จะมีชัยชนะปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีทรัพย์สินมั่งคั่ง

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

เรื่อง ทับทิม

86:58 อนึ่ง ที่สิ่งหลมีทับทิมสีแดง ชื่อว่า “ปัทมราคะ” คุณภาพเลิศที่สุดหาที่เปรียบมิได้
ทับทิมซึ่งพบที่กาลปุระมีสีเหลือง ชื่อว่า “กुरुวณทะ” [MM. กुरुวณทะ]

86:59 ที่ดินแดนของแคว้นอันธระมีทับทิมซึ่งมีสีดั่งดอกอโศก ชื่อว่า “เสาคันธกะ” ส่วนที่แคว้น
ตุมปุระ มีทับทิมสีน้ำเงิน ชื่อว่า “นิลคันธิ”

86:60 ควรทราบว่ ทับทิมย่อมแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องที่ ทับทิมคุณภาพดีที่สุดอยู่ที่สิงหล
(เกาะลังกา) ทับทิมคุณภาพด้อยอยู่ที่ตุมปุระ ส่วนทับทิมคุณภาพปานกลางอยู่ที่ดินแดนตอนกลาง
(ในที่นี้คงหมายถึง แคว้นอันธระและเมืองกาลปุระ)

และ

87:61 ทับทิมทั้งหลายมีหลากสีสวยงามเทียบได้กับดอกแข่ง เมล็ดมะกล่ำตาหนู แผลงอินจี
ดอกชบา และเลือดกระต่าย ทับทิมบางชนิดมีสีเหมือนเมล็ดทับทิมซึ่งมีรัศมีสว่าง บางชนิด
มีสีเจิดจ้าเหมือนดอกทองกวาว

87:62 นอกจากนี้ยังมีทับทิมสีดั่งเสน สีดั่งบัวหลวงสีแดงและสีขาว[MM. บัวหลวงสีแดง]
สีดั่งหญ้าฝรั่ง รวมถึงสีดั่งน้ำครั่ง

สีแดงโดดเด่นตรงใจกลางเม็ดอันเป็นลักษณะเฉพาะของทับทิม ย่อมปรากฏเด่นชัดด้วยแสง
ของเม็ดทับทิมเอง ไม่ว่าในกรณีทับทิมสีแดงเข้มหรือสีแดงอ่อน

87:63 ทับทิมที่มีกำเนิดจากแก้วผลึก (ทับทิมสฟฐิกะ) สมบูรณ์พร้อมด้วยคุณสมบัติ
เมื่อได้รับมวลรัศมีของดวงอาทิตย์ที่กระจายจ้จากที่ไกลประสานกับรัศมีจากภายในแล้ว
จะทอประกายแสงสีแดงออกไปรอบด้าน

87:64 ทับทิมบางชนิดมีสีผสมกันระหว่างสีแดงเจิดจ้ากับสีเข้มขาวเสมือนหนึ่งดอกคำฝอย,
สีดั่งพัสดราภรณ์สีแดงสด นอกจากนี้ยังมีทับทิมสีดั่งดอกกรักชน [MM. ดอกโคกชุกร]
สีดั่งดอกมะเขือเปราะ และสีดั่งซาดก้ออัน

87:65 ทับทิมบางชนิดมีสีอย่างตานกจโกระ ตานกกาเหว่าตัวผู้ และตานกกระเรียน
ทับทิมชนิดอื่นมีสีเหมือนด้านในของดอกบัวสายสีแดงที่ยังไม่บานเต็มที่

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

87-88:66 โดยทั่ว ๆ ไป ทับทิมที่เกิดจากแร่กำมะถัน (ทับทิมเสาคันธิกะ) ซึ่งมีสีแดงมดั่งบัวขาบ ย่อมมีคุณสมบัติ คือ พลัง ความแข็ง และน้ำหนัก เหมือนทับทิมที่เกิดจากแก้วผลึก

88:67 ทับทิมที่เกิดจากโลหะปรอท (ทับทิมกुरुวินทะ) มีสีแดงอ่อนเหมือนทับทิมที่เกิดจาก แก้วผลึก แต่ภายในดวงไม่มีรัศมีแพรวพราวและไม่มดงามเท่าทับทิมที่เกิดจากแก้วผลึก

88:68 เฉพาะทับทิมกुरुวินทะที่เกิด ณ ริมฝั่งแม่น้ำราวณคองคาเท่านั้นมีสีแดงเข้มดั่งดอกบัวหลวง และมีรัศมีเด่นชัดในตัวเอง

88:69 นอกจากนี้ ทับทิมซึ่งเกิดที่แคว้นอันธระ (เสาคันธิกะ) ซึ่งมีสีแดงเหมือนทับทิมกुरुวินทะ ที่ริมฝั่งแม่น้ำราวณคองคาย่อมมีราคาต่ำ

88:70 กล่าวกันว่าทับทิมสพฏิกะที่พบ ณ แคว้นตุมพुरु แม้มีสีใกล้เคียงกัน (กับทับทิมสพฏิกะ ณ แม่น้ำราวณคองคา) แต่ก็มีราคาต่ำเช่นเดียวกัน

และ

88:71 ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงทับทิม 4 ชนิด เรียงตามลำดับชาติกำเนิด ได้แก่ ทับทิมพราหมณชาติ กษัตริยชาติ ไวศยชาติ และศูทรชาติ

88:72 ทับทิมพราหมณชาติมีสีแดงอมขาว ทับทิมกษัตริยชาติสีแดงเข้ม ทับทิมไวศยชาติสีแดงอมเหลือง ทับทิมศูทรชาติสีแดงอมน้ำเงิน

88:73 ทับทิมพราหมณชาติมีชื่อว่า ปัทมราคะ
 ทับทิมกษัตริยชาติมีชื่อว่า กुरुวินทะ
 ทับทิมไวศยชาติมีชื่อว่า เสาคันธิกะ
 ทับทิมศูทรชาติมีชื่อว่า มางสขัณทะ

88:74 กล่าวกันว่า ปัทมราคะ ซึ่งเป็นทับทิมพราหมณชาติ มีสีแตกต่างกันดั่งนี้คือ จำพวกหนึ่งสีแดงดั่งบัวหลวง จำพวกหนึ่งสีแดงดั่งสารสกดจากเปลือกสีเสียดและถ่านไฟ

88:75 กुरुวินทะ ซึ่งเป็นทับทิมกษัตริยชาติมีสีแดงดั่งเมล็ดมะกล่ำตาหนู ตะกั่วแดง ดอกช่อ ผลส้ม และดอกทับทิม

421234300

89:76 เสาคันธิกะ ซึ่งเป็นทับทิมไวศยชาติ มีสีแดงแกมเหลืองอ่อนเปรียบดั่งขาค ดอกโกศก
ดอกชบา และน้ำครั่ง

89:77 ส่วนนางสขัณฑะ หรือ ทับทิมศุทธชาติ มีสีแดงดั่งขื่นเนื้อ มีลักษณะเด่น คือ
สีแดงอ่อน ปราศจากความแวววาว ทว่ามีผิวเรียบ ทับทิมชนิดนี้สามารถขจัดสิ่งอัปมงคลได้
มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งคือ นิลคันธ

เรื่อง ลักษณะโทษ

89:78-79 มุนีผู้ประเสริฐได้อธิบายลักษณะโทษของทับทิม 8 ประการ ได้แก่

1) ทวิจฉายะ (lit. lit. มีสองสี)	2) ทวิรูปะ (lit. lit. มีสองส่วน)
3) สัมภะตะ (lit. แยกออกจากกัน)	4) กรรรกะ (lit. มีเม็ดกรวด)
5) อโศภณะ (lit. ไม่งดงาม)	6) โกกิละ (lit. นกกาเหว่า)
7) ชละ (lit. น้ำ)	8) ฐุมระ (lit. ควัน)

นอกจากนี้ยังอธิบายลักษณะคุณ 4 ประการ และลักษณะสี 16 ประการ

ส่วนเรื่องสี ควรทราบว่าได้กล่าวมาแล้วก่อนหน้านี

89:80 ทับทิมที่มีสองสีในเม็ดเดียวกัน เรียกว่า “ทวิจฉายะ” ก่อให้เกิดความสูญเสียญาติพี่น้อง
ทับทิมที่มีสองส่วนติดกัน เรียกว่า “ทวิรูปะ” ก่อให้เกิดความพ่ายแพ้

89:81 ทับทิมที่แยกออกจากกัน เรียกว่า “ภะตะ” จะทำให้ผู้สวมเสียชีวิตด้วยศัสตราวุธ
ทับทิมที่เจอเม็ดกรวด เรียกว่า “กรรรกะ” ก่อให้เกิดความสูญเสียปศุสัตว์และญาติพี่น้อง

89:82 ส่วนทับทิมที่ดูประหนึ่งเปื้อนคราบน้ำมัน เรียกว่า “ลัมพนิปฏฐะ” ผู้เชี่ยวชาญอัญมณีระบุว่า
ทับทิมชนิดนี้ไม่งาม (หรือ เป็นอัปมงคล) ทั้งยังก่อให้เกิดทุกข์แสนสาหัส

89:83 ทับทิมที่มีสีเหมือนหยดน้ำผึ้ง เรียกว่า “โกกิละ” ทับทิมที่ประกอบด้วยลักษณะโทษเช่นนี้
จะบั่นทอนอายุ ชัดขวางโชคลาภ และทำให้เสื่อมเสียเกียรติยศ จึงไม่ควรสวมใส่

89:84 ทับทิมที่ปราศจากความเข้มของสี เรียกว่า “ชละ” [NV. MM. ชละ] ก่อให้เกิดความสูญเสีย
ทรัพย์สินและธัญญาหาร ทับทิมที่มีสีดั่งควันไฟ ชื่อ “ฐุมระ” นำมาซึ่งภัยจากอสถินบาต

421234300

และ

90:85 ทับทิมที่มีสีสองสีในเม็ดเดียวกันจะก่อให้เกิดอาการบาดเจ็บ ทับทิมที่มีสองส่วนติดกัน
ย่อมก่อให้เกิดความพ่ายแพ้

90:86-88 ทับทิมที่มีรอยแตกจะก่อให้เกิดความตายในศึกสงคราม

ทับทิมที่มีเม็ดกรวดจะทำให้สูญเสียทรัพย์สิน

ทับทิมที่ดูประหนึ่งเป็นนคราบน้ำนมบริเวณโพรง(ที่อยู่ในเนื้อ)⁴² ผู้เชี่ยวชาญอัญมณี
ระบุว่าจะก่อให้เกิดความทุกข์ พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายไม่ควรมิไว้ครอบครอง

ทับทิมที่มีสีดั่งหยดน้ำผึ้งซึ่งเรียกว่า โกกิละ จะก่อให้เกิดความแตกแยกรุนแรง
ไม่ควรสวมใส่เลยไม่ว่าในกรณีใดก็ตาม

ลักษณะคุณ

90:89 ลักษณะทุกประการที่เป็นคุณสำหรับทับทิม ได้แก่ 1) น้ำหนักมาก 2) ความเรียบมัน
3) ความใสสะอาด 4) สีแดงกำ หรือ 1) สีโดดเด่น 2) น้ำหนักมาก 3) ความเรียบมัน
4) ความใส 5) ความมีรัศมีเจิดจรัส 6) ขนาดใหญ่

ผลของการสวมใส่

90:90 อัญมณีทั้งหลายที่มีก้อนหินเจือปน มีรู มีมลทินหรือคราบสกปรก รัศมีหายไป
แข่งกระด้าง สีซีด อัญมณีเหล่านี้ย่อมไม่มีคุณสมบัติตามกำเนิดที่นิยมโดยทั่วกัน

90:91 ใครก็ตามที่สวมอัญมณีซึ่งตำหนักถูกขจัดไปด้วยกรรมวิธีต่าง ๆ โดยไม่รู้ ผู้นั้นย่อมประสบ
เคราะห์กรรมต่าง ๆ เช่น ความทุกข์ของญาติพี่น้อง ความสูญเสียญาติพี่น้องและทรัพย์สินสมบัติ

91:92 แน่นอนว่า ความวิบัติใด ๆ ก็ตาม ย่อมไม่บังเกิดกับผู้ครอบครองทับทิมที่มีคุณสมบัติดีเลิศ
แม้เขาจะสร้างที่พักอยู่ในท่ามกลางศัตรู และประพฤติตนนอกถิ่นนอกทางเพราะความประมาทก็ตาม

⁴² อ้างอิงคำแปลศัพท์ *putake* จากฉบับแปล *Rasajalanidhi* ดังนี้คือ “in a cavity in its body”
(Mookerjee, 1984: 204)

- 91:93 คนเครื่องศาสนาผู้ใดสวมทับทิมสีแดงงามซึ่งมีคุณสมบัติโดดเด่นครบถ้วน สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นบ่อเกิดของความโชคร้าย และภัยพิบัติทางธรรมชาติย่อมไม่มาคุกคามเขาผู้นั้น
- 91:94 ทับทิมใดที่เปล่งรัศมีสีแดงเพราะได้สัมผัสกับรัศมีของรุ่งอรุณ และยังทำให้อาศรมสว่างไสวขึ้นมา ทับทิมนั้นถือว่ามีคุณสมบัติดีเยี่ยม
- 91:95 ทับทิมที่เมื่อจุ่มในน้ำนมร้อยหน่าแล้วมีสีแดงเข้มขึ้นทั่วทั้งเม็ด หรือสามารถเปล่งรัศมีสีแดงได้ ทับทิมนั้นย่อมมีคุณสมบัติดีเลิศ
- 91:96 ทับทิมที่สูงค่าเมื่อวางไว้ในสถานที่ที่มีเมฆ นำหาวดกแล้วสามารถเปล่งแสงได้คล้ายดวงอาทิตย์ ทับทิมนั้นถือว่าเป็นทับทิมที่ดีที่สุด
- 91:97 ทับทิมที่วางไว้ในฝักบัวแล้วเปล่งแสงออกมาได้โดยฉับพลัน ทับทิมชนิดนี้มีค่ายิ่งนัก เป็นทับทิมที่หายากแม้ในหมู่ทวยเทพ
- 91:98 ทับทิมสีประเภทที่ข้าพเจ้าแสดงไว้ตามลำดับดังกล่าวนี้เป็นทับทิมที่มีคุณสมบัติสามารถระงับโชคร้ายทั้งปวง และอำนวยสวัสดิภาพทุกประการ
- 91:99 ทับทิมที่เรื่องโรจน์ดังแสงเพลิง มองเห็นได้แต่ไกล เรียกว่า “วิสกานติ” (lit. ความงามแห่งวงศ์ตระกูล) เป็นทับทิมที่อำนวยสวัสดิภาพได้ทุกประการ
- 91:100 ทับทิมใดที่ทั่วทั้งเม็ดเป็นสีแดง 91:1 ทับทิมเหล่าใดที่สามารถย้อมสีน้ำคราม น้ำนม หรือน้ำธรรมดา ได้ประมาณ 200 หน ทับทิมเหล่านั้นถือว่ามีค่าสูงส่งเช่นเดียวกับที่กล่าวมาก่อนหน้านี้ ย่อมอำนวยความผาสุก ความมั่งคั่ง และความสำเร็จ
- 92:2 ทับทิมซึ่งมีคุณสมบัติดีเยี่ยมดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น หากเม็ดมีขนาดเท่าเมล็ดมะกล่ำตาหนู จะชั่งน้ำหนักได้เท่ากับ 10, 7 หรือ 3 คุณุชา
- 92:3 ทับทิมซึ่งมีคุณสมบัติดีเยี่ยมดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น หากเม็ดมีขนาดเท่าผลหูกวาง หรือผลเล็บเหยี่ยว จะมีน้ำหนักเป็น 12, 8 หรือ 4 คุณุชา
- 92:4 ทับทิมที่มีขนาดเท่าผลพุทราจะมีน้ำหนักเป็น 33, 10 หรือ 8 มาชกะ

ส่วนทับทิมที่มีขนาดเท่าผลมะขามป้อมจะมีน้ำหนักเป็น 30, 20 หรือ 16 มาชกะ

92:5 ทับทิมที่มีขนาดเท่าเมล็ดธัญพืชจะมีน้ำหนักเป็น 3, 2 หรือ 1 มาชกะ

ส่วนทับทิมที่มีขนาดเท่าผลหมากสงจะมีน้ำหนักเป็น 4, 3, 2 หรือ 1 โดละ

92:6 ทับทิมที่มีขนาดเท่าผลตำลึงจะมีน้ำหนักเป็น 8, 6 หรือ 10 โดละ ทับทิมที่มีขนาดใหญ่นี้ไม่สามารถชั่งน้ำหนักได้

92:7 หากบุคคลใดมีบุญได้ครอบครองทับทิมขนาดใหญ่อันประเสริฐค่ามิได้ บุคคลนั้นย่อมบรรลुความสำเร็จในสิ่งที่ตนปรารถนา

ทับทิมบางชนิดที่งามเกินเป็นทับทิมเลียนแบบทับทิมแท้

92:8 แน่แน่นอนว่าทับทิมที่งามเกิน ทำเลียนแบบทับทิมแท้ 5 ชนิด เป็นทับทิมต่างถิ่น

ผู้รู้พึงกำหนดราคาด้วยความรอบคอบ

92:9 ทับทิมเลียนแบบปีทมราคา (ปีทมราคา) ได้แก่ ทับทิมที่มาจากเมืองโกกงกะ[sic. เมืองกลสะ หรือ เมืองกลสะ] เกาะสิงหล แคว้นตุมพुरु แคว้นมุกตมาลียะ และแคว้นศรีปรรณี

92:10 ปีทมราคาจากที่ต่าง ๆ มีลักษณะตามธรรมชาติดังนี้ ปีทมราคาจากเมืองกลสะมีส่วนผสม

ของผงเกลบ ปีทมราคาจากแคว้นตุมพुरुมีสีแดงอ่อน ปีทมราคาจากเกาะสิงหลมีสีดำ

ปีทมราคาจากแคว้นมุกตมาลียะมีสีเหมือนทองฟ้า

92:11 ปีทมราคาจากแคว้นศรีปรรณีไม่มีรัศมี

ที่กล่าวมานี้คือการแยกแยะด้วยจุดสังเกตลักษณะของทับทิมต่างถิ่น

และ

93:12-13 จุดสังเกตปีทมราคาต่างถิ่นโดยทั่วไป ประกอบด้วย

- 1) มีรอยเปื้อนคราบน้ำมัน 2) เนื้อนิ่ม 3) น้ำหนักน้อย 4) มีสีดำผุดขึ้น หรือภายในดวงมีผงคล้ายเกลบ
- 5) ทับทิมที่โซลมน้ำมันแล้วไม่มีแสง หรือเมื่อใช้ค้อนแล้วหมดรัศมี
- 6) ทับทิมที่เมื่อกดยอดด้วยนิ้วสองนิ้วแล้วจะมีสีดำตรงด้านข้าง

93:14 เมื่อทดสอบทับทิมตามวิธีการที่ได้กล่าวมาแล้ว ทับทิมที่มีคุณสมบัติทุกประการสูงเกินไป ไม่ว่าจะเป็นคุณสมบัติด้านรูปทรง ขนาดกำเนิด หรือน้ำหนัก ย่อมไม่ใช่ทับทิมชนิดเดียวกัน

421234300

CD Theses 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

93:15 เมื่อได้ครอบครองอัญมณี และทราบว่าเป็นอัญมณีที่เกิดในเหมืองต่าง ๆ แล้ว ผู้รู้พึงสังเกตอัญมณีจากลักษณะคุณตามกำเนิด

93:16-17 หากยังไม่แน่ใจให้นำไปถูที่หินทดสอบความแข็ง (whetstone) หรือถูกับทับทิมด้วยกันเองซึ่งเป็นทับทิมแท้ หากทับทิมใดขัดถูแล้วมีความงามสุดประมาณ ไม่สูญเสียน้ำหนัก พึงรู้ว่าทับทิมนั้นเป็นทับทิมตามกำเนิดที่แท้จริง ส่วนทับทิมอื่น ๆ ที่มีลักษณะตรงกันข้ามเป็นทับทิมต่างถิ่น

93:18 เพชรและทับทิมกुरुวินทะนั้นที่สามารถทำให้ทับทิมและไพลินเป็นรอยขีดข่วนได้ อัญมณีอื่น ๆ ไม่สามารถทำได้

93:19 อัญมณีแท้ทุกชนิดและอัญมณีต่างถิ่นย่อมมีแสงรัศมีไม่เท่าเทียมกันเลย อย่างไรก็ตาม เพื่อให้สามารถจำแนกความแตกต่างของอัญมณีได้ จึงมีการบัญญัติลักษณะของความแตกต่างที่เด่นชัดที่สุดในอัญมณีไว้แล้ว

94:20 อัญมณีต่างถิ่นที่ไม่มีคุณสมบัติ หากฝังร่วมกับอัญมณีที่มีคุณสมบัติดีเลิศก็ไม่ควรนำมาสวม ผู้รู้ไม่ควรสวมอัญมณีต่างถิ่นเลย แม้จะมีแก้วเกาสตุกะฝังร่วมด้วยก็ตาม

94:21 เมื่อมาพบกัน จันฑาลแม้เพียงคนเดียวย่อมทำร้ายทวิชาติทั้งหลายได้อย่างง่ายดายฉับไฉน อัญมณีต่างชนิดกันก็ย่อมสามารถทำลายบรรดาอัญมณีที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติมากมายได้ฉับนั้น

เรื่อง ราคาของอัญมณี เริ่มจากเพชร

94:22 เมื่อหันหน้าไปหาพระอาทิตย์แรกขึ้น (หันหน้าไปทางทิศตะวันออก) แล้ว ให้นำอัญมณีมาส่องกระจก แล้วกำหนดสัดส่วนของความงามจากความแตกต่างของรัศมีที่หน้ากระจกนั้น

94:23 ราคาของเพชรที่ผ่านการชั่งน้ำหนักแล้วพึงกำหนดด้วย(จำนวน)ตันชูละ (lit. เมล็ดข้าว หรือ เมล็ดข้าวสาร) ส่วนราคาของทับทิมปัทมราคลักษณะดีและผ่านการชั่งน้ำหนักแล้วพึงกำหนดด้วย(จำนวน)มาษกะ (lit. ถั่วเขียวเมล็ดดำ)

94:24 ราคาทับทิมปัทมราคที่มีคุณสมบัติดีกำหนดไว้เท่าไร ราคาทับทิมกुरुวินทะที่ปราศจากโทษย่อมคิดตามนั้น

- 94:25 ราคาทับทิมกุรุวินทที่มีคุณสมบัติที่กำหนดไว้เท่าไร ราคาทับทิมเสาคันธิกะจะลดลง 1 ใน 4 ของราคาทับทิมกุรุวินท
- 95:26 ราคาทับทิมแพศยชาติ (หมายถึง เสาคันธิกะ) กำหนดไว้เท่าไร ราคาทับทิมศุทธชาติ (หมายถึง มางสะขันฑะ หรือ นิลคันธิ) จะลดลง 1 ใน 4 ของราคาทับทิมเสาคันธิกะ
- 95:27 ทับทิมปัทมราคาสีดั่งน้ำครึ่ง น้ำหนัก 1 ปณะ พึ่งมีราคา 30,000 กรรชาปณะ
- 95:28 ทับทิมสีดั่งแมลงอินจี น้ำหนัก 3 กรรชะ พึ่งกำหนดราคาเป็น 22,000 กรรชาปณะ
- 95:29 ทับทิมสีดั่งดอกชบา น้ำหนักลดลง 1 กรรชะ (หมายถึง น้ำหนัก 2 กรรชะ) พึ่งมีราคา 14,000 กรรชาปณะ
- 95:30 ทับทิมสีดั่งตะวันแรกขึ้น น้ำหนักได้ 1 กรรชะ กำหนดให้มีราคา 6,000 กรรชาปณะ
- 95:31 ทับทิมสีดั่งดอกทับทิม น้ำหนัก 1/2 กรรชะ กำหนดให้มีราคา 2,000 กรรชาปณะ
- 95:32 ทับทิมสีดั่งกลีบบัวหลวง น้ำหนัก 4 มาษกะ พึ่งคิดราคาเป็น 500 กรรชาปณะ
- 95:33 ทับทิมที่เทียบพร้อมด้วยลักษณะให้คุณครบทุกประการ น้ำหนัก 2 มาษกะ ผู้เชี่ยวชาญด้านอัญมณีพึ่งคิดราคาเป็น 200 กรรชาปณะ
- 95:34 ทับทิมปัทมราคาคุณสมบัติดี น้ำหนัก 1 มาษกะ ผู้เชี่ยวชาญด้านอัญมณีระบุว่า มีราคา 100 กรรชาปณะ
- 95:35 ส่วนทับทิมปัทมราคที่มีมาตรฐาน (อาจหมายถึง ขนาดหรือน้ำหนัก) ไม่ด้อยไปกว่านี้มีคุณสมบัติดีกว่ามาตรฐาน ควรกำหนดราคาเป็น 2 สุวรรณะ
- 95:36a มูลค่าที่เรียกว่า 1 กรรชาปณะ มีค่าเทียบเท่า 2 ปุราณะ
- 95:36b-37 ทับทิมอื่น ๆ ซึ่งมีสีดั่งน้ำดอกคำฝอยและน้ำยาจากต้นจิตรลดา (ส. มัญชิษฐะ) รวมทั้งเกิดจากแก้วผลึก เรียกว่า “กาชายะ” นอกจากนี้ พึ่งกำหนดลักษณะคุณและลักษณะโทษของทับทิมกาชายะเหมือนทับทิมปัทมราค
- 96:38 พึ่งทราบราคาต่ำจะให้ผลน้อยในการสวมใส่
ทับทิมทั้งสี่กล่าวกันว่าประกอบด้วย พรหมณชาติ กษัตริยชาติ ไวศยชาติ และศุทธชาติ

421234300

96:39 พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายควรสวมใส่ทับทิมตามวาระทั้งสี่เพื่อเป็นเหตุแห่งทรัพย์สมบัติ การสวมใส่ทับทิมที่แตกต่างไปจากนี้จะเป็นที่อาศัยแห่งอันตรายจากโรคภัยไข้เจ็บและความเศร้าโศก

จบเรื่องการตรวจสอบทับทิม ใน ยุคติกัลปตรุ ของ พระเจ้าโกลิอัส.

เรื่อง การตรวจสอบเพชร

ข้อความในครุฑปุราณะ

96:40 ดินแดนที่เพชรแพร่กระจายอยู่นั้นมีแปดแห่ง ได้แก่ ดินแดนแถบเทือกเขาหิมาลัย แคว้นมัตสยะ แคว้นสุราชฎร์ แคว้นปุณฑระ แคว้นกลิงคะ แคว้นโกศล แคว้นเสาวีระ และบริเวณ ชายฝั่งแม่น้ำเวณวา

96:41 มีการบันทึกไว้ว่า เพชรที่เกิดแถบภูเขาหิมาลัยมีสีแดงเรื่อ เพชรบริเวณชายฝั่งแม่น้ำ เวณวามีสีขาวนวลตั้งแสงจันทร์ เพชรแถบแคว้นเสาวีระมีสีขาวดั่งบัวขาวและเมฆ เพชรที่เกิดแถบ แคว้นสุราชฎร์มีสีดั่งทองแดง เพชรที่เกิดแถบแคว้นกลิงคะมีสีงามสุกปลั่งเหมือนทองคำ เพชรที่เกิด แถบแคว้นโกศลมีสีเหลืองจ้ำ เพชรที่เกิดแถบแคว้นปุณฑระมีสีดำ และเพชรในดินแดนแถบแคว้น มาตสยะมีสีเหลืองอ่อน

96:42-43 แหล่งกำเนิดเพชรในแต่ละยุค

กฤตายุค อยู่ที่ แคว้นกลิงค์ และ แคว้นโกศล

ไตรตายุค อยู่ที่ ภูเขาหิมาลัย และ ภูเขามาตสยะ

ทวาบรยุค อยู่ที่ แคว้นปุณฑระ และ แคว้นสุราชฎร์

กลียุค อยู่ที่ เมืองไวราคะ และแคว้นเสาวีระ

96:44 ธาตุทั้งห้าประกอบด้วย ดิน น้ำ อากาศ ไฟ และลม โดยทั่วไปแล้วเพชรที่มีธาตุแต่ละ อย่างเป็นส่วนประกอบถือเป็นเพชรที่ทรงพลัง

[MM. ตุก่อนท่านพราหมณ์ ผู้เชี่ยวชาญศาสตร์แห่งอัญมณีกล่าวว่า เพชรเกิดขึ้นจากธาตุ ห้าอย่าง ประกอบด้วย ดิน น้ำ อากาศ ไฟ และลม]

96:45 ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่า เพชรธาตุดินเป็นเพชรที่มีอานุภาพยิ่งใหญ่ มีเหลี่ยมคม งามมาก ต่อไปคือเพชรธาตุน้ำ ลักษณะเรียบมัน เนื้ออ่อน (สี) เข้ม และใส

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

97:46 เพชรธาตุอากาศมีลักษณะสะอาดหมดจด มีแสงสุกใส และมุ่มเพชรแหลมคม ส่วนเพชรธาตุไฟมีเหลี่ยมคมมาก มีรัศมีเจิดจรัส และใส

97:47a เพชรธาตุลมมีน้ำหนักเบา เหลี่ยมคม ผิวสัมผัสหยาบกระด้าง

97:47b-48 วรรณะทั้งสี่ได้แก่ พรหมณ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร สีประจำวรรณะทั้งสี่ได้แก่ สีขาว สีแดง สีเหลือง และสีดำ ตามลำดับ สีขาวคือเพชรพรหมณชาติ สีแดงคือเพชรกษัตริย์ชาติ สีเหลืองคือเพชรไวยศชาติ และสีดำคือเพชรศูทรชาติ

ข้อความในครุฑปุราณะ:

97:49 เพชรพรหมณชาติมีสีขาวสะอาดบริสุทธิ์ตั้งเปลือกหอยสังข์ ดอกบัวขาว และแก้วพลีก เพชรกษัตริย์ชาติสีน้ำตาลแดงสุกใสอย่างตากระต่าย เพชรไวยศชาติสีคล้ายใบตองอ่อน เพชรศูทรชาติสีสว่างวาวดังดาบ

97:50 เทพแต่ละองค์มีสิ่งดงตามธรรมชาติดังนี้ พระวิษณุมีสีเขียว พระวรุณสีขาว พระอินทร์สีเหลือง พระอัคนีสีน้ำตาลแดง พระยมสีดำ และพระมรุตสีทองแดง

97:51 อีกประการหนึ่ง ผู้ชาวนฉลาดได้บัญญัติไว้ว่า เพชรเฉพาะของพระเจ้าแผ่นดินมีสองสี สีหนึ่งคือสีแดงอย่างดอกขบาและกิ่งปะการัง อีกสีหนึ่งคือเหลืองแสดคล้ายน้ำขมิ้น

97:52 เนื่องจากมีพระราชอำนาจเหนือทุกวรรณะ พระราชาจึงสามารถครอบครองเพชรทุกชนิดที่มีลักษณะดีเลิศได้ตามความปรารถนา แต่คนวรรณะอื่นไม่สามารถทำเช่นนี้ได้เลย

97:53 บรรดาคุณสมบัติของเพชรที่เกิดในเมืองได้แก่ มุม 6 มุม ด้าน 8 ด้าน และขอบที่มีเหลี่ยมคมสูงเสมอกัน 12 ขอบ

ต่อไปคือลักษณะคุณของเพชร [ในครุฑปุราณะ]

97:54 ผู้รู้เห็นว่า เพชรควรประกอบไปด้วยลักษณะที่ดี 5 ประการ ได้แก่ มุม 6 มุม, น้ำหนักเบา, ด้าน 8 ด้านเท่ากัน เหลี่ยมมุมแหลมคม และสะอาดปราศจากตำหนิ

98:55 ที่ได้ในโลกนี้หากว่ามีเพชรลูกที่แม้ขนาดเล็กจิ๋ว แต่มีเหลี่ยมคม น้ำหนักเบา มาก สิ่งามเลิศ รูปทรงเหมาะสมทุกด้าน ปราศจากตำหนิต่าง ๆ เช่น เส้นตรง จุด รอยเปื้อน รอยตีนกา และรอยร้าวแล้ว ที่นั้นย่อมเป็นที่ประทับใจของทวยเทพโดยแท้

421234300

CD iThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

98:56 เพชรที่หาได้ยากในโลกมีคุณลักษณะดังนี้ มีมูมบริสุทธิ์สะอาด 6 มูม มีขอบคมใส กระจ่าง มีสี น้ำหนักเบา ทุกด้านสวยงาม ปราศจากตำหนิ รัศมีแวววาวกระจายไปรอบทิศทางใน ท้องฟ้าประหนึ่งสายฟ้าของพระอินทร์

98:57 ในการกำเนิดเพชร การที่กระดูกของพลาสุรแตกสลายก่อให้เกิดรัศมีตั้งสายรุ้ง เพชรนั้นมี น้ำหนักเบามาก มีเหลี่ยมแหลมคม ลักษณะคล้ายวัชระ

ข้อความในวิษณุธรรมโตร์ปุราณะ (และอัคนิปุราณะ)

98:58-59 เพชรใดที่ลอยน้ำได้ ทำลายไม่ได้ ใสสะอาด มีมูมหมุม มีรัศมีตั้งสายรุ้ง น้ำหนักเบา มี ลักษณะคล้ายดวงอาทิตย์ มูมหมุมสะอาดหมดจด น้ำหนักเบา เพชรนั้นถือว่าเป็นเพชรดี

ดูก่อน บุตรแห่งฤๅษีฤๅษี! และถ้าเพชรใดมีมูมทั้งหกสะอาดหมดจด น้ำหนักเบา เมื่อนำไปส่องแดดแล้วมีรัศมีตั้งสายรุ้ง เพชรนั้นหากพระราชาสวมใส่แล้ว จะสามารถพิชิตศัตรูทั้งปวงได้

และ

98:60 เพชรใดเกิดกลางน้ำ มีสีดั่งน้ำค้างบนใบหญ้าแพรก น้ำหนัก 1 สุวรรณะ จะมีราคา เท่ากับหนึ่งโกฏิ (10 ล้าน)

98:61 เพราะการสวมใส่เพชรนั่นเอง เพชรสามารถกันอสรพิษทั้งหลาย ณ เบื้องบน กัน อสรพิษทั้งหลาย ณ เบื้องล่าง ทั้งยังกันภูตผีปีศาจได้ในยามกลางคืน

98-99:62 ผู้ใดเป็นคนดีมีศีลธรรม สวมเพชรบริสุทธิ์ สมบูรณ์แบบและมีเหลี่ยมมุมแหลมคม ตลอดเวลา ผู้นั้นจะประสบความสำเร็จในการได้ครอบครองสรรพสิ่งที่มีค่า คือ ภรรยาและบุตร ทรัพย์สินเงินทอง ฝูงโคและสัตว์เลี้ยง ทุก ๆ วันตลอดชีวิต

99:63 ถ้ายันตรายจากสิ่งต่าง ๆ อาทิ ุง ไฟ ยาพิษ เสือ โจร น้ำ และพิธีกรรมทั้งหลายในคัมภีร์ อถรรพเวท ย่อมห่างไกลอย่างแน่นอน

99:64 อนึ่ง เพชรใดประกอบด้วยคุณสมบัติพร้อม ลอยน้ำได้ การได้ครอบครองเพชรนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่น่าปรารถนายิ่งกว่าบรรดาอัญมณีทั้งปวง

99:65 หากว่าเพชรใดมีเหลี่ยมมุมแตก มีจุด มีรอยขีด หรือสีซีด แต่มีรัศมีสีรุ้ง เพชรนั้นย่อม บันดาลให้เกิดทรัพย์สิน ธัญญาหาร และบุตร

421234300

- 99:66 พระราชาผู้สวมเพชรที่มีคุณลักษณะตามที่ได้กล่าวมาแล้วคือ เพชรงามและส่องแสง แพรวพรายดุจสายฟ้า จะทรงเป็นผู้มีความกล้าหาญ มีชัยชนะเหนือศัตรู และมีพระเดชาานุภาพ ครอบครองแผ่นดินทั่วทุกสารทิศได้
- 99:67 การสวมเพชรธาตุดินจะทำให้ปกป้องแผ่นดินทั้งมวลได้ การสวมเพชรธาตุน้ำจะทำให้ เกิดความสมหวัง มีโชคลาภ มียศศักดิ์ มีชื่อเสียง มีอายุยืน
- 99:68 เพชรธาตุลมจะทำให้เกิดความบากบั่นและประสบสิ่งอันเป็นที่รัก เพชรธาตุดวงอากาศจะ ทำให้มีทรัพย์สินพร้อมมูล
- 99:69a เพชรธาตุไฟจะทำให้มีความสง่าผ่าเผย ความกล้าหาญ และความบากบั่น
- 99:69b-70a การสวมเพชรพราหมณ์ชาติที่มีคุณสมบัติดีจะทำให้สามารถบรรลุถึงความรู้ที่ได้มา ด้วยการประกอบบุญพิธีและการบำเพ็ญตบะ
- 99:70b-71a เพชรสำหรับบรรณกษัตริย์ที่มีคุณสมบัติดีหากมีอยู่ในเรือนของใคร จะทำให้ผู้นั้น ประสบชัยชนะ มีความกล้าหาญ ทำให้ศัตรูพินาศได้
- 99:71b-72a การสวมใส่เพชรไวศยชาติที่มีคุณสมบัติดีจะทำให้ผู้สวมมีความเชี่ยวชาญในศิลปวิทยา อีกทั้งจะมีทรัพย์สินสมบัติ สติปัญญา ความสุข ยศศักดิ์ และอำนาจ
- 100:72b-73ab หากสวมเพชรศูทรชาติที่มีคุณสมบัติดีจะทำให้ได้รับความช่วยเหลือเกื้อกูลจากบุคคล อื่น ประสบความสุข และมีความพร้อมในทรัพย์สินและพืชพรรณธัญญาหาร และนี่คือข้อความ อีกส่วนหนึ่งที่คนโบราณกล่าวถึงเพชรที่แตกต่างกันสี่ประเภท
- 100:74 เพชรที่งามแพรวพราว (กานติมัต) จะมีลักษณะดังนี้คือ มีสีขาวเปล่งประกายดั่ง(ผลึก) การบูร มะลิข้าง และพระจันทร์, มีมุม 6 มุม, มีด้าน 8 ด้าน, มีเหลี่ยมแหลมคม, เกิดจากน้ำ และมี ลักษณะดั่งสายฟ้า
- 100:75 การสวมเพชรมีข้อควรทราบ ว่า เพชรที่เรืองแสงในที่มืด มีรูปทรงคล้ายวัชระ อุดมด้วย คุณสมบัติที่ดี มีเหลี่ยมคม มีอานุภาพปกป้องผู้สวมใส่จากความร้ายของสัตว์เลื้อยคลาน
- 100:76 เพชรที่มีรัศมีเจ็ดจำดั่งหนึ่งโกฏิดวงตะวัน มีรัศมีเย็นฉ่ำดั่งหนึ่งโกฏิดวงเดือน หากสวม แล้วจะสามารถบรรเทาความเจ็บไข้อันเกิดจากการถูกพิษได้

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

- 100:77 เพชรที่สามารถจัดความมืดได้นั้น พึงทราบว่ามีอาณาภาพล้าเลิศมหาศาล หากสวมแล้วโรคภัยทั้งปวงจะทุเลาลง
- 100:78 ถ้านำเพชรไปแช่ในน้ำร้อน น้ำมัน น้ำธรรมดา น้ำมันงา และเนยใสอย่างต่อเนื่อง ไม่นานนักเพชรก็จะเย็นลง และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่าเพชรเช่นนี้หาได้ยากในสรวงสวรรค์
- 100:79 หากพระเจ้าแผ่นดินได้มาซึ่งเพชรลักษณะใดลักษณะหนึ่งในบรรดาเพชรที่มีคุณสมบัติล้ำเลิศเหล่านี้ พระองค์จะประสบความสุข แต่ถ้าพระเจ้าแผ่นดินไม่สามารถหาเพชรมาครอบครองได้ เพชรนั้นย่อมไม่มีในสามโลก
- 100:80 ลักษณะโทษ 5 ประการในเพชรซึ่งผู้รู้อธิบายไว้ ได้แก่ คราบสกปรก จุด รอยขีด รอยร้าว และรอยรูปตีนกา
- 100:81 มีคำกล่าวว่า ความสกปรกบ่งบอกที่ “มละ”, การสูญเสียสมบัติพิสดารทั้งปวงบ่งบอกที่ “พินทุ”, ภัยจากสัตว์มีเขี้ยวบางบ่งบอกที่ “เรขา”, ความประหวั่นพรั่นพรึงบ่งบอกที่ “ตราสะ” ส่วนโรคภัยไข้เจ็บบ่งบอกที่ “ปะทะ”(หรือ “กากปะทะ” ; lit. รอยรูปตีนกา)
- 100:82 ความสกปรกบ่งบอกที่ “มละ”, ภัยจากสัตว์มีเขี้ยวบางบ่งบอกที่ “เรขา”, ภัยจากโรคภัยไข้เจ็บบ่งบอกที่มุมเพชร, อัคคีภัยบ่งบอกที่ใจกลางเพชร⁴³
- 100:83 ในบรรดาลักษณะโทษทั้งหลาย จุดที่เกิดในเพชรมี 4 ประเภทดังต่อไปนี้ คือ พินทุ, อวารรตะ, ปวีรรตะ และยวากฤติ
- 101:84 ในที่นี้ พินทุ คือ จุดกลมสีแดง, อวารรตะ คือ จุดกลม ณ ใจกลางเพชร, ปวีรรตะ คือ รอยวงสีแดง, ส่วนยวากฤติ คือ รอยตำหนิรูปเมล็ดข้าวบาร์เลย์สีแดง
- 101:85 พินทุจะบั่นทอนอายุและทรัพย์สิน อวารรตะบ่งถึงเภทภัย ปวีรรตะก่อให้เกิดความเจ็บไข้ ส่วนผลในกรณีของยวะนั้นจะได้กล่าวต่อไป
- 101:86 เป็นที่ทรงจำกันมาว่า สีทั้งสี่ได้แก่ ขาว แดง เหลือง และดำ ในกรณีของตำหนิรูปยวะ(เมล็ดข้าวบาร์เลย์สีแดง) ว่ากันว่าจะทำให้ผู้สวมสูญเสียข้างและม้า

⁴³ บรรทัดนี้น่าจะหมายถึงการปรากฏของตำหนิประเภทมละ - ผู้วิจัย

- 101:87 ในกรณีของยวະสีเหลือง ว่ากันว่าจะก่อให้เกิดการสิ้นตระกูล ส่วนในกรณีของ ยวະสีขาวจะทำให้อายุยืนและมีทรัพย์สิน ลักษณะคุณและลักษณะโทษของตำหนิรูปยวະและพินทุ กล่าวไว้ทั้งหมดเท่านี้
- 101:88 เส้นที่ลากจากซ้ายไปขวา(ตามเข็มนาฬิกา) เป็นเส้นมงคล, เส้นที่ลากจากขวาไปซ้าย (ทวนเข็มนาฬิกา) ก่อให้เกิดภัย, เส้นขาดนำไปสู่การพลัดพรากและความสับสนวุ่นวาย, ส่วนเส้นตรง ก่อให้เกิดภัยจากคัสตราวุธ
- 101:89 เส้นที่ดูประหนึ่งว่าจะขาดจากกันเป็นสองส่วน มีชื่อเรียกว่า เฉทคา เส้นที่จมอยู่ในเพชรจะก่อให้เกิดความฉิบหายในหมู่เครือญาติ
- 101:90 (ตำหนิประเภทเส้น หรือ “เราชา” ได้แก่) เส้นตามเข็มนาฬิกา เส้นทวนเข็มนาฬิกา เส้นขาด และเส้นตรงที่ลากขึ้นข้างบน
พึงทราบว่ เส้นทวนเข็มนาฬิกาบ่งถึงการทำร้ายตัวเอง
เส้นตามเข็มนาฬิกาบ่งถึงการหมดสิ้นทรัพย์สิน
- 101:91 เส้นตรงที่ลากขึ้นข้างบนนำไปสู่การศึกษาสงคราม
เส้นขาดจะทำให้เกิดความแตกแยกกับญาติพี่น้อง
ตำหนิที่ผุดขึ้นมาเป็นรอย ซึ่งมองเห็นเป็นเครื่องหมายรูปตินิกา (หรือ รอยตำหนิรูป ตินิกาที่เห็นว่าอยู่ในเพชร)
- 101:92 (ต่อ) ย่อมบ่งถึงความตายฉับพลัน หรืออาจผลาญทรัพย์สินจนสิ้น
เพชรที่มุ่มยอดร้าว ขอบบิ่น หมดเหลี่ยม กลมเกลี้ยง
- 101:93 (ต่อ) ปราศจากความแวววาว เป็นเพชรที่มีแต่โทษ หากคุณมิได้เลย
รอยร้าวที่แลดูเหมือนเพชรจะแตก ก่อให้เกิดความร้าวฉานอย่างเห็นได้ชัด
ผู้รู้ไม่ควรสวมเพชรที่มีลักษณะเช่นที่กล่าวมา แม้เพชรนั้นจะประกอบด้วยคุณลักษณะ
ที่ดีทุกประการก็ตาม
- และยังมีข้อความอื่น ๆ อีก
- 101:94 หากได้เห็นเพชรใดที่แม้จะดีเลิศ แต่มีรอยแตกหรือรอยร้าวแม้เพียงเหลี่ยมมุมเดียว
ผู้ปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองไม่ควรเก็บเพชรนั้นไว้ในบ้าน

421234300

CD iThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

- 102:95 เพชรที่บริเวณเหลี่ยมมุมมีรอยร้าวด้วยสะเก็ดไฟ และใจกลางเม็ดมีรอยเปื้อนเป็นสี
กระดำกระด่าง ไม่ใช่เพชรของพระอินทร์แน่นอน และยอมบูชาพระนางศรีในฐานะผู้ตัดขาด
ความช่วยเหลือผู้อื่น
- 102:96 เพชรเม็ดโตมีจุดสีเลือดหรือจุดสีแดงปรากฏในบางตำแหน่ง แน่แน่นอนว่าเพชรนั้นจะทำให้
ให้ผู้มีชีวิตอยู่สั้นชีวิตในทันที และบันดาลความตายให้เกิดขึ้นในทันทีแก่ผู้ที่สามารถกำหนดความตาย
ของตนเองได้
- 102:97 แม้ว่าเพชรมีคุณสมบัติที่สมบูรณ์แบบอยู่ก่อน แต่เมื่อนำไปทำเป็นเครื่องประดับก็
พบว่ามีตำหนิ อัญมณีนั่น (=เพชร) แม้ขาดลักษณะที่ทำให้คุณแก่พระราชเพราะเครื่องประดับที่หาง่าย
แล้วก็ไม่ควรนำมาเป็นเครื่องประดับ
- 102:98 หากรอยแผลเกิดกับเพชรใด เพชรนั้นถือว่าเป็นลักษณะโทษ หากสวมใส่จะทำให้เกิด
อาการบวมหน้า เป็นแผลพุพอง จับไข้ รวมทั้งจะเจ็บปวดเหมือนถูกทิ่มแทง
- 102:99 พระเจ้าแผ่นดินไม่ควรสวมเพชรที่มีเนื้อหยาบและน้ำหนักมาก
หากสวมเพชรมี 3 มุม จะทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท สวมเพชรมี 4 มุม จะนำมาซึ่งภัยอันตราย
- 102:100 หากสวมเพชรมี 5 มุม จะถึงแก่ชีวิต ส่วนเพชรมี 6 มุมเป็นเพชรงามบริสุทธิ์ [MM.
เพชรมี 6 มุมเป็นสิริมงคล]
เพชรมี 2 ด้าน จะทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทอยู่เสมอ เพชรมี 3 ด้าน จะทำให้สูญเสีย
ความสุข
- 102:1 เพชรมี 4 ด้าน จะทำให้ประสบความสำเร็จ เพชรมี 5 ด้าน จะทำให้ประสบความสำเร็จทุกข้อ
เพชรมี 6 ด้าน จะทำให้ประสบความสำเร็จ เพชรมี 7 ด้าน จะทำให้ประสบความสำเร็จ ส่วนเพชรมี 8 ด้าน
เป็นเพชรงามบริสุทธิ์ เรียกว่า “ปาวกะ” (lit. บริสุทธิ์, กระจ่างใส)
- 102:2 เพชรที่มีสองสีผสมกันในเม็ดเดียว และเพชรที่เป็นสองเม็ดติดกัน จะก่อให้เกิด
ความเลวทราม, เพชรที่มีเนื้อหยาบจะทำให้ประสบความสำเร็จ, เพชรที่โซลมน้ำมันได้ยากจะทำ
ให้ประสบความสำเร็จ, เพชรที่มีสีดำจะทำให้เกิดความทรามจากโรคภัยไข้เจ็บ ส่วนเพชรที่มีลายเส้น
รอยตำหนิรูปตีนกา และพินทุ จะนำไปสู่ความตายของมนุษยชาติ ฉะนั้น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องเพชรควร
สวมเพชรหลังจากที่ได้นำเพชรไปตรวจสอบแล้วด้วยตนเอง

102:3 เพชรนี้ไม่ควรให้หญิงมีครรภ์หรือหญิงวัยแรกรุ่นสวมใส่
 เพราะการที่เพชรสัมผัสกับเชื้อสายในครรภ์ จะทำให้หญิงเหล่านั้นแท้งลูกได้

102:4-5 คนชาวนูบลาดทั้งหลายยอมทำอัญมณีเทียมเพชรด้วยโลหะ บุษราคัม เพทาย
 ไพฑูรย์ หินเขียวหนุมาน และแก้วต่าง ๆ หลายชนิด ผู้รู้ซึ่งเป็นผู้ตรวจสอบชั้นดีควรตรวจสอบ
 อัญมณีเทียมเพชรทั้งหลายเหล่านั้น

103:6 การตรวจสอบเพชรเทียมทำได้โดยใช้ต่าง การชูดวง และหินลับมีด
 ควรนำเพชรไปเผาในไฟแรง ควรทดสอบเพชรในอุณหภูมิที่ร้อน

103:7 เพชรเทียมจะเปลี่ยนสี และเปล่งแสงไปทั่วด้วยตัวของมันเอง
 (เพชรเทียม) ย่อมถูกทำลายเพราะการชูดวงกับหินลับมีด เมื่อนำไปบดจะกลายเป็นผง

และ

103:8 เพชรแท้มีคมที่ใช้ชูดสารพันอัญมณีและโลหะธาตุอื่น ๆ ในโลกให้เกิดรอยได้ วัตถุใด ๆ ไม่
 อาจชูดเพชรให้เป็นรอยได้

103:9 สำหรับอัญมณีทั้งหลายทั้งปวง น้ำหนักเป็นสาเหตุที่ทำให้มีราคาสูง แต่ผู้รู้ทั้งหลาย
 กล่าวว่า น้ำหนักของเพชรไม่ได้เป็นสาเหตุของการมีราคาสูง

103.10-11 หากเจียรระไนอัญมณีใด ๆ ตามแนวนอนด้วยวิธีใดก็ตาม รัศมีของอัญมณีที่ถูกขัดแต่ง
 ตามแนวนอนจะกระจายออกทางด้านข้าง

เรื่อง ราคาเพชร

103:12 น้ำหนัก 1 ตันฑุละ(lit. เมล็ดข้าว) เท่ากับ 8 สรรษปะ(lit. เมล็ดผักกาดขาว)
ต่อไปนี้จะกล่าวถึงราคาในการชั่งน้ำหนักเพชรด้วยตันฑุละ

103:13 ผู้รู้อัญมณีวิทยา กล่าวว่า เพชรที่สมบูรณ์แบบหากมีน้ำหนัก 20 ตันฑุละ จะมีมูลค่าสูง
 ถึง 200,000 รูปกะ

421234300

103:14-104:15 ราคาเพชรที่มีน้ำหนัก 12 ตันทุละนี้กำหนดไว้เป็นมาตรฐานสูงสุด แต่หากว่าน้ำหนัก
ลดลงทีละ 2 ตันทุละ การวินิจฉัยราคาอันเป็นที่สุดเป็นดังนี้^{44,45}

เพชรน้ำหนัก	20	ตันทุละ	ราคา	200,000	รูปกะ
เพชรน้ำหนัก	18	ตันทุละ	ราคา	133,333. 33	รูปกะ*
เพชรน้ำหนัก	16	ตันทุละ	ราคา	100,000	รูปกะ
เพชรน้ำหนัก	14	ตันทุละ	ราคา	50,000	รูปกะ
เพชรน้ำหนัก	12	ตันทุละ	ราคา	15,384. 62	รูปกะ
เพชรน้ำหนัก	10	ตันทุละ	ราคา	6,666. 67	รูปกะ
เพชรน้ำหนัก	8	ตันทุละ	ราคา	3,333. 33	รูปกะ
เพชรน้ำหนัก	6	ตันทุละ	ราคา	2,500	รูปกะ
เพชรน้ำหนัก	4	ตันทุละ	ราคา	2,000	รูปกะ
เพชรน้ำหนัก	2	ตันทุละ	ราคา	200	รูปกะ
เพชรน้ำหนัก	1	ตันทุละ	ราคา	ก็จะน้อยมาก	

104:16 หากว่าเพชรมีมลทินด้วยตำหนิทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น ผู้ขายจะได้รับราคา
1 ใน 10 จากราคาเต็ม

104:17 หากว่าเพชรมีตำหนิมากที่เห็นได้ชัดเจนไม่ว่าเล็กน้อยหรือใหญ่ เพชรนั้นไม่ควรจะมี
ราคาถึง 1 ใน 100 ของราคาเต็ม

104:18 ราคาเพชรพราหมณชาติระบุไว้เท่าไร ราคาเพชรกษัตริยชาติจะลดลงมา 1 ใน 4
ราคาอัญมณีตามลำดับเช่นนี้ไม่แน่นอน

⁴⁴ โปรดเปรียบเทียบกับรัตนปรีक्षाของพุทธภิกษุ

⁴⁵ ต้นฉบับสันสกฤตระบุราคาเพชรที่มีน้ำหนักตั้งแต่ 18 ตันทุละลงไปจนถึง 2 ตันทุละ เป็นเศษส่วนที่
เทียบจากราคาสูงสุดคือ 200,000 รูปกะ ดังนี้คือ เศษสองส่วนสาม เศษหนึ่งส่วนสอง เศษหนึ่งส่วนสี่
เศษหนึ่งส่วนสิบสาม เศษหนึ่งส่วนสามสิบ เศษหนึ่งส่วนหกสิบ เศษหนึ่งส่วนแปดสิบ เศษหนึ่งส่วนร้อย
และเศษหนึ่งส่วนพัน ตามลำดับ

421234300

104:19 เพชรที่กล่าวมานี้มี 4 ประเภท ซึ่งระบุตามความแตกต่างของชาติกำเนิด ทั้งนี้เป็นไปตามลำดับการสวมใส่(อัญมณี)ของคนทั้งสี่วรรณะ รวมถึงพระเจ้าแผ่นดิน) หากสวมเพชรแตกต่างไปจากที่กำหนดนี้จะก่อให้เกิดโรค ความเศร้าโศก และภัย

เรื่อง การตรวจสอบประพาฬ

104:20 ไม้เลื้อยที่เกิดกลางมหาสมุทรได้รับการยกย่องเป็นรัตนชาติ มีชื่อว่า วิหรัมมะ (lit. กัลปิงหา/ ปะการัง) มีคุณสมบัติเป็นรัตนชาติ [SKD. มีคุณสมบัติคล้ายเพชร] หาได้ยาก

104:21 ไม้เลื้อยนั้นเมื่อนำไปเคี้ยวนาน ๆ ย่อมกลายเป็นหิน ผู้รู้ทั้งหลายเรียกอัญมณีชนิดนั้นว่า ประวาละ (ท. ประพาฬ) กล่าวกันว่า ประพาฬมีการจำแนกเป็น 4 ชนิด ตามความแตกต่างของชาติกำเนิด ประกอบด้วย พราหมณชาติ กษัตริยชาติ ไวศยชาติ และศูทรชาติ

105:22 ประพาฬพราหมณชาติจะต้องมีสีน้ำตาลอมแดงซึ่งเรียกว่า “สีเลือดกระต่าย” เนื้ออ่อน ผิวเรียบมัน เจาะรูง่าย และมีความงดงามน่าดึงดูดใจ

105:23 ประพาฬกษัตริยชาติจะมีสีดั่งดอกชบา ดอกช่อ เสน ดอกทับทิม มีเนื้อแข็ง เจาะรูได้ยาก ไม่เรียบมัน

105:24 ประพาฬไวศยชาติจะมีสีดั่งดอกทองกวาว สีดั่งดอกปาฐุละ ผิวเรียบมัน สีเข้ม แสงนวล

105:25 ประพาฬศูทรชาติมีสีดั่งกลีบบัวแดงเข้ม เนื้อแข็ง เปล่งรัศมีได้ไม่นาน อีกทั้งอาจเป็นรูได้ เมื่อสัมผัสลม

105:26 กล่าวกันว่า ลักษณะคุณสมบัติของประพาฬ ได้แก่ สีแดง ผิวเรียบมัน สามารถผ่าได้ [MM. มีความแข็ง*] มีแสงสีทองเปล่งออกมาเป็นเวลานาน ประพาฬดังนี้อยู่บนบันดาลทรัพย์สินและพิชพรรณธัญญาหารอย่างล้นหลาม

105:27 ส่วนประพาฬที่เกิด ณ ภูเขาหิมาลัยจะมีสีแดง เนื้อแข็งมาก เมื่อนำสะเดาบดละเอียดไปทาที่ประพาฬจะทำให้ประพาฬมีความงดงามอย่างยิ่ง

105:28 เพียงสวมใส่ประพาฬ ความรุนแรงของพิษจะบรรเทาลง ส่วนลักษณะโทษในประพาฬมีสองประการ คือ สีซีด และเนื้อแข็ง

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

- 105:29 คำหนิแบบรอยขีด รอยรูปตีนกา พินทุ ก่อให้เกิดโทษในเพชรฉน์ใด
(คำหนิทั้งหลาย) ย่อมก่ให้เกิดโทษในประพาฬฉน์นั้น ผู้เชี่ยวชาญอัญมณีพึงหลีกเลี่ยงในทุกกรณี
- 105:30 คำหนิประเภทรอยขีดจะทำให้เสื่อมเสียยศศักดิ์และโชคลาภ คำหนิประเภทรอยวนจะ
ผลาญวงศ์ตระกูล คำหนิประเภท “ปฏิกูละ”⁴⁶ ก่อให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ ส่วนคำหนิประเภทพินทุจะ
ทำให้ทรัพย์สินเสียหาย
- 105:31 คำหนิประเภทรอยร้าวจะก่ให้เกิดความร้าวฉาน คำหนิประเภท “นีลิกา” (lit. มีสี
คราม) จะทำให้ประสบความตาย กล่าวกันว่าประพาฬแท้จะมีราคาเท่ากับ 2 รูปกะ
- 105:32 ข้อบังคับในการสวมประพาฬเป็นไปตามความแตกต่างของชาติกำเนิดเหมือนคำอธิบาย
ก่อนหน้า
- 105-106:33 ใครก็ตามที่นำมาซึ่งประพาฬลักษณะต่อไปนี้ ได้แก่ รูปทรงผิดธรรมชาติ
เนื้อหยาบ สีซีด เนื้อแข็ง เขาเหล่านั้นย่อมนำพาความตายมาสู่ตนเองโดยแน่แท้
- จอมมุนีผู้ปฏิบัติเคร่งครัดผู้นี้ย่อมกล่าวความจริง

เรื่อง การตรวจสอบเพทาย

- 106:34 แหล่งกำเนิดเพทายอยู่ที่ภูเขานิมาลัยหรือน้ำสินธุ
อนึ่ง เพทายมีลักษณะดังนี้คือ
- 1) มีความงามผุดผ่อง
 - 2) น้ำหนักมาก
 - 3) เรียบมัน
 - 4) สีเข้ม
 - 5) มีรัศมีเจิดจรัส
- 106:35 อัญมณีสีขาว สีน้ำตาลอมเหลืองหรือน้ำตาลอมแดง เป็นอัญมณีมงคล
เรียกว่า “โคเมทะ” (เพทาย) และการจำแนกชาติกำเนิด 4 ประเภทก็ยิ่งปรากฏในเพทายด้วย
- 106:36 มีการระบุว่า (เพทาย)พราหมณ์ชาติสีขาว กษัตริย์ชาติสีแดง ไวศยชาติสีออกเหลือง
ศูทรชาติสีออกคราม

⁴⁶ ในที่นี้ไม่ปรากฏคำอธิบายความหมาย - ผู้วิจัย

- 106:37 สีทั้ง 4 สีมืดนี้คือ ขาว แดง เหลือง และดำ
- 106:38 เพทหายที่มีน้ำหนักมาก มีแสงแพรวพราว มีสีขาวงามตา เรียบมัน เนื้ออ่อนหรือแก่จัด และโปร่งใส โฟลีนเช่นนี้เมื่อสวมแล้วจะทำให้มีโชคลาภ มีทรัพย์สินและพืชพันธุ์ธัญญาหารเพิ่มพูน
- 106:39 เพทหายที่มีน้ำหนักน้อย มีรูปทรงไม่สมส่วน แข็งเกินไป มีขนาดเปลี่ยนแปลงไปจากมาตรฐาน เป็นคราบไขมัน มีคราบสกปรก อีกทั้งเนื้อหยาบ เพทหายเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดความสูญเสียทรัพย์สินในครอบครอง โภคทรัพย์(ข้าวของเครื่องใช้) และกำลังวังชาเป็นอันมาก
- 106:40 ฟิงทราบว่าลักษณะโทษที่เกิดในเพชรย่อมพบในเพทหายด้วย
ผู้เชี่ยวชาญอัญมณีควรทำการทดสอบอัญมณีด้วยการเผาไฟ หรือ(นำไปถู)ที่หินลับมีด (การนำไปถู)ที่แก้วผลึก จะไม่กระทำกับอัญมณีที่มีคุณสมบัติเหมือนเพทหายเลย
- 107:41-42 ผู้เชี่ยวชาญบางท่านกล่าวว่าเพทหายแท้มีราคาเป็น 2 สุวรรณะ บางท่านกล่าวว่าราคา เท่ากับประพาฬ บางท่านกล่าวว่าราคาเท่ากับแสบจามรี ส่วนในเรื่องการสวมเพทหายทั้งสี่ประเภทนั้น มีความเห็นเหมือนกับเรื่องการสวมเพชร

เรื่อง การตรวจสอบไข่มุก

- 107:43 ไข่มุกทั้งปวงที่มีชื่อเสียงในโลกเกิดจากพญาช้าง เมฆ หมูป่า หอยสังข์ ปลา งู ตันไผ่ และ หอยมุก และในบรรดาสิ่งๆ ที่ให้กำเนิดไข่มุกทั้งหลายเหล่านั้น หอยมุกให้กำเนิดไข่มุกจำนวนมากทีเดียว
- 107:44-45 ผู้รอบรู้เรื่องอัญมณีย่อมกล่าวว่า ไข่มุกที่เกิดจากหอยมุกเท่านั้นที่สามารถเจาะรูได้ ส่วนไข่มุกที่เกิดจากกำเนิดอื่น ๆ เจาะรูไม่ได้
กำเนิดของไข่มุกทั้งหลายอันผู้รู้กำหนดไว้มีดังนี้
ไข่มุกที่เกิดจากช้างซึ่งเป็นวงศ์วานของช้างพันธุ์ย่อมมีลักษณะกลม สีเหลืองอ่อน
ไม่ว่าววม
- 107:46 ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงการดูลักษณะช้าง ชนิดกำเนิดของช้างมี 4 ลักษณะ
ฉะนั้น จึงมีคำกล่าวว่า ไข่มุกที่มีกำเนิดในช้างจำแนกได้เป็น 4 ชนิด

- 107:47 ไช้่มุกพราหมณชาติมีสีเหลืองแกมขาว ไช้่มุกกษัตริยชาติสีเหลืองแกมแดง
ไช้่มุกไวยศชาติสีเหลืองแกมดำ ส่วนไช้่มุกศุทธชาติสีเหลืองแกมน้ำเงิน
- 107:48 ไช้่มุกที่เกิดจากข้างในแคว้นกัมโฆชะมีสัณฐานเหมือนผลมะขามป้อม สีเหลืองทองเข้ม
น้ำหนักมาก และมีรัศมีอ่อน
- 107:49 ไช้่มุกเกิดจากหยดน้ำที่ก่อตัวขึ้นในหมู่เมฆ เป็นไช้่มุกหายากสำหรับมนุษย์ชาติ ทวยเทพ
ยอมนำไช้่มุกชนิดนี้ไปจากฟากฟ้า
- 107:50 ไช้่มุกที่เกิดจากเมฆมีสัณฐานเหมือนไขไก่ กลม ไม่กลวง น้ำหนักมาก มีแสงเรืองรอง
เหมือนพระอาทิตย์ ควรค่าแก่ทวยเทพ ไม่ควรค่าแก่มนุษย์
- จึงมีข้อความเช่นนี้ในครุฑปุราณะ
- 108:51 ไช้่มุกจากเมฆยอมไม่มาสู่โลกเพราะทวยเทพนำไช้่มุกนั้นเหาะไปในอากาศ รัศมี
ของไช้่มุกแผ่กระจายไปทั่วทุกทิศ มีประภามณฑลประหนึ่งแสงอาทิตย์ ยากที่จะมองเห็นได้
- 108:52 ในยามค่ำคืนที่มีดสนิท เมื่อบังแสงสว่างที่เกิดจากไฟ พระจันทร์ ดาวนักษัตร และดาว
เคราะห์ไว้ได้แล้ว ไช้่มุกจะส่องแสงสว่างจ้าเสมือนแสงตะวัน
- 108:53 ข้าพเจ้าวินิจฉัยได้ว่า แผ่นดินทั้งมวลที่บริบูรณ์ด้วยทองคำ มีความงดงามของสถานที่
คือ มหาสมุทรทั้งสี่ ที่มีน้ำเต็มเปี่ยมและแพรวพราวด้วยอัญมณีหลากหลาย ไม่มีค่าเท่าไช้่มุกที่
เกิดจากเมฆ
- 108:54 คนต่ำต้อยแม้ได้รับไช้่มุกนี้ไม่ว่าด้วยเหตุใดก็ตาม ย่อมประสบผล คือ สวัสดิมงคลอัน
ยิ่งใหญ่ トラบใดที่ไช้่มุกอยู่กับเขาผู้ปราศจากศัตรู トラบนั้นเขาจะได้ครอบครองแผ่นดินทั้งมวล
- 108:55 ไช้่มุกนั้นไม่ได้ให้ความเจริญรุ่งเรืองแก่พระเจ้าแผ่นดินเพียงผู้เดียวเท่านั้น แต่กำเนิดของ
ไช้่มุกยอมก่อเกิดโชคดีแก่ประชาชนทั้งหลายด้วย ไช้่มุกนั้นจะขับไล่ความชั่วร้ายทั้งมวลไปไกลถึง
ร้อยโยชน์
- 108:56 ไช้่มุกที่เกิดในเมฆมี 3 ชนิด ได้แก่ ไช้่มุกธาตุน้ำ ไช้่มุกธาตุไฟ และไช้่มุกธาตุลม
ไช้่มุกธาตุน้ำมีลักษณะใสอย่างยิ่ง อ่อนละมุน รัศมีเจิดจ้า

421234300

108:57 ไช่มุกธาตุไฟมีแสงแวววาว กลมเกลี้ยง มองเห็นได้ยากคล้ายดวงอาทิตย์
 ไช่มุกธาตุดมมีแสงแวววาว อ่อนละมุน กลมเกลี้ยง ใสสะอาด และมีน้ำหนักเบา

ข้อความในครุฑปุราณะ

108:58 ไช่มุกบางชนิดซึ่งมีกำเนิดจากเขี้ยวหมูป่าเป็นไช่มุกชั้นเลิศ มีลักษณะเหมือนปลายเขี้ยว
 ของหมูนั้น ย่อมเกิดขึ้นในต้วพญาหมูผู้ประเสริฐในดินแดนทั่วโลกได้ยากยิ่ง

108:59 นอกจากนี้ หมูยังแบ่งเป็น 4 ประเภทตามชาติกำเนิด ได้แก่ พราหมณชาติ กษัตริยชาติ
 ไวศยชาติ และศูทรชาติ ไช่มุกที่มีกำเนิดในตัวหมูจึงมีทั้งสิ้น 4 ชนิด

108:60 ไช่มุกพราหมณชาติมีสีขาว ผิวสัมผัสละมุนมือ
 ไช่มุกกษัตริยชาติสีขาวแกมแดง ผิวสัมผัสกระด้าง

109:61 ไช่มุกไวศยชาติสีขาวแกมเหลือง รูปทรงดั่งผลพุทรา ผิวสัมผัสละมุนมือ
 ไช่มุกศูทรชาติสีขาวแกมน้ำเงินหรือเป็นสีดำ ผิวสัมผัสกระด้าง

109:62 ไช่มุกที่เกิดจากหมูป่า มีสัณฐานคล้ายผลพุทรา มีสีเหมือนเขี้ยวของหมูป่านั้น
 ไช่มุกชนิดนี้เป็นไช่มุกที่งดงามและหายากสำหรับมนุษย์ ผู้ที่ไม่มีบุญจะไม่ได้ครอบครอง

109:63 ไช่มุกที่ได้จากหอยสังข์ในวงศ์ของสังข์ที่ดีที่สุด ซึ่งมีเปลือกสีเหลืองประหนึ่งสีสะท้อน
 จากปลายธนูของพระวิษณุ กำเนิดของไช่มุกจากหอยสังข์เหล่านั้นจะนำเสนอในที่นี้
 เราทั้งหลายจะกล่าวถึงลักษณะของไช่มุกจากหอยสังข์ ณ บัดนี้

109:64 ไช่มุกที่เกิดจากหอยสังข์มีขนาดประมาณเท่าผลพุทราขนาดใหญ่ มีสีเสมอกับสีผิวด้าน
 ในของเปลือกหอยสังข์

109:65 ไช่มุกที่มีกำเนิดในวงศ์ของหอยสังข์ซึ่งได้จากอสุร “ปาญจขันยะ” มีแสงเหมือนลูกเห็บ
 ขนาดเท่าไขนกพิราบ เป็นไช่มุกที่สวยงามดึงดูดใจอย่างยิ่ง

109:66 ไช่มุกจากหอยสังข์ที่เกิดในนักษัตร เช่น อัศวิน เป็นไช่มุกมงคล

ที่จริงแล้ว ไช่มุกซึ่งเกิดในวงศ์ของหอยสังข์นั้นเกี่ยวข้องกับดาวนักษัตร 27 กลุ่ม

421234300

- 109:67 มีการระบุว่ามีสีทั้งเก้า(ของไข่มุกจากหอยสังข์) ประกอบด้วยสี ขาว ดำ เหลือง แดง น้ำเงิน แดงเรื่อ เหลืองอมแดง เทา และชมพู
- 109:68 ผู้เชี่ยวชาญอัญมณีควรทราบว่า ไข่มุกทั้ง 27 ชนิดประกอบด้วย ไข่มุกขนาดใหญ่ ไข่มุกขนาดปานกลาง และไข่มุกขนาดเล็ก ทั้งนี้เป็นไปตามลำดับหมู่ดาวนักษัตริ์ทั้งหลาย
- 109:69 ในบรรดาไข่มุกทั้งหลาย ไข่มุกที่เกิดในปากของปลาย่อมมีสีเหมือนส่วนหลังของปลาเค้าขาว⁴⁷ รูปกลมเกลี้ยง น้ำหนักเบา และขนาดไม่เล็กจนเกินไป ปลาเหล่านี้แหวกว่ายอยู่กลางมหาสมุทร
- 109:70 ไข่มุกจากปลาวาฬมีขนาดใหญ่เท่าเมล็ดมะกล่ำตาหนู น้ำหนักเบา สีตั้งดอกแคฝอย มีแสงนวลอ่อน กลมเกลี้ยง
- 109:71 ปลาที่มีลักษณะเด่นตามธรรมชาติจำแนกได้เป็น 7 ประเภท ได้แก่ วาตะ, ปิตตะ, กณะ, วาตะ-ปิตตะ, วาตะ-กณะ, ปิตตะ-กณะ และ สันนิปาตะ ฉะนั้น ไข่มุกที่มีกำเนิดในปลาจึงมี 7 ประเภท
- 110:72 ไข่มุกประเภทวาตะมีสีแดงตั้งรุ่งอรุณ ขนาดเล็กมาก
ไข่มุกประเภทปิตตะมีสีเหลืองอ่อน เนื้ออ่อน
ไข่มุกประเภทกณะมีสีขาว น้ำหนักมาก
ไข่มุกประเภทวาตะ-ปิตตะมีเนื้ออ่อน น้ำหนักน้อย
- 110:73 ไข่มุกประเภทวาตะ-เศลขมะ (วาตะ-กณะ) มีขนาดใหญ่
ไข่มุกประเภทปิตตะ-กณะ (ปิตตะ-เศลขมะ) มีลักษณะโปร่งใส

⁴⁷ ปลาเค้าขาวเป็นปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง ลักษณะสำคัญคือไม่มีเกล็ด หัวใหญ่และยื่นแหลม จะงอยปากยาวและแบน มีหนวดที่ขากรรไกรบนและขากรรไกรล่างรวม 2 คู่ ลำตัวแบนข้างและเรียวยาวไปทางหาง หลังโค้ง ลำตัวเป็นสีเทาอมเงินตลอดทั้งตัว และสีจะค่อย ๆ เข้มขึ้นที่ส่วนหลัง ด้านข้างของลำตัวมีสีขาวขุ่น (Gupta, 2015; เพ็ญประภา แพวิเศษ, เสาวมล ภูติกา และเมธา คชาภิชาติ 2559)

⁴⁸ ดูชื่อวิทยาศาสตร์ในภาคผนวกศัพท์เกี่ยวกับพันธุ์สัตว์

421234300

ไข่มุกที่ประกอบด้วยลักษณะทุกอย่างรวมกัน เรียกว่า “सानนิปาตะ”
(ไข่มุกประเภทสันนิปาตะ)

110:74 ไข่มุกสันนิปาตะนี้เป็นไข่มุกเพียงชนิดเดียวที่กล่าวกันว่าให้ความเป็นสิริมงคล

ลักษณะของไข่มุกจากงู

110:75 ไข่มุกที่เกิดในงูย่อมงามเด่นด้วยสีนิลลาวาม ทุกเม็ดมีสิ่งดงามเป็นประกาย สะท้อนแสงสว่างดังคมดาบที่ต้องแสงเป็นประกายพราวระยับ

110:76 งูที่ให้กำเนิดไข่มุกนั้นมีฤทธิ์ของพิษร้ายแรง งู(ชนิดนี้)สืบเชื้อสายมาจากวงศ์ของ พญานาคาศุกิผู้ประเสริฐใต้พิภพ มนุษย์ย่อมเห็นงูที่ให้กำเนิดไข่มุกได้ ที่จริงแล้วงูเหล่านั้น ย่อมอาศัยอยู่ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นบางแห่งและบางเวลา

110:77 ไข่มุกที่เกิดจากงูมีทรงกลม งดงาม มีสีนิล แวววาวอย่างยิ่ง มีกำเนิดในวงศ์ตระกูลของ นาคาศุกิ ผู้ไม่มีบุญจะไม่พบไม่เห็น

110:78 ไข่มุกที่มีกำเนิดในงูแบ่งเป็นสี่ชนิด ทุกชนิดเป็นไข่มุกชั้นเลิศ อันได้แก่

- 1) ไข่มุกพราหมณ์ชาติ มีขนาดเท่าผลเล็บเหยี่ยว
- 2) ไข่มุกกษัตริย์ชาติ มีขนาดเท่าผลมะขามป้อม
- 3) ไข่มุกไคยชาติ มีขนาดเท่าผลพุทรา
- 4) ไข่มุกศูทรชาติ มีขนาดเท่าเมล็ดมะกล่ำตาหนู

110:79 บุคคลทั้งหลายที่ได้ทำบุญกุศลไว้ เมื่อได้อัญมณี (คือ ไข่มุกจากหัวงู) มาสวมใส่แล้ว จะกลายเป็นผู้มีเดชานุภาพ มีทรัพย์สิน มีโชคลาภ ได้รับราชสมบัติ หรือมีอำนาจอันลึกลับ

110-111:80 บุคคลผู้ชำนาญในเรื่องอัญมณี เมื่อตรวจสอบอัญมณี อันมีค่าที่สุด ด้วยความอุตสาหะอย่างเต็มที่แล้ว ย่อมกระทำการพิทักษ์รักษาไข่มุกจากหัวงูอย่างถี่ถ้วน โดยประดิษฐานไข่มุกไว้บนปราสาทในเวลาอันเป็นมงคล

111:81 ในกาลนั้น ท้องฟ้าย่อมปกคลุมด้วยหมู่เมฆที่ส่งเสียงกึกก้องเหมือนเสียงกลองมโหระทึก

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

- 111:82 ผู้บูชาไข่มุกที่เกิดจากห้วงจะไม่ประสบภัยจากงู อสุร และรากษส อีกทั้งจะไม่ถูกคนชั่วทำร้าย
- 111:83 ไข่มุกซึ่งเกิดในสถานที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่เมฆ เป็นต้น ผู้เชี่ยวชาญพึงทราบว่าไข่มุกที่เกิดในเมฆนั้นคือไข่มุกที่อยู่ในงู
- 111:84 แฉกพื้นของพลาสุรตนันที่มีหลากสีเหมือนกลุ่มดาวนักษัตรที่ดารดาษอยู่ในท้องฟ้า ได้ตกลงไปแล้วในน้ำของมหาสมุทรทั้งหลาย
- 111:85 เม็ดไข่มุกซึ่งเป็นอัญมณีชั้นเลิศ ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง มีรัศมีบริบูรณ์ประหนึ่งแสงจันทร์ในคืนเดือนเพ็ญ ย่อมสถิตอยู่ในเปลือกหอยมุกด้านใน ส่วนไข่มุกใด ๆ ที่มีกำเนิดในที่อื่น มีอยู่แล้วแต่กาลก่อน
- 111:86 ณ มหาสมุทรที่มีเม็ดไข่มุกสวยงามตกลงไปนั้น น้ำที่โปรยปรายลงมาจากเมฆฝนย่อมซึมเข้าไปอยู่ในหอยมุกแล้วกลายเป็นไข่มุก
- 111:87 แหล่งกำเนิดของไข่มุกที่เกิดจากหอยมุกมีแปดแหล่ง ได้แก่ พื้นที่บริเวณเกาะสิงหล เมืองปารเลากิกะ ดินแดนแถบแคว้นสุราชฎร์ แม่น้ำตามรปรรณะ เปอร์เซีย ดินแดนของท้าวภูเวระ เมืองปานทวยวากู และดินแดนแถบเทือกเขาหิมาลัย
- 111:88 หยดน้ำที่เมฆหยาดลงมาในเวลาที่พระอาทิตย์เสวยฤกษ์สวาตินัน หอยมุกได้กลืนกินเข้าไป ไข่มุกที่มีแสงอันปราศจากมลทินจึงถือกำเนิดขึ้นมา
- 111-112:89 ไข่มุกที่มีกำเนิดในสิ่งหลมีขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก ขึ้นอยู่กับขนาดของหยดน้ำ ลักษณะเรียบมันอย่างมาก มีสีดั่งอ้อยแดง
- 112:90 เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ไข่มุกที่มีกำเนิดในปารเลากิกะ (เมืองปรโลกะ) ทุกประเภท มีเนื้อแน่น น้ำหนักมาก มีกรวดเจือปน และมีผิวหยาบ
- 112:91 ไข่มุกที่มีกำเนิดในแคว้นสุราชฎร์มีขนาดใหญ่ กลมเกลี้ยง ไสสะอาด สีขาว เนื้อแน่น ไข่มุกที่มีกำเนิดในแม่น้ำตามรปรรณมีสีดั่งทองแดง ไข่มุกที่มีกำเนิดในดินแดนแถบเปอร์เซียมีสีเหลือง

421234300

CT :Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

- 112:92 ไช้มุกที่มีกำเนิดในดินแดนทางตอนเหนือ(ของอินเดีย) มีสีดำเล็กน้อย ผิวหยาบ
 ไช้มุกที่มีกำเนิดแถบแคว้นปาณฑยะมีสีขาวอมเหลือง
 ส่วนไช้มุกที่มีกำเนิดแถบแคว้นวิราฎะ⁴⁹ มีสีขาว ผิวหยาบ
- 112:93 ไช้มุกที่เกิดจากหอยมุกชื่อว่า “รุกมิณี” เป็นไช้มุกหายากมาก มีสีขาว ใสสะอาด
 ขนาดเท่าผลจันทน์เทศ
- 112:94 ถ้าพบไช้มุกที่มีลักษณะเป็นมันวาว กลมเกลี้ยง มีลักษณะสวยงาม และปราศจากตำหนิ
 ผู้เชี่ยวชาญการตรวจสอบลักษณะของอัญมณีระบุว่า ไช้มุกเช่นนี้ประเมินราคามีได้ เป็นไช้มุกหายาก
 ควรคู่กับพระเจ้าแผ่นดิน ผู้มีโชคน้อยจะไม่ได้ครอบครอง
- ส่วนตำราอื่นระบุไว้ดังนี้
- 112:95 นอกจากความพิเศษของไช้มุกอันเกิดจากแหล่งกำเนิดแล้ว ผู้รู้ควรสนใจในเรื่องรูปทรง
 และขนาดของไช้มุกด้วย
 แท้จริงแล้วกฎเกณฑ์ที่แน่นอนในเรื่องลักษณะคุณและลักษณะโทษนั้นไม่มี ไช้มุกทุก
 รูปทรงย่อมเกิดขึ้นในทุกหนแห่ง
- 112:96 หอยมุกมี 4 ประเภท จำแนกตามชาติกำเนิด ได้แก่ พราหมณ์ชาติ กษัตริย์ชาติ ไวศย
 ชาติ และศูทรชาติ ไช้มุกซึ่งมีกำเนิดในหอยมุกทุกประเภทนั้นจึงจำแนกได้เป็น 4 ประเภท
- 112:97-98 ไช้มุกพราหมณ์ชาติมีสีขาว ใส น้ำหนักมาก มีรัศมีสีขาวเจิดจรัส[MM. เรียบมันและมี
 รัศมี]
 ไช้มุกกษัตริย์ชาติมีสีแดงเรื่อ ขนาดใหญ่ มีรัศมีตั้งรุ่งอรุณ
 ไช้มุกไวศยชาติมีสีเหลืองอ่อน เรียบมัน รัศมีสีขาว
 ไช้มุกศูทรชาติมีสีขาว มีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ รัศมีสีดำ

⁴⁹ หมายถึง ดินแดนทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ปัจจุบันคือ Berar

ໄໝ່ມຸກຈາກໄມ້ໄຜ່

113:99 ໄໝ່ມຸກທີ່ມີແຫ່ງກຳເນີດໃນປ່ອງໄມ້ໄຜ່ຍ່ອມງາມເດ່ນດ້ວຍສີຂາວເສມື່ອນລູກເຫີບ ດັນໄຜ່ທັງຫຼາຍ
ເຫຼ່ານັ້ນໄມ້ມີຢູ່ໃນສະຖານທີ່ທົ່ວໄປ ແຕ່ຍ່ອມງອກຂຶ້ນເລພາະໃນອຸທຸຍານສາວຽວຣັດ

113:100 ໄໝ່ມຸກທີ່ເກີດຈາກປ່ອງໄມ້ໄຜ່ມີສີເຮືອງເຮືອງດຸຈຸຣະຈັນທຸຣ ສັດຊູນາເໝືອນລູກຟຣິກທາງ ໄໝ່ມຸກ
ນີ້ຍ່ອມໄດ້ມາດ້ວຍການປະກອບບູຮູນມາກມາຍ ຟິງຮັກຊາດ້ວຍມັນຕະຣະໃນຄົມກິຣິຣະພະເວທ

113:1 ໄມ້ໄຜ່ 5 ຂນິດ ເກີດຈາກລັກຊະນະເດ່ນຂອງຮາຕູ 5 ອຳຍາງ ແລະເຮັດໃຫ້ເກີດໄໝ່ມຸກ 5 ຂນິດ ໂດຍມີ
ລັກຊະນະດັ່ງຕໍ່ໄປນີ້

113:2 ໄໝ່ມຸກຮາຕູດິນມີນ້ຳໜັກມາກ
ໄໝ່ມຸກຮາຕູໄຟມີແສງເຈັດຈຽສ ນ້ຳໜັກນ້ອຍ
ໄໝ່ມຸກຮາຕູລຸມມີເນື້ອອ່ອນ ຂະໜາດໃຫຍ່
ໄໝ່ມຸກຮາຕູອາກາສມີເນື້ອອ່ອນ ຂະໜາດເລັກ

113:3 ໄໝ່ມຸກຮາຕູນ້ຳມີລັກຊະນະເຮັດມັນອຳຍາງຍິງ ສີຂາວ
ເຫຼ່ານີ້ຄືໄໝ່ມຸກ 5 ຂນິດທີ່ຮູ້ເຫັນວ່າມີຄຸນສົມບັດຕິເຍີ້ມ
ໃຜກໍ່ຕາມຫາກສວມໃສ່ໄໝ່ມຸກເຫຼ່ານີ້ແລ້ວ ໂຣກຸຍຈະໄມ້ມີ

ແລະອີກແຫ່ງໜຶ່ງມີຂໍ້ຄວາມອຳຍາງນີ້

113:4 ແຫ່ງກຳເນີດຂອງໄໝ່ມຸກມີຢູ່ໃນຫົວຂອງຂ້າງ ງູ ພູປ່າ ແລະປ່າ
ອີກທັງມີຢູ່ໃນປ່ອງໄມ້ໄຜ່ ເປຣືອກຫອຍມຸກ ແລະເປຣືອກຫອຍສັງຊັ

113:5 ໄໝ່ມຸກອາດເກີດຂຶ້ນໃນໝູ່ເມໝູ່ເພາະຫຍດນ້ຳທັງຫຼາຍ
ໄໝ່ມຸກທີ່ມີລັກຊະນະຂາວກະຈ່າງໄສເກີດໃນເມໝ ໄໝ່ມຸກທີ່ເປຣ່ຽງປະກາຍສີແດງອ່ອນເກີດໃນຂ້າງ

113:6 ໄໝ່ມຸກສີຂາວ ໄມ້ມີປະກາຍ ເກີດໃນປ່າ ໄໝ່ມຸກທີ່ເປຣ່ຽງປະກາຍສີນ້ຳເງິນເກີດໃນພູຖານາດ
ໄໝ່ມຸກສີຂາວອມເຮັດເກີດໃນໄມ້ໄຜ່ ໄໝ່ມຸກສີຂາວອມເຫຼືອງເກີດໃນໝູ່ (ໝູ່ປ່າ)

113:7a ໄໝ່ມຸກທີ່ເກີດໃນຫອຍສັງຊັແລະຫອຍມຸກມີສີຂາວ (ໄໝ່ມຸກທັງສອງປະເພດນີ້) ມີຄ່າລ້ຳເລີດ
ຫາທີ່ເປຣືຍບມີໄດ້

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

113:7b-9a ผู้ตรวจสอบลักษณะแท้ของอัญมณีระบุว่า สีทั้งสีที่เกิดในไข่มุก ได้แก่ สีเหลือง
สีดั่งอ้อยแดง สีขาว และสีขาบ

ไข่มุกสีเหลืองให้โคลลาท ไข่มุกสีดั่งอ้อยแดงเพิ่มพูนสติปัญญา
ไข่มุกสีขาวทำให้มียศศักดิ์ ไข่มุกสีขาบทำให้มีโชคลาภ

114:9bc ไข่มุกสีขาว คือ พราหมณ์ชาติ
ไข่มุกมีประกายดั่งแสงอาทิตย์ คือ กษัตริย์ชาติ
ไข่มุกสีเหลือง คือ ไวศยชาติ
ไข่มุกมีประกายสีดำ คือ ศูทรชาติ

ลักษณะคุณสมบัติของไข่มุก (ในมัตสยปุราณะ)

114:10 คุณสมบัติ 8 ประการของไข่มุกมีการระบุไว้ทั้งสิ้นดังนี้ คือ 1) ส่องแสงเจิดจ้า
2) กลมเกลี้ยง 3) ไส 4) สะอาดปราศจากตำหนิ 5) เนื้อแน่น 6) เรียบมัน 7) มีเงา 8) ไม่แตก

อธิบายดังนี้

114:11 ไข่มุกที่มีแสงฉายออกมาเหมือนดาว เรียกว่า “สุตาระ” (lit. มีแสงเจิดจ้า)
ไข่มุกที่มีลักษณะกลมตลอดทั้งเม็ด เรียกว่า “สุวฤตตะ” (lit. กลมเกลี้ยง)

114:12 “สวัจฉะ” ไข่มุกที่ใส ผุดผ่อง หมายถึง ไข่มุกที่ปราศจากลักษณะโทษ
“นิรมลชะ” ไข่มุกที่สะอาด หมายถึง ไข่มุกที่ปราศจากสิ่งสกปรก
“ฉนะ” (lit. กลุ่ม ก้อน จำนวนมาก) หมายถึง ไข่มุกที่มีน้ำหนักบนตาชั่ง
เป็นไข่มุกที่ดีเยี่ยม

114:13 ไข่มุกที่เอิบอาบด้วยน้ำมัน เรียกว่า “สนิทธะ” (lit. มันเงา มันวาว)
ไข่มุกที่มีเงาสะทอน เรียกว่า “สัจฉายะ” (lit. มีเงาสะทอน)
ไข่มุกที่ปราศจากรอยแผลและลายเส้น เรียกว่า “อสมุฏฐิตะ” (lit. ไม่มีรอย)

114:14 ไข่มุกที่มีความอ่อนละมุนของรัศมี งดงามประโลมใจ ดุมิชีวิตชีวาประหนึ่งกำลังส่องแสง
ระยิบระยับ ทั้งยังมีลักษณะดุจสายน้ำ ลักษณะเช่นนี้ถือว่าเป็นอัญมณีมีค่าสูงส่ง

421234300

114:15 ไช้มุ๊กที่มีลักษณะคล้ายแก้วกระจกสีขาว มีดวงจันทร์นั้บร้อยมารวมกัน มีเงาสะท้อนตั้ง
ดวงจันทร์ ย่อมเป็นเครื่องประดับของทวยเทพ

ในครุฑปุราณะ

114-115:16 ไช้มุ๊กส่วนมากที่เกิดจากต้นไผ่ พญาช้าง ปลา หอยสังข์ และหมูป่า จะไม่มีแสงรัศมีวา
แม้กระนั้นก็ยังได้รับการยกย่องว่าเป็นสิริมงคล

115:17 ไช้มุ๊กที่ผ่านการพิสูจน์แล้วว่าน้ำหนักดี เงาวาวสะท้อนแสง สีขาว กลมเกลี้ยง เจาะรู
ขนาดเล็กได้เสมอกัน ย่อมเป็นไช้มุ๊กที่ผู้ขายพึงพอใจ เพราะไช้มุ๊กนั้นย่อมปรากฏชัดว่ามีคุณสมบัติ
เลิศ

115:18 ไช้มุ๊กใดหากบรรลุถึงคุณสมบัติครบถ้วนสมบูรณ์แบบดังที่กล่าวมานี้ ผู้ครอบครองไช้มุ๊ก
นั้นจะไม่มีคนชั่วเข้ามาใกล้กราย และทุก ๆ วันจะไม่ประสบความชั่วร้ายเลยแม้แต่น้อย

115:19 หากผู้ใดสวมไช้มุ๊กที่มีลักษณะคุณครบถ้วนทุกประการเช่นนี้ ผู้นั้นจะมีอายุยืน
มีความเจริญรุ่งเรือง และอัมงคลทั้งปวงจะเสื่อมสลายไป

115:20 ถ้าไช้มุ๊กเม็ดหนึ่งมีอยู่ในเรือนของใคร พระลักษมีผู้มีโชคและมีจิตใจที่มั่นคงย่อมประทับ
ในเรือนนั้น

ลักษณะโทษ

115:21 ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงลักษณะโทษของไช้มุ๊กซึ่งระบุว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 10 ประการ ได้แก่
โทษขนาดหนัก 4 ประการ และโทษขนาดปานกลาง 6 ประการ

115:22 ถ้ามีชิ้นส่วนของเปลือกหอยมุ๊กติดอยู่ที่ไช้มุ๊กเป็นบางส่วน ลักษณะโทษดังกล่าวเรียกว่า
“ศุกติลัคณะ” (lit. มีเปลือกหอยมุ๊กติดอยู่) โทษเช่นนี้ก่อให้เกิดโรคเรื้อน

115:23 ลักษณะโทษที่คล้ายดวงตาของปลาปรากฏในไช้มุ๊ก เรียกว่า “มัตสยาเกษะ”
(lit. ตาของปลา) โทษแบบนี้จะทำให้สูญเสียลูกชายอย่างแน่นอน

115:24 ไช้มุ๊กที่หมดรัศมี ไม่มีเงาสะท้อน ผู้รู้เรียกว่า “ชรฐะ” (lit. มุ๊ก)ด้าน)
ผู้ที่ครอบครองไช้มุ๊กลักษณะเช่นนี้จะประสบความตายโดยไม่ต้องสงสัย

115:25 ไช้หมุกที่มีสีคล้ายปะการัง ผู้รู้เรียกว่า “อติรักตะ” (lit. = แต่งจัด)

เพราะเหตุที่ก่อให้เกิดความยากจน ฉะนั้น บุคคลควรหลีกเลี่ยงໄໝ้หมุกลักษณะนี้

115:26 ลักษณะรอยย่นเกิดขึ้นบนผิวໄໝ้หมุกซ้อน ๆ กัน เรียกว่า “ตริวฤตตะ” (lit. มีวงกลม 3 ชั้น) ลักษณะเช่นนี้จะทำให้ผู้ครอบครองเสื่อมสวัสดิมงคล

116:27 หนึ่งໄໝ้หมุกที่รูปทรงไม่กลม เรียกว่า “จิปิฎฐะ” (lit. แบน, แพบ) ไໄໝ้หมุกลักษณะเช่นนี้ ผู้ใดได้ครอบครองย่อมสูญเสียเกียรติ

116:28 ไໄໝ้หมุกที่เป็นทรงสามเหลี่ยม เรียกว่า “ไตรยศระ” จะทำให้สูญเสียความเจริญรุ่งเรือง ส่วนໄໝ้หมุกที่เป็นทรงยาว เรียกว่า “กฤศะ” (lit. บาง, ลีบ) จะส่งผลให้ปัญหาเสื่อมทราม

116:29 ไໄໝ้หมุกที่มีด้านหนึ่งคด เรียกว่า “กฤศะปารศวะ” (lit. = มีด้านข้างลีบหรือเล็กลง) ไໄໝ้หมุกที่มีลักษณะโทษ เป็นที่น่าติเตียน จะทำให้ผู้ครอบครองสูญเสียกำลังใจ

116:30a ไໄໝ้หมุกที่มีรูปทรงไม่กลม ผิวตะปุ่มตะป่ำ จะพรากทรัพย์สิ้นไปทั้งหมด

116:30b-31 ชาวสิงหลผู้สันตัดจัดเจนเรื่องໄໝ้หมุกมักจะทำวิธีดังต่อไปนี้ หากผู้ซื้อสงสัยว่าໄໝ้หมุกใด เป็นของเทียม ผู้รู้จึงนำໄໝ้หมุกนั้นไปใส่น้ำมันดิบร้อนผสมเกลือ แล้วนำไปแช่น้ำตลอดคืน จากนั้น นำໄໝ้หมุกไปขัดถูด้วยเมล็ดข้าว หรือนำไปห่อด้วยผ้าแห้ง ถ้าໄໝ้หมุกไม่เปลี่ยนสี พึงรู้ว่าໄໝ้หมุกนั้นเป็น ของจริง

ฉะนั้น

116:32 ควรนำໄໝ้หมุกใส่ลงในภาชนะบรรจุเยี่ยววัวผสมกับน้ำเกลือ แล้วทำให้ໄໝ้หมุกมีเหงื่อด้วยการตั้งไฟ หรือนำไปห่อผ้าแห้ง

116:33 เมื่อนำໄໝ้หมุกมาใส่มือแล้ว ให้ถูໄໝ้หมุกด้วยเมล็ดข้าว ไໄໝ้หมุกเทียมจะแตก ส่วนໄໝ้หมุกธรรมชาติจะมีรัศมีเจิดจรัส

116:34 เมื่อเสร็จแล้ว ให้หุงໄໝ้หมุกที่มีชิ้นส่วนของหอยหมุกเพิ่งเกิดใหม่ติดอยู่นั้น ในภาชนะมีรูซึ่ง เหมาะแก่การใช้งาน มีฝาปิดสนิท เมื่อ(ฝา)เปิดออก ให้นำໄໝ้หมุกออกมาจากภาชนะ แล้วนำมาใส่ลงในกองธัญพืชเป็นเวลาหนึ่งเดือน

421234300

116-117:35 เมื่อนำไข่มุกทั้งหมดมาใส่ลงในหม้อหุงข้าว คลุกเคล้ากับน้ำคั้นจากลูกมะจั่วแล้ว ให้นำไข่มุกมาขัดถูด้วยแครอทเพื่อที่จะทำให้เม็ดไข่มุกเล็กลงพอประมาณ แล้วจึงจัดการเจาะรูไข่มุกอย่างรวดเร็วให้มีขนาดตามความต้องการในที่นี้

117:36 อนึ่ง เมื่อวางไข่มุกลงกลางมัดสยปฎุฆะที่พอกด้วยก้อนดินแล้ว จากนั้นจึงค่อยยอบไข่มุกเพียงเล็กน้อยด้วยพิฑาลปฎุฆะ ก่อนจะนำไปต้มในน้ำนม ตามด้วยน้ำและน้ำผลไม้ แล้วนำไปต้มในน้ำนมซ้ำอีกครั้ง เพื่อให้ผิวไข่มุกสะอาดและเป็นมันวาว

117:37 ต่อมาควรนำไข่มุกมาขัดถูด้วยผ้าสะอาด เพื่อให้ไข่มุกหมดมลทิน ประกอบด้วยความงาม ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติครบถ้วนทั้งหกประการ

ฤชิวยาตินักสิทธิ์ผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่ เปี่ยมด้วยความกรุณาต่อชาวโลก ได้อธิบายเรื่องไข่มุกด้วยจุดประสงค์คือประโยชน์ต่อผู้รู้ไว้ดังนี้

ราคาไข่มุก

117:38 ผู้รู้เรื่องอัญมณีควรทราบว่ น้ำหนัก 1 มาษกะ มีค่าเท่ากับ 5 คุณุชา และน้ำหนัก 1 ศาณะ มีค่าเท่ากับ 4 มาษกะ

117:39 มูลค่าของไข่มุกแท้เม็ดหนึ่งที่มีกำเนิดจากหอยมุก ถ้ามีน้ำหนัก 1 ศาณะ (หรือ 4 มาษกะ) เท่ากับ 5,300 กปรรทกะ

117:40 ไข่มุกที่มีน้ำหนัก 3.5 มาษกะ (lit. น้ำหนักลดลงไป(จากเดิม) 0.5 มาษกะ) จะมีราคาเท่ากับ 4,000 กปรรทกะ ส่วนไข่มุกที่มีน้ำหนัก 3 มาษกะ จะมีราคาสูงสุดเท่ากับ 2,000 กปรรทกะ

117:41 ไข่มุกที่มีน้ำหนัก 2.5 มาษกะ จะมีราคา 1,300 กปรรทกะ ถ้าไข่มุกมีน้ำหนัก 2 มาษกะ จะมีราคา 800 กปรรทกะ

117:42 ถ้าไข่มุกมีน้ำหนัก 1.5 มาษกะ จะมีราคา 325 กปรรทกะ

ถ้าไข่มุกมีน้ำหนัก 1 มาษกะ ราคาจะเท่ากับ 120 กปรรทกะ

118:43 ถ้าไข่มุกมีน้ำหนัก 6 คุณุชา ราคาโดยประมาณที่สูงที่สุดคือ 200 กปรรทกะ

ถ้าไข่มุกมีน้ำหนัก 4 คุณุชา จะมีราคา 25 หรือ 28 กปรรทกะ

421234300

118:44-48 ต่อไปนี้เป็นข้อตกลงเรื่องจำนวนรวมของไข่มุกหนึ่งธรรณะ

ผู้รู้เรื่องไข่มุกตั้งชื่อไข่มุกจำนวนเม็ดรวมหนึ่งธรรณะที่มี 13 เม็ดว่า ทิกกา ราคาของไข่มุก “ทิกกา” ที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่ดีคือ 150 กปรรทกะ

ถ้าไข่มุกหนึ่งธรรณะมี 16 เม็ดถ้วน จะเรียกว่า ทารวิกา มีราคา 110 กปรรทกะ แม้เด็กจะเป็นผู้ซื้อก็ตาม

หากว่าไข่มุกหนึ่งธรรณะมีจำนวน 20 เม็ดถ้วน ผู้รู้ตั้งชื่อว่า เมากติกชะ ถ้ามีคุณสมบัติที่ไม่ดีเลย จะมีราคา 79 กปรรทกะ

หากว่าไข่มุกหนึ่งธรรณะมีจำนวนเม็ดรวม 30 เม็ดถ้วน จะมีชื่อว่า ติกยา ราคาสูงสุดของไข่มุกนี้คือ 40 กปรรทกะ

118:49-119:51

ไข่มุกที่หนึ่งธรรณะมีจำนวนเม็ดรวม 40 เม็ด เรียกว่า ติกถา จะมีราคา 30 กปรรทกะ

ไข่มุกที่หนึ่งธรรณะมีจำนวนเม็ดรวม 50 เม็ด เรียกว่า โสมะ จะมีราคา 20 กปรรทกะ

ไข่มุกที่หนึ่งธรรณะมีจำนวนเม็ดรวม 60 เม็ด เรียกว่า นิกรศีระชะ จะมีราคา 14 กปรรทกะ

ไข่มุกที่หนึ่งธรรณะมีจำนวนเม็ดรวม 80-90 เม็ด เรียกว่า กุปยา

โดยที่ไข่มุก 80 เม็ด ราคา 11 กปรรทกะ ส่วนไข่มุก 90 เม็ด ราคา 9 กปรรทกะ

ไข่มุกที่หนึ่งธรรณะมีจำนวนเม็ดรวม 100 เม็ด ราคา 7 กปรรทกะ ไข่มุก 150 เม็ด ราคา 5 กปรรทกะ และไข่มุก 200 เม็ด ราคา 3 กปรรทกะ เรียกว่า จุรณะ

119:52 ในดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ คือ ไม้แห้งแล้งและมีฝนตก ไข่มุกที่นี้ที่มีคุณสมบัติดีพร้อม ถ้ามีน้ำหนักมาชกะสูงยิ่งกว่าศานะ อีก 1 มาชกะ ราคาของไข่มุกนั้นจะเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า

119:53 ราคาไข่มุกขนาดเล็ก ขนาดเล็กมาก ขนาดใหญ่ และขนาดปานกลาง ซึ่งระบุไว้ ณ ที่นี้เป็นราคาที่มีได้กำหนดขึ้นเพียงเพราะชาติกำเนิดเท่านั้น แต่กำหนดขึ้นเพราะความเป็นเลิศด้วยคุณสมบัติทั้งหลาย

119:54 ส่วนไข่มุกที่ดูคล้ายรัศมีพระจันทร์เพียงเล็กน้อย รูปทรงดังผลตำลึง จะมีราคาเพียง 1 ใน 7 จากราคาปกติ เนื่องจาก(มีลักษณะ)ไม่สมบูรณ์

421234300

119:55 ราคาไข่มุกสีเหลืองลดลงครึ่งหนึ่ง ราคาไข่มุกที่ไม่กลมลดเหลือ 1 ใน 8 และไข่มุกที่ถูกบ้นเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยมีขนาดไม่เท่ากัน ราคาจะลดลงเหลือเพียง 1 ใน 6

119:56-57 หนึ่ง ไข่มุกเหล่าใดมีครึ่งเม็ด เต็มไปด้วยรูลึกลงเพราะมีรอยแตก มีรูปทรงคล้ายกะโหลกมะพร้าว สะท้อนแสงได้เพียงด้านเดียว มีองค์ประกอบทุกส่วนเชื่อมประสานกัน มีสีดั่งนกกาคะหรือสีเหมือนทองเหลือง ไข่มุกเหล่านั้นย่อมไม่มีค่า

119:58 หนึ่ง ไข่มุกใดมีลักษณะคล้ายตาปลา เต็มไปด้วยปุ่มปม และมีลักษณะให้โทษ ราคาไข่มุกลักษณะนี้(ลดลงเหลือ)หนึ่งในสี่

อีกตำราหนึ่งระบุว่า

119:59 1 มัญจาคี เป็น 1 คุณชา
 3 คุณชา เป็น 1 รูปกะ
 10 รูปกะ เป็น 1 กัลญุชะ

119:60 เมื่อจะชั่งน้ำหนัก ให้นำตุ้มน้ำหนัก 1 กัลญุชะ ใส่ในงานชั่งข้างหนึ่ง ส่วนไข่มุกให้นำไปใส่ในงานชั่งอีกข้างหนึ่ง

119:61 หากไข่มุกจำนวน 4 เม็ด, 3 เม็ด, 2 เม็ด หรือ 1 เม็ด มีน้ำหนักบนเครื่องชั่งเสมอด้วย 1 กัลญุชะ ไข่มุกดังกล่าวถือว่าเป็นราคาสูงมากยิ่งขึ้นไปตามลำดับ

120:62 หากไข่มุกจำนวนตั้งแต่ 9 เม็ด ลงไปถึง 5 เม็ด มีน้ำหนักเสมอด้วย 1 กัลญุชะ ผู้เชี่ยวชาญเรื่องอัญมณีพึงทราบว่ามีราคาสูง

120:63 เป็นที่จดจำว่า ไข่มุกจำนวนตั้งแต่ 14 เม็ด ลงไปจนถึง 10 เม็ด ตามลำดับ มีน้ำหนักเสมอด้วย 1 กัลญุชะ ไข่มุกดังกล่าวถือว่าเป็นราคากลาง

120:64 ไข่มุกจำนวนตั้งแต่ 20 เม็ด ลงจนถึง 15 เม็ด ตามลำดับ (มีน้ำหนักเสมอด้วย 1 กัลญุชะ) ผู้รู้ระบุว่าไข่มุกเหล่านี้มีราคาต่ำ

120:65 หากไข่มุกใดมีน้ำหนักของ 1 เม็ด เท่ากับ 2 กัลญุชะ ไข่มุกนั้นดีเลิศหาที่เปรียบมิได้ ย่อมคู่ควรกับทวยเทพ พระราชาทั้งหลายไม่ควรครอบครอง

421234300

120:66 พระเจ้าแผ่นดินเมื่อพิจารณาไข่มุกตามวิธีดังนี้แล้วควรสวมไข่มุก พระองค์จะได้มีพระ
ชนม์ยืนยาว มียศศักดิ์ มีความกล้าหาญ มิฉะนั้นแล้วจะประสบผลในทางตรงกันข้าม

เรื่อง การตรวจสอบไพฑูรย์

120:67 เสียงกัมปนาทของจอมอสูรผู้เป็นโอรสของนางทิดซึ่งดังราวกับเสียงมหาสมุทร
ปั่นป่วนเมื่อตอนสิ้นกัลป์นั้นกลายเป็นอัญมณีไพฑูรย์ เป็นเม็ดอัญมณีที่มีแสงแวววาวน่า
อภิรมย์และมีหลากสี

120:68 ไมไกลมากนักจากภูเขาวิฑูรที่มีไหล่เขาสูง เหมืองของอัญมณีไพฑูรย์เกิดขึ้นแล้ว
ใกล้ชายแดนของแคว้นกามภูติกะ [BRP. เหมืองของอัญมณีไพฑูรย์เกิดขึ้นแล้ว ณ ชายแดนระหว่าง
แคว้นโกงคะกับแคว้นวาลิกะ]

121:69 เนื่องจากเกิดขึ้นจากเสียงของอสูรตนนั้น เหมืองไพฑูรย์จึงมีคุณสมบัติอันยิ่งใหญ่ เป็น
อัญมณีที่สูงค่าในโลก เป็นประหนึ่งอาภรณ์ของสามโลก

121:70 อัญมณีไพฑูรย์เกิดขึ้นคล้ายกลุ่มประกายไฟที่ก่อรูปขึ้นจากเสียงคำรามของอสูรพละ
นั่นเอง มีหลากสีงามน่ายกคล้ายสีเมฆในฤดูฝน

121:71 ไพฑูรย์มีสิ่งดงามครบทุกสีของอัญมณีทั้งหลายในโลก เช่น ทับทิม เป็นต้น

121:72 ในบรรดาสีทั้งหลาย สีที่สวยงามที่สุดของไพฑูรย์ คือ สีน้ำเงินอย่างขนคอนกยูง หรือสีเขียว
ใบไผ่ หรือสีที่งามระยับเหมือนสีปลายปีกนกตะขาบทุ่ง ไพฑูรย์สีอื่น ๆ ผู้รอบรู้เรื่องอัญมณีมี
ความเห็นว่ามีคุณค่าน้อย

และ

121:73 อัญมณีที่มีสีขาวเจือสีด้าอ่อน ๆ ลักษณะคล้ายหมอก ผู้ตรวจสอบสีอัญมณีเรียกอัญมณี
ชนิดนั้นว่า ไพฑูรย์

121:74 ไพฑูรย์มีสีประเภทโดยการจำแนกตามชาติกำเนิด ได้แก่ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์
และศูทร

สีน้ำเงินอมขาว คือ วรรณะพราหมณ์

421234300

สีแดงอมขาว คือ วรรณะกะษัตริย์

สีน้ำเงินอ่อนอมเหลือง คือ วรรณะแพศย์

สีน้ำเงินล้วน คือ วรรณะศูทร

ต่อไปคือ ลักษณะที่ให้คุณ

121:75 ไพฑูรย์อันเป็นเครื่องประดับของทวยเทพจะมีคุณสมบัติดังนี้ คือ มีลักษณะคล้ายตาแมวหรือคล้ายกระเทียม, กลิลละ (lit. ไม่สามารถทะลุทะลวงได้), นิรมละ (lit. ไร้ตำหนิ) และวยังคะ (lit. รูปทรงไม่แน่นอน)

121:76 สุตาระ, ฆนะ, อตัยัจฉะ, กลิลละ และวยังคะ เหล่านี้คือคุณสมบัติสำคัญห้าประการของไพฑูรย์ซึ่งผู้รู้แจกแจงไว้แล้ว อธิบายได้ดังนี้

121:77 ไพฑูรย์ที่เหมือนกำลังหยาดแสงส่องมา เรียกว่า “สุตาระ” (lit. มีแสงเจิดจ้า)

122:78 ไพฑูรย์ที่มีขนาดเล็ก น้ำหนักมาก เรียกว่า “ฆนะ” (lit. มีความหนาแน่น)

122:79a ไพฑูรย์ที่ปราศจากตำหนิ เช่น กลังกะ(รอยเปื้อน) เรียกว่า “อตัยัจฉะ” (lit.ใสกระจ่าง)

122:79b-80a ไพฑูรย์ที่ภายในมีลักษณะเหมือนสายสังวาลพราหมณ์หรือพระจันทร์เสี้ยวซึ่งเคลื่อนไหวได้ จะเรียกว่า “กลิลละ” ก่อให้เกิดความสำเร็จทุกประการแก่พระเจ้าแผ่นดิน

122:80b ส่วนไพฑูรย์ใดมีส่วนประกอบที่ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไพฑูรย์นั้นเรียกว่า “วยังคะ” (lit.ไร้รูปทรง/ รูปทรงไม่แน่นอน)

122:81 ไพฑูรย์ที่มีคุณสมบัติเลิศย่อมบันดาลให้เจ้าของมิโชคลาภอันประเสริฐ ส่วนไพฑูรย์ที่ประกอบด้วยโทษทั้งหลายย่อมบันดาลให้เจ้าของประสบแต่สิ่งชั่วร้าย ดังนั้น ท่านทั้งหลายควรตรวจสอบไพฑูรย์ด้วยความรอบคอบ

(ลักษณะที่ให้โทษ)

122:82 กรรกระ, กรรกระ, ตราสะ, กลังกะ และ เทหะ เหล่านี้คือลักษณะให้โทษสำคัญ 5 ประการที่พบในไพฑูรย์

- 122:83 ไพฑูรย์ที่ปรากฏชื่อว่าเหมือนมีกรวด เรียกว่า กรรกระ (lit.แข็ง) และไพฑูรย์ที่มีกรวดแม้ในการสัมผัส ผู้รู้จะเรียกว่า กรรกระ (lit.หยาบ) (ผู้ครอบครอง)จะประสบความสำเร็จเสียญาติพี่น้อง
- 122:84 ไพฑูรย์ที่ชวนให้สงสัยว่าจะแตก เรียกว่า ตราสะ ก่อให้เกิดความสูญสิ้นวงศ์ตระกูล สัตว์กันข้ามปรากฏที่เม็ดไพฑูรย์ใด ไพฑูรย์นั้นจะเรียกว่า กลังกะ ก่อให้เกิดความสูญเสีย
- 122:85 ไพฑูรย์ที่ดูราวกับแปดเปื้อนด้วยคราบสกปรก เรียกว่า เทหะ (lit.รูปร่าง บุคคล สิ่งปรากฏ) ไพฑูรย์ลักษณะนี้อาจทำให้(ผู้สวมใส่)ถึงแก่ชีวิต
- 122:86 หากผู้ปราศจากทานพิชิตทองคำได้ หรือหากว่าบุคคลผู้ครอบครองอัญมณีหลากชนิด ไม่ว่าพระเจ้าแผ่นดินก็ดีหรือนักพรตก็ดี มีทางที่จะเป็นผู้ให้อัญมณีไพฑูรย์ที่ประกอบด้วยลักษณะโทษแล้วไซ้ ผู้ครอบครองอัญมณีที่มีลักษณะดังไม่ไผ่ (ไพฑูรย์) นั้น ย่อมบรรลุลูกความตายอย่างแน่นอน
- 122:87 แก้วศิริกาจะ แก้วศิคุปาละ แก้วกระจก และแก้วผลึก(หรือแก้วเจียรไน) ถูกแทรกซึมด้วยดิน [GP. ถูกแทรกซึมด้วยสีควัน] อัญมณีเหล่านี้แม้ต่างชนิดกันก็ดูเหมือนกัน
- 122:88 แก้วกระจกพิสูจน์ได้ด้วยการที่ไม่สามารถขูดขีดได้ แก้วศิคุปาละด้วยน้ำหนักเบา แก้วศิริกาจะด้วยความทึบแสง และแก้วผลึกด้วยสีที่โชติช่วง
- 122:89 อัญมณีต่างชนิดย่อมไม่มีสีเหมือนกับอัญมณีแท้ที่มีสีตามชาติกำเนิดเลย แต่ถึงแม้จะมีการปรับปรุงให้มีลักษณะแตกต่างออกไป การจำแนกความแตกต่างที่เด่นชัดก็มีบัญญัติไว้อย่างแน่นอน
- 122-23:90 ความแตกต่างนี้แม้จะสังเกตเห็นได้อย่างง่ายดาย แต่ผู้รู้ก็ควรตรวจสอบให้ดีเสมอ ลักษณะพิเศษของอัญมณีต่างชนิดกันโดยทั่ว ๆ ไปมีดังนี้คือ ความมันวาว ความเบา และความอ่อนนุ่ม
- 123:91 ไพฑูรย์ที่มีคุณสมบัติเลิศน้ำหนัก 1 สุวรรณะ ราคาเท่ากับไพฑูรย์ซึ่งมีน้ำหนัก 2 ปลาย
- 123:92 อัญมณีทั้งหลายที่ถูกนำไปเจียรไน ชัดแต่ง และเข้ารูปเรือนด้วยวิธีการที่ผู้เชี่ยวชาญและไม่เชี่ยวชาญจัดเตรียมไว้ย่อมมีสภาพแตกต่างกัน และมีราคาต่างกันตามคุณและโทษที่เกิดขึ้น
- 123:93 อัญมณีที่ช่างอัญมณีนำไปจัดการอย่างรอบคอบย่อมดียิ่งขึ้น หากว่าอัญมณีเหล่านั้นได้ชื่อว่าไม่มีลักษณะที่เป็นโทษอยู่แล้ว ก็จะมีราคาสูงขึ้นถึงหกเท่าของอัญมณีทั้งหลายที่ล่วงไปสู่เหมืองทั้งหลายที่อยู่ใกล้ชายฝั่งมหาสมุทร
- 123:94 ราคาอัญมณีที่ระบุนานี้มิได้เป็นเช่นนี้ทุกที่ทั่วโลก

421234300

เรื่อง การตรวจสอบไพลิน

แหล่งกำเนิดไพลินในครุฑปุระณะ

- 123:95 ดวงตางามยิ่งทั้งคู่ของพลาสุรที่มีรัศมีคล้ายดอกบัวบาน ตกลงไปแล้วในสถานที่ซึ่งช่อดอกกลวลิ (ดอกของต้นมะยม) แรกแย้มบาน กำลังถูกเด็ดด้วยปลายนิ้วมือของหญิงชาวสิงหล
- 124:96 เนื่องจากเหตุนี้ แผ่นดินใกล้ชายฝั่งของมหาสมุทรซึ่งแผ่ขยายเป็นวงกว้าง มีคลื่นระยับงามตาทั้งสองฟากฝั่ง ย่อมมีรัศมีเพราะเป็นที่เกิดของไพลินจำนวนมากตามแนวตงการะเกดที่เจริญเติบโต
- 124:97 เนื่องจากเหตุนี้ ไพลินทั้งหลายที่เกิด ณ ที่นั้นจึงมีสีเสมอด้วยดอกบัวขาว ภูเขาและตาบของพลราม ฝั่ง ภายของพระวิษณุ ศอพระศิวะ ดอกแก้วกราสพี และดอกอัญชันสีม่วงคราม
- 124:98 ไพลินบางชนิดมีสีดั่งน้ำนมมหาสมุทรยามสงบ บางชนิดสีเหมือนขนคอนกยูง บางชนิดสีคล้ายฟองน้ำคราม บางชนิดสีเหมือนขนคอนกกาเหว่าในฤดูผสมพันธุ์
- 124:99 ไพลิน ณ แหล่งกำเนิดนั้นมีคุณสมบัติแบบเดียวกัน คือ มีสีเด่นชัด และมีความงามเปล่งประกาย ถือเป็นอัญมณีที่มีคุณสมบัติล้ำเลิศ
- 124:100 จงฟัง ต่อไปข้าพเจ้าจะกล่าวถึงคุณสมบัติของไพลิน
พึงทราบว่าไพลินมี 4 สี เรียงตามลำดับชาติกำเนิดดังนี้คือ ไพลินพราหมณ์ชาติ
สีน้ำเงินอมขาว กษัตริย์ชาติสีน้ำเงินอมแดง ไวศยชาติสีน้ำเงินอมเหลือง และศูทรชาติสีน้ำเงินเข้ม
- 124:1 (ว่าด้วยสีประจำวรรณะทั้งสี่)
วรรณะพราหมณ์สีขาว กษัตริย์สีแดง ไวศยสีเหลือง ศูทรสีดำหรือน้ำเงิน
- 124:2 ไพลินมีแหล่งกำเนิดสามประการเช่นเดียวกับทับทิม
- 125:3 หากว่ามีแสงรุ่งพราวอยู่ในใจกลางของไพลินเม็ดใด ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่าไพลินเม็ดนั้นมีค่าสูงยิ่ง และหาได้ยากในโลก
- 125:4 ถ้าต้องการให้ไพลินมีสีเข้มขึ้นให้เอาไพลินไปแช่น้ำนมร้อยครั้ง ไพลินนั้นก็จะมีสีเข้มขาวสมำเสมอทุกส่วน มีชื่อเรียกว่า “มหานิล”

และ

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

- 125:5-7 ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่า
 อัญมณีที่มีสีขาวโดยธรรมชาติ มีชื่อว่า “อินทรีนิละ”
 อัญมณีสีแดง มีชื่อว่า “ปัทมราคะ”
 อัญมณีสีขาวปนครามอ่อนเป็นมันวาว มีชื่อว่า “มานวกะ” [MM. “มรกตะ”]
 อัญมณีสีแดงอ่อนปนเหลืองอ่อนที่มีลักษณะใส มีชื่อว่า “กาชายกะ”
 อัญมณีสีขาวอมเหลืองอ่อน มีชื่อว่า “ปุษปราคะ”
 อัญมณีสีแดงเข้ม มีชื่อว่า “เการัณทกะ”

เรื่อง ลักษณะคุณของไพลิน

125:8 ไพลินควรประกอบด้วยคุณสมบัติเลิศรวม 5 ประการ ได้แก่ มีน้ำหนักมาก (ส. คुरु), เรียบมัน (ส. สนิชชะ), มีสีเข้ม (ส. วรรณาคมยะ), มีคุณสมบัติแบบ “ปาร์ศวันต์” [MM. ปาร์ศวรรต] และมีคุณสมบัติในการย้อมสี (ส. รัฐชกะ)

125:9 ไพลินที่มีขนาดเล็กแต่น้ำหนักมาก เรียกว่า "คुरु" ลักษณะเช่นนี้จะอำนวยความสะดวกเจริญรุ่งเรืองแก่วงศ์ตระกูล

ไพลินที่วาววับประหนึ่งสายน้ำสะท้อนแสงเป็นประกาย เรียกว่า "สนิชชะ" ลักษณะเช่นนี้จะช่วยเพิ่มพูนทรัพย์สินเงินทอง

125:10 ไพลินที่เมื่อนำไปส่องแดดแล้วเปล่งแสงสีขาว เรียกว่า “วรรณาคมยะ” ลักษณะเช่นนี้จะช่วยเพิ่มพูนทรัพย์สินและพืชพันธุ์ธัญญาหาร

125:11 ไพลินที่มีลักษณะใกล้เคียงกับแก้วผลึก เงิน ทอง หรือวัตถุอื่นที่มีประกายไฟ เรียกว่า “ปาร์ศวรรต” ลักษณะเช่นนี้จะอำนวยยศศักดิ์

125:12 ไพลินที่ภายในมีลักษณะราวกับว่ามีความมืดโอบล้อมเอาไว้ เรียกว่า "รัฐชกะ" ก่อให้เกิดสง่าราศี และความเจริญรุ่งเรืองของวงศ์ตระกูล

125:13-126:18 ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงลักษณะโทษ 6 ประการในไพลิน ด้วยการระบุชื่อและลักษณะปรากฏ

เป็นที่จดจำกันว่า

421234300

โพลินที่มีสีเกาะกลุ่มกันคล้ายเมฆฝน เรียกว่า “อภรกะ” เมื่อสวมใส่แล้วจะทำให้
ความสมบูรณ์พูนสุขหมดไป และอายุสั้น

โพลินที่มีก้อนกรวดเจือปน เรียกว่า “สศรกรกะ” หากสวมใส่จะประสบความยากจน
และต้องพลัดถิ่นที่อยู่

โพลินที่ก่อให้เกิดความเสียวว่าจะแตก เรียกว่า “ตราสะ” หากสวมใส่จะก่อให้เกิดภัย
จากสัตว์มีเขี้ยว

โพลินที่แตก เรียกว่า “ภินนะ” จะทำให้สูญเสียบุตรและภรรยา

โพลินที่เห็นว่ามีดินฝังอยู่ในเนื้อ เรียกว่า “มฤตติกาครรกะ” ลักษณะเช่นนี้จะทำให้
ผู้สวมเป็นโรคผิวหนัง

โพลินที่เห็นมีก้อนหินอยู่ภายใน เรียกว่า “อัศมครรกะ” ลักษณะเช่นนี้จะก่อให้เกิด
ความพินาศแก่ผู้สวมใส่

โพลินที่มีสีกระดำกระด่าง เรียกว่า “จิตรกะ” ลักษณะเช่นนี้จะทำลายวงศ์ตระกูล

และ

126:19 ลักษณะโทษในมหานีละ (โพลินสีเข้ม) ได้แก่ สีตั้งกลุ่มเมฆ รอยร้าว สีกระดำกระด่าง
มีดินและหินเจืออยู่ในเนื้อ และหยาบกระด้าง

ต่อไปคือเรื่องสี

126:20-22 โพลินมีสีตั้งน้ำคราม ดอกกะเพรา ดอกมะยม ดอกบัวขาว ดอกเฟลทซ์⁸⁶
ปีกนกตะขาบทุ่ง ดอกอัญชัน ขนคอนกยูง พระศอกของพระศิวะ กายของพระวิษณุ และสีตั้งปีก
แมลงภู่

126:23 หากสวมใส่โพลินแท้แล้ว ก็จะเป็นที่พึงพอใจของพระเสาร์ จะมีอายุยืน วงศ์ตระกูล
เจริญรุ่งเรือง ช่วยเพิ่มพูนสติปัญญา มีโชควาสนาและความสง่างาม

126:24 คุณความดีทั้งหลายเหล่านี้ที่ปรากฏแก่ผู้สวมทับทิม คนทั้งหลายที่สวมโพลินย่อมได้รับ
ซึ่งคุณความดีทั้งหลายเหล่านั้นเช่นกัน

⁸⁶ หมายถึง ดอกของต้นลินิน (ดูเพิ่มเติมในภาคผนวกหมวดพฤกษศาสตร์)

เรื่อง การตรวจสอบไพลิน

126-27:25 ผู้เชี่ยวชาญกล่าวว่า แก้วกระจก แก้วอุตปละ แก้วกรวีระ แก้วพลิก และไฟทูร์ย์ เป็นต้น เหล่านี้คืออัญมณีต่างถิ่นซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับไพลิน⁸⁷

127:26 พิงตระหนักอยู่เสมอว่า อัญมณีห้าชนิดนี้มีน้ำหนักและความแข็งเรียงตามลำดับจากน้อยไปหามาก โดยเริ่มต้นจากแก้วกระจกไปตามลำดับ

127:27 ไพลินบางชนิดแม้มีสีแดงอ่อนก็ควรเก็บรักษาไว้เช่นเดียวกับแก้วกรวีระและแก้วอุตปละ ที่มีสีทองแดง

127:28 ทับทิมสามารถทนไฟได้เป็นเวลานานเท่าไร ไพลินทนไฟได้ยาวนานยิ่งกว่า

127:29 ไพลินที่เกิดจากเหมืองมีแสงดั่งผึ้งที่มันเมา มีลักษณะเสมอกันระหว่างแสงกับเงาสะท้อน ผู้รู้เรียกอัญมณีชนิดนี้ว่า “กรามระ”

127:30 ไพลินซึ่งมีสีแดงเรื่ออยู่เสมอ นั้น มีชื่อเรียกว่า “ภูฏิกะ” เพียงแค่นำมาสวมใส่สตรีมีครรภ์ย่อมสามารถให้กำเนิดบุตรได้

127:31 ทับทิมที่มีคุณสมบัติดีเลิศน้ำหนัก 1 มาษะ จะมีราคาเท่ากับไพลินที่มีคุณสมบัติดีเลิศ น้ำหนัก 1 สุวรรณะ

เรื่อง การตรวจสอบมรกต

127:32 เมื่อพญานาควาสูกิเอน้ำดีของพละผู้เป็นจอมอสูรไปแล้ว ก็เลื้อยรูดไปในท้องฟ้า ประหนึ่งว่าจะทำให้ฟ้าแยกออกเป็นสองฟาก

127-28:33 ในกาลนั้น แสงอัญมณีบนศีรษะพญานาควาสูกิซึ่งพร่างพราวอยู่บนฟ้าก็สะท้อนลงในมหาสมุทร ดูเหมือนสะพานแยกมหิมาสีเงินวาววาม

⁸⁷ หมายความว่า เป็นอัญมณีเลียนแบบไพลิน - ผู้วิจัย

- 128:34 และต่อจากนั้น ครุฑผู้ใช้ปีกปราบสวรรค์และโลกได้เข้าปะทะโจมตีพญานาคवासูกิกลางท้องฟ้า
- 128:35 ทันใดนั้น พญานาคก็ปล่อยน้ำดีลงไปบนพื้นที่เชิงเขาศักดิ์สิทธิ์ชื่อ “มาณิกยะ” ที่อบอวลด้วยกลิ่นหอมของดงดอกช่อนกลิ่น และมีต้นกำยานซึ่งมีน้ำมันหอมตามธรรมชาติด้วย
- 128:36 เชื่อกันว่า น้ำดีนั้นได้หยดร่วงลงเฉียดผ่านเมืองบรรพระ ไปตกลงที่ริมฝั่งมหาสมุทร เบื้องพระพักตร์พระลักษมี สถานที่นั้นได้กลายเป็นเหมืองมรกต
- 128:37 ครุฑบินขึ้นฟ้าไปคว้าน้ำดีซึ่งกำลังหยดลง ณ สถานที่ตรงนั้นไว้ได้บางส่วน และในไม่ช้าก็ผลอปล่อยน้ำดีทั้งหมดออกมาทางรูจมูกสองข้าง
- 128:38 มรกต ณ สถานที่นั้นมีสี่ดั่ง 1) ขนอ่อนที่คอนกแก้ว 2) ดอกจามจूरีสีทอง 3) ไฟที่ส่วนท้ายของหิ้งห้อย 4) หญ้าเขียวขจี 5) หญ้าช่อง 6) บัวขาว 7) หญ้าอ่อน 8) ปลายปีกนกยูง เป็นอัญมณีมงคล
- 128:39 น้ำดีของจอมอสูรส่วนที่พญาครุฑปล่อยออกมาได้ตกลงสู่ ณ สถานที่ใด สถานที่นั้นเป็นแหล่งมรกตอันหาได้ยากยิ่งและประกอบด้วยสิริมงคลทั้งหมด
- 128:40 ทุกสิ่งที่เกิดมีขึ้น ณ แหล่งกำเนิดของมรกตนั้นย่อมรับรองได้ว่า สามารถใช้เยียวยาโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดจากการถูกยาพิษได้ทุกชนิด
- 129:41 พิษที่เกิดจากเขี้ยวของงูใหญ่ซึ่งมนตรีและสมุหนไพรนานาชนิดไม่สามารถจะเยียวยาได้ มีแต่มรกตที่จะบำบัดพิษนั้นให้หมดสิ้นไป
- 129:42 นอกจากนี้ สิ่งอื่นใดที่ปราศจากโทษทั้งปวง หากเกิดขึ้นในเหมืองมรกตนั้นแล้ว กล่าวกันว่าสิ่งนั้นมีอานุภาพศักดิ์สิทธิ์สูงยิ่งกว่าบรรดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย
- 129:43 มรกตที่สีเขียวเข้ม รัศมีสว่างละมุนตา มีเส้นขนพันสลับซับซ้อน สันเกตได้ว่าภายในเสมือนหนึ่งเต็มไปด้วยผงทอง
- 129:44 รูปทรงดี สีสม่ำเสมอ น้ำหนักมาก มีรัศมีส่องไปรอบทิศเมื่อต้องลำแสงพระอาทิตย์

129:45 นอกเหนือจากลักษณะที่เป็นสีเขียวแล้ว มรกตยังมีรัศมีกลอกกลิ้งอยู่ภายใน ปรากฏคล้ายหย้าอ่อนเขียวขจีที่ต้องแสงฟ้าแลบกระทบ

129:46 รวมทั้งมีลักษณะที่มองแล้วใจเกิดความปีติยินดีสุดประมาณ ผู้รู้เรื่องอัญมณีย่อมเห็นว่ามรกตที่มีคุณสมบัติเหล่านี้มีคุณค่ายิ่ง

129:47 ส่วนอัญมณีชนิดใด หลังจากสัมผัสแสงอาทิตย์แล้ว นำมาวางไว้ในมือแล้วมีสีเข้มขึ้น เพราะรัศมีที่เปล่งจากภายในดวงมณีนั้น มรกตเช่นนี้ถือว่ามีค่าล้ำเลิศ

129:48 ความแตกต่างด้านลักษณะตามกำเนิดในมรกตมี 4 ประการ พึงทราบได้จากความโดดเด่นของสีซึ่งเกี่ยวข้องกับวรรณะทั้งสี่

129:49-51 สีของมรกตมีจำนวนทั้งหมด 8 สี ได้แก่ สีดัง

1) แวหางนกยูง	2) ปลายปีกนกตะขาบทุ่ง
3) แก้วกระจกสีเขียว	4) หย้าช่อง
5) ไฟที่ส่วนท้ายของหิ่งห้อย	6) (ปีก) ลูกนกแก้ว
7) หย้าเขียวขจี	8) ดอกจามจूरสีทอง

129-30:52 มรกตคุณภาพดีที่สุดจะต้องประกอบไปด้วยสีต่าง ๆ ตามที่ระบุมานี้ ความใสแบบทับทิมปัทมราคและ(ความใสแบบ)ไข่มุกเป็นฉันทิ สีของมรกตก็เป็นฉันทินั้น กล่าวคือ เป็นสีเขียวเข้มใสหรือเขียวอ่อนใส

130:53 ผู้รู้เห็นว่า มรกตมีลักษณะโทษ 7 ประการ ลักษณะคุณ 5 ประการ มรกตที่ผิวไม่เรียบมัน เรียกว่า รุกษะ (lit. หยาบ, ขรุขระ, กร้าน) หากนำไปสวมจะเกิดโรคภัยไข้เจ็บ

130:54 มรกตที่มีตุ่มผุดขึ้นที่ผิว เรียกว่า “วิโสโณฐะ” (lit. ตุ่ม, ฝี) ลักษณะโทษเช่นนี้จะทำให้ผู้สวมต้องอาวูธถึงแก่ชีวิต หากสวมมรกตที่มีก้อนหินอยู่ภายใน จะไม่ประสบสิ่งที่ตนปรารถนา

130:55 มรกตที่มีวหม่น เรียกว่า “วิจฉายะ” (lit. ไร้เงา, สีจาง, สีซีด) ควรหลีกเลี่ยง และไม่ควรสวมใส่ ส่วนมรกตที่มีกรวด เรียกว่า “ศรรกระ” (lit. มีกรวด) หากสวมใส่จะเป็นทุกข์เพราะบุตร

130:56 มรกดที่ปราศจากความแวววาว เรียกว่า “ชรฐะ” (lit. ดำน) จะทำให้ประสบภัยจาก สัตว์มีเขี้ยวและอัคคีภัย ส่วนมรกดที่มีสีกระดำกระด่าง เรียกว่า “กัลมาษะ” (lit. ต่างพร้อย, มีจุดต่างดำ) หากสวมใส่จะประสบภัยจากความตาย

ที่กล่าวมานี้คือเรื่องลักษณะโทษ ลำดับต่อไปจะกล่าวถึงลักษณะคุณ

130:57-58 ผู้รู้เห็นว่าคุณสมบัติที่ดีของมรกดมี 5 ประการ ได้แก่

- 1) “นิรมลชะ” คือ ใสสะอาด
- 2) “คุรุ” คือ มีน้ำหนักมาก
- 3) “สนิครชะ” คือ ปราศจากความหยาบกร้าน
- 4) “อรชัสกะ” คือ ปราศจากฝุ่นละออง
- 5) “สุราคะ” คือ มีสีเข้ม

มรกดที่ประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้จะช่วยขจัดภัยจากบาปทั้งปวง

130:59 เมื่อให้ช่าง ม้า รถ แต่พรหมณ์ทั้งหลายในฤดูหนาวแล้ว บุคคลย่อมได้รับผลเช่นเดียวกัน กับผลจากการกระทำเช่นนั้นหากสวมมรกดแท้

130:60-61 เพราะว่ามีมรกดนี้เป็นอัญมณีซึ่งมีทั้งหลายสรรเสริญในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ การบันดาลให้เกิดความมั่งคั่ง เช่น ทรัพย์สินและพืชพันธุ์ธัญญาหาร, การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับกองทัพ, การกระทำทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์อรรถรพเวท รวมถึงการถอนพิษและขจัดโรคร้ายไข้เจ็บ

และ

131:62 ลักษณะคุณของมรกดมี 7 ประการ ได้แก่ ความใส, ความมีน้ำหนักมาก, ความมีรัศมี, ความเรียบมัน, ความสามารถในการกระตุ้นน้ำดีให้หลังได้, สีเขียว และปราศจากการย้อมสี

เรื่อง การตรวจสอบอัญมณีแท้-อัญมณีเทียม

131:63 ผู้รู้ทั้งหลายย่อมสังเกตว่า อัญมณีบางชนิดเป็นอัญมณีเทียม บางชนิดเป็นอัญมณีแท้⁸⁸ แก้วกระจกซึ่งเป็นอัญมณีที่บกพร่องหากถูกับอัญมณีแท้แล้วจะแตกเสียหาย

⁸⁸ ในความหมายของผู้วิจัย คือ เป็นอัญมณีจากธรรมชาติ

- 131:64 ให้ใช้เหล็กแหลม (เลาหภฤงคะ)⁸⁹ ชีตอัณฺณณิ(ที่ต้องการพิสูจนฺ) จากนั้นทาด้วยปูนขาว
อัณฺณณิแท้จะเกิดความแวววาว ส่วนอัณฺณณิเทียมจะเกิดความมัวหม่น
- 131:65 แก้วภัลลาตะมีสีคล้ายเมธิดมะม่วงหิมพานต์อินเดีย แก้วปุตรีกา มีสีคล้ายลูกสวาด
สิ่งเหล่านี้คือลักษณะสังเกตของมรกตต่างถิ่น
- 131:66 แก้วปุตรีกาเมื่อนำมาถูกับผ้าลินินจะหมดริศมี ส่วนแก้วภัลลาตะนั้นตรวจสอบได้จาก
ความมีน้ำหนักร้อย
- 131:67 มรกตที่ประกอบด้วยคุณสมบัติดีเลิศจะมีราคาสูงกว่าทับทิมในน้ำหนักที่เท่ากัน
- 131:68 ลักษณะโทษทำให้ราคาทับทิมลดลงฉับใด ลักษณะโทษย่อมทำให้มรกตมีราคาลดลง
ยิ่งไปกว่านั้น
- 131:69 มรกตสีเขียวเข้มหรือสีเขียวใส ประกอบด้วยลักษณะคุณ รูปทรงเป็นเม็ดกลม ราคาที่ผู้รู้
กำหนดไว้มี 12 อัตรา ซึ่งเป็นไปตามความแตกต่างของชาติกำเนิด
- 131:70 มรกตน้ำหนัก 1 ยวะ ราคา 500
2 ยวะ ราคา 1,000
3 ยวะ ราคา 2,000
4 ยวะ ราคาเป็น 4 เท่า (= 8,000)
- 132:71 หลังจากพิจารณาลักษณะอัณฺณณิ 8 ชนิดซึ่งก่อให้เกิดความสุขแล้ว ลำดับต่อไปข้าพเจ้า
จะกล่าวถึงคุณสมบัติของอัณฺณณิชนิดอื่น ๆ

เรื่อง การตรวจสอบบุษราคัม

- 132:72 ผิวหนังทั้งหมดของพลาสูร์ได้ตกลงบนภูเขาหิมาลัยแล้วแปรสภาพเป็นอัณฺณณิที่มี
คุณสมบัติดีเลิศ ชื่อว่า บุษราคัม

⁸⁹ มีคำอธิบายว่า เลาหภฤงคะ (lauhabhṛṅga) คือเหล็กแหลมซึ่งชาวโอริยา (ชาวรัฐโอริสสาทาง
ตะวันออกเฉียงของอินเดีย) ใช้จารใบลาน (Tagore, 1879: fn. 399)

- 132:73 บุษราคัมงามเรื่องรองตั้งดอกปอเทือง ใส เรียบมัน ผู้สวมบุษราคัมจะมีบุญ มีความมั่งคั่ง และจะได้บุตรชาย
- 132:74 บุษราคัมอันก่อรูปขึ้นจากธาตุในร่างกายของพลาสูรมีสองประเภท ประเภทหนึ่งพบที่เหมืองทับทิม ประเภทหนึ่งพบที่เหมืองมรกต
- 132:75 อัญมณีที่มีสีเหลืองอ่อน ใส งดงามด้วยรัศมี พระเจ้าแผ่นดินพระนามว่า รังคะโสมะ เรียกอัญมณีชนิดดังกล่าวว่า “บุษปราคาะ”
- 132:76 พึงทราบว่าบุษราคัมแบ่งตามชาติกำเนิดได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ พราหมณชาติ กษัตริยชาติ ไวศยชาติ และศูทรชาติ
- บุษราคัมมี 4 สี ได้แก่ ขาว เหลือง ขาวและดำ⁹⁰
- 132:77 ผู้รอบรู้เรื่องรัตนศาสตร์กล่าวว่า บุษราคัมมีราคาเท่ากับไพฑูรย์ และผลที่จะได้รับจากการสวมบุษราคัมสำหรับผู้หญิงก็คือจะได้บุตรชาย เช่นเดียวกับการสวมไพฑูรย์

⁹⁰ ต้นฉบับสันสกฤตคือ “sitāsita” Mookerjee (1929:245) แปลว่า สีขาวซีด (pale white) และ ดำ (black) โดยส่วนตัวผู้วิจัยเห็นว่าคำนี้มีความคลุมเครือในการแปลอย่างมาก - สำหรับผู้วิจัย

เรื่อง การตรวจสอบกรรเกตนะ

- 133:78 ลมผู้เบิกบานใจเมื่อฉวยเอาเล็บทั้งหลายของจอมอสูรไว้แล้วก็โปรยปรายลงในสระบัวงาม จากนั้น เล็บที่ลมพัดกระจ่ายก็กลายเป็นพลอยกรรเกตนะซึ่งได้รับการบูชาสูงสุดในแผ่นดิน
- 133:79 กรรเกตนะนั้นมีทั้งสีแดงเหมือนเลือด สีพระจันทร์ และสีน้ำผึ้ง สว่างโชติช่วงเหมือนเปลวไฟเหลืองจ้าเจือสีทองแดงอ่อน แต่หากพลอยกรรเกตนะมีสีน้ำเงินหรือสีขาวยุ่น ก็เชื่อกันว่าจะไม่นำพาให้เกิดความชั่วร้ายทั้งหลาย มีความเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นต้น
- 133:80 กรรเกตนะที่มีลักษณะเรียบมัน งามบริสุทธิ์ มีสีสม่ำเสมอ สีเหลืองวาวระยิบ มีน้ำหนัก อีกทั้งปราศจากรอยร้าวรานรอยและบิ่น นับเป็นพลอยกรรเกตนะที่บริสุทธิ์อย่างยิ่ง
- 133:81 เมื่อนำกรรเกตนะไปหุ้มแผ่นทองคำแล้วสวมเป็นกำไลหรือสร้อยคอย่อมปรากฏรัศมีเจิดจรัส กรรเกตนะมีคุณสมบัติ คือ การเยียวยาโรคภัยไข้เจ็บ การคลายความขัดแย้ง อายุยืนยาว วงศ์ตระกูลเจริญรุ่งเรือง และการอำนวยความสะดวก
- 133:82 คนทั้งหลายผู้สวมอัญมณีกรรเกตนะซึ่งมีความงดงามและมีคุณสมบัติที่ดีหลายประการเช่นนี้เป็นเครื่องประดับ จะได้รับการบูชา มีทรัพย์สินเงินทองมากมาย มีญาติพี่น้องพร้อมพรั่ง ประสบความเจริญรุ่งเรืองและมีความเบิกบานใจอยู่เสมอ
- 133:83 อัญมณีทำเทียมหลายชนิดเมื่อนำมาสวมใส่แล้วจะมีความงดงามคล้ายกรรเกตนะ แต่มีลักษณะผิดปกติ คือ มีสีน้ำเงินเหมือนหินกฤษี เจือด้วยสีแดงอ่อน มีลทินรูปทรงไม่สมส่วน และปราศจากความงามสมบูรณ์อย่างอัญมณีแท้ที่มีรัศมีโชติช่วง
- 133:84 หากว่ากรรเกตนะมีความงามเป็นประกายคล้ายแสงรัศมีของอาทิตย์อุทัย ผ่านการตรวจสอบสีและรูปทรงเป็นอย่างดีแล้ว ผู้ทรงคุณวุฒิในศาสตร์แห่งอัญมณีระบุไว้ว่า ราคาของกรรเกตนะที่ดีเลิศขึ้นอยู่กับน้ำหนัก

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

เรื่อง การตรวจสอบพลอยกษิษมะ

134:85 น้ำอสุจิของพลาสุรผู้เป็นศัตรูของทวยเทพได้ตกลงไปในดินแดนตอนเหนือของภูเขาคิมาลัย กลายเป็นแหล่งกำเนิดพลอยกษิษมะที่ดีเลิศ

134:86 แหล่งกำเนิดพลอยกษิษมะอยู่ที่แคว้นกลิงคะ แคว้นมคธ เทือกเขามลยะ และเทือกเขาคิมาลัย

134:87 พลอยกษิษมะสีขาวผ่องดั่งหอยสังข์และบัวขาว มีแสงเรืองรองดั่งกลีบดอกเพกาชั้นใน และมีประกายจรัสเหมือนเพชร

134:88 ผู้บริสุทธ์ิหากนำพลอยกษิษมะมาเข้าเรือนอาภรณ์นานาชนิดที่ทำด้วยทองคำเป็นต้น แล้วใช้ประดับกายตามอวัยวะต่าง ๆ เช่น ที่คอ ด้วยความศรัทธา ย่อมประสบความเจริญรุ่งเรืองตลอดกาล

134:89 ข้าแต่พระมุนีผู้ประเสริฐ หากสวมใส่พลอยกษิษมะที่ประกอบด้วยลักษณะคุณแล้ว สารพัดพิษร้ายในแผ่นดินจะหมดสิ้นไป

134:90 ปวงสัตว์ป่าที่ดุร้าย มีเสือดาว หมาป่า ศรกะ ช้าง สิงโต และเสือโคร่ง เป็นต้น แม้จะอยู่ในที่ใกล้ ก็จะไม่เบียดเบียนเขา

134:91 เขาจะมีบริวารมากหลายแวดล้อมตามความปรารถนา ภัยอันตรายที่เกิดขึ้นจะสลายไปในพิริปัตถุตรรปณะ ผู้ที่สวมแหวนพลอยกษิษมะซึ่งประกอบด้วยคุณสมบัติที่ดีเลิศครบทั้งสามนิ้ว จะทำให้บรรพบุรุษพึงพอใจเป็นเวลาหลายปี

134-35:92 พลอยกษิษมะย่อมบำบัดพิษจากงู นก หนู และแมลงป่อง ภัยอันตรายที่เกิดจากน้ำ ไฟ ศัตรู และโจรที่นำสะพริงกล้วย่อมพินาศไป

135:93 นักปราชญ์พึงหลีกเลี่ยงให้ไกลจากพลอยกษิษมะที่มีสี(เขียว)ดั่งหญ้าช้อง สีตั้งเมฆ หรือสีเหลือง ปราศจากความแวววาว อับแสง เนื้อหยาบกระด้าง และสีซีด

135:94 ผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายกำหนดราคาของพลอยกษิษมะจากความรู้เรื่องสถานที่และกาลเวลา พลอยที่มีแหล่งกำเนิดจากที่ไกลจะมีราคามากกว่าพลอยที่มีแหล่งกำเนิดในที่ใกล้

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / revv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

เรื่อง การตรวจสอบโกเมน (บุลกะ, บุลกมณี)

135:95 งูทั้งหลายเมื่อบูชาจอมทานพผู้เรืองนามในสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งแล้ว ได้นำเล็บของจอมทานพไปวางไว้เหนือภูเขาศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ในแม่น้ำ และในสถานที่อื่น ๆ ที่อยู่ทางทิศเหนือ

135:96 โกเมนที่ได้รับการยกย่องเหล่านี้มีกำเนิดในดินแดนต่าง ๆ ได้แก่ ดินแดนแถบรัฐทาสารณะ วาคทวะ ภูเขาเมกละ และแคว้นกลคะ เป็นต้น มีทั้งสีแดงดำอย่างเมล็ดมะกล่ำตาหนู สีดำอย่างพงทาดา สีเหลืองน้ำผึ้ง และสีเขียวไยบัว สว่างตาเหมือนกวางชะมดไฟ และต้นกล้วย

135:97 โกเมนทั้งหลายมีหลายสีแตกต่างกัน คือ สีเหมือนหอยสังข์ ดอกบัวหลวง ผึ้ง และดอกกรัก เมื่อนำมาร้อยด้ายจะทำให้มีความบริสุทธิ์อย่างยิ่ง กอปรด้วยสิริมงคล และนำมาทำเป็นเครื่องประดับรวมทั้งของตกแต่งได้หลากหลาย โกเมนทั้งหลายเหล่านี้ย่อมก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง

135-36:98 แต่โกเมนที่เคยอยู่ในปากที่เปื่อยเนื้อและเลือดของกา สุนัข ลา สุนัขจิ้งจอก สุนัขป่า และแร้งที่มีลักษณะดุร้าย ย่อมนำมาซึ่งความตาย ควรที่จะหลีกเลี่ยง

ผู้รู้กล่าวว่า โกเมนน้ำหนัก 1 ปลาย มีราคาเท่ากับ 500 रुपกะ

เรื่อง การตรวจสอบหินสีเลือด

136:99 เมื่อเทพอัคนีได้รับสีผิวของสุรพละตามต้องการแล้วก็นำไปวางไว้ที่แม่น้ำนมมาทา บางส่วนก็วางไว้บนพื้นแผ่นดินหลายแห่งที่แห้งแล้ง

136:100 อัญมณีที่เกิดขึ้นจากสีผิวมีชื่อว่าหินสีเลือดมีหลายชนิด สีเหมือนแมลงอินจี่และจะงอยปากนกแก้ว มีขนาดเท่ากับผลปี่ตามธรรมชาติอย่างเห็นได้ชัด ราคาของหินสีเลือดทุกชนิดจะเท่ากัน

136:1 หินสีเลือดที่ตรงใจกลางมีสีขาวบริสุทธิ์ยิ่งกว่าพระจันทร์ และบริเวณผิวด้านหน้ามีแสงรัศมี ฟังถือว่ามีคุณค่าเท่ากับไพลิน หินสีเลือดนั้นกล่าวกันว่าเป็นที่มาของอำนาจยิ่งใหญ่และมีข้าทาสบริวารพร้อมพรั่ง ถ้านำไปหุงแล้วหินสีเลือดนั้นจะมีสีเหมือนสายฟ้าของพระอินทร์ทีเดียว

421234300

CD IThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

เรื่อง การตรวจสอบเขี้ยวหนุมาน

136:2 พลเทพได้พยายามไปรยปรายไขมันของทานพพะไปในดินแดนต่าง ๆ ได้แก่ แม่น้ำกาเวรี ภูเขาวิรัช ประเทศกรีก จีน และเนปาล

136:3 ไขมันของอสูรตนนั้นกลายเป็นหินเขี้ยวหนุมานที่เนื้อใสบริสุทธิ์เหมือนอากาศ ลักษณะเหมือนน้ำมันงา มีสีขาวเจดจ้าเหมือนใยบัวและหอยสังข์ เขี้ยวหนุมานบางชนิดอาจมีสีอื่นต่างออกไปก็ได้

137:4 ไม่มีอัญมณีอื่นใดตรงคุณค่าเทียบเท่าหินเขี้ยวหนุมานในการกำจัดความชั่วร้ายทั้งหลาย **ฉะนั้น** หินเขี้ยวหนุมานบางเม็ดหากช่างเพชรพลอยเจียรระไนอย่างดีจะมีราคาสูงชันทันที

137:5 แก้วผลึกซึ่งเป็นอัญมณีที่มีรูปร่างต่าง ๆ (และมีแสงเสมอกัน ย่อมเกิดที่เทือกเขาหิมาลัย เกาะสิงหล และพื้นที่ลาดชันของป่าแถบเทือกเขาวิรัช

137:6 แก้วผลึกเป็นอัญมณีซึ่งมีแสงแพรวพรายดุจพระจันทร์ เกิดที่เทือกเขาหิมาลัย แบ่งเป็นสองชนิด ชนิดหนึ่ง คือ สุรยกานต์ อีกชนิดหนึ่ง คือ จันทรกานต์

137:7 แก้วผลึกใดเปล่งแสงไฟวาบออกมาชั่วขณะเพียงต้องแสงพระอาทิตย์ แก้วผลึกชนิดนั้นผู้เชี่ยวชาญอัญมณีเรียกว่า สุรยกานต์

137:8 แก้วผลึกใดหยาดน้ำอมฤตออกมาชั่วขณะจากการต้องแสงพระจันทร์เพ็ญ แก้วผลึกชนิดนั้น(ผู้เชี่ยวชาญอัญมณี)เรียกว่า จันทรกานต์ เป็นของหายากในกลียุค

137:9 แก้วผลึกซึ่งมีสีคล้ายช่อดอกอโศก คล้ายเมล็ดทับทิม สะท้อนแสงนุ่มนวล ย่อมเกิดในพื้นที่ลาดชันของป่าแถบเทือกเขาวิรัช

137:10 แก้วผลึกมีสองประเภท ประเภทหนึ่งมีสีคล้ำ เกิดในเมืองชื่อ “คันธนิลกะ” ที่เกาะสิงหล (อีกประเภทหนึ่ง) เกิดในแหล่งกำเนิดทับทิม

137:11 ตูก่อนพราหมณ์ อัญมณีซึ่งสะอาดหมดจด ใส ขาวเจดจ้า บริสุทธิ์ดั่งน้ำไหล มีแสงโชติช่วงประหนึ่งรายล้อมด้วยดวงไฟ อัญมณีนั้นมีชื่อว่า “มุกตะชโยตีสระ” หรือ “มุกตาชโยตีสระ” (ท. มุกตาโชตีสระ)

421234300

- 137:12 มุกดาโชติรสสีแดงเรียกว่า “ราชาวรรตตะ” ส่วนมุกดาโชติรสสีน้ำเงินอ่อนเรียกว่า “ราชมยะ” [MM. สีแดงเรียกว่า “ราชมยะ” ส่วนสีน้ำเงินอ่อนปนทองเรียกว่า “ราชาวรรตตะ”]
- 137:13 ส่วนมุกดาโชติรสที่มีสายสังวาล เรียกว่า “พรหมมยะ”

คุณลักษณะของหินแม่เหล็ก

- 138:14 วัตถุที่มีพลังรุนแรง ดึงดูดโลหะทั้งปวงได้แม้อยู่ห่างไกล ผู้รู้ทั้งหลายเรียกว่า “หินแม่เหล็ก” หินแม่เหล็กมีสองประเภท
- 138:15 หินแม่เหล็กประเภทคุณภาพสูงมีสีน้ำเงิน เกลี้ยงเกลา ส่วนประเภทคุณภาพต่ำมีสีน้ำตาล แข็งกระด้าง โดยทั่วไปสามารถพบได้ในมหาสมุทร ขึ้นชื่อว่าเป็นอัญมณี

คุณลักษณะของ “มิศระกะ”

- 138:16 อัญมณีชื่อ “มิศระ” จะเกิดในสถานที่ที่มีมรกต มิศระจะมีตำหนิเท่าผงผุดขึ้นโดยตรง

421234300

คุณลักษณะของหอยสังข์

138:17 หอยสังข์ทั้งหลายเกิดที่ชายฝั่งแห่งเกษียรสมุทร แคว้นสุราษฏร์ รวมทั้งเกิดแต่สถานที่อื่นนอกเหนือจากที่กล่าวมา

หอยสังข์มีสีดั่งดอกกรักขน มีแสงขาวผ่องดั่งแสงจันทร์ มีปากหอยที่เล็กมาก มีน้ำหนัก และมีขนาดใหญ่

138:18 ผู้รู้ทั้งหลายลงความเห็น ว่า หอยสังข์ทั้งหลายแบ่งเป็นสองประเภท คือ ประเภทเวียนซ้าย และประเภทเวียนขวา หอยสังข์ประเภทเวียนขวาจะบันดาลให้มีอายุยืน มียศศักดิ์ และมีทรัพย์สินมั่งคั่ง

138:19 ดูก่อนมนุษย์ทั้งหลาย ฉะนั้น ผู้ที่มีศรัทธา เมื่อได้รับน้ำมาชำระที่เศียรแล้ว ย่อมได้บุญ

139:20 ลักษณะคุณของหอยสังข์มี 3 ประการ ได้แก่ ความเป็นทรงกลม ความเรียบมัน และความมีเปลือกห่อหุ้มมิดชิด หากหอยสังข์มีลักษณะโทษ คือ เส้นเวียนขาดจากกัน ย่อมก่อให้เกิดความพลัดพรากจากทรัพย์สิน คือ ทองคำ

139:21 อนึ่ง หอยสังข์จำแนกตามชาติกำเนิดได้เป็น 4 ประเภท คือ พราหมณชาติ กษัตริยชาติ ไวศยชาติ และศูทรชาติ

อธิบายดังนี้

139:22 หอยสังข์ที่มีลักษณะเรียบมัน เกลี้ยงเกลา เนื้ออ่อน และน้ำหนักน้อย ผู้รู้จัดว่าเป็นมณีพราหมณชาติ สังข์ชนิดนี้จะบันดาลความเป็นเลิศในกิจการงานทั้งปวง

139:23 หอยสังข์ที่มีลำตัวแข็ง เนื้อหยาบ น้ำหนักมาก มีส่วนแบ่งขององค์ประกอบแต่ละส่วน ผู้รู้จัดว่าเป็นมณีกษัตริยชาติ

139:24 หอยสังข์ที่มีเนื้ออ่อน มีน้ำหนักมาก เคลือบด้วยน้ำมัน มีรูปทรงสมส่วน ผู้รู้จัดว่าเป็นมณีไวศยชาติ สามารถนำไปใช้ในกิจกรรมทั้งปวง

139:25 หอยสังข์ที่มีลำตัวเคลือบด้วยหินปูน มีหินปูนอยู่ภายใน มีน้ำหนักมากเกินไป และมีลักษณะเรียบมัน ผู้รู้จัดว่าเป็นมณีศูทรชาติ ซึ่งด้อยค่าที่สุด

421234300

139:26 ลักษณะของอัญมณีได้กล่าวไว้ครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว ผู้รู้หากมีข้อสงสัยในอัญมณีที่
จะต้องตรวจสอบ พึงมอบให้เป็นหน้าที่ของผู้เชี่ยวชาญการตรวจสอบอัญมณี

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ภาคผนวก ง
ต้นฉบับภาษาสันสกฤตและคำแปลภาษาไทย
มานโสลลลลลล หรือ อภิลชิตารถจินตามณี ของ โสเมศวระ (พระเจ้าโสมะ)

421234300

CU ThesIs 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

puṭīkr̥tyānale taptam yat svarṇam nirupakṣayam |

tat syāt ṣoḍaśavarṇākhyam kośe sthāpyam tad eva hi || MU. 395 ||
[AC. yat]

bālārkadyutisaṅkāśam vidyuddīptisamaprabham |

śuddham bhūṣaṇayogyam syāt tridaśānām mahībhujām || MU. 396 ||

kṛtam vā niṣkarūpeṇa ghanam vā piṇḍarūpakam |

bhūṣaṇatvena vā siddham śuddham kośe vidhārayet || MU. 397 ||
[AC. kośe tat tu]

dharmasyārthasya kāmasya sādham janarañjanam |
[AC. sādhanam]

śuddham suvarṇakośastham āyurlakṣmīpradam bhavet || 398 ||
[AC. ramyam suvarṇam kośastham]

dhātvantarasamāyuktam aśuddham naiva dhārayet |

aśaktam svarṇakāryeṣu gr̥halakṣmī-vināśakam || MU. 399 ||
[AC. -vināśanam]

nāgena miśritam raupyam vahninā pariśodhitam |

candramaṇḍalasaṅkāśam kośe sthāpyam mahībhujā || MU. 400 ||
[AC. manoharam]

yaśaḥ saubhāgya-jananam **śreṣṭham** putrapradāyakam |
[AC. -janakam]

gr̥he vidhāritam raupyam malinam cāsukhapradam || MU. 401 ||
[AC. ca sukhapradam]

421234300

CD Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ratnāni dhārayet kośe śuddhāni guṇavanti ca |

sambhavaṃ ca tathā jātiṃ guṇaṃ **teṣāṃ** parīkṣya ca || MU. 402 ||
 [NV. sambhavaṃ] [NV. doṣaṃ]
 [SS.]

kṛte yuge kaliṅgeṣu kosale vajra-sambhavaḥ |
 [NV. kṛtayuge] [NV. kośale] [NV. SS. -sambhavaḥ]

himālaye mataṅgādrau tretāyāṃ kuliśodbhavaḥ || MU. 403 ||
 [NV. mātaṅgādrau]

pauṇḍrake ca surāṣṭre ca dvāpare yā ca santatiḥ |
 [SS. pauṇḍrakeṣu] [NV. parisamtatiḥ]
 [SS. pavisantatiḥ]

vairāgare ca **sopāre** **kalau hīraka-sambhavaḥ** || MU.404 ||
 [AC. vairākare] [AC. sauvīre] [NV. SS. kalau hīraka-sambhavaḥ]
 [SS.] [SS. sopāne] [AC. hīraratnaṃ kalau yuge]

guṇāḥ pañca samākhyātā doṣāḥ pañca prakīrtitāḥ |

chāyās catasro vijñeyā vajrāṇāṃ ratnakovidaiḥ || MU. 405 ||

ṣaṅkoṇatvaṃ laghutvaṃ ca samāṣṭa-dalatā tathā |
 [AC. -dalatā]

tīkṣṇāgratā nirmalatvaṃ **ime** pañca guṇāḥ smṛtāḥ || MU. 406 ||
 [SS. iti] [AC. guṇāssmṛtāḥ]

malo bindus tathā rekhā trāsaḥ kākapadaṃ ca yat |

ete doṣāḥ samākhyātāḥ pañca **vajreṣu** kovidaiḥ || MU. 407 ||
 [SS. ratneṣu]

śvetā raktā tathā pītā kṛṣṇā chāyā caturvidhā |
 [AC. kṛṣṇacchāyā]

viprakṣatriyavaiśyānāṃ śūdrajāter yathākramam || MU. 408 ||

yajñair dānais tapobhiś ca yad āpnoti tad āpnuyāt |

guṇayuktasya vajrasya viprajāter vidhāraṇāt || MU. 409 ||
[NV. viprajātyasya dhāraṇāt]

jayaḥ parākramas tasya śatrunāśaś ca jāyate |

guṇavat kṣatrajātīyaṃ vajraṃ vasati yadgrhe || MU. 410 ||

kalākuśalatā dravyaṃ **prajñā kṣema** yaśo mahat |
[NV. kalā kuśalatā] [AC. NV. prajñā kṣemo] [AC. bhavet]
[SS. prajākṣemaṃ]

guṇinaḥ paviratnasya vaiśyajāter vidhāraṇāt || MU. 411 ||
[NV. vaiśyajāteś ca dhāraṇāt]

paropakāritā dākṣyaṃ dhanadhānyasamṛddhayaḥ |
[AC. paropakāratā]

guṇayuktasya vajrasya sūdrajāter vidhāraṇāt || MU. 412 ||
[NV. hi dhāraṇāt]

male malinatā khyātā **dhāraṇād** daṃṣṭriṇo bhayaṃ |
[AC. **malam**] [NV.(fn.) dhārāsu]
[NV. malo]

koṇe vyādhibhayaṃ proktaṃ madhye **vahnibhayaṃ** bhavet || MU. 413 ||
[SS. na hi bhayaṃ]

doṣeṣu bindur āvartaḥ parivarto yavākṛtiḥ |

caturddhaivaṃ samākhyātā bindavo vajra-**saṃśrayāḥ** || MU. 414 ||
[NV. B. -saṃjñayā]
[SS. -saṃsthitāḥ]

rakto `tra varttulo bindur āvartaḥ savyavartanaḥ |

raktaś ca parivartas tu rakta evāpasavyakaḥ || MU. 415 ||
[AC. saṃraktaḥ]

421234300

bindur **āyur** dhanam hanyād āvarto bhayam ādišet |
 [AC. āpad] [SS. āvahet]

parivarte bhaved vyādhir yave tu phalam ucyate || MU. 416 ||

sa ca raktas tathā pītaḥ śvetaś **ca trividho** mataḥ |
 [AC. ceti tridhā]
 [SS. NV.]

raktavarṇe yave khyātaṃ **gajāśvasya** vināśanam || MU. 417 ||
 [AC. raktavarṇo yavaḥ khyātaḥ] [AC. gajāśvasya vināśanaḥ]
 [NV. gajāśvānām vināśanam]
 [SS. raktavarṇayave khyātaṃ] [SS. gajāśvānām vināśanam]

yave pīte kulasyānto dhanam āyuh site bhavet |
 [NV. kulasyānto yave pīte]
 [SS. yavaḥ pītaḥ kulasyāntaṃ]

evaṃ doṣā guṇāś coktā yavabindor aśeṣataḥ || MU. 418 ||

savya-**vakrā** śubhā rekhā vāma-**vakrā** bhayaṅkarī |
 [AC. SS. NV. -vaktrā] [AC. -vaktrā] [AC. bhayaṅ°]
 [NV. SS.] [NV.]

cheda-bhrāntikarī **chedā rekhā** śāstra-**bhayapradā** || MU. 419 ||
 [AC. kheda-] [AC. chedaḥ rekhā] [SS. -bhayaṅkarī]
 [NV. chedarekhā]

pakṣadvayapradṛśyā yā chedagā sā prakīrtitā |
 [AC. pakṣadvaye pradṛśyā] [AC. **chedābhā**]

rekhā bandhuvinaśāya jāyate vajra-**saṃśritā** || MU. 420 ||
 [AC. -saṃśrayā]
 [SS. -saṃsthitā]

śukaḥ kākapadākāro dṛśyate yaḥ pavau sthitaḥ |
 [AC. **aṅkaḥ**]
 [NV. SS.]

sa mṛtyum **ādiśaty** āśu dhanam vā sakalam haret || MU. 421 ||
 [AC. āviśaty]

bhagnāgraṃ bhagna-madhyam ca **dala-hīnam** **ca varttulam** |
 [AC. **-dhāraṃ**] [SS. daḷa°] [SS. caturdaḷam]
 [NV. SS.]

kāntihīnaṃ ca yad vajraṃ doṣāya na guṇāya tat || MU. 422 ||

bhinna-bhrāntikaras trāsaḥ **santrāsaṃ** janayet sphuṭam |
 [AC. bhinno bhrāntikaras] [AC. santrāsaṃ] [NV. L. janayed dhruvam]
 [SS. bhinnaṃ bhrāntikaraṃ] [NV. sa trāsaṃ]

evaṃ doṣā guṇāḥ **proktā** vajrāṇāṃ somabhūbhujā || MU. 423 ||
 [NV. cuktā]

iti vajradoṣa-guṇāḥ ||
 [NV. SS. iti vajraparīkṣā sapūrṇā]

kolāhi-kari-matsyānāṃ śīrṣe muktāphalodbhavaḥ |
 [NV. ibhāhi-kola-°]
 [SS. ibhāhi-ghana-°]

tvaksāra-śukti-śāṅkhānāṃ garbhe muktāphalodbhavaḥ || MU. 424 ||
 [NV. garbhān muktāphalodgamah]
 [SS. garbhān muktāphalodbhavaḥ]

dhārādhareṣu jāyeta mauktikaṃ jalabindubhiḥ |
 [NV. jāyate]

durlabhaṃ tan mahāratnaṃ devais tan nīyate 'mbarāt || MU. 425 ||

gajādijaṃ suduṣprāpaṃ mauktikaṃ tapasā vinā |
 [NV. gajāhijaṃ]
 [SS.]

mauktikaṃ śuktijaṃ labhyam ākareṣu kalau ṛbhīḥ || MU. 426 ||
 [NV. L. mauktikaṃ labhyate śreṣṭham ākareṣu kalau triṣu]

421234300

kukkuṭāṇḍasamaṃ vṛttaṃ mauktikaṃ nibiḍaṃ guru |
[NV. niviḍaṃ]

ghanajaṃ bhānu-saṅkāśaṃ devayogyam amānuṣam || MU. 427 ||
[NV. -saṅkāśaṃ]
[SS.]

kāmbhoja-kumbha-sambhūtaṃ dhātriphala-samaṃ nibham |
[NV. -kumbhi-sambhūtaṃ] [AC. -nibham samaṃ]
[SS.] [NV. SS.]

ātāmrapiṅjaracchāyaṃ mauktikaṃ mandadīdhiti || MU. 428 ||
[NV. L. mandadīptibham]

phaṇijaṃ varttulaṃ ramaṃ nīlacchāyaṃ mahādyuti |
[SS. vartulaṃ]

puṇyahīnā na paśyanti vāsukeḥ kula-sambhavam || MU. 429 ||
[NV. SS. -sambhavam]

kolajaṃ kola-sadrśaṃ taddaṃṣṭrāsadrśacchavi |
[NV. -saṅkāśaṃ] [NV. taddaṃṣṭra°]
[SS. kolakaṃ kolasadrśaṃ]

alabhyaṃ manujai ratnaṃ mauktikaṃ puṇyavarjitaiḥ || MU. 430 ||

guṅjāphalasamaṃ sthaulyāt timijaṃ mauktikaṃ laghu |
[AC. guṅjāphalasamasthaulyaṃ]
[NV. SS.]

pāṭalīpuṣpa-sadrśaṃ mandajāti suvarttulaṃ || MU. 431 ||
[NV. -saṅkāśaṃ] [AC. mandakānti suvartulaṃ]
[SS. mandajātyo°]

vaṃśajaṃ śaśi-saṅkāśaṃ kaṅkolīphalamātrakaṃ |
[NV. -saṅkāśaṃ] [AC. kakkola°]
[SS.]

prāpyate bahubhiḥ puṇyais tad rakṣyaṃ vedamantrataḥ || MU. 432 ||

varṣopalasamaṃ dīptyā pāñcajanyaikulodbhavam |
[NV. varṣopalasamadīpti]

kapotāṇḍapramāṇaṃ tat kāntaṃ pāpaharaṃ param || MU. 433 ||
[AC. śubham]
[NV. SS.]

śuktijanmāmbudher madhye siṃhale cāravāṭake |
[SS. śuktijaṃ tv ambudher] [SS. sihmaḷe]

pārasīke barbare ca bhaven muktāphalaṃ śubham || MU. 434 ||
[AC. pārasīke]

svātyāṃ sthite ravau meghair ye muktā jalabindavaḥ |

nigīrṇāḥ śuktibhir muktā jāyante nirmalatviṣaḥ || MU. 435 ||
[SS. te śīrṇāḥ] [SS. muktāḥ [pītāḥ]]
[AC. te gīrṇāś]
[NV.]

sthūlā madhyās tathā sūkṣmā bindumānānusārataḥ |
[AC. sthūlamadhyās]

bhavanti muktās tāsāṃ ca mūlyam tan mānarūpataḥ || MU. 436 ||
[SS. maulyam] [NV. syān]

rukmiṇyākhyā bhavec chuktis tasyāṃ jātaṃ pramauktikam |
[AC. ca mauktikam]
[NV. pramauktikam]
[NV. L. tasya jātasya mauktikam]

nirmalaṃ kuṅkumacchāyaṃ jātīphalasaṃ varam || MU. 437 ||

amūlyam tad vinirdiṣṭam ratnalakṣaṇa-vedibhiḥ |
[SS. amaulyam] [SS. -kovidaiḥ]

durlabhaṃ nṛpayogyam syāt svalpabhāgyair na labhyate || MU. 438 ||
[SS. tat]
[NV. syād alpabhāgyair]

susnigdhaṃ madhuracchāyaṃ mauktikaṃ siṃhalodbhavam |
[SS. sihmaḷe]

421234300

CU Theses 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

āravāṭa⁹¹ -samuṭpannaṃ pītacchāyaṃ sunirmalam || MU. 439 ||
[SS. -samudbhūtaṃ]

pārasīkodbhavaṃ svacchaṃ sitaṃ muktāphalaṃ śubhaṃ |
[AC. pārasīkod°]

īṣacchāyaṃ ca rūkṣaṃ ca mauktikaṃ barbarodbhavaṃ || MU. 440 ||
[AC. īṣacchāyaṃ]
[SS. īṣatśyāmaṃ]

catvāraḥ syur mahādoṣā madhyamāḥ ṣaṭ prakīrtitāḥ |
[AC. mahādoṣāḥ] [AC. ṣaṭ ca madhyāḥ]
[NV.] [NV. ṣaṭkā madhyāḥ]
[SS.] [SS. ṣaṇmadhyāḥ]

evaṃ daśa samākhyātās teṣāṃ vakṣyāmi lakṣaṇam || MU. 441 ||

yatraikadeśe saṃlagnaḥ śuktikhaṇḍo vibhāvyaṭe |
[NV. yatraikadeśasaṃlagnaḥ]
[SS.]

śuktilagnaḥ samākhyātaḥ sa doṣaḥ kuṣṭhakāraḥ || MU. 442 ||

mīnalocana-saṅkāśo dṛśyate mauktike tu yaḥ |
[NV. SS. -saṅkāśo]

⁹¹ ความหมายของ āravāṭa อยู่ใน Agastimata ฉบับภาคผนวกหนังสือ Ratnarahasya ของ Ram Das Sen หน้า 22 คำประพันธ์ที่ 30 พร้อมคำอธิบายที่เชิงอรรถ:

siṃhalaṃ prathamo jñeyam āravāṭo dvitīyakaḥ
pārasīkaṃ tṛtīyaṅ ca caturthaṃ varvvarākaram || 30 ||

(fn. : āravāṭaḥ ārav iti khyāto deśaḥ | varvvaraḥ dakṣiṇasamudratīravarttīdeśaḥ |
pārasīka-siṃhalaḥ prasiddhau |)

matsyākhyāḥ sa tu doṣaḥ syāt putranāśakaro dhruvam || MU. 443 ||
 [AC. matsyākṣas sa]
 [NV.]
 [SS.]

dīptihīnaṃ gatacchāyaṃ jaṭharaṃ tad vidur budhāḥ |
 [AC. gajacch°] [NV. jaratham]
 [SS.]

dāridrya-jananaṃ yasmāt tasmāt tat parivarjayet || MU. 444 ||
 [AC. -dāyakam]

mauktikaṃ vidrumacchāyam atiraktaṃ vidur budhāḥ |

tasmin sandhārite mṛtyur jāyate nātra saṃśayaḥ || MU. 445 ||
 [NV. samdhārite]

upary upari tiṣṭhanti valayo yatra mauktike |

trivṛttaṃ nāmataḥ khyātaṃ durbhagatvavidhāyakam || MU. 446 ||
 [AC. nāma tat khyātam]
 NV. SS.

avṛttaṃ valanaṃ yat tu carpaṭaṃ tan nigadyate |
 [SS. avṛttavalanaṃ]
 [NV. avṛttavalayaṃ yat tu cipiṭam]
 [AC. svacchaṃ tu pāraśikaṃ yat parpaṭam°]

mauktikaṃ dhriyate yena tasya kīrttir bhavet sadā || MU. 447 ||
 [SS. tasyākīrtir °]
 [NV. tasmāt kīrtivivarjitaḥ]

trikoṇaṃ tryasram ākhyātaṃ saubhāgyakṣayakāraḥ |
 [AC. NV. tryasram]
 [SS. tu samākhyātam]

dīrghaṃ yat tat kṛśaṃ proktaṃ prajñā-vidhvamsakāraḥ || MU. 448 ||
 [SS. yat tu] [SS. yaśo-°]
 [NV. ca yat]
 [AC. yat tat tu saṃ proktaṃ°]

nirbhugnaṃ ekato yat tu kṛśapārśvaṃ tad ucyate |
 [AC. nirbhinnam]
 [NV. nirbhagnaṃ]

sadoṣaṃ mauktikaṃ nityaṃ nirudyogakaraṃ hi tat || MU. 449 ||
[AC. nindyaṃ]

avṛttaṃ pīṭakopetaṃ khaṇḍaṃ sambhinnarūpitaṃ |
[AC. āvṛttapīṭhakopetaṃ] [AC. khaṇḍaṃśaṃ tan nirūpitaṃ]
[SS. avṛtta°] [NV. khaṇḍa-saṃnibha-rūpitaṃ]
[NV. B. T. khaṇḍa-sambhinna-rūpitaṃ]
[SS. -saṃbhinna-]

aramyaṃ guṇahīnaṃ ca svalpamaulyaṃ hi mauktikaṃ || MU. 450 ||
[AC. ca]

tāraḱādyuti-saṅkāśaṃ sutāraṃ tan nigadyate |
[NV. SS. -saṅkāśaṃ]

suvṛttaṃ mauktikaṃ yat syād guṇavat tat prakīrtyate || MU. 451 ||
[NV. yac ca]

svacchaṃ doṣavinirmuktaṃ nirmalaṃ mauktikaṃ matam |
[AC. mauktikaṃ nirmalaṃ]

gurutvaṃ tolane yasya tad ghaṇaṃ mauktikaṃ matam || MU. 452 ||
[AC. ghaṇaṃ tan mauktikaṃ varam]
[SS. śaśibimbasamaṃ ca yat]

śītāṃśubimba-saṅkāśaṃ mauktikaṃ snigdham ucyate |⁹²
[NV. -saṅkāśaṃ]

vraṇarekhāvihīnaṃ yat tat syād aspḥuṭitaṃ śubham || MU. 453 ||
[NV. L. bhramarekhā°]
[NV. SS. vṛttaṃ rekhāvihīnaṃ] [SS. tat snigdham aspḥuṭitaṃ śubham]

⁹² ฉบับ SS. ไม่มีข้อความบรรทัดนี้

īdrksarvaguṇopetaṃ mauktikaṃ yena dhāryate |
[SS. iti sarva°]

tasyāyur vardhate lakṣmīḥ sarvapāpaṃ praṇāsyati || MU. 454 ||
[AC. vinaśyati]

carturdhā mauktikacchāyā pītā ca madhurā sitā |

nīlā ceti samākhyātā ratnatattvapārīkṣakaiḥ || MU. 455 ||
[AC. chāyā ratnaparīkṣakaiḥ]

pītā lakṣmīpradā jñeyā madhurā buddhi-varadhanī |
[AC. -vardhinī]
[NV. SS.]

śuklā yaśaḥkarī chāyā nīlā saubhāgya-nāśanī || MU. 456 ||
[AC. yaśas-] [AC. -nāśinī]
[NV.] [NV. SS.]
[SS. sitā yaśas-]

iti mauktikaparīkṣā ||

mañjalī procyate guñjā tās tisro rūpakam bhavet |
[AC. mañjalī]
[SS. māñjaliḥ]

rūpakair daśabhiḥ proktaḥ kalañjo nāma nāmataḥ || MU. 457 ||
[SS. kalañjo]

kāṃsyapātradvayaṃ vṛttaṃ samānaṃ rūpa-nāmataḥ |
[AC. -mānataḥ]
[NV. SS.]

catuśchidrasamāyuktaṃ pratyekaṃ rajjuyantritam || MU. 458 ||

daṇḍaḥ kāṃsyamayaḥ ślakṣṇo dvādaśāṅgula-saṃmitaḥ |
[AC. -saṃmitaḥ]
[SS. dvādaśāṅguli-saṃmitaḥ]

pakṣadvayasamānaś ca prāntayor mudrikāyutaḥ || MU. 459 ||
 [AC. pakṣadvaye samānaś°]
 [NV. SS. aṃśadvayasamānaś°]
 [NV. B. paladvaye samānaś°]

madhye tasya prakartavyaḥ kaṅṭakaḥ kāmṣyanirmitaḥ |

pañcāṅgulāyatas tasya mūle chidraṃ prakalpayet || MU. 460 ||
 [AC. °taṃ]
 [SS. pañcāṅgulāt tatas] [SS. mūlachidraṃ]

niveśya chidradeśe 'sya śalākāṅgulamātrikā |
 [NV. niveśyā] [NV. ca] [NV. śalākāṅgulimātrakā]
 [SS.] [SS.]
 [AC. niveśyā chidrite tasmin] [AC. śalākā 'ṅgulamātrakā]

śalāke prāntayos tasyāḥ kīlayet toraṅākṛtiḥ || MU. 461 ||
 [NV. tasya] [NV. °ākṛtim]
 [SS.] [SS. °ākṛtī]
 [AC. śalākāprāntayos] [AC. °ākṛtim]

toraṅasya śiromadhye kartavyā laghu-kuṇḍalī |
 [SS. -maṇḍalī]

tatra rajjuṃ nibadhnīyāt tām dhṛtvā tolayet sudhīḥ || MU. 462 ||
 [NV. taṃ] [SS. dṛṣṭvā]

kalaṅjamānakaṃ dravyam ekadeśe niveśayet |

anyato jalabindus tu tolanārthaṃ vinikṣipet || MU. 463 ||
 [AC. jalabindus tu]
 [NV. jalabinduṃ ca] [NV. tolanārdhe]
 [SS.]

kaṅṭake ca same jāte toraṅasya ca madhyame |
 [NV. tu] [AC. **madhyage**]
 [NV. SS.]

tadā samaṃ vijānīyāt tolanam nāma kovidaḥ || MU. 464 ||
 [AC. **mānakovidaḥ**]

421234300

iti tulālakṣaṇam ||

catvāri trīṇi yugmaṃ vā tathaikaṃ vā tulāsthitaṃ |

samaṃ kalañjamānena tad uttamataṃ kramāt || MU. 465 ||
 [AC. tad uktaṃ samanukramāt]
 [NV. tad uktaṃ uttamaṃ kramāt]
 [SS. tac chreṣṭhaṃ syād yathottaram]

navamāt pañcamam yāvat kalañjena samaṃ yadā |
 [SS. saptaṃ tu tat]

tat kramād uttamaṃ jñeyaṃ mauktikaṃ ratna-vedibhiḥ || MU. 466 ||
 [NV. -kovidaiḥ]
 [SS.]

caturdaśāt samārabhya daśasaṅkhyāvadhi kramāt |
 [AC. caturdaśa]

kalañjasya samānatvāt mauktikaṃ madhyamaṃ smṛtam || MU. 467 ||
 [NV. °tvān]
 [AC. tasya madhyamamānatvān]

ārabhya viṃśatitamāt kramāt pañcadaśāvadhi |
 [AC. viṃśates tasmāt]
 [SS. viṃśatiṃ yāvat]

laghvyas tāḥ kathitā muktā mūlyam ca tad anukramāt || MU. 468 ||
 [SS. muktāḥ] [SS. maulyaṃ]
 [AC.]

ataḥparaṃ ca sūkṣmāṇi mauktikāni pracakṣate |
 [NV. pracakṣyate]

421234300

tolane krama eṣa syān mūlye cāpi nirūpitaḥ || MU. 469 ||
 [SS. syāt] [SS. vā 'pi]
 [AC. mūlyam etan nirūpitaḥ]

sūkṣmāṇaṃ svalpakaṃ mūlyam laghūnāṃ laghu-mūlyakam |
 [AC. uttamasyottamaṃ] [SS. maulyam]

madhyānāṃ madhyamaṃ mūlyam gurūṇāṃ gurumūlyatā || MU. 470 ||
 [AC. bahumūlyatā]

kalañjadvayamānena yady ekaṃ mauktikaṃ bhavet |

na dhāryam naranāthais tad devayogyam anuttamam || MU. 471 ||

utpattir ākarāś chāyā guṇadoṣāḥ śubhāśubhāḥ |
 [NV. ākarāś] [AC. guṇadoṣau śubhāśubham]
 [SS. ākarādyāyāḥ (śca)]

tolanam mūlyavinyāsaḥ kathitaḥ somabhūbhujā || MU. 472 ||
 [AC. maulya°] [SS. kathitās]
 [NV. tolanamaulya°]

iti mauktikatolana-mūlyavinyāsaḥ ||

sindhau rāvaṇagaṅgāyāṃ siṃhale janma kīrtitam |

kṣetrāṇi tatra catvāri māṇikyasya budhā jaguḥ || MU. 473 ||
 [NV. jagur budhāḥ]
 [SS.]

siṃhalaṃ prathamam kṣetram tatra kālapuraṃ param |
 [SS. sihmaḷam] [AC. tataḥ] [NV. L. kalam̐puraṃ]
 [NV. SS. tathā] [NV. B. T. kālapuraṃ]
 [SS. kālapuraṃ]

421234300

andhraṃ tṛtīyaṃ ādiṣṭaṃ caturthaṃ tumbaraṃ smṛtaṃ || MU. 474 ||
 [AC. āndhraṃ tṛtīyaṃ uddiṣṭaṃ] [NV. T. tumburaṃ]
 [SS. āndhraṃ °]

siṃhale tu bhaved raktaṃ padmarāgam anuttamaṃ |
 [SS. sihma|e]

pītaṃ kālāpurodbhūtaṃ kuruvindam iti smṛtaṃ || MU. 475 ||
 [NV. kālāpuroddbhavaṃ]
 [SS. kālāpurodbhūtaṃ]

aśoka-pallava-cchāyāṃ andhre saugandhikaṃ viduḥ |
 [AC. -phala-sacchāyāṃ] [SS. āndhre]

tumbara-cchāyayā nīlaṃ nīlagandhi prakīrtitaṃ || MU. 476 ||
 [AC. tumbaraṃ chāyayā] [NV. L. nīlagandha]
 [NV. tumbare chāyayā]
 [NV. B. T. tumburu°]
 [SS. tumburū° / tumburaṃ°]

uttamaṃ siṃhalodbhūtaṃ nikṛṣṭaṃ tumbarodbhavaṃ |
 [SS. sihmalo°] [SS. tumburodbhavaṃ]

madhyayor madhyamaṃ jñeyaṃ māṇikyāṃ kṣetrabhedataḥ || MU. 477 ||

māṇikyasya samākhyātā aṣṭau doṣā munīśvaraḥ |
 [SS. bheda]

guṇās catvāra ākhyātāḥ chāyāḥ ṣoḍaśa kīrtitāḥ || MU. 478 ||

chāyādvitaya-sambaddhaṃ dvicchāyāṃ bandhunāśanam |
 [NV. SS. -saṃbaddhaṃ]
 [AC. -sambandhi]

dvirūpaṃ dvipadaṃ tena māṇikyena parābhavaḥ || MU. 479 ||
 [AC. dvirūpa-dvipadatvena] [NV. māsaikena]
 [SS.]

sabhedam bhinnam ity uktam śastraghātavidhāyakam |
[SS. sambhedam] [AC. śastrāghā°]

karkaram śarkarāyuktaṃ paśubandhu-vināśakṛt || MU.480 ||
[AC. paśubandha-°]

dugdhenā ca samāliptaṃ laśunāpaṭam ucyate |
[AC. dugdheneva] [AC. laghu vā paṭam]
[SS. dugdhaliptasamaṃ yat tu] [SS. laśunāpadam]
[NV. dugdhaliptasamaṃ yat tu] [NV. laśunapadam]
[NV. B. dugdhena samaliptaṃ tu]

āśobhanaṃ tad uddiṣṭaṃ māṇikyam maṇikovidaiḥ || MU. 481 ||

madhubindusamacchāyam komalam parikīrtitam |
[NV. **kāmalam**]
[SS.]

āyur lakṣmīm jayam hanti sadoṣam tan na dhārayet || MU. 482 ||

rāghānam jaḍam proktaṃ dhanahānyapavādakṛt |
[NV. SS. dhanadhānyāpavādakṛt]
[AC. **dhanadhānyāpahārakṛt**]

dhūmraṃ dhūma-samākāraṃ vaidyutaṃ bhayam āvahet || MU. 483 ||
[SS. dhūmraṃ dhūmra-°]
[NV. dhūmavarṇasamākāraṃ māṇikyam dhūmraṃ ucyate]

īdr̥gdoṣayutā nindyā maṇayo mūlyavarjitāḥ |
[SS. nindyāḥ]

api prāptā na te dhāryā gṛhe śobhanam icchatā || MU. 484 ||
[SS. prāpya] [SS. dhāryāḥ]

māṇikyasya guṇāḥ proktās catvāro muni-puṅgavāiḥ |
[AC. -puṅgavaiḥ]
[SS. -puṅgavāḥ]

snigdhaḥchāyā gurutvaṃ ca nairmalyam atiraktatā || MU. 485 ||

sarvalakṣaṇa-sampūrṇe padmarāge gṛhasthite |
[NV. -sāmpūrṇe] [AC. gṛhe sthite]

421234300

[SS. -saṃpanne] [NV. SS.]

aśvamedhaphalaṃ tasya vittam āyur jayo bhavet || MU. 486 ||
[SS. āyur dhanam]

chāyā syāt padmarāgasya raktakokanadaprabhā |
[SS. chāyā yā] [SS. raktā koka°]

khadirāgniś cakorākṣī-kokilānetrasannibhā || MU. 487 ||⁹³
[AC. khadyotākṣi cakorākṣi kokilānetrasannibhā]
[NV. **khadyotāgnisamāsannā kokilanetrasaṃnibhā**]

sārasākṣī cakorasya sannipātas ca saptadhā |
[AC. sārasākṣi] [AC. sannibhaivam]
[NV. **sārasākṣicakorākṣisamnibhaivam°**]

etā guṇāḥ phalaṃ chāyā siṃhalotthamahāmaṇau || MU. 488 ||
[AC. etās śubhaphalās chāyāḥ siṃhalotthamaṇeḥ punaḥ]
[NV. etās phalaśubhās chāyāḥ siṃhalotthamahāmaṇeḥ]

sindūra-lodhrapuṣpābhā guñjā-kiṃśuka-sannibhāḥ |
[AC. -sannibhā]
[NV. -rodhrapuṣpābham] [NV. -saṃnibham]

chāyās tāḥ kuruvindasya catasraḥ parikīrtitāḥ || MU. 489 ||
[SS. chāyās tu] [SS. catvāraḥ]

acchatvāt kṣīrasacchāyā kuṅkumodakasannibhā |
[SS. acchakṣīrasamābhāsā°]
[NV. **acchalākṣīrasacchāyā**] [NV. **kuṅkumodakasamnibhā**]
[NV. B. acchalākṣī°] [NV. B. adhakakṣiravamabhā]
[AC. avalākṣīrasābhāsā] syāt sauvīrakasannibhā

īśadraktā bhavec chāyā saugandhikamaṇer iyam || MU. 490 ||

nīlotpaladalaprakhyā lohavahnisamaprabhā |
[AC. lohāgnitviṣsamaprabhā]
[NV. SS.]

⁹³ ฉบับ SS. ไม่มีข้อความตามบาทที่ MU. 487b ถึง MU. 489a

nīlagandhi-maṇeḥ prokte chāye dve maṇi-kovidaiḥ || MU. 491 ||
 [SS. -maṇau] [NV. ratna-]

iti padmarāgaparīkṣā ||

indranīlasya sambhūtiḥ siṃhaladvīpamadhyataḥ |
 [SS. sambhūtiḥ] [SS. siṃhala°]
 [NV.]

nadyā rāvaṇagaṅgāyāḥ kūle padmākare smṛtā || MU. 492 ||
 [AC. padmākarākare]
 [NV. padmākarākule]
 [SS. padmā kure kurau]

sitacchāyo bhaved vipras tāmraḥ kṣatriyajātikaḥ |
 [SS. sitacchāyā]

pītas tu vaiśyajātiyo vṛṣalaḥ kṛṣṇadīdhiḥ || MU. 493 ||

doṣāṃs tasya pravakṣyāmi nāmabhir lakṣaṇaiś ca ṣaṭ |
 [SS. cāsyā]

guṇāṃś ca kathayiṣyāmi pañcadhā 'ṣṭavidhā cchaviḥ || MU. 494 ||
 [NV. pañcadhāṣṭavidhāṃ chaviḥ]
 [AC. pañca cāṣṭavidhā chaviḥ]

abhavat paṭalam yasya tad abhrakam iti smṛtam |
 [AC. sthitam]

421234300

dhāraṇe tasya sampattir āyus caiva vinaśyati || MU. 495 ||
 [NV. sampattir]
 [SS. sampattiḥ]

śarkarāmiśritaṃ yat tu tad vijñeyaṃ saśarkaram |
 tasmin dhṛte daridratvaṃ deśatyāgaś ca jāyate || MU. 496 ||

bhedasaṃśayakṛt trāsas tena daṃṣṭribhayaṃ bhavet |

bhinnaṃ bhinnam iti jñeyaṃ bhāryāputravinaśanam || MU. 497 ||
 [NV. khyātaṃ]
 [SS.]

mṛttikā yasya garbhasthā lakṣyate ratnakovidaiḥ |
 [NV. drśyate]
 [SS. AC.]

mṛttikāgarbhakaṃ nāma tvagdoṣajanaṃ bhavet || MU. 498 ||

dr̥ṣat pralakṣyate yasya garbhe nīlasya kovidaiḥ |

aśmagarbhaṃ tad ākhyātaṃ taddhartā paribhūyate || MU. 499 ||

gurutvaṃ snigdhakāntitvaṃ suraṅgaṃ pārśvaraṅjanam |
 [NV. suraṅgaḥ]
 [SS.]

ṭṭṇagrāhitvam ity ete guṇāḥ pañca prakīrtitāḥ || MU. 500 ||

nīlīrasasamābhāsā vaiṣṇavīpuṣpasannibhā |
 [AC. ° vaiṣṇavī puṣpasannibhā]
 [NV. nīlīrasasamā bhāsā vaiṣṇavīpuṣpasannibhā]
 [SS. nīlaratnasamābhāsā vaiṣṇavī puṣpasannibhā]

lavaṅīpuṣpasankāśā nīlendīvara-saprabhā || MU. 501 ||
 [NV. **lavalīpuṣpasamkāśā**] [NV. -samnibhā]

421234300

atasīpuṣpa-saṅkāśā cāṣapakṣasamadyutiḥ |
[AC. -nīkāśā]

kṛṣṇādrikarṇikāpuṣpasamānadyutidhāriṇī || MU. 502 ||

mayūrakaṅṭhasacchāyā śambhoḥ kaṅṭhanibhā tathā |

viṣṇudevasamābhāsā bhṛṅgapakṣasamaprabhā || MU. 503 ||
[NV. viṣṇudehasamā bhāsā]
[SS. **viṣṇudehasamābhāsā**]
[AC.]

doṣais tyakto guṇair yukta indranīlo mahāmaṇiḥ |
[NV. indranīlamahāmaṇiḥ]

yasya haste bhavet tasya vittam āyur balaṃ yaśaḥ || MU. 504 ||
[SS. dehe] [AC. mahad]

kṣīramadhye kṣipen nīlaṃ dugdhaṃ cen nīlatāṃ vrajet |
[SS. kṣīraṃ tan]

indranīlaḥ sa vijñeyo ravinandanavallabhaḥ || MU. 505 ||

indranīle dhṛte sauriḥ prasannaḥ satataṃ bhavet |
[NV. sūriḥ]

āyus ca mahatīm lakṣmīm ārogyaṃ ca prayacchati || MU. 506 ||

īndranīlaparīkṣā ||

421234300

туруşkavişaye 'mbodheḥ samīpe vişamasthale |
[NV. turuškavişayāmbodheḥ]

bhaven marakatam ratnam guṇo doṣo 'sya kathyate || MU. 507 ||
[AC. doṣaś ca]

doṣāḥ sapta bhavanty asya guṇaḥ pañcavidhaḥ smṛtaḥ |
[NV. guṇāḥ pañcavidhāḥ smṛtāḥ]
[SS.]
[AC. doṣā bhavyus saptāsyā guṇāḥ pañcavidhās smṛtāḥ]

bhaved aṣṭavidhā chāyā maṇer marakatasya hi || MU. 508 ||

asnigdham rūkṣam ity uktam vyādhis tasmin dhṛte bhavet |

visphoṭam syāt sapiṭakam tatra śastrahatir dhṛte || MU. 509 ||
[SS. tasmin] [NV. dhruvam]
[AC. viṣāt tatra hatir dhṛte]

sapāṣāṇe bhaved bandhunāśo marakate dhṛte |

vicchāyam malinam prāhur bādhiryam tena jāyate || MU. 510 ||

karkaram śarkarāyuktam putraśokapradam dhṛtam |
[SS. śarkaram] [NV. putraśokabhayapradam]

jaṭharam kāntihīnam syād daṁṣṭrivahnibhayāvaham || MU. 511 ||
[NV. jaratham] [NV. daṁṣṭrivahnibhayam bhavet]
[SS.] [SS.]

kalmāṣavarṇam śabalam tato mṛtyubhayam bhavet |
[SS. kalmāṣam varṇaśabalam °]
[NV. kalmāṣam varṇaśabalam dhṛte °]

421234300

iti doṣāḥ samākhyātā varṇyante sāmpratam guṇāḥ || MU. 512 ||
 [NV. sāmpratam]
 [SS. 'taḥ param]
 [AC. 'tha guṇodayāḥ]

nirmalam kathitam svaccham guru syād gurutāyutam |
 [AC. praśastam]

snigdham raukṣya-vinirmuktam arajaskam areṇukam || MU. 513 ||
 [AC. rūkṣa-]

surāgam rāgabahum iti pañca guṇāḥ smṛtāḥ |
 [NV. rāgabahulam]
 [AC. SS. rāgabahuḥam]

etair yuktaṁ marakataṁ sarvapāpabhayāpaham || MU. 514 ||

barhipicchasamābhāsā cāṣapakṣasamā parā |
 [NV. barhipicchasamā bhāsā] [NV. cāṣapakṣasamāparā]
 [AC. SS.]

haritkācanibhā cānyā tathā sevālasannibhā || MU. 515 ||
 [NV. śaivālasannibhā]
 [SS. ahikācanibhā] [SS. śaivalasannibhā]
 [AC. kācādidōṣarahitā tathā śaivālasannibhā]

khadyotapṛṣṭhasaṅkāśā bālakīragarutsamā |

navasādvalasacchāyā śirīṣa-kusumopamā || MU. 516 ||
 [AC. śirīṣa-kusumojjvalā]

evam aṣṭau samākhyātās chāyā marakatāśrayāḥ |

chāyābhir yuktaṁ etābhiḥ śreṣṭham marakataṁ bhavet || MU. 517 ||
 [NV. smṛtam]
 [SS.]

sevāla-vallarīcchāyam suraṅgam trāsavarjitam |
 [AC. śaivāla-]
 [NV.]
 [SS. śaivāla-] [SS. suraṅgatrāsavarjitam]

anarghyam taṁ marakataṁ prāhuḥ sarvaviṣāpaham || MU. 518 ||

(suślakṣṇam caiva succhāyam suraṅgam doṣavarjitam |

421234300

anarghyaṃ tanmarakatam prāhus sarvaviṣāpaham || AC. 521b-522a ||)

iti marakataparīkṣā ||

himālaye siṃhale ca vindhye tāpītaṭe tathā |
[SS. sihmaḷe]

sphaṭikam jāyate ratnam nānārūpaṃ manoharam || MU. 519 ||
[AC. raktam]

himādrau candra-saṅkāśam svacchaṃ kāntiyutaṃ bhavet |
[NV. -saṅkāśam]
[SS.]

sūryakāntam ca tatraikam candrakāntam tathā param || MU. 520 ||
[NV. sūryakānti] [AC. tu] [NV. candrakānti tathāparam]
[SS. AC. tathā 'param]

sūryāṃśusparśamātreṇa vahniṃ vamati tatkṣaṇāt |
[SS. dhamati]

sūryakāntam tad ākhyātam sphaṭikam ratnavedibhiḥ || MU. 521 ||
[NV. sūryakānti] [NV. ratnakovidaiḥ]

pūrṇendu-karasamsparsād amṛtam kṣarati kṣaṇāt |
[AC. pūrṇacandra-karasparśād]

candrakāntam tad ākhyātam durlabham syāt kalau yuge || MU. 522 ||
[NV. candrakānti]

aśokapallavacchāyam dāḍimībīja-saprabham |
[NV. -saṃnibham]

vindhye tāpītaḍoḍdeṣe jāyate manda-kāntikam || MU. 523 ||
[SS. vindhyatāpītaḍoḍdeṣe] [NV. manda-kāntidam]

siṃhale jāyate kṛṣṇam ākare nīlagandhike |

padmarāgabhavasthāne vividham sphaṭikam bhavet || MU. 524 ||

iti sphaṭikaparīkṣā ||

īṣatpītaṃ pavicchāyaṃ svaccham kāntyā manoharam |
[SS. kalpamanoharam]

puṣparāgam iti khyātaṃ ratnaṃ ratnaparīkṣakaiḥ || MU. 525 ||

iti puṣparāgaparīkṣā ||

sitaṃ ca dhūmrasaṅkāśam īṣatkṛṣṇaṃ sitaṃ tu yat |
[AC. **sitābhradhūmasaṅkāśam**]
[NV. sitābhradhūmrasaṅkāśam īṣatkṛṣṇasitaṃ tu yat]
[SS. sitābhradhūmasaṅkāśam°]

vaiḍūryaṃ nāma tat proktaṃ mārjāranayanopamam || MU. 526 ||
[MU. fn. ratnaṃ varṇaparīkṣakaiḥ]
[NV. SS. ratnavarṇaparīkṣakaiḥ]

iti vaiḍūryaparīkṣā ||

madhubindusamaṃ vā 'pi gomūtrādi-samaprabham |
[AC. **gomūtrāccha-**]
[NV. cāpi gomūtrājya-]
[SS. vāpi gomūtraugha-]

gomedakaṃ tad ākhyātaṃ ratnaṃ somamahībhuajā || MU. 527 ||

iti gomedaparīkṣā ||

421234300

setau sāgaramadhye tu jāyate vallarī tu yā |
[NV. saritām patimadhye] [SS. vallarīyutā]

vidrumākhyā suraktā sā durlabhā ratnarūpiṇī || MU. 528 ||
[SS. suraproktā]

pāṣāṇatvaṃ bhajaty eṣā prayatnāt kvathitā satī |
[AC. prayatnād bādhitā]

pravālam nāma tad ratnaṃ varṇāḍhyaṃ mandakāntikam || MU. 529 ||
[NV. raktam]
[SS.]

iti vidrumaparīkṣā ||

padmarāgasya nīlasya ye doṣāḥ parikīrtitāḥ |

tair eva dūṣitam ratnaṃ santyājyaṃ sphaṭikam ṛpaiḥ || MU. 530 ||
[NV. samtyājyam]
[SS.]

gauravaṃ svacchatā kāntiḥ kāṭhinyaṃ ratnajā guṇāḥ |

vihāya vajraṃ nānyeṣu lāghavaṃ śobhanaṃ bhavet || MU. 531 ||
[AC. fn. vajre ratneṣu] [AC. śobhanaṃ laḡhavam]

[SS. atha kṛtrimaratnajñānam |]

ratnānāṃ rūpasāmyaṃ tu dhūrttāḥ kurvanti yatnataḥ |
[SS. hi] [AC. yuktitaḥ]
[NV.]
[SS.]

teṣāṃ parīkṣāṃ vakṣyāmi ratnāratnavicāriṇīm || MU. 532 ||
[AC. ratnāratnavicāraṇe]

vajreṇa vedhayed vajraṃ kṛtrimam ced vibhidyate |
 [AC. vibhajyate]
 [NV.]
 [SS.]

kṛtrimam mauktikam naśyeta kṣālitam lavaṇāmbhasā || MU. 533 ||
 [SS. kṣālitam] [NV. lavaṇāmbhasā]

māṇikyādīni ratnāni gharṣaṇāt kvathanād api |
 [AC. karṣaṇāt]

śodhayed ratnavit prājñah kṛtrimam śuddham eva ca || MU. 534 ||
 [SS. vijñānārtham tu kṛtime]

tyajati kvathitam rāgam kṛtrimam tad udīritam |
 [AC. tyajyate kvathanād] [SS. vidur budhāḥ]

mārdavam drśyate **ghṛṣṭe** jñeyam tat kṛtrimam budhaiḥ || MU. 535 ||
 [NV. pṛṣṭhe] [SS. jñeya]

evam vicārya ratnāni kośe sañcinuyān nrpaḥ |
 [NV. sañcinuyān]
 [SS.]

āyur lakṣmīm jayam kīrttim labhate ratnasāṅgrahāt || MU. 536 ||
 [MU. fn. prayacchanti manīṣitām]
 [AC. prayacchanti manīṣiṇām]
 [NV. prayacchanti manīṣiṇaḥ]
 [SS. prayacchanti nirantaram]

iti ratnaparīkṣā ||

stokastokena pūryante taḍāgā jalabindubhiḥ |
 [AC. pūryeta taḍākam]

mṛttikākaṇasaṅghātail valmīkam vardhate yataḥ || MU. 537 ||

kṣaudraṃ ca rājavittam ca stokastokena varddhate |

tasmād rājñā prayatnena kośe dravyasya sañcayah || MU. 538 ||

421234300

[AC. prakartavyaḥ svakośe dravyasañcayaḥ]

rāṣṭrādâyāvittasya caturbhāgān prakalpayet |
[AC. caturthāṃśaṃ tu sthāpayet]

dharmārthakāmasiddhyartham kuryād bhāgatrayam nṛpaḥ || MU. 539 ||

bhāgenaikena cāvaśyaṃ kāryaḥ kośasya sañcayaḥ |

kośavān sukham āpnoti kośahīnas tu sīdati || MU. 540 ||

iti kośādhyāyaḥ || 4 ||

[Colophon: iti mahārājādhirāja-satyāśrayakulatilaka-cālukyābharaṇa-
śrīmadbhūlokamalla-śrīsomeśvaradevaviracite mānasollāse 'bhilaṣitārthacintāmaṇau
rājyasthirīkaraṇopāyakathane dvitīyaṃ prakaraṇam ||

421234300

คำแปล เรื่องอัญมณีในงานนิพนธ์ของพระเจ้าโสมะ

(มานโสลลสาสะ [MU.] หรือ อภิลัษิตารถจินตามณี [AC.])

ซึ่งมีเนื้อหาคู่ขนานกับ

นวรรตนิพนธ์ของนารายณบัณฑิต [NV.] และ สมฤตีสถาโรทธาระของพระเจ้าโสมะ [SS.]

(บทนำ: การเก็บรักษาทองและเงิน)

395. ทองคำที่นำไปเผาไฟที่ก่อด้วยเตาปุฏฐะแล้วไม่เสียหาย ทองคำนั้นเรียกว่า โขทศวรรณะ ควรเก็บไว้ในคลังโดยแท้
396. ทองคำบริสุทธิ์มีลักษณะคล้ายแสงตะวันแรกขึ้น เรื่องรองเสมอกับแสงของสายฟ้า เหมาะแก่การเป็นเครื่องประดับของทวยเทพและพระเจ้าแผ่นดิน
397. ทองคำบริสุทธิ์ที่อยู่ในรูปของเหรียญกษาปณ์ทองคำดี แท่งทองคำดี ก้อนทองคำดี หรือสำเร็จรูป เป็นเครื่องประดับที่ดี (พระราชา) ควรเก็บทองคำบริสุทธิ์ไว้ในคลัง
398. ทองคำบริสุทธิ์ที่บรรจุอยู่ในคลังทองคำจะนำพาให้บรรลุเป้าหมาย คือ ธรรมะ อรรถะ และ กามะ จะช่วยสร้างเสน่ห์แก่คนทั้งหลาย อีกทั้งจะบันดาลให้มีอายุยืนและมีโชคลาภ
399. ทองคำที่ไม่บริสุทธิ์ผสมด้วยธาตุอีกชนิดหนึ่งไม่ควรครอบครองเลย ใช้ในการทำทองทั้งหลาย ไม่ได้ อีกทั้งจะส่งผลให้สูญเสียโชคลาภประจำบ้าน
400. เงินที่ผสมด้วยตะกั่ว ผ่านการเผาไฟให้บริสุทธิ์แล้ว มีแสงคล้ายวงรัศมีของพระจันทร์ เป็นสิ่งที่พระเจ้าแผ่นดินควรเก็บไว้ในคลัง
401. เงินที่มีคุณภาพดีเลิศหากเก็บไว้ในบ้านจะทำให้มียศ สร้างความเจริญรุ่งเรือง และบันดาลให้มีบุตร แต่เงินที่มีมลทินจะอำนวยความทุกข์

[ต่อไปนี้เป็นเรื่อง การพิจารณาลักษณะอัญมณี ซึ่งมีร่วมกันทั้งในมานโสลลสาสะ, อภิลัษิตารถจินตามณี และสมฤตีสถาโรทธาระ (ฉบับ NV. และ SS.)]

421234300

CD Theses 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

เพชร

402. เมื่อตรวจสอบการกำเนิด ชนิด และลักษณะคุณแล้ว บุคคล⁹⁴พึงเก็บรัตนะทั้งหลายที่บริสุทธิ์ และมีคุณไว้ในคลัง
- 403-404. แหล่งกำเนิดเพชรในภคตายุคอยู่ที่ แคว้นกลิงค์ และ แคว้นโกศล
ในไตรตายุคอยู่ที่ เทือกเขาหิมาลัย และ ภูเขามาตังคะ
ในทวารยุคอยู่ที่ แคว้นปุมทระ และ แคว้นสุราชฐร์
ในกลียุคอยู่ที่ เมืองไวรากระ และ แคว้นเสาวีระ
405. ผู้เชี่ยวชาญเรื่องอัญมณีระบุว่า เพชรมีลักษณะคุณ 5 ประการ มีลักษณะโทษ 5 ประการ และพึงทราบว่สีของเพชรมี 4 สี
406. เป็นที่จดจำกันว่า ลักษณะคุณ 5 ประการของเพชร ได้แก่ 1) มุม 6 มุม 2) น้ำหนักเบา 3) ด้าน 8 ด้านเท่ากัน 4) ขอบบนที่คม 5) ความสะอาดไร้ตำหนิ
407. ผู้รู้อธิบายลักษณะโทษที่เกิดในเพชรไว้ 5 ประการ ได้แก่
1) คราบสกปรก 2) จุด 3) เส้น 4) รอยร้าว 5) ตำหนิรูปตีนกา
408. สีขาวสำหรับบรรณะพราหมณ์ สีแดงสำหรับบรรณะกษัตริย์ สีเหลืองสำหรับบรรณะไวศยะ และสีดำสำหรับบรรณะศูทร ตามลำดับ
409. อนึ่ง หากสวมเพชรพราหมณ์ชาติที่ประกอบด้วยลักษณะคุณแล้ว บุคคลจักสามารถบรรลุถึงผลสำเร็จที่ได้มาด้วยการประกอบบุญพิธี การอวยทาน และการบำเพ็ญตบะ
410. เพชรกษัตริย์ชาติซึ่งมีคุณสมบัติมีอยู่ในเรือนของใคร ชัยชนะ ความกล้าหาญ และความพินาศของศัตรู จะเกิดแก่ผู้นั้น
411. ความเชี่ยวชาญในศิลปวิทยา ทรัพย์สมบัติ ปัญญา ความสุข ยศ และอำนาจ ย่อมบังเกิด เพราะการสวมใส่เพชรไวศยชาติที่มีคุณสมบัติ
412. ความช่วยเหลือเกื้อกูลจากบุคคลอื่น ความมีฝีมือ ความร้งพร้อมแห่งทรัพย์สินและพืชพรรณ ัญญาหาร ย่อมบังเกิดเพราะการสวมใส่เพชรศูทรชาติที่มีคุณสมบัติ

⁹⁴ ในที่นี้อาจหมายถึงพระเจ้าแผ่นดิน - ผู้วิจัย

413. “มละ” คือ คราบสกปรก หากสวมใส่เพชรที่มีมละ จะประสบภัยจากสัตว์มีเขี้ยววง
มีคำกล่าวว่ามี มละที่มุมเพชรก่อให้เกิดอันตรายจากโรคภัยไข้เจ็บ มละที่ใจกลางเพชรจะทำให้ประสบ
อัคคีภัย
414. ในบรรดาลักษณะโทษทั้งหลาย จุดต่าง ๆ ที่ติดอยู่ในเพชรระบุว่า มี 4 ชนิด ได้แก่
พินทุ อวารรตะ ปริวรรตะ และยวากฤติ (ตำหนิรูปยว)
415. ในที่นี้ พินทุ คือ จุดกลมสีแดง, อวารรตะ คือ รอยวนสีแดงในทิศตามเข็มนาฬิกา, ปริวรรตะ
คือ รอยวนสีแดงในทิศทวนเข็มนาฬิกา
416. พินทุจะบั่นทอนอายุและทำลายทรัพย์สิน อวารรตะจะนำมาซึ่งเภทภัย ในกรณีของ
ปริวรรตะ ความเจ็บไข้จะเกิดขึ้น ส่วนในกรณีของยว ผลจะกล่าวต่อไป
417. ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่า ยวมี 3 ชนิด คือ ชนิดสีแดง ชนิดสีเหลือง และชนิดสีขาว
กล่าวกันว่า ยวสีแดงจะก่อให้เกิดการสูญเสียช้างและม้า
418. ยวสีเหลืองจะก่อให้เกิดการสันตระกูล ยวสีขาวจะทำให้มีอายุยืนและมีทรัพย์สิน ลักษณะ
คุณและลักษณะโทษและคุณของตำหนิประเภทพินทุและยวกล่าวไว้ทั้งหมดเพียงเท่านี้
419. ลายเส้นที่เป็นมงคลจะต้องเป็นเส้นที่ลากเวียนขวา
ลายเส้นที่ลากเวียนซ้ายจะก่อให้เกิดภัย
ลายเส้นที่เป็นเส้นขาดก่อให้เกิดความแตกแยกและสับสนอลหม่าน
ส่วนลายเส้นที่เป็นเส้นตรงก่อให้เกิดภัยจากศัตรูราช
420. ลายเส้นที่ดูประหนึ่งว่าจะขาดจากกันเป็นสองส่วน มีชื่อเรียกว่า เฉทคา ลายเส้นที่จมอยู่
ในเพชรจะก่อให้เกิดความฉิบหายในหมู่เครือญาติ
421. เครื่องหมายรูปตีนกาที่พบในเพชรย่อมบ่งถึงความตายฉับพลัน หรือไม่ก็จะผลาญทรัพย์สิน
จนหมดสิ้น
422. เพชรที่มุมยอดร้าว ขอบบิ่น หมดเหลี่ยม ทรงกลมเกลี้ยง หมดความแวววาว เป็นเพชรที่มีแต่
โทษ หากคุณมิได้เลย

421234300

CD :Thesais 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

423. ตำหนิที่แลดูเหมือนเพชรจะแตก คือ “ตราสะ” ก่อให้เกิดความประหลาดประหลาด
อย่างเห็นได้ชัด

ลักษณะคุณและลักษณะโทษของเพชรซึ่งผู้เชี่ยวชาญเรื่องอัญมณีระบุไว้มีเท่านี้

จบเรื่องลักษณะคุณและลักษณะโทษของเพชร.

ไข่มุก

424. ไข่มุกเกิดในหัวของช่าง งู หมูป่า และปลา รวมทั้งข้างในปล้องไม้ไผ่ หอยมุก และหอยสังข์
425. ไข่มุกเกิดจากหยดน้ำทั้งหลายในหมู่เมฆ ไข่มุกจากเมฆนั้นหายาก เป็นอัญมณีมีค่ามาก
ทวยเทพยอมนำไปจากฟากฟ้า
426. ไข่มุกที่เกิดจากช่างและงูเข้าถึงได้ยากยิ่งหากปราศจากการบำเพ็ญตบะ ส่วนไข่มุกที่เกิดจาก
หอยมุก คนทั้งหลายหาได้ในแหล่งกำเนิดทั้งหลายในกลียุค
427. ไข่มุกที่เกิดจากเมฆมีสีฐานเหมือนไขไก่อ่ กลม เนื้อตัน มีน้ำหนัก มีแสงเรืองรองเหมือน
พระอาทิตย์ เป็นไข่มุกที่คู่ควรแก่ทวยเทพ ไม่คู่ควรแก่มนุษย์
428. ไข่มุกที่เกิดจากช่างในแคว้นกัมโกละมีสีฐานเหมือนผลมะขามป้อม มีสีน้ำตาลเจือสี
แดงอ่อน มีแสงนวล
429. ไข่มุกที่เกิดจากงูมีทรงกลม งดงาม สีขาว รัศมีแรงกล้า มีกำเนิดในวงศ์ตระกูลของนาควาสุกรี
ผู้ไม่มีบุญจะไม่พบไม่เห็น
430. ไข่มุกที่เกิดจากหมูป่ามีสีฐานคล้ายผลพุทรา มีสีเหมือนเขี้ยวของหมูป่า นั้น ไข่มุกชนิดนี้เป็น
สิ่งมีค่า มนุษย์ผู้ปราศจากบุญจะไม่ได้ครอบครอง
431. ไข่มุกจากปลาวาฬ ขนาดใหญ่เท่าเมล็ดมะกล่ำตาหนู น้ำหนักเบา สีตั้งดอกแคฝอย มีแสงนวล
กลมเกลี้ยง
432. ไข่มุกที่เกิดจากปล้องไม้ไผ่มีสีเรือเรืองดุจแสงจันทร์ สีฐานเหมือนผลกั๊กโกลี (หรือ
กั๊กโกละ)** ไข่มุกนั้นจะได้มาเพราะมีบุญมาก พึงรักษาไว้ด้วยมंत्रะในคัมภีร์พระเวท

421234300

CD Theses 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

433. ไช้่มุกที่มีกำเนิดจากวงค์ของสังข์ปาญจชั้นยะมีแสงเหมือนลูกเห็บ ขนาดเท่าไข่นกพิราบ
ดงงาม ลักษณะเป็นมงคล สามารถขจัดสิ่งชั่วร้ายได้
434. ไช้่มุกที่มีลักษณะเป็นมงคลย่อมเกิดที่กลางทะเล ณ เกาะสิงหล อารวัญ(อาหรับ) เปอร์เซีย
และเมืองบรรบระ ไช้่มุกในที่ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิริมงคล
435. หยกน้ำที่เมฆหยาดลงมาในเวลาที่พระอาทิตย์เสวยฤกษ์สวาทินั้น ครั้นหอยมุกได้กลืนกิน
เข้าไป ไช้่มุกที่มีแสงอันปราศจากมลทินจึงถือกำเนิดขึ้นมา
- ราคาไช้่มุกกำหนดจากขนาดและรูปทรง
- 437-438. มีหอยมุกชื่อว่า “รุกมิณี” ซึ่งให้กำเนิดไช้่มุกที่สะอาดปราศจากตำหนิ สีสันหยาบฝรั้น
ขนาดเท่าผลจันทน์เทศ เป็นไช้่มุกที่มีคุณภาพดี ผู้รู้เรื่องการพิจารณาลักษณะอัญมณีระบุว่า
ไช้่มุกชนิดนี้มีค่าอันประเมินมิได้ หาได้ยาก คู่ควรกับพระเจ้าแผ่นดิน ผู้มีบุญเพียงน้อยนิด
ย่อมไม่ได้ครอบครอง
439. ไช้่มุกที่วาววามอย่างยิ่ง มีสีดั่งอ้อยแดง เกิดที่สิงหล
ไช้่มุกที่เกิด ณ ใน(ดินแดน)อารวัญมีสีเหลือง ไร้มลทินโดยสิ้นเชิง
440. ไช้่มุกที่เกิดในเปอร์เซียสีขาวผุดผ่อง เป็นไช้่มุกคุณภาพดี
ไช้่มุกที่เกิดในเมืองบรรบระมีสีออกดำ ผิวหยาบ
441. ลักษณะที่เป็นโทษอย่างหนักมี 4 ประการ ลักษณะที่เป็นโทษอย่างกลางมี 6 ประการ
นับรวมได้ 10 ประการ ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงลักษณะของโทษทั้งหลายเหล่านั้น
442. ถ้ามีชิ้นส่วนของเปลือกหอยมุกติดอยู่ที่ไช้่มุกบางส่วน ลักษณะโทษดังกล่าวเรียกว่า
“ศุกติลัคนะ” (lit. มีเปลือกหอยมุกติดอยู่) โทษเช่นนี้ก่อให้เกิดโรคเรื้อน
443. ลักษณะโทษที่คล้ายดวงตาของปลาปรากฏในไช้่มุก เรียกว่า “มัตสยาเกษะ” (lit. ตาของปลา)
โทษแบบนี้ทำให้สูญเสียลูกชายอย่างแน่นอน (ทำให้ลูกชายเสียชีวิต)
444. ไช้่มุกที่หมดรัศมี ไม่มีเงาสะทอน ผู้รู้เรียกว่า “ชรฐะ” (lit. มุก)ดำน) เพราะเหตุที่ก่อให้เกิด
ความยากจน ฉะนั้น บุคคลควรหลีกเลี่ยงไช้่มุกลักษณะนี้

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

445. ไช่มุกที่มีสีคล้ายปะการัง ผู้รู้เรียกว่า “อติรัทตะ” (lit. แต่งจัด) ผู้ที่ครอบครองไช่มุกลักษณะเช่นนี้จะประสบความตายโดยไม่ต้องสงสัย
446. ถ้ารอยย่นเกิดขึ้นบนผิวไช่มุกซ้อน ๆ กัน จะเรียกว่า “ตริวฤตตะ” (lit. มีวงกลม 3 ชั้น) ลักษณะเช่นนี้จะทำให้ผู้ครอบครองประสบโชคร้าย
447. อนึ่ง ไช่มุกที่เส้นรอบวงไม่เป็นวงกลม/รูปทรงไม่กลม เรียกว่า “จิปิฎฐะ” (lit. แบน, แพบ) ไช่มุกลักษณะเช่นนี้หากผู้ใดได้ครอบครองย่อมสูญเสียเกียรติ
448. ไช่มุกที่เป็นทรงสามเหลี่ยม เรียกว่า “ไตรยศระ” จะขัดขวางความเจริญรุ่งเรือง ส่วนไช่มุกที่เป็นทรงยาว เรียกว่า กฤศะ (lit. ลีบ, บาง) จะทำให้สูญเสียปัญญา
449. ไช่มุกที่ลึบแบนตลอดทั้งเม็ด เรียกว่า “กฤศะปารศวะ” (lit. = มีด้านข้างลึบหรือเล็กลง) หากไช่มุกประกอบด้วยลักษณะโทษอยู่เสมอ จะทำให้ผู้ครอบครองสูญเสียกำลังใจ
450. ไช่มุกที่มีรูปทรงไม่กลม มีมุกเศษอยู่ข้างใน ดูราวผลึกน้ำตาลที่เคี้ยวจนงวดแล้ว ไช่มุกลักษณะเช่นนี้ไม่งดงาม ไม่มีคุณภาพ จึงมีราคาน้อย
451. ไช่มุกที่มีแสงฉายออกมาเหมือนดาว เรียกว่า “สุตาระ” (lit. ดวงดาวอันเจิดจรัส) หากกลมเกลี้ยงจะได้รับการยกย่องว่ามีคุณสมบัติดี
452. ไช่มุกที่ผุดผ่อง ปราศจากลักษณะโทษ เรียกว่า “นิรมลละ” (lit. สะอาดไร้ตำหนิ) ส่วนไช่มุกที่ขังแล้วมีน้ำหนึบ เรียกว่า ฆนะ (lit. = แข็ง หยาบ)
453. ไช่มุกที่มีลักษณะคล้ายวงรัศมีของพระจันทร์ เรียกว่า “สนิทธะ” (lit. วัชวาม เกลี้ยงเงลา) ส่วนไช่มุกที่ปราศจากรอยขีดเป็นเส้นตรง เรียกว่า “อสมุฏิกะ” (lit. ไม่แตก ไม่มีรอย) นับเป็นไช่มุกที่เป็นมงคล
454. ไช่มุกที่มีคุณสมบัติเพียบพร้อมเช่นนี้ ผู้ใดได้ครอบครองจะมีอายุยืน มีโชควาสนาเพิ่มพูนบาปทั้งปวงจะสิ้นไป
455. สีไช่มุก 4 สี อันผู้ตรวจสอบสภาพที่แท้จริงของอัญมณีระบุไว้ ได้แก่ สีเหลือง สีตั้งอ้อยแดง สีขาว และสีขาบ

456. พิจารณาไข่มุกสี่เหลี่ยมให้โซคลาก สี่ตั้งอ้อยแดงเพิ่มพูนสติปัญญา สีขาวทำให้เจริญยศ
สีขาบทำลายโชควาสนา
457. 1 มัญชลี เรียกว่า 1 คุณุชา
3 คุณุชา เรียกว่า 1 รูปกะ
10 รูปกะ เรียกว่า 1 กลัญชะ
458. ให้หาจันชั่งทำด้วยทองเหลืองทรงกลม ขนาดเท่ากัน จำนวน 2 ใบ แต่ละใบเจาะรู 4 รู
มีเชือกร้อยไว้
459. คันชั่งทำด้วยทองเหลือง เรียบเสมอกัน ความยาว 12 อังคุล ปลายคันชั่งทั้ง 2 ด้านมีห่วง
คล้องไว้
460. เข็มชั่งทำด้วยทองเหลืองยาว 5 อังคุล ให้กำหนดไว้ที่กลางคันชั่ง แล้วเจาะรูที่โคนเข็มชั่ง
461. ให้นำเข็มหมุดยาว 1 อังคุล เสียบบริเวณรูตรงโคนเข็มชั่ง
ที่เข็มหมุด ณ ส่วนปลายทั้งสอง ให้นำห่วงรูปโตรณะตรงที่ปลายทั้งสองนั้น
462. ให้นำห่วงขนาดเล็กไปคล้องที่กลางยอดของโตรณะ ที่ห่วงนั้นให้ผูกเชือก
ผู้เชี่ยวชาญเมื่อถือตาชั่งนั้นแล้ว พึงชั่งน้ำหนัก
463. เมื่อจะชั่งน้ำหนัก ให้นำตุ้มน้ำหนัก 1 กลัญชะ ใส่ในจันชั่งข้างหนึ่ง ส่วนไข่มุกให้นำไปใส่ใน
จันชั่งอีกข้างหนึ่ง
464. เมื่อใดที่เข็มชั่งอยู่ในตำแหน่งเสมอกัน และเคลื่อนไปตรงกลางของห่วงรูปโตรณะ เมื่อนั้น
ผู้ชำนาญการชั่งตวงวัดพึงรู้ว่าเครื่องชั่งสมมาตร
465. หากไข่มุกจำนวน 4 เม็ด, 3 เม็ด, 2 เม็ด หรือ 1 เม็ด มีน้ำหนักบนเครื่องชั่งเสมอด้วย
1 กลัญชะ ไข่มุกดังกล่าวถือว่าเป็นราคาสูงมากยิ่งขึ้นไปตามลำดับ
466. หากไข่มุกจำนวนตั้งแต่ 9 เม็ด ลงไปถึง 5 เม็ด มีน้ำหนักเสมอด้วย 1 กลัญชะ ผู้เชี่ยวชาญ
เรื่องอัญมณีพึงทราบว่าเป็นไข่มุกดังกล่าวมีราคาสูง
467. เป็นที่จดจำว่า ไข่มุกจำนวนตั้งแต่ 14 เม็ด ลงไปจนถึง 10 เม็ด มีน้ำหนักเสมอด้วย 1 กลัญชะ
ไข่มุกดังกล่าวถือว่าเป็นราคาปานกลาง

421234300

CT Theses 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

468. ไช้่มุกจำนวนตั้งแต่ 20 เม็ด ลงไปจนถึง 15 เม็ด (มีน้ำหนักเสมอด้วย 1 กลัญชะ) ผู้รู้ระบุว่
 ไช้่มุกดังกล่าวมีราคาต่ำ
469. ไช้่มุกที่มีจำนวนมากกว่านี้ถือเป็นไช้่มุกขนาดเล็กมาก
 นี้คือระเบียบวิธีในการชั่งน้ำหนัก รวมถึงการกำหนดราคาไช้่มุก
470. ไช้่มุกขนาดเล็กมากมีราคาน้อยมาก ไช้่มุกขนาดเล็กมีราคาน้อย
 ไช้่มุกขนาดปานกลางมีราคาปานกลาง ส่วนไช้่มุกขนาดใหญ่มีราคาสูง
471. หากไช้่มุกใดมีน้ำหนักของ 1 เม็ด เท่ากับ 2 กลัญชะ ไช้่มุกนั้นดีเลิศหาที่เปรียบมิได้ ย่อม
 คู่ควรกับทวยเทพ พระราชาทั้งหลายไม่ควรครอบครอง
472. กำเนิด แห่่งกำเนิด สี ลักษณะคุณและโทษ ลักษณะที่เป็นมงคลและไม่เป็นมงคล น้ำหนัก
 รวมถึงการกำหนดราคา เป็นสิ่งที่พระเจ้าโสมะตรัสแล้ว

421234300

ทับทิม

473. กล่าวกันว่า กำเนิดของทับทิมอยู่ที่แม่น้ำราวณคงคา ณ เกาะสิงหล
จากนั้น ผู้รู้ทั้งหลายขับบทกวีสรรเสริญดินแดนที่พบทับทิม 4 แห่ง
474. เป็นที่สืบทอดกันมาว่า เกาะสิงหลเป็นแหล่งกำเนิดทับทิมลำดับแรก ต่อมาคือ กาลปุระ
ลำดับที่สาม คือ แคว้นอันธระ ลำดับที่สี่ คือ แคว้นตุมพระ
475. ทับทิมที่สิงหลมีสีแดง ชื่อว่า “ปัทมราคะ” มีคุณภาพเลิศที่สุดหาที่เปรียบมิได้
ทับทิมที่กาลปุระมีสีเหลือง ชื่อว่า “กुरुวินทะ”
476. ทับทิมที่แคว้นอันธระมีสีแดงช่อดอกโกศก เรียกว่า “เสาศันธิกะ” ทับทิมที่แคว้นตุมพระ
มีสีขาว (หรือ สีนํ้าเงิน) เรียกว่า “นิลคันธิ”
477. พึงทราบว่า ทับทิมจำแนกตามความแตกต่างของแหล่งกำเนิดดังนี้
ทับทิมคุณภาพสูงสุด คือ ทับทิมที่เกาะสิงหล ทับทิมคุณภาพต่ำ คือ ทับทิมที่แคว้นตุมพระ
ทับทิมคุณภาพปานกลางอยู่ ณ ดินแดนตอนกลางทั้งสองแห่ง (คือ เมืองกาลปุระและแคว้นอันธระ)
478. มุนีผู้ประเสริฐอธิบายว่า ทับทิมมีลักษณะโทษ 8 ประการ ลักษณะคุณ 4 ประการ และ
ลักษณะสี 16 สี
479. ทับทิมที่มีสองสีรวมอยู่ในเม็ดเดียวกัน เรียกว่า “ทวิจฉายะ” ก่อให้เกิดความสูญเสียด
ญาตีพี่น้อง ทับทิมที่เรียกว่า “ทวิรูปะ” คือ ทับทิมที่มีสองส่วนติดกัน ก่อให้เกิดความลุ่มจ
ม
480. ทับทิมที่แตก เรียกว่า “ภินนะ” จะทำให้ผู้สวมตายเพราะศัสตราวุธ ทับทิมที่มีเม็ดด้วยเม็ด
กรวด เรียกว่า “กรรกระ” ก่อให้เกิดความสูญเสียชีวิตและญาตีพี่น้อง
481. ส่วนทับทิมที่ดูประหนึ่งเปื้อนด้วยนํ้านมเรียกว่า “ลศุนาปฐะ” ผู้เชี่ยวชาญอัญมณีระบุว่า
ทับทิมชนิดนี้ไม่งาม (หรือ ไม่เป็นมงคล)
482. ทับทิมที่มีสีเหมือนหยดน้ำผึ้ง เรียกว่า “กามละ”⁹⁵ ทับทิมชนิดนี้ยอมทำให้อายุสั้น
ขัดขวางโชคกลาง และขัดขวางชัยชนะ เป็นทับทิมที่ประกอบด้วยโทษ ไม่ควรสวมใส่

⁹⁵ น่าจะมาจาก kamala ซึ่งมีความหมายดังนี้ mfn. สีแดงอ่อน สีดอกกุหลาบ; m. ดอกบัว; nt. ดอกบัว ทองแดง

483. ทับทิมที่มีสีซีด เรียกว่า “ชชะ” (lit. หมอง หม่นหมอง) จะทำให้ตัดขาดจากทรัพย์สินและธัญญาหาร ทับทิมที่มีสีแดงคั้นไฟ ชื่อ “ธุมระ” (lit. = คั้นไฟ) นำมาซึ่งภัยจากอสุนีบาต
484. อัญมณีทั้งหลายที่มีลักษณะโทษเช่นนี้เป็นที่น่าตำหนิติเตียน ไม่มีราคา หากได้มา ผู้ปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองไม่ควรเก็บไว้ในเรือน
485. มุนีผู้ประเสริฐกล่าวไว้ว่า ลักษณะคุณของทับทิมมี 4 ประการ ได้แก่
1) มีเงาสะทอนวาววาม 2) น้ำหนักมาก 3) ไสสะอาด 4) สีแดงก่ำ
486. เมื่อทับทิม “ปัทมราคะ” ซึ่งครบถ้วนด้วยลักษณะทุกประการ มีอยู่ในเรือนผู้ใด ผู้นั้นจะได้รับผลแห่งพิริอัสวเมธ มีทรัพย์สินเงินทอง อายุยืน และประสบชัยชนะ
- 487-488. สีของทับทิมปัทมราคะมี 7 สี ได้แก่ สีตั้ง 1) เลือด 2) ดอกบัวแดง 3) เปลือกไม้สีเสียด 4) ไฟ 5) ตานกกาเหว่า 6) ตานกกระเรียน 7) ตานกจโกระ
สีเหล่านี้เป็นสีที่ให้ผลอันเป็นมงคล พบในอัญมณีสำคัญที่เกิดในเกาะสิงหล
489. สีของทับทิมกุรุวิฑะมี 4 สี ได้แก่ 1) สีแดงเสน 2) สีตั้งดอกโลธระ⁹⁶ 3) สีตั้งเมล็ดมะกล่ำตาหนู 4) สีตั้งดอกทองกวาว
490. สีของทับทิมเสาคันธิกะเป็นสีแดงอ่อน (มี 2 สี) คือ สีตั้งน้ำครึ่งใส และสีตั้งน้ำดอกคำฝอย
491. ผู้เชี่ยวชาญด้านอัญมณีระบุว่า สีของทับทิมนิลคันธิมิ 2 สี คือ สีตั้งกสิบบัวขาว และสีตั้งประกายไฟจากอาวุธ

ไพลิน

492. ไพลินมีกำเนิดมาจากใจกลางของเกาะสิงหล บริเวณกอบัว ณ ริมฝั่งแม่น้ำราวณคงคา
493. สีขาวคือพราหมณ์ สีแดงอ่อนคือกษัตริย์ สีเหลืองคือแพศย์ สีดำคือศูทร

⁹⁶ โลธระคือไม้พุ่มชนิดหนึ่งที่มีดอกสีเหลือง สारसकंदจากเปลือกไม้โลธระใช้ทำสีย้อมผ้าและใช้ปรุงยา ซึ่งจะให้สีเหลือง สีแดง ไปจนถึงสีน้ำตาล ในวัฒนธรรมอินเดีย สีย้อมจากเปลือกไม้โลธระใช้ทำติลกะ (tilak) สำหรับเจิมหน้าผากของสตรี ดูเพิ่มเติมในภาคผนวกชื่อทางพฤกษศาสตร์ (Turner:649 + pandanus)

494. ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงลักษณะโทษ 6 ประการ ลักษณะคุณ 5 ประการ โดยระบุชื่อและ(คำบ่ง) ลักษณะ รวมถึงสีของไพลิน 8 สี*
495. ไพลินใดมีลักษณะเกาะกลุ่มกันคล้ายเมฆฝน ไพลินนั้นเรียกว่า “อภรกะ” หากสวมใส่แล้ว จะทำให้ทรัพย์สมบัติสูญไป และอายุสั้น
496. ไพลินที่เจือด้วยหินปูนเรียกว่า “สตรรกระ” ผู้ใดครอบครองจะเกิดความยากจน ต้องพลัดพรากจากถิ่นฐาน
497. ตำหนิอย่างหนึ่งซึ่งชวนให้สงสัยว่าเป็นรอยแตก เรียกว่า “ตราสะ” จะก่อให้เกิดภัยจาก สัตว์มีเขี้ยว ส่วนอัญมณีที่แตก เรียกว่า “ภินนะ” หากครอบครองจะทำให้ภรรยาและบุตรเสียชีวิต
498. หากผู้เชี่ยวชาญเห็นมีดินฝังอยู่ในไพลิน ลักษณะนี้เรียกว่า “มฤตติกาครรกะ” ไพลินดังกล่าวจะทำให้เป็นโรคผิวหนัง
499. หากผู้เชี่ยวชาญเห็นมีก้อนหินฝังอยู่ในไพลินเม็ดใด ไพลินนั้นจะเรียกว่า “อัศมครรกะ” อาจทำให้ผู้สวมใส่เสื่อมเสียชื่อเสียง
500. มีการระบุลักษณะคุณ 5 ประการไว้ดังนี้คือ 1) ความมีน้ำหนักมาก 2) ความมีแสงสว่าง นวลตา 3) ความมีสีเข้ม 4) ความงามของเหลี่ยม 5) มีคุณสมบัติในการดึงดูดหญ้า
- 501-503. สีของไพลินมีดังนี้
1) สีดั่งน้ำคราม 2) สีดั่งดอกกะเพรา 3) สีดั่งดอกมะยม 4) สีดั่งดอกบัวขาว 5) สีดั่งดอกเฟลทซ์ (ดอก ของต้นลิ้น) 6) สีดั่งปีกนกตะขาบทุ่ง 7) สีดั่งดอกอัญชัน 8) สีดั่งขนคองกยูง 9) สีดั่งพระศอของ พระศิวะ 9) สีดั่งกายของพระวิษณุ 10) สีดั่งปีกแมลงภู่
504. ไพลินซึ่งละเสียจากโทษทั้งหลายและประกอบด้วยลักษณะคุณ เป็นอัญมณีมีค่าสูงส่ง หากตกอยู่ในมือของใคร ผู้นั้นจะมีทรัพย์สินมั่งคั่ง อายุยืน เจริญด้วยอำนาจและยศศักดิ์
505. ถ้านำไพลินใส่ลงไปนํ้านม ไพลินจะเปลี่ยนสีนํ้านมให้มีสีนํ้าเงินเข้ม ไพลินนั้นเรียกว่า “อินทรีละ” เป็นที่รักของบุตรพระอาทิตย์ (=พระเสาร์)
506. คนฉลาดหากสวมไพลินจะทำให้มีจิตใจสงบเย็นอยู่เสมอ มีอายุยืน มีอำนาจยิ่งใหญ่ มีโชคความ และปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

421234300

CT Theses 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

มรกด

507. บนแผ่นดินอันขรุขระใกล้มหาสมุทร ณ ดินแดนของชนเผ่าเตอร์ก มรกดอันเป็นอัญมณี มีค่าถือกำเนิดขึ้น ต่อไปข้าพเจ้าจะกล่าวลักษณะคุณและลักษณะโทษของมรกด
508. เป็นที่ทรงจำกันมาว่า มรกดมีลักษณะโทษ 7 ประการ ลักษณะคุณ 5 ประการ และมีสี 8 สี
509. มรกดที่ไม่เกลี้ยงเกลา เรียกว่า “รุักษะ” (lit. ระคาย เนื้อหยาบ) เมื่อนำไปสวมใส่จะเกิดโรคภัยไข้เจ็บ มรกดที่มีตุ่มนูนขึ้นมา เรียกว่า “วิสโณฎะ” หากสวมใส่จะทำให้ประสบความตายจาก ศัสตราวุธ
510. หากสวมใส่มรกดที่มีก้อนหิน ความสูญเสียญาติพี่น้องจะเกิดขึ้น ส่วนมรกดที่มีสีทึบ เรียกว่า “วิจฉายา” หากสวมใส่จะทำให้มีอาการหูหนวก
511. มรกดที่เจือด้วยเม็ดกรวด เรียกว่า “กรรกระ” จะทำให้โศกเศร้าเพราะบุตร มรกดที่ปราศจากความแวววาว เรียกว่า “ชรฐะ” (lit. เก่า, แข็ง, ด้าน) จะทำให้ประสบภัยจากสัตว์มีเขี้ยว และอัคคีภัย
512. มรกดที่มีสีหลายสีปะปนกัน เรียกว่า “กัลมาชะ” (lit. หลากสี) ผู้สวมจะประสบภัยจากความตาย
- จบคำอธิบายลักษณะโทษ ต่อไปจะอธิบายลักษณะคุณ
513. มรกดที่ใสสะอาดเรียกว่า “นิรมละ” มรกดที่มีน้ำหนักรเรียกว่า “คุรุ” มรกดที่ปราศจากความหยาบกร้าน เรียกว่า “สนิคระ” ส่วนมรกดที่ปราศจากฝุ่นละออง เรียกว่า “อรชัสกะ”
514. มรกดที่มีสีเข้ม เรียกว่า “สุราคะ” เหล่านี้คือคุณสมบัติ 5 ประการ ที่ผู้รู้ทรงจำกันมา มรกดเหล่านี้ซึ่งประกอบด้วยลักษณะคุณย่อมขจัดภัยจากบาปทั้งปวง
- 515-517. สีที่เกิดขึ้นในมรกดจำแนกเป็น 8 สี ดังนี้
- 1) สีตั้งแหวทางนกงู 2) สีตั้งปลายปีกนกตะขาบทุ่ง 3) สีตั้งแก้วกระจกสีเขียว
 - 4) สีตั้งหญ้าช้อง 5) สีตั้งไฟที่ส่วนท้ายของหิ้งห้อย 6) สีตั้งปีกของลูกนกแก้ว
 - 7) สีตั้งหญ้าอ่อน 8) สีตั้งดอกจามจุรีสีทอง

421234300

CD :Thesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

มรดกที่ประกอบด้วยสี่ทั้งหลายเหล่านี้เป็นมรดกคุณภาพดีที่สุด

518. มรดกที่มีสี่ตั้งเครื่องห้าช่อง สี่เข็ม ปราศจากรอยร้าว มีค่าอันประมาณมิได้ มรดกชนิดนี้กล่าวกันว่าช่วยขจัดพิษร้ายทั้งปวง

[AC. มรดกที่เกลี้ยงเกลามาก มีสิ่งดงามยิ่ง สี่เข็ม ปราศจากลักษณะโทษ เป็นมรดกที่มีค่าอันประเมินมิได้ สามารถขจัดพิษร้ายทั้งปวงได้]

แก้วผลึก (หินเขียวหุมาวน)

519. แก้วผลึกซึ่งเป็นอัญมณีที่มีหลากหลายรูปทรง ทำให้ใจเข้มขึ้น ย่อมเกิดที่เทือกเขาหิมาลัย เกาะสิงหล เทือกเขาวินชัย และริมฝั่งแม่น้ำตาปี

520. แก้วผลึก ณ เทือกเขาหิมาลัย จะมีลักษณะราวกับพระจันทร์ ใส และมีรัศมีแพรวพราว และที่แห่งนั้นมีแก้วผลึก (2 ชนิด คือ) สุรยกานต์และจันทรกานต์

521. แก้วผลึกใดเปล่งแสงไฟวาบออกมาโดยพลันเพียงต้องแสงอาทิตย์ ผู้เชี่ยวชาญอัญมณีเรียกแก้วผลึกชนิดนั้นว่า สุรยกานต์

522. แก้วผลึกใดหยาดน้ำอมฤตออกมาโดยพลันเนื่องจากต้องแสงจันทร์เพ็ญ แก้วผลึกชนิดนั้นเรียกว่า จันทรกานต์ เป็นของหายากในกลียุค

523. แก้วผลึกซึ่งมีสี่ตั้งช่อดอกอโศก เมล็ดของผลทับทิม เปล่งแสงนวล ย่อมเกิด ณ เทือกเขา วินชัย และบริเวณริมฝั่งแม่น้ำตาปี

524. แก้วผลึกสีดำเกิดในเหมืองนิลคันธิที่เกาะสิงหล แก้วผลึกชนิดต่าง ๆ จะมีอยู่ในสถานที่อันเป็นแหล่งกำเนิดทับทิม

จบเรื่องการตรวจสอบแก้วผลึก.

บุษราคัม

525. อัญมณีที่มีสีเหลืองอ่อน แสงดั่งเพชร ใส ดงามด้วยรัศมี ผู้ตรวจสอบอัญมณีเรียกอัญมณีชนิดนั้นว่า บุษราคัม (บุษราคัม)

จบเรื่องการตรวจสอบบุษราคัม.

ไพฑูรย์

526. อัญมณีที่มีสีขาวปนดำอ่อน ๆ (สีม่ออ่อน) คล้ายเมฆขาวและหมอกขาว ผู้ตรวจสอบสีอัญมณีเรียกอัญมณีชนิดนี้ว่า ไวฑูรยะ (ท. ไพฑูรย์)

จบเรื่องการตรวจสอบไพฑูรย์.

เพทาย

527. อัญมณีที่มีสีดั่งหยดน้ำผึ้ง หรือมีลักษณะใสดั่งเยี่ยวัว พระเจ้าโสมพะเรียกว่า โคเมทกะ (ท. เพทาย)

จบเรื่องการตรวจสอบเพทาย.

ประพาฬ

528. ไม้เลื้อยชนิดใดเกิดกลางมหาสมุทร ไม้เลื้อยชนิดนั้นเรียกว่า วิทรมะ (=กัลปิงหา/ปะการัง) มีสีแดงเข้ม หายาก มีคุณสมบัติเป็นรัตนชาติ

529. ปะการังที่ถูกเคี้ยวอยู่อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานย่อมกลายเป็นสภาพเป็นหินปะการัง สิ่งนั้นมีชื่อว่า ปรวาละ (ท. ประพาฬ) มีสีแดงเข้ม สะท้อนแสง นุ่มนวล/นวลตา

(จบเรื่องการตรวจสอบประพาฬ)

(บทส่งท้ายรัตนปริกษา ใน มานโศลลาสะ)

530. โทษทั้งหลายเหล่าใดของทับทิมและไพลินซึ่งระบุไว้แล้ว อัญมณีแก้วพลีซึ่งมีตำหนิเพราะโทษทั้งหลายเหล่านั้น พระเจ้าแผ่นดินควรหลีกเลี่ยง

531. ลักษณะคุณทั้งหลายที่ปรากฏในอัญมณี คือ น้ำหนัก ความใส แสง (และ)ความแข็ง น้ำหนักเบาไม่ใช่คุณสมบัติอันเป็นมงคลในอัญมณีชนิดอื่น ๆ ยกเว้นเพชร

421234300

532. ส่วนคนโกงยอมทำวัสดุให้มีรูปเหมือนรัตนะทั้งหลาย ด้วยความชำนาญ/อย่างมีชั้นเชิง (ต่อไป)ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงการตรวจสอบอัญมณีเลียนแบบเหล่านั้น อันเป็นการทดสอบสิ่งที่เป็นรัตนะกับสิ่งที่ไม่ใช่รัตนะ (ว่าสิ่งใดเป็นรัตนะ สิ่งใดไม่ใช่รัตนะ)
533. ถ้าเพชรใดตัดได้ด้วยเพชร เพชรนั้นผู้รู้ย่อมจำแนกว่าเป็นเพชรเทียม ไช่มุกเทียมหากล้างด้วยน้ำเกลือจะเสียหาย
534. รัตนะทั้งหลายมีทับทิมเป็นต้น นอกจากการขัดเงาและหุงแล้ว ผู้รู้เรื่องรัตนะผู้ชาญฉลาดควรทำอัญมณีเทียมให้เป็นอัญมณีแท้ได้ด้วย
535. อัญมณีที่เมื่อผ่านการหุงแล้วมีสีหลุดลอกออกมา ผู้รู้เรียกว่า อัญมณีเทียม ความอ่อนนิ่มอันเห็นได้ที่พื้นผิว อัญมณีนั้นผู้รู้ถือว่าเป็นอัญมณีเทียม
536. พระเจ้าแผ่นดินเมื่อพิจารณาอัญมณีทั้งหลายแล้วดังนี้ พึงสะสมอัญมณีไว้ในพระคลัง อายุ โขคลาก ชัยชนะ ชื่อเสียง ย่อมส่งผลแก่ผู้เชี่ยวชาญเรื่องอัญมณี

จบเรื่องรัตนปริกษา.

421234300

(บทส่งท้ายโกศารยายะ)

537. สระน้ำย่อมเต็มเปี่ยมด้วยหยดน้ำทีละเล็กทีละน้อย ฉะนั้น จอมปลวกก็ย่อมพอกพูนด้วยกองแห่งเม็ดดิน

538. ทั้งน้ำและทรัพย์สินของพระราชาย่อมเพิ่มพูนทีละเล็กทีละน้อย ดังนั้น การสั่งสมทรัพย์ในพระคลังพึงเป็นไปด้วยความพยายามของพระราชชา [AC. การสั่งสมทรัพย์ในคลังของตนเป็นสิ่งที่พระราชชาพึงกระทำ]

539. พระเจ้าแผ่นดินพึงกำหนดส่วนแบ่งทั้งหลายของทรัพย์สินที่มาจากกรปกครองราชอาณาจักร ออกเป็น 4 ส่วน สามส่วนพึงเป็นไปเพื่อการบรรลุลิทธิธรรมะ อรรถะ (และ) กามะ

540. อีกหนึ่งส่วนนั้นพระราชชาจำเป็นจะต้องแบ่งไว้สั่งสมพระคลัง ผู้มีพระคลังย่อมประสบความสุข ส่วนผู้ไม่มีพระคลังย่อมลุ่มจม

[บันทึกท้ายเรื่อง : จบประการณะที่ 2 ว่าด้วยเรื่องหนทางแห่งการสร้างความมั่นคงแก่ราชอาณาจักร ในมานโสลลสาสะ หรือ อภิรัชิตารถจินตามณิ ประพันธ์โดย พระเจ้าศรีโสมศวรเทพผู้เป็นเลิศในแผ่นดิน เป็นอาภรณ์แห่งราชวงศ์จาลุกยะ เป็นสง่าแห่งตระกูลที่ยึดมั่นในความสัตย์ และเป็นราชาผู้ยิ่งใหญ่เหนือจอมราชา]

421234300

ภาคผนวก จ
ต้นฉบับภาษาสันสกฤตและคำแปลภาษาไทย
ศุภรณีสาระ ของ ศุภราจารย์

421234300

CU Theslis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

caturchādhyāyasya dvitīyaṃ prakaraṇam |

atha kośaparakaraṇam bruve miśre dvitīyakam |

ekārthasamudāyo yaḥ sa kośaḥ syāt pṛthak pṛthak || ŚNS. 4.2.1 ||

yena kena prakāreṇa dhanam sañcinuyāt nṛpaḥ |

tena samrakṣayed rāṣṭram balaṃ yajñādikāḥ kriyāḥ || ŚNS. 4.2.2 ||

balaprajāraṣaṇārtham yajñārtham kośasamgrahaḥ |

paratreha ca sukhado nṛpasyānyaś ca duḥkhadaḥ || ŚNS. 4.2.3 ||

balamūlo bhavet kośaḥ kośamūlam balaṃ smṛtam |

balasamrakṣaṇāt kośarāṣṭravṛddhir arikṣayaḥ || ŚNS. 4.2.14 ||

yajñārtham dravyam utpannam yajñaḥ svargasukhāyuṣe |

aryyabhāvo balaṃ kośo rāṣṭravṛddhyai trayam tv idam || ŚNS. 4.2.15 ||

ośadhīnām ca dhātūnām tṛṇakāṣṭhādikasya ca |

yantraśāstrāstrāgnicūrṇa⁹⁷ bhāṇḍāder vāsasām tathā || ŚNS. 4.2.30 ||

⁹⁷ คำ *agnicūrṇa* ไม่ปรากฏในพจนานุกรม แต่ในบทความเรื่อง *Gunpowder and its Applications in Ancient India* ของ Asitesh Bhattacharya ในหนังสือ *Gunpowder, Explosives and the State: A Technological History* ใจความตอนหนึ่งระบุความหมายของ *agnicūrṇa* ซึ่งก็คือ “ดินปืน” ความดังนี้ “The fifth section, an appendix, contains descriptions of firearms and a full account of the manufacture of gunpowder called *agni-curna* or ‘fire-powder’. The ingredients of *agnicurna* were abundant and well known in India, ...” (Bhattacharya, 2016: n.p.)

yad yac ca sādhaḥkaṃ dravyaṃ yad yat kāryye bhavet sadā |
 saṃgrahas tasya tasyāpi karttavyaḥ kāryyasiddhidaḥ || ŚNS. 4.2.31 ||
 vastu-yāthātmya-vijñāne svayam eva yatet sadā |
 parīkṣakaiḥ svayaṃ rājā ratnādīn vīkṣya rakṣayet || ŚNS. 4.2.40 ||
 vajraṃ muktā pravālaṃ ca gomeḍaś cendraṇīlakaḥ |
 vaidūryyaṃ puṣparāgaś ca pācir māṇikyam eva ca |
 [vaidūryaḥ puṣyarāgaś]⁹⁸
 mahāratnāni caitāni nava proktāni sūribhiḥ || ŚNS. 4.2.41 ||
 raveḥ priyaṃ raktavarṇaṃ māṇikyam tv indragoparuk |
 raktapītasitaśyāmacchavir muktā priyā vidhoḥ || ŚNS. 4.2.42 ||
 sapītaraktaruḡ bhaumapriyaṃ vidrumam uttamam |
 mayūracāṣapatrābhā pācir budhahitā harit || ŚNS. 4.2.43 ||
 svarnaḥchaviḥ puṣparāgaḥ pītavarṇo gurupriyaḥ |
 [puṣyarāgaś]
 atyantaviśadaṃ vajraṃ tārakābhaṃ kaveḥ priyam || ŚNS. 4.2.44 ||
 hitaḥ śaner indraṇīlo hy asito ghanamegharuk |
 gomeḍaḥ priyakṛd rāhor īṣatpītāruṇaprabhaḥ || ŚNS. 4.2.45 ||
 otvakṣyābhaś calat tantur vaidūryyaḥ ketuprītikṛt || ŚNS. 4.2.46 ||
 [vaidūryaḥ]
 ratnaśreṣṭhataraṃ vajraṃ nīce gomeḍavidrume |
 gārutmataṃ tu māṇikyam mauktikaṃ śreṣṭham eva hi |
 indraṇīlam puṣparāgo vaidūryyaṃ madhyamaṃ smṛtam || ŚNS. 4.2.47 ||
 [puṣyarāgo vaidūryam]

⁹⁸ หมายเหตุ : คำที่อยู่ในวงเล็บเป็นอักษรวิจิตรในฉบับพิมพ์ของ Gustav Oppert

ratnaśreṣṭho durlabhaś ca mahādyutir aher maṇiḥ || ŚNS. 4.2.48 ||

ajālagarbhaṃ sadvarṇaṃ rekhāvinduvivarjitaṃ |

satkoṇaṃ suprabhaṃ ratnaṃ śreṣṭhaṃ ratnavido jaguḥ || ŚNS. 4.2.49 ||

śarkarābhaṃ dalābhañ ca cipiṭaṃ varttulaṃ hi tat |

varṇāḥ prabhāḥ sitā raktāḥ pītākṣṇās tu ratnajāḥ || ŚNS. 4.2.50 ||

yathāvarṇaṃ yathācchāyaṃ ratnaṃ yad doṣavarjitaṃ |

śrīpuṣṭikīrttiśauryyāyuḥ karam anyad asat smṛtaṃ || ŚNS. 4.2.51 ||

varṇaṃ ākramate chāyā prabhā varṇaparakāśinī || ŚNS. 4.2.52 ||

padmarāgas tu māṇikyabhedaḥ kokanadacchaviḥ |

na dhārayet putrakāmā nārī vajraṃ kadācana || ŚNS. 4.2.53 ||

kālena hīnaṃ bhavati mauktikaṃ vidrumaṃ dhṛtaṃ |

gurutvāt prabhayā varṇād vistārād āśrayād api |

ākṛtyā cādhimūlyaṃ syād ratnaṃ yad doṣavarjitaṃ || ŚNS. 4.2.54 ||

nāyasollikhyate ratnaṃ vinā mauktikavidrumāt |

pāṣāṇenāpi ca prāya iti ratnavido jaguḥ || ŚNS. 4.2.55 ||

mūlyādhikyāya bhavati yad ratnaṃ laghuvistṛtaṃ |

gurvalpaṃ hīnamaulyāya syād ratnaṃ tv api sadguṇaṃ || ŚNS. 4.2.56 ||

śarkarābhaṃ hīnamaulyaṃ cipiṭaṃ madhyamaṃ smṛtaṃ |

dalābhaṃ śreṣṭhamūlyaṃ syād yathākāmāt tu varttulaṃ || ŚNS. 4.2.57 ||

na jarāṃ yānti ratnāni vidrumaṃ mauktikaṃ vinā |

rājadauṣṭyāc ca ratnānāṃ mūlyaṃ hīnādhikaṃ bhavet || ŚNS. 4.2.58 ||

matsyāhiśaṅkhavārāhaveṇujīmūtaśuktitaḥ |

421234300

jāyate mauktikaṃ teṣu bhūri śuktyudbhavaṃ smṛtam || ŚNS. 4.2.59 ||

kṛṣṇaṃ sitaṃ pītaraktaṃ dvicatuḥsaptakañcukaṃ |

tripañcasaptāvaraṇaṃ⁹⁹ uttarottaram uttamaṃ || ŚNS. 4.2.60 ||

kṛṣṇaṃ sitaṃ kramād raktaṃ pītan tu jarathaṃ viduḥ |

kaniṣṭhaṃ madhyamaṃ śreṣṭhaṃ kramāc chuktyudbhavaṃ viduḥ || ŚNS. 4.2.61 ||

tad eva hi bhaved vedhyam avedhyānītarāṇi ca |

kurvanti kṛtrimaṃ tadvat siṃhaladvīpavāsinaḥ || ŚNS. 4.2.62 ||

tatsandehavināsārthaṃ mauktikaṃ suparīkṣayet |

uṣṇe salavaṇasnehe jale niśy uṣitaṃ hi tat || ŚNS. 4.2.63 ||

vrīhibhir marditaṃ neyād vaivarṇyaṃ tad akṛtrimaṃ |

śreṣṭhābhaṃ śuktijaṃ vidyān madhyābhaṃ tv itarad viduḥ || ŚNS. 4.2.64 ||

tulākālpitamūlyaṃ syād ratnaṃ gomedakaṃ vinā || ŚNS. 4.2.65 ||

kṣumāvīmśatibhī raktī ratnānāṃ mauktikaṃ vinā |

raktitrayaṃ tu muktāyās catuḥkṛṣṇalakair bhavet || ŚNS. 4.2.66 ||

caturvīmśatibhis tābhī ratnaṅkaṃ tu raktibhiḥ |

ṅkaṃ caturbhis tolaḥ syāt svarṇavidrumayoḥ sadā || ŚNS. 4.2.67 ||

ekasyaiva hi vajrasya tv ekaraktimitasya ca |

suvisṛtadāsyāyaiva mūlyaṃ pañcasuvarṇakaṃ || ŚNS. 4.2.68 ||

raktikādalavistārāc chreṣṭhaṃ pañcagaṇaṃ yadi |

yathā yathā bhaven nyūnaṃ hīnamaulyaṃ tathā tathā || ŚNS. 4.2.69 ||

⁹⁹ อรรถกถามีคำอธิบายดังนี้ : dvicatuḥsaptakañcukaṃ kañcukaṃ āvaraṇaviśeṣaḥ, dvikañcukaṃ catuḥkañcukaṃ saptakañcukaṃ tripañcasaptāvaraṇaṃ trikañcukaṃ pañcakañcukaṃ saptakañcukaṃ vā bhavati ...

atrāṣṭaraktiko māṣo daśamāṣaiḥ suvarṇakah |
 svarṇasya tat pañcamūlyam rājatāśītikaṣakam || ŚNS. 4.2.70 ||
 yathā gurutaram vajram tanmūlyam raktivargataḥ |
 tṛtīyāṃśavihīnan tu cipiṭasya prakīrtitam || ŚNS. 4.2.71 ||
 arddhan tu śarkarābhasya cottamaṃ mūlyam īritam |
 raktikāyās ca dve vajre tadarddham mūlyam arhataḥ || ŚNS. 4.2.72 ||
 tadarddham bahavo 'rhanti madhyā hīnā yathā guṇaiḥ |
 uttamārdham tadarddham vā hīrakā guṇahānataḥ || ŚNS. 4.2.73 ||
 vargaraktiṣu sandhāryyam kalānām navakam pṛthak |
 tathāṃśapañcakam pūrvam triṃśadbhis tad bhajet tataḥ || ŚNS. 4.2.74 ||¹⁰⁰
 labdham kalāsu saṃyojyam kalānām ṣoḍaśāṃśakaiḥ |
 muktānām kalpayen mūlyam hīnamadhyottamaṃ yathā || ŚNS. 4.2.75 ||
 sahasrād adhike muktāraktivargaśate śate |
 kalātriṃśatakam tyaktvā śeṣān mūlyam prakalpayet || ŚNS. 4.2.76 ||
 śatād ūrdhvam raktivargādd hraso viṃśatiraktikāḥ |
 pratiśatāt tu vajrasya suviṣṭtadāsyā ca |
 tathaiva cipiṭasyāpi viṣṭtasya ca hrāsayet || ŚNS. 4.2.77 ||
 śarkarābhasya pañcāśac catvāriṃśac ca vaikataḥ || ŚNS. 4.2.78 ||
 ratnam na dhārayet kṛṣṇāraktavinduyutam sadā || ŚNS. 4.2.79 ||

¹⁰⁰ อรรถกถาของชีวานันทะ (1890) มีคำอธิบายดังนี้ : vargaraktiṣu samadvihatāsu raktiṣu pṛthak pṛthak kalānām navakam navakalā ity arthaḥ, tathā ṃśapañcakam sandhāryyam rakṣyam, tatra pūrvam kalānavakam ity arthaḥ triṃśadbhiḥ bhajet vibhaktam kuryyāt | tataḥ labdham vibhāgalabdham kalāsu saṃyojyam | kalānām ṣoḍaśāṃśakaiḥ ṣoḍaśabhiḥ ṃśaiḥ ... || 74 || || 75 ||

gārutmatam tūttamam cen māṇikyam mūlyam arhataḥ |
 suvarṇam raktimātram ced yathāraktis tathā guru || ŚNS. 4.2.80 ||
 raktimātraḥ puṣparāgo nīlaḥ svarṇārgham arhataḥ |
 [puṣyarāgo]
 calat trisūtro vaidūryyaś cottamam mūlyam arhati || ŚNS. 4.2.81 ||
 [vaiḍūryaś]
 prabālam tolakamitam svarṇārddham mūlyam arhati |
 atyalpamūlyo gomedo nonmānan tu yato 'rhati || ŚNS. 4.2.82 ||
 saṃkhyātaḥ svalparatnānām mūlyam syādd hīrakād vinā |
 atyantaramaṇīyānām durlabhānām ca kāmataḥ |
 bhaven mūlyam na mānena tathātiguṇaśālinām || ŚNS. 4.2.83 ||
 vyaṅghricaturdaśahato vargo mauktikaraktijaḥ |
 caturviṃśatibhir bhakto labdhān mūlyam prakalpayet || ŚNS. 4.2.84 ||
 uttaman tu suvarṇārgham ūnam ūnam yathāguṇam || ŚNS. 4.2.85 ||
 raktam pītam varttulam cen mauktikam cottamam sitam |
 adhamam cipiṭam śarkarābham anyat tu madhyamam || ŚNS. 4.2.86 ||
 ratne svābhāvikā doṣāḥ santi dhātuṣu kṛtrimāḥ |
 ato dhātūn samparīkṣya tanmūlyam kalpayed budhaḥ || ŚNS. 4.2.87 ||
 iti kośaparakaraṇam samāsāt kathitam kila || ŚNS. 4.2.130b ||

อัยายะที่ 4 ประการที่ 2

4.2.1a ต่อจากนี้ไป ข้าพเจ้าจะกล่าวเรื่องราวด้วยโกศะ (พระคลัง) ซึ่งเป็นประการที่สอง ในอัยายะว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ด¹⁰¹

4.2.1b สิ่งใดเป็นที่รวบรวมทรัพย์ประเภทเดียว สิ่งนั้นเป็นโกศะ (คลัง) แต่ละอย่าง

4.2.2 พระเจ้าแผ่นดินควรสะสมทรัพย์สินไม่ว่าด้วยวิธีใด ๆ ก็ตาม เพื่อที่ว่าพระองค์จะสามารถรักษาอาณาจักรและกองทัพไว้ให้มั่นคง อีกทั้งจะเป็นหลักประกันในการประกอบพิธีทางศาสนา เช่น ยัญพิธี (พิธีบูชาบวงสรวง)

4.2.3 การสะสมพระคลังย่อมเป็นไปเพื่อคุ้มครองกองทัพและราษฎร เพื่อการประกอบยัญพิธี สิ่งนี้ย่อมบันดาลความสุขแก่พระเจ้าแผ่นดินทั้งในโลกหน้าและโลกนี้ แต่ถ้าเป็นอื่น การสะสมพระคลังจะบันดาลความทุกข์แก่พระเจ้าแผ่นดิน

4.2.14 เป็นที่จดจำกันมาว่า พระคลังจะเป็นรากฐานของกองทัพ กองทัพจะเป็นรากฐานของพระคลัง การหมดสิ้นข้าศึกศัตรูจะเกิดขึ้นได้เพราะการปกป้องกองทัพ การเพิ่มพูนพระคลัง และความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักร

4.2.15 ทรัพย์สินเกิดขึ้นมาเพื่อใช้ในการประกอบยัญพิธี ยัญพิธีจัดขึ้นเพื่อเป็นหนทางสู่สวรรค์ เพื่อบันดาลความสุข และเพื่อให้มีอายุยืน สามสิ่งนี้ได้แก่ การปลอดข้าศึก กองทัพ และพระคลัง เป็นไปเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักร

4.2.30-31 ทรัพย์สินแต่ละชนิดที่มีประโยชน์และสามารถใช้ในการประกอบอาชีพได้เสมอ เช่น ยารักษาโรค แร่ธาตุ หญ้า ไม้พิน เครื่องจักรกล อาวุธยุทโธปกรณ์ ดินปืน ภาชนะ และเสื้อผ้าอาภรณ์ การสะสมทรัพย์สินแต่ละชนิดที่ว่าเป็นสิ่งที่ควรทำเพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดความสำเร็จในกิจการงาน

¹⁰¹ อัยายะที่ 4 ของศุภกรนิติสาระเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ดเพราะมีเนื้อหาหลายเรื่องรวมกัน เช่น ลักษณะของมิตรและศัตรู, พระคลัง, บทบัญญัติเกี่ยวกับวรรณะต่าง ๆ, ศิลปวิทยาสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน, อาศรม 4, การตัดสินคดีความ, กองทัพและป้อมปราการ ฯลฯ เรื่องพระคลังเป็นหัวข้อเรื่องลำดับที่สอง ในอัยายะนี้

- 4.2.40 พระราชาควรพยายามเรียนรู้ธรรมชาติที่แท้จริงของวัตถุมีค่าด้วยตนเองอยู่เสมอ หลังจากที่ได้ตรวจสอบทรัพย์สินทั้งหลาย มีอัญมณีเป็นต้น ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบแล้ว พระราชาพึงรักษาทรัพย์สินทั้งหลายเหล่านั้น
- 4.2.41 ประชาชนทั้งหลายระบุไว้ว่า อัญมณีสำคัญมีอยู่ 9 ชนิด ดังนี้คือ เพชร ไข่มุก ประพาฬ เพทาย ไพลิน ไพฑูรย์ บุษราคัม มรกต และทับทิม
- 4.2.42-46 ทับทิมมีสีแดงตั้งสีจากแมลงอินจี เป็นที่โปรดปรานของพระอาทิตย์ ไข่มุกมีสีแดง เหลือง ขาว และดำ เป็นที่โปรดปรานของพระจันทร์ ประพาฬอันเลิศมีสีแดงอมเหลือง เป็นที่โปรดปรานของพระอังคาร มรกตมีสีเขียวตั้งขนนกยูงและขนนกตะขาบทุ่ง เป็นที่โปรดปรานของพระพุธ บุษราคัมมีสีเหลืองตั้งทอง เป็นที่โปรดปรานของพระพฤหัสบดี เพชรมีประกายเจิดจ้าและมีแสงตั้งดวงดาว เป็นที่โปรดปรานของพระศุกร์ ไพลินมีสีเข้มขาบตั้งเมฆหนาทึบ เป็นที่โปรดปรานของพระเสาร์ เพทายมีสีน้ำตาลแดงแกมเหลืองอ่อน ๆ เป็นที่โปรดปรานของพระราหู ไพฑูรย์มีเส้นที่เคลื่อนไหวได้คล้ายตาแมว เป็นที่โปรดปรานของพระเกตุ
- 4.2.47 เป็นที่สืบทอดกันมาว่า อัญมณีที่ล้ำเลิศเหนืออัญมณีทั้งปวง คือ เพชร อัญมณีที่ด้อย คือ เพทายและประพาฬ อัญมณีที่ตีเลิศนั้น ได้แก่ มรกต ทับทิม และไข่มุก ส่วนอัญมณีดีปานกลาง ได้แก่ ไพลิน บุษราคัม และไพฑูรย์
- 4.2.48 อัญมณีที่มีค่าล้ำเลิศและหายาก คือ แก้วมณีจากนาคซึ่งมีแสงเจิดจรัสอย่างยิ่ง
- 4.2.49 ผู้รู้ศาสตร์แห่งอัญมณีกล่าวว่า อัญมณีที่ล้ำเลิศจะต้องไม่มีร้าวแห มีสิ่งดงาม ปราศจากรอยเส้นและจุด มีมุมที่เหมาะสม และมีรัศมีเจิดจรัส
- 4.2.50 อัญมณีนั้นมีรูปทรงเหมือนกรวด ใบไม้ ทรงแบน และทรงกลม สีและแสงที่เกิดในรัตนะ ได้แก่ ขาว แดง เหลือง ดำ
- 4.2.51 เป็นที่สืบทอดกันมาว่า อัญมณีที่มีสีเหมาะสม มีเงาสะท้อนเหมาะสม ปราศจากลักษณะให้โทษ อัญมณีชนิดนั้นย่อมก่อให้เกิดสิริมงคล ความเจริญรุ่งเรือง ชื่อเสียง ความกล้าหาญ และความมีอายุยืนยาว อัญมณีที่มีคุณสมบัติตรงกันข้ามย่อมไม่ให้เกิดผล

421234300

- 4.2.52 สีทำให้ความเงางามปรากฏขึ้น ส่วนรัศมีทำให้สีเด่นชัด
- 4.2.53a “ปัทมราคะ” คือประเภทหนึ่งของทับทิม มีสีแดงดั่งบัวหลวง
- 4.2.53b หญิงผู้ปรารถนาบุตรไม่ควรสวมเพชรเลยไม่ว่ากรณีใดก็ตาม
- 4.2.54a ไช่มุกและประพาฬนั้น เมื่อนำมาสวมใส่แล้วย่อมเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา
- 4.2.54b-c อัญมณีที่ปราศจากลักษณะโทษจะมีราคาเพิ่มขึ้นเพราะน้ำหนัก รัศมี สี ขนาดที่ใหญ่ แห้งกำเนิด และรูปทรง
- 4.2.55 ผู้รู้เรื่องอัญมณีกล่าวว่า โดยทั่วไปอัญมณีย่อมไม่สามารถทำรอยขีดข่วนได้ด้วยเหล็ก และก้อนหิน ยกเว้นไข่มุกและประพาฬ
- 4.2.56 อัญมณีที่มีน้ำหนักเบาและขนาดใหญ่ย่อมสมควรแก่การเพิ่มมูลค่า ส่วนอัญมณีที่มีน้ำหนักไม่มากนัก ถึงแม้มีคุณลักษณะที่ดีก็อาจมีราคาตกต่ำได้
- 4.2.57 เป็นที่ทรงจำกันว่า อัญมณีที่มีรูปทรงตั้งเม็ดกรวดจะมีราคาต่ำ อัญมณีที่มีรูปทรง
แ บ น
จะมีราคาปานกลาง อัญมณีที่มีรูปทรงตั้งใบไม้จะมีราคาสูงที่สุด ส่วนอัญมณีที่เป็นทรงกลมจะคิด
ราคาตามความพึงพอใจ
- 4.2.58 อัญมณีทั้งหลายย่อมไม่แปรเปลี่ยนไปสู่ความเสื่อมสภาพ ยกเว้นประพาฬและไข่มุก
แต่ราคาของอัญมณีทั้งหลายจะยิ่งตกต่ำลงไปเพราะความเสื่อมทรามของพระเจ้าแผ่นดิน
- 4.2.59 เป็นที่ทรงจำกันว่า ไช่มุกย่อมมีกำเนิดมาจากปลา นาค หอยสังข์ หมูป่า ไม้ไผ่
เมฆ และหอยมุก ในบรรดากำเนิดทั้งหลายนี้ ไช่มุกที่มีกำเนิดจากหอยมุกมีอยู่เป็นจำนวนมาก
- 4.2.60 ไช่มุกชั้นเลิศมีคุณภาพสูงยิ่งขึ้นตามลำดับดังนี้คือ 1) ไช่มุกสีดำ 2) ไช่มุกสีขาวล้วน
3) ไช่มุกสีแดงอมเหลือง 4) ไช่มุกมีชั้นมุกเคลือบสองชั้น สีชั้น และเจ็ดชั้น หรือไข่มุกมีชั้นมุกสามชั้น
ห้าชั้น และเจ็ดชั้น
- 4.2.61a อายุของไข่มุกเรียงตามลำดับดังนี้คือ สีดำ สีขาว สีแดง และสีเหลือง
- 4.2.61b ผู้รู้พึงทราบว่ ไช่มุกจากหอยมุกมี 3 ระดับ ได้แก่ คุณภาพด้อย คุณภาพปานกลาง
และคุณภาพสูง

421234300

- 4.2.62 ไช้่มุกจากหอยมุกนั้นสามารถเจาะรูได้ ไช้่มุกประเภทอื่น ๆ เจาะรูไม่ได้ ชาวเกาะ
สิ่งหลย้อมทำของเทียมที่เหมือนไช้่มุกจากหอยมุก
- 4.2.63 เพื่อให้สิ้นความสงสัยในไช้่มุกทำเทียมนั้น พึงทดสอบไช้่มุกอย่างจริงจัง โดยนำ
ไช้่มุกดังกล่าวไปแช่ค้างคืนในน้ำผสมเกลือและน้ำมันที่ร้อน
- 4.2.64a ไช้่มุกใดที่ผ่านการขัดถูด้วยเมล็ดข้าวเปลือกแล้วไม่อาจเปลี่ยนสีได้ ไช้่มุกนั้นมีไช้
ไช้่มุกเทียม
- 4.2.64b พึงทราบว่ไช้่มุกที่เกิดจากหอยมุกมีแสงเจิดจ้ามากที่สุด ส่วนไช้่มุกประเภทที่เหลือ
นั้นมีแสงเจิดจ้าปานกลาง
- 4.2.65 อัญมณีพืงมีราคาซึ่งกำหนดด้วยน้ำหนัก ยกเว้นเพทาย
- 4.2.66 1 รัตติของอัญมณีทั้งหลาย ยกเว้นไช้่มุก จะเท่ากับ 20 กษุมะ
3 รัตติ ของไช้่มุก จะเท่ากับ 4 กษุณะ
- 4.2.67 1 ภู้งกะของอัญมณี จะเท่ากับ 24 รัตติ
1 โดละ ของทองและประพาฬ จะเท่ากับ 4 ภู้งกะ เสมอ
- 4.2.68 ส่วนเพชร 1 เม็ด ซึ่งมีน้ำหนักซ่งได้ 1 รัตติ อีกทั้งมีหน้าเพชรที่กว้างมาก
ราคาจะเท่ากับ 5 สุวรรณะ
- 4.2.69a เพชรที่คุณภาพดีที่สุดเพราะมีน้ำหนัก 1 รัตติกา และมีความใหญ่ของ
หน้าเพชร จะมีราคาเป็น 5 เท่า (= 25 สุวรรณะ)
- 4.2.69b เพชรที่มีคุณสมบัติด้อยลงมากเท่าไร ราคา ก็จะลดลงมากเท่านั้น
- 4.2.70 ในที่นี้ 8 รัตติ เท่ากับ 1 มาษะ 1 สุวรรณะ เท่ากับ 10 มาษะ
เพชรที่มีราคา 5 สุวรรณะ จะเท่ากับ 80 กระษะเงิน
- 4.2.71 มีคำกล่าวว่ เพชรมีน้ำหนักมากขึ้นฉันใด ราคาของเพชรนั้นจะคิดตามจำนวนรวม
ของรัตติ แต่ถ้าเพชรมีรูปทรงแบน ราคาเพชรจะลดลงไป $\frac{1}{3}$ (หมายถึง 1 ใน 3 ของราคาตั้งต้น)
- 4.2.72 มีการระบุว่ สำหรับเพชรที่มีสี่ดั่งก้อนกรวด ราคาสูงสุดจะเท่ากับครึ่งหนึ่ง
ถ้า (น้ำหนัก) 1 รัตติมีเพชรสองเม็ด ราคาที่เหมาะสมจะเท่ากับครึ่งหนึ่ง (ของราคาตั้งต้น)

421234300

4.2.73 เพชรจำนวนมากซึ่งมีคุณภาพปานกลางและคุณภาพด้อยตามแต่คุณสมบัติทั้งหลายนั้น ควรแก้ราคาครึ่งหนึ่งของราคาตั้งต้น ส่วนเพชรที่ปราศจากคุณสมบัติทั้งหลายนั้นควรแก้ราคาครึ่งหนึ่งของราคาตั้งต้น หรือครึ่งหนึ่งของราคานี้ (หมายเหตุ: ครึ่งหนึ่งของ $\frac{1}{2}$ หมายถึง $\frac{1}{4}$ ของราคาตั้งต้น)

4.2.74-75a ในกรณีรักติทั้งหลายประกอบด้วย (เพชร) จำนวนมากมาย (ราคา) พึงกำหนดต่างหาก คือ ให้จำนวนตั้งต้นเป็น 9 ของส่วนแบ่งทั้งหลาย (ในที่นี้จะหมายถึง จำนวนเม็ด) และ $\frac{1}{5}$ ของส่วนแบ่งทั้งหลาย ด้วย จากนั้นพึงหารจำนวนนั้นด้วย 30 ผลลัพธ์ในส่วนแบ่งทั้งหลายพึงนำมาสัมพันธ์กับ $\frac{1}{16}$ ของส่วนแบ่งทั้งหลาย

4.2.75b ราคาของไข่มุกคุณภาพต่ำ คุณภาพปานกลาง และคุณภาพสูง พึงเป็นดังนี้

4.2.76 ในกรณีไข่มุก (มีน้ำหนัก) เกิน 1,000 (รักติ) เมื่อหักออก $\frac{1}{16} * 30$ ทุก ๆ 100 รักติแล้ว พึงคำนวณราคาจากส่วนที่เหลือ

4.2.77-78 ส่วนเพชรที่มีน้ำหนักมากกว่า 100 รักตินั้น สำหรับเพชรที่มีขนาดใหญ่มาก 20 รักติต่อ (น้ำหนัก) 100 รักติ จะถูกหักออกไปจากจำนวนของรักติทั้งหมด

ในการทำงานเดียวกัน เพชรที่มีขนาดใหญ่และทรงแบน 50 รักติ (ต่อ 100 รักติ) จะถูกหักออกไปจากจำนวนของรักติทั้งหมด เพชรที่มีขนาดใหญ่และทรงตั้งกรวด 40 รักติ (ต่อ 100 รักติ) จะถูกหักออกไปจากจำนวนของรักติทั้งหมด

4.2.79 บุคคลไม่ควรสวมอัญมณีที่มีตำหนิแบบพิทุทั้งชนิดสีดำและชนิดสีแดงเรื่อเด็ดขาด

4.2.80 มรกตที่ดีเลิศมีราคาเท่ากับทับทิม กล่าวคือ (มรกตหรือทับทิม) น้ำหนัก 1 รักติ คิดเป็นราคา 1 สุวรรณะ จำนวนรักติเป็นเท่าใด น้ำหนักก็จะเป็นเท่านั้น

4.2.81 บุษราคัม (และ) ไพลิน น้ำหนัก 1 รักติ ย่อมมีค่าเท่ากับ 1 สุวรรณะ ไพฑูรย์ที่มีเส้นสังวาล 3 เส้น กลอกไปมาได้ ควรแก้ราคาสูงสุด

4.2.82 ประพาฬที่มีน้ำหนักเท่ากับ 1 โดละ ย่อมคู่ควรราคาครึ่งสุพรรณะ

เพทายมีราคาน้อยมาก เนื่องจากไม่ควรค่าแก่การชั่งน้ำหนัก

4.2.83a ราคาของอัญมณีทั้งหลายที่เล็กมาก ๆ พึงเป็นไปตามจำนวนนับ ยกเว้นเพชร

421234300

CD iThesis 5780531022 dissertation / rev: 06082562 11:42:45 / seq: 17

4.2.83b-c ราคาของอัญมณีที่มีคุณสมบัติพิเศษเหนือธรรมดา หายาก พึงคิดตามความพึงพอใจ

ไม่พึงเป็นไปตามมาตรฐานของอัญมณีที่มีคุณสมบัติดีเลิศ

4.2.84 หมู่หนึ่งที่เกิดจาก (จำนวน) รักติของไข่มุก เมื่อคูณด้วย $14 - \frac{1}{4}$ (หรือหมายถึง คูณ $13\frac{3}{4}$) และหารด้วย 24 แล้ว พึงคำนวณราคาจากผลลัพธ์

4.2.85 ส่วน (ราคา) สูงสุด (ของไข่มุก) เท่ากับ 1 สุวรรณะ และ (ราคา) จะลดลงไปเรื่อย ๆ ตามคุณสมบัติ

4.2.86 หากไข่มุกมีสีแดง สีเหลือง สีขาว ทรงกลม จะถือว่ามีค่าสูงสุด ไข่มุกทรงแบน ทรงตั้งเม็ดกรวด มีค่าต่ำสุด ส่วนไข่มุกลักษณะอื่นมีค่าปานกลาง

4.2.87 ในกรณีของอัญมณี ลักษณะโทษทั้งหลายเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ในกรณีแร่ธาตุทั้งหลาย ลักษณะโทษเป็นสิ่งที่ทำเลียนแบบได้ ดังนั้น เมื่อตรวจสอบแร่ธาตุทั้งหลายอย่างถี่ถ้วนแล้ว ผู้รู้จึงค่อยกำหนดราคาของแร่ธาตุ

4.2.130b นี่คือปรกษณะว่าด้วยโกศะ (พระคลัง) ซึ่งกล่าวไว้โดยสังเขปเพียงเท่านี้

จบปรกษณะที่ 2 ของอัยยาะที่ 4 ในศุกรนีติ ชื่อว่า “โกศนิรูปณะ” (การพรรณนาเรื่องพระคลัง)

421234300

ภาคผนวก ฉ
ประมวลศัพท์เกี่ยวกับพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และธาตุวัตถุ
ในศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย

421234300

CU Thesais 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ศัพท์แพทย์เกี่ยวกับพืชสมุนไพรในศาสตร์แห่งอัญมณีอินเดีย

บ. ศัพท์แพทย์เกี่ยวกับพืช

ภาษาบาลีสันสกฤต	ชื่อวิทยาศาสตร์	ภาษาไทย	คำเขียนไทย	หมายเหตุ
abja	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertner; (En. Indian lotus)	บัวหลวง	VBS. 82.1	สี (ทับทิม)
akṣophala [syn. rudrākṣa]	<i>Eleocharis ganitris</i>	ทุราคะระ; เมล็ดบัวตากแห้งหีวะ	YKT. 92.5	ขนาด (ทับทิม)
ataśi	<i>Linum usitatissimum</i> Linn.	แฟล็กซ์, (ปากปลิง)	VBS. 81.7	
asitābja	nilendivara	บึงขาม	YKT. 124:97	สี (พลัม)
āñila-raktotpala	<i>Nymphaea nouchali</i> Burm.f.	(ดอก) บัวตอง; บัวสีเอน	YKT. 87-88:66	สี (ทับทิม) (i.e. ดอกบัวสีแดง ปนชมพูอ่อน (บัวเอน มีสีชมพูอ่อนแดงชมพู อ่อน ปลายกลีบสีม่วง อ่อน)
aruṣkara(-puṣpa) [syn. bhallāka]	<i>Semecarpus anacardium</i> Linn. f.	(ดอก) ักทง	YKT. 99:64	สี (ทับทิม, เหลือง)
asoka(-pallava) (-puṣpa)	<i>Saraca asoca</i> (Roxb.) De Wilde	(ดอก) อัสคก	VBS. 80.10; YKT. 86:59, 89:76, 137:9	สี (ทับทิม, น้ำตาลสี)
āmala [āmāka]	<i>Emblie myrobalan</i>	(ผล) มะขามป้อม	YKT. 110:78	ขนาด (ใหญ่)
utpala	<i>Nymphaea stellata</i> Wild.	(ดอก) บัวตอง	KAS. 2.11.50	สี (ใหญ่)

421234300

ภาษาถิ่น/ชื่อในภาษาถิ่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	คำค้นพบ	คำค้นพบ/เลขที่พรรณไม้	ชื่อวิทยาศาสตร์	หมายเหตุ
[syn. nilotipala] kaṅkola	(Indian Blue Water Lily) <i>Piper cubeba</i> Linn. f. (En. tailed pepper, Java pepper)	(ลูก) พริกขี้หนู	YKT. 113.100			
kaṅṭakāñī(-puṣpa)	<i>Solanum virginianum</i> (En. Thorny Nighthshade)	(ดอก) มะเขือเปราะ	YKT. 99.64		ดอกสีม่วง	สี (ทับทิม)
kadalī	<i>Musa paradisiaca</i> (L.)	กล้วย	VBS. 83.1.		สีเขียว (Bhū. nilapīṭha)	สี (เพชร, มรกต, โกเมน)
kadalī-kāṇḍa (kānta)-kadalī-pala		ต้นกล้วย ใบตอง(อ่อน)	YKT. 97.49, YKT. 135.96		สีเขียวของอ่อน	
kaṅṅikāra(-puṣpa)	<i>Pterospermum acerifolium</i> (En. Maple-leaved Bayur tree)	(ดอก) กวเครือแก้ว อินทนิล	VBS. 80.9		ดอกสีขาวแกมเหลือง	สี (เพชร)
kalañju	<i>Caesalpinia bonduc</i> (L.) Roxb. [En. Molluca Nut, Sea Pearl]	ลูกสาวท				ขาว (โง่งง)
kalāya (-puṣpa) (-puṣpaka)	<i>Lathyrus sativus</i> Linn. (En. Grasspea)	(ดอก) ถั่วลิสง	KAS. 2.11.31		ดอกสีน้ำตาลเข้ม	สี (พลัด)
kaḥlāra	<i>Nymphaea lotus</i> Wild. (En. White Egyptian Lotus)	บัวขาวอินเดีย	YKT. 128.38			สี (มรกต)
[syn. svetoṭipala] kimsuka(-puṣpa)	<i>Butea monosperma</i> (Lam.) Taub. [syn. <i>Butea frondosa</i>]	(ดอก) ทองกวาว	YKT. 87.61			สี (ทับทิม)
kuṅkuma	<i>Crocus sativus</i> Linn. (En. saffron)	พญ่าพริก เกสรพญ่าพริก	YKT. 87.62		สีแดงสดได้จากร ย้อมครามพดเมือ ใช้เป็นเครื่องเทศ และสมุนไพร	สี (ทับทิม)
kunda	<i>Jasminum multiflorum</i> (Burm.f.) Andrew	มะลิต่าง	YKT. 100.74			สี (เพชร)
kumuda-avadāta	<i>Nymphaea pubescens</i> ; <i>Nymphaea esculenta</i> (En. Indian White Water Lily)	บัวสายสีขาว	YKT. 97.49		๑ <i>stajba</i> ปะระกอบ	สี (เพชร)

ภาษาสันสกฤต	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ตำแหน่ง/เลขที่	ชื่อพรรณไม้	หมายเหตุ
kusumbha	<i>Carthamus tinctorius</i> Linn. (En. safflower; bastard saffron)	ดอกกันเือง	YKT. 87.64		สี (ทั้งพืชม) ดอกสีแดงเข้มถึงแดงดำแก่เข้ม เข้ม ก้านดอกแดงเข้ม โพสซีใกล้โคนของก้าน ดอก ใช้เป็นสมุนไพร สี ผสมเอาจากเครื่องสี สี
kusumbha-pāṇīya	(ดูด้านบน)	น้ำดอกกันเือง	YKT. 95.36		สี (ทั้งพืชม)
kokanada [syn. raktakumuda] koṇa(-phala) (ผล) เมื่อบีบ	<i>Nymphaea lotus</i> Linn.	บัวสายสีแดง	YKT. 87.65		สี (ทั้งพืชม)
kola(-phala) (ผล) เมื่อบีบ	<i>Z. Oenoplia</i> Mill.	(ผล) เมื่อบีบ	YKT. 92.3		ขม (ทั้งพืชม)
kroṇa(-phala) [syn. iṅguḍvīṅka] kṣumā	<i>Ziziphus jujuba</i> Lam.;	(ผล) พุทราอินเดีย	YKT. 110.78; MM. 205		ขม (ไม่พืชม, ทั้งพืชม)
	<i>Terminalia catappa</i>	(ผล) พุทราอินเดีย	YKT. 92.3		ขม (ทั้งพืชม)
	atāsī	เมล็ดสีขุ่น	SNS. 4.2.66		ราคา (อัญมณีทั่วไป)
khadīra(-aṅgāra)	<i>Acacia catechu</i> (L.f.) Willd.	(ถ่านไม้) สีเขียว	YKT. 88.74		สี (ทั้งพืชม) เนื้อไม้สีแดงเข้มจนถึง น้ำตาลแกมแดง ขน สีนํ้าตาลเข้มเป็นสีเหลือง ในก้นกระบอกพืชที่รวม สีที่สีที่สี รวมที่จาก ปฏิกิริยาเคมีของยา

ภาษาถิ่นต้นฉบับ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	คำค้นหาย่อย	คำค้นหาย่อย	คำค้นหาย่อย	หมายเหตุ
gīrikarṇikā(-kusuma)						
guñjā(-phala)	<i>Abrus precatorius</i> [En. Rosary Pea]	(ดอก) ถั่วขี้จัน (เมล็ด) มะกอกขี้จัน	YKT. 124:97; YKT. 92:2, 110:78			สี (ทับทิม), ขนาก (ใหญ่)
gokṣura(-puṣpa) [syn. kokilākṣa]	<i>Asteracantha longifolia</i> ; <i>Hygrophila auriculata</i> (En. Marsh Barbel)	(ดอก) โคนงู	MM. 158		ดอกสีม่วง ใต้ใบ ขนาก	สี (ทับทิม)
gaura-sarṣapa	๓. <i>sita-sarṣapa</i>	เมล็ดสีน้ำตาล	YKT. 103:12			ขาว (พอๆ)
japā/ javā (-kusuma)	<i>Hibiscus rosa-sinensis</i>	(ดอก) พญา (ผล) พญา	YKT. 87:61; 89:76; 95:29 YKT. 105:23			สี (ทับทิม), สี (พอๆ)
jambava	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels	(ผล) พญา	KAS. 2.11.31			สี (โพธิ์)
jambīra	<i>Citrus medica</i> Linn. (En. Citron)	มะขี้ มะนาวหวาน ส้มเขียว	YKT. 116- 117:35			ขนากขลุ่ย(ใหญ่)
jāṃphala	<i>Myristica fragrans</i> Houtt.	จันทน์เทศ	YKT. 112:93			สี/ขนาก (ใหญ่)
taṇḍula	<i>Oryza sativa</i> Linn.	(เมล็ด) ข้าว/ ข้าวสาลี	YKT. 94:23; 103:12 etc.			ขาว (พอๆ)
tāmbūla/ tāmvūli (-phala)	<i>Areca catechu</i>	(ผล) พญาเทศ	YKT. 92:5			ขนาก (ทับทิม)
dāḍīma(-vīja), dāḍīmī(-kusuma)	<i>Punica granatum</i> Linn.	(เมล็ด) ผลทับทิม, (ดอก) ทับทิม	YKT. 87:61; YKT. 137:9; YKT. 105:23			สี (ทับทิม), ส้ม ผลึก, ปะพร้าว
dūrā(-patra)*/ -patra)	<i>Cynodon dactylon</i> (L.) Pers. [En. Scutch Grass]	(ใบ) หญ้าตีนเตย	YKT. 98:60			สี (พอๆ)
dhātṛīphala	<i>Phyllanthus emblica</i> Linn.; <i>Emblic myrobalan</i>	ผลมะขามป้อม	YKT. 92:4, YKT. 107:48			ขนาก (ทับทิม), รูปร่าง (ใหญ่)

ภาษาสันสกฤต	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	คำค้นหาย่อย	หมายเหตุ
dhānyaka	<i>Coriandrum sativum</i> Linn.	ผักชี	VBS. 80:17, 81:6	รูปทรง (พวง, *โขลก)
nāgarāṅga	<i>Citrus aurantium</i>	ส้ม	YKT. 88:75	สี (ทับทิม)
nimba	<i>Azadirachta indica</i> A. Juss	สะเดาอินเดีย	VBS. 81:6	รูปทรง (งอก), การเปลี่ยนแปลง
nimba-kalka		สะเดาผงละเอียด	YKT. 105:27	คุณภาพ (ประพาส)
nīlendivara	<i>Nymphaea caerulea</i> (En. Blue Lotus, Blue Egyptian Lotus)	บัวสีน้ำเงิน (บัวสายชนิดหนึ่ง)	YKT. 126:20	สี (ฟ้า)
padma;	<i>Nelumbo nucifera</i> (En. Indian Lotus, Sacred Lotus)	บัวหลวง, บัวชมพู	KAS. 2.11.42; YKT. 88:68; YKT. 88:74	สี (ทับทิม, ประพาส)
padmotpala	padma utpala	บัวพระและบัววิเศษ	YKT. 87:62	สี (ทับทิม)
palāśa(-kusuma)	<i>Butea monosperma</i> [En. Flame of the Forest]	(ดอก) พองพลา	YKT. 105:24	สี (ประพาส)
pāṭala (1)	<i>Stereospermum suaveolens</i> DC.; <i>Stereospermum colais</i> [En. Trumpet Flower Tree, Yellow Snake Tree]	แปดอ้อย	YKT. 105:24; 109:70	สี (ประพาส, *โขลกจากต้น)
pāṭala (2)	<i>Stereospermum chelonoides</i> [En. Fragrant Padri Tree]	แปดอ้อยฝรั่งอินเดีย, แปดอ้อยอินเดีย	YKT. 105:24	สี (ประพาส) กลิ่นดอกสีขาวอมเหลือง หรือสีส้ม รูปปากแตร มีแถบเส้นสีม่วงตาม ความยาวของกลีบดอก ดอกสีขาว มีกลิ่นหอม

421234300

พจนานุกรมบาลี	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	คำแปล/ชื่ออื่น	คำแปล/ชื่ออื่น	พจนานุกรมบาลี	หมายเหตุ
pārijāta(-puṣpaka)	<i>Erythrina variegata</i> L. (En. Indian coral tree)	(ดอก) พอชนเสาชลาลัย				สี (ทั้งพุ่ม)
pīlu	<i>Careya arborea</i> Roxb. (En. Wild Guava)	กระโดน กูวา				รูปทรง (หินสีเลือด)
pūtikā [MW, pūṭika]	<i>Caesalpinia bonduc</i> (En. Fever Nut, Bonduc Nut)	ตอง				การพิสูจน์ (มรดก)
bandhūka/ vandhūka (-puṣpa)	<i>Pentapetes phoenicea</i>	(ดอก) พ				สี (ทั้งพุ่ม, ประพาส)
bimbī/ bimba (-phala)	<i>Coccinia indica</i>	(ผล) ตำลึง				ขนาด (ทั้งพุ่ม)
bhallāta	<i>Semecarpus anacardium</i> [En. Indian Marking Nut Tree, Oriental Chashew Nut]	มะม่วงลิ้นจี่ อินเดีย				การพิสูจน์ (มรดก)
masūraka	<i>Lens culinaris</i> Medik [En. Lentil]	ถั่วเลนทิล				รูปทรง (ไข่มุก)

421234300

ภาษาสันสกฤต/บาลี	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ถิ่นกำเนิด	ตำรา/เอกสารที่กล่าวถึง	ชื่อไทย	ชื่อวิทยาศาสตร์	ถิ่นกำเนิด
mañjāḍī	<i>Adenathera pavonina</i> [En. Red Bead Tree]	(เมล็ด) เมล็ดสีแดง, เมล็ดคล้ายตาข่าย					ราชคบุรี (อินเดีย)
mañjīṣṭha (= mañjīṣṭhobodaka)	<i>Rubia cordifolia</i> (En. Indian Madder)	จันทน์เทศ		YKT. 95:36			สี (อินเดีย)
māṣa/ māṣaka	<i>Phaseolus mungo</i> (Linn.); syn. <i>Vigna mungo</i> (Linn.) Hepper [En. black gram]	ถั่วดำ		YKT. 94:23			ราชคบุรี (อินเดีย)
mudga	<i>Vigna radiata</i> (Linn.) Wilczek var. <i>radiata</i> Verdcourt [En. green gram]	ถั่วเขียว					
mūlāṭī/ mūlāṭī [prob. moratā]	unk. [prob. <i>Chonemorpha fragrans</i> (Moon) Alston]	พญานาคไม้* [สัน. โมกขผล]		KAS. 2.11.32			สี (นพรัตน)
yava	<i>Hordeum vulgare</i>	ข้าวบาญชี		VBS. 80.10			ราชคบุรี (เขตร)
raktotpala	<i>Nymphaea rubra</i> Roxb. ex Salisb.	บัวสายสีแดง		YKT. 87-88:66; 95:32; 105:25			สี (อินเดีย, ประเทศ)
lodhira (-puspa) (1)	<i>Symplocos paniculata</i> Miq.; <i>Symplocos racemosa</i> Roxb.	(ดอก) โลดระ (En. Lodh)		MU. 489			สี (อินเดีย)

ไม้พุ่มไม้ดอกสีเหลือง
สามารถตัดจากเปลือกไม้ใช้
เป็นสีชอล์กทำให้สีแดง
เปลือกนี้ใช้ทำยา ใช้ปรุงยาก็
ได้ แต่ใช้ยาก็ได้

421234300

พจนานุกรมสันสกฤต	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	คำค้นพบ	ชื่อคุณศัพท์	หมายเหตุ
lodhura (2) หรือ rakialodhura [syn. pātala]	<i>Bignonia suaveolens</i> ; <i>Stereospermum chelonoides</i>	แดงน้อย หรือ ขมพุ่มน้ำจืดพยอมอินเดีย	MU. 489	ดู pātala (1), (2) ประกอบ	สี (พาลีลิน)
vamśa vamśa-patra [syn. veṇu]	<i>Bambusa bambos</i> (L.) Voss	ไม้หน่, ไม้ไผ่	KAS. 2.11.30; VBS. 83.1		สี (โพซุส)
valla [syn. Khalva] valla-puspa vāṣṭhāla	eine Waizenart (B&R.813) [syn. <i>Cicerrictinum</i>] <i>Gendarussa vilgaris</i> ; <i>Justicia gendarussa</i> Burm.f.	ข้าวสาลีชนิดหนึ่ง ดอกข้าวสาลี	VBS. 80.7 VBS. 80.16		สี (เพท)
vidruma (-bhaṅgasoṇa)	<i>Corallium rubrum</i>	ทับทิมการ์ดัง ประดาดำแดง	YKT. 97:51		ดูบท (เพท)
vaiṣṇavī(-puṣpa)	<i>Ocimum sanctum</i> L.	(ดอก) กะเพรา	YKT. 126:20		สี (โพลิน)
śaṇa(-puṣpa)	<i>Crotolaria juncea</i> Lin. (En. Sunn-hemp)	(ดอก) ฝอยเจียม	YKT. 132:73		สี (โพซุส)

421234300

พจนานุกรมบาลี	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	คำค้นพบ	พจนานุกรมบาลี	หมายเหตุ
śāspaka* [sic. śāspa]	young and sprouting grass (MMW.)	หญ้าอ่อน	YKT. 128:38		สี (มรดก)
śādvāla	a green piece of land (Śrīvastava); abounding in fresh or green grass, grassy, verdant, green (MMW.)	หญ้าเขียว, หญ้าเขียวจืด	YKT. 128:38, 129:45,51		สี (มรดก)
śāiṛṣa(-kustuma, -pūspa, -pūspaka), śāiṛṣa	<i>Acacia striata</i> ; <i>Albizia lebeck</i>	(ดอก) งามดูสีทอง	KAS. 2.11.30,39; VBS. 80.11, 83.1		สี (พงศ, โพธิ์, มรดก)
śṛgālakola [śṛgālakoli]	<i>Zizyphus oenoplia</i>	(ผล) เล็กเขียว	YKT. 110:78		ตุ่มขาว (โพธิ์)
śoṇapadma	ชู padma	บัวหลวงสีแดง	YKT. 88:74		สี (ทับทิม)
śāivāla	<i>Blyxa octandra</i> Rich.; <i>Vallisneria spiralis</i> Linn. (En. Tape Grass, Eel-grass)	หญ้าข้อง; สันตะวาใบฟ้า	YKT. 129:50, 135:93	เป็นพืชตระกูลหญ้า เติบโตแยกแยะง่าย	สี (มรดก), สีน้ำเงิน (กฤษณะ)
sīta-sarṣapa;	<i>Sinapis alba</i> Linn. (En. White Mustard Seed)	เมล็ดมัสตาร์ดสีขาว เมล็ดผักกาดสีขาว	VBS. 80.12, YKT. 103:12		
sītābja	<i>Nelumbium speciosum</i> Willd. (En. White Lotus)	บัว(ขาว)ขาว	YKT. 96:41; YKT. 134:87	ชู abja ประกอบด้วย	สี (พงศ, พอยสีขาว)
śyonaṅka		พริก	YKT. 134:87	ใบที่ไหม้หรือเปลือก กลีบดอกชั้นใน	แดง (พอยสีขาว)

ประเทศ	ไทย	จังหวัด	เชียงใหม่	อำเภอ	ฝาง	ตำบล	ฝาง	พิกัด	17° 10' N 101° 00' E	ความสูง	1000 เมตร	ชนิดดิน	ดินร่วนปนทราย	ชนิดพืช	ไม้ยืนต้น	ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cinnamomum camphora</i> (L.) J.S. Presl.	ชื่อพื้นเมือง	พิมเสน
--------	-----	---------	-----------	-------	-----	------	-----	-------	-------------------------	---------	-----------	---------	---------------	---------	-----------	-----------------	---	---------------	--------

421234300

CU Theslis 5780531022 dissertation / recv: 06082562 11:42:45 / seq: 17

ศัพท์สันสกฤต	ชื่อวิทยาศาสตร์/ชื่อสามัญ	ภาษาไทย	ตำแหน่งบนยอดเสา	หมายเหตุ
úttībha, úttībha	<i>Parra Jacana</i>	นกยูงไก่		เป็นที่มาของชื่อเรียก "เขลิ้นสี" ใน "ปฏิกฤษะ"
pāṭhna	<i>Wallago attu</i> (Bloch); <i>Wallago attu</i> Schn. (prob. <i>Wallago attu</i> Bloch & Schneider, 1801) (En. Sheatfish) small birds, esp. the Warblers (Dave, 2005:503)	ปลาตัวขาว	YKT. 109:69	สี (ใช้มาจากปลา)
putrikā [syn. pūtikā, puttikā]		นางนวลเล็ก ช้างปากยาวจืด	YKT. 131:65	ดูเพิ่มเติมใน pūtikā หมวดพันธุพืช
barhi(-pucchā) [orig. barhin]	๓ sikhī	(แฉะหาง) นกยูง	YKT. 129:49	สี (นรสี)
bālākīra(-garuṭ)	๓ śuka	(ปีก) ลูกนกแก้ว	MU	สี (นรสี)
bhujāṅgabhuj (-patraprānta)	๓ sikhī	(ปลายปีก) นกยูง	YKT. 128:38	สี (นรสี)
bhiramara	(1) <i>Xylocopa fenestrata</i> (Fabricius) (En. Carpenter Bee) (2) <i>Apis dorsata</i> F. (En. Giant Honey Bee, Rock Bee)	(1) แมลงงู (2) ผึ้งหลวง	VBS. 82.1,5	1) MW., Apte: Large Black Bee 2) ในบริบทนี้สื่อถึงคำแปล "แมลงงู" เพื่อสื่อความถึง คนละคำกับ bhīrṅga
bhīrṅga	(1) Any (Indian) Bee: (1a) <i>Apis dorsata</i> F. (En. Giant Honey Bee) (1b) <i>Apis florea</i> (En. Little Bee)	(1) ผึ้ง ใบอินทนิลขม 2 ชนิด: (1a) ผึ้งหลวง, (1b) ผึ้งน้อย	YKT. 124:97, 126:22, 127:29, 135:97	สี (ใช้กับ, โพแดง)

421234300

คำบาลีที่สืบค้น	ชื่อวิทยาศาสตร์ / ราชบัณฑิตยสถาน	ชื่อไทย	คำแปลไทย	คำแปลบาลี	หมายเหตุ
mayūra(-kaṇṭha), (-paṭra)	(2) <i>Dicrurus macrocerus Vieillot</i> (En. King-Crow, Black Drongo)	(2) นกเงือกดำ			3) ใน YKT. 126:22 มี การเปรียบเทียบสีเขียวของโพธิ์ กับปีกของสัตว์ต่างชนิดนี้ ตาม ข้อความอีกของสิ่งซึ่งหลายมี ลักษณะบางใส ปีกนก แอมแตร์สีดำสนิท ส่วนปีก แมลงผู้มีสีเขียวเหลือง น้ำเงินดำ 4) เพื่อใช้เข้ากับบริบท เฉพาะร่องรอย YKT. 126:22 ผู้วิจัยจะแปล bhṛṅga ว่า แมลงงู
vālakīra*	๑) śikhi	(ขม) กล้วย, (ขม) กล้วย	YKT. 126:22; ŚNS. 4.2.43		สี (โพธิ์, มะม่วง)
śaṅkha (1)	๑) bālakīra (แปล: suka <i>Strombus gigas</i> (En. Conch Pearl)	(เปลือก) หอยนางรม	YKT. 129:50		สี (มะม่วง)
śaṅkha (2)	<i>Turbinella pyrum</i> [En. Indian Chank]	หอยสังข์	KAS. 2.11.3; VBS. 81.1; etc.		คำเจ็ด (โพธิ์)
śuktija, śuktijanna [muktā, mukāphala.	<i>Pinctada vulgaris</i>	สังข์ สังข์ดำ	KAS. 2.11.3; VBS. 81.1; etc.		คำเจ็ด (โพธิ์)

คำศัพท์สันสกฤต	ชื่อวิทยาศาสตร์/ชื่อพจนานุกรม	ชื่อไทย	ชื่อสามัญ	พจนานุกรม	เลขเรียกหนังสือ	เลขทะเบียน	หมายเหตุ
mauktika, jalabindu]							
śāśa	<i>Lepus nigricollis</i> (En. Indian Hare)	กระต่าย (อินเดีย) กระต่าย			YKT. 87:61		สิ (สันสกฤต)
śāśa-vilocana		(สจ.) กระต่าย			YKT. 97:49		สิ (พจนานุกรม)
sārasa(-netra)	<i>Aedea sibirica</i> (En. Indian Crane)		(สจ.) นกกาน้ำตีน		YKT. 87:65		สิ (สันสกฤต)
śikhi(-kaṅṭha, -gala)	<i>Pavo cristatus</i> Linn. (En. Indian Peafowl, Blue Peafowl)	(พจนาน.) นกยูง			YKT. 121:72; 124:98		สิ (พจนานุกรม, ไทย)
śuka(-patra)	<i>Psittacula krameri</i> Scopoli (En. Indian ring-necked parakeet, parrot)	(พจน.) นกแก้ว			KAS. 2.11.30; VBS. 83.1		สิ (พจนานุกรม)

421234300

ใบคำขวัญเภสัชกรรม

ชื่อสมุนไพรไทย	ชื่อสมุนไพร	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญ
anjana	collyrium		ยาจุดตา	ยาจุดตา					
cūrṇa	Calcium Hydroxide (Lime), (En. Slaked lime churna)		ปูนขาว (คือสิ่งสีขาวผงๆ)	ปูนขาว					
jambūrasa	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels		น้ำลูกท้อ	น้ำลูกท้อ					
mīrasa	red lead; minium		ตะกั่วแดง	ตะกั่วแดง					
lākṣarasa	lac dye; laccic acid		น้ำครั่ง	น้ำครั่ง					
haridrā(-)sa	<i>Curcuma longa</i> L.		(น้ำ) ขมิ้น	(น้ำ) ขมิ้น					
hiṅgula, hiṅgulaka	mercuric sulfide; cinnabar		ขี้ผึ้ง	ขี้ผึ้ง					

421234300

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	อรุณวรรณ คงมีผล
วัน เดือน ปี เกิด	4 กุมภาพันธ์ 2531
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2553 ปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง สาขาวิชาภาษาไทย (วิชาโทภาษาบาลีและสันสกฤต) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2557 ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2562 ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต และพุทธศาสนศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่อยู่ปัจจุบัน	101/595 หมู่บ้านชื้อตรง ซอย 11 ถนนรัตนธิเบศร์ ตำบลไทรมา อำเภอมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี 11000
ผลงานตีพิมพ์	อรุณวรรณ คงมีผล. (2556). <i>อัญมณีวิทยาในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีไทย. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์</i> , 20(2556), 1-26. อรุณวรรณ คงมีผล. (2557). <i>อัญมณีวิทยาในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีไทย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).</i> อรุณวรรณ คงมีผล. (2559). บทวิจารณ์ข้อวิจารณ์ "เขียนถึง...บทวิจารณ์ของ สุรัชชัย บุญญสิริ เรื่อง บุชิต: เรื่องเล่าของมนุษย์ ความทุกข์ และสรวง ร้อยถ้อย เรียงความผ่านความงามวรรณศิลป์" ใน <i>หัตถถกถกถก อาริศิลป์, บรรณาธิการ. อ่าน-คิด-เขียน: รวมบทวิจารณ์วรรณกรรมของนักเรียนวรรณกรรม เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.</i> อรุณวรรณ คงมีผล. (2560). เพชรในเทพปกรณัมและตำราอัญมณี. <i>หนังสือรวมบทความวิชาการ "คือรัตนประดับนภา".</i> จัดพิมพ์เพื่อเฉลิมฉลองวาระ 60 พรรษา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. อรุณวรรณ คงมีผล. (2560). <i>อัญมณีวิทยาในวรรณคดีสันสกฤต ใน หนังสือชุด จุฬาฯ 100 ปี : ศิลป์ในศาสตร์บนเส้นทางแห่งการเสาะแสวงหาวิชา เล่มที่ 4 ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ตอนที่ 1. (กลุ่ม 2 ผลงานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ชุดที่ 5 ผลงานด้านอัญมณีและเครื่องประดับ). [ออนไลน์]. (น. 1490-1494). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สืบค้นจาก https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=ir01381a&AN=cue.1024&site=eds-live</i>

421234300